

Processus iudicialis ex
mi doctoris iuris canoni
ci Johānis de Urbach

LANDIS.
HIER STADT
BIBLIOTHEK
DESBILDUNG

Incipit processus iudiciarius eximij
doctoris iuris canonici Johannis de
Erbach.

In nomine domi

ni amen. Rex pacificus cunctorum causa est
secunda et finalis de sum. tri. c. i. de reliq.
et ven. sancto. Gloriosus deus in prin-
cip. li. vi. et in. l. i. C. de sum. tri. homine ad
sui similitudinem formatum. xxxij. q. v.
hec imago. de pe. di. ij. principium rectum
creavit. Eccias. vij. c. in fi. Et disposuit
sibi subditos pudicos fore pacificos et
honestos ut in probemio compilationis
gregoriane ad eorum regulationem ius natu-
rale concreando. v. di. in prin. Que
lex naturalis ad regimen creati hominis
secundum statum primeve dispositionis ipsius
creatoris sufficiens existebat. Cum ipse
creator opus non nouerit imperfectio-
nis de hap. maiores. ver. sed adhuc querit
qua lege omnia communia erant. i. dist.
ius naturale. viij. dist. quo iure. Sed
quia ipsi subditi tales non permanserunt
secundum dispositionem et voluntatem creatoris
Nam multiplicato genere humanorum ius
re gentium orta sunt bella et distincta re-
rum dominia. ff. de iusti. et iur. l. ex hoc
iure. et i. dist. ius gentium. Et homo in-
nitis se immiscuit questionibus. Eccias. l.
vbi supra et ipsi subditi cupidi erant ad

aliena. et ideo lites insurrexerunt. Unde
Seneca. Homines quietissime uiue-
rent in terris si hec duo pronomina non
essent vel de medio tollerent. scilicet meum et
tuum. Et alibi dicit. nostri essemus si no-
stra non essent. Nam cupiditas effrena ex
humane conditionis corruptio de consue-
gens. pacem odians. lites et iurgia nu-
triens et inducens. tot noua litigia gene-
rat. quod plura sunt negocia quam uocabula.
ff. de prescrip. et l. naturaliter. Et in pro-
hemio predictae compilationis. et natura
humana ad dissentiendum prona. de con-
se. di. iij. sicut in sacramentis. de coecef.
prebe. quia diuersitate. nouas deprope-
rat edere formas. C. de uete. iure enucli-
an. l. ij. §. Sed quia diuine. Hinc est quod
forma ligandi et placitandi usus in pa-
diso videtur exorta. Nam cum adam redat-
gueretur a domino de inobediencia rela-
tionem huius criminis conuertit in con-
iugem. immo in coniugis autorem. Cum
dixit mulier quam dedisti mihi sociam me
decepit et comedi. de pe. dist. ij. serpens
Item et ex lege veteri ordo iudiciorum
comprobat. Nam moyses ait. In ore
duorum vel trium. Deu. xx. et de iudi. no-
uit de testi. in omni. Item et in nouo te-
sta. Unde apostolus Secularia iudicia
si habueritis et c. i. ad corin. xvi. xi. q. i.
§. ex his. Quare seorsum huiusmodi statum
nature corrupte non sufficiebat lex natu-
re. sed necessaria erat promulgatio legis
positiue. Quia nisi lites per iusticias re-
primerentur in mundo non esset concor-
dia. Fuit ergo necessaria humani iuris
adinuentio ad effectum ut huiusmodi
appetitum noxium restenaret et homines
in tribus iuris preceptis uicij. Honeste
uiuere. alterum non ledere. unicuique ius
suum tribuere informaret. ff. de iusti. et
iur. l. iuris precepta. et in probemio supra
allega. ut sic hominum cohereretur auda-

cia. Et inter improbos innocentia tanta rediretur. iij. di. facte sunt leges. Et ut boni quiete uiuant inter malos. xiiij. q. v. Non frustra. Et ne quis temeritate propria sibi sumat plationes. Ergo si homines in primeue dispositionis statu et innocentia permansissent ratio legis posita ue necessaria non fuisset. Ad quid enim indigeremus titulis. de libel. obla. et lit. contesta. et similibus si lites non eent.

Cum igitur ex cupiditate et malicia hominum lites orire sint et contentiones inducte. huiusmodi et similibus titulis ut iure posiuo indigemus ad negocia pertractanda et lites dirimendas. Sed licet ius super hoc emanauerit posiuuuz. tamen cum hoc exercitium et sciencia placitandi maxime sunt necessaria. xlv. di. licet l. di. ut contineretur. Et per sciencia et experientiam ois adquiritur noticia. Iuxta illud. Usus et ars docuit quod sapit omnis homo. Et iuxta dictum philosophi in i. methaphi. Experientia facit artes: in experientia uero casum. Nam omne artificium per exercitium recipit incrementum in. l. seruis legatis. §. ornatrix. ff. de aut. et ar. le. Est enim ipsa experientia efficitur rex magistra. de elec. quaz sit. li. vi. Unde lex commendat iurisperitos ex experientia rerum ut in constitutione. ij. §. i. Et expri causatum iudices dari possunt. C. de iudi. certi. Nam inexptus pauca agnoscat et maxime circa formas libellorum et ordinem iudicarium circa quez debite pertractandum requiritur experientia. Unde dicit Ross. in libro iurisciuil in prin. Quod difficile est ut quis sciat bene libellos difficiles proponere et ordinem iudicij pertractare. etiam si alias bonus sit in legibus: intellige in causa criminali uel civili nisi in causarum exercitio conuersetur. Nam ut dicit Guil. in spe. de libel. concep. in prin. circa libellorum conceptionem

grande periculum imminet. Et quasi tota vis iudiciorum in eis rite concipiendis consistit. facit de iudi. examinata §. symo. licet hely. cum similibus. Et pauci reperiuntur in hoc plene instructi. immo nullus est qui plerumque in his vario non obducatur errore. Ad hoc de imu. eccle. aduersus. Adcirco dominorum meorum super hoc de uicinis instantia: libelloz et alioz actuum iudiciorum formas tradere et declarare intento: et iudiciorum debiti ordinez et frequentati per singulos actus. et pres iudiciales per media per que ad finez causarum reuenitur: competenti et regulato ordine explicare quantum mihi est possibile. Quia licet reuera ad hoc insufficiere me cognoscam. factam tamen quod possum xiiij. q. ij. faciet homo. Et sufficit quod in paucis amici labori consulatur. Ut dicit. l. tutor. ff. de nego. gesti. Et. l. mtores. in. §. qui se. in fine. ff. de administratio. mto.

Dicit quid sit iudicium cum declaratioe et perionis eius

Eo antequam ueniam ad positum per euideniam promitto. quod iudicium est actus legitimus trium personarum. iudicis. actoris et rei. Ita dicit Host. diffiniendo in sum. de iudi. in prin. et Jo. an. in ad. di. spe. ti. de actore in prin. et doctores communit.

In hoc quod dicitur est actus trium personarum includuntur duo. scilicet processus. et persone iudicij. Et licet sint aliqua iudicia in quibus non sunt oes persone ille. ut in iudicio inquisitionis generalis ubi non est persona actoris vel rei. De quibus in. c. bone de elec. Et in iudicio inquisitionis specialis que fit ex officio iudicis nemine prouocante vel instigante. de accusa. inquisitionis. Et quoniam episcopus inquirat contra presbiterum fornicarium. et. c. qualiter. ij. ubi deficit persona actoris.

Et super crimine notorio. ubi non existit persona accusatoris. de accu. eiusdem. **T**am ad huc stat. vera predicta definitio. qz in inquisitione speciali q fit ex officio iudicis fama vel infamia prece dere debet. Et in iuribus supra allegat. Et illa est loco actoris: et ei? typū ge. it. ut ibi no. Et inquisitione generalis ad specialem ordinatur. Et ita etiam finaliter erit ibi sicut in speciali reperire actorem. Sic in iudicio qd habetur sup notorio crimine. **P**otest dici q ibi notoriū supplet locum et vicem accusatoris interpretative. Et sic in quocūq; iudicio ordinatio vel inquisitorio seu extraordinario predictae tres persone substantie habebuntur sicut vel vere vel saltem representative. Et ita iste tres persone sunt de eē iudicij et substantia. s. iudex. actor et reus. **S**unt tñ etiā alie plone q quib; in iudicio interueniūt. Et illar; aliq; agunt vel defendūt. sicut procurator. **C**onūcta plona. **D**efensor. **E**xecutor. **S**yndicus. yconomus. **T**utor. **C**urator. et quedam alie de quib; **G**uil. in spe. pte prima. **I**n tertia pte p totū. **S**ed ille persone sunt in iudicio agendo vel defendēdo noie alieno videlicet noie actoris vel rei vel vtriusq; **S**ic licet aliq; noie actoris. Aliq; noie rei. Et sic non sunt necessarie. **A**lie nec agunt nec defendunt sed sunt ibi ut presient amicum ipsius cause ut aduocati. **D**e postul. p to. **D**e iudi. pastoralis. ut li. non cōte. c. i. **I**te testes. iij q. iij. c. i. de ver. fig. for. §. i. ol. **L**ibellio vel ipsius loco duo viri ydonei qui iudicij acta pscubant. **D**e pba. qm contra famam. **E**t nuncius seu executor qui citet et referat. **D**e offi. dele. prudētia. i. **R**e. de app. **C**um parati. et ille persone etiam de necessitate non habēt esse in iudicio sed ad effectū. s. ut amicum seu supra dixi. et de istarum personarū

officijs et eor; exercitio ac formis quib; pstantur. Et alijs circa huiū ad praxiam pertinentib; suo tempore patebit in pcessu. et circa huiusmodi personas et eorum officia vel satm prim? liber de decretaliū. Et tota pma pars speculi iudicialis **G**uil. duranti. quia prius persona q ratio consideranda seu querēda est. ff. de iure codicil. l. istorum quidam referunt. **D**e despon. impub. ad dissol uendum. **N**oto de alia pte definitiois qz dictū est q iudiciū est actus et c. **S**ciendum q ad illius actus iudicarij debitam explicationē et perfectionem ambulatur per multas partes et act? particulares et certo ordine a iure et causalū cōsuetudine introducto regularit? pcedēdo ad sententiam q finē iponit negotio puenitur. et istum ordinem iudicij ac ei? partes pertractat. liber secundus decretaliū. et **G**uil. in spe. in pte. ij. per totū. et ibi in principio ist? scōe pns enumerat debito ordine ptes seu mēbra pcessus iudicarij saltem ista mēbra. q cōiter et vt in plurimū ptingēt solent. **S**icet aliqñ alia occurrant vt ibi dicit in principio. et aliqua etiam enumerat decre. qm extra de pba. nō istū ordinē per oia obseruādo vt ibi no. et istarum partū iudicij. **A**liq; sunt de substantia pcessus vel ordinis iudicarij vt libelli oblatio de quo in. c. i. de libel. ob. in fi. glo. et in cle. sepe de d. fig. in glo. que est sup verbo necessario. **I**tem litis contest. de lit. contest. c. vni co. vt li. nō prest. quasi p totū in rubro et nigro. **I**tem conclusio de qua in alle. cle. sepe in glo. ista bona. **I**tem sentētia et quod feratur in scriptis. de sen. et re. iudi. c. vlt. li. vj. **A**lique vero non sunt de substantia. vt sunt exceptiones replicationes et c. et ordo iste iudicarij non debet pretermitti confundi vel preposterari. alias ex obmissioe confusioe vel p

postulatione induceret et surgeret nullitas iudicij et processus. ij. q. viij. §. diffinitiva. de accu. qualiter. ij. et in spe. de sen. pla. §. iuxta oppositionem. Nec potest pretermitti etiam de consensu pñum. ut in glo. notabili in. c. de causis. de off. dele. et glo. ij. et in cle. sepe fall. in glo. vlt. Et huiusmodi actum particularem quedam sunt ad iudicij seu lit. ordinationem. Quoddam ad lit. seu cause instructionem et de cisionem. unde citationes satisfactiones sunt actus iudicij ordinarij. et his similia. Sed confessiones attestaciones probationes et ista que factum respiciunt sunt actus cause instructorij et decisorij. de quo per Host. et Inno. in. c. causam. j. de testi. et in cle. sepe de ver. sig. in glo. fac ad hoc. Et hoc de pñis processus iudicarij ordinarij in causis regulariter obseruantur.

De causis in quibus dictus ordo iudicij non necessario per omnia seruatur sepe.

Non sunt aliqui casus in quibus ex privilegio iuris vel hois aut ex causarum natura ordo huiusmodi per omnia necessario non obseruatur vel etiam nullo modo debet obseruari: nec per omnes partes iudicij in eis ambulatur. Exemplum de causis privilegiantis a iure. Et est causa beneficalis. matrimonialis. usurarum et decimarum. In quarum cognitione et dispositione iuris iudex non tenetur ordinem iudicarij obseruare. et ideo dixi necessario. quia potest si vult. ut in cle. dispensationem de iudicij. De privilegij hois. ut quando princeps causas dimittit et in eis procedi mandat simpliciter et de plano et sine strepitu iudicij et figura: et tunc iudex non potest per omnia seruare ordinem iudicarij. quia tunc ista que sunt de figura et substantia iudicij non debet

obseruare. ut est libel. ob. lit. Stesf. et ista sunt de strepitu iudicij sicut exceptiones appellationes replicationes. et que tunc foris quibus in alijs amputare debet et repellere. Et dixi quod non debet tunc sollemniter ordo seruari. si tamen obseruetur per non peradiciendum. valet. ut in cle. sepe pluries alle. ubi traditur forma procedendi que secundum tale mandatum debet obseruari. Item quibus ex natura cause non seruatur. Exemplum ut in notorijs. Nam ordinem iudicarij seruare in eis esset ordinem pertere. ut in de cre. ad nrām. ij. de iureiu. De quo etiam in. c. vestra. et c. ma. de cobra. cle. et muli. Item in summarijs opinionibus in quibus etiam non seruatur nec fit transitus per partes iudicij. Sed iudex summarie probationes recipit et se informat. de quo de off. iudi. ca. postremo. et ideo dixi vel nullo modo debet obseruari. Item in iudicio extraordinario videlicet inquisitorio quod expedire officio iudicij non ad prouocationem alicuius vel instigationem. et sic non seruatur ordo iudicarij. ut in. c. quibus frequenter. ut lit. non potest. in. §. sunt et alij cum remissionibus. Et sic secundum diuersitatem causarum diuersi insurgunt processus. De istis ergo omnibus iudicij et processibus. et de processu executionis ad gratias videbimus successive.

Preparatoria iudicij.

Primo ergo de iudicio ordinario antequam ad ipsum expedire accedam. primo est aduertendum. Sunt quedam preparatoria ad ipsum iudicium ut probetur quedam investigatio vel premeditatio matura. per quam mente et corde se preparant iudex et partes. sicut actor ad iudicium subintrandum vel non. Et isto modo intelligendo potest. Cui. in spe. specialem rubricam de preparatoria

torijs iudicioꝝ in pte secūda. Rubrica prima videlicet. vt agere volēs ⁊ accuſare primo pſulat amicos. videat an habeat pbanionem. ⁊ vtz expediat ſibi litē mouere. pvideat ſibi de aduocato. cuz perioribz conferat. ⁊ ſe p̄muniat. qz litis euentus dubius eſt. Et exq̄ actor in ſtante aduerſario cogit litem pſeq. hic eſtq̄ inducie de liberatione ſibi non pcedunt ſz actori. De his ⁊ alijs articulis primo inueſtigandis no. ſpe. vbi p̄rio alle. Item circa iudicē qui in cā crimina li prius debet examinare pſonam accuſatoris qua intētionē moueat: cuius ſit opiniōnis ⁊c. Item in cauſa iniuriaruz iudex ſp̄ laborez ad ptes pponendū. In qua acione poſſime pcedit ppoſitio. xc. di. c. i. ⁊ c. ſtudēdum. Et qm̄ etiā in ciuilibz cauſis iudex tēdere debet ad compoſitionem. d̄ mu. pen. c. i. ⁊ maxime pcedit compoſitio actore vincente. vt in adu. ſpecu. no. Jo. an. in n. p̄i. alleg. Vñ vt ibi dicit ſpe. Nemi expediat vt nimis facilis ſit ⁊ p̄mptus ad litiganduz ppter periculū anime. Vñ d̄ in euangelio. Si quis voluerit tunicam ſua tōllere ⁊ tēcū in iudicio p̄tendere ⁊c. Mat. v. xiiij. q. i. ⁊ in. ſ. i. ⁊ apls. Secularia iudicia ſi habueritis peccatū eſt i vobis ⁊ vos contempnib̄ eſ deo facientis. i. ad cor. xvi. xi. q. i. ſ. ex his. Et maxie nō expediat clericis. qz nemo deo militans i plicz ſe negocijs ſecularibus. ij. ad thi. ij. ne de. vel mo. c. i. Vltom̄ inus reli gioſis. xvi. q. i. monachi. qz ſeruos dei non oportet ligare. de ſind. c. vnico. Item nō expediat ppter dubium litē eue tim vt dixi ⁊c. Etiam notaſ de cā poſſeſ ſio. ⁊ p̄prietatis. ca. paſtoralis in pan. p̄mor ergo q̄ſquis ſit ad componēduz q̄ ad p̄tendēdum. de tranſac. c. ſi. cuz ſi milibz. Talia ⁊ ſimilia dicunt̄ p̄paratoria. Poſſunt etiā dici p̄paratoria om̄ia

iſta que p̄cedunt litem cōteſta. vt dicit Guil. angli. p̄ quo facit qd̄ dicit Guil. in ſpe. pte. ij. in prin. ver. i. Vbi dicitq̄ ordo iudiciarius p̄prie d̄ in iſtis conſi ſiere que agunt̄ inter lit. p̄teſta. ⁊ ſentē tiam. cum lit. conteſt. ſit exordium. cuz ante eā quis non dicatur agere ſed ageſ velle. qz iſta que p̄cedunt non ſunt p̄prie de ordine ſed p̄paratoria. Et ſm̄ hoc primus liber decre. ⁊ prin. ij. li. v ſq̄ ad ij. de lit. conteſt. Et iſtud quod tractat Guil. in ſpe. in tota pte prima videlicet cir ca pſonas iudicū. arbitroz. aſſeſſoz. ac torz. rei. ⁊ aliaz p̄ſonarū ſuo vel alio no mine agendo vel defendēdo aut admini culū p̄ſtando in iudicio interuenienti um. ⁊ etiā in ſecunda pte vſq̄ ad n. d̄ lit. conteſta. Sunt ⁊ alie p̄paratorie que etiā competūt poſt lit. p̄teſt. de quibz in ſpe. de dila. ſ. i. h̄. p̄paratorie. de quibus ſuo loco videbimus. Illis p̄t miſſis veniendū eſt ad p̄poſitum. ſ. ad declarationem p̄ceſſus ⁊ ordinis iudi ciarij ⁊ ordinarij regulatim. totam ip̄m p̄ceſſum diuidēdo in tres ptes: ſicut et iam diuidit Guil. in ſpe. pte. ij. in p̄i. Prima p̄s a prima vocatione ſiue cita tione incipit. ⁊ durat vſq̄ ad lit. p̄teſt. excluſiue. Secunda p̄s incipit a lit. con teſt. ⁊ durat vſq̄ ad ſſiam diſſiniuiuz excluſiue. Tercia p̄s incipit a ſententia ⁊ durat vſq̄ ad eius effectualem execu tionē ſi non fuerit appellatū. alias ſi eſt appellatū ſuſpēditur executio quouſq̄ cauſa appellatiōis fuerit finita. de iure iu. veniētes cū p̄cor.

De his que expediuntur in prima iudicij parte.

In prima parte ex pediuntur oia iſta que occurrūt circa p̄p̄ tentiā vel incōpetentiā iudicis ⁊ eius iurisdicōem. videlicet an iurisdicōz h̄eat

in reum vel non. et si habet. an sit recusa-
bilis vel declinabilis. **I**tem circa psonas
actoris an legitimam habeat psonam ad
standum in iudicio vel non. **D**e habili-
tate et idoneitate psonae rei non querit
nec disputat. quia ex quo reus vocatur ad iudi-
cium qualiscumque sit se defendere potest. unde
dicitur si dyabolus esset in iudicio ut reus non
esset defensio sibi deneganda. cum sit iuris
et equitatis naturalis de excep. cum inter
unde dicitur Inno. quod reus non habet fide-
mare vel legitimare psonam suam in iudicio.
sed hoc ipse firmabit quod vocatus est
cum necessario habeat respondere. de iudi-
di. intelleximus. Et iudicium red dicitur in
iuris. ff. de ver. obli. inter stipulantes. et
hoc in reo necessario. **I**tem querit etiam in
eadem parte de persona procuratoris an possit
stare in iudicio. de pba. post cessionem.
an habeat sufficientes mandatum de procura-
c. i. bec et filia expediunt. **I**tem de loco
iudicij an sit iustus et idoneus reo. de ap-
pel. ex pte. i. **I**tem de forma libelli. de iudi-
di. exaitione. de his et similibus visum
est prout quasi de pambulis ad iudicium.
In huiusmodi parte prima querit de competencia
vel incompetencia fori. de legitimacione
et habilitate vel inhabilitate psonarum
tunc in iudicio intervenientium. de idoneita-
te vel refutatione loci. et aptitudine et in-
eptitudine libelli. sufficientia vel insuffici-
entia mandatorum procuratorum et huiusmodi. et
non tractatur illa que sunt negocij prin-
cipalis. vix regulariter hoc dico ideo quod
fallit in certis casibus de quibus in ca. i. de
lit. presta. li. vi. ut patebit in processu.
In secunda parte tractatur negocium prin-
cipale ut ibi videbimus. **I**n tertia im-
ponit finis ipsi negocij psonam. ff. de re
iudi. li. i. et pdenatum pducit ad effectum
executive. de re iudi. cum aliquibus. de of-
fi. dele. querenti. sed adhuc ante eam incho-
emus processum. **S**ciendum quod actor debet

adire iudicem rei. **C**. de iure om. iudi-
l. adire. **Q**uia est regula de hoc tradita
in. c. cum sit generale de fo. compe. cum
procor. **S**ed hoc fallit in multis casibus in quibus
reus sortitur forum non sui iudicis
de quibus in. c. vlti. de fo. compe. **E**t
maxime de consuetudine clerici trahunt
laycos ad ecclesiasticum iudicium etiam in
causa civili ut in. c. cum sit iam alleg. et
no. **S**er. in. c. si clericus eo. n. in vlti.
glo. **E**t Guil. in spe. de ppe. iudi. aditio-
ne. s. i. in prin. **I**tem potest reus iurisdic-
tionem non sui iudicis in se progare ta-
cite. de fo. compe. dilecti. s. contrahen-
do vel solvere pmittendo. et respondere
in certo loco expresso. eo. n. significasti
hoc verum de iudice ordinario secus in
delegato. de offi. dele. p. et g. **A**d
hoc tamen quod clericus valeat non sui iu-
dicis iurisdictionem in se progare plu-
ra requiruntur que occurrere debent in
dicto. c. significasti. tibi no. **A**n autem
quis semel prorogato possit penitere.
et iudicium iudicis prorogati declinare
est recurrendum ad. c. i. de iudicij. et
que ibi consueverunt notari. sed quis
sit competens iudex alicuius pro istis est
aduertendum prout dicit Guil. in spe-
cu. parte. i. n. primo.

Diuisio iudicium.

Iudicium alij dele-

gati. alij ordinarij. alij auditores. alij af-
fessores. alij arbitri. alij arbitratores.
sed potest dici distinguendo duo mem-
bra tantum. quod omnis iudex aut est vel
legatus aut ordinarius. quidam tamen
est mixtus sicut auditor palacij apostoli-
ci: qui est nec de legatis nec ordinarij.
sed potestas sua se habet ad utrumque. quod
habet ordinariam in cognoscendo: et de
legatam in pronunciancto. ut nota. in
clemen. auditor. de rescripti. **E**t quod

guil. in spe. ponit auditore intelligit cui
 certis cause articulus expediend? comit
 ni? si hoc guil. intelligit de articulo habere
 te cause cognitione annexa. tunc talis e
 delegatus. si de nudo articulo habere cau
 se cognitionem vt exauctor testum
 tunc non est iudex talis auditor sed nudo?
 minister. De quo in ca. sup. questionuz
 de offi. dele. r. in cle. auditor. e. n. r. do
 non debet ponere istud membr? sed de as
 sessore que non oportet iudices enu
 merari. qz pprie iudex non est. vt suo lo
 co patebit. similiter arbiter r. arbitrator
 pprie non est iudex. qz priuata psona po
 test arbiter eligi. si sic est qz per actum pri
 uatorum non dat iurisdictione alias eaz no
 habenti. de fo. com. Si diligenti. r. ca.
 significasti r. c. Sed r. do speculatoz enu
 merat eum inter iudices. qz arbitraria
 redacta sunt ad instar iudicioz. vt in. l.
 i. ff. de arbi. Itē arbitriū est voluntariū
 sed iudicium reddit in inuitū. vt supra
 dictū est. **D**elegatus est qui ex alter
 rius commissione alicui? cause recipit iur
 dictionem pognitione d. offi. deleg. super
 questionū. Et iste si est a principe aliqui
 subdelegat. **U**nde subdelegatus est
 cui causa vel pars cause a delegato secū
 do loco comittit vt ibi. Et sic subdelega
 tus dicitur etiā delegatus. **C**onseruato
 res r. executores etiā sunt delegati. d. of
 fi. delega. c. i. r. vl. li. vi. **O**rdinari?
 est qui iure suo vel principū beneficio v
 niuersaliter iurisdictione exercere potest
 ff. de iure om. iudi. l. more maioz. r. se
 qn. **P**apa est ergo ordinari? singul
 lozum. ix. q. iij. cuncta per mundū r. ca.
 per principalē. **I**tem epus in eius dyo
 cesi. r. omnes temporales in cuius ter
 ritorio quis domiciliū bz in. l. heres ab
 sens. ff. de iudi. de fo. compe. c. vl. **I**sti
 sunt ordinarij r. competentes iudices.
 domini tñ temporales non fundant inten

tiones suas de iure cōmuni contra omi
 nes in territorio suo sicut episcopi in di
 ocesi. suis pro quo no. in ca. super eo. de
 prochi. in ca. de religi. domibus. **I**tem
 etiā inferiores possunt esse ordinarij
 r. habere iurisdictione ordinariā ex pri
 uilegio vel psuetudine de offi. ordi. cuz
 ab ecciarum. de fo. com. cum contingat
Archiepus vero non est iudex ordina
 rius subditoz suffraganeoz suoz s3 sol
 lum in dyoce. sua. r. super ipsos suffra
 geneos habet ordinariā iurisdictione
 vt in c. pastoralis de offi. ordi. **U**nde
 non pōt adiri p simplicē querelā ab ipse
 subditis suffraganeoz nisi in casibus vt
 ibi. **I**te legatus est ordinari? in puicia
 sibi decreta. vt in ca. i. de off. le. li. vi.
Qualiter actor debeat se habere in ade
 unto iudicem

Sed qualiter in
 adueto actor debeat se habere
 tractat Guil. in spe. de compe. iudi. ad
 ditione. s. viso. qz si est ordinari? actor
 p se vel p procuratore suū accedat ad eum
 hora pgrua. **U**t cū sedet p tribunali nō
 qñ comedit vel est in diuinis vel in via
 r. c. Et factū suū corā eo pponat p se si ē
 discretus. alioquin per aliū de iudi. pa
 storaliuz. **E**t petat aduersariū citari seu
 vocari ad causam. de iudi. c. i. qz p citati
 onem debet inchoari pcessus. **E**st ei
 citatio fundamentū r. principū ordinis
 iudiciarij. de quo in glo. c. ecclesia. de p
 sti. sicut lūis cōtesti. est fundamentū r. in
 inū lūis seu iudicij vt dictum est supra
Quia dicit notabiliter lex insti. de pe
 bere. s. vltra. r. c. qz omniū acti onū insti
 tuendarū principū ab ea parte edicti p
 stitū ē q est in ius vocādo. **S**i iudex est
 delegat? accedat eū vbicūqz eū inueiat
 qz ipse qñqz certo loco r. p sistorio carz In
 loco tñ honesto r. pgrua hora d. of. de. p

fuluit. Pro quo no. in c. quis. de ap. in cle. Et licet commissio sibi pñet et tñc incipit hñe iurisdictionem de ap. vt debemus. Requiritur eñ humiliter vt mandatum apostolicum exequi aduersariū citet. et sine mora decreti citationis obineat ad effectum iurisdictionis perpetuam. de off. dele. grati. an p subdelegatores perpetuam iurisdictionem recurrendum est ad nota in c. quis de offi. dele. li. vi. Item faciat ipsam citationem ab ordinario vel delegato decreti citatus exequi aduersariū ne p ipz coram alio iudice possit preueniri vt no. in alle. c. vt debemus. Ad intelligendam illius aduertendum. qz in pluribus ordinariis quibus est gradualitas. interdum accumulatio fori. vt no. in c. cum ab ecciaz. de offi. ord. et c. cum contingat. de foro ppe. Vbi est pluralitas iudicium per modum accumulacionis locus est puentio. vt qui primo citat sit iudex et c. aliter secus. Item idem est in dele. et ordinario vt in c. vt debemus. Et ista preuentio fit p citationem vt ibi. Posset etiam fieri puentio p domicilij mutacione de fo. co. c. pposuit. Item ad effectum litis pendētiā indicendi acceleret ad procurandam citationem aduersario intimari. Ex quibus collige tres citationum effectus. Iudex ergo ad petitionem actoris discernere habet partem ream citandam. Et videri citatio potest fieri per literas iudicis vel viva voce. Viva voce fit multipliciter. Quibus per ipsum iudicem qui ore proprio citat. Quibus per tabellionem et potest ipse tabellio de tali citatione per ipsum facta testificare et scribere se citasse. Quibus per partem in vim tñc puocationis ad causam de ap. cum sit. et ca. bñ. Quibus per nuncium de offi. dele. pudentiam. de ap. cum pati. de quo in spe. de citatione. §. sequitur. et no. in c. qm de pba. Et fit etiam vt dicitur per litteras. et quid debeant continere lit

tere citationis patebit inferius. Et ponit Guil. in spe. de citatione. §. iam de citatione. Potest etiam addi tertium membrum vel tertius modus citandi vt dicit Jo. an. in addi. spe. de citatione. §. sequitur. Quod fit etiam citato ipso reo vt cum persona capitur et iure ducitur ad iudicium. De qua scripsit Jo. an. in ca. romana. et §. strabentes. de fo. co. lib. vi. Si ergo iudex est delegatus qui est auditor rescriptum seu litteras commissionis recipiat reuerenter et deuote. quia per salutationem et benedictionem inducuntur effectus de quibus in probe. vi. Et qualiter presentator in presentando et iudex in recipiendo et inspiciendo rescriptum debeat se habere tradit Guil. in spe. de rescripti presentatoe. §. i. in prin. Et quomodo super presentatione et receptioe rescripti debet fieri ad mandatum iudicis instrumentum per tabellionem ibi etiam tractatur. et quomodo tenor rescripti scribatur inter acta. et scribat notarius sub hac forma.

Forma instrumenti de presentatione rescripti.

In nomine domini amen. Anno natiuitatis eiusdem. Mcccc. lxxij. Inditione tali pontificatus sanctissimi in xpo patris et domini nostri domini pauli divina prouidentia pape. ij. die. x. mensis nouembrii hora tertia vel quasi in oppido erford. mogunt. dyoce. in curia beatissimi venerabilis viri domini hunolvi decani et coram eodem domino decano. In meoq notarij publici et testium infra scriptorum presentia personaliter constitutus. Talis clericus vel laycus talis dyoces. rescriptum apostolicum vel litteras apostolicas cuius vel quibus tenor inferius describitur. Cetera ipsius domini pape bulla plumbata in cordula canapis pedete. more curie romane bulla. sanas integras et illesas ac ois

prosus vitio et suspitione carētes. **P**res-
dicto dño decano pñtauit. eundēq; do-
minū decanū hūmīlīter requisīuit quate-
nus in causa seu causis sibi pmissa seu p-
missis aduersus talem et tales in eodē
rescripto vel in eisdem lēis principalit̄
notatos procedere et eosdē citare seu lit-
teras citatorias ptra ipsos sibi decerne-
re et cōcedere et iusticiā facere dignaret̄.
Quō quidē rescriptū vel quas quidem
lēas apostolicas idem dñs decanus ad
se recepit. reuenter vidit et perlegit ac
eius vel earū tenorez p me in actū cause
conscribi mādauit et citatiōis litteras p-
tra prefatos **N.** et **M.** fieri dēcreuit. **N**e-
nor autēz rescriptū predictū seu lēarūz cō-
missionis talis est. **P**aulus rē. **Q**uan-
to ergo sic totus tenor rescriptū redact̄
est in actū fidem facit etiā si rescriptū p-
deretur. **D**e quo in ca. cum in iure. de
offi. dele. et ca. cum olim de priuile. **I**n
his et similibus est sciendū qd tabellio d̄-
bet predicta scribere qz officii tabellio-
nis est omnia que occurrūt in iudicio s̄z
iudicij preceptū sigillatiz et ordiate scri-
bere et partibus exemplum tradere et
traditorum exemplar retinere. vt not.
per **D**ost. de proba. qm̄ contra. **S**i au-
tem citatio fiat p nunciū scribat sic nota-
rius. **T**alis iudex iniunxit tali nuncio
suo vt talem citaret ad petitionē et instā-
tiā talī die. rē. vt no. i. c. qm̄ de pba.
Forma citationis delegati.

Decanus eccle-
sie beate marie erford. mogū.
diocesis **I**udex cause et partū infra scri-
ptarū. vel iudex ad ista scripta a se. apo-
spēalit̄ deputat̄ seu delegatus. **U**nivers̄
et singulis **A**bbatibus prioribus prepo-
sitis decanis diuinorum rectoribus cleri-
cis et notariis publicis quibuscūq; per-
tinentatez et diocē. mogunt. ac alias vbi

libet constitutis et specialiter tali vel tali
plebano **S**alutem in dñi o et mandatis
nostris immo verius apostolicis firmit̄
obedire. **L**itteras sanctissimi in xpo pat-
tris et dñi nostri domini pauli diuina p-
uidētia pape. ij. eius rē a bulla plumbea
in cordula canapis pendēte more curie
romane bullatas. sanas integras et ille-
sas ac omni prosus vitio et suspitiōe ca-
rentes in mei notarij publici et testium
infra scriptorū pñtia per talem in eisdem
lēis principalit̄ notatim pñtatas. **N**os
cum ea qua decuit reuerētia nouerit̄ re-
cepisse: quaz tenor dinoscitur esse talis
Paulus epus rē. **P**ost quaz litterarū
presentationē et exceptionē fuimus per p-
dictū **M.** requisitū vt in causis nobis de-
legatis aduersus talem ex aduerso i eis-
dem litteris principaliter notatim pce-
dere citatoriasq; lēas ptra eū decernere
et iusticiā sibi ministrare dignaremur.
Nos igitur decanus iudex predictorū vo-
lentes mandatū apostolicū exequi vt te-
nemur vobis et vestz culibet in virtute
sancte obediētie et sub pena excomunica-
tionis quā in vos et vestz quēlibet prefē-
tis mandati contemptorē et neglectorēz
in his scriptis. triū tamen diez canonice
caimōitione premissa vel preuis ferim̄
firmiter et districte precipiendo manda-
mus. quatinus vñs presentibus acced-
datis quo p̄pterea fuerit accedendum p-
fatam **M.** publice citare curetis: quem
nos peremptorie citamus p pñtes. vt
die talī rē. vel die. xij. a pñtiam. in sinua-
tione et publicatiōe cōputanda. quorūz
diez quatuor: p p̄mo et quorūz p̄ secūdo.
et reliqs quorūz p̄ scio et pemptorio ter-
curatorē erford. i curia bitatiōis n̄re lo-
ra sciaz corā nobis tali die d̄ iusticia rē
fuer̄. **C**itātes ec̄ eū dē ad oēs act̄ iudicia-
les i iure obseruari p̄uetos. gradatim et

successive vsq; ad sententiam diffinitiuam inclusiuē. Cum intimatione q; siue comparuerit siue non: nos nihilominus quod iustum fuerit faciemus. Diez autem nre citationis et formā et quid feceritis in pmissis nobis p vras patētes litteras, hanc serie lēaz continentes, aut instrumentū publicū fideliter rescribatis. **Dati et acti Erford,** in predicta curia. Anno dñi et nro sub sigillo. et ista forma frequenter cōmunitur. licet sub alijs verbis ponat speculator titulo de citatione. §. iam de citatione. v. viso. Et ista forma sonat de vnico iudice delegato. sed q; dantur plures scz duo vel tres. Et ista q; dantur simpliciter. de offi. dele. in c. cum causā. **Quādoq;** cum diuersis clausulis. et quādoq; cuz clausula tali, q; si non omnes interesse poteritis: duo vestrz nihilominus exequantur. de offi. dele. prudentiam in prin. et c. cū super. **Quādoq;** cum clausula. q; si nōbo interesse non poteritis: alter vestruz nihilominus exequatur. Et hoc quādo sunt duo iudices vt in dicto c. prudentia in. §. item quoz. **Quādoq;** cum clausula quatinus vos vel duo aut vnus vestrum. **Prima** clausula ponitur in rescripto appellationis qd; pducit in audientia litteraz contradictoriar. **Quādoq;** partes non conueniūt in vnum iudicē qz tunc dantur tres cum clausula. q; si nō omnes et. et quilibet partiu eliget vñū et cancellaria dat terciū. et tunc omnes tres habent pcedere nec duo habent pcedere nisi tercius se excuset. vt in dicto c. prudentia. **Ultima** clausula frequenter in litteris conseruatorijs, quādo dantur conseruatores ecclesijs vel vniuersitatis studior. Quia tunc ponit clausula quatenus vos vel duo aut vnus vestrum et. Et tunc quilibet insolitum pcedere potest a principio. **Secūda**

forma per quā dantur duo iudices cum clau. q; si non ambo. hodie non est vsu. **Quādo** ergo dantur plures iudices cū predictis clausulis debet de huiusmodi clausulis fieri mentio in citatione sic dicendo. **N.** decanus ecclesie beate marie **Judex** vel pseruator venerabiliū et circūspectorum viroz dominoz magistrorū doctorū et scholarium alme vniuersitatis studij erford. vna cum ceteris nostris in hac parte colleg. **Cum** clausula. quatinus vos vel duo aut vnus vestrum et. a se de apostolica delegatus. **Q;** autem delegatus quo ad nomē premissi debeat preponi patet. qz representat personaz domini pape. de offi. dele. cum olim. cū concoz. Et quāto sunt plures delegati tunc maior et dignior debet preponi. de quo in spe. de citatione. §. iam de citatione. v. prealle. **Circa** qd; notatur vnum dubium facti. ponamus causa delegata fuerit olim epō pragenfi. Nunquid potest cū ecclesia ista fuerit metropolitana ipse factus archiepūs pcedere poterat in causa prius coram eo inchoata **Job.** an. in addi. spe. ti. de delegato. §. licet. ver. restat. videtur tenere q; sic si nomē proprium esset expressum in cōmissione. **Ratio** quia p dignitatem archiepiscopalem non desinit esse epūs. vnde papa vocat seipsum epm. facit lex eos in fi. **C.** de no. mu. li. x. **Istud** dubium moueri potest ppter iudices ad scacas vt ibi dicit **Jo. an.** per eantē legē fuit iudicatum. q; qui in ludo scacoz qrit mactare locū cū pcedat: facta regina victor erit. **Pro** quo **Jo. an.** in addi. vbi supra vbi plures. l. et rationes adducit. **Dicit** tñ q; pade audiuit pnuunciare contrariū. **Cō-**cordāto distinguit. primū dicit pcedere qñ puenio fuerit scā de certa pcedat. **Secūda** qñ de certa non esset cōuenitum. **Itē** in forma mādat delegatus oī

bus super quos habz iurisdictionem q̄
tam ad hoc. qz alias sua iurisdictione n̄
posset explicari. de offi. dele. c. i. r. c. pre
terea. r. c. seq̄nti. de quo in spe. n. de ci
tatione. s. iam de citatione. d. quid si de
legatus exemplificat. r. c. se. An autem
tenor rescripti debeat totus inseri in ci
tatione legitur r. notat in c. ij. de dilan.
r. no. Jo. theutonicus in glo. iij. q. ij. si
ep̄s. qz alias non valet citatio de hoc no
ta in c. veniens. de accu. super finem vlt
tra glo. Sed ip̄m rescriptū bullatum n̄
teneat mittere citato. vt no. in dicto c.
ij. de dila. Aliqui etiā miserunt in citati
one libellū. de quo in c. ij. iam alleg. de
dila. Item citatur ad respondendū acto
ri de iusticia. Aliqui citantur primo ad
dicendum p̄tra cōmissionem quicquid
dicere vel opponere voluerint p̄tra eam
r. iste terminus seruatur in cū. p̄ substā
nali. Item qz possit iudex r. debeat p̄mi
nari. p̄bat in c. cum ex litteris. de testi
m. in integ. r. in spe. r. citatione. s. viso
d. Item iudex. Item qz in forma citati
nis apponitur qz executor debet rescribere
diem r. horam. de hoc no. in spe. de ci
tatione. s. vl. ver. Si vero mandat. Ju
dex delegatus quādoqz non p̄cedit per
se sed causam cōmissam subdelegat. Et
erit forma subdelegatiōis ista vt sequit̄
N. decanus eccie b̄tē marie Iudex cau
se r. partū infra scriptarū a se. ap. speci
aliter delegatus honorabili viro tali cā
tori vel scolastico. Salutē in d̄no litte
ras sanctissimi in xp̄o patris ac domini
nostri d̄ni pauli diuina prouidentia pa
pe. ij. nos noueritis recepisse sub hac r.
borum forma. **P.** Paulus ep̄us r. c. Sed
quia nos tam nostris q̄ eccie nostre ne
gocijs legitime p̄peditū cognitione.
r. decisioni negocij huiusmodi ad p̄ns
vacare r. intēdere cōmode non valem̄
Idcirco de vestra legalitate plurimū
h̄si. vobis in hac pte p̄mitti r. vices n̄as

donec eas ad nos duxerit̄ r. uocādas

Forma r. uocatiōis iudic̄ subdelegati
vobis litteris

apostolicis huiusmodi nobis
presentatis ac per nos cū debita reuerē
tia vt decuit receptis nos forma r. teno
re earundē diligent̄ inspectis. attenden
tes qz p̄tunc arduis r. legitimis nostre
eccie ac alijs p̄peditū negocijs ear̄ exe
cutioni debite put voluissemus intēde
re non poteramus. Vobis d̄nis. **N.** r.
N. supradictis r. vest̄z cuiuslibet in hac p
te p̄missim̄ r. vices nostras donec eas ad
nos duceremus reuocādas. put in n̄ris
litteris desup̄ confect̄ plenus cōtinēt̄
Et qz de executione pleni huiōi littera
rum apostolicar̄ p̄sonaliter. put tenemur
intendere volumus Idcirco p̄pter hāc
r. certas alias causas animū nostr̄ ad b̄
mouentes huiōi per nos vobis factas
cōmissiones tenore presentiar̄ duxim̄
reuocādas r. presentib̄ r. uocamus ac
ōnes r. singulas causas corā vobis aut
altero vest̄z in vi huiōi p̄ nos vobis scē
p̄missionis quolibz inter q̄scūqz r. sup
quacūqz intētatas in statu quo corā v
bis aut altero v̄m tpe notificatiōis hu
iusmodi reuocatiōis n̄e fuerit r. existāt
ad nos ex certa scia aduocari r. aduo
cam̄ p̄ p̄ntes **Q**ue oīa r. singula vobis
oīb̄ r. singulis supradict̄ r. alijs quoz
interest aut sua interesse putāt tenore p̄
sentium intimamus r. ad vest̄rā r. cuius
libz v̄z notificā r. c. Et aliq̄ subiūgūt mā
datū. s. mā dātes vobis q̄ntū i huiōi ne
gocio p̄cedat̄. s̄m traditā a se. ap. vobis
formā r. alias. put v̄ iur̄ fuerit. p̄cedēduz
In cuius rei testimoniū l̄ras p̄ntes fecim̄
n̄ri sigilli app̄s̄sione p̄mitti. **D**atū r. c. Et
licz ponat̄ i forma. s. qz nos tā n̄ris r. c. l̄
c. ista dicat. t̄n̄ potest fieri subdelegatio
pro sola voluntate. **D**ato qz non fuerit
aliquo legitimo impedimento p̄p̄e

ditus delegatus. de offi. dele. pastoral. ut ibi p. Inno. c. Si maliciose velit se exonerare tunc subdelegati appellere nequit ad eam recipiendam. si de malicia constat ut ibi. Et potest fieri p. ab etiam i. e. n. super questionibus. Et subdelegatus delegati habentis iurisdictionem habet etiam coercionem. alias delusoria videretur sua iurisdictione. eo. n. ex litteris. Delegatus autem subdelegati college non tenetur admittere. de quo in. c. de coram. eo. n. Dicitur in forma comitatus plenariam etc. vel donec etc. In isto est magna diversitas. Quia si subdelegatus est simpliciter. tunc censetur delegatus in totum. Si ipse subdelegatus vni cepit iurisdictione non poterit a delegato revocari. Item si a subdelegato fuerit appellatum tunc si est datus non in totum appellatur ad delegatum datus cum clara. appel. re. non ad papam ut in. c. cum te. e. n. Et idem si solam executionem sententie sibi reseruat ut in. ca. si subdelegatus in fi. de offi. dele. li. vi. Sed fallit in duobus casibus in quibus appellatur non ad delegatum. sed ad papam. de quibus in. c. si is cui. et c. si a subdelegato. e. n. li. vi. Et quando est vnicus delegatus potest pluribus subdelegare ut no. in. c. cum te alle. Dicitur etiam in forma. Nam etc. quia delegatus bene potest appellere subdelegatum ad causam suscipiendam nisi constet quod maliciose velit se exonerare. ut iam dixi. Item etc. In cuius testimonium. Nam subdelegatio probatur per litteras delegati solo sigillo eius sigillatas.

Forma citationis ordinarij. et declaratio eiusdem

Offici. curie episcopalis mogunt. vel alias plebanorum vel rectori talis ecclesie. Salutem in domino. Quibus in parte sancte obediencie firmiter

et districte precipiendo mandamus. quatenus accedatis quo propterea fuerit accedendum. talem ad nostram presentiam citare curetis: quem nos citamus peremptor per presentes. ut tali die compareat in iudicio legitime coram nobis querelis talis finaliter responsurus. Datum etc. Talis forma est brevis quia ipsius iurisdictione iam est fundata et radicata a iure. Ex quo iudex est ordinarius proprius et naturalis ipsius citandi. Unde non oportet in citatione exprimere causam ex qua competat sibi iurisdictione seu quare habeat iurisdictionem super eum. sicut facit delegatus dum modo recipit rescriptum applicum etc. ut in forma. Item talis citatio dirigitur plebano. in cuius parrochia deget ipse citandus. et habet domicilium et comitatur sibi citatio facienda. Posset tamen ipsi citando dirigi et ad eum mitti. Sed quia tutius est citationem per alium fieri qui de hoc testificetur. quod per citationem possit hoc occultari. De quo in spe. de citatione. s. iam de citatione. d. 1. Et no. de ro. et contra. c. vlt. Commititur ergo alijs ut citent ut per eorum relationem constet de citatione ut ibi no. Item in citationis forma ponitur verbum peremptor. dicitur peremptor. eo quod disceptionem perimit ita vult lex. iij. ff. de iudi. et perimit disceptionem id est vltra non paritur aduersarium tergiversari. De quo p. Jo. an. in addi. spe. de citatione. s. viso. Aduertendum est quod in prima citatione non est mittendum peremptor. ut l. presentaneum. C. quomodo et quando iudex in aut. qui semel. Nisi fieret ex causa ut in l. contumacia. ff. de re iudic. Debet ergo citari reus tribus edictis. et tunc tertium edictum est peremptor. etiam si non exprimat. ut no. v. q. ij. in sum. Sed quod ex causa potest vocari reus vnico edicto peremptor. videlicet propter distantiam viarum vel si res celeritas

tem desiderat. ut in capitulo cum ex literis de resti. in integrum. Et sic venit in usum quod communiter mittunt iudices vnicam citationem peremptoria. et valet. **N**ec ob hoc solum potest appellari ut dicit **Inno.** in preallegato capitulo primo de dila. **E**bi dicit quod sola peremp. assignatio prima vice facta non est sufficiens causa ad appellandum. **D**ebz tamen continere istud peremp. competentia intersticia et intervalla temporum. ut vice prima quarta. q. iij. de illicita et no. in capitulo primo de dila. **E**t quanta tempora et intervalla continere debeat hoc est arbitrarium et arbitrabile a iudice ex distantia viarum. negotij et personarum ac temporis qualitate. ut in capitulo. cum ex literis de resti. in integrum. no. in capitulo primo de dila. supra allegato. **D**e quo etiam in spe. de citatione. §. nunc de temporum. **S**i tamen fierent tres citationes tunc si reus in primo citationis termino non venit reputatur contumax quo ad hoc ut teneatur actori comparere ad expensas ut no. de procur. querelam. **E**t in spe. tit. de expensis. §. iuxta. versic. sed queritur. sed pro contumacia huiusmodi non inferuntur reo alie pene contumacie. quia non consuevit contumax quo ad hoc ut posset pro tanto excommunicari vel missio contra eum fieri ut in. c. pl. de do. et contr. **N**isi in prima citatione responderet se non venturum. quia tunc contumacia esset notoria. si ergo in citatione non est verbum peremp. citationis non parens excommunicari non potest nec patitur missionem saltem si citationis non est ante iudicium. **D**e autem de citationibus iudicialibus que occurrunt in processu iudicij faciendum est postea patebit. **S**ed quia citatio estonica et peremp. licet tres terminos contineat sufficit vno termino parere. et solum post vltimum locus est pe-

ne. **D**e hoc in spe. de cita. §. viso. **E**t per **Jo. an.** in addi. spe. sicut in processibus executoris etc. **I**tem dicitur in forma ut tali die pareas si ponit i citatione pareas feria. vel die mercurij. intelligitur de prima feria. vi. vel die mercurij. per. l. eum qui ff. de re. ob. notat in. c. exposuit de dila. **S**i autem dies illa sit feriata in quocumque casu est reus an ardet citatum ad parendum. **U**nde hoc potest contingere dupliciter vel quia exprimitur in citatione compareas tali die dominico vel non exprimitur. sed dicitur compareas. x. die. et in ista die incidit dies feriata. **I**nno. in ca. vltimo. de fet. post recitationem opinionum videtur placere finaliter quod licet in citatione exprimat error dicendo compareas die dominico ut exprimitur in causa procedam siue error tacite insit. ut puta dicitur in citatione compareas decima die. et illa in diem dominicum incidat quod semper citatus comparere teneatur. **R**atio quia in citatione duo videntur mandata. videlicet quod tali die compareat et si illa die non debet vel non potest nihilominus videtur sibi mandatum quod compareat quanto citius facere potest. **D**ost. tenet primum. et cum eo videtur tenere **Richardus de senis.** **Jo. calderi** non videbitur sibi dicere quod si error tacite insit tunc teneat citatio quia tenuita principio. **U**nde licet tunc casus superveniens mandatum suspendat non tamen ex toto relaxat. et ita sequenti die tenetur comparere. **S**ecus si error est expressus. quod tunc negat citationem tenere. **A**d hoc evitandum hodie iudices sunt cauti dicendo in citatorio. x. die pareas si iuridica fuerit. alioquin prima die iuridica sequitur. **U**nde consuluit **Jo. an.** in alle. c. pl. de fe. quod hanc cautelam iudices teneant maxime. **Q**uia possunt quod apud iudicem non est dies feriata et apud citatum est ut ibi per tex. quod singli

episcopi seruare debent et ita seruant
curiales Et etiā quantoq; alij iudices
maiorē delegati An aut teneat citatio et arz
in casu puerlo scz si citatio decernit die
feriato vt citetur reus ad diē nō feriatū
ibi etiā no. p. doc. Et finaliter tenet ibi
Jo. an. in nouella q; teneat talis citatio
Et distinguit ibi triplicē actū in citatōe
primus actus est preceptū de die citatōe.
Secundus est illi pcepti executio. s. ip
sius citatis actus. Tercius est pcessus ex
tali citatione inchoatus. Primus actus.
vt dicitur non requirit cause cognitionē. Et
ideo pot fieri die feriato vt in. l. fi. C. de
fer. Secundus actus ex eadē rōne sicut pot
fieri die feriato. Tercius actus est qui ē
inchoati pcessus. iste cū habeat cause
cognitionē tali die non pot expediri. et re
mitit ad spe. ti. de citatōe. §. i. vcr. Itē
q; citatio Jo. cal. etiā tenet stratiū. Et
inter alias rōes mouet. qz citatio est de
pcessu etiā p se et principaliter. vt in de
cre. qm de pba. Pro hac facit. qz p. tal
lem actū perpetuatur iurisdicōe eo q; ē
actus iudicialis vt no. de offi. dele. licz
Ex quo ergo est iudicialis nō debet fieri
die feriato et est forte hoc tū. et ita ser
uatur. Quā aut sit citatio vt. x. die ppa
reat. an tunc dies receptōis seu ininua
tionis lēz citatōis pputetur in nume
ro dierum expressoz. no. Guil. in spe.
de cita. §. viso. vcr. penul. Et de vila. §.
i. v. s. pone. Et tenet q; non cōputetur.
Item in forma citationis non posui de
certa hora. s. cōpareas die tali hora tali
terciatū vel vespaz etc. Et q; ergo nō est
pfixa certa hora v; iudex expectare reuz
ad finē diei. s. vsq; ad illā horā qua pot
in cām qz incūbit ante noctis tenebras
expedire. de offi. dele. cōsult. De grā
tū pteū expectare vsq; ad diē seqntem
vt ibi. Item nec de loco fit mētio. qz or
dinarius certū h; locū siue pistoriū vt

supra dixi Secus in delegato. Cū ipse
debet certū locū assignare de rescrip. oī
et c. fi. Dicitur in forma cōpareas legit
time Cū pot cōparere p se vel per procura
tozem. vt postea dicā. Et delegatus re
gulariter non pot que citare vt personalit
corā eo cōpareat fallit in cali. b; hoc de
quib; in. c. i. de iudi. li. vi. Item dicit
qrimontis talis rursus Et nō exprimi
tur causa ppter quā citatur. S; per talē
citationem non inducitur litis pendētis
vt in cle. ij. vt lit. pen. Ad hoc ergo q; ci
tatio faciat litem pendere ad effectū q;
nihil possit inuolari. requiritur q; cita
tio sit instruens. videlicet q; p eā pset
super q; debeat re; pueniri. Item q; a cō
petenti iudice sit facta. et q; peruenit ad
noticiā citati vt in cle. i. vt lit. pen. De
hoc tū an in citatōe sit cā exprimenda et
quare fiat no. per Jo. an. in addi. spe. §.
i. sup. vcr. Item q; in ea nulla causa vbi
videtur tenere q; exprimēda sit causa p
rōnes ples quas ibi adducit. sed cōiter
non seruatur Itē citatus citatur solū vt
respondeat querimōis actoris in cau
sis in quibus possit procedi lit. non cō
test. De quibus supra feci mentionem
Possit reus a principio citari ad totaz
causam scilicet ad procedendum et ad
procedi videndum in tali causa ad om
nes et singulos actus incumbētes serua
tis terminis vbitis et consuetis vsq; ad
diffinitiuam sententiam inclusiue cum
oib; et singulis actis actitatis scriptis
ris litteris et munimentis quibus in ne
gotio huiusmodi vti intendit et se iuris
te. cum intimatōe q; siue comparuerit
vt pferret siue nō. nos nihilomin; in
causa predicta prout iustum fuerit ipsi;
citati contumacia seu absentia nō obsta
te procedemus et eo plerius non nisi p
valuas ecclie p dē citato Et q; nō talis est
causa priuilegiata et eodē modo citatur

non oportet eū p̄terea postea ad singu-
los actus de nouo citari. Alias si nō est
causa priuilegiata in p̄cessu. vel si est ta-
lis citatio q̄ isto modo non est citatio.
sed soluz querimonis responsurus. r̄.
tunc d̄portet ipsuz ad singulos actus vo-
cari. vt videtur dicere Guil. in spe. de ci-
ta. §. viso. Dicit tamen ibi Job. an. in
advi. q̄ hoc p̄cedit vbi iudicium non ē
in loco remoto a dyoce. citati: puta in
curia. Nam tūc qz esset difficilimū cita-
tiones p̄ singulis actibus m̄tū potest p̄-
cedi ad examinationem cause r̄ diffini-
onem sigs non venit. Si at̄ pars venit
vel p̄curator citabitur ad singulos act⁹
etiam si in vno fuerit cōt̄max. De quo
plenius per Jo. an. i advi. spe. de cita.
§. viso super r̄. dominus autem meus.
De cōminatione quid debeat fieri dixi
r̄ remisi super forma citationis delegati
Non tamen cōminatio talis faciēda ē
de necessitate. nec habet vim p̄empt.
nisi alias p̄empt. exprimat̄. de quo i
spe. de citatione. §. viso. r̄. sed queritur
In fine citationis ponitur d̄m̄ r̄. nec
subscribuntur testes. r̄. quia sufficit lit̄
teram citationis esse sigillatā sigillo iu-
dicis. siue sit anteuicialis siue de iudi-
cialibus. vt no. in. c. qm̄ de p̄ba. Citati-
ones tamen que emanant de curia reuol-
guntur per tabelliones in publicam for-
mam. r̄ hoc est t̄n̄ius i arduis maxime
coram delegato. Et tantū de decreto ci-
tationis r̄ eius forma que tamen exten-
di potest sicut visum fuit expedire

De actu citationis

Nunc videat̄ ^{m̄s} ^{actm}
ipsius citationis qualiter iste
se debeat habere cui cōmittitur citatio fa-
ciēda per litteras vel voce viua. qz de-
bet accedere ipsam citanduz r̄ citare s̄m
q̄ sibi est iniunctum. si citandus copiaz

sui facit. Si non potest eum habere p̄so-
naliter. de hoc p̄testetur r̄ de diligentia
circa hoc facta. Et semp citandus est q̄s
si inuenitur. d̄ eo qui mit. in poss. ca. re.
f. ca. vl. Si non inuenitur citetur p̄cu-
rator eius. si quem dimisit. quez dimit-
tere tenetur qui se absentat. maxime si
semel est citatus. de p̄cura. dilectus. de
eo que mit. in poss. c. fi. Si p̄curatores
non dimisit. faciat citationez ad domū
r̄ requirentur amici. de quo in. c. causaz
que. de do. r̄ contm. r̄ ibi in glo. r̄ in. c.
vl. e. ti. r̄ in. c. vl. de eo qui mit. in poss.
Item in ecclesia in cuius prochia degz
r̄ moratur cū populus cōueniret ad di-
uina. Et traditur certa forma in citatiōe
videlicet in tali vel tali loco publicetur
Et ista forma est seruanda in. l. diligen-
ter. ff. mandati. in. c. cum dilectus. de f
scrip. vt in citationibus que emanant a
cū. In quibus scribitur si eius copiaz
habere poteritis. Alioquin in domo ha-
bitationis sue. r̄ ecclesia cathedrali r̄.
Non tamen debet citans intrare domū
citandi eo inuito r̄. de quo in spe. de ci-
ta. §. sequitur. ver. sed an reo. r̄ in cle.
causam. de elec. Et dicitur absens qui
est extra prouinciaz. vt ibi notat̄. Quā-
diu ergo quis copiam sui facit. non est
citandus ad domum. quia ad citationez
ad domum recurritur quasi ad vltimum
refugium. vt no. Hosti. de do. r̄ cōtm.
causam que. nisi in casibus i quibus eti-
am sufficit prima vice. Et quādo habet
locum citatio ad domum plene no. per
Inno. r̄ alios in. c. vl. de eo qui mit. in
poss. immo non sufficeret denunciari p̄-
curatori si ipse ē p̄sens. Ita tenet Ci-
cen. in. c. vlti. de do. r̄ contm. Et quādo
locus citandi non potest t̄ntē adiri. pa-
pa mandat citationem fieri per edictum
De quo d̄ iudi. c. i. in cle. Et potest iste
cui cōmittitur citatio faciēda per alium

citare. vt tenet. **Goff. & Host.** in. c. vi. de eo qui mit. in poss. Licet ipse **De.** et abbas tenent contrarium. Et debet fieri citatio claris verbis. An autem credatur nuncio referenti se citasse tractat **Guil.** in spe. de citatione. §. sequitur. sed nunc quid credatur & sequenti. Et consulit ibi quod iudex quilibet maxime delegatus presente actore & tabellione iniungat nuncio quod ipse talem rem ex parte sua citet sub tali forma. Sic quod tali die & loco peremptorie compareat in tali causa coram eo responsurus. & tunc notarius id preceptum iudicis & mandatum nuncio factum redigat in actum. Quia dato quod nuncio credatur super actum citationis per eum factum. non tamen creditur sibi super commissione facta sibi ut ibi dicit **Jobā.** an. in additio. Nam **rossed.** tractando de edicto. si quis in ius vocatus etc. Dicit quod ad hoc quod locus sit huic edicto. lex esse necessaria quorum secundum ponit quod de mandato iudicis facta sit citatio. & hoc ponit propter malos nuncios. qui sine mandato vocant interdum. Et propter hoc quod dicit **Jo. an.** in additio. spe. in loco statim alle. Et reprobat quod in multis locis seruatur. quod preceptum nuncio factum de citando non scribitur. Sed quoniam scribitur relatio citationis dicitur sic. Retulit talis nuncius se de mandato iudicis citasse tale etc. Cum tamen ipsius officium non sit circa mandatum sed circa executionem mandati. Scribat ergo notarius in actum quod talis iudex constituit tale nuncium suum ad citationes in tali causa faciendas. qui nuncius iuravit corporaliter tacto euangelio sancto omnes ambasantes & citationes in ea causa sibi per iudicem impositas & per ipsum iudicem imponentes fideliter facere & referre. & ibi etiam ipse **Jo. an.** in additio. in isto dubio. An credatur nuncio etiam publico & iurato super citationibus. Vel an ponatur standum sit inramento prius volentis iurare se non citatum

recitat diuersas opiniones. quid sentiant circa hoc doctores & practici **Hosti.** in sum. rub. de pto. §. ij. ver. quid si absens Tenet finaliter quod hoc est relinquendum arbitrio iudicis qui personarum & negotiorum qualitate pensatis vel credat nuncio. vel neganti se citatum iuramentum offerat ad sui innocentiam ostendendam. & hoc placet **Jo. an.** in additio. ubi supra propter graue periculum quod imineret probato viro non citato ex dicto **vilis ribaldi.** Non tamen est hoc sic arbitrarium sicut illud de quo in c. consuluit de offi. dele. De quo non licet querelari. Unde si iudex hoc casu male arbitretur propter grauamen. potest appellari. quia videmus quoniam pessimos iudices sicut & nuncios. Non vero citatio fit per litteras. probatur facta citatio si ipso quod citator remittit litteram citationis seu commissionis sibi facte apponendo ibi sigillum suum. & hoc habet generalis consuetudo. ita non. per **Hosti.** in. c. quoniam de proba. tamen melius est quod per litteras suas rescribat dies & formam sue citationis facte maxime quoniam fit citatio per die. x. vel. xij. compareat etc. Qualiter autem debeat citari capitulum non. in. c. bone. i. de elec. quia ipsum capitulum capitaliter aggregatum citari debet si potest reperiri. Si non potest reperiri conuocari vel si noluit aggregari tunc faciat homo quod potest. Unde citetur publice in ecclesia ut ibi dicitur. in glo. que incipit & sic citentur etiam singuli non tanquam singuli sed tanquam illi ex quibus constituitur capitulum & qui vna cum alijs faciunt capitulum alias citatio non valeret quia causa capituli non est causa singulorum vel econuerso. xij. q. ij. qui manu mittitur. Et non. in. c. bone. iam alle. facta igitur citatione si fit per nuncium referat nuncius ad iudicem referendo sibi in presentia tabellionis qualiter ubi &

quando et ad quid reum citavit. Et ista nunciij relatio est in act. scribenda. Et sic scribere tabellio. Anno dñi 72. die tali coram tali iudice in mei notarij pñtia talis nuncius retulit se citasse talem inuentum et psonalit apprehensum. vel si non fuit apprehensus retulit se dixisse pcuratori tali vel familie sue qd die tali tali hora pparet coram pñco dño iudice ad pcedendum et ad procedi videndum in tali causa que vertitur inter ipsum et talē sup tali re vel ad iurandum. vel ad iurare videndum de calūnia vel ad videndum iurare testes 7c. Ille vero cui comittitur citatio faciēda p lras solz in cedula affixa citatione. vel in ipsa citationis carta a tergo scribere sub hac forma: Ego. N. plebanus vel rector talis eccle talē fm formam pñtis mandati vel citationis citavi tali die vt tali die cōpareat coram tali iudice in causa tali per se vel p pcuratore iuxta pñtū lras pñtentiā et tenore. vel scogisco me lras pñtes tli die vel tli publicasse et inima sse et cōfidele executū ipsum citando. prout recepi in mandatis In cuius testimoniū sigilluz meū pñtibz est appensum. Etrū aut ordinari possit citare subditū suum extra iurisdictione suam per nunciū vel lras le. et no. qd sic i c. romana. §. pstrabente de fo. ppe. li. vi Quia igitur citatus sic p iudicem. et de ipso mādato debet in termino coram ipso iudice cōparere. Et hoc si est iudex ordinarius suus iste qui citat seu citare mādāt. vel delegatus et hoc exprimitur in citatione. vt supra dictū est. Vel si etiā non est suus ppius iudex ordinari. habet tñ alias iurisdic. ordinariam. et in citatione exprimitur talis causa: que si vera esset deberet coram eo respondere scz qd dicit eū contraxisse vel deliquisse in terra que est scz de iurisdictione citantis. d quo plene per doc. in c. ij. d dila. Alio

si non cōpareret contumax reputaretur. Si vero citatio esset talis que non artaret ad veniendum. et per consequēs non inferret cōtumaciā sic ē citatio temeraria que citatum non artat. vt in. c. bone. ij. de elec. concor. cle. pastoralis. de re iud. dñ. ver. notozium quippe. Et nonnulli sunt casus: in quibus citatus venire nō tenetur. de quibus in glo. notabili in ca. veniens de accu. et ibi per Jo. and. super ea. Et solz de hoc tradi vna generalis regula in ca. ij. de dila. videlicet qd vbiqz in citatione ponit aliquid iniustum vel inhonestum vel tale qd certū est citato cōpetere exceptionē declamatoriam iudicij. Et si citatur spoliatus qd rñdeat spoliatori in cā civili vel alit in cā criminali vel militi alteri negotia pcurati. ex qd talis error exprimitur in citatione ire non tenetur citatus. Et idem si alias est notozium fm aliquos. de quo dicendum vt ibi. Aliqui tñ distinguūt Quia aut ipso iure deficit iurisdicō citantis. et tunc citatus si istud est notozium venire non tenetur. nec valet processus contra eum. aut ope exceptionis potest citatus se subtrahere a iurisdictione citantis. et tunc tenetur se subtrahere et comparere et excipere. alias tenebit processus contra eum. de quo per Jo. and. in addi. spec. de cita. §. i. Contumax est qui cōtra edictis vel vno precepto. citatus non venit vel venit sed non obedit. vel illicentatus recedit. Ita diffinit Guil. in spe. d contumacia. §. i. Hosti. in summa diffinit sic. Contumacia ē erga iudicem vel prelatum cōmissa inobediencia. et dicit commissā. quia semp obediendum est. de quo de tempo. ord. di. ad aures i glo. et super ea. Et dicitur si sunt modi cōtumacie: de quo in. ca. ij. de dolo et contu. in glo. et super ea. in ca. quoniam frequenter. vt li. non contes.

in. §. i. Quia si latitat vel impedit ne citatio ad eum perveniat. vel minus instructus compareat etc. De quo etiam in spe. de contumacia. §. i. Item contumacia est multiplex. Aliqua est contumacia vera et vere que alias dicitur evidēs vel notoria. ut quando citatus respondet se non venturum. nec quod transponet pedem Et an sufficiat hoc dicere extra iudicium. quod si in iudicio diceret esset indubitatum. Et alia septem dubia circa hoc pulchre tractat Jo. an. in addi. spe. de conti. §. i. **S**ecunda contumacia est vera presumpta. ut quia apprehensus est citatus personaliter. sed non venit in termino. Ista dicitur vera eo respectu. quia apprehensus est personaliter. Presumpta dicitur tamen. quia non veniendo potest forte excusari propter aliquod impedimentum. Tercia contumacia est ficta. ut quia non est apprehensus personaliter. sed citatus ad domum de quo etiam in cle. unica. de do. et conti. in glo. magna. Et valde ista scire propter sequentia maxime ad istud. quia pro contumacia obligatur contumax ad restitutionem expensarum. sed qualitas predicta videlicet si est contumax evidēs siue notorius aggratur ex tali qualificatione in duobus. primo in expensis non dico restituendis. sed prius restituendis antequam absolvetur de sen. excom. venerabilibus. §. secus. li. vi. Secundo in eo quod non habet beneficium vel etiam redditum vel puerus coram iudice. de quo per Jo. an. in addi. spe. ubi supra. Si ergo actor est contumax punietur. ut in. c. actor. de do. et ptu. li. vi. quod solvit expensas. et cum hoc non admitteretur ad aliam citationem nisi cautionem faciat quod velit. de cetero fideliter comparere. ut ibi. Potest tamen etiam reo instante et docere volente de iure suo procedi ad diffinitionem lit. non contesti. de quo in. c. causam que. de do.

et ptu. Et qualiter tunc sit procedendum et in quibus citationibus vocandus sit actor contumax. Plene per Inno. et alios in. c. i. ut lit. non contesti. Sed si reus est contumax penas habet. quia potest excommunicari. Et si talis est causa in qua potest fieri missio. et in qua procedi non potest. lit. non contesti. sed si est causa in qua procedi potest lit. non contesti. ex privilegio legis iuris. vel hominis. ut dicitur supra in cle. dispendiosam. de iudi. et in cle. sepe. de verbo. sig. Tunc procedi potest in principali ad receptionem testimonium et ad diffinitionem sententiam in penam contumacie rei. Ita tamen quod reus citetur ad singulos actus. de quo etiam supra dixi. Et sic conservatores dani universitatis studii etc. procedere possunt in principali contra contumacem cum de speciali mandato principis procedere debeant summarie et de plano etc. Possunt tamen si volunt contra reum contumacem procedere ad excommunicationem vel missionem sicut alii iudex. Terminum igitur citationis adveniente actor prestat per se vel per procuratorem eius. si talis est causa in qua constitui potest procurator cum litteris citationis. et faciat fidem iudici. de executione seu insinuatione citationis facte reo per modum quem predicti accusando contumaciam et absentiam ipsius citati. per eum pronunciat eum et reputari contumacem et contra eum tanquam contumacem procedi. ut ff. de iudic. propterandum §. et si quidem. Et no. per Guil. in spe. de conti. §. sequitur. et de comparitione §. Et facit singula redigi. et describi. in act. de proba. quoniam contra. Et iudex pronunciat seu reputat eum contumacem dicendo. Talem per nos. et de mandato nostro citatum in diem hodiernum ad instantiam talis super reuel causa tali et sufficienter expectatum. nec per

se nec per responsalem comparere curam ad petitionem et requisitionem ipsius actoris vel sui procuratoris comparentis. et eiusdem absentis contumaciam accusantis et petentis eundem per nos contumacem reputari. reputamus prout est merito contumacem. Et iuxta istam formam scribet etiam tabellio. s. Anno dñi m. ccc. die tali hora tali coram tali iudice comparuit talis actor. vel talis ipsius procurator qui procur. mandatum procuratorium cuius te nos inferius inseritur produxit una cum literis citationis et alijs literis sigillo tui sigillatis. vel instrumentis super executione citationis eiusdem perfectis: quarum tenor sicut infra continetur. Et talis citatus non comparuit contumacia accusavit. petens eum per ipsum iudicem pronuntiari et reputari contumacem. et sibi decerni contra eum litteras oportunas. quem diu expectatum ipse iudex contumacem reputavit. et litteras contra ipsum decrevit oportunas. **N**ec est vis an sic scribat tabellio in persona sua vel in persona iudicis. alio modo talem non comparentem diutius expectatam reputamus contumacem. de quo de conuer. coniug. dudum. de fide instru. c. i. et ij. **E**t ita debet actor comparere in termino coram iudice. et contumacia rei accusare. **S**i ergo etiam actor non comparet. tunc fiet pensatio contumacie actoris. cum contumacia rei. ut no. de do. et con. m. actor li. vi. **S**i autem reus non comparz et etiam iudex est absens vel impeditus. ita quod si comparuisset non fuisset processum in causa. An reputetur contumax. et condemnari debeat in expensis. est glo. notabilis c. vl. de do. et pm. et glo. vl. et per iudex a quo vult pena incipere. videlicet vel ab excoicatione vel inmissione. ut i. c. me. ut lit. non contesti. ut ibi no. **E**t debet alter a principio esse presentis quam ea magis timeat. ut. c. si. qm. s. vl. in fi. **D**onescitur tamen esset ut a

missione inciperetur. quod prius est recurrendum ad res quam ad personas. ut ibi no. **J**udex ergo procedendo ad missionem contra contumacem in actione reali puta super eam vel fundo. **D**ecernit actorem mittendum tunc in possessionem rei petite cum custodie. **E**t fiat missio per hec verba. **D**ecernimus constituimus vel mittimus vel iubemus te esse possessorem talis rei cum custodie. et volumus quod talis minister noster pronuntiet te actualiter in possessionem. et talem missum debet dare iudex. ut hoc impleat et ei referat quoniam factum sit. **I**ta dicit **I**nno. in. c. i. de eo qui mittitur in possessionem. et licet **I**nno. ponit ibi etiam aliam missionis formam. **I**lla tamen ibi placet **D**ost. et **J**o. an. in nouella. **E**t ex tali missione ex primo decreto actor erit possessor rei. scilicet commutabilis sic quod si reus venerit coram iudice infra annum et cautionem prestet de stando iuri et restituat expensas actori ipse possessionem recuperabit. ut in ca. quoniam frequenter. s. in alijs. ut lit. non. contesti. et dato quod actor missus propter potentiam rei vel causa doli non possit possessionem corporaliter adipisci. adhuc iuris dispositione intelligitur possidere ad effectum prescriptionis annualis. ut in. c. contingit de do. et con. m. **S**i vero reus non venerit infra annum prestando cautionem. ut dictum est restituendo expensas. **A**ctor etiam circa secundum decretum. per anni discursum verus erit possessor secundum communem opinionem. ut in all. s. in alijs. et ibi no. de do. et con. m. contingit. et reus non audiet nisi super proprietate illius rei. **S**i autem est actio personalis. puta quia agitur certi conditione ex mutuo. et reus est contumax. mittetur actor in possessionem rerum mobilium contumacis. si talis habz **A**lioquin in possessionem immobilium pro modo et mensura debiti declarati in libello actoris quod etiam habet declarare iuramento. et

an hoc sufficiat. vel requiratur pbatō p
 testes vel istrumēta tractat **G**uil. i spe.
 de pm. §. sequit. v. **I**te qd̄ d̄r de offi.
 iudi. §. vlti. ibi per Jo. an. in addi. spe.
 sup. v. ij. dicendū. r̄ v. vi. q̄rendū. r̄
 vsq̄ ad quantū tps̄ tūc audiet̄ re? sup
 illis rebz in quas missio sc̄ā ē. le. r̄ no.
 vt lit. non p̄test. qm̄. §. vl. in fi. r̄ i glo.
 fi. r̄ super ea. qz̄ audir̄ donec iterueniat
 sc̄dm̄ decretū **P**ost sc̄dm̄ vero decretū
 an r̄ qm̄ audiat̄. refert an p̄ sc̄dm̄ decretū
 sit adiudicata possessio actori. an res
 sit adiudicata in solidū. **S**i ē adiudicat
 ta possessio audir̄. sed actor h̄bit p̄mo
 dū possessionis donec p̄ncipale sit si
 nitum. **S**i res adiudicata ē in solidum
 p̄clusa est via reo. qz̄ tūc nō audir̄. **E**t
 ista h̄bit locū in p̄tūmace an lit. contest.
Quid sit in p̄tū. post lit. contest. p̄ trac
 ta. r̄ quale p̄cedit̄ patebit loco suo. **E**t
 iste ē vn̄ modus. fm̄ quē p̄cedit̄ cōtra
 cōtūmacē. nō tñ multū festinabit. iudex
 ad faciendā missionē de vo. r̄ p̄tū. cōnū
 git in. i. glo. **P**unitur etiā contūmacia
 per pignoz̄ captiōnē. per mulctam r̄ mo
 dis alijs. de q̄ in spe. de cōm. §. vlti. **E**t
 qz̄ iudex etiā ecclesiasticus potest imponere
 mulctam. habetur de pe. licet no. de vo.
 r̄ contū. c. i. **E**t de mulcta ponit **P**ost.
 specialem rubricam in sum. de sen. r̄ re
 iudi. **E**t de ea tractat spe. de sententia p
 la. §. ij. v. est r̄ quarta. **S**i autē iudex
 vult infligere cōtūmaci penā excoīcatōis
 sic p̄. edat̄ s̄ eū. qz̄ h̄z̄ eū monere vt ad
 huc obediat p̄p̄nto i certū finitū p̄pe
 tentē. r̄ p̄tūmaciā suā expurget **E**t si iu
 dex ē delegat̄ p̄t̄ scribere sub ista forma
M. decan̄? v̄ scolastic̄? r̄c. tal̄ ecce **I**u
 dex cause r̄ p̄tū i f̄ra scriptaz̄. a se ap. spe
 cialit̄ delegat̄ **U**niver̄ r̄ singul̄ p̄posit̄
 d̄canis. custodi. lebdomadarijs. ple
 baīs. r̄ diuinorū rectoribz. curatis. nō
 curat̄ cleric̄. r̄ notarijs public̄. q̄bus

etiā p̄ ciuitatē r̄ dyoc. talē. ac alias vbi
 libet cōstitutiō: qui p̄nibus fuerint req̄
 siti. **S**alutē in d̄no. r̄ in mādatiō n̄is
 imox̄n̄a p̄licis firmiter obedire. **N**up
 auctoritate ap. nobis i hac pte cōmissa
 citauimus r̄ citari fecimus talē. vt tali
 die sibi pro termino p̄remp. assignato
 cōpareret in tali loco legit̄ me corā no
 bis q̄reite tñ resp̄surus. **S**ed quia idē
 citatus in termino h̄mōi sufficiēter expe
 ctatus cōp̄tere contēp̄sit. **U**n̄ de p̄dicto
M. actore vel ei? p̄curatore corā nobis
 in termino p̄dicto cōparente. r̄ p̄dictū
 citari nō p̄parentis p̄tūmaciā accusante
 petēte ip̄m p̄ nos contūmacē reputari.
 r̄ pro cōtūmacia h̄mōi cōtra eū p̄cedi.
 ip̄m reputamus put̄ erat merito contū
 macē. r̄ cōtra eū diximus put̄ iustū fue
 rit p̄cedēdū **I**dem corobis cibo r̄ singu
 lis contūctim r̄ diuisim in p̄tūte sancte
 obediētie r̄ sub pena excoīcatōis quā in
 in vos r̄ in quēlibz̄ vestrū. si mādatū no
 strū h̄mōi neglexeritis vel contēpseritis
 adimplere. **C**anōica tñ trium dierū mo
 nitio n̄e p̄missa. in h̄js scriptis ferim̄
 firmiter r̄ districte p̄cipiendo manda
 mus quādius accedatis vbi propterea
 fuerit accedēdum. memoratum. **M**. cōt
 tūmacē publice r̄ diligēt̄ moneatis.
 quē nos p̄nibus p̄rem. p̄. amonemus
 vt ante. xij. dies continuos. a monitōe
 h̄mōi p̄putādos p̄dictiā suā purgādo
 cōtūmaciā. iuri pareat corā nobis. aut
 eū p̄f̄ato. **M**. actore amice vel in iure se
 p̄ponat. **S**ilicōq̄ ip̄m p̄ p̄tūmaciā h̄mōi
 excoīcāmus in dei noīne h̄je scriptis.
 quē sic excoīcatū publice i f̄ra missaz̄ so
 lennia. corā ppli multitudine de ābonibz
 nūcienis die executōis r̄c. vt sup̄. in tota
 ma citatōis **I**n ista forma p̄t̄ narratō
 quō reus fuit citatus r̄ non cōparuit. r̄
 ei? cōtūmacia accusata. **S**ed ista verb̄
 narratūa s̄ n̄ p̄bat̄ vt i cle. l̄tie. d̄ p̄ba.

Oportet ergo qd de hoc pset p registrū
 cause. seu pacta p scrip. p tabellionē rē.
Et ideo dicit dñt redigi in ac. r actitat
Itē moneē aī excōicatōem. qz sp sniaz
 excōicatōis. r etiā alias snias censure p
 cetere v3 monitio. alias ipsa snia excōi
 cationis ē iniusta ex ordine. r eā pferēs
 hēbit penas de quib3 in. c. lacto. de sen.
 ex. Et qñ sic fert snia excōicatōis p mif
 sa monitōe vel alias sub p dītōe. si moni
 tō putauerit sniam iniustā vel pceptū
 seu monitōem. v3 appellare ista tps mo
 nitionis. vel aī p dītōnē. r b vt appel
 latio suspendat sententiā excōicatōis. de
 q in. c. p terea. d app. Et v3 monitio hēe
 cōpetētia tps iterualla. vñ aliqñ p mē
 in monitorio. vt. j. xij. dies qz. iij. pro
 primo. iij. scdo. r reliqs. iij. p tercio
 r pemp. termino ac monitōe canonica
 assignam? rē. De q in. c. psumtōem. d
 sen. ex. li. vj. Sufficit tñ sine illi clausu
 le expōitōe. si alias sit pperēs t m m? Si
 ptra collegiū vel vniuersitatē est. pcedē
 dum. Quia vniuersitas vel collegium
 non p̄t excōicari. vt in. c. rōna. §. in vni
 uersitate de sen. ex. li. vj. Tūc v3 collet
 giū vel vniuersitas interdici vñ dñt tūc
 in forma in singulares psonas excōicat
 tionis: in caplin vel puentū suspēssionis
 r in eccām vel monasteriū interdici snias
 ferim? rē. vel vniuersitatē ipam interdi
 cimus rē. Si at ē ep̄s vel supior archi
 ep̄s p̄rio v3 suspendi. l. ab igte flu eccie
 deinde crescēte p̄tinnacia interdici. tercō
 excōicari. vt in. c. ij. de offi. dele. li. vi.
Subiūgit in mādato extnē put extnē.
 extnē. put extnē. sed b nō opter vt no.
 in. c. p terea. ij. de app. sup. r. excōicatū
 Et in de. v mca. de pcel. p bē. sup. r. ex
 nūc. Itē dñt in hīs sc̄pn̄s excōicam? rē
 qz sentētia excōicatōis ferti v3 in sc̄p̄
 tis. de sen. ex. c. i. li. vi Sed qd dicat d
 sentētia in hīs sc̄p̄tis credit Guil. in

spe. ti. de sen. pla. §. nūc at. r. r no. qd n̄
 sit neccāriū. Cōsuluit tñ qd dicat: deinde
 si excōicat? p̄seuerat in cōmmacia iudex
 p̄cedet ad aggrauatōez sentētie. Unde
 crescēte p̄tinnacia crescere v3 r pena. vt
 lit. n on cōtēst. qm̄ frēq̄nter in fi. Et tūc
 solet scribi sub ista forma.

Talis iudex delegat? r l ordinarius
 tali rectori rē. salutē in dño rē. dudum
 autoritate ap. nobis in hac pte cōmissa
 si est delegat? talē citauim? r citari feci
 mus in terminū talē: ad instantiā tal. r
 qz in termino h mōi p̄pere cōtumaciter
 non curat: nos pro cōmmacia huiōi tū
 limus sententiā excōicatōis: r ipsum
 mādauimus excōicatū publice nūciari.
 sed qz idē in h mōi sua cōmmacia p̄durā
 do p̄dictā excōicatōis sententiā teme
 re p̄tempit r dānabile in ea p̄sor̄desit

Quare cum crescēte cōmmacia merito
 crescere debeat r pena. vobis mādauimus
 quatinus p̄dēst. **N.** excōicatū singulis
 dieb3 dñicis r festiuis accensis cādelis
 r demū extinctis in terram picnis: so
 nantibusqz cāpanis publice d ambone
 coram p̄lo nunciatis. r facians tanq̄
 excōicatū eum ab omnibus arti? euitari

Ordinarij breuius sic scribunt. **T**a
 lis p̄positus vel offi. tali rectori seu
 plebano salutē in dño qz talis citatus
 nobis in certum terminū ad instantiam
 talis nō p̄paruit: quare vobis mādauim?
 quatin? eū p̄empt. moneatis. vt ad huc
 infra. x. dies p̄tinuos a receptōe p̄ntūz
 cōputandos se cū p̄dcō. **N.** amice vel in
 iure p̄ponat. alioquin ipsum excōicam?
 dei noie in hīs sc̄p̄tis. quē sic excōica
 tum publice de ambonibus rē. **A**ggra
 uationē sic scribūt offi. **O**ffi. vel iu
 dex general plebano talis eccie salutē i
 dño. qz talis excōicatus a nobis pro cō
 mmacia ad instantiā talis huiōi sentētia
 non formidat. **Q**uare vobis mādauim?

quatinus ipsum excoicatum singulis die
bus officis accensis candelis et pulsatis
campanis publice de ambonibus nunci-
entis. **Dat. rē.** **U**lterius si adhuc non
curat parere iuri et petere absolutōem
dirigit aliud mādatum sub ista forma
ut sequitur

Offi. talis et cetera

salutē in dño licet talē dudū excoicau-
imus pro p̄t̄m̄acia aggrauatōis senten-
tia subsecuta ad instantiā talis. Ipse tñ
h̄m̄ōi sentētiā temere sustinet aīo indu-
rato. quare vobis mādamus quatin⁹ eū
excoicatum et aggrauatū sicut p̄r̄ pub-
lice nunciētis. inhibentes oibus et singu-
lis vestris prochanis ne eū sic excom-
municato emendo vendēdo. sal. aquam
ignē. cibum vel potum ministrādo: vel
alias quīs genere cōmunionis ph̄b̄ite
p̄ncipent quīs mō p̄ faciēs rē. vel sic sic
canonicā ad n̄am fugere voluerint v̄n̄
onem minoris excoicatis sn̄ia: quaz p̄
b̄ incurrūt fore ligatos publice nuncie-
tis vel sic alioqñ cōtra ipsos p̄ executōis
sn̄iam vel alias penas. put iustū fuerit. p̄
cedem⁹. **E**t sciendū q̄ p̄ncipātes excoi-
cato regulariter incurrūt minorē sn̄iam
cū sit v̄tale: de q̄ in c. cū sacris. qd̄ me-
cau. et ibi plene per Jo. an. in cōmenta.
Sunt tñ aliq̄ plone p̄uilegiatē ut p̄nci-
pient excoicato. **D**e q̄b⁹ in c. qm̄ mul-
tos. xi. q. iij. et in certis casibus etiā eis
licite p̄ alias p̄sonas coicā. **D**e q̄bus i
c. si v̄re. d̄ sen. ex. cū cōcor. et p̄ncipā-
tes etiā ante inhibitiōem iudicis incur-
rūt minorē. tñ ista inhibitiō fit eo q̄ pl⁹
timeri solet qd̄ sp̄cialiter iniūgit q̄ qd̄
generaliter iperat. **I**tē ex b̄ maior plur-
git contēptis qd̄ cōtra ph̄bitōez iudic-
is fit vel facit ut no. in. ca. alle. lacris.
Participātes tñ excoicato nō p̄nt p̄
b̄ excoicari maiori excoicatiōe nisi prius

notati et ipse monent: ut iuxta formaz
et dispo sūdem capituli constitutiōem d̄
sen. ex. li. vi. **P**ostea si nec sic p̄contu-
max a sua contumacia reuocari: solz iudi-
ci cessatio a diuinis q̄d̄iu p̄ns fuerit ex-
coicatus. et etiā istā precedere monitiō.
qz oēm vindictā precedere v̄z monitiō
ij. q. ij. indigne. **E**t scribunt p̄ ordinat-
rium sub hac forma.

Offi. talis tali plebano salutē in dño.
Quis talis dudum a nobis excoicatis
sentētiā p̄ contumacia ad instantiā talis
inodatis diuersis aggrauatōibus sub-
secutus. **I**tē tñ. **I**n sentētiā huiōi et pe-
nas contēnens eas temere sustinet: et i
eis sordescit aīo obstinato. v̄n̄ sua exigē-
te contumacia ipsum magis aggrauate
cōpellimur vel contra ipm̄ rigidi⁹ p̄ced-
ere nos oportet. **I**deo vobis mādamus
quatin⁹ p̄ consules consules et maiores
ip̄ius opidi talis vel iuratos et potētes
talis ville publice moneatis ut infra di-
es. viij. seu. xv. predictam excoicatum
ab eoz cōsortio p̄ncipatōe et cōione eij-
ciant et excludāt. vel quātū in eis est
ipsum inducant ut ad sic m̄tis eccē gre-
mium redeat: iuri pareat corā nobis. et
b̄n̄ficium absolutionis curet obanere.
alioqñ q̄d̄iu et quēs itē excoicatus in
eccīa v̄t̄a vel ei⁹ terminis p̄ns fuerit. mo-
ram traxerit: domiciliū vel māsiōnē ha-
buerit cessatis et cessare faciat ab offi-
cio diuinor: quē sic suspēdim⁹ dei noie
in hīs scriptis. **D**atū rē.

Aduertēdum tñ q̄ pro pecuniario del-
bitō non potest fieri interdictum genera-
le. ut in extrauagān. p̄de bonifacij. viij.
Et an v̄cā cessatio censeatur generalis
vel specialis tractat Jo. cal. d. n. de cita-
in tractatu de censura ecclesiastica iuxta
fi. **E**t in predcā forma monentur maio-
res loci. quia sentētia huiōi p̄ quā idu-
citur cessatio etiā ipsi puniuntur. **S**ed

quia principaliter fertur sententia cōtra
p̄tūmācē. Etiam ipse deberet p̄tūmō
neri vt supra allegatū est. Tamen p̄dca
forma in formis ordinariorū frequen
tatur. sed iste forme non sunt ita precise
quin mutantur fm̄ diuersitatem foroz.
Conueniūt tamen in effectū et facile est
sulum et consuetudinē cuiuslibet fori
practicū sequi. Solent etiā isti p̄tūm
cessus aggrauationū dilatarī diuersis
modis scribēdi sic

Unde contra ipsum sua p̄tūmācia expos
cente ad penas grauiorē nos p̄cedere
optz. vt q̄s timor dei a malo nō reuocat
coerceat salte seueritas eccāstice disci
pline de vi. et bo. clericoz. vt clericoz. Vel
sic. Cum nos dudum talem p̄tūmā
mācia ad instantiā talis duxerimus vs
culo excomūicationis innodandū. Ip
seq̄ contēptis ecclesie clauibus tanq̄
inobediētie filius adhuc in graue salu
tis anime sue p̄iudiciū et scandalū fide
lium p̄nāciter in sua p̄tūmācia perseue
ret. Ideo ne de sua p̄tūmācia possit glo
riari: et ne facti sui peruersitas alijs trā
seat p̄sumptoribus in exemplū: h̄ po
nūus pena ipsius sit metus alteri? et. Et
maxime quāto ordinarius procedit ad
correctionem excessuum solent scribere
videlicet. Idcirco ne facilitas venie ad
lijs incennū tribuat delinquendi: in
alle. c. vt clericozum. Item qz si ea h̄ēt
que male vsurpātur vel perpetuātur ob
mittimus excessus viā alijs aperimus.
vt. xxxv. q. ix. loci. Vel sic. Quia absē
denda sunt vulueta que fomentoz non
sentunt disciplinā. lxxij. di. plurimos.
Item vt alij ei? exēplo a similibz arceā
tur. de vi. et bo. cle. clericos. Itē pena
vnius sit metus alterius. vt in. l. capit
tolium. §. famosior. ff. de penis. Itē ne
facti peruersitas alijs trāseat in exēpluz.
Item qz vbi maior est culpa: maior de

bet exerceri vindicta. de here. excomūni
camus. §. credentes. Item qz vbi ma
gis exceditur est seuerius vindicādum
in. c. tāta. supra alle. Potest etiā proce
di contra p̄tūmācē ad suspensionē ab
officō et beneficio. Et qualis ordo seruā
dus sit in inflictione penarū. no. in. c.
cum non ab homine. de iudi. qz ali? est
ordo quāto pene sunt infligēde pro cō
tūmācia: et alius pro crimine. vt no. in
glo. vl. et super ea: et de tanto maior est
p̄tūmācia de quāto a re minori insurgit
vt no. Jo. an. xv. di. duo. et no. e. ti. in
c. cum non ab homine. Itē si comparz
corā iudice: non tñ vult respōdere: nul
la iustia causa eum excusante. vel illicen
ciatis recedit reputabitur contūmāx. vt
dixi supra in descriptione contūmācis.
Item debet citatis tempestiue eripere
iter. qz si tarde arziptat: ex impedimēto
sibi in via cōtingente non excusabitur.
Ita colligitur ab ar. in. c. cum in veteri
de elec. Et ibi per Jo. an. supra penult.
glo. Et sic citatis mittit procuratorem
sed iste non comparet et contūmāx efficit
tur. propter talez contūmāciā procura
toris. non debet excoīcari dñs. sed tunc
qñ dñs eā scit et nō purgat. vt in. c. i. vt
lit. non p̄tel. vt iustia excoīcationis pro
p̄tūmācia. pcuratoris iuste feratur p̄tra
dñm. Dat ibi Hosti. p̄filū qz iudex an
teq̄ hāc s̄niam feret significet dñō p̄tū
māciam pcuratoris assignādo sibi ter
minū ad eū purgandū ne possit p̄tende
re ignorantia. Et licz non possit dñs ex
coīcari p̄pter p̄tūmāciā pcuratoris vt dñm
est. p̄t tñ p̄tra ipm nullio fieri. vānabili
ter etiā punitur in expensis. vt dicunt
Hostien. et Innocen. in alle. epistolo. j.
vt lit. non contest. Sed dñs habet ac
tionem contra pcuratorē. De q̄ ibi ple
ne rē. Deinde si p̄tūmāx excoīcat? reiat
corā iudice et velit stare iuris petat ab so

lutionem: debet absolui recepta cautōe
 q̄ iuri pareat. vt in .ca. qua fronte de
 app. ⁊ adhuc est pars citanda pro qua
 lata fuerit sententia excoīcatōnis. dato
 tñ q̄ nō vocetur: tenet absolutio d̄ quo
 ibi no. ⁊ de iudi. c. i. ⁊ in spe. de p̄ma
 cia. §. si. vcr. sed pone. dicunt tñ pe. ab.
 ⁊ egidi⁹ q̄ ps ex hoc grauatur: ⁊ poterit
 appellare: ⁊ h̄ p̄cipue qñ excoīcat⁹ erat
 pro manifesta culpa qz tñc debuisset p̄
 cedere satisfactio: ⁊ recurratur in mate
 riam ad glo. ante penul. in .c. ex l̄is. de
 offi. dele. ⁊ de symo. ad aures. de vcr.
 sig. ex pte. vt lit. nō prest. qm̄. §. in alijs
 cum p̄cor. Sciēdum est q̄ si excoīcat⁹
 staret p̄ annum p̄nāciter in excoīcatōe
 ex hoc surgeret p̄tra eum suspitio q̄ ma
 le sentiret de articulis fidei Et ista p̄na
 cia ānualis p̄seuerāti inducit suspitōez
 heresis. ⁊ pro tali suspitōe. q̄ est. p̄ba
 bilis possit excoīcari. ⁊ si tñc itez in ta
 li excoīcatione lata pro suspitōe bñd̄i p̄
 seuerauerit p̄ annum iudicabit̄ b̄ reticus
 de q̄ de purga. c. inf. de pe. grauē. xi. q.
 iij. rursus. ⁊. c. q̄cūq̄ Si āt citat⁹ p̄pter
 infirmitatē vel aliam iustā cām ipedit̄.
 q̄ venire non p̄t ad mādātū iudicis ⁊ cā
 est ardua in qua nō tenet p̄stingere p̄cu
 ratorē. debet mittere excusatōez. si ipe
 dimentū est ipale. ⁊ ipse est tal̄ qui in
 iudicio p̄ se stare p̄t. de q̄ in .c. querelaz
 de procu. ibi plene de hoc Si cā est mo
 dica d̄z mittere procuratorē. Si āt ip̄
 citat⁹ mittit̄ seu misit ⁊ detēms fuit ipse
 vel p̄curator in vis̄ seu alias ipedit̄. si
 ex scō alicui⁹ hoc p̄tingit. h̄z actionez cō
 tra dolose detēntē seu ipedientē. si est
 soluēdo. si non est soluēdo restitū ex
 clau. generali ff. d̄ ex q̄. cau. ma. in inte
 grā est. l. h̄ ⁊ si. §. vl. De q̄ in .c. ex l̄is
 de resti. in ite. ⁊ in c. cum bertoldus. de
 re iudi. ⁊ p̄ Anno. in .c. quodē

Comparitio rei.

Reus ergo sicō
 parer tñc h̄ sup̄b. huiliter. ⁊
 h̄ melācolic⁹ hilariter d̄z se iudici p̄stat
 re ⁊ ne iudicē exasp̄et. ⁊ d̄z p̄pere i loco
 ad quē citat⁹ ē. Uel vbi p̄ iudicē ius red
 di p̄suevit. ⁊ si est iudex delegat⁹. vcl ali
 as nō est p̄p̄ri⁹ ordinari⁹ ipsius. nō statū
 in eū vcl iurisdicōem suā p̄sentiat. h̄ p̄
 mittat. p̄statōem q̄ talē p̄paritōez vcl
 actū faciēdum corā eo nō velit in ipsuz
 tanq̄ in suū iudicē cōpetentē aut in ip̄i⁹
 iurisdicōem cōsentire. nisi in quantum
 tenat̄ de iure. de q̄ in spe. de cōparitōe
 h̄. hoc q̄z. Et aduertat ille q̄ p̄statōez
 facit. q̄ istā clau. vcl adiectōem viz Nisi
 i quantum d̄ iure teneor. nō obmittat. vñ
 d̄t notabile in o. in .c. cum ana. d̄ elec. q̄
 fam⁹ est. q̄ cōparens corā iudice ordina
 rio vcl delegato ⁊ non protestat̄ q̄ non
 cōsentit in ei⁹ iurisdicōem. qz p̄t iudex
 eū ex hoc p̄nūciare cōmmacē. d̄ iudi. c.
 l. de h̄. si. ex pte. i. **Q**uod noluit stari
 iuri ⁊ sic poterit excoīcari. Sec⁹ si addit
 in protestatōe. nisi i quantum de iure de
 beo fm̄ eū Et si re⁹ cōparet p̄ procurato
 rem. petat actor q̄ doceat procuratorē d̄
 mādato procuratorio. qd̄ oñtēte d̄z p̄
 curator rei nō occultare de app. sepe. in
 p̄ri. Et si p̄curator p̄duc̄ mādātū petat
 copiā. cōinducias deliberādi sup̄ eo. ⁊
 itē si actor p̄ procuratorē cōpareret. re⁹
 vel procurator ei⁹ petat copiā ip̄si⁹. ⁊
 terminū ad ipugnādū si videbit̄ sibi ex
 pedire. Re⁹ eē vel procurator ipsius. si
 iudex ē delegat⁹. petat copiā sibi fieri
 sui iurisdicōis d̄ offi. dele. cum in iure
 Petat igit̄ originale rescriptū sibi ex
 hiberi. vt ibi no. Et si l̄t vari terminum
 ad dicēdū ⁊ opponendū si voluerit con
 tra rescriptū. ⁊ iudex h̄z illa decernere
 alias eēt loc⁹ appellādi p̄t spe. tradit̄
 de hoc formas in tractatu d̄ li. cōcep.

In ti. de app. ver. in sexta forma. Et ista oia sic ptes vel eoz pcuratores petra ac p iudicē decreta et admissa. dñr p notariū cause in ac. p scribi. Et p̄ sic scribere tabellio. Anno dñi rē. die tli. hora tali rē. sparuit corā tali iudice. talis clericus vel layc. v. tal ip̄i pcurator. q̄ mā dñi pcuratorū infra lēp̄ū tenorē pduxit. Et talis ad sui instancā et diē et horā hmoi. citati q̄rimonijs ip̄i cñsurus cōmmaciā accusavit petēs eū pputari cōmmacē. Ex aduerso pputit iudice ad huc p tribunali sedere tal p̄cipalis. vel tal ei pcurator noie pcuratorio. et rescriptum aplicū origiale sibi exhiberi. ac ei pcuratorij p̄dci copiā ei d̄cerni ac tradi. et p̄petentē fininū ad dñm p̄ rescriptū ac mādātū hmoi si sibi p̄petierit assignāto. Cui iudex ipse originale exhibuit ip̄iulq̄ mandati p̄dci copiā sibi fieri decreuit. ac talē diē ad ipugnādū p̄dci p̄ finino pem p. assignauit. Vel in p̄sona iudicis p̄ sic formari. Anno dñi rē. cōpuit talis corā nobis. et petiuit rē. cui exhibuim. d̄creuim. fininū assignauimus vt in forma rē. In termino q̄ ad p̄missa assignato. si actor pcuratorū rei vel si re pcuratorū actor vel rescriptū vel iurisdictionē iudicis ipugnare poterit ex aliqua cā ipugnet. Et q̄ p̄nt̄ opponi p̄ rescriptū vel pcuratorij mādātū. s. pcuratorū tractat. Cui. in spe. de rescriptū p̄ntatōe et pcuratore. et d̄ p̄pe. in d. ad di. si n̄ p̄petat sibi exceptio. petat sibi edi libellū. Et istū eglatit actor edere teneē vt i. q. ij. offerat. de li. ob. c. i. Et dico regularit̄ qz fallit in casib. q̄ ibi no. Et p̄ h̄ re. nō p̄sentit in iudicē. vt no. in. c. in mōstria de re iud. nisi p̄ aliquē aliū actū talis cōsensu p̄sumat. Cū vtile ē sp̄ de b̄ p̄testari. vt sup̄ dixi. Et erit forma pcuratorij ista si sit in in p̄ntia notarij publici.

In noie dñi amē rē. In d̄cōe rē. p̄t. la lis. die tali. mēse tali. hora tali. loco talē In meiqz notarij publici subscripti et testiū infra scriptoz p̄ntia p̄sonalit̄ p̄ntis. Discret. vir. n. cleric. p̄ncipalis vel laic. talis dyoc. mō via iure cā et forma qbus melioribus et efficaciorib. fieri p̄mit et debuit. fecit creauit cōstituit et solēnter ordinauit suos vtros certos et legitimos et indubitatōs pcuratores actores scōres. negocioz gestores et nūcios speciales et ḡniales. Ita qz generalit̄as sp̄ciant nō deroget vel ecōtra talē et tales p̄ntes. et nō pcuratoris hmoi in se sp̄te suscipiētes. et talē et tales absentes tanq̄ p̄ntes et quēlibet eoz isolidū ita qz non sit cōditio melior occupāns. Et qz vn̄ eozū incepit alter eoz libere prosequi valeat mediare pariter et finire ad agendum et defendendū. possit addi prosequēdum pertractādū in causa seu causis que vertuntur et esse sperantur que vertantur seu verti et esse sperantur inter ipsum consti. et item ex vna parte. et talem talis dyoc. parte ex altera. omnesqz alios et singulos sua interesse putantes vel credentes corā iudice tali ordinario vel delegato necnon coram quibuscūqz alijs iudicibus ordina. siue extraordina. delega. vel subdelega. dāns vel dandis deputans vel deputandis. vel in causa quam ipse cōstituentis mouet seu mouere intendit libellum seu libellos. quascūqz summarias petitiones petendum dādum recipiendum dari et recipi videndum litem seu lites contestandum De calumnia et veritate dicendum ac cuiuslibet alterius generis sacramentum licitum et honestum in ipsius cōstituentis aīaz p̄ntādū et p̄ntari vidēdū. et ex aduerso fieri petēdū et vidēdū ponendū articulan dū positōib. et articulis respondēdum ponēdū et articulari. et contra eos

excipiendum ac suis respōteri petendū
 ⁊ obtinendū. **T**estes litteras ⁊ instrū
 menta iura ⁊ munimenta pducendum
 ⁊ alterius pñs testes iurare ⁊ probatio
 nes videndū. ⁊ testes ac probatōes ip
 sius ex aduersa pte reprobādū ⁊ ipug
 nandū. ⁊ crimina ⁊ defectus opponēdū
 ⁊ probandū declarandū ac declarari vi
 dēdum contra declarationē: ac pñuz ad
 uersarioꝝ seu aduerse pñs dicendū. bñ
 ficiū absolutōis simplicit. vel ad caute
 lam ac resti. in inte. pñcipale vel incidē
 ter petendū. ⁊ obtinendū cautiones dā
 dum petendum recipiendū supplicādū
 ⁊ allegandū renunciandū ꝑcludendum
 ⁊ ꝑcludi petendum. ⁊ vidēdum. interlo
 cutorias ⁊ diffinitiuas sñas ferri petē
 dum ab eis. vel eaz qualibet ac ꝑcunqꝫ
 alio grauamē illato vel ꝑminato semel
 vel pluries ꝑuocandū. ⁊ appellādū. ap
 pellatōes inuimādū ⁊ ꝑsequēdū. apꝑos
 dāna iteresse ⁊ expēsas petēdū ⁊ recipiē
 dū ac ipas expēsas declarādū ⁊ taxari pe
 tēdū ⁊ vidēdū. **E**t sup ipꝑ iurādū. de lo
 cis iudicibꝫ ⁊ notarijs ꝑcordādū ⁊ ꝑue
 niēdū suspectos ⁊ suspecta recusandum
 lēas quascūqꝫ tā scribēdas qꝫ legēdas
 gēam seu iusticiā in se ꝑtinētes ipetrādū
 ⁊ ipetratis seu ipetrādis ex aduerso con
 tradicendū alium vel alios ꝑcuratores
 substituēdum ⁊ eundē vel eosdē reuocā
 dum ac huiōi ꝑcuratōis onus in se re
 assumēdū. qñ ⁊ qñtiens fuerit oportū
 ⁊ generaliter oīa ⁊ singula alia faciēdū
 gerendum exercendum. ⁊ procurandū
 q̄ merita causarū exigunt. ⁊ legitimis
 procuratoribꝫ a lege vel a canone sunt
 ꝑcessa. que ipse constituens ꝑ se faceret
 vel facere ꝑssēt si ꝑsonaliter pñs esset
Enā si mādatim exigant magis specia
 le. **P**romisitqꝫ ipse constituēs mihi no
 tario publico solenniter stipulanti ⁊ re
 cipiēdū pice ⁊ noie oīm ⁊ singuloꝝ: quoz

iteresi vel interēsse ꝑterit. se gratū ratū
 ⁊ firmum habiturum perpetuo quicqꝫ
 ꝑ dictos procuratores vel eoz substit
 utos in quemlibet ipꝑ actū dictū ge
 sum factū ⁊ procuratū fuerit in ꝑemis
 sis. ⁊ q̄libet ꝑmissioꝝ ac volendo eos
 ab oī satisfactiois onere releuare. **P**ro
 misitqꝫ ipse constituēs mihi. vt supra.
 iudicio fisti. iudicatum solui cum oibꝫ
 ⁊ singulis suis clausulis oportūnis sub
 oīm bonoz suoz pñtium ⁊ futuroꝝ ꝑꝑo
 tēta vel obligatōe ꝑtestans ipsoꝝ ꝑ
 curatores nō velle tacite reuocare. sup
 quibus oibꝫ ⁊ singulis ꝑstituens me
 moratis me notarium publicūꝫ requi
 siuit. vt sibi vnum vel ꝑla ꝑficere instrū
 mēta. acta sunt hec Anno Inditione ꝑ
 nificatus mense die hora ⁊ loco quibus
 supra. ꝑñibus discretis viris. a. b. c.
Potest etiā mandatū procuratorium
 probari ꝑ litteras constituēns sigillo
 suo sigillatas. de procura. ex insinuatio
 ne de cens. sopite **E**t no. in cle. i. de ꝑro
 cura. **E**t iste est casus specialis in quo si
 gillum ꝑriuatū facit fidem. ⁊ quando in
 litteris suis constituens dat ꝑcurato
 rem debent ille littere dirigi iudicij vel
 aduersario. de quo in spe. de procura. ꝑ
 rōne at forme. ver. ij. ꝑ. nunc at. ꝑ. si at
 ⁊ erit ista forma.

Forma procuratorij quo constitui
 tur ꝑcurator ꝑ litteras ipsius ꝑstituē
 tis

Honorabili vi
 ro domino officiali vel iudici
 tali. talis. **Q**uicquid ꝑterit seruitij re
 uerentię ⁊ honoris in causa seu causis
 que vertitur siue verti ⁊ esse speratur **I**n
 ter me ex vna ⁊ talem parte ex altera in
 iudicio coraz vobis modo ⁊ forma me
 lioribus ⁊ efficacioribus: quibus ꝑssū
 ⁊ debito. facio creo constituo ⁊ ordino

meos veros et legitimos procuratores
 ut sup in alia forma. Et p̄stituit eē p̄cu-
 rator apud acta. et p̄stituit p̄curator
 clericus vel layc⁹ cū edictū h̄mōi sit p̄-
 hibitoriū. vt i. c. i. de p̄cu. Re. li. vi. Et
 p̄curator p̄stitutus p̄t aī li. p̄st. libere
 reuocari. postea nō nisi in certis casibus
 de q̄ in. c. ij. d. p̄cur. li. vi. Et in qua eta-
 te possit p̄stitui. h̄t̄ur in c. qui generale
 e. n. li. vj. Itē et absens et p̄s̄ p̄t p̄stitui
 procurator. e. n. licet. li. vi. In for-
 ma huius mādātū primo ponitur clausu-
 la insolidū. Cū sine tali clausula p̄s̄
 p̄curatoribus p̄stitutis vn⁹ sine altero
 non esset admittēdus nisi in causis elec-
 tionū. et in alijs sp̄ialibus. vbi p̄t iudex
 ydoneū magis eligere vt in. c. si duo. d.
 p̄cu. li. vi. Subditur clausula ista ita q̄
 nō sit melior conditio r̄c. quis sit istius
 clausule effectus. h̄t̄ur in. c. si duo. iā al.
 ibi de b. Et vt h̄t̄ur in forma cōstituit
 ad agendū et defendēdū. vñ si ē actor. et
 p̄stituit solū procuratorem ad agendū. et
 nō ad defendēdum. procurator talis de-
 fendere cogitur vel satisfare de defendē-
 do. vt no. de p̄cu. qui ad agendū. li. vi.
 in glo. et in spe. e. n. §. i. ver. Itē excipit̄
 tur. Valet tñ si dicatur ad agendū et ex-
 cipiēdū. cū excipere sit defendere. vt no.
 in. c. impatoris. de iura. calū. Itē si re⁹
 cōstitueret ad agendū tñ p̄tendend⁹ esset
 actori ad expensas. de procu. cōstitutis
 Itē d̄r in forma ad dandū et recipiēdū
 libellū lit. cōtest. Et ista et filia q̄ sunt de
 substantia ordinis iudiciarij potissime ex-
 primūtur. Si tñ aliquoz talū non eēt
 facta specificatō. p̄ hoc nō viciaretur. ex
 q̄ d̄r primo ad agendū et defendēdum
 Caut⁹ tñ est illa exprimi et ita seruat̄
 Itē d̄r ad p̄standū iuramentū de calū-
 nis r̄c. Et nisi hoc exprimeretur in man-
 dato nō admitteretur ad h̄mōi mādātū
 p̄standū. de iura. calū. c. vl. li. vj. sunt

si aliqui act⁹ pro quoz exercitio p̄cu-
 ratorum fieri requiritur speciale man-
 datū qui enumerant̄ in. c. qui ad agendū
 de p̄cur. li. vi. Itē d̄r in forma
 p̄curatorij ab interlocutoriā vel sententiā
 diffinitiuā appellādū. hoc possit imo
 teneretur procurator etiā si non esset ex
 p̄sum. q̄ tenetur appellare vel signifi-
 ficare d̄no q̄ appellet si velit. Nō tñ te-
 netur nec p̄leq̄ p̄t appellatōez. nisi p̄tine-
 at̄ in mādato b. Itē d̄r aliū vel alios
 p̄curatores substituendū r̄c. hoc nō p̄t
 p̄curator. ante lit. cōte. nisi h̄at specia-
 lit̄ in mādātū. Postea p̄t eē si nō p̄tine-
 in mādato. vt in. c. i. de p̄cu. et re. li. vj.
 de q̄ ibi. Dicitur etiā in forma mādātū
 pt̄as substituētū reuocādi. alias sine tali
 clausula vel pt̄ate sibi tradita non possit
 substituētū reuocare. vt in. c. ij. de p̄cu.
 li. vi. Item subditur clausula. Et gene-
 raliter oīa r̄c. Et ista clau. q̄uis genera-
 lis. ex verbo generalitatis huiusmodi
 non p̄t illa q̄ requirit̄ speciale mādātū.
 de q̄ in. c. qui ad agendū de p̄cu. li. vi.
 Itē subiūgitur p̄missioq̄ ipse p̄stitut⁹
 ratū r̄c. et hoc debet cōneri in mādato
 actoris qui p̄stituit p̄curatōez. sed clau-
 sula que sequitur scz iudicio sisti et iudis-
 catum solui. p̄tinet ad reum qui habet
 cauere pro suo procuratore. de iudicat̄
 to soluendo. et iudicio sistent̄. de quo
 d̄ procu. mādato. Sed vtrumq̄ ponit̄
 in mādato. quia vterq̄ constituitur
 ad agendum et defendēdum. Et qd̄ d̄r
 quicquid per ipsos procuratores factū
 fuerit. Et si diceret̄ quicquid per eos
 legitime factum fuerit r̄c. non valeret.
 quia etiā quod dolose facit procurator
 valet et nocet domino. vt in. l. si procu.
 ff. de do. et contm. No. vt lit. non p̄tel.
 c. i. De q̄ per Jo. an. in. c. relatio. xij. q.
 i. Jo. an. c. si. de dila. in nouella. Ce-
 no. ele. c. i. d. p̄cu. et sciēdū q̄ ille q̄ sciē-

ter et sine pteftatione recipit instrumē
tum vel lras sine pcuracionis: in quibus
instrumēs canit pro ipō super inclusis in
mādato cogitur pstituentē defendere. vt
in de. i. de procu. Et aliqui constituitur
quis pcurator generalit ad oēs causas
corā quibuscūq; iudicib; de procu. pe
tito. eo. ti. qui generaliter li. vi. Aliqñ
ad certā cām ⁊ corā certo iudice Aliqñ
mādatum limitatur ad certos actus tñ
sicut placet instrumēti. Item pstituitur
pcurator ad iudicia. vt iam visum ē ad
negonia ⁊ ad iudicia. qñq; simpliciter.
qñq; vt ad rem ppriam. Potest etiā p
curator pstitui simpliciter. vel sub forma
qñiens constitutē abesse cōtingat. Et
si simpliciter est cōstitutus. si tunc dñs
postea per se in eadē causa compareat vt
causam tractet. censetur procuratorē re
uocare nisi protestetur ⁊c. de q in .c. pe
nūl. de procura. li. vi. Interueniūt etiā
qñq; alie persone in iudicō noīe alieno
videlicet noīe actoris vel rei. Et qñq;
sine mandato cū cautione tñ de rato. vt
p iuncta persona. vel pors eiusdē litis.
Et q censetur coniuncta psona no. de re
scrip. nōnulli in fi. cū remissionib; Aliq;
sine cautione. vt tutor curator ⁊c. ⁊ quō
qui procurat cām collegij v; syndicus.
vel yconomus. vel cām vniuersitatis v;
actor qui etiā aliqui ab vno cōstituitur. ⁊
quid sit yconomus. ⁊ quid defensor or
phanotroph; castaldus ⁊c. ponit Guil.
in spe. pte. i. in rubri. de hijs qui alieno
noīe in iudicio interueniūt. ⁊ in rubrica
seqñ. Et non est vis in noīe. s. an vocet
quis pcurator vel syndicus ⁊c. vt in .c.
penitio. de pcur. sed bene est vis in modo
constitutēdi. qz quantū ad hoc bene cul
tatur. de quo per Inno. in .c. imperator
⁊ in .c. cum causam. de iura. calum. Et
deb; procurator esse instructus vt dicā
spe suo. Et quia vt dictum est si nō im/

pignatur per reum iurisdicō indicē. vel
procuratorij actoris. nec aliquid oppo
nit reus vel opponere poterit cōtra cita
tionem vel aliam positiōē. sed videt se
constitūti exceptiōibus: que possent op
poni ante libelli cblatōem. Vel si com
petant sibi alique exceptiōes. vult tal
men eas referuare an hoc possit vel mū
sit. dicam suo loco circa materiā excep
tiōnū dilatoriā ⁊c.

De libelli oblatione

Dicitur libellum

quem actor tenetur offerre. de
li. obla. c. i. Immo etiam si a reo non pe
teretur. iudex ex officio faciet eum dari
vt ibi no. Et iste est casus in quo supple
re potest de facto contra ea que habentur
in .c. bone de postul. prela. Ratio est ne
sibi illudatur quia aliter iudicium nō
valeret. Potest tamen iudex ante datio
nem libelli facere ⁊ iubere factum propo
ni verbo per actorem vel suum procura
torem de iudic. pastoralis. ⁊ eo audito
statim reum interrogare super eo. ⁊ si re
us confiteatur Iudex precipiat ei q; sa
tisfaciat ⁊ per talem confessionem nō fit
lit. contest. ex quo datio libelli non pre
cessit. Ita dicit notabiliter. Bern. in
c. dudum de elec. ij. glo. que incipit. Sz
pone q; reus. Nec cū fertur tunc senten
tia diffinitus sed fit preceptum reo vt
soluat debitum infra certum tempus.
Secus si libellus esset oblatu; ⁊ super
illo sequeretur confessio. tunc deberet
ferri sententia. ⁊ ita seruatur. ⁊ istam cō
suetudinem cōmendat Guil. in spe. de
li. obla. ver. Licz quia per eam lites pos
sunt minui: quod fieri debet de do. ⁊ cō
tu. finem. ⁊ offertur libellus propter ac
torem. propter reum ⁊ propter iudicē.
propter actorem vt ius suum declare
tur. Propter reum an cedere vl contē

tere velit propter iudicem vt sciat qua
 liter formare debeat sententiam que fin
 petitionis formam est ferenda. De sy.
 licet hely. Item no. in alle. ca. de libel.
 obla. Et debet continere libellus nomē
 actoris rei iudiciorū causam implicantē
 factū et inferentē conclusiuam petitiōnem.
 Unde dicit Jo. de lig. q. libellus est sy
 logismus iuristarum. et dicit Hosti. q.
 licet libellus multa debeat continere Suffi
 cit tñ de sicutudine approbata. q. appa
 reat in libello quis petat. a quo. et quid
 et qualiter. et coram q. Dat. verius. Quis
 quid coram quo. quo iure petatur. Et a
 quo recte ppositis quisq. libellus habz
 Et rebz libellus ista continere clare. q. de
 bet esse sine o. obscuritate Unde caueat
 aduocatus formando libellum de nimia
 generalitate Item q. non ponat ibi vel
 de quo de emp. ven. c. si. Item nō po
 nat dictionem si. cum sit pditionalis in
 certa. Item caueat a vbo duplici pteg
 nati et amphibologyco et ab o. dubio et
 obscuro. Item libellus debet esse breuis
 Est em libellus in pposito. Breuis sep
 tura intentionem actoris continens cō
 tra aduersariū necessario inferens et cō
 cludens. vt no. dicta. l. ampliozem. C.
 appel. in. §. i. Caueant libellorum dicta
 tores verbosis assertiōibus vti. sed es
 sola scribere que ppendiosa narrazione
 possint causas explanare Unde dicitur
 libellus diminutiue a libro ppter sui brev
 nitatem vt dicit Guil. in spe. de li. con
 cep. §. i. in p. Sicut codicillus a codi
 ce. Potest etiam dici libellus a libra in
 qua pōderatur iusticia fm Roffe. Q.
 at v. q. in quibusdā causis nō sit neces
 sarius libellus. petitiō tñ in actis debet
 scribi. vt in de. sepe de v. sig. In quō
 tñ differat libellus et petitiō possit dubi
 tari. Cum etiā petitiō continere debeat ac
 toris intentionē. et eē clara et certa. et tal

q. eludat necessario actoris intentōez
 ad hoc vt fm eā possit certa sentētia ferri
 alias nō esset apta. Dicendū est q. in s.
 differūt q. in libello pponēdo seruanda
 est forma. sed illa q. formā respiciūt ob
 mittūtur in petitiōe. Unde debet esse sim
 plex ad modū memorialis. et in hoc alle
 uiatur actor Ita dicit pau. de liza. in al.
 cle. sepe. et in o. causa civili et criminali li
 bellus est offerendus siue causa civilis sit
 realis siue psonalis siue mixta Item et
 in officio iudicis q. loco actoris ppo
 nitur. In o. igitur causa dabit. nisi ius
 dicat vel disponat ipm non esse dandū
 de q. in. c. i. de li. ob.

¶ Aduertendū ergo q. omnium actio
 num de mundo que inter aliquos inten
 tantur sunt duo membra. quia alie sunt
 reales. alie personales. vt insti. de acti.
 in. §. omni. vt lit. non contest. c. quō
 niam. §. in alijs. Quidam tamen hīs
 duobus membris volunt addere terciū
 scilicet q. actionum. Alie sunt in rem.
 Alie in personam. Alie mixte vt sunt fa
 milie heretic. communidundo finium re
 gundorum. vt insti. de acti. §. quedam.
 Sed dicendum est q. sunt duo mēbra
 tantum. et istud terciū continetur sub
 primo scilicet in rem. et hoc quando agi
 tur ad reales prestationes Vel sub secū
 do scilicet quando agitur ad personales
 vt no. in iuribus alle. statim. Inquantū
 ergo actiones mixte dantur ad res
 sequuntur naturam realium Inquantū
 ad personales prestationes. sequuntur
 naturam personalium. Reales actiōes
 sunt que rem concomitantur. Unde sci
 endum q. rerum alie sunt corporales.
 Alie incorporales. Res corporales sunt
 in triplici differētia vel specie quia alie
 sunt immobiles vt fundus alie mobi
 les vt liber. alie se mouentes q. tñ noie
 mobiliū continentur vt equus Pro istis

rebus corporalibus competit actio realis. s. rei vindicatio. vt qñ ago ptra eũ qui non est mihi aliquo mō obligatus. neq; ex contractu. neq; ex quasi contractu. neq; ex delicto. neq; ex quasi delicto. Sed quia possidet rem meã mobilẽ vel immobilẽ vel se mouentẽ. Ideo ad illã rem cõpetit mihi actio contra eum. Pro incorporeis cõpetit etiam actio realis. non rei vindicatio. qz incorporea non possidentur. sed quasi possidentur. Unde cõpetit pro eis p̄fessoria. de quo de iudi. c. examinata. d. h. sig. ab late. Personales sunt actõnes que comitantur p̄sonam obligatam. Et ita obligatio surgit ⁊ inducit. iij. modis. Causatur em̄ ex contractu vel quasi contractu aut ex delicto vel quasi delicto. vt insti. de oblig. cum rubri. seqn. ⁊ no. de re scriptis. dispendia. li. vi. Exemplũ de obligatione que nascit̄ ex contractu. sicut ẽ contractus mutui venditionis locandis ⁊ in verborũ ⁊ litterarum obligatione. De quasi contractu exemplũ vt in actionibus in re ⁊ similibus. De delicto vt in actione furti damni dati rapine ⁊ iniuriarum. De quasi delicto vt in iudice male iudicante ⁊ in p̄iciente de cenaculo qd̄ nocuit. ex istis nascitur obligatio ⁊ ex obligatione actio. Unde etiam contractus vel delictũ est mater obligationis. Obligatio vlt̄erius est mater actionis. ⁊ sic actio est filia obligationis ⁊ neptis ad contractũ. Sic ergo contractus est auus. Obligatio filia. Actio neptis. ⁊ obligatio est ius propter quod et actio ius per quod sit prosecutio litis. De quo insti. de ac. in principio. Actiõnum alie sunt vniuersales. alie generales. alie particulares seu singulares. Actio vniuersalis est quando ius deducitur ad iudicium cui subijciuntur p̄cualia supposita. Unde quatuor sunt vni

uersales actiones que competunt pro hereditate. quia nomine hereditatis cõplectitur vniuersum ius defuncti. vt in l. hereditas. ff. de ver. sig. Ita dicit Inno. in. ca. conquerete. de offi. ordi. Et sunt ille petitio hereditatis familie heriscunde Actio ex testamento cõpetens pro hereditate ex trebellia. se. cõ. rescidẽda. ⁊ actio exempto competens. quãdo tota hereditas emittit. Actio generalis est quãdo generaliter pro pluribus suppositis agitur. vt est actio in re. nego. gesto. ⁊ similes Actio singularis est qñ pro aliqua re vel aliquibus rebus singularibus actio dirigitur. De quo etiã de li. ob. ca. ij. ⁊ in spe. de ac. ⁊ pe. s. ij. Similitudinem ⁊ qualitatem huiusmodi actionum debet formari libellus. ⁊ aliter specificatione fit in vna q̄ in alia. Qualis ergo specificatione in qualibet illarũ exigat̄ patebit in sequentibus.

Forma libelli in actione reali.

Libellus in actione reali sic componitur. Coram vobis honorabili viro dño. N. de cano ecclesie sancte Marie et fordenis Moguntin. dyoce. iudice cause ⁊ p̄tium infra scriptarũ. a se. ap. delegato. vel si ẽ ordinarius. Coram vobis honorabili viro domino episcopo vel archidyacono vel officiali. proponit procurator p̄curatoris nomine viri discreti. N. cleri ci vel layci talis dyoce. conquerendo in iure aduersus talem clericum vel laycũ talis dyoce. ⁊ quẽcũq; alium pro eo legitime in iudicio interuenientem. Et dicit qd̄ licet fundus talis in campo talis opidi vel ville situs. cui cõfines inferius describuntur Ad memoratũ. N. p̄tinerit ⁊ p̄tineat. tñ p̄dctũ reus eundẽ fundũ p̄ tot años tenuit ⁊ occupauit. put tenet ⁊ occupat. fructusq; qui ex eo p̄tẽ

pus huiusmodi puenit pcepit. et sibi ibur
 fait ac puenientes pcepit ac ibur lat **E**t
 talis modi funduz deoccupare. et p dco
 n. liberum et vacuum dimittere et assigna
 nare et restituere cum fructibus ut p mite
 nare inde perceptis contra deum in peri
 culum anime sue **Q**uare agit et petit
 pcurator pdictis prefato nomine qua
 tius cognito. quantum sufficit de pre
 missis denunciatis. decernatis. et decla
 rens supradictum fundum ad **N**. ante
 dictum pertinuisse ac pertinere. predic
 tibus **N**. eum indebite et illicite occupasse
 ac occupare **E**t ipsum fundum eidem **N**.
 ad iudicandum fore ac adiudicatis pre
 dictibus **N**. ut fundum huiusmodi
N. liberum et vacuum dimittat. restituat
 et assignat. ac fructus ut prefertur per
 ceptos vel eorum valore quem ad tot
 libras denariorum pro singulis annis esti
 mat. **E**st tamen ac aliorum quorum
 interest. estimatione salua. tradat seu p
 soluat. condemnandum et compellendum
 esse et contentis et compellatis per vel
 tram diffinitiuam sententiam. censuraz
 ecclesiasticam. et alia remedia oportuna
Hec petit coniunctim et diuisim una cum
 expensis lit. ac fructibus inde perceptis
 et qui percipi possunt et tempore lit. per
 ciendis **A**d probationem necessariam et
 non ultra se astringens saluo nihilomi
 nus iures addendi. mutandi. minuendi
 corrigendi etc. ut est moris confines ve
 ro sunt tales etc. **C**irca materiam huius
 libelli. et eius formam multa subalia et
 difficulta a doctoribus solent tractari.
Et magna est questio legistarum a quibus
 principis censetur rei vendicatio **S**ed
 dicitur comuniter quod a dominio actoris
 et possessione rei. **E**t an domino possidendi
 et tenenti omni genere detentionis. co
 petat rei vendicatio. **T**angit Jo. an.
 in addi. spe. de cessi. actio. s. i. **N**o. ena

per modernos in. c. examinata. de iudi.
Item an rei vendicatio etiam sic forma
 quod ex possessione rei reduci potest ad actum
 et supponat reum obligatum. de quod in spe.
 de act. et peti. s. ij. ver. sed quam vocas.
Et no. plene per cyrum. de ma. **C**. de a
 liena. iudi. mu. ca. facta. l. vnica. in vna
 questione **E**go dicaz aliqua que pro de
 claratione ipsius li. occurrunt. **P**rimo
 sciendum. quod in actione reali. exprimen
 da est res que petitur in li. d. li. ob. ca. ij
Et etiam eius qualitas. ut cum petitur
 terra debet exprimi an sit aratoria vel vi
 neata **S**i petitur materia infecta. puta
 massa dicat qualitatem. videlicet an sit
 aurum vel argentum. et etiam exprimat
 pondus **S**i est signata exprimat nume
 rum. de quo ibi per Jo. an. et Oli. de
 quo etiam vide qualis debeat fieri spe
 cificatio in spe. de li. pcep. s. iuxta. ver.
Item non valet in actione reali. quia si
 fundus vel predium habet proprium no
 men exprimat. et duo fundi proximi vi
 cini. debz esse designari res per p finia. et
 si necesse fuerit subijciat oculis iudicis
 vel aduersarij. ut ibi no. **I**tem dicitur
 in li. quod licet fundus ad **N**. pertinuerit.
 et pteat. si dicere pteat non addito
 pteat. an sufficiat no. d. cau. pos. cu ec
 clesia. i glo. de esti. spo. cu ad sedem i glo.
Item posset ad vi in libello scilicet perti
 nuere iure dominij vel quasi ut in. c. ab
 batem sane. de re iudi. li. vj. **E**t quidez
 dicunt libellum alias non esse admittē
 dum. cum verbum pertinere habeat la
 tissimam significationem. ut in. l. perti
 nere. ff. de ver. sig. no. in. c. cum in eccle
 sia de cau. pos. **S**ed guil. in spe. d. cau.
 pos. et proprie in. s. sequitur videre. ver.
 alie sunt reales. admittit talem libelluz
 per c. inter dilectos. de fide instru. cum
 similibus **E**t dicit ibi Jo. an. in addi.
 spe. quod communiter libellarij cum admit

tant. et videtur quod in libello non exprimitur causa petendi quia hoc non oportet in reali actione. Potest tamen actor si vult causam exprimere. de re iudi. abbatem li. vi. Et an tunc sit exprimere causam an non. no. de li. ob. c. ij. de or. cog. c. fi. Et per Jo. an. Nam tunc est vno respectu exprimere causam. quod si ex ista causa agens succumbit. potest eandem rem postea petere ex alia causa. Nec obstat sibi exceptio rei iudicate. quod licet ratio dominij fiat p̄tensio. non tamen generaliter sumpti. sed ad causam expressam licet remotam quo ad donationem limitati. de cau. pos. ca. fi. ut dicit Jo. cal. tra. l. et per. in. c. ij. de li. obli. Secus si nullam causam expressit quod tunc videtur omne ius suum in iudicium deduxisse. Unde succumbens postea non auditur. sed alio respectu tunc est non exprimere certam causam de quo in. c. abbatem sane. de re iudic. li. vi. Ibi de hoc quid iuris. si cause que erant a principio. deseruntur pendente lite vel non erant a principio. sed supervenerunt. an ex causis huiusmodi fieri debeat p̄tensio vel absolutio. Et licet multi sunt modi acquirendi dominij. ut insit. de rerum divisi. §. singulorum. ff. de acqui. rerum domi. p. to. Tamen multum difficultis est eius probatio ut in. l. cum res. C. de pba. unde dato quod nullam causam exprimat actor in li. in actione reali. adhuc tamen ut debeat obtinere. oportet p̄stare per confessionem vel probationem de aliquo modo vel causa sufficienti ad dominium rei acquirendum vel transferendum pro tanto est p̄siliu legis. quod quod diu potest quis intrinsecare possessorium. non agat de proprietate. ut in. l. is qui. ff. de rei venditi. et no. Ber. in. c. cum ecclesia. de cau. pos. et p̄prie. Et etiam in spe. de act. et p̄e. §. sequitur. in ver. si sit velis. Videamus exemplum quod difficultis est probatio dominij. quod si ex causam

sa emptoris quis dicatur dominus alicuius rei oportet quatuor occurrere. Primo quod p̄tractus precessit. Secundo quod precium numeretur vel de eo fides habeatur. seu alias satisfaciatur. Tertium quod traditio rei sequatur. Quartum quod venditor fuerat dominus. Ista ergo omnia probari debent. quod difficile est. de quo in spe. in loco p̄all. Potest tamen quis intentare publiciam. in qua leviores probationes sufficiunt. quod non est necesse probare venditorem fuisse dominum quod publiciana petit ei. quod ex causa emptionis vel cuiuslibet alterius ius tituli rem bona fide. de aliquo accepit. credens eum dominum fuisse. licet in veritate non esset. De quo in spe. de cau. pos. et p̄prietatis in rubri. de p̄prietate. §. nunc dicendum restat et in. cap. abbatem. sane. de re iudic. li. vi. Item dicitur in libello. quod res detinet et occupat. si hoc in libello non esset expressum an in fine lit. res esset absolvendus. Hof. tenet quod non. et reprehendit iudices qui hoc faciunt. Quia aut possidet aut non. si possidet est p̄tensandus si non. adhuc ex quo liti se obtulit p̄tensandus est. ac si possideret. Istud dictum Hoff. ponit. Jo. an. in addi. spe. de cau. pos. in rubri. de p̄prietate. §. i. Quo ad conclusionem seu ad petitionem libelli. ubi primo petitur per iudicem declarari rem ad. n. pertinere. Ite si sibi adiudicari. et A. ut restituat. et vacuum tradat seu dimittat p̄demnari. Verbum adiudicari ponit Jo. imo. et archidiaconus. in ca. abbatem sane de re iudic. li. vi. i. iudicare ad se spectare. Et dicunt quod adiudicatio fit proprie in actionibus. que mixtam habent causam. sed res alicuius que ab aliquo alio detinetur. petitur restituere. sed iure civili petit quis declarare rem ad se pertinere. Conclusio ergo libelli omnia ista comprehendit. Et ita solent fieri. Et ita verbum restituere non pertinet solum ad possessorium. sed etiam ad

petitorium. vt no. de do. r. conu. c. ij. r. in spe. de ac. r. pen. §. sequitur. Et ibi p. Jo. an. in addi. r. de li. conceptio. §. fi. ver. hoc at notandū. r. in. c. inter dilectos. de fi. instru. in prin. qz aliud est retinere rem aliud possessionē rei. Item penē res cū fructibus a tpe occupatōis pceptis bone fidi possessor lucratim fructus ante lit. contest. pceptos. Quō ista petitio est intelligenda fm dispositiōe iuris cōis. De qua in spe. de fructibus r. interesse. §. i. de hoc p. Jo. an. in addi. de cau. poss. in rub. de pprie. Quō autē pcedit petitio expensar. lit. r. super hoc fieri debeat sententia. cum sit generalis incerta r. de futuro. no. de pcur. audit. de li. ob. c. ij. de sequest. pos. i. cū filiis. In fine li. ponitur ptestatiō qz ad pbatōnē necessariā tm se astringit de iudic. exhibit. de pba. licet. ver. itē qz test. no. in spe. de excep. §. vlt. ver. porro. §. li. concep. §. vl. ver. Itē consueuerunt fieri. Item illa clausula saluo iure adde. di. r. de fi. instru. inter dilectos in prin. Et principaliter aduocatus circa libellos concipiēdos v3 aduertete tria. Primum qz pauca r. non supflua effundat si tm ponitur ibi aliqua superflua. dūmodo libellus alias sit aptus non viciatur no. §. iudi. examinata. Scdm qz ponat necēria r. vnica. qz pbatā suā iuuēt intentionē. Tercū qz petat gñalia r. n. se arteet vt in pcessu plures vias r. diuerticula plura habeat ad fulciendam suam intentionem. de qua r. de quibusdā alijs cautelis. in spe. §. li. concep. §. vl. De cautelis vero circa porrectionē r. receptiōnē libelli hñdis in spe. §. li. pcep. §. seqē. Itē in li. non exprimitur nomē actōis videlicet. Et ad hoc ppono rei rēdicatio nem. Nā hoc non est necē maxie fm calones. vt in. c. dilecti. de iudi. sed sufficit pponi factū. Et debet tm exprimi tal

le quid p qd actionis natura pgnoscat. vt ibi no. r. in spe. de ac. r. pen. §. i. Itē non est necesse. qz ps subscribat diē porrectionis li. vt per talem subscriptionē constat de die dati libelli r. c. Sed hoc fit per tabellionem qui subscribat diem porrectionis. li. r. dilatiōnem datā reo r. ita seruat de quo enā in spe. de li. concep. §. i. d. nec p̄dicta rō. In p̄sona li. actōe format sic libellus.

De libello in actōe personali.

Quam vobis r. qz licet p̄dictus seyns p̄fatoricio in. r. libris denarioz talmonete vel paganici vel denarioz currenduz. r. cōiter datiuozū in tali loco teneat ex cā mutui vel obligatus existat. Vel sic qz licet idē seyns ticio memorato teneatur in tot libris denarioz quos idē ticius eidē seyo mutando nūerauit vel quas bona fide deposuit ap̄ eū. Tñ huiōi d̄bitum vel depositum huiusmodi ted de re p̄dictus debitor suo creditori atē dicto r. soluere cōtradicit. Quare agit r. penē procur. p̄dictus. quatinus p̄cognitis quantaz sufficit de p̄missis. pronūciens decernatis r. declaretis sup̄dictum seynm ticio p̄fatoricio in exp̄sa pecuniarum summa ex causa p̄dicta teneri. eumqz eidē ticio in huiusmodi debito p̄denandū. r. ad ipsi solutiōnem compellendum fore. ac condempnetis r. compellatis per vestram sententiā diffinitiuam r. censuram ecclesiasticam. Decent vna cum expensis lit. Ad sup̄fluum probatiōnem se non astringēo sed ad ea solum que sue sufficiunt intentioni. de iure addendi mutandi minuēt di corrigēdi r. alijs. vt est moris p̄fator. In isto libello in actōe personali exprimitur causa petēdi mutuum vel depositum vel huiusmodi. r. hoc ē necesse

vt in c. vlti. de li. ob. Et quia ponitur in libellis saluo iure addendi etc. vt in forma. Sciendū qd aliud ē mutare. et aliud emēdare li. Et cōiter dicit qd mutare ē cū sublata veteri actione pponitur noua. quasi pprie mutare sit substantia remota in locum eius aliam surrogare. Emēdare ē addere vel detrahere quāntitati petite. vt in spe. de li. concep. §. nūc ostendamus. Tamen alij dicunt qd emēdare ē defectū in forma suppleri. Quā ergo vel vsqz ad qd tps lit. possit mutari vel emendari libellus. Potest dici qd si actor vult mutare hodie non p̄t qz necesse h̄z p̄sistere oblato libello. Si vult emēdare eo modo qz petijt plus. modo vult petere minus p̄t vsqz ad sententiam. Si alio modo vt quia petijt min⁹. mō vult petere maius. p̄t vsqz ad lit. contesti. postea nō sine nouo libello. De quo tñ plenius no. de li. ob. c. ij. Et in spe. de lit. cōtesti. §. nunc ostendam⁹. et ibi p̄ Jo. an. in addi. Et libellus prim⁹ in actione reali p̄ceptus est in petitorio. Quā qz aliud est iudicium possessorij seu possess. et iudicium p̄prietat⁹ seu petitorij. vt de cā possess. et pprie. p̄ to. Et intentatur quāqz solū possessorij. quāqz solū petitorium quāqz vtrūqz simul. Etiam in eodē libro et ab eadem parte et quā possibilis sit concursus petitorij et possessorij in eodē li. no. in c. pastoralis. et c. cum dilect⁹. de cā. pos. et pprie. Possessorij est triplex seu possessorij sunt tres spēs scz adipiscende. retinende. recuperande. De q̄ ple. d̄ cau. pos. pastoralis. in glo. No. ad intelligentiam. et super eo in spe. de cau. pos. In interdico recuperande qd p̄sent spoliato p̄ spoliatozem sic format libell⁹ Libellus quā agit in cā spoliationis.

Quam vobis
 etc. q̄ licet tpe spoliatiois infra

scripte. et per plura tpa ante memorat⁹ tici⁹ fuit in possessione talis dom⁹. et p̄ diij in tali loco. cuius p̄fines etc. Prefatus tñ seyus cū de possessione hui⁹. Anno tali. mense tali. violent⁹ expulit et eiecit. et temere possessionē dom⁹ vel p̄dij eiusdē spoliavit quāqz domū idē. Ser⁹ ab eo spoliatiois tpe detinuit et occupauit et detinet occupatā. Vel sic qd licz etc. tñ idē Rey⁹ eundē ticiū possessione dom⁹ vel p̄dij hui⁹ per talē spoliari fecit. et eū de possessione ipsa eijci mādauit et expelli. Vel sic qd h̄z talis sempromi⁹ noie. et p̄tē platōe sey sup̄dici. p̄dictū ticiū possessione ipsi⁹ dom⁹ etc. spoliavit. Ipseqz sey⁹ eandē. eo modo et noie suo factā ratā et gratā habuit et h̄z se d̄ dom⁹ vel p̄dij sup̄dici possessione itromittēdo. Vel sic qd l̄ cet etc. Tñ cum idē tici⁹ esset possessor domus p̄dici p̄ sempromiū violent⁹ spoliatus. et de ipsa possessione electus memoratus sey⁹ domū hui⁹ ab eodē delectore recepit. Sciēs p̄dictū ticiū. possessione ipsi⁹ p̄ eundē sempromiū vt premititur spoliatū. Quare agit et petit p̄cut. p̄tēdictis. noie q̄ sup̄. quānti⁹ p̄gnito quānti⁹ sufficit de p̄missis. p̄nūciatis. d̄cernat⁹ et declarētis possessionē dom⁹ p̄dici seu p̄dij etc. tñibi violent⁹ ablatā fuisse. et esse restitendā. cū fructib⁹ eadē a tpe spoliatiois p̄dici citra perceptis. et qui percipi poterūt ac dānis et interesse: q̄s fruct⁹ et singulis ānis ad tot maldra fumentis et fortēsis mēsure. Dāna vero et interesse ac tot libras vel marcas etc. estimat spoliatus sup̄dici. v̄sa iudiciali salua estimatōe. p̄dicti⁹ seyū ad p̄missa eidē ticio p̄diciandū. ac p̄pellendū fore. ac p̄diciētis et p̄pellatis p̄ v̄sam sententiam diffinitiuā etc. vt i alijs formis.

In isto libello. Primo narat⁹ quō tici⁹ spoliat⁹ est p̄ seyū. possessione dom⁹ vel p̄dij. Et ita cōpetit spoliato ticio.

contra seyum spoliatozem interdictum
 vnde vi. de resti. spo. in litteris cum ad
 sedē. et sic grauis cum si. Secundo qd nō
 eius spoliatus fuit de mandato sey per
 alium. Tercio qd fuit per alium spoliatus
 noīe et pteplatione sey. et ipse sey? spo
 liationem ratam habuit. Unde isti oēs
 tenentur interdicto vt in. c. cum ad sedē
 supra alle. Vel quarto qd Lycius fuit
 spoliatus per sempromiū. licet non noīe
 sey vel mandato eius. tñ Seiūs rem
 hmoi a sempromio deiectione scienter re
 cepit. Unde tenetur interdicto p decre.
 sepe. de resti. spo. fm vnū intellectū eius
 dem c. Vel fm alium pdictione ex eadē
 decre. et sic conclusio li. est cōis ad qdlibz
 istoz. Ad quamlibet narrationē huiōi
 apta est penio conclusiua predicta. Et in
 huiōi iterdicto est necāria allegatō et p
 batio duoz scz possessionis et deiectionis
 de offi. dele. p sultationibz. et hoc qm in
 tentatur interdictū contra ipsum spolia
 tozem. Sz qm contra eū qui mandauit
 ibi cum hoc probari oportet mandatu. Et
 qm contra eū qui ratam habuit. tñ
 tunc oportet etiam probari rātibabitā
 tionem. qd spoliatio ipsius noīe vel pte
 platione fuit facta. Quia ratam habere
 quis non pot. qd noīe suo non est gestū.
 de re. iur. li. vi. Vel si contra eū qui nō
 spoliavit. nec mādauit. nec ratā habuit
 sed scienter rem recepit. tñ Ibi oportet
 etiā probari sciam. Cū vt Host. nota
 biliter in dicta decre. sepe. qd qui sciam
 allegat eā probare debz. Et cū graue sit
 istā probare. pro tanto laudat ipse. qd p
 ponatur pdictio ex cautione reintegran
 da. iij. q. i. p qd auxiliū subuenit ei qui
 possessionē qualitercūqz amisit. Sunt
 tñ diuerse eiusdē canonis intellectus. vt
 ibi no. et in. c. cum ad sedē. et in. c. sepe al
 le. Itē in li. penitur possessio restitui. qz
 meli? p nūciat iudex in iterdco possessio

nē restituēdā qz rē restituēdā: d q i spe.
 d resti. spo. s. i. ver. et no. Et p Jo. an.
 in. c. cū ad sedē. sepius alle. Itē penitur
 res cū fructibz pcept. et qui percipi potū
 erunt. no. in. c. grauis. de resti. spo. Itē
 cū dānis et interesse. vt ibi. Et de int
 iurijs tenetur. vt ibi plene no. Et debent
 tur hoc casu fructus a tpe deiectionis vt
 ibi no. Si at quis spoliatur rebus mo
 bilibus potest sic formati libellus.

Coram vobis tñ. qd anno tali. mēse
 tali. pdictus Seyus Liciū prefatū. in
 tali loco vel itinere p sultū iua sit. cū qz
 rebus suis scz libris. vestimentis. pecu
 nijs. et alijs quas deferebat temere de
 predauit. res huiōi ab eo rapiendo. et
 sibi auferendo violenter: quas ad tot li
 bras denarioz talis monete estimat. vt
 sra iudiciali salua taxatione. Quare pe
 tit et agit procu. predictis. quanti? prog
 nito tñ. pronūciens decernatis. et dcla
 retis predictū Seyum spoliatozē teme
 rarium ad restitutionē rerū pdictarum
 seu estimatiōē earū pretaxatā teneri tñ
 cio supra dicto. et ad hoc sibi p dēandū
 et p pellendum fore. nec non condēnetz
 et cōpellatis p vestram diffinitiuam tñ.
 In tali li. et consimili non oportet speci
 ficationem fieri. et expressiōem singu
 larium rerū. qz probata violentia p test
 tes. res pbātur p iuramentū violentiā
 passe. De quo qd me. cau. c. vi. de or.
 dg. c. ij. cū si. Itē exprimit locus et tps
 qz tale interdictū infamat et includit in
 iuriam. Unde posset etiā spoliatus pe
 tere satisfactionem. et emendam pro in
 iuria. vt supra dixi. ergo illozū expres
 sio in libello est faciēda licet civiliter a
 gatnr de procur. tue Item quia in li. po
 nuntur verba gerūdiua. vicz rapiēdo. au
 ferēdo tñ. Sciendum qd quidam aduo
 cati teozum excipiūt talem libellū nō p
 cedere. Ratio fm eos. qz gerūdiuum

nihil ponit. sed posita determinat. sed B non est verū. qz gerundia etiā aliqd ponunt. ⁊ resolūtur in verbū indicatiuuz vt no. ff. ⁊. C. de edē. super tub. Itē em̄ est dicere depredauit rapiendo: ac si diceretur depredauit ⁊ rapuit. Itē qz in sententijs ponuntur gerundia. vt patz de re iudi. ab apostolice. Ibi auctoritate apo. firmiter inbibendo ⁊c. Quare ḡ nō ponentur in libellis cum sententia debet esse conformis libello. de symo. l3 cum si. De quo per io. an. in addi. spe. de li. concep. §. nunciat ⁊c. Jam autē libello oblato ⁊ porrecto iudici per actorē vel eius procuratorē reus vel eius procurator petat eius copiam inherendo pte stationi de non p̄sentendo in iudicē ⁊c. Si talis est iudex cui⁹ iurisdicō nō est fundata: ⁊ sibi dari seu p̄cedi inducias ⁊ vocantur hui⁹ inducie deliberatorie. ⁊ de inducijs citatorijs: deliberatorijs: ⁊ preparatorijs: ⁊ iudicatorijs. no. iij q. ij. in glo. summe de iur. ⁊ alijs. xx. spe ciebus induciarū in spe. de dila. §. i. Et inducie deliberatorie de quibz ad p̄s xx. sunt dies a iure taxate. iij. q. iij. offeratur non tñ sic sunt statite in tali numero diez. quin iudex eas abbreviare possit: atēns circūstantijs negotij ⁊ distātia locoz. vel prolōgare. no. de p̄cura. dilect⁹. de app. cū sit rōna. ⁊ in regula indultū. de re. iur. li. vi. Ut autē iste inducie sint de substantia. sicut libell⁹. no. per Jo. an. xvij. q. iij. p̄xor. per Inno. ⁊ Bos. de li. ob. c. i. Et dicunt cōit doc. qz sint de substantia si petātur. Quia licet iudex possit illas artare ex causa. nō tñ p̄t eas reo inuito penitus denegare. vt in. c. i. de dila. ⁊ in de. sepe. de verb. signi. in glo. Sed cū petat iudex ergo habet decernere ⁊ dare seu fieri ⁊ mādare copiam libelli reo expensis actoris. De qz in spe. de li. ob. Et concedere inducias

reō vt dixi statimēto ipsi reo terminum ad oēs dilatorias exceptiones p̄ponendas. Postqz non audiat reum super dilatoria exceptōne nisi in tribus casibus vt in. c. pastoralis. de excep. ⁊ ista omnia sunt per tabellionem scribenda in ac. sub hac forma vel consimili. **P**einde Anno quo supra die tali: tali hora cum paruit in iudicio coram iudice predicto talis principalis vel talis eius procurator: ⁊ libellum eius in scriptis obtulit. infra scriptū tenet. **E**x aduerso talis p̄cipalis vel talis eius procurator coram predicto dño iudice. eo adhuc sedente pro tribunali comp̄ne predicti libelli copiam decerni ⁊ terminum competētem ad deliberandum sibi postulauit p̄ ipm dñm iudicē assignari. cui ipse iudex copiam libelli fieri ⁊ dari per menotariuz decreuit. ⁊ inducias petas sibi concedendo ⁊ talez diem ⁊c. ad proponendū omnes dilatorias exceptiones: sibi forsitan competentes. Alioquin victo libello respondēdo pro termino ipsarum partium vel earum procuratorum de p̄sentu peremp. assignauit. Acta sunt hec ⁊c. **C**oram ordinatio tabellio breuiter solz sic subscribere diem porrectionis libelli ⁊ dilationis reo dato isto modo. **E**xhibito hoc libello p̄ talē actorē vel talē eius procuratorē in p̄sntia talis rei vel ipsi⁹ procurator⁹ Anno tali die tali iud. bñ p̄re ipsi⁹ rei vel p̄ponēt oēs dilatorie vel declinatorie exceptōes. die l' feria tli ⁊c. **R**eus accepto libello ⁊ obtentis inducijs consulat aduocatū super eo. ⁊ quomodo in deliberando debeat se res habere tradit. **G**uil. in spe. de ac. ⁊ pen. §. in anterioribus ⁊ si reus conuenit actōe reali: l3 ipaz re penitā ab eo nō possidet nec denet veniat in termino statuto corā iudice dicēdo se nō possidere nec dānere rem petitam in libello. ⁊ res

est in expedita: qz tñc dimittetur. ff. de rei. l. si ven. in rem de ap. ex pre. de quo de excep. c. vl. r. de re iudi. abbate sanc li. vi. Si at possidet sed noie alieno hz pati auxiliu. in. c. qm frequenter. §. qz si sup. vt lit. non ptest. qz hz facultate no minandi dñm in iudicio. r se exoneradi vt ibi. Sz si possidet noie ppi or tñc of ferendo se defensionem. videat si heat ali quas exceptōes. ptra iudicē: ptra actor rem vel ptra ei? pcuratorē: vel contra li bellū rei? formā istas in termino sibi af signato oēs pponat. vt no. in alle. c. pa storalis. **H**o q sciendū qz exceptionū diuerse sunt spēs: qz alie sunt pemp. a lie dilatorie: alie anoz male alie mixte vt no. de excep. excipionū. in glo. r p hof. in sum. c. n. §. ij. **P**leni? in spe. c. n. §. i. ij. r. ij. r. ibi i addi. **T**angunt etiā alie diuisiones. qz alie sunt ppetue. alie rpa les. alie psonales. alie reales. de q ibi. **D**e pēpētorijz videbim? suo tpe. **D**e dilatorijz ad pñs videndū. vñ dicunt dilatorie qz cām differunt. insti. e. ti. §. appellat. **E**t dilatoriaz alia ē dilatoria iudicij. alia solutōis. **D**ilatoria iudicij est multiplex qz alia penitit rōe iudicis alia rōe actoris. alia rōe ipsi? rei excipie nis: vt qz est priuilegiatus vel alias hz ius reuocadi domū. vt de fo. ppe. c. vl. **A**lia rōe pcuratoris. alia rōe rescripti. a lia rōe loci. alia rōe tps. alia ratiōe cau se. alia ratiōe libelli. alia rōne fori. **D**e quo in spe. de excep. §. i. ver. dilatorie vero. **E**t iste regulariter pponente sunt ante li. contest. poste a non nisi in certis casibus. vt de offi. dele. in sinuante. **E**t qñ ples ppetūt q illaz debeat primo p/ poni. no. in. c. alle. pastoralis. d excep. r in. c. inter monasteriū. de re. iudi. **E**t magna ē diuerfitas inter doctores de ex ceptione recusationis an illa debeat esse prior. **I**n 30. an. ibi in nouella de pch

siue. qz oīs exceptio p quā negat iuris dictio iudicis pcedit exceptōez recusa tionis. **U**nt tñ est prestatio d tali excep tione recusatio: sz nō necāria. **A**lias tñ exceptōes qñ afficiūt iurisdictionē pce dat recusatio. **E**t hoc dicit tenēdū post factū. ante factū consulit cū **C**an. cuius opinio ibi habetur in glo. quicūqz. si g reus habz exceptōem inducentē nulli tate iurisdictionis puta p quā redditur rescriptum nullū vel psona iudicis inba bilis. vt si dicatur rescriptum ipetratū ab excōicato. ppter qd est nullū regula riter. de rescrip. c. ipso iure. li. vi. **E**t iudicē excōicatu fuisse tpe ipetrati rescri pti in quē non cadit iurisdictione vel simile exceptōem. istā primo pponat. qz pri? emittēda ē securis ad radicē. s. ad iuris dictionem. vt. ij. q. vi. §. exce pñio. si nō hz talem hz tñ aliā cōtra personā iudicis actoris r pcuratoris. **T**ūc primo ppo nat exceptōem recusatōis cōtra iudicēz vt no. in. c. pastoralis. r. c. inter. supra alle. **E**t meli? pponat eas si d iunctū seu subalteranāim. **E**t istā de suspecō primo psequitur. vt in dicto. c. pastorali. no. **Q**uō at recuset ordinari? r corā q sit pbanda exceptio le. r no. de fo. com pe. si quis contra clericū. r. c. licz de ap. cū spēali. **Q**uō at delegat? recusetur: r corā quo sit pbanda recusatio. hētur de offi. dele. super questione r eo. n. si con tra vnū. li. vi. cū. cōcor. **E**t est recusatō audiētie vel iurisdictionis declinatio per exceptionē suspitiōis pposita. r licet ex vna sola cā iudex recusetur puta qz sus pectus. ij. q. v. qz suspecti. vt li. non cō test. accedēs. i. r. ij. de ap. cū spēali. **S**il ius tamen suspitiōis sunt multe cause r. xvij. enumerantur in cas. legitima. de ap. li. vi. r ptesti sic formari excep tio recusationis que in scriptis est pro/ ponenda: de quo tñ in. c. qmā. de pbā

Forma exceptionis recusationis.
Quam vobis
 dño iudice tali rē. pponit pcurator pcuratorio noie rē. talis. r dicit ptra psonam vestrā excipiēdo. q cum talis adueclarius su? vester sit panguineus domesticus vel familiaris rē. vos ex cā hmōi sibi estis vctement suspect? r qz piculosum est corā suspecto iudice lingare. id rō dicitat vt vos r iudicium veltum recuset. Idcirco vos tanqz sibi iuste suspectū ex cā predicta recusat r cāz suspicionis hmōi le pbatuz offert corā arbitris: quos cōiter eligere vna cū aduersario est patus. Et si in cōi puenire nō pnt: talem noiat r eligit p pre sua. r hoc qñ iudex recusatus est ordinari? vel delegatus vnicus. si nō est delegatus habens collegā. r dati sunt cū cla. q si ambo tūc corā collega est pbanda exepno recusatiōis. Cñ tūc dicat excipiēs r cām suspitiōis hmōi se offert coram collega vō legitime pbatuz. Si simphiciter recurrat ad arbitros. vt in. c. si ptra vnū. de offi. deleg. li. vi. Et ibi qñ delegatus vel officiali epī recusat. Vel si est subdelegatus tunc dicit fieri pbatio corā delegato. vt in. c. sup qōnū de offi. dele. §. que rō. r. §. si. De q ple. no. i ca. cū spāli. de ap. Et ordinari? recusat? pōt cām alteri cōmittere. de for. cōpe. si quis ptra clericū. r. c. cū spāli. de app. Et an hoc possit delegatus: r qñ habet in. c. iudex. de offi. dele. li. vi. Et q vbi forma exepiōis: qz recusans offert pbatiōnes cāc recusatiōis. r petit electoz arbitroz. Dic Inno. in. c. cū spāli. sup all. q hoc nō est necesse. h hoc iudex bz ab eo requirere d quo ibi: r hoc qñ re? recusat. Pōt etiā actor reculare iudicē nō tñ delegatū quē impetrauit ex veteri cā sed ex lupuementi. de offi. dele. infu

nuante. r. c. sup questōnū. Ordinariū pōt reculare. vt in. c. alle. si quis contra clericum. de fo. cōpe. r tunc actor dicit r pōt sic formare suam recusatiōnē.

Forma recusationis ordinarij.
 Dñe epe ego vellē puenire aduersariū meū talem subditū vestz. sed qz ille est panguineus vel amicus vester spālis. r vos tanqz nimis fauens eidem mihi estis ex hmōi cā suspectus. Id suplico quān? cām hmōi alteri cōmittans seu mihi dēns delegatū rē. Quō autez pcedat in articulo recusatiōis. i. suspitiōis. le. r no. in. c. suspitiōis. de offi. dele. de app. cum spāli. r. t. legitima. li. vi. cum remissi. suis. Et de arbitris sup hoc eligendis: qui arbitere iure appellet in. c. de arbi. de offi. dele. li. vi. Si rō reus nō bz exepiōez ptra psonā iudicis videat an sibi cōperant alie exepiōes. vtz ptra psonā actoris. an sit minor v? excoicatus rē. Et exceptiones que pnt fieri ptra actorē ponit spe. n. de actorē. §. i. vel ptra for? vel locum rē. vt supra dixi.

Exceptio contra actorem.
 Pōt ergo sic excipere ptra actorem. Procurator nomine pcuratorio discreti vtri ley. pro parte nci in iudiciū r cām vocari corā vobis dño epō vel officiali rē. pponit r dicit excipiēdo q pfatis ncius est in pupillari etate constitutus. quare in iudicio esse r agere nō potest nec dicit admitti vt per se itando i iudicio cām psequat. Idcirco petit per vos p nunciari decerni r declarari predictum nciū psonaz standi i iudicio nō hēe. nec eū ad agēdū esse admittendū pdēnādo eum p predicto leyō in expensis. Vel contra libellum potest sic excipere reus.

Exceptio contra libellum.
 Excipiēdo proponit procurator nomine rē. contra pretenlum libellum

sibi coram vobis honorabili dño decano iudi. vel offi. p parte talis oblatum
Et dicit qd huiusmodi p̄tensio libelli. obscura. general. dubia. incerta. p̄fusio. et incepta. et alia sic. et ad eū p parte p̄dicti
Nime intendū. et maxie ex eo quia in eo nō exprimit̄ cā petendi cū tñ dat̄ sit in actione p̄sonali vel ex eo qz res petita nime specificat̄ p̄ p̄sina. Vel alias sic. qz reus valeat deliberare. vel qz manifesta p̄inet p̄trarietate et inep̄tandū nem.
Item per iudicē ex officio repellēdus et reijciend⁹. et limitādus. Quare petit procurator p̄dicto nōse quo sup̄ quatin⁹ p̄nuncietis decernatis et declaretis p̄serto libello tanq̄ obscuro incerto et inepto pro pte p̄dicti. nō fuisse nec esse intendū. Ip̄m qz libellū p̄tensum reijciendū et repellendū ac p̄dictum reū a vestra instantia iudicij absolvendū reijciatis et absoluat̄. Ip̄m actorē sibi in expensis p̄pterea factis condēnando salvo iure addēdi. et qz causa petēdi in p̄sonali actione est exprimēda. p̄t̄ de li. ob. c. vl. et in reali est res exprimēda et p̄ cōsina specificanda. vt de li. ob. c. ij. vt supra dictū est.
Et sciendū qz cautus est sic petere. vnde non debz petere re⁹ qz actor declaret libellū obscurū vel inep̄tū emendēt. qz sic instrueret ip̄m actorē sed petat vt supra. et tunc p̄stea fin for̄ mā huiusmodi p̄tensionē hz interloqui iudex vt no. de li. ob. c. vl. et in spe. de li. concep. §. sequit̄ videre. et. Itē p̄cepto. et. §. ad huius. et. cautus etiā. Et qualiter vel ex quib⁹ causis impugnari possit libellus. ponit Guil. in spe. de li. concep. §. iuxta. Vel si reus vult declinare forū iudi. vt qz est layc⁹ et causa est p̄phana et corā eccl̄astico iudice conuenit. Potest sic excipere procurator nōe procuratorio tal. scz rei p̄ponit et dicit excipiendo. qz cum cā in p̄tēlo li. p̄dicto teo. p parte actor⁹

ris Coram vobis venerabili dño offi. et iudi. et c. oblata p̄sita cā sit ciuilis et p̄phana. Ip̄s qz reus laicus existat et p̄tus coram suo layco iudici seculari nō detur cuius for̄ actor sequi debet. Idcirco libello p̄dicto et sup̄ causa huiusmodi p̄tēsa coram vobis intendere non tenet hz ad iudicem suū for̄ secularis. vicz talem ē remittendus. Quare petit p nos p̄nunciari decerni et dēclarari p̄dictū reum ad respondēdum li. p̄serto. vel alias super causa p̄dicta litigandū coram vobis non teneri. sed ip̄m ad p̄dictū suum iudicē p̄petentē secularē remittendū fore. et remittatis p̄tēnando sibi actorē in expensis et c. Ista exceptio p̄bat̄ p c. nouit. de iudi. et c. cū sit. de fo. comp. et c. licet. et c. ex tenore. e. ti. Si ergo in termino dato ad deliberandū. reus p̄ponit exceptionē dilatoriam aliquā de p̄missis. vel aliam actor vel eius procurator petat eius copiaz sibi decerni per iudicem et terminū competentē ad expl̄candū assignari. qd̄ habet facere iudex Et hoc scribitur per tabellionē sub hac forma.

Forma actuum in actis signandoz

Termino p̄dicto adueniente vicz tali die compuit coram p̄dicto dño iudice seden. p̄ tribunali ad ius reddendū. talis reus vel talis eius procurator. et exceptiones in scriptis obtulit. quarum tenor inferius continetur petens istas obmitti. Talis vero actor vel ip̄s procurator. comparuit ex aduerso et earundem exceptionū copiaz sibi decerni et dari petiuit. ac terminū competentem ad replicandū et videndū p̄tra exceptionē huiusmodi si sibi p̄petierit p̄ eas ei assignari. Cui iudex p̄fatis copiaz petita dēreuit et talē diē ad re

plicandum. et dicendum contra excepti-
onem huius si voluerit per termino per
procurator sibi assignavit. **C**ontra ordina-
rio scribere solet tabellio breuiter in fine
exceptionis isto modo. Exhibitis hijs
exceptionibus per tale reum vel eius pro-
curator in p[re]sencia talis actoris vel sui pro-
curatoris. Anno tali die tali t[er]minabitur.
vel contra eos replicabit pro parte actoris
tali die que terminu[m] de vtriusque consen-
su ad hoc duxim[us] presigenduz. Actor g[er]
in termino sibi ad dicendu[m] p[ro]tra excepti-
ones statuto. pot[est] replicare exceptio[n]em
elidere v[er]o exceptionis replicatione. i.
resolunde illo modo. **C**ontra exceptio[n]es
p[re]t[er]itas et oppositas pro parte talis rei et
Forma replicationis contra exceptio[n]em
recusationis iudicis.

Quam vobis

h[on]orabili d[omi]no iudice vos ex tal-
li causa vt suspectu[m] recusando p[ro]ponit per
curator procuratorio nomine talis actoris
et dicit replicando q[uo]d exceptio[n]es huius
frivole et frustratorie no[n] sunt admittende
nec ipse reus vos et v[er]am p[er]sona[m] poterit
taliter recusare. Cum et si p[re]dict[us] actor
sit p[er] sanguine[m] v[est]r[um]. tam[en] q[uo]d e[st] ipse re[us] e[st]
p[er] sanguine[m]. Idcirco per affectio[n]is causa[m]
suspensionem tollit. Vel sic licet ipse actor
v[est]r[um] dicat amicus. q[uo]d tam[en] si aliqua inter
vos et eum est amicitia ista est leuis et mo-
dica et talis n[on] e[st] p[ro]pter qua[m] merito debeas
vt suspectus recusari. Cu[m] non om[n]is ami-
cicia sufficiens sit causa ad iudicem recusa-
dum. quare p[re]dictus petit procurator q[ui]
tinus p[re]asserit exceptio[n]ib[us] non obstan-
tibus pronuncians decernatis et declare-
tis li. p[re]dicti actoris fuisse et esse resp[on]-
dendum et in causa huius procedendu[m] ad
vltiora. **I**psu[m]q[ue] reu[m] ad hoc cogendu[m]
fore atq[ue] cogatis. et eum p[re]dicto actori
in expensis legitime p[re]t[er]entis. **D**ec

replicatio tollitur ex nota. in cap. acce-
des. vt lit. non contel. et ex no. in ca. po-
stremo. de ap. in glo. **C**ontra excepti-
onem declinatoria fori actor pot[est] sic repli-
care.

Replicando p[ro]tra exceptio[n]es p[re]t[er]-
itas talis rei procurator procura-
torie nomine talis actoris p[ro]ponit et dicit
q[uo]d exceptio[n]es huius p[ro]tense non proce-
dunt nec sunt admittende. sed tanq[ua]m fru-
stratorie et frivole repellende. Nam licet
conuentus sit laycus et causa p[ro]phana. lo-
cus tamen domicilij rei est de v[est]ra iuris-
dictione t[er]rali. Vel sic de p[re]senti die t[er]ri-
logia et p[re]scripta legitime vobis iurisdic-
tio[n]e p[er]tinet et p[ro]gnitio i[n] hac parte. Vel sic. **I**p-
se t[er]ri secularis iudex rei est sepi[us] sup[er] hoc
p[ro] parte actoris institer et humilit[er] requisit[us]
qui t[er]ri ipsi actori iusticia[m] ministrare negle-
xit vel recusavit. et. Quare petit vt sup[er]
et. in p[ri]ma replicatione. **I**sta replicatio
fundat sup[er] c. licet. de fo. p[ro]p[ri]e. et c. si duo
b[us]. de ap. cum similibus. Et post istam
replicationis oblatione[m] aliqui reus petit
copiam et terminu[m] ad duplicandu[m]. vel si re-
nunciet duplicatio[n]i et petit interlocutoria[m]
totu[m] v[er]o scribi p[er] tabellio[n]em i[n] act. Et p[ro]t[er] col-
ligi forma scribendi ex p[re]t[er]entib[us]. q[ui]a fit
replicatio et quid d[omi]n[us] e[st] talis q[uo]d afficiat
tollat seu elidat vel viciat ip[s]am exceptio-
nem. sic exceptio actoris v[er]o acti viciat cui
opponit ple. no. p[ro]p[ri]e. an. i. c. a nobis.
de exce. et c. vl. de or. cog. Et d[omi]n[us] q[uo]d repli-
cacio e[st] allegatio actoris p[ro] qua[m] resoluitur
exceptio. insti. de repli. in p[ri]m. velan[us]
sumeto obmittat v[er]bu[m] actoris. v[er]u[m] repli-
cacio e[st] e[st] exceptio. et d[omi]n[us] quasi exceptio[n]is
exclusio. ff. e. l. pen[ult]. et t[er]m[in]i de exceptio[n]i-
bus dilatorijs iudicij. et.

Dilatorijs solutio[n]is q[ui] d[omi]n[us] ante
lit. p[re]tel. p[ro]p[ri]e. et si de ea p[ro]stet v[er]o q[uo]d dif-
ferenda e[st] solutio. t[er]m[in]e impedit processu[m]
et inducie duplicabunt. q[ui]a petit plus

tempore. de plus peti. c. unico. Si non constat probabitur per lit. test. p. Innocentius et alios in. c. pastoralis de except. Et in spe. de excep. §. nunc videndum restat in prin. Et formam postea videbis Est et exceptio anormalis. ut est exceptio excommunicationis in vim dilatorie opposita Et dicitur anormalis quasi sine regula. quia non sequitur normam aliarum exceptionum. quia in qualibet parte lit. et post lit. contest. vel etiam sententiam potest opponi. ut in de unica. de excep. c. pia. e. n. li. vi. Si tamen reus obmittat eam opponere maliciose et dolose. ut actor fatigetur talis potest habitur actori in expensis. ut in c. exceptionem. de excep. Et potest eadem exceptio bis opponi sed ultra duas vices non opponitur. ut in c. pia. e. n. li. vi. Potest ergo sic opponi. et format talis exceptio

Procurator talis rei proponit excipiendum. et dicit quod vos dominus iudex ad instantiam talis actoris in causa quam mouet seu mouere intendit predicto reo coram vobis procedere non potestis. nec ad eum ad agendum seu causam inceptam persequendam debetis admittere seu audire. nec ipse potest in iudicio stare tanquam actor. pro eo quod per talem iudicem ordinarium vel delegatum vel auctoritate talis canonis est maioris excommunicationis sententia innodatus. Quare petit predictis procurator per vos pronunciarum decerni et declarari. predictum excommunicationem repellendum esse ab agendo quem et repellatis. Et in ista exceptioe excommunicationis debet exprimi nomen excommunicatoris et species excommunicationis. alias non est admittenda. et debet probari infra. viij. dies apertissimis documentis. Alioquin debet excipiens condempnari in expensis. quia frequenter maliciose consuevit opponi. ut in c. pia. de excep. li. vi. vbi de ista exceptioe plene. Et quod tam illa quam alie exceptiones consueverunt maliciose opponi ad lit. pro

tractionem

Unde iudex potest cogere excipientem ut prestet iuramentum. quod eas maliciose se non opponat. de quo in spe. de excep. §. ij. ver. Potest etiam iudex. Nam hoc iuramentum potest in quacumque parte liti exigere iudex. quando sibi videbitur expedire. ut de iura. calum. c. ij. v. l. Rn. li. vi. Et contra aduocatos maliciose exceptiones tales pro reis confutantes videatis in spe. de excep. §. viso ver. hanc igitur circa si. Contra predictam vero exceptionem excommunicationis potest replicare actor ista modo.

Coram vobis honorabili domino iudice talis procurator talis actoris contra exceptionem pro parte talis rei sibi oppositam. replicando proponit. et dicit quod predicta exceptio in facto non est vera. nec admittenda. Quia licet predictus actor. alias per talem iudicem fuerit excommunicatus. Ipse tamen ab eadem sententia est per ipsum iudicem absolutus. Ad quod probandum litteras absolutionis producit et petit. per vos pronunciarum predicta exceptio non obstare esse in causa procedendum et procedi videndum ad ulteriora. Et potest sic replicare.

Coram vobis etc. vsq. ibi. et dicit quod predicta asserta exceptio non procedit. sed frivola est et frustratoria nec eius pretextu debet actor ab agendo excludi cum ipsa excommunicationis sententia preterita. quam allegat nulla sit. et irrita ipso iure pro eo quod intolerabilem continet errorem. vel pro eo. quia ante sententiam eadem assertam ipse actor ab ea et predicto iudice eam proferente ex causa legitime appellauit. vel quod ipsa sententia est per non suum iudicem lata. Iste exceptioes probantur de arbi. c. innotuit. de sen. ex. p. mas de plue. ad nra. au. de iudi. at si clerici cum pcor. Revertatur potest sic duplicare

Dicendo contra triplicationem. Pro parte talis actoris contra exceptionem talis rei oblata. proponit procurator ipsius rei duplicando. Et dicit quod ipsa triplicatio pretensa est inutilis. et inualida: nec exceptionem ipsius rei veram et legitimam afficere poterit vel viciare. cum ille a quo actor se absolutum asserit absolutiois tpe minime habuit absoluendi potestatem

Quare petit procurator ipsius rei predictis suis exceptionibus interdicto per vos pronuciari et fieri. put in ipsis exceptionibus et petitum. et actorem sibi in expensis predictari. propositis sic exceptionibus replicationibus. duplicacionibus. et aliquibus triplicationibus. quadruplicacionibus. tandem partes vlterioribus super hoc alitacionibus renuncians. petant iterloqui super exceptioe vel replicatione sua. Iudex per suam interlocutoriam pronuciabit super exceptione. an obstat vel non. vel si super ea inducte sint probationes. an sit probata vel non. Quia tales exceptiones dicuntur emergentes. et super illis est pronuciandum licet super incidente non sit necesse pronuciari de quo plene dicitur or. co. c. i. Et an sit pronuciandum super exceptioe rei vel replicatione actoris non. plene in. c. a nobis. de excep. quod si exceptio est emergens. tunc quamcumque sequatur replicatio duplicacione triplicacione etc. satis erit super exceptioe pronuciari. ut ibi non. Est etiam ut dixi exceptio mixta. ut si reus dicat se debitorum petitum promississe sub predictioe si cin? ascenderit capitolium. Ista vocatur mixta. Ido quod dubium est. an sit dilatoria an pemptoria. Nam si extabit condicio erit dilatoria. si nunquam extabit condicio. pemptoria. Quis ergo sit opponenda. an ante lit. contest. an post. G. in spe. de excep. §. i. in fi. Exceptiones autem peremptorie. ante lit. contest. regulariter locum non habent sed post. Excipiuntur tres casus videlicet qui excipiuntur de re

iudi. tractata vel finita. Iste tres pemptoriae sunt privilegiate quod ante lit. contest. opponi possunt. et ipsam lit. contest. impediunt ut in. c. i. de li. contest. li. vi. Sic habent naturam prejudicialium quia processui prejudicant. Et quomodo quatuor modis dicitur positio vel exceptio prejudicialis. no. de or. cog. ma ibi de hoc insti. de acti. et peni. §. prejudiciales. et in c. exceptiones. de lit. contest. libro. vi.

Advertendum ergo quod sunt exceptiones peremptorie: que proponi possunt et probari ante lit. contest. et post usque ad conclusionem cause ut sunt predictae tres privilegiate. Alique tamen sunt que non possunt ante lit. contestata. opponi. sic ut li. contestationem impediunt. sed solum post lit. contest. usque ad sententiam seu conclusionem. Et istud est regulare. Item sunt aliquae que etiam post sententiam possunt opponi et probari. etiam si a sententia non fuerit appellatum. sicut est exceptio compensationis. de quo de or. cog. c. vi. de fi. instru. cum Jo. et in spe. de app. §. vi. ver. sed nunquam in causa. Unde exemptionum peremptoriae. aliquae sunt que non stant per se. sed stant in quantum concernunt principales actiones. ut exceptio pacti. de non agendo. et confimiles que non opponuntur post sententiam nisi in causa appellationis. quia vis seu effectus illarum tollitur per sententiam. Aliae sunt que stant per se. sic quod de sui natura non concernunt principales actiones. et sic vis istarum non tollitur per sententiam. sicut exceptio compensationis. Et ideo opponuntur etiam post sententiam. de quo tamen dicendum. ut no. de or. cog. c. vi. Et casus in quibus componitur exceptio peremptoria post sententiam ponit Guil. in spe. de excep. §. de co. d. vbi autem a sententia. et Post. in sum. §. et quibus. ver. in casibus non. de sen. et re iud. sub

rubri. de re iudi. §. quāta. ver. nec actō
ne pempto. Item quō aliq̄ pemptozi
arum dicitur. p̄prie exceptōnes Alique
defensiones. Exceptioes vocantur q̄
ipso iure tollunt obligationem natura
lem. civilem non. sed istam ope excepti
onis elidunt. Unde melius exceptōes
elisorie q̄ pempt. vocarentur. quia nō
perimunt actionē. sed elidunt. vt excep
tio pacti. de non petendo in p̄p̄tū. et
iureiurandi et similes defensiones: que
ipso iure tollunt et perimūt oēm actōez
vt solutio. acceptilatio. de quo in spec.
de exce. in prin. Iste licet defendat reuz
non tñ excludit vel elidit actionem. cū
nulla sit actō. qz sublata est Aliq̄ tñ vt
franciscus vercell. volūt dicere. qd̄ diffe
rentia verborū huiōi respiciat solū vsum
et modū duplicē loquendi: quo rei vñ
tur. dicendo excipiendo ppono vel ad in
ris mei defensionem ppono. Vel vt de
ipse Defensio potest dici que reum per
sonaliter defendat. Exceptio que resli
ter. de quo per Jo. an. in dicto. c. de ex
cep. li. vi. in nouella. si ḡ reo deficiunt
dilatatorie. si h̄z aliquaz de pempto. p̄
uilegiatis lit. contestat. impediēibus
potest se ad illam cōuertere et opponere
tā ante lit. contest. Et erit tñ forma ex
ceptionis ista.

Forma exceptōnis preiudicialis

Coram vobis
honorabili viro dño officiali
vel iudicē. pcurator noie pcuratorio
talis rei pponit et de excipiendo qd̄ illa
vice inter predictū reū et actōez p̄fa
tum. coram tali iudice ip̄si rei p̄petenti
de et sup̄ p̄tensō debito. p̄ ip̄m actōz
ab eodē reo etiā ex eadem cā tunc petito
vel de et sup̄ re i p̄tensō ip̄si actor' libel
lo petita: quā actor ad se generalr. vt ex
cā tali tñ etiā a s̄seruit p̄nere. ex̄n̄it li

figatū Et ip̄e actor ab eodē iudice p̄tra
riam sententiā diffinituaz reportauit. p̄
quā reus ip̄e ab ei' ip̄etitōe fuit absolut
us: q̄ sententiā appellatiōe nō suspensa i
re trāsiuit iudicatā Vel sic. Corā vo
bis et. vsqz ibi extitit litigatū. Et tādēz
p̄tes ip̄se sp̄te libere sup̄ huiōi q̄stione
et lite trāsierūt. sic qd̄ ipsa cā per trāfacti
onē sopita ē extincta. Quā ip̄e actor' nūc
sopitā eo mō q̄stionē resuscitare et re
fricare p̄sumēs. sup̄ b̄ obstāte sibi re iur
dicata vel trāfactōe p̄dcā. audiēd' nō ex
istit. Quare p̄dcūs pcurator rei pete
p̄ vos p̄nūciari decerni et declarari per
p̄fati actorē super petitiōe sua et causā
huiōi nō esse vlteri' audiendū. nec ad a
gendū fore admittendū p̄dicto reo. in
expensis legitimis p̄tēntis Ita debet
petere. qm̄ iste exceptōes opponūt a s̄
lit. p̄test. Et tñ etiā fm̄ istā petitiōis for
mā h̄z iudicē. p̄nūciatio fieri vt no. c. i. d̄
lit. contest. li. vi. p̄pter qd̄ esset tñ. ex
ceptōes tales deferre. post. lit. contest.
quia tunc absolueretur reus super prin
cipali. vt ibi no. de quo in spe. d̄ excep.
§. dicto. in vl. carta. ¶ Ad hoc autem
vt obstat exceptō rei iudicate. plura ha
bent concurrere. videlicet qd̄ idem sit cor
pus seu quantitas Idem modus petē
di. Eadem conditio personarum et qd̄ re
us possedit tempore sententię rem peti
tam ab eo. vt no. in. ea. penul. d̄ excep.
et in alle. c. i. de lit. contest. Item ad va
liditatem et efficaciam exceptionis trā
actionis requiritur qd̄ transactio tenuerit.
Unde potest actor contra predictas
exceptiones replicare sic dicēdo. Pro
curator talis actoris. replicando. con
tra p̄tensas exceptiones talis rei pro
ponit et dicit. qd̄ licet alias inter par
tes sup̄ eadē re vlt eodē debito fuerit co
ram tali litigatū. et snia lata diffinitua
nec p̄ appellatōez suspēsa. qz tñ ille corā

quo partes ligabāt nullam habuit iurisdictionem. Ergo sentētia diffiniua que per eum lata fuit est nulla. ex tali cā actor vel tuncrem vel debitum petebat ex alia causa vel agendi modus est variatū quia tunc ad hoc agebat. nūc agitur ad illud rē. Vel transactio prealfecta dolose ē innēta. et nulla ex tali causa rē. De quibus replicationibus no. i. alle. c. i. de excep. li. vi. et i. spe. d. excep. §. dicto. ver. Hoc qz notādum. An iste exceptiones privilegiati opponi possint post terminum dilatoriū. late tractat Jo. an. in addi. spe. de vila. §. i. Et sibi placet qz sic. per rationes quas ibi ad h. inducit. Si vero nec predictę exceptiōnes pempt. reo ppetit. sed habet aliquam actionem ptra actorem. Et eū coram eodem iudice reconuenire. siue iudex sit ordinarius siue delegat. de mut. pet. c. vl. de rescrip. dispēdia. li. vi. Of ferat ergo reus tunc actori li. reconuentionalem ante lit. contest. Quia reconuentionio habet fieri ante lit. contest. postea nō habet locum reconuentionio. scz post lit. contest. Nisi premissa ante lit. contest. pre statione de reconuentione faciendā tūc fiat post lit. contest. in continenti. fm cōmunem opinionē doctorum Licz Bernar. et Inno. videntur eā fieri posse. etiā post lit. contest. et ante conclusionem cause. Que opinio cōiter ē probat. vt no. in alle. c. i. de mut. pet. Quia reconuentionio vt dicit Jo. de lig. ē verbū respectiū cōcernens pventionē. et respectiua sunt simul tpe. Etiam pbat hoc ordo rubricarum rē. Et tunc oblato libello reconuentionali buiōi cause sic iure conuentione et reconuentione illa a te vicissim scilicet mutuis vicibus tractāte sunt. et simul vna sententiā terminante. de or. cog. c. ij. et in. c. iam alle. Ita qz lit. contest. sup libello actoris per reum actor etiam sta

tim contestabitur litem super libello rei et primo iurabitur sup pventionē. Secundo iurabitur sup reconuentionē. et sic de alijs terminis et actibus in causis huiusmodi obseruādis et fiendis vt ibi no. Si tñ iudex aliter qz p reconuentionem est iudex. circa obseruationem talis vicissitudinis sibi latior est habena. De qz p Jo. an. in spe. de reconuentione. §. vi. tendum. Si aut reus neglexerit actorem reconuenire ante lit. contest. vel in continenti post prestatōe pti facta. vt dicitur est. Tunc si causa pendet coram delegato. et reus vult actori monere actionem Quia hoc non potest via reconuentionis oportet eū rescriptū ad eundē iudicem impetrare. vt in dicto. ca. dispendia. §. reus qz. Sed si causa est coram ordinario tūc reus poterit actorem coram eo puenire quicumqz. si est ordinarius pti vtriusqz. sed tūc cessabit vicissitudo pcessus. qz qlibz tūc currit in arte sua.

In certis tñ casibus nō admittit reconuentionio. vt si actor puenit reū possessorio. s. interdicto. Unde vi. non potest actor p reum reconueniri nisi de alia spoliatiōe. vt. in. c. vl. de or. cog. et ibi etiam de spoliatiōe in modis exceptiōnis opposita. et in. c. ij. de ordi. cog. et in. c. frequens d. resti. spo. li. vi. hoc veruz ē actore inuito sed eo pntiēte pcedit reconuentionio. vt de resti. spo. c. i. Et casus in quibus locum non habet reconuentionio. de arbi. cum dilectis. et in glo. super ea. An autem actor debeat habere inducias deliberatorias super libello rei conuentionali no. de mut. peti. c. i. Et dicitur qz sic si voluerit. Unde maliciofi aduocati eorum adueniente termino quod dēt respondere libello actoris si deficiunt eis exceptiones ad protelandum et differendum lit. contest. porrigunt libellum reconuentionalem. vt nō tñdeant

libello actoris. donec actor eorum libello se paratum offerat respondere. Et sic si actor velit statim respondere renunciando deliberatozys predicta malitia non iuuabit.

Sequitur secunda pars processus iudicarij de inceptioe litis.

Ampedito isto modo prima parte principali processus secundam partem videlicet ad inchoationem iudicij seu litis que habet fieri per lit. contest. Cum ipsa sit iudicij seu litis fundamentum de lit. contest. c. unico Si ergo reo deficiunt exceptiones dilatorie vel pemptorie priuilegiatę nec potest nec vult actorē recouere iure debet in termino statuto libello respondere. Et ad hoc ut lit. contest. debite fiat Actor vel eius procurator habet ponere contenta in libello suo Et iudex eis oppositis vel etiam ipse actor debet interrogare reum Utrum proposita in libello credat esse vera et petita fieri debere. Et sic reo respondente fit lit. contest. Et hoc est quod tex. in c. unico. de lit. contest. dicit quod per petitionem iure proposita et iuramentum secuta. fit lit. contest. Cum non sufficit libellum esse oblatum. et responsionem preiunctam ad hoc. ut inducta fit lit. contest. quia libellus non loquitur per l. unicam. C. de lit. contest. Requiritur ergo quod actor contenta in libello suo proponat. si tamen inuenitur in acti. oblati libellus et scriptura sufficiens rei iuramento. presumitur propositio et interrogatio interuenisse ut no. in alle. c. unico. de lit. contest. et quod interueniat propositio et interrogatio raro seruatur in petita. de qua etiam in spe. de lit. contest. §. i. d. sic igitur in lite contest. procedat. Et est lit. contest. fundamentum iudicij per petitionem in iure propositam et congruam iuramentum secuta a iudice. contest. factam que obmissio si in figura iudicij procedat.

Veritate in omnibus laboribus et sumptibus litigantes. Et ista definitio est que est osti. ipse per singula membra declarat Et ponit post eum Jo. an. in. c. unico. de lit. contest. et fit eodem modo preiunctum sub ista forma

Talis procurator. N. rei respondendo preiuncto libello quo actoris narrata putantur negat esse vera. Et dicit petita in ipso fieri non debere a iudice lit. contestam. Et tunc scribet tabellio lit. contest. eadem factam hoc modo. Anno tali die tali etc. Coram domino decano iudice predicto eo sedente per tribunali comparuit talis actor vel talis eius procurator. et cum ac petitionem suam in ipsius libello contentam verbo proposuit. predictusque dominus iudex vel actor seu ipsi procurator tale reum vel tale eius procuratorem super sic propositis ac petitis et ea crederet fore vera et petita fieri debere interrogauit. Qui ad interrogatores huiusmodi respondens narrata et proposita eo modo negauit esse vera. et dixit petita fieri non debere a iudice lit. contest. Et sic iuramentum suum facit et in scriptis oblatum in hoc verba Talis procurator etc. In istis contestatione si tibi facta. ipsis partibus vel procuratoribus partium prestandum et prestari videndum calumnie iuramentum diem talez pro termino assignauit. Tabellio orator dicitur sic solet scribere. Talis reus vel eius procurator respondendo libello actoris negauit narrata in ipso prout narrantur esse vera. et dixit animo lit. contest. petita fieri non debere Jurabitur de calumnia tali die etc. Per istam rei responsionem respondetur ad narrata et ad petita in bello. et exprimat animus scilicet quod animo lit. contest. etc. ut patet in forma. Si tamen fit responsio ad solam narrationem. vel etiam ad causam. ex qua petunt. dicunt De. et Alb. et l. do sciensis et Johan. an. d. quod facta lit. contest. quia per negationem cause sequitur

negatio effectus. et negatio narratis negatur conclusio que sequitur ex narratis. **Q**uod autem non sit necessaria declaratio vel expressio animi videlicet quod dicat reus animo lit. contest. est decisum in rota. ut patet in conclusione. xvij. que incipit. **I**tem si pars rea. **E**t determinat gual. in spe. de lit. contest. §. i. ver. quid si proponitur. quia presumitur casus ex quo verba sunt apta. **U**nde si reus diceret aliaque verba apta ad lit. prest. non tamen vellet per ea lit. contestari. sed diceret ea ad iudicis instructionem deberet de hoc protestari. de quo de fo. compe. si clerici. **E**t alle. in. c. unico. de lit. contest. et per predictam responsionem formaliter et communiter fit lit. contest. **A**n autem per responsionem iuris. si dicat reus nolo vel volo litigari vel contendendum puto. vel non credo me debere. sed si debeo paratus sum solvere. vel dicit ad actorem tu mentiris per gulam. vel responderet de credulitate etc. **I**n lis fit per hoc contest. no. in. c. unico. de lit. contest. et in spe. §. i. **E**t si reus confitetur si libellus precessit per talem confessionem est facta lit. contest. de quo de elec. dudum. ij. **E**t dixi alias circa materiam libellorum quod tamen quidem legisse impugnant. de quibus per Jo. an. in addi. spe. de lit. contesta. §. i. super ver. si reus non negat **E**t quis ut dictum est supra. facta lit. contest. iudex assignet terminum partibus ad iurandum de calumnia. quia id ex ordine statim succedit cum ipso lit. exordio sit prestandum de calumnie iuramento. ca. 7. et exponitur ibi post primum litem exordium scilicet immediate post lit. prest. ut. e. ti. cum causam **S**i tamen non fuerit iuratum in exordio poterit postea in quacumque parte litem prestari. ut eo. ti. ca. i. li. vi. **E**tiam si in tota causa obmissus fuerit tacite. per hoc processus non viciatur

ut ibi. in. ij. **R**islo. **E**t quando dicitur prestari iuramentum de calum. debet intelligi scilicet vitanda sicut dicitur habet at unusquisque suam propter fornicationem scilicet vitandam et non committendam. xxx. di. verum. et est calumnia. quoniam quis scienter iniuste agit vel resistit. ut in. le. i. ff. ad turpillia. §. calumnia. iij. q. iij. §. notandum. et habet hoc iuramentum quinque ea. que ponit Bern. de iura cal. c. i. et in. iij. glo. et de hoc ponit etiam ibi versus **I**udex ergo faciat iurare actores primo vel eius procuratorem habentem tamen ad hoc mandatum speciale sub hac forma

Forma iuramenti de calumnia.

Quod iurabis vel etiam iuras quod tu calumniose non petis. sed quia credis et estimas te iuste petere **U**el si alios **T**u iurabis te litem istam animo calumniandi non movisse. nec movere. nec moturum **I**tem quod veritatem super hijs de quibus interrogaberis respondebis et eam non negabis **I**tem quod non vteris scienter falsa probatione. **I**tem quod non corrupisti nec corrumpes iudicem vel tabellionem nec disti nec dabis nec promissisti nec permittes aliquid per te vel interpositam personam pro hac causa ut sententia pro te feratur. **N**isi illis personis quibus iura dare permittunt. **I**tem quod dilationem non petes gratia litem differende **E**t conclusio dicitur dicat iudex et ita iuras quod sicut ego dixi verum est et ita servabis sic te deus adiuvet et hec sancta dei evangelia **C**onfuluit tamen Guil. in spe. eo. ti. §. nunc dicamus. in princ. quod volumus puta de dilatione ad evitacionem periculi multorum evitatur et obmittatur. **D**einde iudex connectendo se ad reum vel eius procuratorem dicat sibi **E**t tu iurabis

q̄ putas te petitiōni actoris iuste cōtra
 dicere et ita v̄ esse et te obseruaturū in
 defendēdo sicut iste iurauit in agēdo sic
 te deus adiuret. In cōmuniōibz autē
 iudicijz vbi v̄terqz gerit personaz v̄tri
 usqz. s. actoris et rei. vt de p̄ba. ex litteris
 v̄terqz prestat iuramentū actoris et rei.
 partes s̄i vel procur. eoz se breuiter ex
 pediendo dicant et quilibet eoz. Ego iur
 to iuramentum de calūnia cum omnibz
 ca. et clausulis suis sic me deus adiuret.
 et. obmissa expressiōe capituloz et iu
 rant p̄cura. in alias v̄siozū suoz et non
 p̄prias. sed qz procurator calumniari po
 test sicut dominus. Unde p̄cura. etiam
 in aīam p̄prias iurare tenetur. de iura.
 calū. c. ij. secundo respon. li. vi. Et dō
 minus non incurrit p̄nium ex facto p̄
 cura. nisi ipse dominus sit in culpa. de q̄
 in. c. vl. de iure iur. li. vi. et in de. ij. de p̄
 cura. in vlti. glo. Et iuramentum istud
 de calūnia est inuentum vt veritas eli
 ciatur. Item vt timore iuramenti ligā
 tum temeritas p̄spicatur. Itē vt iura
 menti timore iurans imemor sue salutis
 quo ad alia. c. non efficiatur. et ita no. de
 iura. calum. c. ceterz in glo. ij. et sup eo.
 Et aduertendum q̄ habemus quatuor
 genera iuramentozū que prestantur a
 p̄buz in iudicio. Iuramentum de ma
 licia. quod potest deferre iudex p̄i quā
 docūqz sibi videbitur expedire. vt etiā
 tactū est supra circa exceptiones. Item
 iuramentum de calūnia et istud prestat
 debet statim post lit. p̄stia. vt dicitur est
 supra. Et prestatur hodie tam in spiritali
 alibus q̄ in civilibus vt de iur. calum.
 c. i. respon. ij. li. vi. Et etiam in crimina
 libus. de quo tamen sunt opinionēs. vt
 no. e. ti. c. i. Item iuramentum de verit
 tate dicenda quod in spiritalibus pre
 statur. Item iuramentum de actoriuz. qd̄
 defert iudex actori in supplemētum pro

bationum. vel reo ad suā innocētiā offē
 dedam. vel etiam p̄ p̄i iuxta formā. c.
 vlti. de iure iur. Formam autē iuramētū qd̄
 iuramentū prestat a iudex ponit Guil.
 in spe. e. ti. §. restat. et. sed pone iudex
 Et si aliqua p̄nium recusaret prestare B
 iuramentū habebit penā. de qua in. c. vl
 ti. de iur. calū. §. pena. et tabellio predic
 ta scribat in actis in hac forma. Die ta
 li anno quo supra comparuerūt in iudi
 cio corā domino iudice supradicto ipso
 in loco suo p̄sueto pro tribunali sedente
 talis actor vel talis ipsius p̄cura. ex vna
 pte. et talis reus vel eius procur. pte ex
 altera. et ibidem ptes hmoi vel eaz pro
 curato. primo actor vel suus procurator.
 deinde reus vel procurator eius calūnie
 iuramentū p̄stiterunt: quo p̄stito p̄dic
 tus dominus iudex actori p̄fato vel suo
 procuratori. diem talem ad ponēduz et
 articulādum ac p̄i tee ad hoc fieri viden
 dum in causa hmoi pro termino assigna
 uit. Notarij ordinarioz breuiter sic
 scribūt. Die tali. anno tali. iurato per p
 tes vel eaz procuratores de calūnia arti
 culabitur tali die. Termino ergo p̄dic
 to adueniente actor habebit offerre posi
 tiōēs et articulos. et istos vsus lōgenos
 in causis admisit in de. sepe de ver. sig.
 Sunt ergo ab vsu iuduce positiones. et
 postea per ius canonicū approbate. s. a
 tpe Grego. ix. qz ante eū d̄ positionibz
 non habuimus exp̄ssum ius. sed per ip
 sum. vt in. c. dudum d̄ elec. et in. c. vni
 co de lit. p̄test. et quō vocabūtur aliquā
 do tituli. aliqui intētiōes. aliqui ca. no.
 de cau. poss. et p̄prie. cū ec. de testu. p̄st
 sentium li. vi. et in de. sepe de ver. sig.
 Et sūt positiones ad facilitōē litū expē
 ditōē p̄pter partū p̄fessiones et articu
 li ad clariorē probanōē vt dicit tex. in
 de. sepe de v. sig. Et positionū plures
 dantur differentiē: quaz aliquas ponit

Conul. in spe. de positionibus. §. i. et alie
 no. d. p. fel. c. i. li. vi. in glo. i. et supra.
Et dicitur positio eo quia super positionibus
 his ponitur velud super fundamento quod est
 confessans vel negans his preedit plerumque
 vel non preedit. Item etiam no. p. Jo.
 an. in nouella. **A**rticulus autem dicitur quod ar
 tat. i. arte componitur. et artat ad respondē
 dum no. in. c. presentium prius alie. et
 supra in glo. **A**rticulus est nomen dimi
 tiuū designans aliquid particulare a gene
 re suo per debitas circūstantias de calum.
 ad hoc de off. dele. super questionū de arti
 culis no. Jo. an. in ad. vi. spe. de positi
 onibus. §. i. et dicit ibi Jo. an. in ad. vi.
 spe. de testi. §. nūc vidēdū in prin. quod ars
 articulandi inter causidicos summū te
 net gradum in curia romana et maxime
 in beneficiis deuoluntis. **U**nde con
 sulit quod curiā intrantes caueant quanti
 cūq; sint magni iuriste ne suo capite ar
 tem hanc in prin. sumāt. sed antiquis ad
 uocatis assistant vel secum habeant. per
 ratores exptos. et ibi Jo. an. circa eum
 dem. §. in stat. pulcrā materiam tractat
 ibi. **E**t positiones et articuli in iust. seu
 iudicij ordine seu loco sunt. s. post lit. p.
 test. et iuramentū calum. super principali
 tamen quantumcūq; faciente sunt. p. bati
 ones fieri possunt. de quo in spe. de posi
 tionibus. §. iij. in prin. quod si reus habet p.
 bare exceptionem vel actor replicatōez
 suam. rediget exceptionem vel replica
 nonez in positiones et articulos. **S**ed for
 mandas igitur positiones hac via p. uē
 tur. **N**am formans eas habet libellū p.
 oculis et eius ex tenore sumat et formet
 positiones et diligētē p. fiteret quas ha
 bebat necesse p. bare et super omnibus que
 debet probare positiones faciat: nec va
 let positio nec etiā confessio nisi fiat super
 re de qua agitur. de quo in spe. de positi
 onibus. §. p. r. regulariter autē de quo

etiam de p. fel. c. i. et ij. li. vi. **I**n actione
 ergo reali sicut visum est supra in p. ma
 forma libelli sic ordinet positiones suas
 actor. **P**ositōes et articulos infra scrip
 tos ac p. tenta et descripta in eis omnia et
 singula dat facit et exhibet. **C**orā vobis
 honorabili domno. **N.** iudice. et. p. cura
 tor nomine procuratorio talis actoris
 medio suo iuramento in tali cā. et. quod
 omnibus penit sigillatim p. talem reum es
 ponteri p. iuramentū suum sufficiēter et
 clare p. verbum credit vel non credit. of
 ferens se ad probandū negata ad super
 suam tamen probationem se non astrin
 gens. **I**n primis ponit et probare inten
 dit quod anno tali tpe contractus de quo i
 fra talis sempromus i cāpo talis loci ta
 lem fundū cuius fines iura i p. cificante
 habuit ad eū p. nentem. **I**tem quod item
 sempromus anno predicto: die et mēse
 tali fundū hmoi nicio actori p. dicto emē
 ti vendidit pro precio tot librarū denari
 orum. **I**tem quod ipse nicus p. cū p. p. p. l
 satam predicto suo v. ditorum numeravit
 realiter et p. soluit. **V**el ponatur si non ē
 facta solutio quod venditor de precio fidez
 habuit. et. vii forma libelli. **I**tem quod tē
 promus venditor memoratis fundum
 predictum et eius possessionem realiter
 tradidit nicio emptori antedicto. **I**tem
 quod sezus reus predictus eūdem fundū
 a tali tempore tenuit et occupauit ten
 net et occupat. fructusq; eo pro uenientes
 percepit et percipit et eum nicio actori re
 stituere liberum et vacuum dimittere seu
 assignare cum fructibus perceptis refra
 gant in periculum anime sue. **I**tem quod
 de premillis omnibus et singulis fuit et
 est publica vox et fama. **D**at etiam libel
 lum p. parte sua oblatum pro positioni
 bus et articulis producta ac producēda
 in hmoi causa inquantū faciunt pro p.
 te sua et non ultra. necnon de notorijis

signis et sigillis salvo iure addendi mi-
nuendi supplendi declarandi ut moris est
Et positiones sic sunt formande quod sunt
de intentionem ponentis probata natura
opposite actionis. Si ergo actor agit de
dominio rei penite. habet considerate que
sunt necessaria in probatione dominij Et
que sunt ista tactu est supra circa primuz
libellum. et no. Guil. in spe. de loco. §.
nunc aliqua. v. vbi. Si agit publiciana
confiteret que sunt necessaria in ea. et
sic de alijs de quo in spe. de possi. §. v. ad
fi. Et debent fieri positiones de presentia
in libello vel ad ea pertinentibus. Et iudex
debet examinare eas an faciant ad causam
vel non. et. ut postea patebit. et no. in c.
i. de confes. li. vi. Et debent dari positio-
nes per iuramentum et qui dat perarias i-
currit perurium. de quo de iureiuran. c.
vlt. li. vi.

¶ Tabellio sic scribit. Anno tali die ta-
li talis actor vel eius procurator comparu-
it coram iudice predicto ac positiones et arti-
culos obtulit infrascriptos quibus per par-
tem aduersam responderi et eam ad hoc
compelli et cogi postulauit. Et aduerso
predicto officio iudice adhuc sedente per tri-
bunali talis reus vel talis eius procura-
tor coram eo comparuit ac positionum et ar-
ticulorum predictorum copiam sibi decerni
ac terminum ad dicendum contra eas vel
respondendum eidem speretem petijt as-
signari. Predictus ergo dominus iudex
copiam huiusmodi reo vel eius procuratori
fieri decreuit. et diem tale ad dicendum
contra positiones et articulos huiusmodi vel
respondendum pro termino assignauit
Vel coram ordinario scribit tabellio.

Exhibitis his positionibus et articulis
per talem actorem vel eius procuratorem
in presentia talis rei vel procuratoris sui. anno
tali die tali eis respondebitur vel ipsi im-
pugnabuntur per ipsum reum vel eius p-

curatorem die tali. Et in huiusmodi assigna-
tione terminorum aliquando non exprimi-
tur pemptorie. quod isti termini pempto-
rij intelliguntur licet non exprimantur. ut
no. in ca. pastoralis de excep. Nisi fieret
citatio vel assignatio ad istam audien-
tiam. ut suo loco patebit.

¶ Forma positionum et articulorum in ac-
tione personali

Positiones et ar-

ticulos ut supra in forma precedenti
fordis. In primis ponit et probare intendit
quod citius actor predictus prefato seyo
re commutauit vel mutui causa numerauit
decem libras denariorum talis monete
Item quod idem seyo debitor huiusmodi mu-
tuam sibi pecuniam predicto ticio cre-
ditori suo soluere promisit in tali termino
et loco bona fide. Item quod huiusmodi debitor
ipse seyo debitor antedictus suo credi-
tori ticio in preexpressato termino rudiuz
elapso soluere neglexit et hodie misstrare
et de eo sibi satisfacere indebite contra-
dicit. Item quod de premissis omnibus et
singulis fuit et est publica vox et fama.
Insuper dat libelluz. ut in precedenti
forma

¶ In actione depositi sic concipian-
tur. et.

Positiones et ce-

tera. In primis ponit et probat
intendit. quod citius actor prefatus penes
seyum reum predictum deposuit decre-
tales. Item quod huiusmodi depositus liber de-
cretalium scriptis fuit in cartis bedinis
seu pergameno. Item quod glo. habuit or-
dinariam seu apparatus. Ber. spositi pa-
piensis. Item quod habuit desuper corium
rubeum album vel nigru. Item quod secundo
sextenus sic incipiebatur. Item quod primi
quaterni principium fuit tlae. Item quod

memoratus seyus predictum librum
decretalium ex causa depositi ad se rece
pit. Item q̄ ipsum librum predicto de
posito idem depositarius reddere et re
stitere contradicit. Item q̄ de premis
sis omnibus et singulis. r̄. etiam insup
dat libellum

In possessorio recuperande seu inter
dicto unde vi fiant sic positiones et arti
culi.

Positiones et ce
tera ut prius. In primis poit
et probare intendit. q̄ de ano tali die ta
li ticius actor predictus tales fundū vel
domum cuius confines. i. describunt poss
edit. Item q̄ seyus predictus predicto
anno et die eundem ticium sic in posses
sione reali et corporali existentem de do
mo seu fundo huiusmodi sey et eius pos
sessione violenter expulit et eiecit. Itē
q̄ domum seu fundum huiusmodi. seu
eius possessionē a tempore deiectionis
et spoliationis predictae tenuit et occu
pauit tenetq̄ et occupat. et possessionē
eandem cum fructibus inde perceptis et
qui percipi poterunt predicto ticio spo
liato restituere contradicit. Item q̄ dā
na ppter hoc predictus sustinuit spoliati
onem huiusmodi et deiectionem factā
non fuisse. Item q̄ fructus perceptos
et qui percipi poterunt a predicto tem
pore r̄c̄similiter prout et percipi annu
am consueverunt videlicet tot maldra
frumenti talis mensure. Damna vero et
interesse ad tot libras denariorum ipse
spoliatus estimat vestra tamen iudiciali
salua taxatione. Item q̄ de premissis
omnibus et singulis fuit et ē publicator
et fama. dat nihilominus libellum. r̄c̄.
Sic fiunt positiones et articuli in embra

tim et distincte. Quia articulus est p̄
intentionis. ut no. de testi. presentium.
li. vi. Vel si agitur contra eum qui non
spoliavit sed spoliari mandavit. vel spo
liationem ratā habuit. vel rem spoliatā
recepit scienter a deiectore sic p̄cipiunt
positiones ut prius.

Forma contra detentorem mandato
rem vel retrahentem.

In primis ponit et
probare intendit procurator predictus
q̄ tali tempore ticius rem talem posse
dit. Item q̄ talis sempromius eodem
tempore videlicet tali die v̄neris eun
dem ticium possessorem de possessione
eiusdem rei expulit violenter et eiecit.
Item q̄ seyus spoliationem et deieccio
nem eandem per eundem sempromium
fieri fecit et mandavit. Vel si non man
davit sed ratā habuit ponatur sic. Itē
q̄ spoliationem et deiectionem huius
modi idem sempromius fecit nomine et
contemplatione sey rei supradicti. Itē
q̄ ipse seyus eandem spoliationem sic
suo nomine et eius contemplatione fac
tam ratam et gratam habuit. Item q̄ r̄
huiusmodi ipse seyus ad se recepit. et eā
a tempore deiectionis et spoliationis p̄
dicte huiusq̄ tenuit et occupavit de
tinetq̄ hodie occupatam. Vel sic quan
do convenitur reus qui scienter rem re
cepit a deiectore premissis: premissis eti
am duobus primis articulis. puta de
possessione ipsius ticij: et etiam de spo
liatione sempromij. de cetero ponatur
sic. Item q̄ predictus seyus prefatam
rem spoliatam a predicto sempromio d
iectore et etiam spoliatore recepit. Itē
q̄ ipse seyus sciuit ticium predictū rem
huiusmodi a sempromio fuisse et eē spoliatū.

Pro foris positio nū in diuersis ma
terijs habeant recursus ad spe. ti. de tes
te. §. nunc vidēdum. ⁊ in tractam libel
lorum ibi quasi per singulos titulos in
materijs formantur positiones super li
bellū ⁊ etiam aliquę positiones formant
tur de p̄fessi. c. i. li. vi. in glo. magna ibi
de materia positio nū. ⁊. c. sequēti.

De modo respondēdi ad articulos.

Factis autem ⁊

oblatis positionibz. ⁊ si sunt
p̄nentes clare ⁊ certe debet ad eas res
pondere. de testi. p̄fissum li. vi. immo si
interrogatus sup positionibz ⁊ iussus est
pondere hoc facere recusat: habētur posi
tiones p̄ confessatis. nisi rationabil cā
recusantem excuset. vt in. c. ij. de p̄fessi.
li. vi. ⁊ que sit cā rationabilis ibi no. in
glo. puta si positio est supflua que nō fa
cit ad cām vel obscura incerta captiosa
de facto alieno ipertinēs vel indiffinita
iure. vt ibi p̄dōnēs em̄ debet ponere cer
tum: ⁊ sic respondēs certū responderet
no. in iuris alle. Et ista singula declarā
tur. c. ij. de p̄fessi. li. vi. in predicta glo.
⁊ q̄ d̄z ponit ⁊ pbare intendit. s̄ hodie
est in vsu. Alias positiones dabant sic
dicendo primo ponit talis r̄. ⁊ si nega
bantur ille positiones postea dabantur
articuli sic dicendo. Talis intendit pro
bare r̄. Hodie ergo simul fiunt. ita q̄
positiones negatę succedunt in locū ar
ticulor̄ ⁊ intēonum p̄bandi. de q̄ etiaz
in spe. de testi. §. nunc vidēdū in prin.
cum remiss.

Exceptiones p̄tra arti. ⁊ posi.

Determino igitur

predicto puta ad dicendū contra posi
tiones ⁊ articulos vel eis respondendū
statim solent quātoq̄ dari exceptio
nes contra positiones ⁊ articulos sub

hac forma.

¶ Forma exceptionum contra positio
nes.

Contra positō

nes ⁊ articulos p̄tēfos obla
tos p̄talem actorem vel talē ipsi? p̄cura
tozem in causa tali r̄. p̄cur. noie p̄cura
tatorio talis rei p̄ponit ⁊ dicit excipien
do q̄ h̄mōi p̄tente positiones ⁊ articuli
sunt generales nimis obscuri incerti in
formes ⁊ determinati dubij multiplices
indiffiniti iuriscapio si de facto alieno ⁊
imp̄nētes ac tales que minime releua
rent actorem p̄bati vel confessati ⁊ i eis
inquantū pro positionibus dātur: non
est pro p̄te rei respondendū. Inquantū
vero offerūtur articuli nullatenus sunt
admittendi. vt ex eoz patet inspectione
euidenter: ⁊ latius si fuerit opus deduc
etur. Quare predictis procura. rei pe
tit p̄ros pronūciari decerni ⁊ declarari
positiones ⁊ articulos passeros nō eē
admittendos: sed eos reijciēdos ⁊ repel
lentos fore ac reijci ⁊ repelli p̄te ream
ab istātia iudicij vestri absolui: ⁊ actore
sibi in expens legitimis cōdemnari: sal
uo iure addendi ⁊ diminuēdi r̄. Quā tñ
positōes ⁊ articuli sunt obscuri ipertinē
tes vel inadmissibiles sic q̄ probati nō
releuarent ponētem. dicit Jo. an. in. c.
dudū. ij. de elec. q̄ incaute facit aduoca
tus p̄ns alterius si petit declarari articu
lum. Vel a principio dicit eū nō admit
tendū: vel enā si format interrogatoria
talia: que p̄ testes h̄nc habeant declarā
Iudex tamen p̄t examinare positiones
⁊ articulos ⁊ ipertinētes repellere: qñ
de ipertinētia constat. In dubio potius
habet admittere. vt no. de testi. p̄ mas.
⁊ de p̄fessi. c. ij. li. vi. s̄ app. cū speciali. §.
porro. ⁊. excessu q̄q̄. Cū consueuerūt
fieri responsiones ad positiones ⁊ arti

culos: salvo iure impertinentium & non admittendorum. de quo etiam in spe. & positionibus. §. vij. ver. si vero certum est &c. Possunt ergo fieri responsiones ad positiones formatas super libello in actione reali sub hac forma

Responsiones ad positiones in actione reali

Procurator no

mine procuratorio sey rei: salvo iure impertinentium & non admittendorum positionum & articulorum pretensorum actiois: sic qd responsiones quas forsitam ad impertinentes & inadmissibiles positiones huiusmodi fieri contingit: p non factis habeantur dat facit & exhibet medio iuramento responsiones infra scriptas &c. Ad primam positionem pretensam: que sic incipit In primis &c. procurator sey predicta respondendo eam non credit Ad secundam &c. non credit. tertia dependet a secunda negata: similiter & quarta Ad quintam credit se fundum possidere: & ei? restitutionem & assignationem iuste contradicere. Ad finalem credit de confessionis: & negat de negatis. Et licet predictae positiones sint p maiori parte de facto alienorum: tamen quia sic faciunt ad causas iure est ad eas respondendum qd siue sint de facto proprio: siue de facto aduersarij: siue etiam de facto tertijs. debet eis respondere ita dicit Jo. an. in addi. spe. de possi. §. vij. Item supra dicitur in responsionibus ad tertiam & quartam positiones. qd dependeat a secunda negata: non oportet aliter ad eam responsione fieri. vñ ex qd negat tractus emptionis seu redimtionis. negant alia meliata vel necessario procuratorna ad tales tractus. vt precij numeratio rei traditio ex tali causa &c. Positio tñ dependet a negata qd non dependet aliqui a confessata. vt no. de confel. c. ij. li. vj. sup. glosa

puto. Et qd fit responsio p verbu credit vel non credit hoc pcedit ex vi iuramenti talis Et iuramentu de veritate artat p vbi scio vel nescio. tñ iuras de veritate e interrogandus & etiā rñdere tenet de credulitate. vt no. p. Host. in. ca. lras. de iura cal. & p fessio de credulitate etiā p iudicat sic confessio de veritate. vt no. de iure iur. ex lris in glo. si. & d iura cal. cū cam. De shlo tñ curie iurat quis dicere veritatem quā scit vel credit Si respōdet p verbū dubito an sufficiat. no. in alle. c. cum cam in glo. i. & super ea. Quid etiā iuris sit cū actor petit certuz reus rñdz se sub pdictōe pmisisse an vi deatur pure confessus no. p arch. & io. an. de confel. c. i. li. vi. Ista rñsio est in pte contrarepōdentē. s. inquantū confitetur se pmisisse. & in pte p eo. s. inquantū dicit qd sub pdictōe pmisit S3 cōfessionis statim ptra confitentē nō p eo. Et g vltet fundata intentio actoris p talē confessionē. nisi reus pbet confessionē S3 in contrariū facit. qz ista rñsio ē vni ca & vnū cōstructū. g actor aut totā ap probet aut totā refutet vel recuz. Et qz si vult approbare p se: debet etiā contra se approbare. Finalit credit Jo. an. qd reus iuste peteret declarari p actorē an ponat ipm. pmisisse pure vel sub cōdictione. & sic cessaret illa perplexitas. Ar chi. tñ dicit qd reus posset negare se pure pmisisse. Iñ at actum repōsionū factarū scribat tabellio hoc in oro

Forma actū in actis.

De tali. anoyt

supra: tal re? vel t. l. ei? procura tor: corā p fatio vño. l. i. iudice in solito suo loco ad reddendū iura p tribunali sedete pparēs: rñsiones ad pōsitiones & articulos tal actoris sicut ibidez p pennis: infra scripti tenoris obmlit. & rñsiones

huiusmodi facit medio iura: quibus rñsionibus
 sic factis et receptis. actor predictus vel
 procurator eius sibi dilatoem ppetentē ad
 pducendum testes p sua intentione fun
 danda assignari postulauit. Cui dñs p
 dictus in ter talem die. vel unū mēsem
 p termino et dilatoem ad testes pducē
 dos assignauit. Et sic scribit notarius
 ordinarij. Factis vel exhibitis rñsionibus
 predictis p talem reū: vel talem ipsi? pecu
 ratorem anno tali die tali in pñtia acto
 ris vel sui procuratoris pbabit vel pdu
 centur testes p actorē p prima dilatoem
 die tali rñ. De istis aut dila. pducendis
 an tenent tres dil. vel una tñ: vel ita spa
 ciosa qd infra illā pñt fieri tres pducōes
 no. de dila. c. ij. in glo. ij. et sup ea vt po
 stea videbim? Pars ptra quā fit pduc
 tio testiū dat interrogatoria. et dantur
 sup articulis volentis pducere testes.
 Et formatur fm circūstātijs cause. et p
 sonarū testiū. de pba. licet de testi. cum
 cām. r. c. p mas vbi doc. et de testi. pñtiū
 li. vj. et ibi ponit forma eorū. **D**at g
 articulis p alterā partiū. ps ptra quam
 dantur pñt terminū ad dandū interro
 gatoria. et iste terminus datur. vt pbant
 iura alle. et enā vt general' hz pñt dō
 dandus est. sunt ergo isto modo sup ar
 ticulis in reali rñ.

forma interrogatorioz

Interrogatori

g ifra scripta dat facit et exhibz
 procurator procuratorio noie talis fm que
 oia et singula petit singulos testes pñs
 aduersē interrogari. et interrogatōes
 huiusmodi cū rñsionibus testiū ad eas in actis
 redigi et p scribi. alioquin de inualitūdi
 ne de pñonū. et qd sibi nō preiudicent
 ac alijs ptestat: putē moris Diligent
 g et nō pñtorie testes ipsi examinen
 tur et ab eis pñtēter sup qlibz articulo

quod de singulis circūstātijs. **Q**uerat
 enā a qlibet teste de ipso? etate fide fama
 statu et p ditione. an sit nobilis vel plebey?
Ite quantum hēat in bonis **I**te an prece
 vel precio grā odio timore vel fauore te
 stificet. **I**te an ei dātū sit aliqd vel pro
 missum: vel aliquā hēat spem qd sibi de
 tur vt sic testificet. **I**te an sit excōicat?
 ma. exco. **I**te an sit amicus soci? vel fa
 miliaris panguineus affinis vel subdi
 ctus vel de iurisdictione pducētis. vel ei?
 cōtra quē pducitur inimicus **I**te an sit
 instructus cōtra quē et quid deponere de
 beat **I**te an sup hō cōcordauerit cū testi
 bus suis **I**te vtz sit subordinatus. **I**te
 quā pte mallet in cā huiusmodi obtinere. et
 cui plus faueat rñ. **E**t spēalit' si dixerit
 testis eē verū qd in pmo articulo cōtine
 tur interroget de cā scie. vt dicit vñ sci
 at testis fundū ad sempromiū pñnuisse.
 et quōb vel qñ sempromi? dominiū acq
 siuit **I**te de cōfinibus eiusdē fundi **I**te
 circa secundū articulū quā si testis dix
 erit eū verū eē de cā scie. an testis fuerit
 pñs in cōtractu. et qui cū eo fuerūt pñs
 tes. qñ numero. et ad quid ibi fuerūt **I**te
 de loco ptractus in qua domo. an dom?
 sit terra: lignea vel lapidea. in qua pte
 dom?. **I**te de tpe scz de āno. mense. die
 hora. **I**te de forma ipsius contractus.
 an fuit purus vel conditionalis vel mo
 dalis. et per que verba celebratus. **E**t si
 conditionalis vel modalis queratur an
 conditio postea extiterit et fuerit purifi
 cata vel modus seruatus **I**tem an testis
 nouerit personas contrahentium **I**tem
 an precium interuenierit et precium solu
 tum fuerit. in qua moneta per quem cui
 quo loco tempore die hora quibus pre
 sentibus et semper de causa scientie de au
 ditu fama certitudine et credulitate et sin
 gulis circūstātijs alijs que ad veritatem
 faciunt eliciendam et detegendam

falsitatem. de testi. cū cām. **P**lenissime
 de testi. §. iam de interrogatorijs in spe.
Et cautum est q̄ huiusmodi interrogat
 tiones distincte forment̄ ponendo ante
 quālibet. **I**tem vel consimile vt tradit
 doctrinam. **G**uil. in spe. de testi. §. nunc
 de interrogatorijs. **E**t sunt interrogato
 ria circa p̄sonas testium et circa dicta.
Sed dicit guil. in spe. de testi. §. iam de
 interrogatorijs. **V**. in summa q̄ duo sūt
 genera questionū seu interrogatoriorū.
Quoniam genus sit ad destruendū dicta
 testium. **A**liud ad fundandū exceptiō
 nes. i. intentōnem eius p̄tra quem tes
 tes p̄ducātur. q̄ testis deponere debet
 pro vtracq̄ parte. **D**icit tamen **J**o. an.
 ibi in addi. q̄ interrogatoriū non debet
 p̄tinere nouū capitulum p̄ aduersario.
Exemplum. **T**itius p̄ducit testes p̄tra
 seyum ad probandū mutuū. **S**eyus
 dat interrogatoriū petēdo interrogari
 testes sup̄ solutiōne mutui. s̄z an soluet
 rit. hoc faciendum non est. q̄ seys de
 hoc habet facere capitulum. **T**itius in
 terrogatoria. **P**rimū genus interroga
 toriorū sit dupliciter. videlicet vel tōne
 p̄sone testis. vt q̄ est excōicatus instru
 ctus subordinat⁹ iudex suspectus vel
 alis minus idoneus ad testificandū. vel
 ratione dicti. vt q̄ deponit p̄traria. vel
 vacillat. vel non redd̄t aptam dicti sui
 cām. **D**e diuersis autē interrogatorijs
 et formis interrogatoriorū p̄ **G**uil. in
 spe. de testi. §. iam de interrogatorijs. **S**
 hoc etiā in. c. p̄nū. de testi. li. vi. **E**t
 ibi textus loquit̄ de interrogatorijs. **I**n
 glo. ponit̄ forma et ante non habuim⁹
 textum de eis. **D**e materia ista etiā no.
 in. c. p̄ tuas. et in. c. cum cām. de testi. **E**t
 ibi no. q̄ si aliqua necessaria interroga
 tio fuerit obmissa post publicationē ac
 testationū p̄nit̄a iudice. vt itez inter
 roget vt q̄ obmissum est recuperetur.

Idem **G**uil. in spe. §. nunc videndum
 in si. **E**t ista interrogatoria vel copia de
 ipsis nō debent dari parti aduersē pdu
 centi testes p̄pter subordinatōnis timo
 rē. q̄ eis habitis posset instruere testes
 vt p̄corditer ad interrogatoria respōde
 ret. ne posset falsitas deprehendi. **E**t sic
 p̄ hoc tolleret̄ efficacia interrogatoriorū
 que ad hoc sunt inuenta. vt falsitas faci
 lius deprehendat̄. sed dan̄t iudici qui
 debet illa moderare sup̄flua et inuilia re
 secare. **S**i autem nō facit nec pars dat
 interrogatoria. tūc iudex faciet ista que
 habent in. c. causam. de testi. **E**t cōsult
Hostii. q̄ potius fiant sup̄flua q̄ aliq̄
 necessariū obmittat̄. **E**x duabo causis.
Prima q̄ si factum est interrogatoriū
 et obmittit̄ negligenter necessariū seu
 dolose. sup̄plebit̄ seu repet̄t nō obstat̄
 publicatione vt supra dictum est. **S**ec
 unda causa. quia forte iudex ex officio
 plura resecabit vt resecaret q̄ expediret
Ita no. in. c. presentium. de testi. li. vi.
 super glo. interrogatoria. **F**actis res
 sponsionibus ad positiones si p̄ eas re
 confitetur positiones releuatur p̄ talem
 confessionē actor a probatione. **E**t tūc
 non restat nisi confessum condemnare.
Quia non sunt partes iudicis ad confi
 tentem nisi vt pronūciet. de trasac. p̄f
 terea. **A**duertat tamen diligenter actor
 an omnes suas positiones sit reus con
 fessus. **S**i ergo aliquas positiones est
 confessus. videat an per cōfessatōes ei⁹
 intentio fundata sit vel probata. **E**t tunc
 sententia postulat ipse actor. **E**t prom
 ptiores sunt negatōnes in iudicijs per
 quas oportet ponentem onus probādī
 subire. **U**nde si re⁹ omnes vel aliquas
 positiones negauerit. tunc habet actor
 suam intentionē probare. ff. de proba.
 l. ei qui. vi. q. vltima. accusator. **A**ctor
 ergo tunc petat sibi terminū dari ad p̄

bandum. Et iudex statuet sibi terminuz
 ppetentem pro prima dilatione, qz da
 re debet tres dilaciones. de testi. vltra ter
 cia no. de vila. c. ij. Vel fm alios statui
 at terminu vnum p omnib dilacionibz
 vtz pro prima secuda z tercia dilacione
Primu tamen seruatir. de quo in spe.
 de proba. in prin. z no. in alle. ca. ij. de
 dilatio. plenius in ca. in causis. de testi.
 in glo. finita tamē dilatione prima iu
 dex non dabit secundā nisi ex iusta cau
 sa. Unde vt ibi dic. Inno. secunda z
 tercia dilatio dabitir quāto petens illā
 ostendit se impeditum in prima. Quā
 tum autē temporis spaciū continere de
 beant iste dilaciones. habetur in. s. spaci
 um. ij. q. ij. no. ple. p. Jo. an. in c. vlt
 tra terciam de testi. in. cōmento. Actor
 ergo qui vult pducere testes faciat eos
 per iudicem vocari. quia testis sine voca
 tione se ingerens ex hoc quodāmodo se
 suspectum reddit. vt. C. de testi. autem
 rogati. Et faciat citari aduersarium vt
 videat eos iurare alias receptio testiu
 p absentē si vocatū scā n̄ valet. vt in c. ij
 de testi. Iudices autem raro per se reci
 piunt testes. vel eos examinant. s; alijs
 cōmittit de b. p̄q̄rē host. vt scribit Jo.
 an. in ca. presentiū. de testi. li. vi. super
 glo. interrogatoria. de quo etiā in spe. d̄
 teste. s. nunc tractandū. v. licet autem
 dixerim Nam in probationibz p̄cedet to
 ta vis cause. Unde deberent iudices po
 tius pmittere alia q̄ testium examinati
 nem facit. xlij. dist. quiescamus. sed est
 onerosum eis isto de facili per eos com
 mittitur. Si tamen vtiqz cōmittere vel
 lent deberent non notarijs vel alijs sim
 plicibz sed ydoneis discretis z honestis
 delegare de testi. si qui testiu. d̄ testi. co.
 gē. c. i. de consan. z affini. capi. primo.
Quia tamen quātoqz testes tales sūt
 q̄ non possunt vel non tenentur ad iudic

cem venire pro testimonio ferendo. sed
 iudex ad eos ire vel mittere debet prop
 ter priuilegium z impotentiam ipsoru
 testium. videlicet si testes sunt egregie
 persone vel mulieres aut senes seu imo
 ni. Vel qui producit est pauper z c. de q̄
 in capitulo Si qui testium. de testi. Et
 ibi de hoc dantur versus. Unde tunc est
 iusta causa committendi alijs receptio
 nem testium z examinationem. vt ibi no
 ta de test. cum causam Prius tamen q̄
 scribat iudex seu committat recipiat cau
 tionem ab eo contra quem producūt
 testes. vel committat vt vadat infra ter
 minum competentem ad videndum iu
 rare testes vt dicit Guil. in spe. de teste
 s. Qualiter. xer. sunt testes. De hoc ta
 men est dicendum vt no. in capitulo cō
 stitutijs de fideiul. in glo. ante penul. z
 super ea. z in capitulo statutu. de rescri
 pt. in glo. penul. li. sexto. Et fit cōmissi
 o sub hac forma.

Forma commissionis iudicis testi.

R. decanus z cete.

Iudex cause z partiu infra scriptaz a
 sede apostolica delegatus. vel archidoy
 aconus. vel officialis. z c. tali notario
 publico vel alteri cui committit salutē
 in domino. Quia talis actor in causa
 quam tali reo mouet in iudicio coram
 nobis ad intentionem eius fundandaz
 nonnullos intendit producere testes.
 quorum receptiōni z examinationi per
 sonaliter interesse non valemus. Idcir
 co de vestra legalitate z discretioē plu
 rum confisi vobis committimus z
 mandamus quatinus testes quos idem
 actor vel eius procurator vobis duxerit
 nominādos ad vestrā p̄ntiā puocetis
 receptoqz fm formā iur. z iudicij morē

ab eis primitus iuramento super intentione et articulis presentibus inclusis et vobis pro parte actoris exhibendis et secundum interrogatoria partis alterius si vobis dabantur cogatis eisdem veritati testimonium prohibere. attestaciones in publicā formā redactas sigillo vestro clausas fideliter et secretae inclusas per nuncium fidelem et idoneum nobis in talē diē remittatis. **Uel** sic talis iudex etc. **Salutē** in domino noueritis quod in causa que inter talem ex vna et talem parte ex altera vertitur in iudicio coram nobis. partes hie inde nonnullos volentes producere testes per fundanda sua intentione: quos coram nobis difficile foret producere et partibus onerosum. **I**deco discretionē vestre committimus ac firmiter et districte precipiendo mandamus. quod testes quos per vtraque producere curauerit coram vobis infra spacium unius mensis vel talem diem legaliter recipere ac eos super articulis a partibus binde in causa huiusmodi datis et secundum interrogatoria partium que vobis vna cum presentibus transmittimus secundum datā a deo vobis prudentiam diligenter examinare curetis seruata forma debita et consueta. **D**epositiones ipsorum testium cum articulis et interrogatorijs predictis ac toto processu: que super hoc coram vobis habere contingit sub sigillo vestro fideliter inclusis. nobis quā totius poteritis remittere studeatis. **A**liquādo etiā componit forma cōmissionis de recipiendis testibus reprobato rijs clara sub ista forma. **S**i forte altera partium testes super reprobatione huiusmodi producēdos infra. xv. dies post dictum mensem immediate sequentes fideliter admittere et examinare solcite studeatis. **A**liquādo etiā additur clausula vicij significantes nobis quāta fides possit ipsis testibus adhiberi. **I**sta clau-

sula habetur de fide iur. p̄missis in fine ibi de hoc. de quo etiā no. in ca. qm̄ cōtra. de proba. **D**e ista cōmissione seu remissione et eius forma vide in ca. presertium de testi. li. vi. vbi papa facit remissionem ad partes pro testibus producendis et de receptione testium an possit ulterius committere habetur de re iudi. cū bertoldus. et in cle. iudices. de offi. dele. p̄t etiā iudex hoc officium committere tabellioni seu notario cause. et sic exercebitur quod officium. s. receptoris testium et scriptoris et ita tenet Innoc. in c. qm̄ contra de proba. **E**t hoc etiā habet generalis consuetudo et dicit ibi hosti. quod sanum est consilium quod de cōmissione iudicis tabellioni facta fides fiat non per ipsum tabellionem cui facta est cōmissio quia ei in hoc non creditur. sed per instrumentū alterius tabellionis vel lēas autentico sigillo sigillatas. **C**um ergo pars producit testes suos coram iudice vel eo cui hoc est commissum debent testes iurare dicere veritatē quia sine iuramento dictis eorum non creditur quantūcumque sint religiosi nisi iuramentū eis a partibus remittatur vt in ca. nuper. et in c. de testi. de quo etiā in spe. de testi. §. sequitur. **F**orma autē iuramenti testium habet de testi. fraternitatis in vlt. glo. quia iurabunt quod dicant totam veritatem iudici. vel cui commiserit quā nouerint de ista causa seu re. super qua iurant **I**tem quod nullā interferant falsitatem. **I**tem quod per vtraque parte dicant iudici omnē veritatē sine sine interrogati sine non. **I**tem quod nec precio nec amore vel odio seu pro aliquo cōmodo testimonium dicant. **E**t de facto additur sextum. s. quod secretū teneant dictū suum vel quod ad publicationem. **D**e quo etiā in spe. de testi. §. sequitur. **E**t debent iurare tactis euangelijs. vt in. iij. questi. no. na. hortamur. **I**n hoc si non appet testem

retigisse illud euangelium presumat
tractat Jo. an. in addi. spe. in. s. proxi.
alle. super v. et nota. Quando autem de
bet probari consanguinitas ad dirimē
dum matrimoniū est specialis forma iu
randi vel iuramenti testium. de quo in c. li
cet. ex qua dā de testi. pars autē contra
quā testes pducuntur sit presens in pro
ductione testium. Et videat personas te
stium quales sint. an sint tales qui non
pnt testificari et faciat protestationem qd di
cere velit in personas testium. alias post
publicationē attestatiōnū non pōt nisi i
duobus casibus. s. nisi iuret qd hoc ex ma
licia non pcedat. vel non ostendat se p
publicationem ea vidicisse que obijcit
in personas vt in c. pñtium de testi. lib.
vi. Et debet fieri protestatio ista tpe pduc
tionis testium. vt in c. ex parte a de e. n. m.
Tamen ista protestatiōne facta si testes
aliud dixerint pro protestante eis de faci
li non crederet. vt in alle. c. presentium
in fi. Qualiter tamen hoc intelligatur
ibi no. et ista omnia puta testium recep
tionē eoz iuramenta et pñs protestatiō
nem Tabellio scribat in actis de pba.
qm̄ ptra. et erit ista forma

Forma actuum in actis signandoz

Hno tali die

tali. talis actor vel talis ipsius
proci. coram tali iudice vel tali cōmissa
rio comput. et A. B. C. testes ibidem
ppentes produxit. petens eos p predic
tum dñm iudicem seu cōmissariuz reci
pi et admitti. Et aduerso talis reus vel
talis ipsius. p. cu. ibidē compens. ptesta
bam et expresse qd in personas testium hu
iusmodi dicere vellet et obijcere seu p
depositionis aperturā reprobare. Pre
dictus ergo dñs iudex vel cōmissarius
testes pnomiatos recepit qui omnes

et singuli tactis euangelijs solitū prestid
terunt iuramentū. Tandem iudex vel
cōmissarius procedēdo ad examinatio
nem testium vocabit ad se testes et singu
los secrete et sigillatim examinabit exē
plo danielis qui falsos sacerdotes con
tra susannā inductos secrete examinauit
vt habet Dan. xij. Et no. de testi. c. ij
in glo. non est ita. ibi de hoc. Et dicet ei
amicē falsidicus testis tribus personis
est obnoxius. s. deo cuius presentia euz
fit vbiqz contemnit. Item iudici quem
mentiendo fallit. Itē pñ innocenti quā
falso testimonio ledit. de crimie falsi c.
i. Et qm̄ testis qui veritatem occultat et
qui mendacium dicit est reus quia pri
mus prodesse non vult. secundū nocere
testi dicit. xi. q. iij. quisquis. Unde cū iu
raueris dicere veritatem p id iuramentū
obsecro te vt animā tuam salues. et qd
scis de tali negotio plene dicas. Dein
de pponat sibi qualiter inter talem et ta
lem causa vertitur sup tali re vel debito
et. Deinde legat et exponat sibi primū
articulū et super illo testez interroget an
sciat eum esse verū et si testis dicit eū esse
verum: querat ab eo d causa scientie ex
qua causa sciat eum esse verū et fm̄ alia in
terrogatoria que data sunt circa istū ar
ticulum eum diligenter interroget et si
sigillatim. Deinde facta interrogatiōe d
his que in primo articulo pñent et de
interrogatorijs circa eū datis et factis d
positionibus et responsionib⁹ p testez ad
ea. Tunc descendat examinatio ad secu
dum articulū tandem et tertium et sic de
alijs. Adhibeat tamen cautelam si visū
fuerit expedire qd primo queret a teste i
genere quid sciat de tali causa que ver
tē inter tales et. Anteqz aliquem arti
culum sibi prelegat. vel quandoqz pño
interroget de primo vel de medijs arti
culis. Istam preposterationem seruan

do ut p hoc facilius apprehendere vale
at an testis sit subordinatus seu instruct
tus vel non. nec suadeat ei neq ipm in
ducatur ut aliquid certū dicat. lz querat
in genere. nec etiam inducat eum ad vi
rendum se scire qd credit vel econverso
de quo in spe. de test. §. nunc tractandū.
Hanc autem cautelā z sequentia notari
us scribat isto mō.

forma depositionū in actis signātoz

Homo die
mensis talis
bus talis testis iuratus super
primo articulo qui sic incipit. Item po
nit zc. sibi lecto diligenter z expoito ex
aminatus dixit se articulos ignorare vel
dixit vera esse que in ipso continentur.
Interrogatus de causa sciētie seu quō
sciret. respondit qd interfuit z ita fieri vidit z
audiuit. Interrogatus de tempe zc. lz
qd interrogatoria data fuerunt. respondit qd
anno tali die tali zc. Item sup secundo
articulo qui sic incipit. Item zc. sibi le
cto z expoito clare dixit. z sic de alijs ar
ticulis. Et queratur de causis z circum
stancijs fm formam interrogandū. circa
quē libz arti. datoꝝ z responsiones ipiꝝ
testis qualescūqz fuerint redigant i scri
ptis. ut in forma supra sicut a teste pro
feruntur nihil mutando vel detrabendo
z diligenter vulgare interpretet in lati
num. nec scribat testes dixisse credoꝝ ubi
dixit scio vel econtra. Nam taliter possz
dictū testis redigere in scriptis. qd auferet
iuramentū. z sic se sibi ad restitutio
nez seu satisfactioē obligabit. Caveat
et ne scribat: talis testis dixit per omnia si
cut talis primus vel secundus. sed cuius
libet testis dictū per se in scriptis in inte
grum redigat. ut no. de verb. sig. nihil
obstat. de quo ibi plene. Et aduertendū
qd ubi super articulo principali testis dei
posuit. Examinator seu tabellio non det

uti his verbis vicz talis testis requisit?
vel interrogatus sup articulo tali respō
dit zc. Sed dicat seu scribat. Talis iu
ratus qd sup articulo tali sic dixit. Sed
si d causa sciētie vel de circumstancijs
extra articulum principalē querit. tunc
bis verbis tabellio vntur scribendo. Ta
lis interrogatus vel requisitus quō. scit
ret vel de tpe seu loco zc. respondit zc. d
quo in spe. de test. §. nunc tractandū. v.
aduerte diligenter. Quō etiā in testiu
examinatione quedā consideranda sūt
circa examinatore testiu vicz qd sit pru
dens. expms. diligens z attentus. fide
lis z cautus. prudenter z discrete atten
dendo verba. qualitatem z vultū ipsius
testis. Quedam circa ipsos testes vicz
an sint inimici vel infames. Et quedam
circa dicta testiu videlicet an de positiōis
causam reddat. ponit guil. in spe. in ti
tu. de testi. §. nunc tractandū. in ver. ut
autē hoc plenius. Debet ergo examina
tor iudex vel commissarius attendere. an
testis vacillat vel titubat. seu cū trepida
tione vel inconstātia loquatur. Et si va
cillat debet hoc scribi in actibz p tabellio
nem. Sed an tabellio hoc debeat scribe
re ad preceptū iudicis examinantis. Et
am li tabellio nihil de titubandō vel va
cillatione perpendat nota de proba. qm
contra. z in spe. de testi. §. nunc tractan
dum. v. considerare debz. z sequenti. z
dicitur ibi qd sic triplici ratiōe. Prima
quia iudex habet auctoritatē in recipiē
do z examinando testes. sed tabellio so
lum in scribendo. Secūda quia iudex su
perior est vnde sibi magis est credēdum
Tercia quia tabellio intentus circa scri
pturam. nō potest ita attendere circa va
cillationez testiu z titubationem pallo
rem vel mutationem faciei ipsius testis
sicut iudex. qui semper potest oculos ad
testem habere. vō sibi magis est credēdū

dum **P**otest tamen tabellio saluato co-
 scientiam sic scribere hoc casu. **E**t iudex
 mihi tabellioni sic dixit vt scriberem qd
 testis vacillabat. sed scriptura esset effi-
 catioz si adderet tabellio. et sic mihi vi-
 debatur qd vacillaret dummodo temerita-
 tas sic se habet. **D**ebent etiam quantum
 possunt cum veritate exprimere scz vacil-
 lationis modum scz talis testis vacilla-
 to siue tremendo vel trepidando vel su-
 dando pre nimio timore loquebatur vl
 pallidus efficiebatur vel huiusmodi.
Et debet hoc scribere teste recedente vel
 ignorante incontinenti. **T**amen ex quo
 testis exiit nisi iudex vellet posset teste
 ex hoc punire. de quo no. in alle. c. quod
 niam contra te proba. per **J**no. et **D**o-
 sti. et in spe. ver. proxi. alle. supra. **P**er
 qd autem testes recepti sunt et examinati
 si hoc factum est per alium ex commissio-
 sione iudicis. **I**pse redactis attestati-
 bus in scriptis. ipsas attestaciones cum
 articulis et interrogatorijs ac alijs coram
 eo super hoc actis iudici remittat sic scri-
 bendo.

Forma comissionis examinatoris te-
 stium.

Honorabili vi-
 ro domino **R.** iudici vel offi.
 et. **S**alutem in dno et mandatum vestrum
 iniunctum pne suscipiendo et exequendo
 affectu. **T**estes quos talis in causa tali
 coram me producere voluit vel testes mi-
 hi per talem nominatos citavi et ab eis
 per talem actorem vel eius procuratorem
 in pntia talis rei vel talis ipsius procu-
 ratoris vel in penam contumacie rei per
 me ad hoc citati et non competentis pdu-
 ctis **J**uramentum iuxta morem quod ipsi
 omnes et singuli tactis sanctis euangel-
 ijs presiterunt recepi. **I**psoz sup arti-

culis actoris et fin interrogatoria ipsi
 us rei mihi transmissa cum diligentia qd
 potui examinare curavi. que et de posicio-
 nes per talem notarium publicum in scrip-
 tis redactis sub sigilli mei impressione.
 inclusas vna cum articulis interrogato-
 rijs citationibus protestationibus testi-
 um iurament. et alijs coram me in negotio
 huiusmodi actis factis et pductis per lato-
 rem presentium: que ad hoc de vtriusqz
 partis consensu tanqz ydoneuz et fidele
 duxi a sumendum vobis remitto. **A**liqui-
 do additur ista clausula. **E**t partibus ta-
 lem terminum in quo se coram vobis re-
 presentare per se vel procuratorem tene-
 antur assignavi. **E**t qd in forma dicit de
 testum iuramentis **I**deo posui quia iu-
 ramenta huiusmodi sunt in acti. scriben-
 da. vt tactum est supra **U**nde no suffice-
 ret poni in attestatiombus sic talis testis
 iurans dixit. et qd assertio ista seu nar-
 ratio est de preterito nec per ea apparz
 presentia iudicis vel pns contra quam
 nec dies pnti iuramenti de quibz oibz
 constare debz. de testi. c. ij. de pba. quod
 ma contra. **I**ta dicit **J**o. an. in addi. spe.
 de testi. §. sequitur. **S**i tamen scriptum
 inuenitur in actis testium coram iudice
 iurasse partibus presentibus. bene pre-
 sumitur iurasse vt debuit scz cum tacti-
 ra euangelioz vt etiam dixi supra. et ple-
 ne per **J**o. an. in loco allegu. **E**t debz te-
 stis recipi et venire expensis producen-
 tis vt in ca. statutu. §. penul. et relcri-
 li. vi. **N**ec pars alia pro eo qd dat inter-
 rogatoria tenetur aliquid ad expensas te-
 stium ministrare anteqz iter arripiat pro-
 eundo. et. **E**t quomodo no habetur ra-
 tio illarum expensarum: quas testis do-
 mi facturus erat. et quomodo soluet eti-
 am expensas pro prefectura equoz si co-
 ditio persone testis hoc requirat. etiam
 si testis suu proprium equum duceret.

tractat Jo. an. in addi. spe. de teste in. §. qualiter. Etz autem valeat depositio testis facta post terminū datum ad pducendum et ad recipiendum testes seu pbā dū no. in spe. §. pri. alle. v. Is quoqz cui. Et ibi late per Jo. an. in addi. cui finali ter placet distincio. **E** ibi posita in primo et secundo membro. taluo eo qd no. in spe. de dila. §. i. v. illud quoqz in fi. Postqz sic producti et examinati sunt testes si hoc factū est in prima dilatione et sufficiens facta est pductio pcedet ad publicationē attestatiōnum. **S**i non est sufficiens et producens petat secundam vel tertiam dilatio. **S**i iusta causa subest dabitur cum cause cognitione secunda vel tertia vt supra dictū est. et no. de dila. c. ij. de test. in causis cū similibus. **Q**uarta dilatio nō dabitur nisi cū quadam solēnitate legali. de quo et qualis sit illa solēnitas. habet in ca. vltra tertiam de testi. et ibi plene. **T**estibz sic productis et examinatis partes renunciānt testiū productioni. et postulant attestatiōnes publicari. vel saltem pars pducens id petit. **J**udex ergo volens attestatiōnem publicare vocabit partes. quia eis absentibus et non vocatis non debet aperire. de re iud. cum ita. et maxime vocare hz illuz contra quē sunt pducti. vt si velit possit aliquid in apitōne ptestari partibus sic vocatis et pñibus. **E**l altera per contumaciā adfente. pcedit iudex ad publicationē isto mō. quia precipiet nota. qz legat coram se et partibus publice in iudicio dicta testiū vel ipsemet legat. et si sunt multe vel plure sufficit legere vnā p omnibz. **Q**uo facto iudex dicit. **I**ste sunt attestatiōnes in tali causa habeatis eas p publicatis. vel ea pro publicato. de quo in spe. de teste. §. lans vñlter in prin. **D**icit tamen ibi Jo. an. in addi. de facto seruari qz le

git aliquid de vna attestatiōe in prin. et de vna in progressu et de vna in fi. **S**atis tamen est iudicem pronuciare istas pro publicatis haberi. et ita p muniter in istis partibus seruat. **E**t omnia ista p tabellionem rediguntur in actis hoc modo.

Forma actuum in actis signantoz.

Hicno die men

serc. **T**alis actor vel talis ipsius procurator ex vna. et talis reus vel eius tal procurator pte ex altera ad publicā dūm et publicari videndū et audiendū dicta testiū pro parte dicti actoris p ductoris citati cōparuerunt coram predicto domino iudice sedēte pro tribunali et testibus producendis renunciāuerunt ac dicta testiū predictoz publicari p senserunt et expresse postularunt. ac ipsarum copiam sibi fieri. et decerni attestatiōne huiōi petierunt. **P**redictus autē reus terminū ad dicendū contra personas et dicta testiū competentē sibi petiit assignari. **P**refatus ergo dñs iudex attestatiōne huiōi per ptem talem ipsaz attestatiōnū publice corā se legere fecit. **Q**uo facto ipsas attestatiōnes voluit fecit p nunciari et p apertis et publicatis haberi. et copiam de ipsis pñibus vel earū pcuratoribz hoc petētibz fieri et dari decreuit. **E**t tali reo vel eius procuratori talē diem ad dicendū et obijciendū i psonas vel ad dicta testiū pro termino assignauit. vel sic breuiter.

Confimilis forma.

Hecce et publi

cate sunt he attestatiōnes in p sentia priū vel eaz procu. consentientū et publicatiōem fieri petentū vel in pñtia talis actoris seu sui procuratoris publicatiōez fieri postulat. i penā pñfacie tal

rei ad hoc citati & minime comparentis
 Anno tali die tali &c. excipietur contra
 dicta & personas testium &c. In renunciati
 one tamen habeatur cautela scilicet quod fiat renun
 ciancio solum productioni testium non
 probationi in genere. quia tunc non possent
 produci instrumenta que alias produci pos
 sunt usque ad conclusionem cause. de fi. in
 stru. cum dilectus filius. Item quod vna p
 tium non renunciaret nisi & alia tinnuat
 de quo in spe. de testi. §. ult. ver. Item no
 tandum. & ver. fi. per abbatem de testi. in
 c. de teste. Quia alias pars que non renun
 cianciasset posset producere testes ante
 publicationem. Et talis renunciatio adiu
 mit facultatem producendi testes alteri p
 ti sup eodem articulo. de quo plene in ca.
 cum venisset. de testi. Attestationibus pub
 licatis solet super eis disputari. ut dicitur
 in ca. in causis de testi. Testes etiam con
 suenerunt quibus reprobari & si an liceat
 vel an post publicationem habeatur in c. p
 sentium de testi. li. vi. Impugnant autem
 ut etiam alias dixi probandos facte per
 testes ratione personarum & etiam ratione dictorum
 ipsorum testium. Videamus de prima ra
 tione personarum repellunt testes seu re
 probantur aliqui propter crimen. aliquan
 do propter suspicionem. quoad hoc propter
 defectum. propter crimine. ut quia est latro
 fur. raptor. periturus. infamis vel alias
 criminofus. de testi. testimonium. & ca. si
 cut nobis cum similibus. Et si propter suspi
 tionem. ut quia est pater consanguineus
 vel socius vel familiaris affinis comitum
 vasallus libertus venditor fideiussores
 qui eum producit. de quo. iij. q. iij. §.
 Item testium. de testi. Insuper & c. nu
 cius. & ca. in lris. & plene in spe. de te
 ste. §. i. propter defectum potest poni exem
 plum de impubere. de quo in spe. de te
 ste. §. i. versu. Item excipitur quod impubes
 vel furiosus vel iudeus. de testi. Iudei

& c. licet. Et generaliter requirunt in te
 stibus. vij. que his versibus continentur
 Cōditio sexus. etas discretio fama. Et
 fortuna in testibus illa requiritur. Illos
 versus ponit glo. in c. ij. de testi. in glo.
 ij. & ibi super glo. ad singula ista dantur
 concordantie. Iudex ergo facta publi
 catione assignabit terminum infra quem
 recipiant copiam attestatorum. quia co
 piam facere tenetur iudex de proba. q.
 niam extra. Et originalia debet iudex vel
 tabellio apud se retinere. ut ibi no. De
 inde habita copia per partes iudex dabit
 alium terminum reo infra quem & testes
 si potest repellat. & post istum terminum
 non audietur de proba. licet. de quo etiam
 in spe. de teste. §. penul. Quoad hoc
 tamen ante publicationem attestatorum
 testes reprobanter & repelluntur. de quo
 videlicet an exceptio contra testes pro
 ni debeat & probari ante publicationem
 attestatorum vel an post fieri possit mag
 na est diversitas inter doctores & diversae
 sunt opiniones. Tenetur tamen con
 clusivae quod exceptio legitima que opposi
 tur contra testes supra principio sit recipi
 enda. & iudex non recipiendo gravaret
 & sic locus esset appellationi. Sed reci
 pere statim probationes supra tali excep
 tione vel hoc differre post publicationem est
 in arbitrio iudicis. Ab isto excipiuntur
 tres casus. de quibus in ca. ex parte ad
 de testi. in glo. huiusmodi & super eas.
 Et iudex in tali arbitrato debet aduer
 tere ad plura. videlicet an illud de quo exci
 pitur habeat eandem equitatem cum predictis
 casibus exceptis ut sic ex eadem equitate p
 probationes prius recipiat. Item an sit pub
 licum quod excipit. Item an habeant probatio
 nes. Item an sit presumptio contra accipie
 tem quod faciat hanc causam differendi & secundum
 huiusmodi & alias diversas circumstantias facti
 videbit iudex an expediat potest excipere

testes reprobatozios vel non in dubio differatur reprobatio. de quo plene i. c. ex parte. supra alle. Et ibi per Jo. an. super predicta glo. et ita e. i. arbitrio rei opponere exceptionem contra testes a principio vel illam differre i. tempus disputationum dummodo de hoc ante protestetur iuxta dispositionem c. presentium de testi. Sed in arbitrio iudicis regulariter est probationes super huiusmodi exceptiones statim recipere et ipsas discuti et tempus predictum differre. dummodo attentis facti circumstantiis bene arbitratum sit dictum est. Et dicitur regulariter quia in tribus casibus probandos statim admittuntur. ut supra patet. Et si ad reprobationem testium probatorioziorum inducantur testes reprobatoziosi isti testes reprobatoziosi possunt per alios testes reprobati. sed ulterius non admittatur reprobatio ut est casus in c. licet. iij. de testi. de hoc dantur versus. In testem testis et in hunc sed non dantur ultra. Et in exceptione de testes qui reprobantur per textum criminis de fieri specificato crimine de persona cuiuslibet testis. ut in ca. presentium de testi. l. vi. Exceptio tamen bene recipitur sine tali specificatione. et tunc debet fieri specificatio ante testium receptionem. ut ibi no. super glo. notabili de qua autem specificatione intelligatur notatur ibidem in glo. non officia supra. forma exceptio.

Forma vero

exceptionis contra testes et personas testium erit ista. Excipiendo contra testes per talem productos coram vobis honorabili domino iudice, etc. i. causa que inter eundem actorem ex una et talez rem parte ex altera super tali revel obito venatur pro cu. procuratorio nomine per dicti. N. rei proponit. et dicit quod testes

huiusmodi ad testimonium contra ipsorum reum non sunt admittendi. sed a testificandi officio seu actu excludendi et repellendi. vel dicit quod testes tales A. B. C. intra ordinem vel numerum testium admittendi non sunt vel computandi nec eis nec eorum dicitis dari debet fides vel adhiberi. nec dicta eorum in aliquo sunt sequenda. sed tanquam morbosa et infecta reprobanda et relinquenda. ex eo et pro eo quod talis testis fuerit tpe depositionis perit. Nam alias in causa tali coram tali iudice adductis in testem de iuravit vel de peritio est convictus. Item quod talis testis erat tempore depositionis adulter. et de hoc confessus vel condemnatus. vel adhuc potest probari ut de testi. super eo. Item testis talis preiudicatus corruptus falsum testimonium dixit in huiusmodi causa. nam cum deposuerit me tali die contra xisse et foris. ego fui eodem die in oguntie. Item talis et talis sunt levis opinionis et suscepte vite et tales quorum dicitis dari vel fides adhiberi in iudicio vel extra non consuevit. Quare penes huiusmodi exceptiones admitti. et probationes super eis recipi. ac ipsis probati legitime pro parte sua sententiam absolutariam ferri. Utrum autem iufficiat obijcere et probare quod testes corrupti fuerint vel an cum hoc exigatur probatio falsitatis dicitur ipsius testis no. in ca. licet de proba. et in ca. sicut nobis de testi. Nam si excipitur ante sententiam sufficit probare corruptionem cum per hoc prohibetur criminosis. Et idem post sententiam in causa appellatiois vel alias i. casu ubi sententia non habet effectum rei iudicate. ut no. in dicto ca. sicut nobis. Sed ubi sententia transiit in rem iudicatam tunc oportet addi de falsitate et etiam probari. immo tunc etiam addi debet quod iudex in sententiando fuit dicta testium coram

ruptionem cum per hoc prohibentur crimi-
 nosi. Et idem post finiam in causa appellati-
 onis vel alia in casu ubi finia non habet
 effectum rei iudicate, ut no. in dicto. c.
 sicut nobis. Sed ubi finia transiit in re
 iudicatam tunc oportet addi de falsitate
 et etiam probari. imo tunc etiam addi debet
 quod iudex in sententia dicitur fuisse dicta testium
 corruptorum secutus per iura que alle. in
 dicto. c. licet. in. ij. glosa. Et ibi ex tex.
 abba. collegit sex exceptiones contra testes
 Prima de contradictione. secunda de sin-
 gularitate. tertia de mala fama. quarta
 de leui opinione. quinta de falsitate. sex-
 ta de corruptione. Iste in exceptiones
 non omnes directe sunt contra personas
 testium: sed aliquae respiciunt dicta testium.
 Et autem testis puniatur propter crimen
 sic in modum exceptionis. ut a testimonio
 repellatur probatum contra eum legitur et
 no. de ordi. cog. ca. ij. Et ita habemus
 quomodo probationes per testes reprobantur
 ratione personarum. Videamus ergo nunc quomodo
 dicta testium reprobantur et impugnantur
 quod nisi excipiantur attestaciones que etiam
 alia non valent. possent per consensum
 partium etiam tacite ratificari. de quo
 no. de testi. cum causam. sup. glo. qz. ij.
 Unde advertendum quod habita copia ad
 testationem advocati partium in aliquibus
 locis paribus faciunt membra ut ipsi
 vel iudex melius et facilius ad indagandam
 veritatem possunt pervenire. De istis rubricis
 qualiter sunt faciende tradit. G. in spe. de testi. i. §. publicatis. Videbitur
 enim causidicus utriusque partis depositiones
 testium et advertit. an articuli sint
 plene probati vel non. Unde advocatus
 istius qui produxit testes signet articulos
 per crucem leam vel aliud signum. Et ubi
 per dicta testium alicuius probatur idem
 articulus ibi ponatur idem signum vel leam
 eandem in margine circa eadem dicta.

Et ubi alij testes cum eo concordant fa-
 ciat idem. ita videtur quod per pluralitatem et
 diversitatem articulorum diversificet etiam
 leas vel signa. ut per signorum vel learum di-
 versitatem appareant qui articuli per que
 dicta sunt probati. et ubi ac in quibus testes
 concordant. Posset enim poni circa primum
 articulum. A. circa secundum. B. circa
 tertium. C. et sic de alijs. Et ubi per dicta
 alicuius testis probatus est primus arti-
 culus ibi etiam in margine ponatur. A.
 ubi duo probati sunt secundus ponatur. B.
 ubi tertius. C. et sic de alijs. Contra
 advocatum rei contra quem testes produ-
 cti sunt studere debet designare per huiusmodi
 vel similia signa discordantias et con-
 trarietates dictorum testium quod habeat
 eas in parato. et ut facilius et clarius possit
 eas ac ipsa dicta impugnare. de quo
 plene in spe. de testi. in dicto. §. publica-
 tis. Iste tamen rubricae seu talia signa ru-
 brica raro sunt huiusmodi partibus. Possunt
 tamen sic formari exceptiones contra di-
 cta testium. Procurator procuratorio
 nomine talis rei exceptiones contra di-
 cta testium pretensorum productorum
 pro parte talis actoris in causa quam mo-
 vet tali reo predicto scilicet seyo vel nicio
 et c. Coram vobis honorabili viro domino
 iudice et c. proponit et dicit quod ipsa testi-
 um dicta seu testimonia pretenso sunt
 singularia obscura dubia incerta. et tes-
 tes ipsi varij sunt. et in dictis suis vacil-
 lant et negantur astruere et probare int-
 tendunt nec causas dictorum suorum seu
 scientie sue reddunt requisiti. vel red-
 dunt malas insufficientes et ineptas vel
 alias non probant ad quod probandum
 sunt induci. sibi que in dictis suis evidē-
 tissime contradicunt. Item dicta ipso-
 rum nulla sunt et invalida. ex eo quod mini-
 me iuraverunt vel deposuerunt non iura-
 ti vel parte non presente nec citati iura-

Exceptio

runt vel deposuerunt super non iuratis. Vel quia deposuerunt de scientia in tpe quo nondum citatus erat testis. Quare reiectis et minime attentis testium huiusmodi dicitur nullis et invalidis. petit procura tor predictas in causa concludi et se ab actoris impetratione absolui. ac ipsum actorem in litis expensis condemnari sibi. **I**sta rursus exceptio non aliique puta tres habentur in. c. cum ecclesia sutrina. de ca. pos. aliq. ex ca. licet. de proba. Item ex. c. ij. et. c. tuis. et. c. nuper. de testi. Item aliq. istarum non indigent probatione. scilicet veritas vel falsitas earum patet ex ipsis dicitis. sufficit ergo in his sola allegatio et ostensio dicatorum ut veniat probatio facta. ut in exceptione de singularitate. variatione non redditione cause contrarietate et huiusmodi. **I**n quibus autem debeant concordare non. de testi. c. ij. et. dantur de hoc versus per Inno. Res persona gradus locus hec sunt consona tempus. **I**n his variando impediunt fidem suam. Aliq. requirunt probationem puta cum opponitur de nullitate et aliquando incumbit probatio producendi testes ex causis antedictis ut qui iurati deposuerunt. vel qui posuit citata. aliquando vero parti opponenti seu excipienti incumbit probatio ut si dicatur testis corruptus vel falsum dixisse. de quo etiam per Jo. an. in addit. spe. de testi. in. s. publicanis. sepius al. **A**dvertendum quod aliquando opponitur de falsitate cum corruptione aliquando de sola corruptione. Item de falsitate aliquando directe aliquando indirecte. **F**alsitas directa raro procedit post publicationem. nisi ex culpa iudicis non facientis fieri debitam specificationem: de quo per Jo. an. in addit. spe. in loco proximi. alle. **F**alsitas indirecta potest post aperturam per testes probari. ut in cap. ex tenore. de testi. vbi de hoc. **S**icut autem falsitas

testium

directa admittitur post aperturam propter omissionem debite specificationis articuloz. ut supra dictum est. sic et indirecta probatio falsitatis excludit post publicationem propter specificationem factam. ut ibi post Inno. scripsit Jo. an. **N**am si in articulis non declaratur locus et tempus sed testes hoc bene expresserunt. admittitur post publicationem probatio falsitatis dictorum testium indirecta. secus si in articulis tempus et locus fuissent declarata. quia tunc post aperturam volens etiam indirecte probare contrarium non audietur per cle. ij. de testi.

Sup ista ergo probatione indirecta falsitatis dictorum testium posset sic formari exceptio:

Excipiendo proponit et dicit procurator talis vel contra dicta testium talis actoris. quod testes huiusmodi falsum tulerunt testimonium. unde ad huiusmodi eorum dictum falsum ipse reus non est condemnandus. **D**ixerunt enim ipsum reum tali die in opido erfordensi. cum actore tale contractum celebrasse. **E**t ipse reus eadem die fuit in ciuitate moguntinensi. unde ipsius tunc erford. personaliter ut testes exprimentur praxisse non est possibile: quod per testes ydoneos est probare paratis. quare etc. **N**on autem supra dicitur excipiendo de contrarietate testimonii obstat quando dicta testium que videntur contraria. non possunt reduci ad concordiam. alias si fieri potest semper dicitur testium sunt concordanda propter odium periurij. **E**t per quem modum hoc fieri posset vel debeat haberi et non in capi. cum tu. et ca. nostra. de testi. et ibi in glo. **E**t quod excipitur quod non reddat aptam causam sciencie. **S**ciendum quod si testis

interrogatus est de scientie causa et eam non reddit non valet dictum eius. Et idem si reddat malam et ineptam. de test. cum causam. si non est testis interrogatus de causa tunc si data sunt per partem aliam interrogatoria. id est quod supra ut ibi non. et in. c. presennium. de testi. li. vi. Si non sunt data interrogatoria tunc dicunt alii qui quod bene valet dictum testis. de quo in dicto. c. cum causam. Dicitur tamen quidem quod iudex non querens de causa tenet partem ad interesse p. l. si q. i. c. de testi. in fi. quod restringunt alii ubi est notabilis negligentia. Quod putat Jo. an. vix in foro penitentiali si causa expressa primo nocuisset. Sed in iudiciali penitio non habet effectum. nisi ipse reus profiteretur. de quo per eum in addi. spe. de teste. §. i. Et intelligitur de causa scientie. scilicet quod sciat illud quod dicit non de causa actus istius de quo deponit. quia de illa non tenet dicere quis de ea posset interrogari de renuici. super hoc. Et istas exceptiones contra personas et dicta testium.

Tabellio scribat in actis hoc modo.

Anno tali. die tali. comparentibus coram tali iudice. tali actore vel tali eius procuratore ex una. et tali reo vel eius procuratore ex altera. predictus reus vel procurator eius. exceptiones contra personas et dicta testium actoris exhibuit infra scriptas. Ex aduerso ipse actor vel eius procurator copiam ipsarum per iudicem sibi decerni ac fieri et terminum competentem ad respondendum seu publicandum contra eas si sibi penetrat ei assignari postulauit. prefatus igitur iudex copiam petitam actori dandam decreuit. et diem talem ad dicendum contra exceptiones predictas sibi pro termino prefixit etc. Item excepti omnibus per tale exhibitis anno tali die

tali in presentia talis rei vel sui procuratoris dicitur seu replicabitur contra eas die tali etc. Quod autem actor per istas exceptiones rei factas contra personas vel dicta testium possit replicare. videlicet dicere testes criminis non fuisse de crimine emendatum. ergo in civili admittendum de testu Testimonium. infamem restitutum fame. de re iudi. cum. E. et A. Vel dico absentem citatum ad videndum iurare et contumacem etc. Et replicationum forma patet ex superioribus. Et plures sunt modi probationum seu species probationum. de quibus non. in. c. cum ad sedem. de testi. spo. in glo. et non. quatuor. et super ea in spe. de proba. §. videndum autem scilicet per testes. per instrumenta. per euidenciam facti. per presumptionem. per famam. per dilacionem iuramenti. Si ergo actoris intentio non est probata per testes. potest recurrere ad instrumenta si habet. et ista producere ante conclusionem cause etiam post publicationem. de fide in situ. cum dilectis. nisi datus esset terminus et lapsus a iudice ad instrumenta. sicut fit dando terminum ad producendum omnia. post quem super productione non audiretur in ista instantia. De quo igitur non. et in spe. de dila. in. §. videndum. et. quid si datus plenius in cle. sepe. de verborum signi. et eo salvo. in glo. ubi ergo. Quid autem sit instrumentum. et quot sunt species instrumentorum. et quibus instrumentis adhibeatur fides. et qualiter et que scripturae producte in iudicio impugnentur. et de alijs. hoc plene in spe. de instrum. editi. per totum. Et videat pars contra quam producitur instrumentum quod copiam eius petat. et terminum ad impugnandum illud. et in termino si poterit id impugnet. quia alias eo ipso quod pro publico instrumento fuerit productum. et aduersarius nil opponens tacuit.

Uidetur illud approbasse de off. deleg.
gram. No. host. in. ca. qm̄ contra. de
pba. Et ibi etiam plene no. quomodo
instrumentum debeat redigi in actis scz
principium et finis. Ponendo tamen
cautionem de tenore. q̄ cesset equiuoca
tio r̄c. vt ibi plene. Si ergo actor pba
uit intentionē suam per testes vel instru
menta. reus si habet pempt. exceptioez
opponat eam. videat tamen q̄ ipsam p
bet. qz si fundata actoris intēone reus
opponit pemptoriam. et si in ei⁹ deficit
probatione condēnabitur actori in ex
pensis quas fecit postq̄ reus accepit in
ducias. Et si soluendo non est. ad arbi
trium iudicis punietur. Ista est p̄uisio
de c. finem. de do. et pu. Si tamen vult
eā incōnenti probare licet deficiat sibi
probatio non est locus pene vt ibi no.
Debent ergo duo cōcurrere ad hoc q̄
excipiens patietur hanc penam. scilz q̄
fundata sit actoris intentio. et q̄ nō in
continenti reus assumat onus probādi
vt ibi no. Potest ergo reus opponere
exceptionem rei iudicate vel tractōis
Et formas istaz habuimus supra. Vel
potest excipere de pacto petendo. vel de
prescrip. vel solutione debiti facta r̄c.
sub hac forma.

Coram vobis ho

norabili dño iudice r̄c. p̄ponit procur
rator procuratorio nomine talis rei ext
cipiendo ad intentionē talis actoris pe
rimendā seu elidendā. Et dicit q̄ ipse
reus tom̄ū talem quaz actor ab eo ven
dicat possedit pacifice. ante. xxx. et ultra
p̄nue eam prescripsit bona fide. Qua
te petit ipsum reum ab actoris impetit
one absolui per vestram sn̄iam definiti
uam. et eundem actorez sibi in expensis
litis pdemnari. Vel sic in exceptione so
lutionis ad elidendā et efficaciter peri

mendam talis actoris intentionez. p̄cul
rator talis rei. p̄ponit et dicit excipiedo
q̄ etiam si debitum pretensum p̄ ipsum
actorem a predicto reo petitur. Et le
gitime et sufficienter probatum. Ipse
tamen reus de eodem debito pretensio
illud sibi numerādo realit̄ et in parata
pecunia persoluendo satisfecit. Cū autē
solutione eius q̄ debetur omnis obliga
tio sit sublata. Idcirco p̄dicet̄ procurator
nomine quo supra petit r̄c. vt in prece
denti forma. et sic de alijs exceptionibz.
Et reus exceptionem pempt. per eum
oppositaz probare debet. qz in excipien
do reus fit actor. et ita in eum transfer
onus probandi. ff. de excep. l. i. et in. l.
exceptione. ff. de excep. saltem regulari
ter. quia in casibus nō probabit excipi
ens sed actor vt in exceptione non nū e
rate pecunie vel totis. de quo etiam in
spe. de excep. §. viso. Si tamen eā non
probat re⁹. ex eo solo si obtinebit actor
nisi probet intentionem suam. Et excep.
cum venerabilis. de quo etiam in spe. de
excep. §. viso. et id quoqz. Et diligen
ter aduertat aduocat⁹ rei quibz verbis
vrat̄ in concipienda exceptione. de q̄
etiam in spe. in. §. p̄xi. alle. Et tabellio
h̄mōi actum exceptionis pempt. oppo
sire scribit hoc modo.

Comparuit in iu

dicio coram vobis tali iudice anno tali.
die tali talis reus. vel talis suus procur
ator. et infra scriptam obtulit pempt.
exceptionem. Et aduerso iudice adhuc
pro tribunali sedente talis actor vel tal
eius procurator comparens eiusdē ex
ceptionis copiam sibi per ipsuz dominū
iudicem decerni et fieri petijt. ac compe
tentem terminum ad videndum cōtra
eam seu replicanduz assignari. Cui p̄et

dictis dominus iudex copia exceptiois
huiusmodi decreuit. et talem diem ei sta-
tuit ad dicendum contra eam seu repli-
candum si voluerit. acta etc. **U**el sic.
exhibitis his exceptionibus per talem
reum vel tale ei procuratoris in presentia talis
actoris vel sui procuratoris anno tali die
tali. replicabitur die tali etc. **S**i autem
in termino sic dato actori ad replicandum
actor nullam proponit replicationem. quia
forte non habet: tunc admittitur exceptio
rei ad probandum. et dabit reus acti. de
materia huiusmodi sue exceptionis. et illas pro-
babit si poterit per testes vel instrumenta
etc. **P**ostquam ut premissum est: processum
est in causa. ut quia lis est contestata. iuratum est de
cal. date sunt positiones et acti. et ad po-
sitiones et responsiones facte sunt proba-
tiones testium vel instrumentorum indu-
cte exceptiones. opposite replicationes
forte et duplicationes subsecute. cum pres-
non habent quid ulterius in causa proponant
ulterioribus proponendis renunciant et po-
stulant in causa concludendi. **E**t ista omnia
sunt redigenda in scriptis et in actis. de
proba. qm. **E**t si una partium renunciet
seu renunciare velit. et alia dicit quod adhuc
habeat aliqua proponere. quare dicit quod
non vult renunciare. **T**unc iudex assignat
ibi ei terminum competentem infra quem
proponat quicquid velit. de quo in spe. de
renu. in prin. **E**t videtur aliquibus quod ideo
fit renunciare et concludere. et hoc est **G**of.
ut no. de causa pos. pastoralis. cum tex. ibi
et in. c. qm. contra. de proba. ponit ista ut
diversa et quod eorum quodlibet sit actus pro se.
Et tenet **G**. in spe. de renu. et conclusionem
in. d. et nota. **E**t sic potest dici quod per
renunciationem renunciat probationibus et
allegationibus facti. **P**er conclusionem
inducitur renunciatio allegationum iuris
Dicit tamen **J**o. an. in addi. spe. in loco
supra alle. quod in renunciationibus huiusmodi

sunt ponderanda verba et status cause et
consuetudo fori. quia si fit renunciatio allega-
tionibus et omnibus probationibus certum
est quod ista renunciatio est conclusio. ut no. in
ca. cum dilectus. de fide instru. in glo.
ij. **E**t idem putat ipse si fit renunciatio
allegationum iuris et facti. et hoc quando
status cause pariter concludi. **I**dem si habet
consuetudo fori verbum allegationis
comprehendere ius et factum. **E**t pro illo
solum concludi. ut tunc renunciatio alle-
gationibus per hoc etiam intelligatur con-
clusum. de quo etiam per modernos in
de. sepe. de verborum sig. **P**otest ergo sic
registrari in actis renunciatio et conclusio
per tabelliones **A**nno tali die tali. **C**on-
stitutis coram tali iudice partibus predi-
ctis. puta tali actore et tali reo vel eorum
procuratoribus. **I**psae partes in causa huiusmodi
allegationibus ulterioribus mutuo renun-
ciauerunt petentes concludi causa in eadem
In qua etiam quantum in eis erat conclusum
ferunt. **U**nde iudex predictus huiusmo-
di renunciationem admittendo in ipsa
causa cum eisdem partibus seu eorum
procuratoribus ut prefertur concluden-
tibus et concludi volentibus et petenti-
bus conclusit et habere voluit pro con-
cluso. acta etc. **F**acta conclusione in cau-
sa amplius probationi non est locus etiam
per instrumenta. ut in dicto. c. cum dile-
ctus. de fide instrum. **I**udex tamen ex
officio interrogare potest post conclusi-
onem de facto si aliquid dubitatis oc-
currit. ut in. c. cum glo. eo. ti. **S**ed hoc
iudex non faciat ad petitionem partis.
ut ibi no. et in. c. in presentia. de proba.
in fine. glo. iiii. et in. c. per tuas. de test.
Quomodo autem fiant allegationes
iuris. tractat. **G**uil. in spe. de dispu. et
alle. per totum. **E**t sic sumus expediendi
secunda parte principali ordinis iudici-
arij.

Ed antequā

veniamus ad terciā partē, scilicet de iuris et illis que eam sequuntur, quod aliquādo aliqua emergunt in lite seu causa super quibus iudex habet interloqui. Nam licet super incidēti nō sit necesse pronuciare. Tamen super emergenti est pronuciandum, ut no. d. ordi. cog. c. i. et quid sit incidēs vel emergēs ibi no. Et ideo de interlocutorijs videamus. Et que sit sententia interlocutoria, no. in cle. unica. de sequestra. pos. i. v. glo. et vide no. in. c. i. de app. li. vi. Super exceptione ergo dilatoria, videtur an libellus sit offerendus vel non, vel an sit ei respondendum, vel an causa sit coram ipso iudice tractanda vel non, vel utrum excommunicationis exceptio contra actorem opposita sit, probata vel non, vel utrum dilatio petita sit concedenda vel nō. Et de similibus exceptionibus, iudex pronuciet interloquendo sub hac forma.

R. decanus etc.

Cum in cā tali que inter talem actorem ex una, et talem reum parte ex altera, de et super re vel debito tali, in iudicio coram nobis dicitur pro parte dicti rei oblata fuit exceptio talis vel talis dilatio petita, vel fuit opposita excipiendo, libello sibi per actorem oblato nō esse respondendum vel actorem ab agendo repellendum pro eo quod maioris esset vinculo excommunicationis innodatus, vel nobis in hac cā iurisdictionem non competere, pro eo quod tempore impetrationis recepti ipse actor impetrans fuit maioris excommunicationis sententia ligatus etc. Nos visis et diligenter consideratis super hoc per partes hinc inde coram nobis productis, oppositis et allegatis. Habito etiam consilio cum patris

pronuciamus, decernimus et declaramus predictam exceptionem admittendam non esse, seu ea nō obstante in cā huiusmodi ad ulteriora procedendum fore, et pro nos ac coram nobis procedi debere. Et sic si est legitima exceptio, dicimus et pronuciamus ipsam exceptionem esse admittendam et admittimus, actorem propter excommunicationis vinculum ab agendo repellendum excludendum fore et excludimus seu repellimus, seu nobis obstat exceptione predicta iurisdictionem et cognitionem in negotio huiusmodi non competisse neque competere, seu libello predicto per ipsum reum respondendum non esse, sed eundem reum ab instantia iudicij fore absolvendum et absolvimus. Et ipsum actorem sibi in expensis legitimis condēnamus, earum taxationem nobis impositam reservantes. Et tunc in fine interlocutorie tabellio subscribet isto modo. Lecta et lata est hec interlocutoria anno tali die tali in presentia ipsarum partium vel procuratoribus presentibus talibus etc. Et de istis et alijs interlocutoriarum formis vide de excep. in. §. viso. Et est interlocutoria que fertur in principio cause et finem non super principali, sed super incidētiis questionibus vel emergentibus, de app. significātib. de test. significaverunt. Et transit interlocutoria in rem iudicatam quo ad preteritum si ab ea infra .x. dies nō fuerit appellatum ut in. c. cum dilecta. in fi. d. elec. h. non quo ad iudicem qui possit eam reuocare etiam post .x. dies, de quo tamen dicendum est ut plene no. in. ca. cum cessante, de ap. Ubi distinguuntur tres species interlocutoriarum. Quia quedam interlocutorie preparant seu ordinant litem, quedam emergentia seu incidētia in lite decidunt. Quedam aliquid restituunt vel dari vel non dari, fieri vel non fieri, vel aliquid

equipollens iubent p̄cedendo Tamen
ibi tenent docto. q̄ omnis interlocuto
ria mutari & reuocari potest ex causa. si
ne causa nō. maxime post. x. dies sine vo
luntate partis p̄ qua est lata. Unde si iu
dex sine causa iusta interlocutoriā reuo
cet poterit appellari.

Formas autem

diuersas reuocatiois interlocutorie po
nit Guil. in spe. de exceptionib⁹. §. visio
Quia potest sic dicere iudex Nos talis
iudex & c. quia in tali causa. & c. pridem
super tali exceptōe per talez reum oppo
sita. pronunciamus interloquendo eam
dem exceptōem non esse admittendā
vel q̄ contra talem sic p̄cessim⁹ & c. Ha
bito postmodū consilio p̄torū. inueni⁹
nos ip̄z grauasse vel idebite p̄ eū p̄ces
sisse Idcirco vsi consilio saniori inter
locutoriam ipsam vel processum hui⁹
expresse reuocamus. Quidā tamen in
dices erubescētes factū suum reuocare
sic dicunt. Nos talis iudex & c. si te talez
in aliquo grauauim⁹ illud reuocam⁹ & c.
Sed talis reuocatio dubia est conditō
nalis & incerta: & ideo non admittenda
Unde appellans non obstante tali reuo
catione. nibi lominus insistere potest p̄
secutioni sue appellatiois. si pure non fi
at reuocatio. Quidam etiam iudices
sic dicunt. Frater si te grauauimus ī ali
quo: pati sumus illud reuocare de con
silio sapientū. Et prefigimus tibi talez
terminū ad compendū infra quem vo
lumus plenius deliberare. Et dicit G.
vbi supra. q̄ hec forma habet in ca. apo
stolice. de re iudi. li. vi. ver. eratq̄ para
ms. glo. in ca. cum cessante. de appella.
dat aliam reuocationē huiusmodi inter
locutorie vel grauaminis formam vide
licet vt sic dicat iudex. non credo te gra
uasse. sed si grauauit te in aliquo illud re

uoco. Sed ista forma que duo mēbra
continet quo ad vtrumq̄ non est sana.
quia in primo docet mēteri. nam potest
esse q̄ iudex contrarium credit & contra
tales cautelas vel doctrinas videndum
est quod no. Guil. in spe. de exceptione
§. penul. 2. col. colum. Quo ad secundū
membz est conditionalis incerta vt di
xi supra Unde host. dat talem formā vi
delicet vt sic dicat iudex ad eum contra
quē est lata interlocutoria. Tu dicis te
grauamū per talem interlocutoriā qd
non confiteor. Ego tamen reuoco: me
satisfaciens voluntati ne de me saltez de
facto conqueri posses. Et similis caute
la traditur in ca. nisi specialis de vsu pal
lij. Et q̄ dicit iudex in reuocatioe quod
non confiteor. caute dicit. quia per hoc
non sequitur q̄ neget se grauasse Et ali
qui iudices consueuerunt statim ter
minū appellanti ad docendum de graua
mine. sed ad hoc ipse appellans non ter
netur de quo in c. si a iudice. de appel. li
bro sexto.

Hinc ergo vi

deamus de tertia parte ordi
iudiciarij. I. de sententia & que illā sequū
tur. Et Guil. in spe. de senten. prola.
in princi. diffiniendo sic dicit. Senten
tia est iudicialis diffinitio controuersie
finem imponens p̄determinationem vel ab
solutionem conuenēs. Dicit em̄ senten
tia iudicialis diffinitio p̄trouersie finez
imponēs. vt in. li. ff. de re iudi. & d̄ p̄
nere absolutioez vel p̄dēnatioez de accu.
illa p̄positorum. & ibi de hoc in vl. glo.
vel aliqd qd tū valeat. de verbo. sig. in
bis. Uten autem sententia diffinitio
ua sit de actis cause ita vt contineatur ī
ter acta tractat. Johan an. in additi. spe.
de senten. prola. in principio. & ibi post
ar. pro et contra. videtur tenere q̄ sic

maxime per c. cum eterni. de re iudi. li. vi. ubi sententia ferende et concipiende ponuntur in actis cause. Et debz ferri sententia diffinitiva pibus presentibus vel altera absente p contumacia ita vt cite- tur ad sententiam audiendam de testi. cum olim. in fi. alias si feratur ptra absentez non citati non tenet. vt no. de re iudi. tenoz in glo. penul. et sup ea. Et necesse est hoc casu q exprimat perempt. ubi vnica fit citatio. de hoc. xliij. q. ij. de illicita. in fi. magne glo. Et in spe. de cita- tionibus. §. viso de tempm. Et per Jo. an. in ca. cum bertoldus de re iudi. in. iij. glo. et de accusatione ad penitendam. nisi i causa in quibus sine figura iudicij. pce- detur. vt in cle. sepe. de. ver. sig. circa fi. ibi etiam de hoc in glo. ar. iij. Si autez in sententia pntetur eum contra quem lata est fuisse citatum an stet sententia ita q non sit necessaria alia pbatio cita- tionis tractat Guil. in spe. de sent. pro- la. §. ait autem. ver. et nota. sed plenius per Jo. an. ibi in addi. qz de iure subnili- tate necesse est pbare perempt. Et si qs vellet tenere q victor hoc non habeat p- bare victus tamen potest pbare se citati non fuisse producendo acta. Et si inter ista non apparet huiusmodi citatioz habebit pro non citato nisi probet contrarium. Utz autem presumatur condennatus fu- isse presentem in sententia si aliud no vi- catur vel exprimat in ea. no. Guil. in spe. in loco prox. alle. Et sententia diffi- nitiva debet generaliter se continere. Primum nome iudicis et eius qualitate puta an sit delegatus vel ordinari? Se- cundum nomina ligatoz. Tertium te- nozem petitionis in iudicio porrecte. Quartum substantiam processus causez puta lit. contest. iuramenti prestatione et similia. Quintum q sit mentio in senten- tia partes fuisse presentes vel ad contu-

maciam absentes: de quo supra dixi. Sexto q contineat condennationem vel absolutiorem vel aliquid equiualens: de quo etiam tactum est supra. et ista etiam enumerat Guil. in spe. de sen. pla. §. qualiter autem. iuxta fi. et. In actioe ergo reali potest sic dictari et formari sen- tentia.

In nomine domi

ni amen Officialis vel iudex. questio ta- lis oritur inter A. actorem ex vna. et B. reum de et super tali fundo area vel do- mo parte ex altera materia questionis Idem A. libellum dedit vel obtulit in hac forma. Et ponatur totus tenor libel- li in sententia. Lite igitur coram nobis le- gitime contest. et presito a pibus vel e- arum procuratoribus hincinde calumnie iu- ramento factisqz et oblatis positionibus et articulis ad ipsas positiones responsionibus subsecutis testibus et instrumentis pro- ductis et attestacionibus publicatis op- positisqz contra dicta testium nonnulli exceptioibus et replicationibus factis tam- dem renunciatis per procuratores par- tium hincinde probationibus cum ipse procuratoribus partium concludentibus et concludi petentibus in ipsa causa con- clusimus et habuimus pro concluso Nos igitur visis et auditis diligenter iu- ribus rationibus probationibus et al- legacionibus partium. Cognitisqz et in- uestigatis ad plenum ipsius cause meritis deliberatione prehabita diligenti et com- municato consilio iurisperitorum christi nomine inuocato. pibus propter hoc in nostra presentia constitutis et sententiam ferri postulantis vel tali actore vel reo pte et sententiam ferri petente Et tali reo vel actore ad hoc perempt. citato contumacie se absentate cuius absentia dei pnia implea- tur p tribunali sedentes et hntes p oculis

deum solum sententiando. In his scri-
ptis pronunciamus decernimus et de-
claramus fundum predictum ad presen-
tiam **A.** actorem primuisse de iure et pri-
mere. prefatumque **A.** reum fundum huiusmodi
occupasse et tenuisse ac occupare et il-
licite detinere et ipsum fundum memorato
actori adiudicandum ac **A.** reum antedi-
ctum ad restituendum et libere dimittendum
fundum eundem eidem actori condemnan-
dum et repellendum fore adiudicamusque
et condemnamus ipsum reum supradicto ac-
tori in fructibus a tempore litis vel
a tempore occupationis et detentionis vic-
in tot modis seu modis frumenti et
raide fructuum perceptorum ex fundo hu-
iusmodi per eum perceptis. Et in expensis
litis nihilominus detinentes quare ex-
pensarum taxationem nobis in posterum
referuamus. Et si debeat fieri sententia
pro reo absolutoria forte. quia actor non
probauit vel reus probauit de iure suo tunc
ita formetur.

In nomine domini amen et c. vsq; ibi p-
nunciamus decernimus et declaramus
predictum **A.** reum a prefato **A.** actori
impetitione absoluendum ac eidem actori
super petitione sua et fundo predicto silen-
cium perpetuum imponendum fore. ac absol-
uimus et imponimus ac nostra sententia
diffinitiva mediante condemnantes eundem
actorem eidem reo in expensis litis quare
taxationem et cetera. In cuius rei testimo-
nium etc. **I**ta sententia incipit. In nomi-
ne domini etc. vt. xxiij. dis. In nomine. de te-
sti. In nomine. Melius ad propositum in c.
veritatis. de do. et contu. Et non scribitur
seu dirigitur alicui. vicz p-ibus vel alij
vel vniuersis. Quia si iudex sic scriberet
vniuersis etc. noueritis qd in causa tali p-
nunciamus etc. Tales littere seu scrip-
ture non facerent fidem. qz essent potius
testimoniales seu recitorie preteritoruz

qz affectorie p-ntium. vt no. guil. in spe.
de sen. pla. s. iuxta. d. et no. qz quidam
iudices. no. etiā in c. apostolice. de re iu-
li. vi. Item in sententia fit narratio pro-
cessus ad quem effectum hoc fiat. no. in spe.
de sen. pro. s. restat. d. in summa. Flo-
per Inno. et host. in ca. cum in iure. de
offi. dele. vbi etiā no. quid fieri debeat si
per alium tabellionem scribatur senten-
tia et acta per alium fuerint scripta Item
in sententia dicitur nos visis et auditis
diligenter iuribus probationibus et al-
legationibus partium etc. Quia iudex
sibi allegata et probata coram eo debz iu-
dicare. non scdm conscientiam quam ha-
bet vt priuatis. sed scdm conscientiam
ex actis probationibus et allegationibus
informata. vt. iij. q. vij. Judicetis. d.
quo. de offi. dele. pastora. in ar. contra.
et de offi. ordi. cap. i. et in spe. de dispu.
et alle. s. vlt. ver. licet autē. Et ibi d. hoc
per Johā. an. in addi. vbi ponit rationes
quorundam theologorum qui tenent p-
trarium et illas soluit. Et quale remedi-
um habeat tunc iudex ibi no. quia depo-
net si potest conscientiaz. si non potest de-
leget causam alicui vel ad superiorem re-
mittat etc. vt pleni⁹ no. vbi supra Item
sequit in snia cognitio et inuestigatio ad
plenum cause meritis etc. Nam fieri nō de-
bet snia nisi liqueat de meritis cause. de
quo in ca. put. de do. et con. cū si. Snia
em non est precipitanda. vt in. l. ij. C. de
sen. ex. pi. reci. hac lege. et in cle. pasto-
de re iud. immo cū p-itis super ea ferēda
consiliū hēe debet. de do. et pm. Cū olim
de consuetudine ad nram. de quo et qua-
liter iudex deliberare debeat et consiliuz
petitorum requirere et diligenter cum
petitis super negocia conferre. inspiciē
do petitionem iuxta quam sententia est
formanda. de accusatio. qualiter. ij. de
symo. l. z belii. Positōes et articulos pba

tionones et alia acta cause etc. ut tradit **G.** in spe. de requisitione consilij. Et ideo dicitur in sententia deliberatione prehabita et habito consilio cum peritis. Item subdit in sententia partibus propter hoc in nostra presentia presentibus et sententiam ferri postulantis etc. De isto ponit **gul.** in spe. rubricam speciale. l. de petitione sententie et eius cautela ibi de hoc. Item quando altera partium est absens per contumaciam solet dici in sententia. Cuius absentia dei presentia repleat de quo in c. de manifestis. ij. q. i. in ca. v. et tatis de do. et contuma. Item in forma sententie ponitur per tribunal seden. et habentes pre oculis solum deum de hoc in ca. cum eterni. de re iudi. li. vi. Unde sedendo debet iudex proferre sententiam non stando alias non valeret ut in c. vlt. de re iudi. li. vi. et que sit ratio ibi no. nec debet per gratiam vel sortem iudicare contra iusticiam et contra conscientiam alias sustinebit penas de quibus in dicto ca. cum eterni. Item illis verbis utatur iudex in sententia vel partibus pronunciamus decernimus non tamen refert an sic dicat iudex. an dicat precipio vel statuo vel ordino. ut in capi. cum his. de ver. sig. Nam quibus lex dicat non valere sententiam que condemnationem vel absolutionem non continet ut in l. preses. c. de sen. et interlo. om. iudi. et tactum est etiam supra. sufficit tamen si conneat condemnationem seu absolutionem vel equipollens: de quo etiam in spe. de sen. pla. s. ut autem. ver. et nota. et non est vis nec refert etiam an sententia feratur sub verbis prime vel tercię persone de quo etiam in spe. e. n. s. iuxta. ver. si valet. de quo etiam dicendum est ut ibi. Item dicitur in sententia sententiam dico seu sententiam dico in his scriptis etc. ideo quia sententia diffinitiva debet ferri in scriptis. debet etiam in scriptis recitari et proferri et per ipsum iudicem non per alium legi

alias est nulla. de quo in ca. vi. de re iudi. li. vi. Non tamen est necessarium exprimi in sententia in his scriptis dummodo alias in scriptis feratur. Licet sit cautum de quo in spe. in. s. iuxta in ver. non valet etiam superius alle. et in dicto ca. vi. de re iudi. li. vi. Et quod sequitur in sententia scilicet secundum predictum ad prefatum. actoris pertinuisse etc. hoc patet declaratum circa petitionem in libello contentam secundum quam ut dictum est sententia ferri debet. Item condemnet iudex victum in expensis ipsi victori quod fieri debet. ut in l. euz que temere. ff. de iudi. et in ca. calumnia. de penis nisi ipse victus habuisset probabilem causam litigandi que eum excusaret ut no. in dicto c. calumnia. et in dicto c. finem. de do. et contu. in glo. magna super ea. Et tunc quando obmittit iudex condemnationem expensarum debet causam exprimere in sententia propter quam victum in expensis victori non condemnat. ut no. ibi. et probatur in aut. de iudi. s. oportet. col. vi. Et iste est vnus casus qui in sententia debet exprimi scilicet causa illa. vij. alij casus no. in capitulo. sicut nobis. de sententia. et re iudi. alias regulariter in sententijs non debet exprimi causa ut ibi. immo factum est exprimere quod faciliter possit mala causa exprimi et bona subterfieri. et ita non valeret sententia. de quo in c. ex parte. de con. prebe. de resti. in inte. cum ex legis. et nos igitur. et hoc etiam obtinet in interlocutorijs. Si tamen iudex exprimit aliquas causas tunc post specialia submittat clausulam generalem videlicet ex his et alijs mouentibus etc. Et sic sub tali generalitate comprehendit sententiam seu decisionem cause iustificante ut no. de re iudi. abbate li. vi.

Sententia in actione personalis potest sic formari In nomine domini amen. etc. ut in precedenti forma vsque ibi continuando. pronunciamus decernimus et declaramus predictum. Item reuocato

Actori teneri et obligatum fore in x. li. rē. Et ipm eidem actori in debito bu inlmodi esse p̄dēnandum et ad eius sol lutionē p̄pellendū. ac in eisdem. x. lib. necnon in lit. expens legitimis eundez reum prefato actori cōdemnam⁹. taxati onem expensaz nobis in postez reserua tes. **A**n autē sentētia sit concipiēda i p̄ sonam p̄curatoris vel domini no. de ele cti. querelā in glo. concipiēda et sup̄ ea. sed licet in hoc multū instent doct. et ma xime legisse. **T**amen Jo. an. ibi nō pla cet legalis subtilitas in hoc casu. qz si p̄ curator fuit in causa noīne domini sui q̄ le peccatū est si domini⁹ cōdemnatr. **E**n de graue esset dicere se n̄tēnam p̄pter b̄ in prociē. ferendā qd̄ tamen videtur vel le. l. i. **C.** de sen. et interlo. om. iud. **D**o ssi. tamen in dicto. c. querelam mota ista subtilitate legali ponit formam sen tētie in cā matrimoniali consulendo q̄ iudex pronunciet isto mō. **P**ronuncia mus decernimus et declaram⁹ n̄cium fo re maritum seye et p̄curatorem ipsi⁹ no mine ad matrimoniū de quo actum est cōdemnamus: precipientes vt dicat̄ n̄cius deinceps seye adhxreat vt vxori et tam in lecto q̄ extra lectum eā maritali affectione p̄tractet: pro qua forma alle gat c. ex pte. et c. veniens de spon. **A**lie sententiay forme de facili p̄nt h̄ri. quia libell⁹ b̄n̄ format⁹ in quacūqz actōe dat formā sentētie concipiēde: que ex for ma penitiōis libelli procedere debet. vt allegatum est supra. **E**t vt supra patz in s̄nia absolutoria. **R**eus absoluit ab i p̄tatione actoris. et actori silentium im pōnit. **Q**z vtrumqz illoz ponendum sit in sentētia et quare habeat in ca. cum ecclesia lutrina de cau. pos. et proprie. in fi. et in ca. dudum in fi. de p̄uersi. coniu. cum similibus. et no. in spe. de sen. pro latione. s̄. vt autez. vt. q̄ autem vtrum

qz. **E**t lecta sententia notarius subscribet sententia annum et diem ac testes et hoc modo.

Lecta et lata est hec sententia diffinita navt supra tali die in subscriptioe inter locutorie lata est hec sententia interlocu ria. vel si redigitur s̄nia in formā publici instrumenti scribitur in hac forma. **I**n quoz omniū et singuloz testimonium p̄ sentes litteras seu p̄ns publicum instru mentū p̄ talem publicū notariū in cau sa huiōi coram nobis scribā fieri et pub licari mandauimus nostriqz fecimus si gilli appensione muniti. **D**ati et actum in loco tali quo nos consueuim⁹ sedere ad reddendum iura pro tribunali anno tali indictione tali pontificatus sanctissi mi in xp̄o patris et domini nostri domi ni pauli diuina prouidētia pape secūdi anno. vi. die iouis. s̄. mensis decemb. hora terciarum vel quasi presentibus di scretis viris. **A.** steinborn. et stephano religiosi⁹ et pluribus alijs s̄bdignis te s̄ibus ad premissa specialiter vocatis et rogatis rē.

Lata sententia diffinitiva si ab ea nō appellat pars contra quam est lata infra decem dies transit in rem iudicataz. vt in c. q̄ ad consultationē. de re iudi. **E**t idem de interlocutorijs quo ad p̄tem. vt in ca. cum dilecti. in fi. de electi. et eti am tactū est supra. **U**nde aduertendum q̄ aliter appellatur ab interlocutoria. et aliter a diffinitiva. qm̄ appellatō interpo nitur ab interlocutoria vel alio grauamī ne oportet q̄ in scriptis fiet. **E**t cum ex p̄tatione cause iniuste seu iniquitatis i terlocutorie vel grauamīis. **I**sta duo substantifice requiruntur. etiam si cau sa sit notoria. de quo per **J**ohannez an dree in capitulo cordi. de appellatione libro sexto. **I**n nouella. nisi quando in maioribus et in reseruatīs interponit

appellatio. de quo in cap. vt debemus. in
 fi. eo. ti. r. xij. que requiruntur seu debet
 concurrere in appellando ante sententiam
 ad ipsam appellationem validandam col-
 liguntur et enumerantur in c. dilecto. s.
 app. ibi per Host. super verbo firmatum
Et primum est quod causa in appellatione expressa
 sit vera. Secundum quod exceptio op-
 ponatur. Tertium quod coram iudice pro-
 ponatur nisi excuset iusta causa. Quartum
 quod appelletur. Quintum quod coram
 iudice nisi ex causa. Sextum quod exceptio
 non admittatur. scilicet quod expectetur repulsa
 exceptionis. Septimum quod propter iniustam
 repulsionem appelletur. Octavum quod
 exceptio opposita sit legitima. Nonum
 quod grauamen illatum sit vel comminatum
Decimum quod in scriptis fiat appellatio.
 vt supra. Undecimum quod petantur ap-
 stoli infra xxx. dies. Duodecimum quod
 si petierit appellatus veniat appellans in-
 structus iuxta casum capi. cordi. de ap.
 li. vi. **D**ecimūtercium quod appellatio in-
 ponatur infra x. dies. de hoc etiam in c.
 cord. de ap. li. vi. et in spe. parte. ij. eo.
 ti. §. qualiter. ver. in sum. no. et hoc in ap-
 pellatione iudiciali. sed in extra iudicia-
 li ista omnia non requiruntur. quia ibi non exi-
 gitur veritas cause. sed sufficit ipsius ve-
 ri similitudo. **I**tem non requiritur ibi gra-
 uaminis illatio seu comminatio. sed suf-
 ficere quod timeatur inferri in futurum. **D**e
 istis et alijs differentijs scilicet in quibus dif-
 ferunt appellatio iudicialis et extra iudi-
 cialis. vel etiam in quibus conueniunt so-
 let notari in c. bone. de app. vbi no. xij.
 differentie et tres conuenientie. **Q**uan-
 do autem appellatur a diffinitiva. tunc
 lata sententia iste contra quem fertur si
 vult potest appellare. vbi apud acta dū
 modo hoc faciat incontinenti iudice ad-
 huc pro tribunali sedente antequam se di-
 uertat ad alios actus. vt in. l. s. ligato

ribus. **C**. eodem ti. Canonisata. ff. que
 sti. vi. in fi. ver. ligatozibus. no. de ap-
 pel. c. i. li. vi. in fi. **S**ed si ex intervallo
 vicz dum iudex diuertat se. scilicet post latam
 sententiam ad prandium vel alios extra
 neos actus velit appellare. tunc necesse
 est etiam appellare in scriptis sicut ab in-
 terlocutoria vt in li. ij. ff. eo. ti. r. **C**. eo-
 dem tit. l. eos. §. fin autem. **E**t ista est ve-
 ra opinio licet quidam exponunt ilico
 quod ponitur in. l. predicta. l. eadē die
 vt no. in dicto c. cord. **I**tem a diffinitiva
 appellatur sine expressione cause vt
 ibi et in iuribus proxi. allega. **U**nde suf-
 ficiat appellanti dicere appello a tali sen-
 tentia diffinitiva tanquam iniusta et iniusta
 de quo etiam in spe. de ap. §. qualiter. in
 pan. **E**t tamen diffinitio appellatio-
 nem dicit quod appellatio est sententie vel
 grauaminis reuocatio per proclamatio-
 nem a minori ad maiorem iudicem fac-
 ta preteriti iniqui iudicis grauaminis
 vel iniuste sententie **I**o. teu. ponit vnā
 diffinitionem. ij. q. vij. in sum. **H**ost.
 plures ponit in sum. eo. tit. §. i. **P**otest
 ergo sic formari appellatio a grauamine
 vel interlocutoria sententia iudicis.
Corā vobis domino iudice tali puta
 ordinario vel delega. et te notario ac testi-
 bus hic presentibus. **E**go talis principa-
 lis vel talis eius procurator nomine p-
 curatorio talis actoris vel rei propono
 animo appellandi. **E**t dico quod licet in ca-
 que inter talem actorem ex vna. et predi-
 ctum. **N**. reum de et super re vel debito
 tali parte ex altera vertitur. in iudicio co-
 ram domino iudice predicto exceptio-
 nem talem opposuerim. **E**t ponatur tel-
 nos vel saltem mens et effectus ipsius exce-
 ptionis in appellatione exprimat. **E**t
 tunc subiungat si velit eam per vos ad-
 mitti vel secundum contenta et petita in ipsa p-
 nunciari postulauerim. **N**os tamē dñe

iudex hmoi exceptione legitima sprete
 ⁊ neglecta ipsam saltē tacite repellendo
 in ipsa causa ad talem vel ad alium actū
 exceptioni mee cōtrarium processistis.
 vel eandem exceptionem per vestra quā
 tulistis interlocutoriam pronuciādo sic
 vel sic minus iuste repulistis. vel alis in
 causa hmoi per talem vestram cōminati
 onem siue actum vel preceptū tale. me
 indebite granastis. Unde ad interlocu
 toria huiusmodi iniqua ⁊ iniusta seu ex
 predicta exceptione nō admissa. vel sal
 tem tacita repulsiōe vel a tali vestra cō
 minatione seu precepto tali. tanq̄ iniq̄
 grauamine in his scriptis ad reuerēduz
 in christo patrem ⁊ dñm ep̄m talem.
 vel ad sanctam sedē apostolicam. ⁊ san
 ctissimū in christo patrem ⁊ dñm n̄m
 dñm paulum diuina p̄uidencia papaz
 secundū prouoco ⁊ appello. Et ap̄los
 primo. secūdo. tercio. ⁊ cum debita in
 stantia mihi dari peto subijciens predi
 ctam. **N.** eum cum adherentibus suis.
 proteccioni dñi ep̄i vel dñi pape ⁊ sedis
 apostolice sp̄ali. Et prestoz q̄ appellati
 onem hmoi possim corrigere emendare
 ⁊ innouare. ac eam intimare volo ⁊ p̄
 sequi prout videbitur expedire. **Dicit̄**
 primo in forma. **Coraz** vobis ⁊ c. quia
 coram iudice ⁊ eius presentia est appel
 landum. vt. ij. q. vi. bidunz. de app. iug
 gestum. si eius presentia potest haberi.
 vel nisi iustus metus excuset. tunc debz
 protestari in p̄ntia bonoz vitorū volēs
 appellare iuxta formam. c. vlt. eo. n. Et
 si plures sunt iudices quoz p̄ntia simul
 haberi non potest. tunc fiat sc̄dm q̄d ha
 beē in de. i. e. n. qz tunc p̄t corā ipsis v̄l
 corā maiori parte eorū appellari ⁊ ap̄li
 peti possunt separatim vt ibi. Aliqui in
 appellationibz solent premittere. cum
 appellationibus remediuz ad releuamē
 oppressoz a iure sit inuentum. de appel.

cum speciali. §. p̄ro. ⁊ in. l. p̄fecti p̄e
 torio. ff. d̄ n̄mo. cum similibus. **Ped**
 de hoc non est curandum. quia ista sunt
 verba iurē: quoz non est necessaria p̄po
 sitio sed verba facti sunt p̄ponenda. d̄ q̄
 in. c. si quis iuste. d̄ elec. li. vi. **Item** di
 citur ordinario vel delegato quia debet
 exprimi iudic. qualitas que cōsiderāda
 est. maxime quando super appel. māda.
 ap. impetra tur. de excep. dilecte. d̄ ap.
 ex insinuatōe. **Postea** fit mentio in ap
 pellatione de processu cause ⁊ de graua
 mine seu interlocutoria. ⁊ causa iniqui
 tatis grauaminis seu interlocutorie ex
 primatur. quia hoc est necesse: quando
 ante sententiam appellatur vt dicitur est
 supra. **Nam** non sufficit dicere appello
 a tali interlocutoria tanq̄ iniqua ⁊ in
 iusta: q̄d tamen sufficeret a diffinitua.
 de quo no. in. c. penul. de no. ope. nūci.
Item dicitur in forma appellatiōis: q̄
 iudex non admisit exceptionem. sed ea
 sprete processit. vel q̄ ipsam interlocu
 toriam repulerit. **Nam** duobus modis
 iudex repellit exceptiōem vide h̄ tacite
 ⁊ expresse. **Tacite** quando exceptiōe ne
 glecta: iudex procedit ad ea que se non
 compatiunt cum exceptiōe p̄posita.
 vt de app. ex parte. ⁊ no. eo. n. dilecto.
Et in spe. d̄ excep. §. ij. d̄. ⁊ nota sc̄dm
 vbertum. **N.** no. enā per Jo. mo. in. c.
 i. de app. li. vi. **Et** tunc poterit appellare
 hoc expresse in appellatiōe. q̄ processit
 iudex exceptiōe nō admissa. **Expresse**
 repellit. puta quando per interlocutori
 am pronuciat contra exceptiōz. **Quid**
 autem faciendum sit quando iudex nō
 repellit expresse nec enī tacite. puta
 procedendo vt dictum est. **Ille** enā ad
 mittit sed temper est in delibe. ādo forte
 vt excipiens fatigatus ⁊ vexatus labori
 bus ⁊ expēlis ex diuersis terminis: q̄s
 iudex ad audiendā deliberatōz assignat

cedere liti. vel ab exceptione recedere cogatur. no. in dicto. c. dilecto. de app. quia vt recitat ibi. Post. si iudex tercio requisitus humiliter expectato reiponso. tempore congruo non responderit. Expresso tali grauamine poterit appellari. de quo plenius ibi. Item dicit in forma appellationis. q. a tali interlocutoria tali grauamine r. appello. Pos sunt etiam plura grauamina exprimi in appellatione. sed caueat appellas q. sunt legitima r. vera. Nam cancellaria vnū solum respicit grauamen. vel vnā appellatiōnis causam. de quo no. in. c. cuz causam. de appel. super alle. glo. Unde possit cancellarius eligere causa; forte falsam. sup. quolibet tamē tali grauamine dat vnū singulare vel speciale rescriptum ad eosdem iudices vt ibi no. Et ex sola causa in appellatione expressa. r. non ex alia precedenti vel superuenienti appellatiō iustificari poterit impugnari vt in cle. appellanti. c. ti. Item dicit in appellatione ad talem episcopum superiorē vel ad papam appello r. Et si simpliciter diceret appello non exp̄sso. an ad episcopum vel ad archiepiscopū seu ad papam ad quem videatur appellasse. Vel si dicat appello ad maiorem. no. in. c. vt rebus. d. app. Et dicit ibi q. intelligitur ad proximum appellasse De quo etiam in spe. e. ti. s. nūc tractemus. ver. sed quid si quis. r. sequenti. Utum autē valeat appellatio alternatiua vide licz sub hac forma. Appello ad archiepiscopum vel papam quando ab episcopo appellatur. vel appello ad episcopum vel archiepiscopum. cum appellatur ab inferiori iudice. no. de off. del. si is cui. li. vi. in glo. penul. r. super ea. Et melius in questione posita super regula in alternatiuis. de regu. iur. li. vi. Et dicitur ibi concludēdo q. in primo

casu. scilicet quando appellatur ab ep̄o ad archiepiscopum vel ad papam tenet appellatio. dum modo appellans eligat infra tempus quo debuit appellare vicz infra decendium. In secundo casu etia; appellatio valet scilicet quando appellatur ad episcopum vel archiepiscopū quia tūc in quātū exprimit de archiepo est inuulis. quia eo casu nō potest ad archiepiscopuz appellari. episcopo medio obmisso. de app. dilecti. vlt. In quātū at interponitur ad episcopum est vulis. Sed vtile per inuile non viciatur. vt i regula vtile. d. reg. iur. li. vi. igitur r. Et quomodo gradatiz siue seriatim est appellandum. si tamen obmittitur melius r. nō opponitur exceptio. an teneat appellatio. vel an in hoc valet consuetudo r. etiam no. in dicto. ca. dilecti. Et si vnus litigantium appellat ad archiepiscopum. alius ad papam. quid iuris sit habetur in. c. si duobus. de app. r. Item subiungit in appellatione r. apostolos primo secundo r. tercio. r. cum instanna peto r. De hoc. ij. q. vi. si p̄ appellatiōnem. s. vlti. ad fi. r. in li. a iudicibus. C. eo. titu. Sufficit tamen q. ista petitō fiat vnico contextu. vt in cle. quis rigor. de appel. Et de istis apostolis infra patebit. Et non est de substantia appellatiōnis q. in ipsa appellatiōne petantur. dūmodo petantur postea infra xxx. dies. vt in. l. i. ff. de appel. De quo in spec. iiii. parte de appel. s. sequitur. in fine. r. no. in alle. cle. quis. e. ti. in glo. lex. dicit. Postea in forma sequit adberentibus quoniam appellans se adberentelq. suos submittit p̄tectioni eius ad que; appellat. De istis adberentibus tangitur in. c. vt eccle. de elect. lib. vi. Diuersas appellatiōnis formas iudicialium ante sententiam a grauamine. vel interlocutoria ponit C. in spe. iiii.

parte. §. i. vt supra tactum est. **C**ausa debet exprimi in appellatione ante sententiam interpositam. Et illa debet esse rationalis et vera. **E**nde appellans quilibet habet probare duo. scilicet causam appellationis esse legitimā. **S**ed ad hoc probandum non requiruntur testes vel instrumenta. sed est in arbitrio boni viri scilicet iudicis. videlicet an causa sit talis: que probata debeat legitima reputari. vt in ca. vt debitus. de appel. **I**tem probare debet appellans causam appellationis esse veram et ad hoc requiritur probatio. vt no. in. c. cū speciali. eo. ti. nisi appellans obtulisset se probaturū veritatem cause corā iudice a quo. non fuisset admissus ac pro tanto appellasset. **D**e quo dicitur in. c. interpositam. eo. tit. i. **R**ubri. **D**ebet ergo causa appellationis esse vera. alis appellatio est frustratoria. vt in. c. vt debitus. supra alle. **A**ppellatio a diffinitiuā poterit sic formari. quā in scriptis ex intervallo appellatur.

Coram vobis tali

iudice etc. **E**go talis principalis vel talis procurator. vt supra in precedenti forma. **D**ico et pono animo appellandi. **P**. x. diebus nondum elapsis. in causa tali: que inter me ex vna. et talem. b. aduersarium meū parte ex altera. de et supra vel debito tali asserto et rebatur in iudicio. **C**oram vobis finiam contra me et pro aduersario meo tulistis diffinitiuā si nomen sententie mereret habere. me per eandem finiam pretenfam vestram. eidem meo aduersario in penitis per euz minus iuste condemnando. vel eundem aduersarium meum a mea impetitione absoluendo et mihi super penitis perpetuum silentium perperam imponendo. **I**dcirco ab eadem finiam pretenfam. tanquā

iniqua et iniusta. ipsius nullitate semper salua. in his scriptis ad talē appello etc. vt supra in alia forma etc. **E**t breuiter posset sic dictari ista appellatio. a tali sententia pretenfa diffinitiuā per vos dñm iudicem in causa tali contra me et pro aduersario meo tali lata tanquā iniqua et iniusta. in his scriptis appello ad sedem talem etc. **A**n autem dies late sententie sit inferenda in appellatione. vel persona aduersarij in ea exprimenda. et quid si plures habeat quis aduersarios vnum exprimit. et aliū subicit. et de quibusdā alijs tractat **G**uil. in spec. iij. parte. de app. §. i. d. si non appellat. **N**ec de istis est curandum multum. quia notarius qui de appellatione conficit instrumentum talia debet declarare. **E**t die sententie late constabit per instrumentū sententie. de die interposite appellationis per instrumentum appellationis constabit. **Q**uādo non appellat ilico a sententia viua voce apud acta non est necesse dari formam. quia per sententiā que immediate lata est et a qua incontinenti appellatur. satis constare potest quis contra quem. a qua sententia. et a quo iudice. vel ad quem iudicem appellatur. licet ista in appellatione non exprimantur. **D**icat ille contra quem est lata sententia **E**go talis a tali sententia tanquā iniqua et iniusta ad talē superiorem appello. **E**t aliquando sententia continet plura capitula. et in vno fertur pro vna parte. et in alio pro alia parte. et sic vtraque pars appellat ab eadem. **D**e quo in. ca. **R**aymundus. et c. **R**aynaldus. de testa. **N**otarius autē appellationis sic conficiet instrumentū super appellatione. **I**n nomine domini amen. **A**nno a natiuitate eiusdem dñi. **M**.cccc. lxxxiij. indictione tredecima. pontificatus sanctissimi in christo patris ac domini nostri. domini **S**ixti diuina

Appellatio

providentia pape. ij. anno primo die. ij. mensis decembris. hora terciarum vel quasi in oppido erfordensi. magū tines. dyocesis. in domo vel loco tali. coram tali iudice. In meoq notarij publici subscripti et testium infra scriptoꝝ presentia personaliter constitutus Dilectus vir talis principalis vel talis ipsius procurator nomine procuratorio. habens in manibus suis quandam papyri cedula infra scriptam appellationem in se continentem. quam appellationem ibidem interposuit. et legit alta intelligibili et sonora voce prout in ipsa cedula continebatur. seu fm eiusdem cedule appellantis formaz et tenorem appellavit. apostolos petiit protestabatur et alia fecit sicut exprimitur l eadem. Cuius appellationis tenor de verbo ad verbum fuit et est talis. Coram rē. Qua appellatōe sic interposita ac apostolis petitis a iudice supradicto. Idem iudex appellatōne eandem plectam et interpositā habuit: copiam eiusdem appellationis ab appellante petijt. et eam sibi per eundem appellantem vel eius procuratorem traditā recepit. ac talem diem vel terminū iuris ad dandum sibi apostolos. et p inde ad recipiendum eosdem ei pro termino assignavit et infra terminū iuris se apostolos daturū eidem promisit. Super quibus omnib⁹ et singulis idem appellās vel ipsi⁹ procurator me notarij publicū vt sibi vnum vel plura conficere instrumenta requisivit. Acta sunt hec anno in dictione mense. die. hora et loco quibus supra presentibus rē. Et appellatio semper potest interponi. siue dies feriata sit siue non. Et peti possunt apostoli etiam extra locum iudicij. In loco tamen congruo et honesto. et hora congrua. nō qñ iudex est in balneo. vel in mensa rē. vt nota. in cle. qñuis rigor. de app. Et suffi

a diffinitiva

cit appellationem coram iudice interponi et iudici scriptam offerri. licet ipsius appellationis tenor non legatur. vt l. c. appellatio. e. titu. li. vi. Et q dicitur in instrumento q iudex assignat certū diem ad dandum et recipiendum apostolos appellanti. vel dicit se daturū infra terminū iuris. vel in termino iuris qui est infra. xxx. dies. qui currunt a tēpore interpositiōis appellationis. non a die finis vel grauamine vt tenet ibi Genze. et cuz eo tenet Ber. ppter motiua et rationes quas inducit. licq Jo. an. in dicta cle. qñuis teneat q a die late sententie. et nisi appellans petat apostolos infra. xxx. dies. vel in termino sibi per iudicē ad hoc assignato appellationi renūciat. vt in alleg. cle. qñuis. Et iudex tenetur illos dare appellanti et petenti als ipsi⁹ pcessus non valebit. vt in. c. i. et in. c. ab eo. eo. ti. li. vi. Et appellans nibilo minus potest prosequi appellatōz suam vt in cle. qñuis. in fi. Et ibi etiam no. in glo. sepius. An gratis dari debeāt apostoli vel expensis ipsius appellantis. Et sunt apostoli quedam litterarū breuis formax vel verborum: quia scriptura non est de substantia: iudicem ad quem appellatur instruens. motiuum iudicis a quo et totius appellationis circumstantias breuiter comprehendens vt pbat. tur. ij. q. vi. post appellationem. et cap. forma. Et dicuntur apostoli ab epi. qd est supra. et stolon missio. quasi littera missa ad superiorem. Et debent continere quis appellavit. a quo: contra quem: super quo et ex qua causa. Et an ille a quo appellatur deferat appellationi vel non. et quare hoc faciat vel non. vt. in. l. vni. ca. ff. de libel. dimisso. et in capitul. cordi. de appellatōib⁹. libro sexto. et no. in cle. qñuis. de appellatōib⁹. eo. titu. et in specu. eo. titu. parte. iij. §. penulti.

Appellatio

Et sunt plures species apostolorum. nam quidam sunt conuentionales. sicut quoniam pars admittit appellationem sine in iudicio. iudice eam refutante vel tacente. ut de ap. sepe. r. c. oblate. siue extra iudiciū ut ibi. Alij sunt testimoniales. quod testificatur de appellatione facta coram iudice vel alijs honestis personis. Alij sunt dimissorii: per quos apparet quod iudex appellationem detulit. Et appellansem a sua iurisdictione exemit. et causam ei ad quem appellatum est remittit. Alij sunt reuentionales. ut quando propter superioris reuentionem appellationi deferatur ut in l. eos. §. super bis. c. de ap. Alij sunt refutatorii: per quos apparet quod iudex non deferat appellationi. scilicet cum appellatio est frivola et frustratoria. Talibus enim appellationibus non est deferendum a iudice. nec ius deferat. ut in ca. cum appellationibus. de ap. li. vi. Unde ut sciat cui appellatio deferendum sit an non. est aduertendum quod quadruplex est appellatio. Quia est appellatio manifeste frustratoria: ut quoniam appellatur in crimine notorio. Est et latens frustratoria. ut cum in appellatione exprimitur rationabilis causa sed ista est falsa. Est etiam latens probabilis. ut quando exprimitur in ea causa iusta: sed a iure non expressa. Item est aliqua manifeste probabilis. ut cum appellatur ex causa iusta in iure expressa manifeste notoria. ut lite non ptesit. c. ij. et sic attenditur qualitas appellationum. Attenditur etiam qualitas iudicis. videlicet an sit delegatus cum clausula ap. re. vel sine tali clausula seu ordinarius. Prima appellatio repellitur a iure et a iudice quocumque. Secunda repellitur a iure sed admittitur a iudice. quod usque consistit de falsitate cause. Tercia admittitur a iure et iudice. nisi dato cum clausula app. re. Iste non tenetur tali appellationi deferre. Quarta admittitur

a diffinitiva

a iure et iudice. ita per. r. ab. no. Jo. an. in. c. pastoralis. de ap. Et quando iudex assignat appellanti terminum in datione apostolorum ad appellationis sue prosecutionem. ut in. c. cum sit romana. de app. cum concord. Utrum ista termini assignatio habeat vim delationis solet notari in. c. abbate. de ap. plenius in. c. cum appellationibus. c. ti. li. vi. Et dicitur ibi quod non. quia ista ponuntur ibi ut diuersa. Si vero dicatur notari quod iudex benigne recepit appellationem. an intelligatur delatum. no. in spec. de appel. §. nunc dicamus. in fi. Et dicit Guil. ibi quod non videtur iudex detulisse. dicit tamen quod Clementi placebat contrarium. Si iudex simpliciter dat apostolos non exprimitendo an deferat vel non. dicit abbas quod deferre videtur. ita notat ipse in ca. dilect. de app. Item dicit. si dat acta pro apostolis quia tunc detulisse intelligitur. ita est decisum in rota. An autem postquam iudex detulit appellationi. possit delationem ipsam reuocare. no. de ap. constitutus. ij. de accu. meminimus. de app. cum appellationibus. li. vi. Et tenent hoc. quod non possit etiam re integrare. Licet Jo. tenuerit contrarium per duas rationes. Prima quia interlocutoria potest iudex reuocare. ergo et delationem. Item quod appellans potest renouare appellationem. pari ratione iudex delationem. sed iste rationes non urgent. ut ibi no. Et quando iudex detulit appellationi. an post delationem possit statuere terminum appellanti. etiam no. in. c. cum appellationibus. Et per Ber. in. ca. ij. de matti. contrac. con. interdi. eccle. in iij. glo. et tenetur quod sic. et probat Jo. an. in. c. cum appellationibus. in nouell per plures rationes. ut ibi patet. Et est aduertendum quod aliquando iudex deferat appellationi. Aliquando pars appellata;

Sed ob iudicalem reuerentiam iudex debet appellationez recipere. Pars hō dicitur illam approbare appellationem vt no. d. appel. interposita. In potestate ergo est alterutrius scilicet iudicis et appellantis approbare appellationez. Cū appellatus etiam iudice iūto potest eaz approbare, et e contra. Iudex potest eā admittere. Quis displiceat appellanti. Et sic in hoc equiparantur iudex et appellatus, sed iudex et appellator etiam equiparantur in vno videlicet in termino assignando, vt in. c. personas. et i. c. abbate. de ap. Sed in potestate solius appellatoris est an appellet vel n. et sub qua forma. Caueat tamen ne erret, vt i. ca. i. e. n. li. vi. In potestate autem et arbitrio solius appellantis est an velit principale negocium tractari in cū. vel nō. vt in. c. cordi. iam alle. Et effectus delationis est qd per eaz abdicatur iurisdicō a iudice a quo. et in superiorem ad quem transfunditur, vt in. c. cum appellationibus. sepius alle. Effectus hō assignationis termini est, qd si in termino appellans non prosequitur suam appellationem inducitur renunciatio et desertio appellationis. et actus a quo emissa est appellatione manet rams, vt in. c. cum fit. et etiam i. c. reprehensibilis. et in. c. sepe. de app. Et terminus huiusmodi statuitur vel ad iter arripiendum, vel ad presentandum se superiori ad quem appellatus est. De quo in. c. personas. in glo. ij. et super ea. Ipsius tamen termini diuersi surgunt et causantur effectus. Im qd in ipsius assignatione aliqua concurrunt vel non. Nam aliquando appellatione solum recipitur a iudice. Ita qd cum assignatione termini concurrat dilatio iudicis. Aliquando solum approbatur a parte. Aliquando concurrunt vtrūq. qd recipitur a iudice, et a parte approbat.

Aliquando neutrum fit, quia nec recipitur nec approbatur. Si ergo appellatio recipitur a iudice vel etiam si approbatur a parte, tunc terminus huiusmodi habet vim perempt. Ita qd non venientem constituit contumacem, sic qd in articulo appellationis contra eum vt contumacem potest procedi. Et tenet mittere procuratorem sufficientem, saltem ad articulum appellationis expediendū vt in. c. sepe. et ca. nicolao. de appellati. Idem et fortius vbi vtrūq. concurrat, scilicet receptio iudicis, et approbatio partis, sed vbi neutrum interuenit, quia nec recipitur a iudice appellatio, nec approbat a parte, tunc sufficit mittere procuratorem ad impediendum, et contra dicendum tantum, nec procedere in articulo appellationis contra absentem, vt no. in dicto. c. nicolao. Licet glosator ibi videatur tenere contrarium. Si autem recipitur et approbatur appellatio et cum hoc petit appellatus, qd veniat appellans instructus, tunc debet mittere procuratorem instructum sufficientem, ne dum ad articulum appellationis, sed etiam ad causam principalem, vt in. cap. cordi. d. ap. li. vi.

Forma apostolorum qui dimissorii dicuntur est ista.

Bactissimo in christo patri ac domino, domino paulo diuina providentia, sacrosancte romane ac vniuersalis ecclesie summo pōnifice, Episcopus talis et c. vel talis officialis eius deuotus fidelis ac obediens, deuota pedum oscula beatorum. Ponerit sanctitas vestra, qd cum i causa que inter a. ex vna. et b. ex altera parte, de et super domo l' fundo tali, seu debito tali, coraz

me in iudicio vertebat. sententiam predicto. a. et contra bernardum prefatum tali diffinitiuam. vel interlocutoriam. sic vel sic pronuntiando super exceptioe tali. Et quia ab huiusmodi sententia diffinitiuam vel interlocutoriam. idez b. ad e. v. s. ad sanctam sedem apostolicam appellauit. Idcirco ipsum bernardum appellansem a meo iudicio dimitto. et ad vestre sanctitatis examen ex his litteris meis dirigo. sibi litteras huiusmodi sigillo meo sigillatas concedes. In testimonium premissorum. Datum etc. Et hoc cum appellatum est ad papam. Si vero ad inferiorem puta episcopum vel archiepiscopum. scribatur sub eadem forma. verbis competenter mutatis. scribendo Reuerendo vel reuerendissimo etc. Aliqui non dirigunt superioris sed scribunt vniuersi. Alij breuiter sic concludendo dicunt. ad appellansem verbo vel in cedula nuda scribunt in hec verba vel similia. quia tu a me appellasti a tali sententia mea diffinitiuam vel interlocutoriam. Ideo ab obseruatione medij iudicij his apostolis te dimitto. et ad eius ad quem appellasti ex amen dirigo. Et si volunt sibi statere terminum. iungit triuz vel quatuor mensium spacium vel diem talem statim pro termino ad iter accipiendum pro appellationis tue prosecutione faciendam vel ad presentandum te conspectui sedis apostolice. vel alterius superioris ad quem appellasti etc.

Forma apostolorum reuerentialium potest esse talis.

Sanctissimo vel reuerendo etc. vt supra. Talis actor vel talis reus in causa tali: que inter ipsum vel talem ex vna. et tale parte ex altera.

de et super tali re et eius occasione in iudicio coram me vertebatur. a sententia diffinitiuam vel interlocutoriam etc. ad sanctitatem vestram vel reuerentiam appellauit. et quis appellatio sua mihi friuola videatur. tamen ob reuerentiam vestram eidem sue defero appellationi. statuendo sibi terminum etc. vt supra.

Apostoli refutatorij possunt dari sub hac forma.

Sanctissimo vel

reuerendissimo etc. vt supra. Non erit sanctitas vel reuerentia vestra quod talis a me et interlocutor. sententia in tali causa: que coram me inter ipsum et tale super tali vertebatur. ad e. s. v. seu ad vos appellauit. Et quia huiusmodi appellatio friuola est et frustratoria ex tali causa. ideo quod cum huiusmodi appellationibus friuolis. nec ius deferat. nec sit ei per iudicem deferendum. eidez appellationi non dicitur deferendum neque defero. et hos apostolos refutatores. sibi tradidi atque tradidit in quorum testimonium etc. vt supra. Et ponitur ista forma de interlocutorijs quia quando a diffinitiuam appellat. tunc necesse est deferri. quia ius defert. de iur. iur. venientes. d. appel. non solum. li. vi. Iudices modernis temporibus raro dirigunt tales litteras ad superiores sed facile se de istis apostolis expediunt. dicunt verbo ad appellansem: vel eius procuratorem sub hac forma. Appellationi tue ob reuerentiam sedis apostolice vel talis superioris ad quem est appellatum deferimus seu defero. et talem tibi terminum prefigo ad appellationem tuam prosecutionem. Et quia appellatio tua videtur nobis friuola. ideo ei non deferimus. hanc responsionem tibi pro

apostolis refutatorijs concedentes. Et hoc faciunt iudices per notarium scribi loco apostolorum. Et scribit notari? si vult appellationem et apostolorum dationem in eadem carta. seu in vno instrumento. ponendo in fine instrumenti appellationis formam de qua supra. Item anno. indictione. pontificatus. quibus supra. die tali. mense tali. Coram iudice predicto. ac in mei notarij publici et testium infra scriptorum presentia. personaliter constitutus predictus. N. appellans vel talis ipsius procurator. apostolos per predictam dominum iudicem super appellatione sua predicta sibi dari cum instantia humiliter postulavit. Cui ipse iudex dando apostolos. in hec verba respondit. vel scriptam cedulam tradidit et in ea contenta pro apostolis sibi dedit cuius tenor talis est etc. Et scribit tenorem seu formam apostolorum. Et subiungit postea. super quibus etc. ut supra in instrumento appellationis. Si autem iudex terminum datum vel dandum ad recipiendum apostolos prorogat in alium diem. an tunc iterato appellans teneat comparere seu apostolos petere. Vel si respondet iudex apostolos se daturum. nullo certo termino prefixo. quid iuris sit. legit et no. in de. quis rigor. supra sepius alle. Et ita sunt ista expedita que sequuntur sententiam. quando ab ea appellatur. quia tunc sententia non debet exequi cum per appellationem sit suspensa. ut in dicto. c. venientes. de iure iur. Immo quicquid post sententiam etiam ante appellationem per iudicem vel aduersarium fit. totum reuocabitur pro modo atreptati. De quo plene in. c. non solum. supra allega. et sic transit non in rem iudicatam. Si vero a sententia non fuerit appellatum. et sic transit in rem iudicatam. tunc ipsa sententia debet ex-

equi. alias parum prodesset sententias dari. si executioni non demandarentur ut de re iudica. cum aliquibus.

Aduertendum tamen quod sunt quedam sententie que nunquam transeunt in rem iudicatam. ut sunt sententie quarum obseruancia induceret periculum anime. de re iudica. tenor. et. ca. consanguinei. de frater. fraternitas. cum si. Quedam sunt que statim transeunt. ut est sententia excommunicationis. de appell. pastoralis. de senten. excomuni. per tuas. que tamen proprie non est sententia. et hoc verum quod non statim in rem iudicatam quo ad privatam utilitatem. Sed quo ad publicam utilitatem tangentem periculum animarum nunquam transit. ar. de excep. pia. li. vi. Nam semper auditur conquerens contra iniusta excommunicatione. de offi. delegati. cum contingat. Sunt etiam quedam casus in quibus diffinitiva sententia statim transit in rem iudicatam que notantur de re iudicata. super rubricis. Quedam sententie tenent medium. quia transeunt in rem iudicatam. sed non tamen statim sed post decem dies. Et istud regulariter obtinet in sententijs. predicta extrema sunt casualia nota. de re iudicata. super rubrica. et in capitulo. sanguinei. Et hoc quando sententia tenet. licet sit iniusta. Secus si esset nulla. quia tunc non transit. de senten. et re iudicata. capitulo primo. Et modos nullitatis ponit Guilhelmus in specul. de senten. pla. §. iuxta oppositionis. Et dicitur sententia nulla. quia lata est contra ius institutionis expresse. Ibi breuiter est aduertendum quod iudicium sepe peruenit. Aliquando propter ipsius iudicis infidelitatem. Aliquando propter insatiabilem rerum temporalium. quas magis quam deum diligit auaritate. Unde dicitur Iste primo. Principes tui infideles sunt loci furum

munera sequuntur retributiones etc.
In iusta dicitur que est lata contra
 ius litigatoris. Nulla tamen transit ius
 sic ut dictum est. Distinguitur tamen
 quia quandoque sententia est nulla. nec
 servatur. Et si contra ius constitutionis
 est lata expresse. quandoque est nulla. s3
 servatur donec d nullitate constet. ut si
 est lata per falsos testes seu falsa instru-
 menta. qz ista e nulla in veritate. sed est
 aliqua in opione. De quo de exceptio.
 cum venerabilis. Quandoque nulla est.
 et transit in rem iudicatam post triginta
 dies. ut ibi notatur. De quo per Hosti-
 ens. in capitulo Cum bertoldus de re iu-
 di. Sententia ergo que transit in rem
 iudicatam in actione personali demanda-
 bitur executione. post tempus quadren-
 nestre. quia istud tempus condemna-
 nis in personali actione conceditur a iu-
 re. ut in capitulo querenti de officio. de
 lega. Potest tamen huiusmodi tempus
 artari vel prolongari per iudicem ex cau-
 sa. sine causa hoc non potest. Alias si ar-
 tauerit sine causa supplebitur a lege. ut
 sibi notatur et in specula. de sententia ex
 communicationis. s. videndum in prin-
 cipio. Et fiet executio in huiusmodi ac-
 tione personali isto modo seu ordine. qz
 precipietur reo q pecuniam in qua con-
 demnatus est actori sibi soluat Et an ip-
 se condemnatus ad ipsius pecunie solu-
 tionem precise cogi debeat victore in-
 stante et petente recitat Johannes an-
 dree ibi in additi. specu. q Guilhelmus
 in ista questione tenuit condemnatum si
 habet in pecunia ad illud teneri. Si
 vero non habet victus in pecunia: unde
 de satisfacet executio fiet in rebus ipsi-
 us. Et primo in mobilibus. videlicet ut
 capiantur mobilia si possidet. Si vero
 mobilia non habet recurritur ad immo-
 bilia. Si nec immobilia possidet perue-

nitur ad nomina sine iura scilicet ad ip-
 sius condemnati/debitores sic tamen q
 nomina debitorum debitum canstentis/
 um et non negantium pignora capiantur.
 de q in specu. de sententie execu. s. se-
 quitur videre. In actione reali sta-
 tim fit executio postq fit sententia. tran-
 sivit in rem iudicatam scilicet si regula-
 ter post decem dies. Unde si actum est
 est fundum vel domum. et mittendus
 est actor in possessionem eiusdem rei. sci-
 licet fundi vel domus. de re iudi. Cum
 bertoldus in fine. nec sufficit dare pig-
 nora. sed requiritur corporalis posses-
 sionis traditio. ut in capitulo Cum aliq
 bus de re iudi. Et quomodo iudex ma-
 dat executori suo q eandem rem actori
 ad iudicatam. seu eius rei veram et cor-
 poralem possessionem det ipsi actori.
 Guilhelmus ponit formam in de senten-
 tie execu. in dicto. s. sequitur. Quia
 preceptum huiusmodi scribi debet i ac-
 tibus per notarium. Talis iudex talis
 curie exequendo sententiam diffinitiuam
 in causa tali per eum. latam vel per talem
 inferiorem iudicem vel ipsius delegatum
 latam. manu talis notarii scriptam vel
 subscriptam. ac ipsius iudicis sigillo et
 predicti notarii signo signatam et sigilla-
 tam. Et precepit et iniunxit tali execu-
 tori seu cursori siue nuncio. q rem talem
 tali actori per sententiam predictam ad
 iudicatam. ac eius nudam et possessionem
 corporalem det et assignet eidem vi-
 ctori predictam. et eum amouendo ab
 eodem. Acta sunt hec etc. Vel fit precep-
 tum iudicis. per litteras dirigendas exe-
 cutori. Et possunt tunc scribi sub hac for-
 ma.

Iudex tali actori

etc. Salutem in domino pridem orta
 inter talem actorem ex vna parte. et

reum de & super tali fundo vel domo. ex eius occasione parte ex altera materia questionis. & causa huiusmodi intentata & introducta in iudicio coram vobis nos in causa eadem iure & iudicario ordinem observatis procedentes. **S**ententiam inimus diffinitivam predicto actori domum peritiam per eundem adiudicando. ac prefatum reum ad traditionem seu restitutionem domus huiusmodi & in expensis lris condemnando. put in ipsa sententia nostra plenius continetur. **U**erum quia parum prodest sententias ferre nisi executioni demandetur. **I**dcirco pro parte memorati actoris humiliter requisiti ad predictae sententiae executionem diximus procedendum. **V**obis ergo in virtute sancte obedientie firmiter & districte precipiendo mandamus quatinus prefatum **R.** actorem in corporealem & realem predictae domus sibi ut preferitur adiudicate possessione inducatis. ac ipsam domum ac eius possessionem tradetis & assignens eius detentorem abinde remouendo. **N**onentes eundem reum **R.** quem nos presentibus perempto. monemus. ut infra sex dies spacium a notificatione presentium sibi facta computandum: quorum duo pro primo. & c. **A**b eiusdem domus detentione & occupatione desistens eam prefato actori vacuam & liberam tradat & ad ipsius corporalem & pacificam possessionem illum admittat sibiq; summam talem florenorum seu librarum denariorum talium pro expensis per eum in lite predicta coram nobis factis restituat ac persoluat. & alias predictae sententiae nostre pareat humiliter & intendat. **A**liquin contra ipsum per censuram ecclesiasticam & alia iuris auxilia prout de iure poterimus procedamus. diem vero & c. ut supra in formis aliorum mandatorum.

Et si executio illius preterea iudicis sit per cursozem seu nuncium. habebit referri iudici diem & formam executionis. **E**t quicquid factum est per eum & huiusmodi relatio scribatur in act. vi delict.

R. talis curio seu executor siue nuncius retulit se de mandato talis iudicis in vim executionis sententiae talis in tali causa lata. de tali re reddisse et assignasse tali victori nudam & corporalem possessionem talis fundi. eidem actori per eandem sententiam adiudicatum quam sententiam talis victor detinuit & occupavit.

Uerum autem delegatus ordinarius possit exequi sententiam suam **N**otatur in capitulo **S**i quis de foro competenti. vel in hoc minores iudices. no. in capitulo **C**um ecclesiarum. de offi. ordi. cum remissis. **E**t quia sunt opiniones. potest dici quod delegati ordinarii etiam alij minoris iurisdictionis hoc possunt per censuram ecclesiasticam: que est simplicis iurisdictionis. sed non per traditionem possessionis quod est mixti imperij. **I**udices tamen indifferenter exequuntur sententias suas per excommunicationem & per missionem. **E**t delegatus principis exequitur sententiam suam infra annum post annum expirat totaliter ipsius potestas. **I**ta etiam quod excommunicatum per eum infra annum. anno elapso non absoluit. ut. le. & notatur de offic. deleg. querenti. **E**x quibus causis vel per quas exceptiones impediri possit executio sententiae. plene no. in capitulo doctor. de re iudi. **E**t in spe. de sententia excommunicata. §. vltimo. **S**ed quo iure petatur executio. **N**otatur in specula. eodem titulo. §. **B**reuitate. **E**t dicit ibi **G**uillimus. quod victor habet ibi duo auxilia. per que ipse exequitur executionem.

scilicet officium iudicis et actionem iudicati non autem per actionem in factum. et in hoc dicit errare multos aduocatos et proceditur summarie sine datione libelli. et lit. contesta. de quo dicendum est ibi. Licet autem sententia transiit in re iudicatam et sic facienda sit ipsius executio ut dictum est. Quibus tamen quando releuatur remedio supplicationis. ut in ca. ex litteris. de resti. in inte. de quo in spe. de supplicationibus per totum vel beneficio restitutionis in integrum ut eodem. per totum. Et tunc ex quo si impetramur principaliter procedetur in causa restitutionis in integrum ordine iuris obseruato. ut de offi. iudi. ca. ij. Et ista causa tunc finiri debet et expediiri infra quadriennium. ut in de. vnica. de resti. in integ. Et libellos in materia restitutionis in integrum. quia raro hic in paribus practicatur obmitto. Et quia ut dictum est. aliquando reus non parens sententie excommunicatur. et aliquando pro contumacia. quia citatus non comparet ut visum est supra in principio processus. Et quia volens parere et absolutionem petens debet absolui ut in capi. cum conuincat de offi. de lega. Ideo ut habentur forme absolutionum. Sciendum quod si quis excommunicatus est pro contumacia. si vult de parento iuri est absolendus sub forma iuris Si offert cautiones de parento iuri et soluendo expensas ratione sue contumacie per aduersarium factis de appel. qua fronte. de iudi. capitulo primo. Et hoc si sententia est iusta quia si est iniusta debet absolui sine difficultate. de rescrip. ab excommunicato cum conuincat. Et intelligendum est etiam quando excommunicatus est pro contumacia vel offensa. Nam si quis est excommunicatus pro contumacia vel offensa notoria. non absoluitur nisi satisfactioe

premissa. ut capitulo ex parte. de verbis rum significa. quo ad offensam manifestam. De manifesta contumacia probatur ut in capitulo venerabilibus. in. s. secus. de senten. excommu. libro sexto. Sequitur forma absolutionis. sub forma iuris. N. talis iudex et c. Rectori tali seu plebano Salutem in domino. quia talis excommunicatus a nobis pro contumacia ad instantiam talis paratum se offert stare iuri coram nobis. Unde ipsum ab huiusmodi excommunicacionis sententia absoluiimus in dei nomine in his scriptis. Et diem talem in quo predicto actori iure pateat coram nobis si bi pro termino precepto. assignamus. Quare vobis mandamus quatinus eundem N. sic absolutum publice nunciatis. Volentes autem predictum terminum actori memorato tempestiue intire vel nunciare. Datum et c. Et breuius sic.

Officialis vel iudex talis tali plebano Salutem in domino. quia talis excommunicatus a nobis pro contumacia ad instantiam talis paratus est die seu feri a tali stare iuri coram nobis. Unde ipsum sub forma iuris absoluiimus. N. va. vobis quatinus eundem. N. sic absolutum publice nunciatis. et predictum terminum volumus actori mature nunciari. Datum et c. Et ista forma coram ordinario sic frequentatur In aliquibus locis absoluitur excommunicatus per vicem a vinculo excommunicationis et remittitur ad sacerdotem ad reconciliandum de peccato inobedientie pro quo fuit excommunicatus. Et huiusmodi vero reconciliationis formam ponit Guillelmus in specul. de sententia prola. in versicul. debet autem fieri ista absolutio cum psalmo penitentiali. Possit etiam forma absolutionis extendi quoad et vi

latari narzando processum habitū. et cō
tinuacīe qualitatem et alia. sicut faciunt
quidam delegati sub hac vel consimili for
ma. **¶** **I**n prepositis vel decanis ecclesie
talis iudex delegat? et c. **¶** **U**niversis et sin
gulis prepositis. decanis. scolasticis. cā
toribus. thesaurariis. ebdomadariis. ple
banis. vicariis. altaristis. ceterisque divi
norum rectoribus et vicibus eorum tenendi
bus seu gerentibus. clericis et notariis
publicis quibuscumque per talem civitatem
et dioce. magunt. ac alias ubilibet con
stitutis: qui presentibus fuerint requisi
ti. **S**alutem in domino et mandatis no
stris immo vtrius apostolicis firmiter
obedire. **C**um in causa que inter talem
actorem ex vna parte. et talē reū pre
altera de et super tali re vel debito ferretur
coram nobis. **E**t predictus actor prefata
reō libellum in scriptis obtulisset.
Nos eidem reō diem talem ad respon
dendum eidem libello. vel exceptiones
dilatorias sibi forsitan competentes p
ponendum pro termino precepti. duxi
mus assignandum. **S**ed quia in termi
no huiusmodi idem reus minime com
paruit per se vel responsalem et exceptio
nes aliquas preponere aut predicto li
bello respondere contumaciter non cu
rauit. **I**dcirco idem **M**. reus pro contu
macia huiusmodi monitione premissa
per nos fuit et est excommunicationis vin
culo innodatus. **N**unc autem reus ipse
se presentans coram nobis petiit humili
ter et deuote ab huiusmodi excommuni
cationis sententia se absolui. offerens iu
dicio fisci. seu de parte iuris cautioni.
etiam dicens se paratum parti aduerse
satisfacere congrue de expensis. **U**nde
citato adhuc ipso aduclario et presente
vel contumaciter absente: ac recepto ab
ipso excommunicato prius iuramento sed
formā iuris dpendo mādāt ecclesie et p

grua facienda satisfatione expensarum
euz ab huiusmodi excommunicationis
vinculo absoluius. et c. vt supra. **E**t
cautelam de custodienda et referuanda
absolūōne dat glosa in capitulo expo
sunt. de cleri. excommuni. ministra.
Et **G**uil. in spe. de sentent. prolatio. §.
Nunc autem. vt. absolūōnem autem
Dum vero excommunicatus pro debi
to vel pro re iudicata vel pro crimine.
vel offensa manifesta satisfecit. tunc sim
pliciter absoluetur sub hac forma
Offici. et c. quia talis excommunicatus
pro re iudicata vel pro tali manifesta of
fensa ad instantiam talis de huiusmodi
iudicato seu offensa satisfecit. **I**dcirco eū
absolūōnem petentem absoluius in
dei nomine in his scriptis **M**andant.
et c. vt supra. **D**e absolūōne ad cautelā
quomodo et qualiter fiat. notatur in ca
pit. apostolice de excep. et in ca. solet. de
sen. excom. li. vi.

De processu iuris sine strepitu.**Plus ē supra**

de processu ordinario qui i cau
sis regulariter obseruatur. **S**ed est qui
dam specialis processus qui obseruatur
quando iudex simpliciter et de plano si
ne strepitu et figura iudicij procedit. **E**t
quis ordo tunc seruandus sit traditur i
cle. sepe. de verbo. significa. quia libellus
necessarius non offeratur. **E**st tamen dā
da petitiō summaria in scriptis vel faci
enda verbo. et i actis redigenda. **I**tem
procedetur sine lit. cont. ac sine conclu
sione: que tria in processu ordinario sūt
de substantia vt ibi dictum est. **P**otest
etiam ferre sententiam diffinitiuam sū
do quod in alijs non possit etiam ibi
no. **E**t valet citatio ad sententiā audiē

dam etiam non peremptor: que alias sufficiens non esset. Item in isto processu fortius q̄ in alio debet iudex amputare materiam dilationum: retinere iugia partium et testium multitudinem. Et procedere potest tempore feriarum in fauorem hominum introductarum. Et ita sunt plura in hoc processu specialia scilicet. xi. vel. xij. vt nota. i illa cle. sepe. de verbo. signifi. in glo. prima. Et processum huiusmodi aliquando iudex tenetur seruare. aliquando potest si uult quia si princeps mandat sic procedi vt facit in consensu orijis studiorum: tunc ita iudex tenetur procedere. Valet tamen processus si ordo iudiciarius partibus omnino non contradicēibus fuerit obseruatus. vt in cle. sepe allegata. Sed potest iudex sic procedere si uult scilicet in causis priuilegiatis a iure super tali processu. Et iste sunt quatuor species cause. beneficiale. matrimoniales. decimarum et usurarum. in istis relinquitur potestati iudicis si uult procedere simpliciter et de plano. vel ordine iudicium obseruare. vt i cle. dispensatam. de iud. ver. de hoc in glo. non licet. Et quia potest iudex vt dictum ē in istis causis obseruare ordinem. et sic libellum exigere. in quo continentur acta ipsius rei contra actorem suum vt iudex ipsa perlegat examinat et memorie commendat et recte sententiam finaliter proferat.

Qualiter ergo i causa beneficiali formandus sit libellus uideamus. et potest sic concipi.

Quoniam vobis honorabili viro domino auditore vel iudice proponit procurator. p

curatorio nomine discreti viri **A.** canonici ecclesie beate marie virginis erfordensis maguntinens. dyocesis. conquerens in iure aduersus **B.** clericum se asserentem dyocesis eiusdem et quem libet alium pro eodem in iudicio legitime interuenientem. Et dicit quod licet prefato **A.** vigore gratie apostolice eidem de canonicatu sub expectatione prebende in ecclesia sancte virginis marie predicte in speciali facte cononitatus et prebende. per mortem quondam canonici eiusdem ecclesie beate marie dum vixit canonici prebendati. tunc vacantis per certam executores. ad hoc specialiter a sede apostolica deputatum fuerint et sunt collati et sibi de eisdem sit prouisum **Ac** ipse **Arnold.** ad canonicatum ac prebendam huiusmodi per eundem executores inuestitus existat. Sic quidem canonicatus et etiam prebenda cum suis iuribus et pertinentijs suis vniuersis pertineant et pertinere debeant ad eundem. **T**amen prefatus **Bertold.** ad eodem canonicatum et prebendam se intrusit de facto et intrudi fecit et procurauit. **Ac** intrusionem de se factam tam habendo predictos canonicatum et prebendam detinuit et occupauit. detinet et occupat. fructus. redditus et prouentus. iura et obventiones prouenientes ex eisdem. percepit et imbutauit. percipit et imbutat. **Neq̄** prefato **A.** opposuit et opponit. ac eum impedit et impediuit. fecitq̄ et facit per intrusionem occupationem et alia supradicta: quo minus ipse **Arnold.** canonicatus et prebende huiusmodi. ac iurium ac pertinentiarum earundem possessionem: seu quasi assequi possit. et habere animesue periculum et predicti **Arnold.** p iudicium et detrimentum. **Quare** agit et petit. procura. quo supra nomine procur

ratoris quatinus vos domine auditor seu iudex reuerende precognito quantum sufficit de premillis pronuncietis de ceteris et declaratis canonicam et prebendam et predictos ad memoratum A. pertinuisse de iure et pertinere. Et eos eidem A. adiudicandum fore. ac adiudicari debere et adiudicatis. Intrusionem et retentionem occupationem et alia premissa temeraria illicita et iniusta fuisse esse. Et predictum B. occupatorem ab occupatione impedimentis et alijs predictis compescendum et compescatis sibi de prefatis silentium imponendo et imponatis super eisdem et canonicam et prebendam et eorum retentionem eum remouendum et remoueat. Predictus A. in possessionem seu quasi eorundem canonicam et prebendam. Juriumque pertinentiarum ipsarum inducendum et inductum defendendum atque reducatis et defendatis seu induci et defendi precipiat. Ipsum B. predicto A. in fructibus perceptis et expensis litis legitimis. nihilominus condemnato per vestram diffinitiuam sententiam et eius executionem. Nec petit coniunctim et diuisim ad necessariam probationem solus se astringens. officium verum in premillis omnibus et singulis quantum oportuerit humiliter implorato. saluo iure corrigendi addendi minuendi etc. ut est moris. Iste libellus procedit quando agenti beneficium iam est collatum ita quod est suum. et habet ius in re. si vero nondum esset sibi collatum vel de eo prononciatum. sed conferendum ita quod non est suum. sed sibi debitum esset ius ad rem. De quo de rescrip. auditor in cle. i. glo. Si pronuncaret. tunc secundum hoc debet mutari libellus. scilicet narrando quomodo beneficium tale de tali causa sibi esset debitum. Et petendo id sibi debitum et conferendum sibi prononciari. Et tunc audi-

tor qui pronunciat illud ei debitum potest sibi sine nouo mandato de illo prouidete ut circumstans euitetur. ut in cle. alle. cap. auditor de rescrip. Et etiam debet fieri mutatio libelli secundum quantitatem facti. et plures libellorum formas ponit gnil. in spe. de prebe.

Si beneficium est de iure patronatus tunc presentatus sic format libellum suum.

Oram vobis etc. Et dicit quod licet A. predicte ad ecclesiam et vicariam talem. per mortem quondam c. vl. recto. eiusdem vacantis. per d. clericum vel laicum ipsius ecclesie vel vicarie verum patronum et in iure patronatus ecclesie vel vicarie eiusdem in possessione vel quasi existentem. ac pro tali habitu communi iure et deputatum vobis domino preposito vel archid. vel offi. infra tempus debiti quadrimestre presentatus existat. ad inuestiendum tamen predictis B. presentationi cuiusmodi facite et inuestire faciete se opposuit et opponit temere. impediuit et impedit frivole. ac fecit et facit minus iuste. Quominus presentatio predicta per vos admissa fuerit suum debitum sortita atque sortitatur effectum. Agit igitur et petit procurator predictus nomine quo supra. per vos precognito quantum sufficit de premillis. prononciari decerni et declarari presentationem de prefato A. ut prefertur fuisse factam esse admittendam et admitti. Ipsumque A. ad ecclesiam vel vicariam predictam inuestiendum et inuestiendum fore inuestiri et inuestiri. Et in corporalem ac realem ipsius ecclesie seu vicarie iuriumque et pertinentiarum eiusdem possessionis vel quasi inducendum et induci predictoque B. aduersa latio super opposicione et impedimentis

ad ecclesiam seu vicariam talē ppetuū
 silētiū imponēdū r imponi. Et ab
 ipsiſ impedimētis ab oppoſitōe eſſe
 ppeſcendū ac ppeſci veſtra ſentētia diſ
 ſinitiva r cenſura eccle. mediāte. Nec pe
 tit coniunctim r diuiſim vna cū expenſ
 l. l. r. Iſta petitio colligit ex no. per In
 no. in c. cum bertoldus. de re iud. Et q
 dam addunt in libello peto preſentatio
 nem admitti r pñtationem aduerſarij p
 non patronū r eum qui nullum ius pñ
 tandi habz factam caſſari. r. de quo i. c.
 cum bertoldus. ſed non eſt curandum.
 Et ſi aduerſarius preſentatus a nō pō
 no iam eſſet inſtitutus ſm hoc aliter for
 maretur petitio iſto modo. peto talem a
 non pōno nec iuriſpōnatiſ poſſeſſore
 pñtatum. r male inſtitutum ab illo bñ
 ficio amoueri r meā preſentationē a dō
 patrono factā admitti ipſum beneficiū
 mihi adjudicari r me ad illud inſtitui r
 inueſtiri r. vt in ca. cum bertoldus. ſup
 alle. Et ſi forte preſentator in veritate nō
 eſt patronus ſed ſolum poſſidet ius pō
 natiſ cum bona fide. Tunc preſentator
 non dicat in libello ipſum eſſe patronū
 ſed ipſum fuiſſe tpe preſentationis r eē
 in poſſeſſione vel quaſi iuriſpōnatiſ
 r ſufficit. vt in c. pſultationibus. de iur
 patronatus r. de quo etiā no. in c. ij. d
 reſti. in inte. cum ſimilibus. Cum autēz
 de iure patronatus agitur inter pōnos
 qualiter tunc cōcipiatur libellus ponit
 Guil. in ſpe. d. iij. pa. r poteſt ſic forma
 ri.

Coram vobis pre
 ponit conquirendo in iure proc. nomie
 pcuratorio diſcreti viri A. layci aduer
 ſus B. laycum. Et dicit q licet iurpō
 natiſ talis eccleſie vel vicarie. ad pre
 dictum A. pertinere r pertinere debeat d
 iure Ipſe qz A. fuerit tempore ſpoliatio

nis infra ſcripte in poſſeſſione vel quaſi
 iuriſpōnatiſ eccleſie vel vicarie eiuf
 dem. Tamen predictus B. die anno r
 menſe tali. quendam D. ad eccleſiam
 ſeu vicariam predictam. tunc certo mo
 do vacantem vobis preſentavit. Ipſuz
 a poſſeſſione vel quaſi iuriſpōnatiſ pō
 dicti ſpoliando. Quare agit r petit. pcur
 ator predictis quatinus vos domine
 iudex precognitiſ quantū ſufficit de pre
 miſſis nunciatiſ r decernatiſ r declare
 tiſ iurpōnatiſ eccleſie vel vicarie
 predicte ad preſatam A. pertinuiſſe r p
 tinere preſentatiōem qz r ſpoliationē p
 dictas r temerarias r illicitas iniuſtas
 eſſe r fuiſſe ac eundem A. in pñſinū ſta
 tum poſſeſſionis ſeu quaſi eiufdem iur
 riſ reponendum eſſe r reponendum r reducere
 dum fore reſtitui reponi r reduci debet
 re. Reſtitutiſ qz reponatiſ r reductiſ
 per veſtram ſentētiā diſſinitivaz. Et p
 iſtum libellum intentatur poſſeſſozium
 r petitozium. Poſſet etiā alterum tā
 tum intentari. vt dictū eſt in alio pceſ
 ſu circa formas libellozum. Et iſta cauſa
 ſuper iure patronatus non eſt beneficia
 lis. cum de titulo beneficiali non agat.
 Ante in ea pcedendum eſt ordine iudi
 cialiſ obſeruato

Sup primo libello pñt ſic formari
 poſitiōes r articuli

T primis ponit r
 probare intendit q in dyoce. magunē.
 in terra thuringoz fuit ante. x. xx. xxx. r
 circa vel vltra. r a tempore de quo vel d
 cuius initio ſiue contratio memoria ho
 minum non exiſtit fuit r eſt quoddam o
 pidum vocatam communiter opidum
 erforb. habens diuerſas eccleſias colle
 giatas r parrochiales. ac alias palam r
 notorie. Item q in eodem opido erfor
 b. in aliſ ecciſas ibidē fuit a pdicto tpe

et per idem tempus et est etiam collegia
ta ecclesia beate marie virginis ab erfor
de. communiter appellata. habens pre
positum decanum et capitulum. certas ac di
stinctas prebendas ac iura alia ecclesie
collegiate publice ac manifeste. Item quod
de premissis et signanter omnibus fuit
et est publica vox et fama. Item ponit et
probare intendit. quod sanctissimus in cri
sto pater et dominus noster Innocentius
diuina providentia papa modernus. pre
dicto C. gratiam faciendo speciale. die
tali. mense tali canonicatum in ecclesia
predicta. predicto N. contulit et ipsum
per decanum et capitulum recipi manda
uit in canonicum et fratrem. stallumque i
choro et locum in capitulo cum iuris ca
nonici plenitudine eidem assignari. Item
quod prebenda si qua tunc vacaret vel qua
in posterum vacare contingeret ecclesia
in eadem. eam predictus A. infra mens
spacium unius acceptaret. predictus do
minus noster papa eidem A. cum omni
bus iuribus et pertinentiis suis unuer
sis conferre et de ea sibi provideri. ac ip
sum ad eandem in ipsiusque ac iurium p
tinentiarumque possessionem eiusdem vel
quasi inuestiri et induci. inductumque tueri
et defendi voluit et mandavit. Item quod
idem dominus noster papa ad collatio
nem provisionem et inuestituram et ali
as predictae gratie collate debitae et esse
ctualem executionem faciendum. certum
vel certos executores deputavit. Item
quod memoratus A. gratiam predictam sibi
ut premissa faciam ratam habens et
gratam. super eum litteras in forma con
sueti extrahi et processus per executores
fieri procuravit. Item quod de premissis
omnibus et singulis fuit et est publica vox
et fama. Item ponit et probare intendit
quod Anno domini. M. cccc. lxxij. die
tali. mensis talis. et ante. **Quidam**

N. fuit canonicus et predictae ecclesie beate
ma. certos prebendatos et ceteros cano
nicatos et prebendam in eadem ecclesia ha
buit et possedit. Item quod idem N. cano
nicus anno et mense predictis. die tali
diem suum extra romanam curiam clausit
extremum. Quod per ipsius obitum ca
nonicatus et prebenda predicti. quos in
prefata ecclesia obtinebat vacare incepe
runt et vacauerunt et vacare communiter
reputabantur palam et manifeste. Item
quod predictus N. vel talis eius procura
tor predictos canonicatos et prebendam
sic vacantes tanquam gratie predictae vigo
re sibi et nulli alteri de iure debitos. die
tali mense tali predictis. cum protestati
one consueta acceptavit. Item quod per ta
lem predictae gratie executores A. pre
dictis canonicatum et prebendam sibi con
ferri. de eisdem provideri. Ac se in ipso
rum iurium et pertinentiarum. in eorum
dem possessionem seu quasi inuestiri ob
tinuit die tali. Item quod de premissis om
nibus et singulis fuit et est publica vox et
fama. Item ponit quod A. predictis tem
pore gratie sibi facte. ac collationi. provi
sionis et inuestiture predictarum fuit et
est clericus vel sacerdos et in communione
fidelium de legitimo matrimonio pro
creatus. Et alias abilis et idoneus ad
ecclesiasticum beneficium maxime cano
nicatum et prebendam supradictos ob
tinendum. Item quod B. aduersarius ad
predictos canonicatum et
prebendam post predicti quoddam N. mor
te se intrusit seu intrudi fecit et procura
uit. Ipsosque canonicatum et prebendam
detinuit et occupavit. Unde et occupat
fructus redditus et proventus ex eisdem
provenientes. percipit percepit et imbu
lavit et imbulavit. ac prefatum impedit
et impediuit. fecitque et facit per intrusi
onem. occupationem et alia predicta quod

minus gratia collatio, puiſio ⁊ inueſti-
tura ⁊ alia premiſſa ſuum debitum ſor-
tiri poterint ⁊ ſortiant effectum. **E**t pre-
dictus. a. poſſeſſionem ſeu quaſi poſſeſ-
ſionem canonicatus ⁊ prebende predi-
ctorum aſſequi poſſet libere ⁊ habere.
Dat inſuper libellum pro parte ſua ob-
latum. ac producta ⁊ producenda i hac
cauſa in quantum faciunt pro parte ſua
poſitiones ⁊ articulos ⁊c. ac etiam
denotatum ſignis ⁊ ſigillis. **S**aluo iu-
re addendi. corrigendi. ſupplendi. de-
clari ⁊c. vt eſt moris ⁊ ſtili.

Quando benefici

um eſt de iure patronatus tunc ex libello
ſeu petitione formant poſitiones ⁊ arti-
culos in hunc modum. **P**oſitiones ⁊ arti-
culos vt ſupra in alijs. **I**n primis ponit
⁊ probare intendit qd in oppido erfor-
deſi. maguntineſi. dioceſi. a. x. xx. xxx. xl.
annis citra vel vltra. ⁊ a tempore ⁊ per
tempus d cuius contrario ſeu initio nō
eſt in memoria hominū. fuit ⁊ eſt certa
eccleſia parochialis appellata cōmūiter
ſancti pauli erfordeſi. **Q**uod in eadem
eccleſia fuerunt ⁊ ſunt certe vicarie ppe-
tue a ſecularib⁹ clericis ſolite gubernari
Item qd inter alias vicarias perpetuas
in eadem eccleſia exiſtentes. fuit a tpe ⁊
per tempus de quo ſupra. ⁊ eſt certa vicaria
ad altare ſancti talis palam ⁊ notorie.
Item qd vicaria huiusmodi ppetua
per talem laicum inſtaurata eſt ⁊ fun-
data. ac de bonis ſuis dotata. ⁊ per loci
dioceſanū confirmata. **I**tem qd ius pa-
tronatus vicarie eiſdem eidem inſtau-
ratori ⁊ ſuis heredibus ſeruati⁹ exiſtit
ac pertinuit ⁊ pertinet ad eorūdem. **I**te
qd de premiſſis omnibus ⁊ ſingulis fu-
it ⁊ eſt publicorū atq; fama. **I**tem po-
nit qd predictus. **N.** fuit pſentat⁹ quōdam

inſtauratoriſ filius legitimus ⁊ natu-
ralis. eidemq; patri ſuo in bonis p eum
relictis. ⁊ maxime in iure patronat⁹ pre-
dicte vicarie in ſolidum heres ſucceſſit
ac hereditas paterna cuꝝ iure p̄dicto fu-
it ⁊ eſt ad eum tanq; verum heredem ⁊
proximū deuoluta. **I**tem qd idem. **N.**
filius ⁊ heres quondam. **D.** predicte vi-
carie vicarium ad eandem vicariā tunc
certo modo vacantem vobis dño. offi-
ciali pſentauit. qd eadem pſentat⁹
tio per vos admiſſa fuit. ⁊ idem quon-
dam pſentatus ad pſentationē ean-
dem ad predictam vicariam inſtitutus
eam tenuit ⁊ pacifice poſſedit. **I**tem qd
predictus. **N.** fuit ⁊ eſt in iure patrona-
tus memorate vicarie poſſeſſor vel qſi.
Item de premiſſis omnibus ⁊ ſingulis
Item qd de anno domini tali. die tali.
menſe tali bone memorie. **D.** predictus
vicarius vt premitit⁹ vicarie p̄dicte no-
uiſſim⁹ fuit vniuerſe carnis viā iꝑreſſ⁹.
Item qd per eiſdem quondam. **D.** no-
uiſſimi ſepedicte vicarie rectoris morte
iſta vacare incepit vicaria. vacauitq; ⁊
vacare reputata fuit palam ⁊ notorie.
Item qd. **N.** predictus ipſi⁹ vicarie pa-
tronus. ⁊ iure patronatus eiſdem poſ-
ſeſſor. pſentat⁹. **N.** ad eandem vicariā
ſic vacantem die tali menſe tali. āno ſu-
p̄dicto. vobis domino officiali p cert-
tas litteras ſuas ipſi⁹ ſigillo ſigillatas
pſentauit. **I**tem qd tempore pſenta-
tionis huiusmodi idem. **N.** pſentat⁹
fuit. put eſt in etate legitima ⁊ in iuri-
bus ordinibus. ⁊ in cōmunionē fidei-
lium aliaſq; habilis ⁊ idoneus ad bene-
ficiū huiusmodi obtinendum. **I**tem
qd. **B.** aduerſarius memoratus p̄textu
eiſdem pſentationis p non patronū
nec iuris patronatus poſſeſſorem de ipſo
p̄dicto. a. ⁊ pſentatione d̄ eo vt pre-
ſentat⁹. per verum patronum facte oppo-

fuit de facto. et oppōit impedit et impedi-
diuit. ac fecit et facit. Quo minus eadē
presentatio per vos admiffa fuit et est p
inftitutionem et inueftituram ac alia fu-
um debitū fortita atq; fortiatū effectū
Item q; de premiffis et c. dat etiam li-
bellum seu petitionem. faluo iure corri-
gendi et c. Et fi presentatus est a patro-
no: sed nō est in poffeffione presentādī.
vel fi forte est poffeffor iure patronatus
bona fide. licet in veritate non fit patro-
nus. fm hoc forment' articuli vt dictū ē
circa libellum in hac materia.

In causa matrimoniali sic potest cō-
cipi libellus.

Coram vobis ho-

norabili viro dño preposito vel officia.
ppōit pcurator nomine procuratorio
A. aduersus. B. puellam. et quēcunq;
alium pro ipsa. b. legitime in iudicio in-
teruenientem. et dicit in iure conque-
rēdo q; licet inter. a. et b. predictos ma-
trimonium legitime fit contractum per
mutuum et simultaneū vtriusq; consen-
sum verbis de presenti ad hoc aptis vlt-
tro citroq; interminatū vtroq; dicēte
ego recipio te in meā et ego te in meū.
Nec te dimittam pro meliori vel deteri-
ori. subaratione etiam mutua subsecu-
ta. vel artus datus hinc inde et receptis.
tamen. b. predicta matrimoniū huius-
modi per corporalem copulam consum-
mare predicto. a. tanq; marito suo ad-
berere. et cum vxorali affectione pertra-
ctate recusat in piculū anime sue. Qua-
re agit et petit pcurator predictus quo
supra nomine per vos pnuñciari decer-
ni et declarari sententialit' et diffinitive
matrimoniu inter. a. et b. supradictos
fuisse et esse contractum. dictamq; b.
eidem. a. in vxorem adiudicandā. et ad

matrimonium de quo agitur. et ipsius
psummatiōz faciendum ac vt sibi tanq;
marito adberere. Et eum taz in lecto q;
extra cōiugali affectione pertractet. con-
demnandum et compellendum fore. ad
iudicareq; cōdemnari compelli iusticia
mediante. Nec petit vna cum expensis
litis. Item potest etiam matrimonium
contrahi per alia verba. de quo in. ca. ex
leis. et in. c. si inter. de spō. Et sic forme
libellus fm q; se habebit factū. Si vō
matrimonium iam est corporali copula
psummatum. et aliq; diu ipsi coniuges
cobabitauerunt. Sed tandem alter eoz
ab alio se diuertit et eum dimittit. tunc
dimissus potest agere petitorio et pos-
sefforio. sed cautius est agere posseffo-
rio. oportet tamen testimonioz petentē
pbare coniugium et copulam. quia ista
poffessio non habet sine iure. vt in. c. ex
transmissa. de testi. spō. Et tunc forme
sic libellus. Coram vobis honorabili vi-
ro archidiacono vel offi. et c. ppōit p-
curator nomine pcuratorio. a. viri con-
querendo in iure aduersus. b. mulierē.
Et dicit q; licet dudum. b. mulier supra
dicta cum prefato. a. cōtraxit matrimo-
nium et traductōe ac carnali copula sub-
secura. sibi in loco tali per plures ānos
vel menses cobabitauit tanq; vxor. et
in omnib' affectione vxorali ptractāto
Tamen de anno tali die mēse tali. ipsa
b. nescit quo spiritu deducta. a. predi-
cto. a. se diuertit sine iudicio ecclesie. et
eundem dimittit ppria temeritate. euz
poffessione vel quasi ipsius et iure cōiu-
galis in ea desūmendo temere et spoliā-
to in anime sue detrimentū. Agit igit'
et petit pdict' pcurator noie pcuratorio
q; supra. quātū p cognito quātū sufficit
de premiffis pnuñciens decernatis et de-
claretis diuisionē dimissioz et spoliatoz
pdict' fuisse et esse temerarias illicitas

et iniustas temere et illicite et iniuste de facto presumptas. ipsumque. a. ad possessio- nem seu quasi predictae coniugis sue et iuris coniugalis in ea restituendum et reducendum fore ac reducatis et restitutis. ac ipsa. b. ut ad eundem. a. quem inconsulte dimisit redeat et coniugalia obsequia sibi prester sicut prius. ad denandam et cogendam esse. ad denandam et cogendam per vestram diffinitivam sententiam et censuram ecclesiasticam et alia remedia opportuna. **Dec petit et.** Si autem vxor opponeret marito restitutionem petenti exceptionem sanguinitatis in gradu prohibito. **In facienda sit restitutio. notat et habet in. c. litteras. de resti. spo. de ma. etiam libelli in. c. con questione. e. ti. vbi de hoc.** Aliquando autem agit inter coniuges ad diuortium. et hoc dupliciter. quod quibus per separationem quam ad vinculum. quibus quantum ad thorum et mutuam seruitutem. **In primo cum agit ad separationem vinculi taliter de facto contractam tunc dicitur sic libellus. Coram vobis et. pponit. procurator nomine. procuratorio a. viri. aduersus. b. mulierem. Et dicit quod licet. a. et. b. predicti sibi inuicem attulerint et sint in tertio vel quarto gradu sanguinitatis coniuncti. Et licet predicti. a. et. b. affines existant in primo affinitatis genere. et in primo vel secundo vel tertio gradu. ipsi tamen de facto matrimonium contractauerunt. Illud etiam carnaliter consummando. Quare agit et petit predictus procurator nomine. procuratorio quo supra per vos recognito quibus sufficit de premissis pronunciarum decerni et declarari. inter. a. et. b. predictos. consanguinitatis et affinitatis impedimento predicto matrimonium non esse nec subsistere posse. Ipsosque sicut de facto contractauerunt. de facto diuortizandos et separandos fore. et cohabitacione ac mutua seruitute ac vinculo facti absoluendos. diuortizari sepa-**

rari et absolui. variisque predicto. a. licentiam ad vota alia conuolandi sententiam diffinitiuam. **Dec petit. vestre ad hoc officium humiliter implorando. Et idem de alijs impedimentis: que habent in iure corrupte matrimonium. mutatis mutandis.** **In secundo vero casu cum agit ad separationem thori que fit propter adulterium sic concipitur libellus et. Coram vobis et. pponit. procurator nomine. procuratorio a. mariti. conquerendo in iure contra. b. mulierem. eiusdem. a. vxorem. et eam accusando seu denunciando dicit quod predicta. b. vxor post contractum in ipsam et predictum. a. matrimonium de anno tali die tali. mense tali. cum. c. viro in tali loco. et in camera tali in legem coniugii committendo. et thorum violando adulterium perpetravit. Seu eidem. c. adhefit publice et adhefit cum eadem adulterando. Quare petit. procurator predictus quo supra in oie. quatinus recognito quantum sufficit de premissis pronunciarum decerni et declarari predictos. a. et. b. coniuges ad instantiam et petitionem ipsius. a. mariti propter predictum adulterium vxoris separandos et diuortizandos fore: quo ad thorum et mutuam seruitutem. atque separatis per vestram diffinitivam sententiam. Aliquando addit: atque totum eidem. a. adiudicandum et adiudicetis. ut in capitulo. de dona. inter vi. et vxor. **Isto modo agit de crimine adulterii civiliter Et debet in libello exprimi tempus et locus. sed in scripto non est necessaria. de quo et de materia huiusmodi libelli in. c. me. de procur. vi. et in. c. i. ut lit. non contestata. cum remissis. Et quando sic agit de adulterio ad separationem thori: non est causa matrimonialis. quia non agit de federe matrimonii. sed de crimine adulterii. Et ideo in processu talis cause ordo iudicialis observari. Ita habet in. ca. i.****

vt lit. non contesta. Sicut in simili dixi de causa beneficii & causa super iure patronatus.

Super libello in causa matrimoniali quando agitur de coniugio: positiones & articuli sic formantur.

Positiones & articuli

vt in precedentibus formis articuloz. In primis ponit & probare intendit qd de anno dñi. M. cccc. lxxi. in mense septembri. a. & b. predicti in domo vel in loco tali. vel in domo tali. cōueniunt ad inuicem ad matrimoniu contrahendum. & ibidem de p̄trahēdo per eos matrimonio simul contract⁹ habuerunt. Item qd tandem per tractatus hmoi ad concordiam venientes. matrimoniu per consensum mutuum & simultaneū ibidem ad inuicē p̄traxerūt. Item qd per cōsensum tali modo matrimonialē idem. a. & b. verbis de p̄nti ap̄is vtroq; citroq; intimauerūt. exp̄sse vtroq; dicentes: ego te recipio in meā. & ego te recipio in meum. vel p̄ meliori vel peiori te dimittere non intendo.

Item qd in signū matrimonij int̄ eosdē a. & b. vt p̄ferē contracti. ipse. a. eidē b. sponse sue anulū vnum tradidit. & ipsa b. eidem. a. sponso suo circulū vnū argenteū tradidit: que hinc inde sic data arze nomie receperunt. Item qd tpe contractus p̄articulati. a. & b. p̄dicti puberes & alias ap̄i & idonei fuerūt ad matrimoniu p̄trahendum palam & notorie. Item qd de p̄missis omnibus & singulis fuit & est publica vox & fama.

Possent positiones & articuli p̄ aliū modum sic formari. In primis ponit & probare intendit: qd. a. & b. predicti die tali currentis anni vna cū certis p̄sonis

alijs fuerunt in tali loco p̄gregati. Item qd predictis. a. p̄sa. puella & mulieri. b. supplicauit vt cum eo matrimoniu contraheret: seu ipsum ad maritū recipere vel ducere dignaretur. promittens eaz habere in vxorem & nunq̄ dimittere. p̄ meliori seu deteriori. Itē qd p̄dicta. b. in ipsum. a. consentiens. statim dixit qd cum eo libenter velle p̄trahere. & eum ducere vel recipere seu habere in maritū. Item qd idem. a. & b. ibidem ad inuicē matrimoniu cōtraxerunt. vnus alteruz mutuo p̄sensu consuetis verbis exp̄ssis recipiendo dicente. a. se ipsaz. b. recipere & de cetero habere velle in vxorē. & eaz nunq̄ meliori vel peiori dimittere. Ac similiter. b. dicente qd ipsum. a. in suuz recipet & habere velle eum in maritū. Cum agitur ad disiungendū p̄ imp̄ dimētū. positiones & articuli sup libello sic formentur.

Positiones & articuli

vt c. & ponemus qd vocent̄ seius & ticia de quoz matrimonio agitur. In primis ponit & probare intendit qd in tali loco oppido vel villa. erāt olim & morabant̄ quondā martin⁹. & quondā berta mulier palā & notorie. Itē qd idē. m. & b. fuerūt soroz & frat. & se tales nominauerūt gesserūt habuerūt ac tenuerūt ac ab alijs cōiter tenti & notati habiti & reputati fuerūt. Itē qd ex predicto quondā m. descendit lotari⁹. & fuit fili⁹ natural̄ eiusdē. qd est palā & notorius. Item qd idē lotari⁹ p̄dicti seyū genuit. ipseq; lotari⁹ p̄ fuit eiusdē seyū naturalis. Itē qd ex alio latere de p̄dicta berta mulier reb erga descendit ipsi⁹ berte carnalis filia. Itē qd eadē reb erga ticia p̄dictā filiam suā p̄creauit. Itē qd de p̄missis omnibus & singulis fuit & est & c. Itē qd seyus & ticia p̄notati sic exsistentes p̄ sanguinei &

in consanguinitatis gradu ticio cōiuncti
 tali tempore inuicem de facto et quātuor
 in eis fuit matrimonium contraxerunt et
 carnali copula subsecuta: sibi tanquā cō-
 iuges inuicem adhaeserunt et adhererēt de fco.
In actione iniuriarum quā agit civiliter
 ad interesse concipitur sic libellus. Coram
 vobis pōit procurator procuratorio nomine
 discreti viri tici conquerēdo in iure ad
 uersus sempronium seu quēcūque alium
 pro ipso in iudicio legitime interueniē-
 tem. Et dicit quod licet ticius prefatus fue-
 rit ab annis discretis siue et sit homo
 pacificus et bone fame: statim integre lau-
 dabilis vite et conuersationis honeste
 de legitimo genitō matrimonio. Et ut
 talis ac per tali cōmuniter habitus tenet
 nominatus et reputatus. Tamen d' anno
 corrente vicij. **D**.cccc. lxx. die tali. mē-
 sis talis. in tali domo vel vico predicto
 sempronius inelicitur quo spiritum ducto
 memoratū ticium animo sibi iniuriandi
 verbis affectu iniuriosis dicendo expresse
 et nominando ipsum ticium filium me-
 reticis vel hereticum seu nequam pessimū
 vel d' eo malum cantauit canticū
 seu carmen famosum: seu libellū famo-
 sum de ipso scripsit videlicet in tali forma
 etc. quam iniuriam eidem ticio per eundē
 sempronium illatam: idem ticius reuoca-
 nit et reuocat ad animū. ac eam pro sua
 estimauit ac estimat infesse. ad tot mar-
 cas vel floē. seu libras dena. malens de
 suo tantū perdere si haberet cōmode quā
 tali fauore iniuriam sibi irrogatam tole-
 rare. Elestra tamen iudiciali taxatione
 semper salua. Agit igitur et petit procura-
 tor predictus quo supra. quatinus postquā
 constiterit de premissis pñūciatis et de
 claretis predicta verba per sempronium
 predictum de predicto ticio seu contra
 eum ut prefert dicta et prolata: seu alio
 modo psumpta fuisse et esse temeraria.

illicita et iniuriosa. temere illicite et ini-
 iuriose presumptra. et predicti tici iniu-
 riam attemptata. ipsumque sempronium
 propterea eidem ticio ad interesse tenent.
 ac eum sibi in predicta marcas seu floē.
 seu libras summa nomine interesse vta
 ut premititur: taxatione salua iudiciali
 p'demnandum. Et ad satisfactionē com-
 pellendum fore. ac cōdemnetis et com-
 pellatis per vestram sententiam diffini-
 tiuam.

Propositiones et articuli in actione huiusmodi possunt sic formari.

Propositiones et arti-

culos ut in forma supra. In primis pō-
 nit et pbare intendit. quod ticius predictus
 ab annis discretis siue fuit et est hodie
 homo pacificus. bone fame. opinionis
 illese. vite cōmendabilis et conuersati-
 onis honeste. Et ut talis ac per tali tenet
 cōmuniter nominatus et reputatus pa-
 lam est et notorium. Item quod de anno vel
 corrente die tali mensis septēbris. sem-
 pronius predictus. malo ut credit spi-
 ritum ductus verbis turpibus et iniurio-
 sis ticium predictum affectu. sibi que con-
 uicium publice dicens eum meretricis
 filium vel hereticum seu nequam pessimū
 nominando expresse. et appellando tur-
 pissimum temere animo sibi iniuriandi
 vel tale de eo cantauit canticum vel car-
 men tale famosum. vel talem cōscripsit
 librum famosum. Item quod ticius predictus
 iniuriam passus. eandem iniuriam
 statim postquā eam sibi irrogatam intel-
 lexit. reuocauit. put reuocat ad animū
 et ipsam estimauit et estimat pro suo in-
 teresse ad tot marcas vel floē. seu libras
 dena. talis monete. pro quibus nollet
 iniuriam tali modo sustinere. vestra sal-
 ua iudiciali taxatione. Item quod predictus

Defensio

semprontus tempore illate iniurie supra dicte fuit tolli capax sane mentis, et alius talis qui potest iniuriam irrogare. Et quod de premissis omnibus et singulis fuit et est publica vox et fama. Et ita habentur libellos et articulos in causis beneficiis: matrimonialibus et iniuriarum.

De defensionibus in istis causis beneficiis: matrimonialibus et iniuriarum:

Nunc de defensionibus reorum in huiusmodi causis videamus. Et primo in causa beneficii alii potest reus concipere in vim pemptoris defensionem illo modo. ut Pretensa beneficii causa que inter a. ex una parte et b. ex altera parte, vertitur coram vobis domino iudice, procurator nomine procuratorio b. predicti, proponit et dicit excipiendo, quod beneficium de quo est questio inter partes predictas, a. minime debet, nec ius aliquod habet in eo vel ad illud, maxime ex eo quia gratia preterita per eum impetrata fuit et est surrepticia per veritatem vel falsam expressionem obrenta. Tacuit enim eam impetrando se beneficii in tali ecclesia obtinere, de quo nullam in huiusmodi gratie impetratione fecit mentionem, vel expressit fructus talis beneficii decem marcarum valorem annuum non excedere, cum tamen valeat xv. marcas annuatim. Vel false expressit se clericum: cum nondum habuerit primam tonsuram. Vel beneficium est post impetrationem gratie assecutus: quod cum beneficio de quo est controversia de iure tenere non potest per quod gratie huiusmodi preterite renunciauit iuris dispositioni, vel similes potest opponere exceptiones, quando beneficium est de iure patronatus. Et quando agit in preteritos

iniuriarum

potest sic excipi. Procurator procuratorio nomine b. presentati, proponit in vim pemptoris, et dicit excipiendo quod presentati predicti b. per vos dominus iudicem admittenda est de iure. Et idem b. presentatis ad beneficium: de quo agitur instituendus, quia et si non constat eum esse patronum, et ipsius beneficii in patronatus habere, a quo talis b. est presentatus, fuit tamen in presentationis tempore, et sic est idem presentator in possessione seu quasi ipsius iuris patronatus bona fide. Unde dato etiam quod ex aduerso esset probatus presentator alius presentati beneficii fore patronum, quod tamen in patronatus non ipse sed presentator presentati b. possidet et possidet, unde ipsius presentatoris presentatio est preferenda de iure et admittenda. Vel dicit excipiendo, quod cum ipse b. per paternos numero plures presentatus existat, et plures patronorum voces habeat, preferendus est tanquam in iure potior et inuestiendus, cum ipse a tribus et alter a duobus tamen sit presentatus.

In causa matrimoniali quando agit de coniungendo: potest reus dicere excipiendo ad libellum.

Ad elidendum intentionem actoris talis in causa quam supra preterito matrimonio prosequitur aduersus talem ream in iudicio coram vobis procurator nomine procuratorio eiusdem ree proponit excipiendo et dicit quod ipsius actoris intentio quo ad vinculum matrimoniale non est legitime prolata seu in aliquo fundata. Et dato quod contractus preteritus sufficienter constaret, quod tamen ipse actor et rea sibi attinent, et sunt consanguinei in tercio vel quarto gradu, vel sunt affines in primo genere affinitatis in tercio vel quarto gradu.

vel inest eis cognatio spiritualis. Cum pater ipsius ree leuauit actorē de sacro bapnitate. Unde huiusmodi affinitatis vel consanguinitatis seu spiritualis cognationis impedimēto obstante. inf eos matrimonium esse non p̄t. Quare petit pcurator predictus quo supra nomine per vos p̄nunciari matrimonium inter ipsas partes legitime n̄ cōtrahi v̄l p̄tractum subsistere non posse. dictazq̄ ream ab actoris impetitione absoluentiam fore. Et eidem actori silentium est imponendum. ac absolutis r̄ imponatis diffinitue.

¶ Quando agitur ad matrimonium dirimendum p̄pter aliquod legitimū impedimentū. potest reus sic excipere.

Procurator nomine

ne pcuratorio talis ree. p̄ponit i modū exceptionis. ad perimendum intentiōz talis mulieris seu vxoris matrimonii minus iuste accusantis. Et dicit. dato q̄ consanguinitatis vel affinitatis vel spiritualis cognationis impedimentū pro parte ipsius actoris allegatum sufficiēt r̄ legitime sit p̄battm. matrimonium t̄n̄ inter eos contractum. huiusmodi assignati vel p̄assignati impedimēta occasione non est dirimendum. cuz sup tali impedimento p̄tenso per sedē apostolicam dudum sit dispensatum. r̄ ipsuz impedimentum sublatum. vt videtur. Et ideo eo nequaquā obstante inter eos matrimonium legitime potest contrahi. Seu ipse actor r̄ reus in matrimonio contracto licite remanere. Quare petit pcurator p̄dictus p̄fateo nomine. quatinus p̄nunciatis decernatis r̄ declaratis p̄fate mulieri super accusatiōe siue denuntiatiōe matrimonij. occasione p̄fasserit p̄ assignati impedimēti. silentiū

imponendū fore r̄ imponetis diffinitue. ¶ Quando autem agitur ad separationē t̄bri. p̄pter adulteriū. excipi potest isto modo.

¶ Excipiendo per vim p̄empt. p̄p̄t pcurator nomine pcuratorio talis mulieris. per talem maritum suum. de p̄fatenso adulterio accusato ad separationē t̄bri. Et dicit q̄ r̄ si adulterium p̄fatensum ipsius mulieris esset sufficienter probatum. diuortij tamen p̄ parte mariti desideratum r̄ petitum non est inf ipsos p̄iuges celebrandū. ex eo q̄ ipse maritus eandem vxorem suam tradidit adulterandā. vel ipsa mulier fuit violenter oppressa. vel ipse maritus post adulteriū ab ea cōmissum. eam sibi recōciliauit. vel ipsam de tali mō adulterij commissi mime accusare iurauit. Quare petit r̄c.

¶ In actione iniuriarū. potest reus sic se defendere excipiendo.

¶ Pro pte viri discreti. b. vel. p̄ponit ipsius pcurator pcuratorio noie. coraz vobis domino iudice. r̄ dicit excipiendo q̄ p̄fata iniuria quam. a. actor. p̄ b. p̄dictū sibi asserit irrogataz. p̄bata non est legitime. Nec ipsius actoris intentio fundata per testes vel instrumta. aut quouis alio modo vel genere p̄bationis. sed dato mime tamen concessio q̄ de iniuria b̄mōi p̄fata constaret. ipsa tamen asserita iniuria. dissimulatiōe vel lapsu anni dudum est sublata r̄ tacite vel expresse remissa. Nam eo die quo iniuria ipsa illata p̄fedit r̄ postq̄. b. ipsi. a. iniuriam v̄l conuiciū dixit. idē a. r̄ b. simul comederunt. Quare p̄dictus pcurator nomine quo supra petit b. reum p̄fatum a memorati. a. impetitione absolui. r̄ eidem. a. sup iniuria p̄fata r̄ eius p̄secutione perpetuum silentium imponi ac eum p̄dicto b. in expensis legitime cōdēnari. In causis

Appellatio

appellatiōnū libelli formatē fm formas
sp̄sar appellatiōnū. **U**n̄ quedā est appel
latō iudicialis. ⁊ est etiā extraiudicialis
Ite iudicialis aliqñ imponit̄ añ sniam
Aliqñ ab ipsa snia diffinitiuā. **S**i ergo
appellat̄ in iudicio ante diffinitiuā. pōt
appellatiōrius libellus sic formari.

Libellus qñ appellat̄ a grauamine.

Coram vobis ho

nozabili viro domino iudice offi. in cā
appellatiōnū ⁊ partium infrascriptarū
a sede apostolica delegatus **U**el coram
vobis dñō offic. curie ep̄alis talis ⁊ c.
vel archiep̄alis pcurator nomine pcura
torio discreti viri n̄cij appellātis aduer
sus sempromium appellatū. ⁊ quēcūq;
aliū p eo i iudicio legitime interueniēte
pponit ⁊ dicit. q̄ licet in qōne seu cā q̄
verit̄ur inter n̄cium ⁊ sempromium pre
dictos de ⁊ super re tali vel debito tali.
coraz tali iudice ordinario vel delegato
in iudicio vertebat̄. p pte n̄cij predicti
ppositum fuerit excipiendo q̄ libello p̄
tenso per p̄dictū sempromiū sibi oblato
nō erat r̄ndendū sibi ex tali cā rei. vel q̄
positiōi tali que imp̄nens erat nō eēt
r̄ndēdū. vel licz p parte ipsius n̄cij p̄tra
sempromiū predictū tunc actorē. fuerit
opposita exceptio excōicatiōis ⁊ pbata
qua obstante idem actor vlt̄erius super
p̄secutione cāe p̄tense non erat audiēd⁹
sed ab agendo fuit repellendus. **I**dem
tamen iudex exceptiōnē huiusmodi ad
mittere denegauit. vel eam non esse ad
mittendam interloquendo p̄nunciauit
perperam ⁊ iniuste vel eam tacite repel
lendo in cā eadem ad talem v̄l talē actū
eidem exceptiōni sue p̄trarium p̄cessit.
Unde predictus n̄cij se per b̄ grauatz
sentiens a denegatione admissiōe h̄mōi

a grauamine

vel a repulsiōe ⁊ non admissiōe pre
dicte exceptiōis sue. vel a predicta snia
interlocutoria iudicis tanq̄ iniqua ⁊ in
iusta. ad sedem apostolicam. vel ad dñz
ep̄m vel archiep̄m predictū ⁊ ei⁹ curiaz
in scriptis appellauit. infra. x. dies. ac sup
appellatiōne h̄mōi ap̄los tēpe congruo
petijt ⁊ recepit. h̄mōi appellatiōis cāz
per sanctissimū in x̄po patrē ac dñz n̄m
dñm fixtū papā modernū. vobis obni
luit delegare. ⁊ hoc qñ est delegatus.
Quare pcurator p̄dict⁹ quo supra noīe
petijt per vos p̄nunciari decemi ⁊ decla
rari. predictū iudicē male perperā ⁊ iniu
ste p̄cessisse. vel per eum male ⁊ inique
interlocutū seu p̄nunctatū fuisse. dictū
quoq; n̄cium bene atq; legitime ab eo
appellasse. seu per dictū n̄cium ab eadez
interlocutoria p̄tensa b̄n̄ ⁊ legitime ap
pellatū fore. ipsumq; p̄cessum seu in
locutoriaz p̄tensam iudicis prioris
cassandam ⁊ reuocandam esse. ⁊ reuo
cari ⁊ cassari. **S**ententiasq; excōicatiōis
post appellatiōnem p̄dictam per eundēz
in dictū n̄cium de facto lat̄. **E**t quicquid
post appellatiōnem eandē. per eundē
iudicem vel partem aduersarij in h̄mōi
negocio in aliam partem. vel ipsius ap
pellantis p̄iudicium fuerit acceptatū
per modū innouati seu acceptati reuo
cari ac cassari. irritū ⁊ nullum p̄nunciari.
Et predictū sempromiū eidem n̄cio in
expensis litis legitime p̄demnari. **H**ec
petit p̄iunctim ⁊ diuisim. **S**aluo iure
corrigendi vt est moris.

**Libellus in causa appellatiōis inter
posite a diffinitiuā sic formatur.**

Coram vobis ⁊ c. vt supra. p̄ponit
pcurator noīe pcuratorio n̄cij appellā
tis aduers⁹ sempromiū appellatū. ⁊ aliū
quēcūq; p eo in iudicio legitime inter
uenientem. **E**t dicit q̄ nuper in causa
que inter n̄cium ⁊ leyū predictos. de ⁊

super re tali vel debito tali vel eius occasione vertebatur in iudicio coram tali iudice preposito a chidyacono vel officiali. Item iudex predicto Ticio non vocato de meritis cause sufficienter non cognito iure et iudicario ordine pretermisso et ex abrupto et precipitanter sententiam. si sententie nomen habere meretur pro Sempromio predicto. et contra eundem Ticiu[m] talit[er] diffinitiuam. Ipsumque Ticiu[m] eidem Sempromio adpena. et nihilominus in lit. expensis condemnando. Vel eundem Sempromium ab ip[s]ius impetitione absoluen-do. Et eidem Ticio super penis per eum imponendo silentium perperam et iniuste. Et quia pro parte eiusdem Ticij a sententia preterita huiusmodi tanquam iniusta et iniusta fuit in scriptis appellatum infra decem dies. vel incontinenti postquam ipsa sententia nuncupata lata fuerat. Priusquam iudex ipse proferens ad alia se diuerteret. viua voce apud acta ad sedem apostolicam. vel ad predictam dominum episcopum et eius curiam appellatum. ac apostoli congruo modo petiti et recepti. Et huiusmodi cause cognitio et decisio per sedem predictam vobis de mandata. Si est delegatus. Idcirco procurator predictus nomine quo supra petiti: quantum pronuncietis decernatis et declaratis sententiam predictam fuisse et esse iniquam et iniustam perperam iniuste et iniuste latam. Ipsamque cassandam infirmandam irritandam et retractandam et reuocandam fore cassari infirmari retractari et reuocari debere. Atque cassatis infirmatis retractatis et irritatis etc. predictamque Sempromium Ticio supra dicto ad pena[m] condemnandum et ad traditionem restitutionem siue spoliationem siue solutionem condemnandum et compellendum. ac compellatis et condemnatis

per vestram diffinitiuam sententiam et hoc si appellans fuit actor. Si fuisse reus dicat ipsum Ticiu[m] a predicto Sempromio impetitione absoluendum ac absoluitis. et eidem Sempromio silentium perpetuum imponendum et imponatis per vestram diffinitiuam sententiam. Alii qui petendo sic concludunt. Peto pronunciar[er] decerni et declarari sententiam predictam cum omnibus inde et ob eas secutis nullam fore. cassam et irritam ipso iure. Vel si propter defectum probationum vel alias appellauit ipsam tanquam iniustam. cassandam annullandam irritandam et infirmandam fore. Et tunc etiam in narratione libelli ponitur quomodo sententia est lata et nulla ex tali causa sic quod ab ea necesse appellare non fuisset tamen ad cautelam tantum et ne ipse contra quem lata fuit eam ratificare intendere. sed ut sibi prouideret saluo nullitatis beneficio. ipse ab ea appellauit. de quibus in capitulo dilecto. de appell. Et ibi Hostiensis tradit formam.

Super primo libello appellatorio positiones et articuli possunt sic formari.

Dositiones et articulos infra scriptos et contenta ac descripta in eis omnia et singula narrative et dispositiue dat facit exhibet procurator nomine procuratorio Ticij appellantis in causa appellationis: que inter eundem Ticiu[m] ex vna. et Sempromium appellatum parte ex altera vertit coram vobis domino iudice. Quibus omnibus et singulis per Sempromium predictum petit responderi figillatim sufficienter et clare per iuramentum offerens se negata necessaria probaturum necessaria dumtaxat probatorem. In primis ponit et probare intendit quod nup[er] inter Ticiu[m] et

Sempronium predictos de et super fundo agro seu domo tali vel tali obito tot libris denarij talis monete. coram tali iudice suborta et suscitata fuit materia questionis. **¶** Vel sic. In primis ponit et probare intendit quod Sempronius predictus prefatum Ticiam de et super tali re vel debito tali et eius occasione coram tali iudice in iudicium traxit. Et in causam petendo in libello pretenso que obtulit eundem Ticiam sibi condemnari et compelli ad restitutionem rei predictae. vel debiti solutionem supradicti.

¶ Item quod in causa huiusmodi coram predicto domino iudice fuit pro parte Ticiam antedicti propositam excipiendo.

¶ Et libello preasserto ex causa tali pro parte ipsius Ticiam non erat respondendum. ac petendum hoc per predictum iudicem pronunciari. Et ipsum Ticiam a sui instantia iudicij absolui. vel quod positioni tali ipsius Ticiam pro eo quia impertinens erat. non fuit respondendum. et ut in libello. **¶** Item quod iudex predictus huiusmodi exceptionem admittere denegavit. vel eam non esse admittendam per suam interlocutoriam pretenfam quam talis in scriptis pronunciavit. vel eandem exceptionem tacite repellendo in causa predicta ad ulteriora ad actum; talem vel talem prefate exceptioni; contrarium processit perperam et inique. **¶** Item quod ipse Ticiam per hoc se grauatum; sentiens ab huiusmodi admissione denegatione seu repulsione et non admissione dicte exceptionis sue; vel a predicta pretense interlocutionis iudicis predicti sententia tanquam iniqua et iniusta ad sanctam sedem apostolicam et sanctissimum in christo patrem ac dominum nostrum dominum Paulum papam modernum vel dominum episcopum vel archiepiscopum et eius curiam in scriptis infra

decem dies appellauit. **¶** Item quod in appellatione huiusmodi idem Ticiam appellans apostolos a iudice predicto stanter et congruo tempore petijt et recepit. **¶** Item quod super appellatione huiusmodi idem Ticiam appellans memoratis predictae appellationis sue prosecutioni insistens. huiusmodi appellationis causam infra tempus debitum per dictum dominum nostrum papam obtinuit vobis delegari. **¶** Vel sic si ordinarius dicat infra tempus debitum coram vobis introduxit. et alias circa prosecutionem huiusmodi instetit; prout istae coram vobis. **¶** Item quod de premissis omnibus et singulis fuit et est publica vox et fama. **¶** Et licet sic possent formari libelli et articuli in causis appellationum antediffinitiuam. tamen aliqui iudices et presertim in curia romana non faciunt dare libellum et articulos in huiusmodi causis. **¶** De quo an debeant dari an non notatur de rescriptis. Raynaldus in glosa ita et super ea. cum remissis. **¶** Sed in eis procedunt isto modo. quod primo pars absens citatur ad procedendum et procedi videndum in causa huiusmodi prout de iure debeat procedi. **¶** Et si partes in huiusmodi termino compareant producere appellans suam appellationem et alia iura et munimenta fundantia iurisdictionem iudicis appellationem videlicet facienda ad deuolutionem cause. **¶** Quibus productis citatur pars vel si est presens datur sibi terminus ad dicendum et excipiendum contra appellationem. et alia producta deinde assignantur terminus ipsis partibus. videlicet appellati ad iustificandum appellationem et impugnandum processum iudicis prioris. **¶** Et e contra ipsi appellato ad iustificandum processum et appellationem impugnandum. **¶** In causa autem appellati a diffinita

sententia seruatur ordo iuris sicut i principali. Quia ibi articulus appellatio non est separatus a negotio principali. tunc sic formantur positiones et articuli. **Positiones et articulos etc.** In primis ponit et probare intendit quod eandem de anno tali coram tali iudice preposito vel decano vel officii. Inter tunc actorem ex vna et sempromium supradictos de et super domo vel fundo tali vel super tali obito et eius occasione parte altera questio fuit et causa in iudicio vertebatur. **Item** quod predictus iudex in causa huiusmodi taliter qualiter ex obrupto et iure atque iudicario ordine pretermisso procedens causa ad plenum non examinata sententiam diffinitiuam: sita nuncupari meretur: tunc pro predicto sempromio et contra tunc antedictum. per quam eundem tunc eidem sempromio ad petita condemnauit. vel per quos absoluit eundem sempromium ab impetitione tunc supradicti. **Eidem** etiam tunc silentium imponendo perpetuum super penitus per eum imponendo perpetam et inique. **Item** quod ab eadem sententia tanquam iniusta et iniusta perpetam et inique lata fuit pro parte ipsius tunc in scriptis infra decem dies vel incontinenti priusquam iudex ad actus alios se diuerteret et eo ad hoc sedere pro tribunali viua voce apud acta ad sedem apostolicam vel ad dominum episcopum vel archiepiscopum etc. et ipsius curiam appellatam. apostolicis penitus tempore congruo et receptis. **Item** quod predictus tunc appellans. etc. ut in forma precedenti in alia positione. **Item** quod de premissis etc. **Et** si post istam vel appellationem interpositam per iudicem vel aduersarium in negotio aliquid est attemptatum in preiudicium appellantis etc. **De** hoc etiam in articulis. **Et** potest articulus ille sic formari. **Item**

ponit quod post sententiam latam vel appellationem interpositam: iudex memoratus in negotio huiusmodi in ipsius appellantis preiudicium processit ad tale vel talem actum. vel in ipsum appellantem tunc sententiam excommunicatio nis de facto. vel predictis aduersarius appellans ipsum appellantem domo vel fundo predicto et ipsius possessione spolauit ut supra in alijs formis.

Exceptiones appel

lati contra appellantem. **Appellans** autem potest se sic defendere excipiendo contra appellationem et ipsam impugnando **Secundo** **Procurator** procuratorio nomine **Sempromij** appellati excipiendo contra appellationem preteritam **Tunc** appellantis. et eandem appellationem impugnando proponit. et dicit quod ipsa preterita ipsius **Tunc** appellatio nulla est et cassa pro eo quod non est interposita infra decem dies. vel interposita est per eum: qui mandatum non habuit appellandi vel licet ab interlocutoria vel grauamine vel etiam a diffinitiva ex intervallo sit appellatum. **Non** tamen in scriptis. sed verbo tantum. vel quia licet fuerit interposita appellatio apostoli tamen infra tempus congruum penitus non fuerunt nec recepti. vel ipsa appellatio iusto cessante impedimento infra terminum talem a iudice statutam vel infra annum non est per appellantem prosecuta. unde iurisdictione et dispositione deserta est appellatio derelicta et dimissa. et causa ipsa coram priore iudice tractanda et finienda. vel sententia diffinitiva executioni debite demandanda. **Vel** licet sit appellatum ipsa tamen appellatio ex falsa et frustratoria causa est omissa et male ac iniuste interposita. **Et** per priorem iudicem bene et

iuste processum ex tali vel tali causa. Quare petit procurator predictus nomine quo supra quatinus pronuncietis discernatis et declaretis predictam appellationem pretensam ex causis premissis fuisse et esse irritam nullam et inanem vel desertam derelictam et dimissam. vel predictum tunc male et frivole appellatum. Et per iudicem a quo bene et legitime processum vel iuste pronunciatum et interlocutum. Ipsa quoque asserta appellatione non obstante predicti iudicem priorum sua posse et debere iurisdictionem. vni et procedere in principali. vel sententiam predictam fuisse et esse executioni demandandam. et ipsum appellantem eidem appellato in expensis legitimis condemnandum atque condemnatis iusticia exigenda. Salvo iure corrigendi addendi mutandi et diminuendi ut est moris. Et sic totum finit.

Incipit tractatus presumptionum.

Presumitur contractus simulatus si ne aliqua probatione his casibus. Primus inter patrem et filium ff. de proba. l. qui testamentum. Secundus inter maritum et uxorem. ff. de dona. inter virum et uxorem. l. tunc. et eodem tit. l. quintus mucius. et l. si sponsum §. Certa. et l. tertia. §. primo. ff. de contrahen. emp. et venditio. Tertius est de auct. pran. l. v. §. sine domino. Alii et colliguntur in l. per diversas. C. de mada. et l. ab anastasio que loquuntur de cessis

one fraudulosa. Et quod dictum est in vxoze potest etiam dici de yconomio et hoc ex littera quam habemus. C. de episcopis et clericis. aut. legitimam ubi dicitur in glo. et in tex. quod ea que constat episcopum acquisivisse ante episcopatum et que in iure successionis usque ad quartum gradum habuit quod de illis disponere potest. de alijs acquisitis ipsius episcopatus non. sed remanent ecclesie Et dicit glosa ad quartum gradum quia ultra presumitur quod affectione ecclesie et si affectione cognationis vel agnationis acquisivisset. hoc idem est in alijs clericis. Idem est in admistratore: quod in yconomio eadem ratione. quis quilibet procurator tutorum. aut alius negotiator seu negocium gerens alterius. si acquirit presumitur de bonis quas in manibus habuit acquisivisse nisi contrarium doceatur. Vide etiam in capitulo inquirendum. de pecu. cleri. in textu et glo. quod etiam res emptas per prelatum poterit vindicare sibi licet sue sunt si prelatum emit etiam eas etiam non nomine ecclesie. quia de bonis et pecunijs ecclesie presumuntur empte. vide etiam glo. in dñe sionis facultas. C. de iure fisci. li. de cto. quod delegans etiam non dicitur allegari ombo delegati ad aliquam provinciam regendam deputati possunt tollere ea que delegans superlucratum est. ultra debitum ut ibidem.

Presumitur ignorantia nisi probetur scientia. ff. de proba. l. vetus. C. de episcopi audien. l. si legibus. C. qui militare non possunt. l. super bis. et ad tercylia. l. ac si.

Presumitur aliquem habere bonam famam. C. qui militare non possunt. l. super seruum. C. de prescrip. viginti quinque annorum. l. super longi.

Presumitur aliquis vivere nisi pro

betur mortuus. ff. de dona. inter virum
 & uxore. l. si vna. auē. hodie. C. de cap.
 & postliminiū reuersis. l. nec nos.

Presumitur aliquis sane mentis fu
 isse nisi probetur contrarium. C. de cod
 dical. l. non codicillos. **P**resumitur
 omni tempore bonus: qui semel fuit bo
 nus. ff. vet. mili. suc. l. non omnis. §. A
 barbaris. & sic ex vita precedente pres
 sumitur pro presente siue in bonum siue
 in malum. **P**resumitur omni tempo
 re malus qui semel malus. ff. de accu. l.
 si tui. §. eisdem.

Presumitur spō
 tanea voluntas nisi probetur coacta. ff.
 q̄ metus causa. li. ij.

Presumitur in
 dignus officio ordinatus inuit. C. de
 episcopis & cleri. l. si quēq̄

Pre
 sumitur falsarius si suspecta scriptura vi
 tur in iudicio vt fidem apponat. C. de
 probationib. l. iubemus.

Presu
 mitur q̄ miles pecuniam non recipiet
 mutuo. C. de episcopis & cleri. l. si quē
 q̄. nisi in castrensi. negocijs. C. ad ma
 te. l. fina. Et est presumptio iuris & de
 iure quāq̄ non admittitur probatio in
 contrarium.

Presumitur patrem
 & matrem voluisse reteruasse eis vel al
 teri pro eis acquisita: nisi specialiter in
 alium transponant. C. de secundis nup
 tijs autent. nunc.

Presumitur &
 fratrem bona castrensia voluisse pertine
 re fratri reliquendo sibi bona pagana
 C. de castren. mil. l. prima

Presumitur mulierem stipulatam
 fuisse totam sibi retinere cum extrane
 us dederit pro ea. nisi extraneus totam
 sibi reddi specialiter fuerit stipulatus. C.
 de rei vxo. ac. l. prima.

Presumitur aliquem possidere qui
 sub imagine alterius persone possidet:
 quem supposuerat. C. de distrac. pig. l.
 qui sub.

Presumitur q̄ aliquis sit
 ydoneus nisi probetur contrarium. de

verborum significo. capitū. dudum.

Presumitur propter naturalem af
 fectum q̄ filius voluerit incōtinenti pa
 trem liberare: quem voluerit esse libera
 tum ab actū tute. ff. d. liber. legit. l. au
 relius. §. ticius.

Presumitur ratione proximitatis.
 ff. de dona. l. censuales.

Presumitur contra aliquem ex pol
 steriori actū. ff. ad. l. iuliam. de adultel
 l. Si quis. & tibi est presumptio violen
 ta. sicut est contra confessum & conuict
 tum.

Presumitur aliquem habuisse omni
 mum occidendi percutiendo aliquem.
 nisi probetur contrarium. C. ad. l. cor
 ne. & de sicca. l. prima. & ff. eodem titu
 lo. l. prima. §. diuus. Et presumptio de
 bet esse de presenti ad preteritum.

Presumitur animo liurandi aliquem
 dixisse verba que videntur inuidiosas:
 nisi probetur contrarium. C. de iureiu
 ran. l. & si non conuictij

Presumitur aliquem fuisse filius
 mariti natum ex uxore viri. & ea presen
 te existente & conuerso.

Presumitur contra filium si pater
 fuit absens: per decem annos. ff. qui sūt
 sui vel alie. iuris. l. filium

Presumitur suspectus. qui operas
 gerit inuito. §. suspitio. ff. de procu. l.
 que omnia.

Presumitur q̄ potenti si sit facta in
 futua nisi aperte probetur impotentia.
 ff. qui metus causa. l. non est verisimile

Presumitur aliquem acquiescisse
 se sententia: qui in multis casibus fecit
 quod continetur in sententia. ff. famil.
 hirciscun. l. quedam.

Presumitur acquiescisse sententia q̄
 dilationem petit ad soluendum. C. de
 re iudi. l. ad solutionē. **P**resumitur
 agere & petere iudiciū patris q̄ ab heret

dibus aliquem emere vel conduxit et ſimi-
 lia fecit. ff. de inoff. teſt. in. l. ſi. ¶ Pre-
 ſumitur aliquā eſſe uxorem niſi probe-
 tur contrariū. ff. de ritu nup. l. libera. et i-
 ca. illud de preſump. ¶ Preſumitur ali-
 quis bonus ſi natus eſt de progenie bo-
 na. et cōtra. ff. de reditio. l. ſi ſeruus.
 §. qui mancipia vendit. ¶ Preſumitur
 uxore habere acquiſita de bonis mariti
 niſi probetur qd aliunde habuit. ff. de do-
 na. inter viri et uxo. l. quintus mucius.
 ¶ Preſumitur qd ſibi prouidere alias p-
 ſpicere velit qui ea condi. totum dedit
 vt ſibi redderet. etiam in illum caſu qd
 fuit expreſſus niſi p-teritiū p-berit p-
 mulierem. ff. de p-ſi. ob cauſam de leg. ſi ex-
 traneus. ¶ Preſumitur iniurius niſi p-
 terrolens ſe feciſſe qui omnia bona ſua
 alienauit. ff. qui in frau. credi. l. lucius.
 §. qui omnia. ff. de ſeruitu. l. iniuriam.
 ¶ Preſumitur qd uſure ſunt p-miſſe qd
 longo tempore ſunt ſolute. ff. de uſur.
 l. cum in rem. ¶ Preſumitur debitor
 liberatus qui habet inſtrumentum debi-
 ti cancellatum vel inſum. ff. de ſolu. l.
 ſi cito graphum. ¶ Preſumitur mulie-
 rem ex alio concepiſſe que poſt mortem
 viri ultra. xi. menſem peperit in aut. de
 reſtitu. et ea que parit. xi. menſe poſt vi-
 ri mortem. §. mulier. hec tamen p-ſum-
 ptio fit de preſenti ad p-teritum. et par-
 tus dicitur viri defuncti et poſt mortem
 ipſius naſcitur. *Luicenna ſen. vice
 ſimapaſa dicit in. vii. parit et uiuit. i. xiiij
 moritur. in. xi. uiuit in. x. moritur. ergo
 mulier pariens uiuum in octauo vel p-
 undecimum menſem. a tempore mei p-
 cubitus non eſt meus. et uide glo. in di-
 eta. autenſ. in. §. mulier. ubi nota profe-
 cto qd non ſolum non eſt meus qui poſt
 undecimum menſem naſcitur. ſed etiam
 qui poſt. x. menſes. iij. vel. v. dies. xi.*

menſis naſcitur. Nam mulier per decez
 menſes et duos dies poteſt filium in ve-
 tre portare et non plus. Et nota etiam qd
 plus qd ſex menſes portet et oportumum
 eſt nature qd tanto tempore portet. uide
 pro iſto. l. ſeptimo menſe. ff. de ſta. bo.
 ¶ Preſumitur de preterito contra pre-
 ſens. vt colligitur. ff. quibus mo. pig-
 vel ypo. ſol. l. ſicut. §. ſuper vacuum. nā
 ſic eſt contra aliquem in ſuo beneficio p-
 ſeruando. ff. de offi. teſta. l. papiri an?
 §. meminiffe. ¶ Preſumitur qd res fi-
 lij ſunt patris. C. de proba. l. ſive. poſſi-
 dens. ¶ Preſumitur omnia ſolemni-
 ter acta in inſtrumento promiſſa inſti-
 de inuuli ſtipula. §. ſi ſcriptum.
 ¶ Preſumitur qd aliquis ſit perpetuo
 furioſus qui in furore eſt. C. de uſufruc-
 tu. l. ambiguitatem.
 ¶ Preſumitur donationem factam an-
 te matrimonium fuiſſe factam tempore
 matrimonij. ff. de iure totu. l. ſi res.
 ¶ Preſumitur aliquem pactum feciſ-
 ſe de pignore non petendo ſi de pecunia
 pactus eſt. ff. quidus mo. pig. vel ypo.
 ſol. l. ſoluitur. ¶ Preſumitur infantem
 primo mortuum quando ipſe et mater i
 naufragio portus ſunt mortui. ff. de pac-
 tota.

**Incipit ſumma magiſtri Domini
 de ciuitate uſentia qualis notarij archi-
 epiſcopoz et epiſcopozum debeant no-
 tarie officium exercere.**

Quone datur
 optimū r omne donum per
 factum d̄ factum est pcedēs
 de patre luminū. Cum reuera omnis sa
 piētia bonoz facultas virtus r potestas
 memoria r intellectus r cetera bona q̄ p
 humanū genus regūt ab illo pcedūt
 p̄e qui ex nihilo creauit vn̄uersa. Ea
 propter siquidē vt preterita r presētia
 credant ad capacitatis memoriā in futu
 ro. cum inter cetera bona r virtutes xpi
 in sac̄ scripturis memoria q̄ plurimū
 cōmendat̄. Cum dicat Seneca. inter
 humane nature cōmoda nil dignū me
 moria repit̄. In xpi nomine r̄ eiisdē
 gratia q̄ plures doctores p̄ti a iuris ca
 nonici r ciuilibus existant clipeo premuni
 ti r non ignorēt prudēt ac discrete tā
 q̄ causarum defensores aduocatiōis of
 ficiū exercere r tanq̄ magistri doctol
 res iudices r iuriconsulti causas cū ma
 ximate debita terminare. non tamē qm
 dam certū verborum modum ratione
 cursus r fm dictaminum materiā tanq̄
 practicā p̄pter verborum disuendinē
 sciunt aliquatenus ordinare. Cum nō
 nulli in stilo dictaminis quadam verbo
 rum p̄lixitate substantiam siue natu raz
 rei sue minime contingunt. Alij vero in
 proprie. Alij autē imperfecte qui volūt
 arengas pendere. Alij etiam inducūt q̄
 plurimas nouitates. Idcirco ego dñi
 cus domini oriundus d̄ ciuitate visen
 tina in arte dictatoria discipulus discre
 ti viri dñi Johannis seuerini bo. mēo.
 quondam archidiaconi calagoritan. r
 thesaurarij visentini: qui per spaciū tem
 poris r continue circa officiū notarie cū
 diligētia maxima sui sollicitis r artēt
 non similitudinariē. non metaphorice
 non per allegoriā. nec diffuse sed plane
 r pprie. licet in sciētia memoriā r intel

lectū insufficiens existam. id̄ sapientū r̄
 peritoꝝ eruditionez n̄ plene colligā. qz
 videtur quedam impossibilitas nature:
 vt dicit canon. Superuacuis laborat i
 pendijs: qui solem vestibus nititur adu
 nare. Sed ad instructionem quorundā
 nouicioꝝ in arte dictatoria discere vo
 lentium r prodesse quandā breuez sum
 maz. fm quā notarij archieporum r epi
 scoporum debēt notarie officium exerce
 re r alias etiam litteras incipiendo per
 ordinem in hoc breuissimo volumine p
 pilabo.

ExPLICIT prohemium. Incipiunt ca
 pitula archieporum r eporum.

Primo sequitur for
 ma
 lezarum in causa pecuniaria.

Sequitur r alia quanto rector spoli
 at clericū suo prestimonio.

Alia citatio p̄ prochianos denegan
 tes soluere decimas oblationes r alia sua
 iura rectori

Alia citatio p̄ rectorē scipiētē ad vi
 uina prochianos alteri eccle.

Alia citatio contra subditos prauita
 tem p̄surariam exercentes

Citatio i cā m̄imoniali qm̄ vlt̄ diuer
 sit ab vxore sua r p̄trauit de hō cū scda.

Citatio in cā m̄imoniali qm̄ vir non
 vult cohabitare vxori.

Citatio in cā m̄imoniali qm̄ emanat
 ad instantiā vxoris p̄ eo q̄ est affinitas
 inter ipsam r vir.

Citatio in cā m̄imoniali eo q̄ vir p̄
 ter impotentiā p̄petuā n̄ p̄guit vxorē cū
 p̄tentiū p̄nue cohabitauit eide

Alia citatoria sup̄ adulterio p̄mi slo:

Sentētia lata p̄ m̄imonio sepando q̄m̄
 ad cohabitatiōez t̄buz occasiōe adulterij.

Sententia diffinitiuap matrimonio lata quando secundum matrimoniu de facto contractum decernitur esse nullu.

Sententia pro matrimonio lata
Sententia diuorcij lata inter virum et uxorem propter viti impotentiam coeundi.

Sentia diuorcij lata inter viru et uxorem propter affinitate.

Qualiter apostoli conceduntur qua to in causa matrimoniali vel alias a sententia finali vel interlocutoria appellatur.

Forma excommunicationis qualiter procedatur contra contumaces nolentes coram iudice comparere cum sibi constat de contumacia.

Alia forma excommunicationis cu non constat de contumacia.

Qualiter excommunicatus propter contumaciam prestans cautionem de parendo iuri refusus expensis debet absolui et denunciari absolutus.

Qualiter sententia lata pro matrimonio fit executioni mandanda.

Qualiter episcopus scribere debeat vniuersis prelatis et vicarijs eorum.

Quando vir diuertit ab uxore et vagabundus.

Sententia lata super causa pecuniaria super condemnatione rei de qua agitur. et similiter in eadem causa cum reus absoluitur ab impetitione actoris.

Forma scilicet quod episcopus conuictus debet sequi sententiam sui coepiscopi dimissoria sine commendatoria.

Littera dimissoria seu commendatoria pro clericis se ad alias partes transferentibus.

Sequitur alia forma litterarum dimissoriaz que breuior est.

Clerici extranei non recipiantur in episcopatu sine litteris commendatorijs.

Littera per quam conceditur presbitero aliunde venienti quod celebret in episcopatu.

Littera episcopi directa ad conuictum quod promoueat ad ordines clericos sue dyocesis.

Forma littere ordinationis ab episcopo extraneo.

Forma litterarum pro redemptione captiuorum.

Forma litterarum pro recolligendis elemosinis ad opus hospitalium et piorum locorum.

Forma litterarum per quam episcopus commendet nuncios pro recolligendis elemosinis a rectoribus ecclesiarum sue dyocesis.

Forma litterarum pro fabricatione pontium.

Forma litterarum pro fabricis ecclesie.

Forma litterarum de saracena perfida vel que in iudayismo sumpsit originem et ad fide catholicam est conuersa.

Forma litterarum quando auctoritate domini pape dispelatur cum scolares super defectu natalium.

Qualiter episcopus auctoritate penitentiarii domini pape dispelatur cum clerico super irregularitate contracta super concubina.

Qualiter episcopus excusat aliquem ab ordinibus suscipiendis.

Qualiter episcopus vocat ad synodum clericos sue dyocesis.

Qualiter episcopus procedit contra aliquos non venientes ad synodum.

Qualiter vocat clericos sue dyocesis ad ordines suscipiendos.

Littera ordinationis ab episcopo suo.

De vicario faciendo in ecclesiayacate.

Qualiter ep̄s mittere debeat patronis q̄ se presentent ad ecclesiam vacantem.

Qualiter ep̄s instituit rectores in ecclesia ad presentationem patronor̄.

Qualiter ecclesia p̄mendatur ad tēpus.

Confirmatio portiois cū p̄simonio in ecclesia vacante

Confirmatio p̄simoniū t̄m̄.

Confirmatio generalium causarum

Comissio specialis.

Alia commissio in causa matrimonij

Alia p̄missio in causa matrimonij ⁊ diuersis articulis

Reuocatio p̄missionis

Forma littere de confirmatione portiois tanto tempore vacantis. q̄ collatio ipsius est ad episcopum deuoluta.

Forma litterarum quando possessio eccie datur alicui in emphyteutico contractu

Forma p̄firmationis super diuisione inter rectore ⁊ clericos.

Qualiter episcopus procedit contra illos qui veniunt contra diuisionē.

Qualiter ep̄s p̄pellat rectorem ⁊ clericos q̄ ministrēt loco in scolis portiois sue fructus

Qualiter episcopus procedit in b̄ facto contra pretozem ⁊ anazilles non permittentes ad ordi. maio. p̄motum contrahentem gaudere p̄uilegio clericali

Carta quitationis illorum qui bona episcopi recipiūt ⁊ expendunt

Alia littera quitationis q̄n aliqd̄ remanet ad soluendū.

Quando ep̄s vadit ad visitandum dyoc̄.

Littera compulsiua q̄ rector faciat

in ecclesia residentiam personalem.

Quando episcopus dispensat cum aliquo q̄ possit duo beneficia licite retinere.

Qualiter ep̄s excusat aliquē rectore ad tēpus a residentia in dicta ecclesia faciēda

Qualiter ep̄s publicare debeat cōsecrationem ecclesie

Qualiter ep̄s duxit p̄secrandum ecclesiam

De viduis pupillis ⁊ orphanis defendendis

De episcopo scribente ad episcopoz conuicinum q̄ in sua dyoc̄. suppleat vires suas.

Quō archiep̄us scribit ep̄is suffraganeis suis q̄ p̄secret. **D.** electum in episcopum

Qualiter iudeus p̄pellatur per cent. ec. indirecte

De ep̄o ad legatum pro clerico concubinario

Qualiter ep̄s remuneret laycos sibi seruientes

Qualiter ep̄s absens facit aliquem canonic̄. recipi in ec. cathe.

Qualiter p̄tra clericum incorrigibilem p̄cedatur

Qualiter p̄stitutiones synodales executioni demandatur

De p̄stitutionibus synodalibus registrandis

De eo qui itestatus decessit

Visitatio contra clericos per archidiaconum.

Ad fratres predatores deportantes alienum parochianum ad sepulchram.

Compositio inter episcopum ⁊ capitulum

Compositio cōfirmetur per apostolicum.

Compromissum in arbitros

Contractus mutui

Refutatio pecunie mutrate

Contra pretozem & officiales ciuitatis q̄ tenent aliquē obsessum in ecclesia

Refutatio beneficij auctoritate apostolica

Cum metropolitanus vocat ad sinodū suos suffraganeos

De añiuersario dato ecclesie ab ep̄o viuente.

De testamento condito.

Qualiter ep̄s p̄stituit p̄curatorem ad m̄mū p̄trahendum.

Confirmatio beneficij ad instantiam vicarij sui.

In eundem modum vel quasi

Confirmatio beneficij auctoritate apostolica

Qualiter ep̄s p̄mittit vices suas archid. vt absoluat clericū fm litteras penitentiarij dñi pape

Forma citatoria auctoritate apostolica

Qualiter p̄cedatur cōtra contumaces comparere nolentes fm auctoritatē apostolicam

Qualiter ep̄us cōmittit vices suas archid. in quadam causa fm auctoritatē apostolicam

Qualiter ep̄s scribit dño pape cum appellatam est in causa sibi cōmissa

Expliciuunt capitula archiep̄oz & ep̄oz

Incipiunt eple & p̄bemia super gratijs faciēdis. **P**rimo seq̄tur forma specialis lraz citatoriaz in causa pecuniaria

Nicolaus mise
ratione v̄ina vniuersal' Bon.
ep̄s dilecto suo. A. de. B. salutem &

besti. Querelam accepim⁹ ad instantiam B. mercatoris p̄nente q̄. A. de. B. causa mutui seu de positi vel alicuius cōtractus. x. lib. denariorum monete sibi soluere teneatur & eidem dictas libras soluere recuset: licz terminus in quo ipsas libras soluere debuit sit elapsus: q̄ circa presentium tenore mādamus quatinus dicto. A. ex parte nostra dicat q̄ si ita est: cum prefato mercatore amicaliter se componat: vel a receptione presentium vsqz ad. xv. dies: quem sibi p̄ emp. terminum assignamus: coram nobis compareat super hys facturus & recepturus quod ordo dictauerit ratiois alioquī in dicta causa prout iuris fuerit procedemus. **Q** si dies comparitionis vel litigij in diem ceciderit feriatz compareat in sequenti non feriatz. **D**e citatione vero & diei assignatione & de hys q̄ circa hoc geritis nos certos per v̄as l̄as facias. **D**atū. r̄c.

Quequit forma q̄ rector spoliat cle. suo p̄sumonio

Nicolaus mis.
di. r̄c. **D**ilectō suo r̄c. **A**ccedēs

ad p̄ntiam nostram B. lator presentium nobis exposuit conq̄rendo: q̄ vos q̄daz suo p̄sumonio qd̄ se in dicta ec. canonicē asserit obtinere auctoritate p̄pria spoliastis. **Q**uocirca. **Q**. q. si est ita dictū p̄sumonū cū fructibz in de p̄ceptis restitutus vel a receptōe p̄ntiū vsqz ad. viij. diem quē vobis p̄empt. terminū assignamus p̄p̄atis facturi & recepturi corā nobis vt supra in proxima. **Q** si dies comparitionis vel litigij r̄c. **D**atū. r̄c.

Alia citatio in pte generalis & in parte specialis

Rectori ec. r̄c. **V**eniēs ad nos **C**. r̄cōr. d. **D**. & nobis grauit̄ ē p̄q̄st⁹ q̄ vos sup̄ qd̄a pecunie

quantitate iniuriamini eidē pro vestro libito voluntatis. Idcirco vobis. **S.** q. si est ita super premis cum eodez amicabiliter componatis: vel a receptione presen. rē

Alia citatio contra parochianos de negantes solvere iura. decimas oblationes et alimenta suo rectori

Nicolaus ^{mif. rē. dilectis filijs suis procb. rē. D. ecclesie rē.}

Johannes rector eiusdem ec. nobis grauer conquerendo monstravit. qd vos contra deum et iusticiam decimas oblationes mortuaria et quedē alta iura sibi solvere denegatis pro vestro libito voluntatis. Unde. **S.** vobis. q. si ē ita: eidē de omnibus premis plenarie respondeatis: alioquin vos. m. prout nostris litteris in mādatis tradidim: casti. monitione premissa ad soluendum de pmissis per cen. ec. compellet. Si vero creditis aliquam iustam causam habere per quam sibi predicta iura nō debeatis. **S.** q. a receptione presen. rē. vt supra

Alia citatio contra rectorem recipiētem ad diuina parochia nos alteri ecclesie

Nicolaus ^{miseri. rē. dilecto filio suo. F. rectori. J. ec. d. S.}

Johannes rector. **S.** ec. nobis grauer conquerendo monstravit: qd vos autoritate propria contra deum et iusticiam et i preiudicium suum nō modicū tanq̄ raptor mittens falcem in messem alienā parochianos suos recipitis ad diuina eiusdem etiam ministrando ec. sacramenta. Quocirca. **S.** vobis. q. si ita est: eidē de tanta iniuria plenarie satisfaciatis. Alioquin a receptione presen. rē. vt sup.

Alia citatio contra subditos prauitatem vsurariam exer.

tem vsurariam exer.

Nicolaus ^{mif. Ser catoni d p rē Querelā latozis pñū rece plim' cōnente: qd cū ipse vobis quādā possessionē p certa quātitate pecunie pig nori obligasset. vos non vultis eidē predictam possessionē restituere. cum d' lor te p'dcā p fructus et redditus possessiois ipsi' sitis vt asserit iam p'tēn. Cū vobis p'sulim' r. **S.** q. facta pputatōe d' bis q' ex fructibus et redditibus d'cē pos. hactenus recepistis dicto. x. p'cfatā pos. et quicqd' vltra sortē recepistis restitutiōis cū nō deceat seruos xpi tanq̄ hereticos vel iudeos alimēta sua acq̄tere p vsurariam prauitatē. Alioquin rē. vt supra.}

Citatio in cā matrimoniali qñ vir diuertit ab vxore et praxit de scō cū scda.

Nicolaus ^{miseri. rē. dilecto suo. R. rectori rē. Veniēs ad nos. G. lator presentium nobis exposuit conq̄rendo: qd cū. G. de. H. quē suū maritū asserit et ipsa in facie ec. p'ba de pñū adinuicē mēimōnium praxissent.}

Idē Job. tanq̄ sue salutis imemor diuertit ab eadē et praxit mēimōniū cū. ij muliere de facto. cum de iure nō possit. Quare petit a nobis. **G.** predicta sup premis fieri iusticie pplementū. Cū **S.** vobis. q. p'dictūq̄. **G.** et aliam cū qua postmodū vt asserit d' facto praxit aut. nēa citatis. vt die tali quē eis pēp. termino assignam' nro p'spectui se pñēt vt in ipsos qd iustū fuerit decernatur. Alioqn rē. **S.** vobis nihilomin' autoritate p'dcā qd testes quas vtraq̄ ps pducere voluerit ad suā intētiōē p'badā ad veniendū et p'hibendū corā nobis veritati testionū p' cē. ec. p'cellat. **Pa.** rē

Citatio in causa matrimoniali qñ vir non vult cohabitare vxore.

Nicolaus mis.

Recōri rē. Venies ad nos. **R.** mulier lateix pñtium nobis exposuit cōquerēdo rē. Et in pñti. vsq ad p̄trax it **U**nde **R.** vobis. q. p̄fato. **R.** di canis. vt est ita: dicte. **R.** tanq̄. vxoz legitime cohabitēt. rēā maritali affectione p̄tractet. Alioquin ipsum aut. nostra citetis. vt die rē. vt supra

Citatio viri in causa matrimoniali qñ emanat ad instantiā vxoris p eo q est affinitas inter ipm r vxorem.

Nicolaus mis. rē. Rectori rē. Accedēs ad pñtiam nostram

R. mulier lateix pñtū nobis insinuauit dices: q cum ipsa. **R.** r maritus suus. **R.** per verba de presenti rī facie ec. matrimoiale p̄traxissent: r post modū matrimonio p̄summatō in ipōs per carnalem copulam. multoz relatiōe intellexit: q dictus maritus suus p̄san guineam suam carnaliter cognouerāt: anteq̄ ipsam. **R.** duceret in vxorem. Quare dicta mulier petijt a nobis sup hoc salubriter p̄uideri. **U**nde. m. vobis q. p̄fati. **R.** maritū suū ex pte nostra citetis vt die tali quē sibi rē. **M**andan tes vobis notariō q̄ autoritate nostra testes quos dicta mulier rē. Aliqñ rē.

Citatio in causa matrimoniali eo q vir ppter ipotentiā perpetuā nō cognouit vxorē r sibi p̄ trienniū p̄nue cohabitauit

Nicolaus mis. rē. Dil. rē. Veniens ad nos. **R.** mulier lateix pñtū nobis cōquerendo mōstrauit. q cum tu r ipsa in viz r vxorē publice in conspēū ec. p verba de pñti vos ad inuicē receptis r iam p̄ trienniū insimul cohabitaretis tu ppter tuā ipotentiā perpetuā sibi non reddidisti debitum coniugale. licet ipsa quantū in ea fuerit ad m̄monitiū p̄sum

mādū darz opē r operā iuxta posse. vtz cū eadē mulier publice asserat corā nobis q̄ vult esse mater. r filios p̄creare **R.** tibi. q. die tali quē tibi p̄mp̄. terminū assignam⁹ corā nobis p̄pateas. vt inter te r ipsam qd̄ de iure fuerit decernatur Alioqñ rē. q si dies rē. Datū rē

Alia citatio sup adul. cōmissō **N**icolaus mis. rē. **M**ulier rē. **U**el nien s ad nos. **R.** maritus tuus latoz p̄ sentiu r nobis exposuit cōquerendo vicia voce. q tu dyabolo instigante me salutis tanq̄ nephādissima semia imemor adulterium cōmittēdo maritalem thoz non erubuisi irreuerenter ac turpiter maculare. vtz te cum te in thoro p̄prio solam cum solo inuenerit ad inuicem cōmiscentes Quare nobis humiliter supplicauit. vt ppter tñ r taz graue opprobrium r enorme delictū te iuxta sanctiones canonicas puniremus petente a nobis cum instātiā vt dignaremur te a sui thori consortio separare. Quia vero nec ipi nec alicui possumus nec debem⁹ iusticiam denegare. **R.** tibi quantū a receptione presentū die rē. quem tibi p̄mp̄. terminum assignamus rē. iusticiam factura r receptura rē. Alioquin rē. Datū rē.

Sententia lata pro matrimonio separando quantū ad cohabitatoz thori occasione adulterij

In nomine do

mi amē **C**ū. **L.** d̄ tñ loco latoz pñtū corā nobis. **R.** mis. rē. vxorē suā de adulterio citasti. lite corā **N**obis inf ipōs legitime p̄testata. receptis testibz r eoz d̄cis in pñtia pñū. publicatis at̄ testatōnibz r auditis hinc inde p̄positis hito cōsilio p̄toz. qz dictus. **L.** legitime p̄bauit q̄ se in dicta causa obtulit p̄batz nos in sc̄pnis huiōi in p̄fatos

L. virum. **z.** **S.** uxorem quantum ad
cohabitacionem diffinitiuam sententia
diuortij duximus proferenda. **Lata** **z.**
lecta fuit hec sententia in scriptis in tali
loco **z.** tali die. **Si** vero non **pbatur** **In**
cuius scriptis **pnunciamus** dictam mulierem
adulterium minime comisisse **z.** ipsam a
crimine: quod ei falso modo impingit. vo
lumus esse saluam

Sententia diffinitiuam lata **p.** matri
monio quoniam secundum matrimonium de se
tractum decernitur esse nullum

In nomine domini

In amen. **Cum.** **S.** **z.** **P.** mulieres co
ram nobis. **N.** **mis.** **z.** **H.** sibi in virum
petere adiudicari: pro eo quod utraq; di
cebat se cum eorum per verba de presenti
matrimonium contraxisse: lite coram nobis
super hoc legitime prestatam prebito de
veritate dicenda ab utraque parte iura
mentorum: receptis testibus: **z.** bindite eo
rum attestacionibus in presentia presentium publi
catis. auditis etiam que partes proponere
voluerunt. **conuocato** consilio peritorum prefati

S. in scriptis adiudicamus in viri presentie
H. mulieri. mandantes dicto viro ut ei
dem mulieri legitime cohabitaret **z.** eam
maritali affectione pertractet. decernen
tes ut inter prefati. **H.** **z.** **P.** mulierem
non matrimonium quod fuit postmodum
de facto tractum sed potius concubinatum
existisse. **Dantes** eidem mulieri si sibi pla
cuerit licentiam cum aliquo contrahendi domino con
cedere. **Lata** in scriptis fuit hec sententia
z. lecta publice die tali **z.** tali in loco **z.**

Sententia diuortij inter vi. **z.** uxorem
propter impotentiam coeundi.

In nomine domini amen. **Cum.** **E.** mulier latrice
presentium. **Coram** nobis **mis.** **z.** peteret sepa
rari a viro suo cui per triennium panne col
habitauit: pro eo quod ipsa dicebat eundem
virum suum impotentem ad reddendum ei de

bitum singule. cum desideret esse mater **z.** fi
lios procreare lite coram nobis legitime
prestatam. prebito ab utraque parte de veritate di
cenda iuramento. receptis testibus **z.** eorum
attestacionibus diligenter examinatis **z.**
publicatis auditis in allegando hincin
de oppositis. habito consilio peritorum in scrip
tis talim sententiam diuortij inter eos.
Dantes utriusque si eis placuerit cum alijs
licentiam contrahendi. **Lata** **z.** lecta fuit hec sen
tentia in scriptis **z.**

Sententia diuortij inter vi. **z.** uxorem
propter affinitatem

In nomine domini amen. **Cum.** **M.**
mulier coram nobis. **I.** **mis.**
z. peteret se separari a viro suo pro eo
quod ut ipsa dicebat dictus vir cognouit
et carnaliter sanguineam suam dicitur
mulieris antequam cum dicta muliere ma
trimonium contraxisset. lite coram nobis **z.**
habito consilio peritorum diffinitiuam **pnun**
ciamus in scriptis nullum matrimonium
inter ipsos fuisse de iure tractum. **Lata** **z.**
lecta fuit hec sententia.

Qualiter apostolice proceduntur in causa ma
trimonialis vel a sententia alia interlocutoria.

Sacratissimo in

apostolice patri **z.** domino. domino. **S.** sal
cro sancte romane ec. summo pontifici. **I.**
licet indignus. **S.** eps cum summa re
uerentia pedum oscula beatorum. **In** causa
matrimoniali que inter. **D.** virum ex vna
parte. **z.** **E.** mulierem ex altera coram no
bis extitit venturata. pro muliere sententiam
tulimus: quam iuste credimus esse latam
a qua sententia ex parte viri predicti ad
se dem appellatum in hunc modum
In nomine domini amen **z.** ponendo
totam appellationis formam deferentes
eidem has nostras litteras patentes nostro
sigillo sigillatas pro apostolice sibi duxis
mus procedas. **Datum** **z.**

Forma excoicationis qualiter pceda
tur contra pumaces nolentes corā iudi
ce pparere cū constat de pumacia

Johannes mis.

re. Rectori re. venies ad nos
Lator pntium nobis exposuit coque
rento qd cū. B. de. T. per nostras lras
citaretur vt ppareret corā nobis sibi et
suis penionibus respofurus: p eo qd vt
dicebat super quadā re iniuriabat eide
et cui dies. C. p termino pemp. fuerat
assignatus: q corā nobis ppare debet
et cū dictis lator ipsa die pparuit corā
nobis et etiā sequenti petēs a nobis vt cō
tra ipm aduersariū tanq̄ ptra pumacē
pcedere deberem? Bz qz nobis non cō
stat vtrum ad ipm citatio nostra puen
erit. B. vobis. q. sup hoc inquiratis di
ligētius veritate et si inueneritis ipm ci
tanū fuisse opt a sserit denūciatis eundem
publice excoicanti: qz vos ipm ppter suā
pumaciā excoicationis duxim? vinclo
innodandum

Qualiter excoicat? ppter pumaciā
prestās cautionē d parendo iuri refussis
sibi expen. debeat absolui et denūciari ab
solutis re.

Johannes mis. re. Dil. suo vicario re.
cū occasione re. qstionis q corā nobis
int. P. de. J. ex pte vna. et. H. de. H.
ex altera vnt pdictis. P. p nos excoi
catis ppter suā pumaciā extūisset: qz vos
nunc venies pssint cautionē de parēdo
iuri et refussit expen. aduersario pdicto
ideo ipm a sentētia excoicationis duris
mus absolueudū Unde. B. vobis. q.
dictū. P. in locis in quibus auto. nēa
dnūciastis excoicanti denūciatis eadem
aut publice absoluit. Datū re.

Qualiter sentētia p mēimonio lata
sit executioni mādanda

Johannes mis. re. G. archiepō re. Z. d

b. q corā nobis pqrēdo mōstrauit qd
in cā mēimonio q corā nobis iter ipam
ex vna pte et. J. viz suū ex altera extūie
reūlata: et p ipsa muliere sniaz diffinitū
uā tulisset? ipē sibi cobitare et eā mari
tali affectōe tractare recuset: qcirca vo
bis in dntate obediētie picipiēdo B. q.
ipm. J. monitōe pmissa ad cobitandū
dicte mulieri tanq̄ vxori legitime et eā
maritali affectōe tractandū aut. nostra
p cen. ec. pcellatis. et nihilomin. B.
vobis. q. si sententias nostras noluerit
obseruare eadē aut. excoicetis eundē: et
oēs eide cōicantes auxiliū et pssiliū ipen
dentes. Datū re.

Qualiter ep̄s debeat scribere p̄latis
et vicarijs qm̄ vir diuertit ab vxore et ē
vagabundus re.

Universis scē

Antis eccie p̄latis et copvicarijs
ad q̄s p̄lis lra peruenerit. Jo. mis. re.
Gal. et sinceraz in dño caritate. Quia
E. lator pntiū inimici dyaboli ac eiusdē
psumptuosa temeritate et psumptōe te
meraria ductus. ab vxore diuertēs eīd
cobitare recusat et alias est vagabundus
p loca discurrens varia et diuersa J̄o
rogam? vniuersitatē vestra. q. cū dictis
E. inuēns fuerit in p̄tibz vestris ipsum
ad cobitandum dicte mulieri tanq̄
vxori legitime et eā maritali affectione
tractandum per cen. ec. cōpellatis. Da
tū re.

Sentētia lata p causa pecuniaria su
per ordinatōe rei: de qua agitur et simi
liter cum in eadē causa reus absoluit ab
ipetitione actoris.

Johannes mis. re.

cef. Cū. A. d. 10. peterz. C. lib. thuro.
ex cā mutui vel depositi vel ex causa ali
cuius obligationis vel alio contractu

iusto modo Tandem corā nobis lite legitime testata rē. receptis testibz rē. r quia inuenimus q. A. legitime pbat ut qd se obtulit pbatz. dictū. C. ab ipenione dicti. A. duximus absoluendum. Datū rē

Forma qualiter ep̄s puicm? debeat sc̄q̄ sententiā sui coep̄i dimissoria siue commend.

Reuereudo in

ep̄o patri r amico karissimo. 3 ep̄o veneratio. I. eadē miseratiōe. Ra tiboñ. ep̄s. Salutē r sincerā in dño caritatem. Cum sit iustum r rationabile r etiā in sacris canonibus dicatur: q. malefactores non debeant d̄ sua malicia cō modū reportare. Idcirco grauer con dolentes significam? L. laycū. in n̄as dyoc. rapinaz r q̄plures excessus publicos r notorios p̄tra d̄ū r iusticiāz r libertatem ecclesiasticāz p̄missi: quem nos canonica monitiōe p̄missa excōicauimus p̄pter p̄fatos excessus r crimia ab eodē p̄missa. Vex cū ipse snias n̄as vilipendēs non curet nobis r ec. nostre satisfacere de tantis iniurijs r excessib? iam p̄missis. rogam? vos. q. dictas sentētiās nostras publicen̄s r faciatis subditis vestris in ecclesijs vestre dyocēf. publice nūciari diebus officijs r festiuis vt nos p̄inde vobis ad p̄similia sic cōtigerit teneamur

Littera dimissoria siue commendatoria p clericis se ad partes alias tranfereantibus

Uniuersis sc̄e

Am̄is ec. p̄latis r eoz vicarijs. I. mis. rē. Salutē r sincerā in dño caritatez. Noueritis. N. sacerdotē nostre dyoc. p̄ nos vel p̄ talem ep̄m de licētia nostra ad sacerdotalem ordinē fuisse p

in otū. vey cū item sacerdos ad ptes ali as vt asserit. p̄pter necessitatē affectaue rit se transferre. nobis humiliter suppli cauit vt ad hoc litteras dimissorias r licentiam sibi concedere dignaremur. Nos vero ipsius p̄cibus inclinati eidez non excōicato nō suspēso nec alicuius irregularitatis quā nos sciam? nota vel noxa resperfo. p̄dictas lrās r licentiam duximus concedēdas quē vniuersitati vestre perp̄sius p̄mēdantes rogamus q. cū ip̄m ad ptes vestras venire cōnge rit p̄mittatis in susceptis ordinibus in ec. vestris liberaliter ministrare ac diui na officia celebrare. nos autē quantum humana fragilitas nosse finit. vobis d̄ ip̄o laudabile testimoniū p̄hibemus

Qualiter clerici extranei non recipiantur in episcopatu sine litteris cōmendatorijs.

Thānes mis. rē. Dilectis suis. 3. rectoribus vicarijs archip̄sbyteris pcuratoribus r ceteris clericis ec. Argentiñ. ciuitatis r dyocēf. Salu. r bñ. Quia nōnunq̄ q̄ples sacerdotes r excōicati alij irregularies. alij itānta notati. alij interditi r suspēsi ad ptes alias se trāffe rūt absq̄ licētia dyocēfani. qd̄ cedit ad mltaz aiāz piculū Idcirco vobis i d̄m te obediēte r sub pena excōicatiōis p̄cipiēdo. N. q. nullos clericos extraneos aliū de veniētes in v̄tis ecclesijs ministrare vel d̄ina celebrare absq̄ nrā speciali licētia p̄mittat. Alio q̄n tanq̄ iobe diētes filios grauit vos puicm? da. rē

Littera p̄ quā p̄cedit p̄sb̄o aliunde veniēti q̄ cele. in ep̄am
Thānes mis. rē. Uniuersis rectorib? cōmendatoribus vicarijs archip̄sbyteris r ceteris clericis per Angentiñ. ciuitatē r dioē. constitutis: ad quos p̄f̄s littera peruenit Salutēz r bñ. Cidimus r diligēter inspexim? lrām reuerē

di patris dñi. **P.** dei gratia **B**asilienſis
epi sub hac forma rē. nos vero prefato
presbitero licētiā? rēcedim? licētiā
q̄ in vestra dyo. vel ciuitatē. vsq; ad bi
enniū tm̄ diuina officia celebrare ita tñ
q̄ p̄missas ralia ecclesiastica sacramēta non
possit conferre: nisi hoc sibi iniunctū fue
rit ab ill q̄ curaz aiaz a nobis vel a n̄ris
predecessorib; receperūt. **In cui? rei rē**
Datū rē.

Littera epi directa ad ep̄m q̄ p̄mo
ueat ad ordines clericos sue dyoecesis.

Reuerendo in
xp̄o patri rē. **E**p̄s rē. p̄ iohāne
subdiacono nostre dyoc. latore p̄ntiū
quē vobis mittim? examinātū r ad. **L.**
ec. nostre dio. p̄ntiū. paternitatē vsq;
duximus ex affectu rogandā **Quat.** cū
vos cōtigerit ordines celebrare: vel sic
q. si vos cōtigerit in istis quatuor t̄pib;
p̄mo v̄t̄ris ordines celebrare ip̄m
ad dyoconatus ordinē dignemini pro
mouere rē.

Littera ordinatōis ab ep̄o extraneo
Queris pre.
sentes lrās rē. **Sal.** rē. **H**one
rētis nos talem clericū latore p̄ntiū v̄ li
centia r p̄ lrās reuerendi patris tal' epi
sui dyoecesis. ad titulum talis ecclesie
sui dyoc. ad dyaconatus ordinē p̄mot
uisse. **In cui? rei rē. Datū rē.**

Forma lrāz p̄ redēptione captiuoz
Obānes mis. rē. **U**niuersi xp̄i fidelib;
paganū. ciuitatē r dyoc. p̄ntiū ad q̄s
p̄ntes littere peruenerint. **S**alutem r
bene. **Q**m̄ vt ait apls. **D**ēs stabimus
ante tribunal xp̄i recepturi prout vnus
quisq; gesserit in corpore: siue bonuz fue
rit siue maluz: oportet nos diez missio
nis extreme misericordie opibus p̄ue
nires: ac ea seminare in terris q̄ redēte

dñō cū multiplicato fructu recolligere
possum? in celis: firmā spem fiduciaq;
tenētes qm̄ qui parce semiat parce me
tet: r qui seminat in benedictionibus v̄
benedictionibus metet vitam eternam.
Uel aliud facias p̄bemiū. **E**t̄erni p̄ris
filius dñs noster ihesus xp̄s cui ipse pa
ter oim̄ viuoz r mortuoz iudicium tra
didit: cui seuerit in solio maiestatis: fm̄
opera sua cui libet reddimus: de operib;
bus misericordie sicut ipse testatur p̄ci
pue disceptabit: r quēadmodum pro
operibus pietatis bonis glorie regnum
p̄feret. **I**taq; p̄ illoz defectu malos ad
tartarea regna v̄trudet: vbi est ignis in
extinguibilis: dyabolus cum eius ange
lis preparatus. **C**um igitur **M**aria la
trix presentium habebat quendam viz
scz suum petrum nōse apud. **S.** locū in
terza laracenoz captiuitate detentū: r
ipse captiū? pro redēptione sua. **C.** lib.
L. dñō suo soluere teneatur r non ha
beat vnde dictā pecuniā soluere possit.
nisi auxilio r elemofinis xp̄i fidelū ad
iuuetur. **U**niuersitatem vestram rogan
tes monemus r in domo exhortamur
Quat. de bonis a te o vobis collatis ei
dem mulieri ad redimendum v̄ captiui
tate dictam virum suum pias elemof
inas: r grata caritatis subsidia erogetis
vt per hoc ralia bona que dñō inspirāte
feceritis ad eterna felicitatis possitis gau
dia peruenire. **N**os em̄ de oipotētis dei
misericordia r beatorū apostolorū **P**etri
r **P**auli auctoritate r ea quā nobis do
minus indulſit potestate confisi: omni
bus vere penitentibus r confessis qui
eidem mulieri ad extrahendum virum
suum de captiuitate predicta manū por
tulerint adintrices. xl. dies de iniuncto
sibi penitentia legitime misericorditer
relaxamus presentibus post biennium
minime valituris. **Datū rē.**

Forma litterarū p̄ recolligendis ele
mosinis ad op̄ hospitaliū r̄ p̄ op̄ locoꝝ

Ohānes mis.

Recetē. Uniuersis cristi fidelibus r̄c. **Q**uā ut ait apostolus. Omnes stabim⁹ r̄c. **D**el eterni patris r̄c. **C**ū igit̄ tale hospitale die noctiq; recipiat infirmos. v̄biles. paupes. r̄ egenos a quibuscūq; xp̄ianoz p̄b̄o veniētes r̄ eis put̄ ipsius hospitalis facultates suppetunt necessaria admittet: v̄niuersitatez vestra rogam⁹ r̄c. vt supra pr. r̄c.

Forma l̄arū per quā ep̄s p̄mēdat nūcios pro recolligendis elemofinis a rectoribus sue dyoc.

Ohānes mis. r̄c. **D**ilectis suis. **R**ectoribus p̄mēdatorib; vicarijs archiep̄s biteris r̄ ceteris clericis ecc̄l̄ay anagefi. ciuitat̄ r̄ dyoc. **S**al. r̄ bñ. **C**ū latores p̄n̄ium ad petendū colligendū r̄ recipiendum elemofinas a xp̄i fidelibus ad opus talis hospital̄ sine specialis nūcij deputati. **U**niuersitatē vestrā rogam⁹: r̄ in v̄tute obediētie p̄cipiēto. **P**. q. cū dictos nuncios ad ecc̄l̄ias vestras venire p̄igerit: ipsos pro honore r̄ reuerētia sancte romane ec. cui⁹ p̄uilegijs r̄ indulgentijs p̄ petendis r̄ recolligendis elemofinis tal̄ hospitalis siue ei⁹ nūcij v̄berzime fulciti sunt r̄ vota n. benigne ac caritative recipiatis. **I**nducentes prochianos vestros p̄ijs exhortationibus. vt eis porrigant subsidium caritatis r̄ ipsi nuncijs indulgentias r̄ p̄uilegia papalia exponere permittatis. **S**cientes q; vos p̄pter obediētiā laudabim⁹ r̄ p̄pter inobediētiā grauiter puniemus. **D**atū r̄c.

Forma l̄arū p̄ fabricatione pontium
Ohānes mis. r̄c. **Q**uā ut ait ap̄ls r̄c. **D**el eterni patris r̄c. **C**ū igit̄ tali loco supflauio q; talis nuncupat̄ vbi in h̄ye

mali tpe p̄pter inundationes aquaz q̄ plures fuerunt mortui xp̄iani. alij vero fluctibus expositi sarcinulas r̄ alias res suas irrecuperabiliter amiserunt. quidā p̄ns sit valde necessari⁹: qui transcuntibus hinc inde r̄c. v̄niuers⁹ r̄c. vt supra **L**ittere pro fabricis ecc̄l̄iaz.

Ohānes mis. r̄c. **U**niuersis xp̄i fidelibus r̄c. **S**plendor paterne glorie. qui sua mundum illuminat ineffabili claritate. pia vota fidelium de clementia maiestatis ipsius spectantiū tunc precipue benigno fauore p̄sequit̄. **C**ū deuota ipsorum humilitas sanctorū precib; r̄ meritis adiuuatur. **C**um igit̄ talis ec. loci nostre dyoc. in honore dei r̄ eius genitricis. r̄ sancti. **D**e nouo incipiat fabricari r̄ nō possit absq; fidelium auxilio r̄ p̄silio consummari. **U**niuersitatē vestram r̄c. vt supra. **I**n fine consuevit aliquid poni h̄mōi clausula. p̄terea ratas r̄ gratas habebim⁹ indulgentias quas ceteri archiep̄i r̄ ep̄i nostris subditis deō operi bñfaciētib; duxerūt baccen⁹ cōcedas. **D**atū r̄c.

Forma l̄e p̄mo. ep̄ qui de saracenicā p̄fida vel iudaica lapsus originē r̄ ad fidē catholicā est p̄uersus

Ohānes mis.

Recetē. **U**niuersis xp̄i fidelibus p̄ anagefi. ciuitatē r̄ dyoc. r̄c. **E**terni p̄tis fili⁹ r̄c. vt supra. **C**um **J**o. r̄. **R**. vxor. sua latores p̄n̄iū diuino illumiat̄ sp̄i qui fugat tenebrarū errores. iudaice cecitatis p̄fida derelicta ad xp̄m deū verū lumē penit⁹ sint p̄uersi r̄ sacri font̄ liq̄re diuina gr̄a insigniti. nihil secū p̄ter nuda corpora deportātes. r̄ quasi mō geniti infantes. lac p̄cupiscētes dulcedis. sic cū r̄ ip̄i instructōe fidē emolimēto xp̄iq; fideliū idigeāt auxilio r̄ fauore **U**ni. v̄traz roga⁹ vt sup. q. d̄ bonis a deo r̄c. ne p̄t

defectum necessario in obprobrium christi
ane religionis: quod absit ad pristinae cecel
tatis errorem redire tanquam canis ad vo
minum appellatur. Nos de omnipotentis dei
misericordia. Datum. etc.

Forma littere quasi auctoritate domini pa
pe dispensatur cum scolare super defectu nata
lium extracto. etc.

Queris pre.

Quoniam litteras etc. Noueritis nos
summe pontificis in hunc modum litteras
recepisse. etc. nos vero consideratis vni
uersis circumstantiis diligenter in dicto
rescripto apostolico contentis ipsum. etc. scola
rem de ydoneitate persone litteratura con
uersatione et vita ipsius examinandum duxi
mus. put nobis in deo rescripto apostolico
est iniunctum. Et quod eundem petentis litte
ratum ydoneum et alias perquisitionis et vi
te conspicuum inuenimus: cum eodem auto
ritate domini pape qua fungimur in hac p
te quod ad omnes ordines promoueri et ecclesia
sticum beneficium etiam si curam aliam habe
at obtinere valeat dispensamus. ita quod si
cui onus et cura beneficii requisierint: se
faciat statim tempore ad ordines promoue
ri: et residuum faciat in eadem personalem
In cuius rei etc.

Qualiter episcopus auctoritate domini
pape penitentiarii dispensat cum clerico
super irregularitate extracta per concubinatum

Quoniam etc. Noueritis nos e
ligiosi viri domini pape penitentiarii
recepisse litteras in hac for
ma. Generabilis penitentiarii etc. Cle
ricus recepta sufficienti cautione a dicto
presbitero: quod in domo propria: nec aliena
concubinam cetero non tenebit eoque ab
officio suspenso ad tempus. put vidimus ex
pedire: eundem presbiterum sententia excom
municacionis: qua erat astrictus et tenebat pro
concubinam auctoritate predictarum litte

rarum absolui. et cum eodem super irre
gularitate contracta duximus dispensandum
In cuius rei etc.

Quoniam episcopus vocat ad synodum clericos
sue diocesis

Johannes mis. etc. Uniuersis. etc. prioribus
archipresbiteris procuratoribus et cap
pellanis ecclie pataniensis civitatis et dyoc
Salutez et bene. Cum nos accedemus die
proximo venturo synodum disponen
te domino apostolo. etc. celebrare. etc. vobis in
virtute obedientie. et sub pena suspensio
nis officiorum et beneficiorum quatinus ad
eandem synodum die superius assignata si
ne more et dispendio accedatis ita quod nul
lus aliquam causam excusacionis preten
dat volumus etiam et mandamus. quod in qua
libet ecclesia remaneat unus presbiter
tantum: qui interim celebret divina cum
vno sermone. et populo administret eccle
siastica sacramenta. Alioquin noveritis
quod nos non venientes officijs et beneficijs
duximus suspendendos. dummodo impe
diti aliqua probabilis causa et rationabilis
non existat. Datum etc.

Quoniam episcopus preter clericos non ve
nientes ad synodum

Johannes mis.

Johannes mis. etc. vicario vel archipresb
itero loci. etc. Salutez et bene. Quia. etc.
rector. etc. non venit ad synodum quam
nuper in. etc. duximus celebrandam. nec
alias preter alias vel pronuncium se legitime ex
cusavit ipsum ab officio et beneficio duximus
suspendendum. Mandantes vobis. quod in hi
beatis sub pena excomunicacionis prochiatis
dicte ecclie. quod eisdem nihil proluat de iuribus
dicte ecclie. Sed vobis de omnibus intendant et
intendant queque recipiunt etiam et vos ad
mandatum nostrum ecclie. quod ipsam et omnia iura ec
clesiastica ipsius et ornamenta fideliter custo
diatis etc. Datum etc.

Qualiter eps excuset aliqz d' synodo

I Obanes mis.

di. rē. Dilectō suo. R. rectori ec. Sal. rē. bñ. Recepim' vras lrās pñētes q' cū vos quadā instāti r' vrgē t' necessitate ipediti ad synodū nostrum non possētis absqz gravi dāno r' scanda lo itereffe: vos habeam' a dicta synodo excusati. Nos vero vestris iustis precibus paterna solitudine inclinati vos habebim' p hac vice a prefata synodo excusati: dūmodo aliquē pcuratorem pstitimatis: qui vice r' noie vestro recipiat et r' acceptet ea que in dicta synodo per nos extiterint ordinata.

Qualiter eps vocat clericos sue dioc: ad ord. suscipiendō.

I Obanes mis. rē. Dilecto suo archiepiscopo. Sal. rē. Nouerit' q' nos auxiliante dño in istis quatuor t'pibz p'ximo v'v'ris intēdim' apud. R. ordines celebrare. Unde. R. vobis. q. p'uocatis corā vobis rectoribus p'medatoribus. r' ceteris eccliaz clericis beneficiatis. r' illis q' ad ordinē sunt p'mouendi ex pte nra sub pena p'ditōis officōz r' bñficōz iniungatis eis dē. vt predicta die apud talem locum absqz more dispendio accedāt. a nobis ordines quos onus bñficōz eorum dē requirit suscipiendi. alioquin non veniētes ab officijs r' bñficijs duxim' suscipiendos.

Littera ordinationis ab epō suo

I Obanes mis. rē. Uniuersis rē. Salutem rē. Noueritis nos. C. clericū. B. ec. talis loci nostre dyocesis latozē p'sentū ad dyaconatus ordinē statuto tēpore p'mouisse. In cui' rei rē.

Qualiter eps excusat aliquē ab ordinib' suscipiendis

I Obanes mis. rē. dilectō suo. R. rectori quia nobis significastis q' urgente quadam inuitabili necessitate ad presens non poteratis ad nos tali die accedere a nobis ordines suscipiendos nos rogando q' vos ad presens haberem' a susceptione predictorum ordinum excusatos. Nos vero vestris precibus inclinati a susceptione predictorum ordinum excusamus has vobis litteras nro sigillo munitas in testimonium cōcedentes. Datum rē.

De inventario faciendo in ecclesia vacante

I Obanes mis. rē. Dilecto suo. R. archiepiscopo talis loci rē. Relatione plurimorum intelleximus q' C. bone me. talis rector talis ec. est via r' vniuersale carnis ingressus. Quocirca. R. vobis. q. visis litteris absqz more dispendio ad dictā eccliam vos personaliter accedentes faciatis fieri inventariū d' omnibus rebus ipsius ecclesie tam mobilibus q' immobilibus a minimo vsqz ad maximum. r' ipsam ecclesiam tam in tēporalibus q' in spiritualibus alicui sacerdoti fidelit' r' donec cōmēdatis: qui ipsam ecclesiam custodiat r' omnes res eius bene r' fideliter quousqz dicte ecclie sit prouisum. Datum rē.

Qualiter episcopus patronis scribere debeat q' presentent se ad ecclesiaz vacantem

I Obanes mis.

di. rē. Uniuersis patronis beneficiis parochianis ac illis: qui ius habent prestandi ad ecclesiam. Salu. r' bene. Cum ecclesia talis vacet ad p'sens per mortē. B. bo. me. quondam rectoris ecclesie memorate. R. vobis. q. die tali vos nostro p'spectu p'ntetis. vt eadem die nobis aliquā litteratā perso-

nam et ydoneam in rectorem ad dictam ecclesiam insimul et concorditer presententis: alioquin nos dicte ecclesie et rectore put diure fuerit curabimus. p. uide re. **Dati** rē.

Qualiter ep̄s p̄stituat rectore ad p̄sentationē patronoz

Iohannes mis.

Di. rē. **U**niversis proclianis vel dilectis suis clericis portionarijs talis ecclesie. **S**alutem et ben. **N**oueritis q̄ nos ad p̄sentationē. **R**. regis patroni vel ad p̄sentationem p̄sonoz eiusdem ec. clericū latozem p̄stitū: quē de latura et ydoneitate persone ac vita et p̄uersione ipsius multipliciter p̄mēdamus: institūimus rectorem in eccā memorata: ita tñ q̄ p̄ istam p̄sentationem patronis alijs si qui sunt nullum ip̄stet p̄iudiciū generetur: et si requirit onus beneficij sic se faciat statim tñ p̄ibo ad oēs ordines p̄moueri. **A**lioquin b̄mōi gratia q̄ beneficiū ip̄m habet nullius penitus sit momenti. **I**dem vero nobis ad sancta dei euāgelia corporaliter p̄stitit iuramentū q̄ nobis et successoribz nostris canoice intransibus obedientiā et reuerentiā exhibebit: et q̄ nobis et ipsi eccie v̄liboz. p̄soluet integre iura nostra. et q̄ sentētiās nostras et vicarioz nostroz et statuta sinodalia obseruabit: et q̄ in deā ecclesia residentia faciat personalez nisi de licētia nostra et successorz nostroz fuerit aliqui excusatus. et q̄ oīa iura ipsius ecclesie pro iuribz iam deposcet. **U**n. **R**. vobis. q. eidē rectori vestro obedientiam et reuerentiā exhibētes sibi de iuribus dicte ecclesie plenarie respōdeatis. **E**t q̄ ip̄e vos p̄ iuribus dicte ec. cōpelere possit sibi p̄ntem plenariā p̄cedimus p̄tatem et sentētiās quas ip̄e pro iuribus dicte ec. rite tulerit in rebelles

nos ratas habebim⁹ atq; firmas. et eas faciem⁹ autorizante d̄no vsq; ad cōdignam satisfactionem inuiolabiliter obseruari. **Dati** rē.

Qualiter ep̄s p̄mēdat eccā cuiz cōmendatos facit fructus

Confirmis lit

Quia fiat de cōmendanda ecclesia cōmendatos facit fructus suos. excepto q̄ non dicatur institūimus sed cōmendamus. et vbi dicitur obediat tñ q̄ rectori rē. scribatur tanq̄ cōmendatori.

Confessio p̄mendatori p̄ ep̄m et suū vicariū facta.

Iohannes rē. **U**niversis parrochia. rē. **N**oueritis nos a nostro vicario recepisse litteras sub hac forma. **D**etr⁹ d. **R**. rē. nos predictus episcopus cōmendatōt. factum per subscriptum vicariū approbantes eundem institūimus in eadē ecclesia curam et administrationem eiusdem ecclesie sibi in spiritalibus et temporalibus concedentes. ita tamen q̄ ex huiusmodi concessione patronis alijs si qui sunt nullum in posterum p̄iudiciū generetur eidem insuper rectori p̄cipiendo. **R**. vobis. q. infra tps p̄ constitutiones et canones diffinitū faciat ad omnes ordines p̄moueri. et in ipsa fac residentia p̄sonalem. **Dati** rē

Qualiter ec. p̄mēdat ad tps.

Iohannes mis. rē. **C**um dicta ecclesia vacet ad presens. et expediat q̄ interim omnia bona et ornamenta ipsius non pereant sed potius conseruentur. **N**os enim ecclesie predictae et bonis ipsius compatiētes ipsam ecclesiam et bona tam spiritalia q̄ mundana tali presbitero latozi presentiuq; quousq; eidē ecclesie et rectore prouideatur presentibus cōmendamus. **U**n. **R**. vobis. q. eidem

presbitero de omnibus iuribus dicte ec-
respondeo curetis. et quod ipse pro iuribus
dicte eccle. vos persolvere possit sibi p-
tes plenariam cedimus potestatem.

Confirmatio portionarij in ecclesia
vacante

Johannes mi

seri. rē. Dilecto suo clerico ec-
clesie nostre dyoc. salutem et bñ. Colla-
tionem portionis cū p-
tionis talium prophanorum ec. talis que
vacauerat p morte. N. quidam portōna-
rij dicte ec. tibi factam in dicta ecclesia
per discretū virum. M. rectores gratā
et ratam habentes ipsam auctoritate no-
stra salva pōnificali tertia pfirmam. In-
quis rei rē.

Confirmatio prestimonij tñi

Johannes mis. rē. ut supra prima col-
latione p-
tionis talium p
rophanorum talis ecclesie tibi facta in
dicta ec. per discretū virū rē. ut in pxi.
Si vero datur prestimonium de men-
sa rectoris in certa pecunie quantitate nō
scribatur salva tertia pontificali rē.

Confirmatio generalium causarum

Johannes mis. rē. Dilecto suo. B. rec-
tori. F. ec. Salutem et bñ. Universitatē
causarum: quas in civitate. C. vel in ta-
li castro occurrere p-
nigerit. vobis aut.
nostra totaliter comittimus audiendā
et sine canonico terminandā faciēdo
quod decreveritis auctoritate nostra p cen-
suram ecclesiasticā firmiter observari. Te-
stes autē qui fuerint notati p-
ter quos de crimine
si se gēa odio vel timore subtraxerint cē-
sura ec. simili auctoritate nostra cogatis
veritati testimonium perhibere.

Commissio specialis

Johannes mis. Causam que dicitur inter
D. mercatorē et ex vna pte. et D. de. L.

ex altera super quadā pecunie quantitate
vobis comittimus audiendā et eā sine ca-
nonico terminandā faciēdo quod decreveritis.

Commissio in causa matrimonij tan-
tam

Johannes mis. rē. Causam matrimo-
nialē que dicitur inter. B. virum ex vna
parte. et A. mulierem ex altera vobis
comittimus audiendā quousque ad nos
eam duxerimus reuocandā. vel aliter
inbilominus diffinitivam sententiam
nobis reservantes faciēdo rē.

Causa commissio in causa matri-

Johannes mis. rē. In causa matrimo-
nialē que coram nobis inter. P. ex vna
parte. et Q. ex altera ventilat. vobis re-
ceptionem testium tantum duximus co-
mittendam Mandantes vobis. q. recep-
tis testibus nobis attestaciones p pub-
licam manu scriptas et vestro sigillo in-
terclusas per certum nuncium transmie-
tatis. Assignādo partibus rē.

Revocatio commissiois.

Johannes mis. rē. N. dil. A. rē. Causam
que inter. L. ex vna parte et R. de. Q.
ex altera coram nobis ex delegatione no-
stra super tali re ventitat: ad nos totali-
ter reuocamus. Mandantes vobis. q.
ordinandem processum et que coram vo-
bis confecta fuerunt nobis per partes
sine more dispendio et occasione aliquis
testificatis. Datū rē.

Forma littere de confirmatione por-
tionis tanto tempore vacantis quod colla-
tio ipsius est ad episcopum duoluta

Querint vni

uersi presentes litteras inspec-
turi. quod cum nos mis. rē. ad talem ec. no-
stre dyoc. causa visitationis et correptio-
nis plonale accederem: p-
pim? quod quā
portō i ipsa ec. tāto tpe vacauerit quod colla-

no ipsius portionis de iure p̄stitutionū
summi pontificis ad nos erat totaliter
deuoluta. nos vero deū h̄ntes p̄re ocul
ip̄am portionē tali clerico de. R. laori
p̄ntū duxim⁹ p̄ferendā In cui⁹ rei r̄c.
Quāto possessio datur alicui in em
phiteotico contractu.

Nicolaus mis. r̄c. dilectis
suis. G. r. S. clericis tal' ec.
de tali loco nostre dyoc. qz nobis signi
ficastis qz quandā hereditatē eōem ad
collatōem p̄dcām spectatēz q̄ est in tali
loco insimul habit. p̄siteratōne qz fere
vobis sit inutilis cuidā mercatori in em
phiteotico p̄tractu dare decreuistis p̄
certa ānus pensione p̄dcē ec. p̄soluēda.
p̄prietate nihilomin⁹ p̄dicte ec. reserua
ta: r̄ vos nobis sub debito iuramento
remlistis qz h̄mōi p̄tractis eēdebat in
utilitatē ec. memorate r̄ qz eadē ec. p̄p̄
hoc nullā incurrebat lesionem. Nos at
dictū p̄tractū gratū r̄ ratū h̄ntes ad
hoc vobis p̄stabim⁹ nostrū p̄sensum pa
riter r̄ assensum. In cui⁹ rei r̄c.

Forma p̄firmatōis inter rectorē r̄
clericos facta

Querint vni
uersi presentes lras inspecturi
qz. N. mis. r̄c. vidim⁹ diligēter inspexi
mus quandā litterā diuisiois inter. R.
rectorez ec. talis de tali loco ex vna pte
r̄ clericos portionarios eiusdē ec. ex al
tera facte. Cuius tenor talis ē r̄c. Nos
vero qz dictā diuisiōnē licite r̄ sine ali
cuius prauitatis excessu ad utilitatē ec
clesie r̄ r̄cōris ac clericorū p̄redcōp̄ iueni
mus eē factā auctoritate nostra duxim⁹
p̄firmandā In cui⁹ rei r̄c.

Qualiter p̄cedim⁹ p̄ra clericos q̄
veniūt p̄ra diuisiōnem

Nicolaus mis. r̄c. dilecti suo. C. archip̄sbite
ro r̄c. q̄relā gr̄uē clericorū portionarioz
tal' ec. accepim⁹ p̄nentiē qz rector ipsi⁹
ec. p̄p̄ria auctoritate ordinationē diuisio
nis infringere nitit: q̄ int' eos auctoritate
nr̄a extitit p̄firmata Quocirca. N. vo
bis. q. p̄fatos clericos sup ordinatione
h̄mōi nō pmittatis inquietari a rectore
p̄dcō vel aliq̄ alio molestari. p̄tradictor
res r̄ rebelles eadē auctoritate p̄cen. ec.
p̄pellendo. v̄p̄ si inter p̄fatos rectorē r̄
clericos aliqua occasio alicui⁹ ordina
tionis de nouo emerferit. ipsam audie
tis r̄ eā sine canonico iminentis. qz si for
te dcām cāz nō poteris p̄cordiare vel iudi
cio terminare. dcām cām instructaz ad
examen nostri iudiciū transmittatis.

Qualiter ep̄s p̄pellat rectorē r̄ cler
icos vt administrēt scolari fructus sue
portionis

Nicolaus mis. r̄c. dilectis suis r̄cōri r̄ clericis
tal' ec. veniēs ad nos. v. scolari. loci⁹
vester nobis huiliter supplicauit qz vos
aut. nostra p̄ vestris excessibz denunciare
mus excoīcatos publice faciēdo nūcia
ri in ecclesijs dicti castri corā fideli p̄plo
diebz dñicis r̄ festiuis. eo qz eidē fruct⁹
portōis sue dedignamī in studio mīstra
re. v̄n in h̄mte obedientie r̄ sub pena ex
coīcatōis vobis p̄cipiendo. N. q. eidē
de sue portōis fructibz solite mīstre nis
qz studēs feruent⁹ ad sciētā pueniat
vt peroptat

Qualit' ep̄s d̄fedit ab exactōibz r̄ fuit.
scolarē p̄motū ad ordines maiores

Johannes mi
se. r̄c. vniuersis archip̄resbī
teris. rectoribus commendatoribus r̄

reteris clericis. f. ciuitatis et dyocesis salutē. Cū nos monitōe pmissa p̄torē et anaylles talis ec. excōicauerim⁹ et excōicatos publice facerim⁹ nūciari p̄pter suos excessus notorios et manifestos pro eo q̄ a nobis moniti non p̄miserūt pro motū ad maiores ordines: qui cū v̄gie mrimonialiter p̄traxit gaudere priuilegio clericali. imo ip̄m ad p̄tribuenduz cū laicis in angar. et exactōibus secularibus spulerūt et sententias nostras vilipendētes nō curauerūt aliquaten⁹ obseruare in p̄iudiciū et p̄temptū nō modo vicuz eccl̄iastice libertatis. dignū est siq̄ dem q̄ aliquis ex sua malicia p̄modum non reuertit. Et cum dicatur nil em̄ bulmilitas videretur. p̄desse humilibus. si contēptus p̄tmacibus nō obesset. Nolentes itaq̄ q̄ tanta iniquitas transeat ipunita. nec tanta detur actio in censoribus malignādi. **O**. vobis. q. dictos p̄tozem et anaylles et alios auctoritate nostra pulsatis campanis accensis candel publice in ecclesijs vestris denunciatis excōicatos diebus dñicis et festiuis. q̄ usq̄ de tantis iniurijs factis ecclesie satisfaciat cōpētenter. et ip̄os faciat penitens excōicatos ab oibus artibus euitari. eadem auctoritate oēs sibi cōicantes vel parātes p̄siliū auxiliū l̄ fauorē excōicatis. **C**arta quitationis illoz q̄ bona epi recipiūt et expendunt

Universis presentem paginam inspecturi q̄ nos. S. mis. rē. die tali et loco recepimus computationē a. 3. seruiēte nostro latoze presentium d̄ omnibus q̄ de nobis et mādato nostro vsq̄ ad presentem diem recepit tenuit soluit et expedit. q̄ d̄ omnibus p̄putatis remāserūt ad soluendū nobis. xx. lib. tb. et x. modis frumenti. De alijs vero exceptis solutis expensis nobis reddit bonā et iustā rationem rē. vt supra

damus pro lib̄ro et quieto rē

Alia littera quitationis qm̄ aliquid remanet ad soluendum

Querint vni

Queri presentem paginam inspecturi q̄ nos. S. mis. rē. die tali et loco recepimus computationē a. 3. seruiēte nostro latoze presentium d̄ omnibus q̄ de nobis et mādato nostro vsq̄ ad presentem diem recepit tenuit soluit et expedit. q̄ d̄ omnibus p̄putatis remāserūt ad soluendū nobis. xx. lib. tb. et x. modis frumenti. De alijs vero exceptis solutis expensis nobis reddit bonā et iustā rationem rē. vt supra

Quanto eps vadit ad visitandum dyoc.

Scolaus mis. rē. Dilecto suo **R**. rectori vel cōmendatori seu procuratori talis ecclesie salutem. **F**lorentis q̄ nos dante dño die tali erimus in vestra ecclesia et eam intēdimus visitare. **U**nde. **O**. vobis. q. p̄paretis ad recipiendum nos hilariter et benigne et ad ministrādū nobis ibidē procuracionem nostram. **S**ignificātes prochiāntis vestris q̄ nos ibi erim⁹ illa die et q̄ illi si necesse fuerit a nobis ecclesiastica recipiant sacramenta **D**ati rē. **L**ittera p̄pulsiva q̄ rector faciat in ecclesia resistētiā p̄tionalem rē.

Ohānes mis.

R. dilecto suo. **A**. suo. **S**. rectori eccē salutem rē. **Q**uis dignum et iustum q̄ ecclesia a iusto sui prelati seruitio non fraudetur. quia ab eadem suscipit alimenta. siquidem pro certo compertimus. q̄ vs contra deum et canonicas sanctiones p̄dictam ecclesiam a longis retroactis temporibus tanq̄ sponsam bñ ornatā repudias

tam pro derelicta habentes. cum per obſequentiam veſtram in ſpiritualibus ⁊ temporalibus fere penitus eſt elapſa. non curatis prout de iure tenemini accedere ad eandem ⁊ ſibi cum officijs vel alijs deſeruire. Verum cum tantam veſtram ōſidiam ⁊ negligentiam perſpicere oculi conſuetudinibus non poſſumus nec debemus ſub diſſimulatione de cetero ſuſtinere. monentes. **S.** vobis in virtute obediencie quatinus ab hinc ad dies octo ad preſatam eccleſiam accedentes facturi quod ordo exigit in eadem reſidentiam perſonalem ita q̄ preſentia veſtra ipſam faciat conſolaram. alioquin patronis ⁊ heredibus preſate eccleſie noſtris dabimus litteras in mādanis. q̄ nobis preſentent perſonam ydoneam ad eccleſiam memoratam

Qualiter episcopus diſpenſat cum aliquo q̄ poſſit duo beneficia retinere.

Iohannes miles. **Portionario ꝛ Conſideratis tue perſone meritis ac industria quapropter tuis meritis exigentibus paterna ſolicitudine te in noſtris amplectamur viſceribus caritatis: quam etiā benigno fauore proſequi affectamus volumus ergo vt cum portione quam in dca eccleſia obtines portione que tibi in tali eccleſia de tali loco canonicè eſt collata ſimul poſſis habere ac licite retinere te cum auctoritate ordinaria diſpenſamus conſtitutione ſeu conſuetudine non obſtante**

Qualiter episcopus excuſat aliquē ad tempus a reſidentia in eccleſia faciēda

Iohannes miles. **Dilecto ſuo. F. rectori**
Quia nobis veſtris litteris ſignificasti

q̄ ꝓ plurimum expediebat ex cauſa inuitabili ⁊ neceſſario ſuper quibusdam rebus veſtris procurandis ad breue tempus ad partes alias vos tranſſerre. ⁊ q̄ interim excuſemus a reſidentia in dicta eccleſia faciēda vſq̄ ad biennium excuſemus. Ita q̄ per abſentiam veſtram huiusmodi penam canonicā nō ſcurzatis. dūmodo aliquem fidelem procuratorē in dicta cauſa conſtituatis: qui in eadem eccleſia ſpiritualia ⁊ temporalia adminiſtret. In cuius rei ꝛc.

Qualiter episcopus publicare ⁊ ſignificare debeat con. ec.

Quiuerſis preſentem litteram inſpecturū. **Jo. miſ. ꝛc.** Noueritis q̄ diſponente domino talem eccleſiam de tali loco ad honorem dei ⁊ glorioſe virginis matris marie. ⁊ ſancti. **D.** intendimus conſecrare. Nos de omnipotentis dei miſericordia ⁊ beatorum apoſtolorum **Petri ⁊ Pauli** auctoritate. ⁊ ea quam dominus indulſit poteſtatem. conſeſſis omnibus ⁊ vere penitentibus conſiſſi qui ad dedicationē dicte eccleſie cā deuotionis ⁊ orationis peruenirent vññ annum ⁊ xl. dies de iniuncta ſibi penitentia legitime miſericorditer relaxamus.

De aduerſario dedicationis eccleſie eiusdem

Quiuerſis criſti fidelibus ad quos preſentes littere peruenierint. **Jo. miſ. Splēdor** paterne glorie ꝛc. vt ſupra. Quia vere legitur in ſacris ſcripturis. q̄ nō locus hominem ſed homo locum ſanctificare bonis operibus conſuevit propter hoc pijs ⁊ religioſis non propter loca ſed propter diuini cultus ſeruium ⁊ reuerentiā

saluatoris nostri et hominum nos debemus esse fauorabiles et benigni. Cum autem ad honorem et reuerentiam saluatoris nostri et genitricis ipsius talem ecclesiam de tali loco durimus consecrandam. et cultus diuinus non debeat minui sed augeri. nos de omnipotentis dei misericordia et beatorum et ceterorum. ut supra. omnibus vere penitentibus et peccatis qui ad dictam ecclesiam quolibet anno in die ipsius annuuerfarij causa deuotionis et orationis uenerit. xl. dies de iniuncta sibi penitentia legitime misericorditer relaxamus.

De uidijs pupillis et orphanis defendendis.

Excellentissimo domino. dno. f. dei gratia illustri regi cialie etc. S. mis. etc. salute corporis et anime cum omni reuerentia et honore. Eecedens ad reuerentiam ueraz B. uidiua latit presennu. non sine afflictione cordis nobis grauer est conuicta. asserens quod cum ipsa sit uidiua ac miserabilis persona et officialis vestri castri ad instantiam mercatoris qui est diues et potens qui super quibusdam bonis suis aggrauet et molestat eam. et licet ipsa de sua facultate modica velit satisfacere alicui aduocato qui suam causam foueat et defendat. nullus tamen est qui patrocinari uelit ne predicti mercatoris incurrat inimicitiam vel offensam. Uerum cum pia mater humilis ecclesia inuicem pietatis teneat miserabiles personas pupillos et orphanos defendere. et in sua iusticia preseruare. excellentiam uestram rogandam duximus ex effectum. quod placeat uonationi uestre. dictis. S. rectoribus et officialibus scribere. quod in hac causa se non intromittant aliquid diffinire. sed quod nobis dictam causam remittent. Et

si aliquis de ea conquestus fuerit coram nobis suam iusticiam plequet. Et nos tam de ipsa uidiua quam de ipsis pupillis et orphanis et miserabilibus personis faciemus fieri iusticie complementum.

De episcopo ad episcopum uicini quod in sua dioecesi suppleat uices suas.

Venerabili in christo patri et amico suo carissimo dno. J. dei gra episcopo equitani. N. mis. etc. Cum inuitabili et necessaria causa in remotis partibus moratrabere intendamus super nostris et ecclesie nostre arduis negocijs tractandis paternitatem uestram roganda duximus ex affectum. quod in ciuitate et dyocesi nostrazque ordinis pontificalis spectat ad officium. cum a vicarijs nostris uel eorum altero fueritis requisitus. digni mini exercere. ad hoc autem exercendi uobis plenariam procedimus potestate. Insuper et grates habere indulgentias quas uos subditis in episcopatu nostro preterita consecratione ecclesiarum et aliorum piolorum et religiosarum personarum et captiuorum duxeritis relaxandum. Datum etc.

Qualiter archiepiscopus scribit suis suffraganeis de consecratione electi in episcopum.

Johannes dei gratia archiepiscopus capuanus. uenerabilibus fratribus et amicis in christo carissimis. eiusdem gratia illi episcopo salutem et sinceram in domino caritatem. glorificet nomen altissimi disponens omnia sua iugiter. cuius incomprehensibilia sunt iudicia et inuestigabiles uiae eius. quod in capitulo talis ecclesie de pastore pro uidere dignatus est personamque eminentis scientie perita honesta pacifica et benigna. de qua nouimus primum esse ecclesie uerum cum ad examinationem persone procedere mus leuiter sciamus et peruersitate ipsius inue-

rimus ipsum non tñ ad hoc sed ad ma-
iora dignum esse. fraternitatem vestraz
rogandā duximus ex affectu. q. tali die
ad locum talem personaliter accedētes
eidē munus vestre sanctionis canonicē
impendatis. Datum 2c.

**Qualiter iudeus compellatur per
censuram ecclesiasticam.**

Iohannes mise. 7

ceſa. tali archiepo talis ecclesie. Cum
dñs papa ex solita benignitatis sue lar-
gitate omnibz vexillum sancte crucis de-
ferentibus ad visitanduz terram sanctā
hierosolymitanam concesserit. q. ad so-
lutionem vsuraz minime teneant. Cō-
stitutis igitur coraz nobis christiano 7
tali iudeo talis loci. qui christiano pre-
fato pretextu vsuraz summam pecunie
soluere tenebat. Quia nō nobis p cō-
fessionē dicti iudei. vel per testes vel p
publica insitā pñit pñit iudeū sorte
sua debita de iure pñit. eidē manda-
uim? q. nihil a pfato xpiano tōe vsura-
rū aliquanin? pñit extorquere. ali-
oquin si fec? attēpraret ipm iudeum ad
desistendū ab hmoi prauitate aucte nra
per censurā ecclesiasticā compellatis. scz
excōicando oēs dicto iudeo cōicantes
7 eidē pñit auxiliū 7 fauorē
7 cū eodē mercimonia cōtrabentes. 7
eidē aliquid tōe hmoi debiti psoluētēs

**De epō ad legatum pro clerico pecu-
binario.**

Reuerendo in xpo patri dño. U.
epō aplice sedis legato. N. mis. 2c. Cū
ad ecclesiā de tali loco nre dioc. cā visi-
tationis 7 correptionis nos pñit ac-
cessisse. inuenim? ibidē psbyter pñit
nariū eidē latozē pñit sup pñit
excōicatōis iniaz incurrisse quē ab excō-
municatōe indicta qua tenebat astrictus

duximus absolvenduz. Sed quia cum
eodem de irregularitate cōtracta nequū
uimus dispensare. ipsum ad paternita-
tem vestram duxim? remittendū. Cōs
affectuose rogātes. q. sup regularitate
sic contracta dignemini dispensare mi-
sericorditer. Datum 2c.

**Qualiter epō remuneret laicos sibi
seruientes.**

**Quia mercenarius dignus est mer-
cede sua. 7 cum tā de rigore iuris q. de
equitate rōnis expediat. q. bñ 7 fidelit?
seruientes cōdignam remuneratōz reci-
pianz. ne subtractio sanguinis. q. ablit
de illoz manibz pcedat quibz seruitiū
est impēsum. 7 subtractor a dño in die
nouissimo requirāz. Idcirco nos mis.
2c. Considerato seruitiū nobis? 7 nostre
ecclesie pñit a lōgis retroactis tñbz
impēso. q. talis fecit laic? seruicēs clien-
tuluz nre latoz pñit eidē. b. possessionē
in tali loco existentē ad mēfaz nri pont.
spectantē in pñit omniū cōferendū duxim?
ita q. inde fruct? possessionis ipsius ha-
beat 7 in vita sua possideat salua substā-
tia rez. sed post mortem ipsius prefata
possessio cum meliorationibz in eandēz
facta ad mensam ponat. sine aliqua cō-
trouersia reuertat. In cuius rei 2c.**

**Qualiter epō absens facit aliquem
canonicum recipi in ecclesia cathedrali.**

Nicolaus misera. 2c. Dilectis suis.
Cum in vxon. ecclesia quedam ad pñit
vacet prebenda per mortē. N. bone me-
morie quondam canonici talis ecclesie
7 ad ipsam pñit ad ec. nostrā. pñit
quedā imminētia negocia accedere nō
possumus. H. vobis. q. ad collarōnē
ipsius pñit noie 7 vice nra. 7 simul
cū capitulo prout vobis 7 ipsi capitulo
dñs miserauerit. pcedatis. 7 pñit

nos ratum habitum. et firmum quicquid
de collatione predicta cum capitulo du-
xeritis ordinandum. Datum etc.

**Qualiter excommunicat in genere qui
furta commisit.**

Johannes misere. et

ceca. tali rectori ecclesie. **A**ccedens
ad nostram p[ro]p[ri]etate[m] mercator lato[r] p[ro]p[ri]etate[m]
nobis lachrymabiliter est conquestus.
quod cum ipse die tali apud domum suam in
lectulo concubisset. circa medie noctis
hora dum in medio silentij esset a liquo
maligno ducti spiritus deum pre oculis
non habentes. clam et latenter in domum
ipsius irruendo. quandam summam pecunie
et res alias exportavit. **Quocirca. O.**
vobis. q. in ec. v[er]ba et in locis circumstanti-
bus aucte n[ost]ra moneatis in genere o[mn]es
illos qui furta commiserunt predicta quod a
receptione p[ro]p[ri]etate[m] vsq[ue] ad dies octo se-
creto restituant res prefatas. alioquin t[ame]n
ip[s]os malefactores q[ui] co[n]sentientes in
dictis ecclesijs excommunicatos denunciatis et
facies publice nunciari. quousq[ue] eidem d[omi]n[us]
p[re]fatis rebus sibi furtive subtractis ple-
narie satifaciat.

De limitatione ecclesiarum.

Quoniam labilis est memoria ho-
minis. euz a vili et corruptibili materia
fit format[us]. et cu[m] nil certius morte. nil
incertius hora mortis. ideo inuentu[m] fuit
sacre scripture remedium. vt ea que in
p[re]senti dispositione extiterint ordinata
possint imposte ad perpetua[m] rei memo-
riam liquido co[n]probari. **U**eru[m] cum in
ecclesijs n[ost]re dioc[esis] visitationis et corre-
ptionis officiu[m] exercemus. inuenimus
inter earunde[m] ecclesiar[um] rectores sup[er] deli-
ctis ad p[ro]chianor[um] scandalu[m] contro-
uersiam multipliciter ac nouiter subortaz.

tum vterq[ue] eor[um] ad inuicem et ad p[ro]chianos
alterius manus auidas extende bat
Nos vero terminande lites discordia[m]. ta[m]
aucte ordinaria q[ui] vtriusq[ue] partis bene
placita p[er] via[m] pacis et p[ro]cordie ferenda
benigno fauore dirigere cupientes. p[re]-
fatis ecclesijs limitamus p[ro]chianos.
per certas terminor[um] distantias in hunc
modu[m]. videlicet assignamus tali ecclesie
p[ro]chianu[m]. et terminos p[ro]p[ri]e limitatos
Incutus rei etc. fecimus inde fieri du-
as cartas nostro sigillo munitas: quar[um]
vna h[uius] talis rector. alia vero tal[is] rector.
Actum etc.

**Qualiter contra clericum incorrigi-
bilem p[ro]cedatur.**

Johannes misere. etc. **A**rchidiacono.
Sicut matthius lucifer alia sydera in
splendore p[re]cellit. et quasi sol refulgens
in planetar[um] medio p[re]minent[er] ch[ri]stus
no[n]e clarius elucescit. sic clericalis ordo
ad decorem dom[us] d[omi]ni debet inter alios
eminenti[us] relplendere. **C**lericus eni[m] a
cleros. q[uo]d est fors. quasi i[n] sorte domini
electis interpretat[ur]. quasi signu[m] ad sa-
gittam posuim[us]. vnde debet offidere alijs
qualiter oportet alios in domo domini
p[ro]uocari. vt malu[m] euitent bonu[m] discant.
q[uo]d em[en] sit a p[re]latis facili[us] dat[ur] subdit[is]
in exemplu[m]. veru[m] t[ame]n peccatis exigentib[us]
p[ro]tionariu[m] talis ec. fama publica de se-
rente inuenimus q[ui] plurib[us] delictis et
normib[us] furto homicidio et excessibus
publicis et manifestis ac alijs crimini-
bus multipliciter ireritum. **E**t licet per
nos vt se corrigeret et de tantis excessi-
bus satisfaceret caritatiua monitio p[re]-
cessisset. **I**de[m]. **P**. tanq[ui] sue salutis im-
memor satisfacere recusauit. imo deteri-
ora p[re]iorib[us] p[ro]missis accumulans salt[em]
non formidauit nos scandalo multipli-
ci perturbare. vel offensaz et multa enor-
mia delicta in p[ro]meliam et ignominia[m]

creatoris committere non expauit. propter
quod ipsum excōicauimus. et deinde ipsum
recusantez de tantis excessibus satisfacere
nec ad viam correctionis peruenire ana
thematisamus iniusticia mediante. deinde
eundem in sua solita pertinacia perdurante
ab officio et beneficio duximus suspenden
dum: quem si nec ad reconciliationem
et emendationem redire volente. a cle
ricali consortio duximus segregandū. vñ
cum non debeat de sua malicia comodū
reportare. et dignum sit vt quos timor
dei a malo non reuocat. saltem eos col
erceat seueritas temporalis. **S.** vobis
q. eundem multū sagaciter capi faciatz
absq. corporis lesione et in carcerali cu
stodia retineri. vinculis ferreis p̄mo
religam. ita q. h̄mōi pena cedat alijs
in exemplum.

**De constitutionibus synodalibus
registrandis.**

Nicolaus mis. vñ. **Dilectis** suis archi.
p̄toribus cōmendatoribus archiep̄sbyteris
p̄curatoribus rectoribus capitulis et ceteris
clericis ecclesiarum ciuitatis et dioc. **Si** ra
tiones rerum et personarum statuta et ordina
tiones iuris peritorum et madata principū
nime seruari. non tanq. verba p̄u
rentum sed quasi essent verba p̄u
rentum. **Hanc** cum apud talē locū
nuper in nostra ecclesia cathedrali vna
cum capitulo n̄o synodum duxerim?
celebrandam de p̄silio et approbatione
dicti capituli et nostri quasdam in ipsa
synodo p̄stitutiones ediderimus syno
dalis. **S.** vobis in v̄tate obediencie.
q. ipsas in ecclesijs et p̄chijis vestris
inviolabiliter obseruetis. et in libris ec
clesiarum vestrarum p̄fatas p̄stitutiones cō
scribant: quas vobis sub nostro duxi?
sigillo interclusas. per. b. latozem p̄nū
testinandas. alioquin p̄tēptores h̄mōi

mandati vestri propter inobedientiam
grauiter puniemus.

**Qualiter p̄stitutiones synodales ex
ecutioni dentur.**

Iohannes mis. vñ. **Arch.** vñ. **Rel**
latione veridica intelleximus plurimoz
q. quidam rectores archidiaconat. vñ
in p̄chijis hincinde indifferēter man?
ad inuicem extenderunt auidas contra
deum et libertatem sancte matris eccle
sie. ac contra p̄stitutiones nostras syno
dalis in synodo nostra nuper editas et
per capitulum nostrum et ecclesiarum rectores
nostre dioc. vniuersos legitime appro
batas. **Quocirca.** **S.** vobis in v̄tate
obediencie. q. dictas constitutiones no
stras inuolabiliter in archidiaconatu v̄o
faciatz ab omnibus rectoribus quibus
commendata est animarum cura et ceteris
clericis inuolabiliter obseruari. contra
rium facientes etiaz rebelles auctoritate
nostra per censuram ecclesiasticam firmis
compellendo.

De illo qui intestatus decessit.

Nicolaus mis. vñ. **Archiep̄sby.** **Exhibi**
ta nobis talis rectoris ecclesie penitō cō
tinebat. q. cum. a. laicus p̄chian. su?
subita mortis suffocatione decesserit in
testatus. heredes et successores dicti in
testati sibi terciam partem de tercia om
nium bonorum suorum p̄tēptant de iure et consue
tudine n̄i ep̄tatis soluere cōtraducunt.
Quocirca. **S.** vobis. q. inquisita sup
hoc diligenti v̄tate. si inueneritis p̄
chianū eundem decessisse vt asserit inces
tatum. heredes et successores ipsius ad
soluendū dicto rectori tercia partem de
tercia bonorum dicti intestati aucte n̄a p̄
censurā ecclesiasticā cōpellatis. inuocato
ad hoc cōsilio si necesse fuerit et auxilio
brachij secularis.

Visitatio contra clericum per archi
diaco.

Johannes mise. r

cefa. Dilecto suo. **A.** archid. Relatōe plurimoz ad nos noueritis peruenisse. qd aliqui clerici in nro archidiaconatu p̄stituti de incontinentia r alijs excessibus. r alias peruerse r inique conuersantes. vt r de vite infamia publica notentur sanctam religionem clericoz abominabiliter defedantes exorbitent. Quocirca in virtute obedientie r subtestatione diuini iudicij districte precipiendo. **S.** q. omni mora postposita. ad ecclesiam nostri archidiaconatus p̄sonaliter accedatis de vita r p̄uersatione prioroz r clericoz diligenti inquiratis. corrigendo que videritis corrigēda. ni hilominus fm sanctōes canonicas excessus delinquentū puniendo.

Ad fratres p̄dicatores de alieno pro
chiano ad sepulchram recepto:

Nicolaus mis. r. Religiosis viris r amicis in x̄po carissimis priori r conuentui frat̄ p̄dicatoz de tali loco salut. r. Ex parte tal̄ rectoris r clericoz ecclesie talis nobis cōquerendo extitit intimatū. qd **A.** prochianus ecclesie p̄dicte agens vt fidelis xp̄icola in articulo mortis ipsi ecclesie tanq̄ prochian⁹ eiusdem quedā de bonis suis legauerit. r ibidem in vltima voluntate se p̄cepit sepeliri. vos tanq̄ alieni iuris raptores facem in alienā messem mittentes corpus prochiani p̄dicati cum quibusdam legana ecclesie p̄fate ad sepeliendum in vestro monasterio deportastis. **U**ex cum nō debeamus alicui iusticiā denegare. **S.** vobis. q. si ita est. corpus de functi ad p̄fatum ecclesiam cui⁹ prochianus extitit deportantes. dictis rectori

r clericis legata plenarie persoluantis. alioquin tali die quem vobis terminuz assignamus coram nobis p̄ sufficientez pcuratozē compareatis. dicens rectori r clericis d̄ p̄missis facturi iusticie cōplementum. alioquin nos in dicta causa put de iure fuerit. p̄cedemus. qd si v̄is es feria. r.

Compositio inter ep̄m r capit.

In nomine domini amen. **N**ouerint vniuersi p̄ntes litteras inspecturi. qd inter nos. **D.** mis. diuina ep̄m aquinatez ex vna parte. r capitulum eiusdē ecclesie ex altera super diuisione bonoz nostroz. scz super decimis mortuarijs r alijs iuribus ecclesiarum nostre dioce. a longe retroactis temporibz esset quedaz litis materia suscitata. tādē altissim⁹ hiesus x̄ps vnigenitus gloriozus qui est testator pacis r vere salutis formator. omne remouens scandalum odium r offensaz inter nos amicabiliter compositionem duximus ordinandam in hunc modū. videlicet qd ep̄s qui nunc est r omnes eius successores qui ecclesie p̄dicte p̄ fuerint libere r sine qualibet p̄tradiciōe dicta mortuaria r alia iura talis ecclesie s. **A.** p̄petuo possideat. **O**rdinamz etiā extitit inter nos. qd capitulum p̄dicatū decimas mortuaria r alia iura cōia talis ecclesie. scz. **D.** p̄ter pcurationez que dantur ratione visitationis libere habeat r possideat cunctis temporibz seculoz. **I**n cuius rei testimoniu r fecimus inde fieri tres cartas per alphabetuz diuinas nostro sigillo sigillatas: quaruz vna remanet penes nos dictū ep̄iscopum. alia penes dictū capitulum. r tertia remanet penes thesaurarios dicte ecclesie perpetuo obseruandas.

Cōpositio p̄firmet per papā.

Sacratissimo in christi

sto patri et domino domino. N. diuina
 prouidentia sacrosancte romane ecclesie
 summo pont. cum summa reuerentia pedum
 oscula beatorum. Quia nos ad inuicem super
 decimis mortuariis et rebus alijs siue su-
 per diuisione bonorum omnium ecclesiarum
 nostre dioecesis. questio varia et diuersa agi-
 tata diuinus extinisset tandem redemptoris
 altissimi gratia qui pacis est et concordie
 reformator per amicabilem compositionem
 concordatum: quam putasse et sine prauis
 facta est. vestris dignemini litteris
 confirmare ac stabilitate perpetua solidare
 Datum etc.

Compromissum ad arbitros.

In nomine domini amen. Prouerint
 vniuersi presentes litteras inspectis. quod cum
 inter nos. S. mis. etc. ex vna parte. et
 tale capitulum ex altera. super iurepatro-
 natis talis ecclesie nostre dioecesis scilicet
 possessionibus decimis et alijs rebus antea
 apostolica questio esset diuinus agitata.
 Nos volentes parcere laboribus et ex-
 pensis. prefatam questionem iudicio vel
 concordia terminandam pro bono pacis et con-
 cordie super questione prefata compromi-
 simus in. a. et b. viros puidos et discre-
 tos sub fide hinc et inde corporalis pre-
 stiti iuramenti. et sub pena centum marcarum
 argenti soluendarum ex parte contradicente
 parti obtemperare volenti arbitrio seu iu-
 dicio talium arbitratorum. et sub pena eadem
 promittimus et obligamus nos sub ypo-
 theca bonorum nostrorum temporalium et spi-
 ritualium arbitrio et mandato peritorum
 seu iudicio predictorum in arbitros accep-
 torum obseruare quicquid ipsi duo
 ipsorum in hac questione contenta arbi-
 trando mandando iudicando ordinando
 laudando componendo et etiam senten-
 tiando duxerint faciendum. In cuius rei

testimonium has nostras patentes litteras
 nostris sigillis sigillatas eisdem duximus
 concedendas. Datum etc.

Contractus mutui.

In nomine domini amen. Prouerint
 vniuersi. quod in tali die tali anno tali loco.
 nos mis. etc. Cognoscimus et confite-
 mur a mercatore talis loci. centum mar-
 cas. et legalium mutuo accepisse. et
 ipsas nobis fuisse solutas in pecunia nu-
 merata: quas quidem marcas in utilita-
 tibus et negocijs talis ecclesie duximus
 concedendas. Nos vero dictas marcas
 vel valorem earum dicto mercatori usque
 ad talem diem in ciuitate vlixoni. in pa-
 cem et sine contradictione reddidimus. In
 cuius rei potestatem securitatem litterarum
 nostri sigilli munimine roborata dicto
 mercatori usque ad talem diem duximus
 concedendam.

Quitatio pecunie remunerate.

Prouerint vniuersi etc. quod ego. b. mer-
 cator vlixo. confiteor et recognosco me
 habuisse et in numerata pecunia recepisse
 a venerabili patre dno venesiano episcopo.
 centum mar. bonorum. et legalium: quas
 eidem episcopo mutui. et ideo ipsum et suc-
 cessores suos: qui venesiane ecclesie. pre-
 fuerunt. ad huiusmodi debitum deo et con-
 cedo pro liberis et quietis. ita quod si dece-
 tero de et super dicto debito carta vel scri-
 ptura siue instrumenta aliqua apparuerint
 sint irrita. et nulla habeant roborem
 firmitatem. In cuius rei testimonium
 hanc patentem litteram per manus. et
 tabellionis factam dicto episcopo concessi.
 et mei sigilli munimine signata. et ego
 tabellio bis omnibus interfui etc.

Contra officiales ciuitatis qui tenent
 aliquem oblectum in ecclesia.

Gregorius mise.

Quod dilecto suo tali archidiacono et archiepiscopo byterano et talis castri, salutem. Dolentes non immerito quod plurimum et turbamur, quod intelleximus quod quidam laici quibus falso modo et inique mortis impingebat periculum amentes proter et officiales dicti castri propter mortis commugientes ad ecclesiam tales, ut in eadem securius possent a mortis periculo defendi, qui proter et officiales presententes immunitatem ipsius ecclesie tanquam sperulicam latronum violando dictis confugiens in contemptum dei et sancte matris ecclesie panem et aquam et cetera vicinalia tanquam pueriores fidei subtraxerunt. Quocirca **Q**uod quod ipsos proter et officiales aucte nostra moneatis, ut dictos confugiens in prefata ecclesia obsessos non teneant nec eis aliqua subtrahant alimentum. Quod si premissis monitionibus vestris id facere recusauerit, ipsos auctoritate nostra excommunicatis, excommunicatos publice nunciatis et faciatis ab omnibus tanquam excommunicatos artum euitari. Insuper omnes dicti castri ecclesias supponatis ecclesiastico iudicio quousque dicti confugiens liberum et securum habeant exitum et recessum, et eidem ecclesie cuius immunitatem commiserunt violando, et de tanta reo et vobis illata iniuria satisfaciatis proterent.

Reservatio beneficii auct. aposto. **N**icolaus in f. et c. Dilectis suis portionariis talis ecclesie salutem. et c. **H**anc auctoritate litterarum: qua fungimur in hac predictum clericum in scientia moribus et vita et puerfatione examinavimus, put in dicto rescripto plenius continet, et quod ipsum invenimus dignum ad huiusmodi beneficium obtinendum, reservavimus eidem in dicta ecclesia portionem: quaz

primo vacare contigerit: quam et ad collationem ipsius iam dicti clerici iuxta mandatum summi pontificis, reservari volumus. Quocirca vobis eadem auctoritate precipimus et mandamus, quod quod cito in eadem ecclesie portionem vacare contingeret ad collationem ipsius nullatenus procedatis, quoniam de ipsa portione dicto clerico intendimus providere, decernentes irritum et inane quicquid de collatione predicta contra mandatum domini pape presumpseritis attemptare. Datum et c.

Confirmatio beneficii auct. aposto.

Johannes mise. et cetera. Dilectis suis rectoribus et clericis portionariis talis ecclesie. **F**lorentis nos olim summi pontificis, recepisse litteras sub hac forma. **Q**uod et c. et cum dictum clericum tunc temporis in scientia moribus vita et puerfatione examinavimus, et invenimus dignum ad huiusmodi beneficium obtinendum. **F**los sibi reservavimus portionem quod cito ibidem si vacaret conferendam iuxta mandatum domini pape, put in littera nostre reservationis plenius continetur, nunc autem cum in dicta ecclesia quedam portio vacet ad presens propter mortem talis portionarij ipsius ecclesie, volentes ut dignum est mandatis domini pape obedire: quam auctoritate qua fungimur duimus prefato clerico conferendam, et ipsum de dicta portione per nunc pilleum investivimus, contradictores et rebelles excommunicationis vinculo inmodantes. **I**n cuius rei et c.

Cum metropolitanus vocat ad synodum suos suffraganeos.

Martinus dei gratia archiepiscopus capuanus, venerabilibus fratribus et amicis in christo carissimis dei gratia episcopis, suffraganeis

capuam. ecclesie salutem et fraternam in domino caritatem. Cum ergo grege nobis commisso in extremo die iudicii nos oporteat reddere rationem. expedit quod pro ecclesia dei taliter vigilemus. ut commissus nobis gregem ab illius lupi moribus qui circumit querens quem deuoret: defendamus. non facientes tanquam mercenarii cuius proprie non sunt oues: qui videns lupum venientem dimittit oues et fugit sed tanquam boni et experti pastores gregis qui oues sibi commissas defendentes a luporum lacerantibus moribus vigilanter vt conseruent. hinc est quod vos rogamus attente et monemus. quod in tali ciuitate omni mora postposita nobiscum personaliter interfutis. vt ibidem nobiscum super utilitatibus ecclesie nostrae et totius diocesis. procurantibus habeamus colloquium et contractum.

De aniuersario dato ec. ab episcopo viuente.

In nomine domini amen. Cum ex debito nature filius ad reuerentiam tenetur. et obedientiam matris suae: que suis mamillis ipsum lactauit ubi et quibus plurimum sumpit et sudoribus enutrit. Si quidem nos misericordiae diuinae beneficus episcopus recolentes plurima bona quae a matre nostra ecclesia a teneris annis recepimus: que nos etiam in sue pietatis gremio collocandos de bono ad bonum peruenit. et de bono in melius expectauit. vt diuini cultus seruitium in dicta ecclesia non diminuat sed augeat potius ad honorem gloriose virginis marie. et beati martyris cuius corpus sanctissimum in dicta ecclesia requiescit. damus et concedimus dicte ecclesie possessionem nostram cum omnibus pertinentiis suis quam habemus in tali loco: que nobis ex successione nostri patrimonij remansit perpetuo possidenda. ita videlicet quod propter redditus

dicte possessionis una missa ad honorem sancti spiritus in quolibet die iouis. alia de omni die in quolibet die sabbati ad honorem genitricis virginis gloriose. alia in quolibet die talis martyris ad honorem eiusdem martyris beati. Ceteris vero diebus et singulis una missa de requie pro animabus patris et matris nostre et pro anima nostra decantet. Datum etc.

De condendo testamento.

In nomine sancte et indiuidue trinitatis et humanitatis. patris et filij et spiritus sancti Amen. Nos Nicolaus. diuina. episcopus memores conditionis humane: quae semper comitatur innata fragilitas: cui ab ipso vite principio mortis imperium dominatur. dum vite nobis instaret terminus. loquere tibi et memorie in nobis integritate vigente. egeri corpore sani mente sic salutem nunc aiepidimus consulendum vt rebus humanis exemplum videamur de veri et eterni dei misericordia confidentes: qui cor preteritum et humiliatum non despiciat: qui vt suum redimeret populum gustare voluit calicem passionis. Hoc presens testamentum quod nuncupatum dicitur. id est sine scripturarum solemnitate in hunc modum diximus statuendum. videlicet pro anima mea etc.

Quando episcopus constituit procuratorem in romana curia.

In nomine domini amen. Nouerit vniuersi. quod nos. episcopus nomine talis ecclesie nostre presertim fecimus seu ordinauimus. a. et b. latores presentium. procuratores nostros quolibet eorum in solidum. ita quod non sit melior conditio occupantis. sed quod vnde incepit. aliter valeat presumere in romana curia. in omnibus causis appellationum. et in principalibus

contra nos motis et mouendis a quibus
cumque et contra quoscumque in iudi. et extra
vbi cumque nos inuenerit citatos ab ho-
mine vel a viro coram quocumque iudice seu
auditorum delegato sedis apostolice ad a-
gendum defendendum excipiendum repli-
candum. ad petendum absolutiois bene-
ficii ad cautelam et componendum et ad
compromittendum in arbitros seu amica-
biles compositiones seu arbitratores. et
ad iudices eligendum et recusandum et
ad impetrandum et tradicendum litteras
legendas simplices iusticiam siue gra-
tiam continentes et ad appellandum et
appellationem prosequendam et aposto-
los petendum et recipiendum: ad pstan-
dum in animam nostram de calumnia seu de
veritate dicenda. vel cuiuslibet alterius
generis iuramentum. Dantes eis de quibus
vterque ipsorum habeat potestatem sub-
stituendi alium. seu alios procuratores
loco suo et ipsos reuocandi quacumque et
quotienscumque eis vel alicui eorum vide-
bitur expedire et in se procuratoris officium
resumendum et permitimus nos sub
ypotheca bonorum predictae ecclesie ratam ha-
bituros et firmum quicquid per predictos pro-
curatores seu alterum constitutum seu substitutum
ab eis vel altero eorum factum fuerit
in premissis et singulis premissorum
In cuius rei etc.

Qualiter episcopus constituit procuratorem
ad mutuum contrahendum

Universis pre-
sentes litteras inspecturis. B.
miseratio. etc. Nouerit universitas ve-
stra quod nos dilecto nostro magistro B. ca-
nonico ecclesie in confluencia que ad sedem
apostolicam nostrum procuratorem et nunciis de-
stinamus pro nostris nostrisque ecclesie
negociis ibidem procurandis speciale ma-

datum damus et liberam concedimus potestatem nostro et ecclesie nostre nomine mutuum contrahendi et quocumque siue quibus-
cumque creditoribus usque ad summam.
C. lib. T. et obligandi nos et successores
nostros ac ecclesiam et omnia bona nostra presentia
et futura ecclesiastica et mundana illi siue
quibus idem noster procurator usque ad vic-
tam summam duxerit mutuum contrahendum
et iurandum in animam nostram pro illa pecunia
siue parte ipsius quam ipse noster et ecclesie
nostre nomine duxerit mutuum contrahendum
etiam si non sit in nostram hanc ecclesiam nostram vni-
uersitatem presentem. Et ad renunciandum priuilegio
seu beneficio restitutions in integrum
et exceptioni. Etiam quod predicta pecunia non
sit presentis in nostram hanc ecclesiam nostram vni-
uersitatem presentem alicuius substitutionis cano-
nice vel civilis substitutionis de duabus
viciis edite in concilio generali. cunctis
et constitutionibus. probationibus et excep-
tionibus: quibus contra creditores ipsos
nos tamen possimus et per quas possit eis
super eodem mutuo preiudicium aliquod ge-
nerari. Dantes eidem procuratori speciale
mandatum submitteendi nos iuridicis
omnibus cuiuscumque iudicis capitali to-
mini pape si veluerit. in quem tanquam
in iudicem nostrum consentimus sponte
scientes nostrum iudicem non esse. quod ipse
se possit et debeat de predicta summa pe-
cunie siue eius parte nos condemnare ac
in nos excommunicationis sententiam ferre
quotienscumque voluerit si pecuniam de
qua fuerimus condemnati non soluere
mus in termino ab ipso auditore nostro
statim promittentes nos ratam gratiam
et firmum habiturum. et contra de iure vel fac-
to aliquatenus non venire quicquid de super-
dicas vel aliorum aliquo seu aliquibus idem
noster procurator faciendum duxerit.
aut etiam procurandum et velut in contractu
seu litteris eiusdem nostri procuratoris bene

inde faciendis plene contigerit contine
re etiam si cōtigerit sup omnib⁹ premis
sis ⁊ singulis lras apostolicas impetra
ri conuentioni iudiciū p nos vel pcura
tores nostros in roma. cuī. cōmorātes
renūciam⁹ expresse. In cuius rei testio
nium ⁊ euentiam pleniorē presentes
litteras nostri sigilli in unimie duxim⁹
robōrandas. Datum ꝛc.

Confirmatio beneficij ad instantiam
sui vicarij.

Universis present. litteras ispe
cturis J. mis. ꝛc. Significa
sanctita vestre q̄ presbiter no
stre dyoce. quāsdā litteras apertas mu
nitas sigillo tal' nostri vicarij nobis ex
hibuit ⁊ ostendit: quarum tenor est tal
lis. Nouerit ꝛc. ⁊ nos dictus episcop
us quod factum est in pmissis per di
ctum nostrū vicarium approbantes. de
prebēda talis ecclesie auctoritate domi
ni pape nobis in hac parte pmissa. dict
um presbiter⁹ p nostrum pilleum inue
stimus ⁊ eundem instituimus in eadem
⁊ omnes ⁊ singulos qui ei super b̄ ip̄di
mentū quocūq; modo presulerint pub
lice vel occulte excoīcatōnis s̄ntia innoda
mus. prochtanis eisdem ecclesie ⁊ alijs
vndecūq; ⁊ cuiuscūq; conditionis ex
iterint: qui tenerent in aliquo eidez ec
clesie **S**. in virtute obediētie vt salu
bria eius mandata obseruent. ⁊ de iuri
bus ecclesie predictę debitis eidem obe
ant tanq̄ rectori suo plenarie responde
re **R**atas ⁊ firmas habentes sententias
quas itē pre. expresserit aut ali⁹ iustez
rite mlerit in rebelles. In cui⁹ rei. ꝛc.

Confirmatio beneficij auctoritate apo
stolica.

Gregorius mis. ꝛc. Discreto vi
ro ꝛc. litteras sanctissimi patris

domini pape non vitiatas non cancell
lras non corruptas nec in aliqua par
te sui lesas ꝛcepimus in hac forma ꝛc.
Volentes itaq; vt tēmur mandatis apo
stolicis in omnibus obedire cum aliq̄
canonicum non obsistat quod p̄uissio
nem tibi faciēdam pro p̄stimonijs su
p̄dictis impediāt auctoritate domini
pape qua fungimur in hac parte p̄sti
monia que sunt talis ecclesie vacantia
per mortem **B**. canonici tibi conferim⁹
teq; per nostruz pilleum inuestim⁹ p̄
sentialiter de eisdem reseruata nihilomi
nus potestate p̄uicendi pinguis de
p̄stimonijs si fm tenorē predictarum
litteraz de bis que tibi contulim⁹ nō fu
erit plene p̄uissum contradictores ve
ro ⁊ rebelles si qui fuerint excoīcatō
nis sententiā incurrisse promulgando
decernimus. In cuius rei ꝛc.

In eundē modū vel quasi.

Nicolaus ^{mis. ꝛc}
^{Discet}
ꝛc. lras dñi pape recipim⁹
in hunc modū ꝛc. volētes itaq; vt tene
mur mādatis apostolicis obedire fm tel
norē predictaz l̄arum etdē clerico p̄sti
monia talis eccle talis dyoce. vacantia
p̄ mortē talis canonici p̄uissim⁹ ipsū
q; per biretum nostrū p̄nialiter inuesti
uimus. de eisdem nobis nihilomin⁹ ꝛc
Subsistentes in eius rei executionez.
N. cui quantum in hoc non tamen i
totum commitimus vices nostras: qua
fungimur vobis auctoritate ꝛc. **D**an.
q. eundem vel procatorem suum eius
nomine in corporalem possessionem p̄
dictorū p̄stimoniorum iuxta mandati
apostolici tenorem inducatis ⁊ defendatis
inductam. ita tamen q̄ ad exequēda
predicta omnes vos ad vestrum alterū
non expectet contradictores ꝛc. In cu
ius rei. ꝛc.

Qualiter episcopus committat vices suas canonico vt absoluet clericum fm lras penitentiarij dñi pape.

Gregorius mis.

rc. Noueritis nos religiosi vi ri domini pape penitentiarij recepisse lre teras in hac forma. **V**nderc. **Q**uo cir ca auctoritate predictaz vobis precipi mus. **I**n. q. consideratis diligenter circũstantijs vniuersis in dictis litteris pcedendis. **I**a. a prefatis excõmunicatio num sententijs absoluantis r cum eozz super regularitate contracta dispensetis prout in prefatis litteris domini pape plenius cõmẽtẽr.

Littere citatorie auctoritate domini pape.

Petrus misera. rc. Noueritis nos a sacriſſimo patre summo pontifi. recepisse litteras in hac forma.

In. rc. ponendo totam tenorem lre rarum: quo posito ita dices volẽtes mã datam apostolicam exequi reuerenter. qua fungimur vobis auctoritate. **I**a. q. per te vel per ydoneum responsalem. viij. die post receptionẽ presentiuꝝ quẽ terminũ a nobis editum p termino per empf. assignamus apud talem locũ no stro te conspectui repñtes dicto. **I**n. in iudicio r̄ponſurus. alioquin pcedem⁹ in causa put exigerit ordo iuris. q̄ si p̄ dictis terminus in diem caderet feria/ tã sequentẽ diem nõ feriatam tibi perem pto. assignamus.

Qualiter procedatur contra contumaces fm auctoritatem apostolicã.

Iohannes mi

se. rc. Cum aut. nobis a dño papa. **S**. tali die coram nobis litterẽ nostris citari fecerimus. **I**de mandato nostro deducto penitus in contemptum

certo sibi termino. pempf. assignato ve nire neglexerit. ppter quod ipsum contra macem eius exigente malicia per presẽ tes d̄cernimus eum excõmunicationis sentẽnie subiacere. **Q**uocirca ne idem p modũ de sua p̄t̄m̄acia reportet. quia ni bil humilitas p̄desse videtẽr si contem p̄tis cõtumacibus non obesset. **D**iscre tionĩ me qua fungimur auctoritate sub excõmunicãõis pena p̄cipiendo. **I**n. q. sin/ gulis diebus dominicis r festiuis pul/ satis campanis r candelis accensis. de/ nunciens corã populo excõmunicãõis vin culo innodatum donec sue culpe inobe dientãã recognoscat r de predicta cõtu macia satisfecerit vt tenetur. **S**i autem mandatuũ nostrum neglexeris quod nõ credimus adimplere. te in scriptis excõ municationis vinculo innodamus.

Datum rc.

Quando episcopus committit vices suas archidiacono fm auctoritatem ap/ postolicam.

Iohannes mi

se. rc. Noueritis nos a dño

papa recepisse lras sub hac forma. **G**rc. Cum igit̄ varijs r diuersis negocijs im pediti p̄gnitioni r decisioni ip̄i⁹ cause in tereſſe non possum⁹ de vestra prudẽtia r sollicitudine plurimũ cõfidentes sup ip̄i us cause cognitõe r decisione tenore p̄ñ tium vobis integre diffinitiuã s̄tia reſer uata p̄mittimus vices n̄as. **I**n cui⁹ rei rc. **N**ota q̄ aliqui cõmittũt sola cause co gnitõ vsqz ad diffinitiuã. r tunc dices p̄ñtium vobis auc. cõmittũt vices n̄as in eadẽ nobis diffinitiuã s̄tia reſeruata. **I**te nota q̄ huiõĩ cõmissio vel subdele gatõ aliqui fit p publicũ instrumentum.

Qualit̄ ep̄s scribit dño papa cũ ap pellatum est in cã sibi commissa.

Ancissimo in xpo patria dño
 dño S. sacrosancte romane ec-
 clesie summo pontifici. **A.** licet
 indignus epus se ipsum ad pedu oscu-
 la beatoru. **A.** sanctitate vestra recepi lit-
 teras in hac forma. **O.** rē. Cum ad ex-
 ecutionem mandati vestri humiliter et
 deuote procedēs pres eisdē corā me fe-
 cerim legitime euocari. **I**dem **B.** cau-
 se p̄cessu sub hac forma vestram au-
 diētiā appellauit coram vobis dño rē. pō-
 nendo appellationem scdm formam si
 expedit cōmunicato consilio sapientū
 ipsi appellationi non duxi aliquaten⁹ de-
 ferendum. nec ipsum tamē ab examine
 vestri iudicij reuocauit. p̄cepti tamē ei⁹
 dem q̄ vsq; ad triginta dies his litteris
 vestris se conspectui rep̄saret. **I**n cui⁹
 ius rei rē. **D**atum rē.

Prohemium sup gratijs faciendis

Iudices persona

rum attendimus merita cui⁹ aliquis gra-
 tiam exigit. **N**ec sanstis gratie dum iudi-
 gnus intenditur nec pro bis responde-
 si eis pro meritis gratia denegatur. **I**l-
 lis siquidē qui merentur est dextra porri-
 genda digna retributiōe meritoru vt sic
 merita honestatis p̄bitantq; extollant.
 p̄p̄grue retributiōis premiū vt et plura
 lita magnificetur meritoru. **U**nde asseri-
 bi cupientibus milicie clericali libenter
 faciunt de bonis ecclesiasticis p̄viderit vt ex
 hoc diuinū officiu⁹ artus amplectētes
 que dei sunt auidius exequantur. **H**inc
 est rē.

His qui dant sancta opera vt cleri-
 cali ordine dño famulentur: debz
 et merito de bonis ecclesiasticis prouide-
 ri vt ab eo stipendia vite suscipiant cui⁹
 obsequijs mancipantur. **H**inc est rē.

Cupientibus disciplinis scolasticis
 informari libenter gratiam im-
 partimur. vt per eam studio auidius in-
 sistentes consequantur facilius quod in-
 tendunt. **C**um igitur dilectus noster ta-
 lis cupiat sicut asserit disciplinis scola-
 sticis informari. **N**os desiderium ei⁹ fa-
 uore beniuolo prosequentes. **M**anda-
 mus quatenus. rē.

Incipit tractatus notariatus.

Tractaturi de

arte notarie siue notariatus.
Primo videndum ē quid
 sit ars notarie. **S**ecundo quid sit nota-
 rius et quot modis nūcupetur et qualis
 esse debeat. **T**ercio quot sint partes p̄-
 cipales artis h⁹ notarie. **A**d primum re-
 spondetur qd ars notarie siue notariatus
 est aliqua scribendi et dictandi p̄tina
 per quam fragilitatis humane negocia
 publice et autentice notantur. **E**t quia si
 omnis scriptura notarij autentica est. s; z
 dumtaxat illa que in publicam et auten-
 ticam redigitur formam. **E**t dicitur not-
 taria a noto as are. quia in notas acta d-
 bent redigi. **U**nd in aliquibus locis ro-
 gationes appellatur note. quia sunt no-
 te instrumentorum: que etiam iteo vo-
 cantur rogationes eo qd illas rogatur ta-
 bellio scribere et ex illis rogatur facere i-
 nstrumentum. **D**icuntur autem proto-
 colla a protoz quod est primum et col-
 latio id est prima collatio. **C**onferunt eē

primo partes quid facere velint et ex illa collatione fit protocolli sine ragato. **P**ro secundo sciendum quod notarius est persona publica officium tabellionatus gerens auctoritate principis vel apostolice aut alterius ad id potestatem dandi habentis. Ad cuius fidei recurritur publice ut ea scribat et ad peccatam memoriam redigat per quibus debite fuerit requisitus et rogatus. Dicitur etiam tabellio a tabula quia olim veteres solebant notare in tabulis. ideo tabelliones appellabatur quod nomen habent adhuc in iure civili. **C. de tabel. et scri. l. x.** Dicitur etiam seruus publicus non quod vere sit seruus. sed quia eius officium ad publicam utilitatem est adinuentum. Dicitur etiam liberrimus quod sicut libra omnia equaliter et iuste ponderat et ostendere debet mensuram regulatam et consuetam ita notarius singula sibi commissa iuste liberare et fideliter sine fraude conscribere et in publicam formam redigere debet et tenetur. Dicitur quod scribatur. quia scripturas suas debet iustitiam suis curare servare et custodire. ut in glo. c. ad audiendam. de prescrip. Dicitur etiam scriba a scribendo. Notarius insuper debet esse homo liber non colonarie conditionis alterius necessitati non attractus masculus sane mentis videns et audiens integre fame hinc plenam notitiam artis notarie. **N**otandum tertio quod officium notariatus principalissime consistit circa tria. Primo circa contractus. Secundo circa ultimas voluntates et testamenta. Tertio circa instrumentorum conscriptionem. ut ergo distinctius infra dicenda memorie poterint commendari cui libet parti principalia sua annexentur capitula. **P**rima igitur pars notariatus que consistit circa contractus habebit octo capitula. In primo dicitur quid sit contractus. In se-

cundo de divisione contractuum. In tertio quot et que in contractibus exigantur. In quarto occasione quare personarum contractus vitentur. In quinto occasione quare rerum contractus infirmantur. In sexto qualiter contractus oriuntur ex obligationis divisionibus. In septimo de contrahentium pacis et ipsorum pactorum divisionibus et quanto pena posita pacis exigi poterit quanto non. In octavo de quibusdam renunciacionibus beneficiorum seu defensionibus in contractibus oppositis seu apponendis. **S**ecunda pars notariatus officii que consistit circa testamenta et ultimas voluntates novem habet capitula. In primo dicitur quid sit testamentum et de eius divisione. et quem modum servare debeat faciendo testamentum in scriptis vel nuncupatum testamentum. In secundo de his qui testari non possunt. In tertio que requirantur ad testamentum et quot testes sint necessarii et quot requirantur testes in codicillis. In quarto differentia inter testamentum et codicillum. et in quibus casibus posterius testamentum non tollet primum. In quinto de institutionibus et quibus modis fieri solet et que persone institui possunt et que non. et qualiter fiat institutio. et in quot partibus hereditas dividatur. In sexto de substitutionibus et earum divisionibus. In septimo de legatis in testamento. In octavo de successione ab intestato cum declaratione arbitri consanguinitatis et affinitatis premissis. In nono in quibus casibus pater possit filios exheredare et e contra. in quibus casibus pater possit exheredare pateres. **T**ercia pars principalis officii notariatus que consistit circa instrumentorum conscriptionem habet tria. In primo ostenditur definitio instrumenti cum ipsius divisione. In secundo quod pater debeat instrumentum. In tertio. quod sint publicatores requisite ad instrumentum. In quarto.

Divisio

de quibusdam instrumentorum formis cum eorumdem declarationibus? Et ita prius tractatus omnibus premissis expediat sub trina membrorum distinctione in nomine sancte trinitatis suum habebit finem. ¶ Ca. i.

Nota sunt per Bald. in l. labeo. §. contracto. ff. de ver. sig. Contractus proprie dicitur est quod ultro citroque. i. vincitur et ex utraque parte oritur obligatio ut in contractu emptoris locationis venditoris conductionis et sic de alijs. Improprie autem tractus est quod una partium duntaxat obligatur ut in contractu donacionis. ubi solum donans obligatur ad traditionem rei donate p. l. si nois. C. de dona. immo absenti fit donatio p. l. nec ambigi. C. e. t. Similiter est in mutuo ubi recipiens solus obligatur ad tantum restituendum ut. l. si certum per eam. Improprie autem dicitur contractus quod ex nulla parte oritur obligatio sed liberatio ut fit in transactione ex nudo pacto facta. Similiter fit liberatio per acceptationem p. hoc in. l. siue apud acta. C. de transac. Valet ergo ista distinctio ut cum loquitur statuta de contractu intelligendum est de contractu proprie dicto. Nam verba statutorum proprie sunt intelligenda ut. l. i. §. in re igitur dubia. ff. de exercitio. acc. r. ff. de le. §. non aliter. Est igitur contractus proprie duorum vel plurium in idem consensus. de hoc per archidiaconum in glo. c. Romana. de foro compe. li. vi. Quando tamen ex contractu nascitur obligatio tunc non est nomen iuris sed est nomen facti quando non oritur obligatio ut in dicta. l. labeo. Capitulum etiam quatuorque promissioni pacto seu quacumque conventionione. seu quasi contractu in istis. et sic in suo generali nomine contractus prolati continent tam innominatos quam nominatos contractus. ut in glo. super verbo suo nomine. in. l. iurisgen. ff. de pac. Et qualiter

Contractus

contractus oriatur ex obligationibus et obligationes ex contractu infra patebit.

Capitulum. ij.

Contractuum

Alij nominati. alij innominati. Nominati sunt contractus emptionis locationis venditionis conductionis comodati depositi mandati et cetera. Qui ideo nominati dicuntur eo quod nunquam aliquo victorum vocabulorum alteri suam significationem tribuit. Et quod nomen ita stricte attributum est illi quod alteri contractui accomodari non potest. ut emptio et venditio non possunt dici accomodatum nec econtra. Innominati contractus dicuntur deo ut des. facio ut facias. deo ut facias. facio ut des. Exemplum primi ut fit in permutatione. deo tibi domum meam ut des mihi piscinam meam. Exemplum secundum promitto tibi facere instrumentum vel scribere decretales ut promittas mihi edificare piscinam. Exemplum tertium deo tibi tunicam ut tu promittas mihi scribere sermonem. Exemplum quartum promitto te informatum artem valandi ut des mihi duos florenos tenenses. Et ideo dicuntur innominati. quia eorum nomina sunt ita vaga quod alijs nominatis contractibus possunt accomodari. unde deo ut des. potest accomodari emptioni et venditioni. Ceterum ditor enim dat rem ut emptor det precium. Item deo ut facias potest accomodari locationi et conductioni. quia conductor dat mercedem seu pensionem eo quod locator sibi prestat licentiam utendi. Magis innominati contractus dicuntur pacta que ideo magis dicuntur innominati eo quod eorum nomina accomodari possunt contractibus nominatis et innominatis. quia pactum est adeo nomen generale ut omnibus contractibus potest accomodari. quia omnia

complectitur que sunt causa obligatio
nis p[er]trahende vel tollende **Ca. iij.**

De diffini

tionibus et diuisionibus contra
ctuum. restat nunc videre quot et que eri
gantur in contractibus et ex quibus p[er]tinet
Sed quoniam contractus constant ex tri
bus. scilicet personis rebus et eorum de diuisi
onibus. Et quedam persone se in p[er]trac
tu obligare possunt. quedam autem contra
ctum reddunt inutilem. **¶** Erunt ergo
sex diuisiones personarum. Prima homi
nes aut masculi sunt. aut femine. aut her
mofrodite. Masculi sunt qui regunt et
gignunt. Femine que patiuntur concipi
unt et pariunt. Hermofrodite sunt qui
habent utrumque sexum. Sed quicumque
sexus in eis magis preualeat et preualz
nominacionem ipsius tribuit. **¶** Alia
diuisio personarum. alie sunt nate. alie
nascuntur. Nate sunt que ab utero matris
separate sunt et redierunt in lucez. Nasci
tore que concepte adhibentur in utero ma
tris. **¶** Tercia diuisio omnis homo. aut li
ber est. aut seruus. Seruus est qui na
scitur ex ancillis nostris vel qui capitur
ad hostium potestatem. qui alio modo
mancia dicuntur quasi manu capta.
Secus si capitur in guerra duarum ciuitat
um. quia talis per hoc non efficit seruus.
si alias tempe captiuitatis fuit liber. Ca
sus in. l. cum cognatis. **¶** C. de ingenuis et
manumissis. Item seruus est qui maior. xx
annis ad precium percipiendum. vel alio
iusto titulo alie nati alicuius lucri vel co
moditatis causa non ignarus sue condi
tionis se vendidit vel ut precium perci
peret. Sunt etiam alie multe diuisiones
seruorum de quibus nihil ad presens.
Liberi autem dicuntur nati de liberis pa
renibus vel saltem de libera matre. quia
liberi sequuntur conditionem matris et non

patris. **¶** C. de rei uendi. l. partem. **¶** Quarta
diuisio liberorum. alij sunt ingenui. alij
libertini. Ingenui sunt qui cum nati statim
sunt liberi siue nascuntur ex duobus inge
nuis. siue ex duobus libertinis. siue ex
vno ingenuo et vno libertino. Unde si
quis nascatur ex matre libera et patre ser
uo ingenuus et liber est. Libertini sunt
qui ex magna seruitute iusta de causa manu
missi sunt ut insti. de liberti. per totum. et
quot modis fiat eorum manumissio et quo
tuplex sit status eorum habetur insti. de
liberti. §. ult. **¶** Quinta diuisio per
sonarum. alie sunt sui iuris. alie alieni iuris.
Sui iuris sunt libere persone patres ma
tres et famuli seu filij qui facti sunt sui iu
ris per mortem parentum vel per emancipati
onem vel alio legitimo modo. Alieni iu
ris sunt serui. Item filij familias que ex nup
tibus iustus precati sunt. siue obtineant pri
mum locum filiorum. scilicet que sunt nati ex uxore
nostris siue vltiorum ut nepotes. pronepo
tes. Et sic ceteri ex masculino sexu descen
dentes. Item cum omnes homines sint vel
fuerint filij. sit de illis alia diuisio videlicet
filiorum alij naturales et legitimi. alij les
gitimi tantum. alij nec legitimi nec natu
rales. Legitimi et naturales sunt qui p[er]
creantur ex legitimo matrimonio. Legit
imi tantum sunt adoptiui. Naturales
tantum sunt qui nati sunt ex concubina
unico et indubitato affectu conducta.
Nec legitimi nec naturales sunt spurij
ex incestuoso coitu nati. **¶** Alia diuisio
septima omnes persone aut sunt legitime
etatis. aut non. Legitima etas est
a. xxv. annis supra. Et huius etatis ho
mines dicuntur maiores. Non legitima
etas est a. xxv. annis infra. Et huius
etatis homines dicuntur minores. Et
horum minorum alij dicuntur puberes
alij impuberes. Puberes sunt a. xiiij. an
nis supra masculi scilicet ab an. xij. sup. **¶** Et

hi etiam dicuntur adulti et adoleſcentes. Impuberes sunt masculi minores. xiiij annis. et femine minores. xij. annis. et vocantur pueri et puella. Et si patres nō habent vocantur pupilli et pupille. Horum impuberum alie sunt infantes. Et hi sunt a die natiuitatis masculi et femine vsq; ad septimum annum. Alie sunt prime infantie et hi sunt a. viij. an. supra femine ad. ix. annos. vsq; ad. xi. annuz et medium. Abinde vero supra dicunt masculi vsq; ad decimūquartum annuz. femine vsq; ad duodecimum proxime pubertati. Et hec de personarum diuisiōibus sufficiant.

Capitulum. iij.

Dictum est in

capitulo precedenti de personis et earum diuisionibus. Restat nunc videre que persone contrahendo se pōt obligare et que non. vt inferius apparebit. Sunt autem quedam ex illis que tractum vitiant ratione etatis vt infans et maior infante et proximus pubertati. vt puberes. Queda ratione conditionis vt filiusfamilias et seruus. Quedam ratione morbi vt mutus furiosus et surdus. Quedam ratione delicti vt prodigus hereticus apostata et committens crimē lese maiestatis de quibus omnibus alie quid per ordinem dicetur. Infans enim minor. viij. annis. nec ciuilitate nec naturaliter obligatur. nec alios sibi obligare potest. sed maior infante tenetur tantum de sponsalicijs contractibus et nō d' alio. Proximus pubertati aut habet tutorem vel non. Si habet tutorem et contrahit sine ipso tutore nec ciuilitate nec naturaliter obligatur. Si autē cum ipso obligatur licet si deceptus fuerit possit resti-

tu vt infra patebit de beneficio minorū sed si careat tutore obligatur naturaliter tantum et non ciuilitate. Et sola naturalis obligatio de iure ciuili inefficax est ad agendum recte sicut ex nudo pacto nō datur actio de iure ciuili. ff. de pactis. in. l. i. iur. gentium. §. s. cū nulla. et. C. de pactis. l. legem. De casibus tamen vbi ex nudo pacto datur actio vide glo. in. l. i. §. actio. §. sed in personam. Est et alius casus in lege conuentione. C. de pactis. De iure autem canonico peccant mortaliter recedentes a pactis alias licitis. extra de pactis. c. i. et. xxij. q. i. predicandū. Sunt tamen duo casus in quibus contrahens non habens tutorem ciuilitate et naturaliter obligatur. Primo ex contractu quo factus est locupletior. Secundo si contrahendo dolum commisit. Quia tunc tenetur in solidum. Puber et masculus maior. xiiij. et femina. xij. sed vterque minor. xxv. annis siue paterfamilias siue filiusfamilias sit tenetur de omni contractu inito cum predecessore suo. et ex contractu facto cum tutore decreto nisi in duobus casibus. primo cuius graue damnum passus sit. l. maius dimidio iusti precij vel fraudis consilij intercessit. i. dolose sit deceptus a tutore. In illis duobus casibus non tenetur de contractu inito cum tutore. De his que gesta sunt cum ipso pubere siue adulto distinguitur. aut quia habuit tutorem vel non. si habet non obligatur sine curatoris auctoritate. sed si non habet obligatur ipse adultus ciuilitate et naturaliter. per. l. si curatorem. C. de in. inte. res. minorum. xxv. annis. Verumtamen si deceptus est etiam pro modico damno id est minus dimidio iusti precij dūmodo non sit ita minimum qd preiudicet maiori rei. vel summe restitutionis in integrum beneficiū petere potest. vt i. dice-

Impedimenta

de beneficio minor. sed tamen ad hoc ut minor restituat: debet se probare minorez & receptum. qz non eo ipso qd deceptus est minor intelligitur. Fallit tamen in quinqz casibz de quibus minor de inito contracto ab eo non restituitur etiam si probauerit se deceptum. **Primus casus** est quando mutat statum. id est vendendo se ad precium vel ad lucrum patriciandum. **Secundus casus** si maiori rei vel summe preiudicium generet. id est si perit se restituere in minima parte in qua dicit se deceptum. & melius est qd recipiat damnum in illa minima parte qz totus contractus infingeretur. **Tercius casus** si minor cōi iure usus sit. ubi gratia. ut quia adiuu hereditatem locupletet vel emit seruū necessarium. & postea nacteres perit vel seruus mortuus est. Nam non euentus damni sed incōsulta facultas prebet restitutōz. vt. l. non vident. **C. de integ. resti. minor. xxv. annis.** **Item quarto** si dolum cōmisit. vt. l. si his. **C. si minor maiorem se dixerat.** qz deceptus & non decipiendū iura subueniunt. **Quinto** si corporaliter iurauit se non ptra venturū occasiōe minoris etatis & sponte prestidit. vt in auten. sacra. puber. **C. si aduersus venditōz.** **Item** si iurauit per deum viuū verboten non restituitur nisi probet per ar. script. inserta. id est per instrumenta publica facta de die natiuitatis sue. **Sed** si vellet probare per testes nō audiret. **Consimilit ingeniu fore.** qz sufficiēter non probat per testes. sed qz per testes & instrumta vt dicit. l. i. **C. de testi.** **Item** filius subiectus potestati patris aui vel proau. si cum eo vel eis contrahit ciuiliternō obligatur. qz iuris interpretatione eadem est psona patris & filij. vt. l. si. **C. de im/pub.** & alijs substitutionibus nisi de castrensi. qz in tali tanqz paterfa. habetur

contrahendi

Si tamen cum alio quocūqz contraxerit naturaliter & ciuilitern obligatur. beneficio tamen restitutōis sibi saluo. non tamen permittitur rem patris obligare sine ipsius consensu. nec etiam paciscendo patris conditionem potest recipere vel actionem patri competente tollere sine ipsius mandato. vt. **C. de pac. l. filius** **Consimilis casus** in. l. nō solū. ff. solu. matrimo. & l. cum maritū. **C. de lo. & libera.** **Item** alios casus speciales vbi exigunt speciale mandatum. enumerat glo. in. c. qui ad agendum. de pcura. li. vi. **Nota** seruus cum domino ciuilitern non obligatur. sed cum extraneo pacisci potest domino acquirendo. qz ex p'ona domini habet ius stipulandi. alij dō est efficaciter nō obligatur. sed ex eius contractu dominus conuenitur de peculio serui. vel de eo quod in rem domini versum est. vel quod iussu ipsius factū est. **Fallit** tamen in tribus casibus in quibus dominus de peculio serui non tenetur. **Primus** cum seruus non donat. **Item** cum vouet. **Item** cū fideiubet extra cāz pecuniar. **Item** furiosus vel mente capus. tempore furoris contrahere non potest. quia contractus nō possunt fieri sine consensu. modo expresse vel tacite consentire non potest. **Verū** tamen si contrahit mente recepta. vel cum habuerit dilucida interuilla. contractus cum eo inuis valet. **Nam** surdus & qui huiusmodi morbis naturaliter laborat. contrahere non possunt. quia stipulatio habet fieri per interrogacionem & responsionem. & is qui stipulatur verba interrogantis & econtra audire debet. **Prodigus** cui bona sunt interdicta non obligatur. **Similiter** hereticus apostata. & committens crimen lese maiestatis nō possunt contrahere. qz his psonis interdicta est a lege facultas contrahendi de

Impedimenta

quibus latius infra de testamentis dicitur. **Ceterum** licet mulier non sit de predictis octo personis que se obligare non possunt. et licet regulariter se suo nomine obligare possit. in fideiussione tamen pro alijs non obligatur. sed iuuat beneficio senatusconsulti fultus vel leiani. de quo beneficio infra specialiter patebit.

Capitulum. v.

Ullo de personis que reddunt contractum inutilem videndum est de rebus: quarum occasione contractus redduntur inutiles. **Reperitur** quedam sunt iure prohibite alienari. quedam vero natura. **Iure** prohibita est alienatio predicti minoris. id est impuberis et omnium rerum ipsius minoris que seruando seruari possunt. ut auri argenti gemmarum et omnium aliarum rerum temporis prolixitate de facili non periretur. nisi eas interueniant que de iuris solemnitate in alienatione rei minoris debent interuenire. scilicet ut fiat talis alienatio ob eos alienum. ut soluat debiti creditori ipsum minore[m] urgenti. vel si usufructus nole grauaretur. **Secundo** ut fiat auctoritate tutoris. **Tercio** ut interueniat iudicis decretum: quod decretum cum magna et maxima deliberatione iudicis debet interponi. **Nota** tamen quod aliquando predictum minoris etiam sine decreto iudicis potest alienari. videlicet quando defunctus ex cuius bonis illud predictum peruenit ad minore[m] hoc in ultima voluntate iussit. vel si minor illud a principe impetrauit. **Alio** modo res que seruando seruari non possunt. ut sunt vestes carnes frumenta vinum oleum farra et similia. et animalia superuacua vendi possunt a tutoribus sine iudicis decreto. et hic appellatione predicti intelliguntur tam predicta urbana quam rustica. **Item** prohibita est alienatio filiofamilias que obueniunt filio ex aduenticio pe-

contrahendi

culio. **Et** dicitur aduentitium peculium quod venit filiofamilias ex successione matris vel alterius sibi coniuncti per lineam matrem vel eius prospera fortuna. et ex substantia patris vel eius contemplatione: quod etiam a filio non potest alienari. nisi patre consentiente cum ipsius peculij aduenticij proprietates sit filij et usus fructus patris. **Peculium profectitium** dicitur quod obuenit filio ex substantia patris. **De castrensi** autem peculio potest filiofamilias tam cum patre quam cum quocumque alio contrahere et pacisci. quod filius alius peculij plenus est dominus. et dicitur castrense peculium: quod filius acquirat in castro per militiam suam. quasi autem castrense dicitur quasi militare: quod acquirat filiofamilias ut aduocatus magistrister vel medicus. aut ex quacumque sua arte vel officio suo de hoc plene insinuat. per quas personas nobis obligatio acquiratur. **Item** prohibita est alienatio fundi totalis inestimati dati in totum. per legem mariti. **De fundo tota**. quod si existimatus est non dicitur totalis sed emptius. **Et** hic fundus totalis neque ab uxore neque ab viro etiam consentiente vel iurante uxore alienari debet quod lex prohibet. permittit tamen ipsius alienatio ex necessitate contingente. ut quando mulier dedit in totam portionem fundi qui indiuisus est et inestimatus. et maritus provocatur ad diuisionem a socio fundi. tunc enim et ex necessitate videtur alienare cum provocatus fuerit. secus cum ipse provocaret. et ita intelligitur dicta lex mariti. **Item** alienatio est necessaria quando maritus noluit cauere vicino suo de damno infecto cui totale predictum minabatur ruinam. et ob hoc vicinus est missus in possessionem ex primo et secundo decreto. **Item** alienatio fit si mulieri expediat quod fundus conuertatur in pecuniam. ut quia uxore

Impedimenta

illum vendit pro redimendo viro. filia pro alendo patre et soror pro alendo fratre laborantibus inopia. Item fit alienatio fundi totalis. quando loco ipsius alium fundum maritus accipit in dote. Item prohibita est alienatio illius rei quam testator in ultima sua voluntate prohibuit alienari et eam expressit quare noluit alienari. vel si persona apparet occasione cuius prohibita est alienatio. Item prohibita est alienatio rei lingiose Res d cuius penatione lingium mouet vel questio seu causa inter petentem et possessorem. Fit autem lingiosa res in continentem oblato libello. et huius lingiose rei prohibita est alienatio adeo: quod magne sunt danti et recipienti rem lingiosam impositae pene. Etiam ille qui accepit eam emptionis vel donationis seu quocumque alio titulo sine tractu. si quidem sciebat rem lingiosam cogitur rem reddere et nihilominus priuatur precio. ille vero qui alienauit precium quod recepit cogitur prestare fisco et tantum de suo. Si autem qui accepit ignorauit rem lingiosam cogitur reddere et restituit sibi precio a venditore qui venditor tantundem dabit emptori de suo et fisco. emptori tertiam partem. quia eum recepit. duas vero partes dabit fisco. Et haec pena locum habet etiam in donatione rei lingiose. ut facta vera estimatio rei puniatur uterque ut dictum est in precio. In certis tamen casibus permittit lex rem lingiosam alienari ut causa dotis vel donationis propter nuptias transactionis vel divisionis hereditatis. ut habetur in l. censemus. C. de lingiosis. Item propter permitit alienationem illius rei primis pensis in funere defuncti. pro solutione debiti. et pro cibariis familie. Et ff. de pen. bere. l. diuus pius rescripsit in. §. causa autem. v. nam funeris grana. Item

contrahendi

nota inutilis est contractus si quis suam rem pure stipuletur vel emat. Secus vero si sub conditione emat. quia in euentu conditionis valebit emptio. ut puta si emat et res defineret esse sua. quia tunc adueniente conditione tenetur rem emere et ei dare. alioquin estimatio rei dare debet. Valet tamen emptio rei proprietate possessionis: quam emptor non habet. vel ratione alterius iuris sibi emptori deficientis in sua re. Aliene tamen rei venditio permittitur in preiudicium vendentis non autem ementis. Sed tamen distinguo hic de emptione. aut efficit emptor sciens alienam rem emit. aut ignorans: si sciens rem alienam emit iterum distinguatur. quia aut sibi fuit cautum de euictione aut non. si non fuit cautum. non potest agere contra venditorem. imo precium datum perdit per. l. si fundum C. de euict. Si autem sibi fuit cautum per promissionem stipulatione vallata tunc tenetur venditor emptori ad pretii restitutionem et ad omne id quod promissum erat per stipulationem siue sit duplum siue triplum et etiam ad interesse Si autem ignorans emit rem alienam et fuit sibi cautum tunc est. si non fuit sibi cautum agere contra venditorem ad precium et ad interesse ad duplum siue triplum aut simplum. prout natura contractus exigit per. l. non dubitatur. C. de euict. Causa tamen est singularis in l. vi. §. emptor. C. l. communia de legatis ubi quis emit rem alienam etiam sciens que mandata sunt restitui per fideicommissum re tali euicta nihilominus recipiet precium. Item nota rei alienae prohibita est obligatio vel impignoratatio sine consensu illius cuius est. Et creditor qui alienam rem in pignus accepit non habet in ea ius pignoris vel hypothecae. quia debitor illo pignore vel

Impedimenta

alia re aliena debita constituere non potest. eo quod nemo plus iuris in alium transferre potest quam ipse habeat. in regula: nemo plus iuris de regu. iur. lib. vi. Dicitur autem pignus proprie res mobilis que pignori datur creditori. et datur ei possessio illius rei. ubi autem non transiit possessio in creditorem dicitur hypotheca. Item inutilis est stipulatio super rebus que in rerum natura non sunt nec fuerunt. vel si stipuletur quis hircoceru vel chymeram. Item si quis stipuletur res impossibiles sibi dare ut solem lunam vel aureos montes. Item si quis stipuletur rem que licet fuerit tamen modo non est. ut si quis stipuletur stichum mortuum non valet stipulatio. sed si ipsa precessit mortem. ut quia aliquis promisit dare stichum die statuto. sed fuit in mora. postea mortuus est stichus. tenetur ad estimationem stichi. eo quod fuit in mora. verum si quis stipuletur rem que non est sed futura speratur ratione rei videlicet stipulatio. ut si quis stipuletur futurum partum ancille vel futuros fructus. vel si quis emerit tacitum chren ubi inest conditio. ut si quid capiatur illud debeat. Item prohibita est alienatio mancipij christiani in iudeum. quia non licet iudeum possidere mancipium christiani. Item prohibetur alienatio rerum que a commercio hominum sunt exempte. ut sunt res sacre religiose et sancte. et que deo sunt dedicate. ut eccle. et liber homo. Sunt namque res sacre que publice et non private per pontifices deo sunt dedicate ut ec. Religiose vero sunt sepulcra seu loca in que homines mortui inferuntur. Sancte sunt res ut muri et porte civitatis municipiorum et castorum. adeo quod pena capitis imponitur violatoribus earum. ut si aliquis aliter ingreditur civitatem vel municipium quam

contrahendi

per portas. Publice res sunt flumina portus maris. et etiam que dedicate sunt populo. ut stagnum stadium publica orbita. Est ergo inutilis contractus super rebus predictis. imo emptor qui scit res tales esse et emit perdit pretium et rem. Et si ignorans a venditore sciente sibi copavit. tenetur venditor in id quod sua interest se deceptum non fuisse. verum fallit in superfluis vasis ec. que si debita vrgens iminet vendi potest alijs venerabilibus locis vel contracta privatis. Fallit etiam in libero homine qui vendi et alienari potest si interveniunt ea que habent in. l. ij. C. de patribus que si. dista. nec est contra legem. qui filius. C. que res pig. da. pos. vel non. Et certe autem res et prohibite sunt alienari nisi vrgent tale debita quod ex mobilibus solui non possit. tunc enim debet primo in pignori creditori. ut ipse creditor tandem teneat eam quod de fructibus et de sorte sibi fuerit satisfactum. vel si non inveniatur qui rem pignori velit recipere. tunc recte coram episcopo debet iurare parte maiore parte ibidem intervenientium ut debita sit vrgens et quod de mobilibus solui non potest. et hoc facto debet res subastari et stare venal. xx. diebus. et plus offerenti debet. deinde res debet vendi cum consensu maioris partis ibi intervenientium facta mentione de predictis omnibus solemnitatibus. et hoc secundum leges. Secundum iura canonica vero venditio rei immobilis ec. etiam si solum interveniant iste solemnitates que in emptio concessioibus. hoc modo est. ut si res valet. x. addatur undecima pars. et interveniat episcopi autoritas et capituli consensus. vtili causa assignata si non inveniatur apertior modus debet dari emptori vel in solutum creditori adsecta undecima parte in pretio universa est matonis rei no. in. l. sanximus. in autem. propterea. C. de sacrosan. ec.

Capitulum. vi.

Quoniam visum sit
 quod duobus ex quibus contractus
 constat. scilicet personis et rebus. Restat
 nunc videre de obligationibus. Est autem
 obligatio iuris vinculum quo necessi-
 tate astringimur alicuius solvende rei
 vel aliquid dandum vel faciendum sibi
 nostre civitatis iura. ut in l. de obli. in
 principio. Obligationum alia naturalis
 est. alia civilis est. alia naturalis et civilis
 simul. Naturalis est que naturalem
 equitatem continet. hac naturali soluz
 obligatione se obligat pupillus. p. xim?
 pubertati sine tutoris autoritate non fa-
 ctus locupletior nec dolum committens.
 Item servus domino et cuilibet alteri
 persone. Item filius patri in eius pote-
 state existens et e contra. sed talis natu-
 ralis obligatio inefficax est ad agendum.
 Civilis obligatio est cum quis solenni-
 tate iuris astrictus est. Et talis obligatio
 ex sola dispositione legis pcedit. ut cum
 quis confessus est mutuo recepisse. x.
 spe future numerationis de quo mutuo
 scriptura est facta post biennium tenetur
 civiliter. licet pecunia non sit numerata.
 sed naturalis equitas eum teneri non suadet.
 Unde licet sibi ius civile taliter con-
 fessus sit obligatus. naturalis tamen equi-
 tas non vult ut solvat id quod non re-
 cepit. sed quia potest infra biennium ex-
 cipere de non numerata pecunia: quare si
 non opposuerit tunc vult naturalis equi-
 tas quod sibi imputetur. et tenetur naturali-
 ter et civiliter. Patet ergo quod naturalis
 obligatio per se seu civilis obligatio p-
 se ad agendum est efficax et inevitabilis.
 Naturalis et civilis obligatio est ubi am-
 bo concurrunt scilicet persona que de iure
 contrahere potest et dispositio legis. et
 hec efficax est ad agendum. Obligatio

in naturalium et civilium simul. alia est
 ex contractu. alia ex quasi contractu. alia
 ex maleficio. alia ex quasi maleficio. Obligatio
 ex contractu est que precio contractu
 descendit. et que ex ipso precio et contractu
 descendit. ut emptio venditi. loca. p. du.
 dona. et huiusmodi. Et quasi ex contra-
 ctu obligatio est. ut cum quis gerit alte-
 rius negotium sine ipsius mandato ut
 sunt tutor curator sine negotiorum gestor
 et similes persone. Isti enim non con-
 traxerunt cum illis: quorum negotia gesse-
 runt. unde non tenentur ex contractu sed
 quasi ex contractu. Ex maleficio: ut quasi
 aliquis furtum rapinam vel iniuriam alicui
 fecit: tenetur ex maleficio. Ex quasi
 autem maleficio est quando aliquis di-
 recte non deliquit sed quasi. ut quando
 ex domo sua quam inhabitat aliquid ef-
 fusum est vel eiecit quod alteri nocuit.
 ut in l. de obli. que ex quasi maleficio
 nascuntur. in prin. Contrahuntur autem
 obligationes aliquando re. aliquando verbis.
 aliquando litteris. aliquando consensu. Ex re con-
 trahitur obligatio ut in mutuo comodato
 deposito. similiter et in pignore et c.
 Ex re igitur mutuata tenetur quis ad simili-
 lem rem reddendum. Ex re vero commo-
 data deposita vel pignoratata. tenetur quis
 ad eandem rem restituendum. Pro
 evidentiore intellectu obligationum est no-
 tandum. quod res quedam nullum habent
 usum. proprie loquendo. sicut pecunie que
 solum sunt medium rerum que usum habent.
 unde pecunie per huiusmodi generis pcedia
 inveniuntur ad supplementum earum rerum
 que per se hominum sunt necessarie. ut vult
 Aristoteles. i. polli. et id pecunia proprie non potest
 vendi emi vel locari nec produci. potest tamen
 mutuari deponi et pignori dari. Quod ad sunt
 res quare plus est ipsarum consumptio. sicut
 vinum cerevisia panis caro. et licet de alijs
 et res non habent locari nec produci. potest tamen

Obligatio

in contractu

em vendi deponi permutari et mutari.
Quedam vero sunt quae usus potest separari a proprietate earum ipsis manentibus in esse. ut domus et aliae possessiones scilicet equorum vestis etc. et tales emi possunt vendi et etiam locari. Alia autem supradicta non possunt locari. quia ex tali locatione nulla potest percipi utilitas. In his autem ultimis cum dominus stet penes locantem. usus autem penes conductorem licite potest de talibus accipi pensio pro locante. usus autem penes conductorem propter pensionem residet. Nam in rebus que usu sumuntur. si quis vellet seorsum computare usum a re violentaret naturam rei. ut si quis seorsum vellet vendere vinum. et seorsum usum vini. vel venderet id quod non est. vel eadem rem bis venderet: quod in rebus quae usus a proprietate potest separari non cadit. unde in talibus potest utriusque seorsum concedi ut puta si esset qui alteri traderet dominium siue proprietatem domus. reseruato sibi usu ad aliquod tempus vel econtra. cum quis concedit alicui usum domus reseruato sibi domino et proprietate domus. licite potest accipere precium pro usu domus. ut ff. de locati. pro totum. Verbis praestabitur obligatio per interrogationem precedentem et responsionem immediate subsequentem unde nisi interrogatio precedat responsionem non est obligatio. ut puta si iohannes ita stipuletur a petro promittente mihi dare centum vel facere hoc. et petrus respondeat incontinenti est obligatio. Est autem stipulatio firma verborum exceptio qua quis aliquid se facturum daturumve promittit alteri super quo interrogatio dirigitur. et dicitur a stipulatio grece. id est firmum latine. vel dicitur a stipula. id est stipite descendens. Et socius pro socio potest stipulari. filius pro patre. seruus pro domino. similiter frater pro fratre. procurator pro parte. curator pro adulto. Etis praestabitur obligatio quam aliquis misit legas

ex causa mutui recipiendo decem vel viginti qui non recepit: sed fecit spem futuri numerationis. unde vigore illarum legum si infra biennium non excepit de non numerata pecunia. lapsa biennio tenet civiliter et naturaliter ut supra dictum est. Consensu solo praestabitur obligatio. ut in societate manente dato emp. et ven. illa enim consensu solo praestabunt. Item praestabitur aliqui obligatio pure. aliqui in die. aliqui sub conditione. Pure praestabitur obligatio quam promittitur aliquid dari non apposito certo die vel conditione. ut dicendo. promitto tibi dare decem ex causa mutui. unde hoc pure debentur in incontinenti. sed non ita incontinenti quam prius non debeat expectari quam diu numerentur. vel tamen ut modo solui possunt. In die praestabitur obligatio ut pote promitto tibi dare decem hinc ad pascha. unde facta promissione incontinenti debitor factus sum. non tamen potest a me petere nisi adueniente die. Sub conditione fit obligatio ut pote. promitto tibi dare decem si nauis venerit ex asia. unde licet pendente conditione non oriatur obligatio vel actio. ea tamen secuta conditione est actio. Ceterum stipulationes inutiles redduntur multis de causis. Aliquam ratione interualli interpositi nisi modicum sit interuallum. unde certum est quod in stipulatione necessaria est interrogatio et responsio. ita neque mutus neque surdus neque infans stipulationem contrahere possunt. nec etiam absens quam ambo autem dicere debent. Item inutilis est stipulatio ratione dissensus. ut si stipulor unum. et tu promittis aliud. Item redditus inutilis ratione conditionis impossibilis. ut si celum digito teneris etc. Item si ex causa turpi descendit ut stipulor si sacrilegium adulterium vel homicidium. Item inutilis est si fiat promittitur vel tolli. Item inutilis est ratione detractiois vel abiectiois. ut si stipulor pure turis fides sub conditione. Item inutilis est ratione persone

apposite. ut si stipulor noie illius cuius mandatu nō habeo. nisi sit talis cui subiectus sum. ut puta fili⁹ patri seruo dñō rē. **Q**uod etiam tunc talis stipulatio rē ex tali acquirit patri actio. similiter rē dñō s; alteri q̄ dicitis psonis nō potest quis stipulari nisi sua interfit. **U**n si stipulor alteri dare cui dare mea int̄fit: tenet stipulatio ut si stipulor dari creditori meo vel pcuratori vel curatori aut tutori vel similibus psonis. h; ex tali stipulatione solus ego agere possim rē nō iste cui stipulatus sim dare. **I**n casu tñ ex mea stipulatione agit iste cui dare pactus sum. ut si tutor paciscat dare pupillo. vel curator furioso. vel actor vniuersitati. **I**tem si pcurator absens stipulatus est dare dñō tenet. vep; h; alteri stipulari vel pacisci nemo possit ut dicitur ē. si tñ adiciat stipulationi pena: stipulatio pene v3. ut si quis ita stipulet. pmittis mihi q̄ dabis bertoldo centum. rē si nō dederis ei dabis mihi decez noie pene. **U**ltima stipulatio pene rē h; principalis nō teneat. **E**t qñ pena adiecta pactis exigi possit rē qñ non habet in. c. pxi.

Capitulum. vii.

Ultio de contrac
tibus rē tractu partibus rē ear; diuisionibus. **R**estat nunc videre de pactis contrahentium rē ipsorum diuisionibus. **U**nde pactu est psonis duoz vel pluriū idē alteri ab altero paciscendum dandum vel faciendum. **A**tende ergo singula verba definitionis. pactus est solo psonis p̄ficiat. ut in emp. rē vend. rē hoc ad dēam stipulationis. in qua non solū cōsensu sed etiaz vba necessaria sunt. qz h; fieri p̄interrogationem rē r̄sionem ut supra dictū est. **I**tem necessariū est ut i pacto sint duo vel plures qui p̄sentiant in idē dandū vel faciendū. **E**t sic differt a pol

licitatione. qz pollicitatio solius offerētis est pmissio. ut. l. pactum. ff. d. polli. **E**t in idem rē nō in eodem. rē bñ. qz si ego rē tñ cōsentiamus q̄ sempromius sit lapis non est pactu. qz talis cōsensu nō obligat vnū alteri. nec est de dando vel faciundo. **D**icit etiam alteri ab altero. qz si cōsentiam⁹ q̄ vnus nostrum det aliquid nicio. vel q̄ ticius det vni ex nobis non est pactum. ut. ff. de verbo. ob. l. stipulatio ista. in prin. **C**um alteri stipulari vel pacisci quis non possit nisi eisdem obliget. nō autem obligatur regulariter aliquis negociuz alterius p̄mittendo. **D**icit autem pactum a pactone id est a pace rē actū. **N**am si paciscimus ex diuersis rē contrarijs animoz moribus post multa variq; dictamina in vnā conuonantem dēducimur sententiaz. ut l. i. §. i. ff. e. n. vel dicit pactu a palmar; p̄cussione ut sepe fieri solet. **P**actoruz multe sunt p̄ditiones de deseruentibus ad p̄positū dumtaxat dicit. **P**actoruz quedam sunt inuutilia. quedā vō vtilia. **U**t ilia pacta sunt que rōne rēsiuntur. rē eoz quedam rōne personaz. quedam rōne rēz. rē quedā fm iuris ordinē fiūt. **E**st autem scienduz qz p̄sone que pactu faciunt oportet qz tales que sint se obligare possunt. rē res etiam sint tales sup quibus pactu fieri d; que a iure non sint p̄hibite. rē qz seruetur ordo iuris ut in p̄ced. ca. supra. visum est de personis rebus rē obli. **I**nuutilia vō sunt pacta que fiunt contra leges constitutiones rē edita p̄torum rē in fraudem. **C**ontra leges dicitur fieri pactum quando alienatur p̄dium minoris sine decreto. ut l. cum mancipi. rē l. non solum. rē l. nō est. rē l. rē si his. **E**t de p̄dij; vel alijs rebus minorū sine decreto alienandū vel non. **U**t qñ alienat fundus totalis. ut in. l. i. **E**t de fundo tota. p̄tra p̄stitutionez

autem fit quando aduocatus pacifcitur cum clientulo de quota parte litis habenda p suo solario per. l. cum quis adnotator. **C.** de postu. Contra edictū p̄toris fit vt si sciat pactū q̄ alicui liceat facere furtum vel homicidiū sine pena. imino scienter ei? crimen occultans socius efficitur criminis ⁊ pena principali punietur vt. l. **C.** de his qui latrones vel aliorū criminū reos occultant. In fraudē autē fit pactū varijs modis. q̄ aut fit fraus de persona ad personam. aut de re ad re. aut de contractu ad p̄tractum alter. aut de p̄tractu ad p̄tractum eundem. aut de nomine ad nomē. aut d̄ facto ad factū. De persona ad p̄sonā fit fraus. vt pote ego tutor ⁊ curator. q̄ prohibet aliquid emere de b̄is pupilli vel adultū mei durante tutela vel cura per. l. iij. ff. rem pupilli saluam fore. modo ego non emo p̄ me sed per interpositam personam. vt p̄ uxorem vel filium meum. vel enā extraneum nomine tui meo. Publice tamē palam ⁊ bona fide p̄ res pupilli emere vt. l. cum ipse. **C.** de contrahen. emp. ⁊ ven. ⁊. l. si in emptione. §. tutor in glo. ff. e. ti. De re ad rem fit fraus. quia cuius prohibitum est mutare pecuniā filiofa. ego pecuniā nō mutuo sed aliam rem sibi do vt ipsa vendita vtat pecuniā. de p̄tractu ad contractū alter fit fraus. vt pote vie ⁊ uxore p̄stante matrimonio. prohibent sibi donare. vnde non donant s̄ donationis causa vendunt sibi inuicem. De p̄tractu ad contractum eundem fit fraus. vt pote cum vt mutaretur ticio pecuniā mulier eius vellet fideiuberi. p̄ eo ego d̄o e contra. ne mulier defraudetur mutauit pecuniā mulieri. ⁊ ticiū si de iussore recepi. De nomine ad nomen fit fraus. vt si prohibet aliq̄s ne fiat in potestatem alicui? terre. ⁊ ipse facit se eli

gi non in potestatem. sed in defensozem cum tamen idem fit solo noie mutato. De facto ad factū fit fraus. vt vendidi tibi ācillaz eo pacto ne prostriteres eā in lupanari. ad faciendum questum sui corporis. tu vero in lupanari nō posuisti eam. sed in cauponem vel tabernam q̄ ibi ministraret. quod tamē idem ē q̄tū ad effectum. Item nota q̄ non solum p̄dictis rationib? sed enā alijs quib? busdā occultis pacta redduntur inutilia. Est enim pactum factum inter debitorē ⁊ creditorem ne liceat creditori pignus distrabere: quod non valet. quia alias debitor incitaretur ad delinquendū. i. ad solutionem denegandam. Secus si pacifcatis de non repetendo depositum vel de non agendo depositi actione. Similiter si quis pactus sit vt ex causa depositi omne periculum p̄stet. Nam talia pacta valent. vt. l. iuregentium. §. si quis pacifcatur. ff. de pact. De pigno. obliga. notandum. q̄ si inter debitorē ⁊ debitorē interueniat pactum. vt si debitum non fuerit solutū termino statuto liceat creditori pignus distrabere valet. ⁊ si quid vitra illud quod sibi d̄betur ex pignore accipit: tenetur id creditori restituere. si vero minus debitor creditori tenetur ad supplementum per l. hypotecis. **C.** de distracti. pigno. Si autem tale pactum non interuenit. tūc elapsō die solutionis debet creditor denunciare debitori vt luat pignus. vt no. ex. l. creditor. Et habetur in. l. si in hoc. **C.** de distracti. pigno. quod si non fecerit. tūc elapsis duobus annis iuxta patrie consuetudinē poterit creditor illud distrabere. Itē si fiat pactum in eos. vt si precium termino statuto debitor non soluat pignus sit creditoris nō valet per capitulum. significare. de pigno

tribus. quia contra bonos mores et pro-
 hibitum a. l. per. l. primam. et ultimam.
C. de pac. pigno. et l. commissoriam. sed
 si fiat pactum si in infra certum tempus p̄ciū
 non sit solutum quod tunc iure emptoris cre-
 ditor possideat rem pignoratam iusto p̄-
 cio extimanda valet. **Mā** talis dicitur v̄
 dicio p̄donalis. ff. e. l. si fundus. §. vl-
 ti. Admittitur tamē tale pactum i contrac-
 tu venditionis si rem venditam emptor
 termino statuto nō soluat res redeat ad
 venditorē per. l. qui ea. l. **C.** de pac. inf
 empto. et vendi. et l. i. e. n. facit lex si su-
 per. **C.** de transac. Item pactum in quo
 quis generaliter in se suscipit casus for-
 titos non valet et ratio ne quis ge-
 nerali vi verborum susciperet quod specia-
 liter non esset suscepturus. **Ite** pactum
 de tute vltiori die reddenda non valet.
Ratō quia dānositas data est tōs et pub-
 lica vtilitati. Item pactum factum vt ma-
 ritus damnetur uxori vtiliter. i. q. col-
 mode facere possit non valet. qz contra
 bonos mores. Item pactum factum inf
 militem et eiusdem aduersariū q. miles
 possit esse procurator non valet quia cō-
 trariū publice vtilitati eo q. milites sci-
 re debent arma et non iura. Item pactum
 quo quis expresse remittat iuramentum
 calumnie non valet. quia publice rei in-
 terest vt lites sine omni suspitione pro-
 cedant. Item pactum factum de precario
 non reuocando non valet. **Pactorū**
 quedam sunt vestita. quedam nuda. **P**a-
 cta nuda sunt que non continent causam
Inutilis ei est alicuius rei traditio sine
 causa. Et etiam dicuntur nuda illa que
 non vestiuntur aliquo infra scriptorum
 sex vestimentorum. Et hec nuda pacta
 non sunt efficacia ad obligandū vel ad
 agendum licet profint ad defendendū
 quia nudum pactum regulariter nō pa-

rit actionem sed exceptionem. **P**acta
 autem vtilia dicuntur quicquid vestita sex
 modis. s. re. verbis. litteris. consensu.
 coherencia contractus. et interuentu rei
De primis quatuor modis dictum est
 supra. in ca. vi. vbi dicebatur quot mo-
 dis contraheretur obligatio. **D**e quinto
 vero hoc est de coherencia contractus. **E**
 exemplum vendidi tibi domum tali pa-
 cto vt ego debeam morari in ista domo vs-
 que ad annum. **I**stud vltimū pactum nō
 valet v̄ se factum qz nudum est. sed co-
 herencia illius pacti vestit scz venditio-
 nis in qua positum est valet et etiā ex eo
 datur actio. **D**e sexto scz rei interuentu
 est exemplū. promisi tibi aliquid dare
 vel facere vt tu mihi aliquid dares vel
 faceres cum ego dederō quod promisi
 statim vestitum est pactum ex parte mea
Et iteo interuentu illius quod dedi es mi-
 hi obligatus ad dandum id quod promi-
 sisti. **T**ercia diuisio pactorum. quedam
 consistunt in dando. quedam in faciendo
Exemplū primi quis paciscitur dare e-
 quū vel aliam rem. **E**xemplū secundi
 vt facere domū vel estuariū. **Q**uart-
 a diuisio pactorum. quedam expressa. al-
 lia tacita. **E**xpressum est vt si conueni-
 tibi aliquid dare vel facere. sed tacitum
 vt conduxisti domum tuam. et in eam res
 meas induxi tacite videtur pepigi se tel-
 cum. cum illa sint obligata tibi pro p̄-
 sione domus. **I**tem tacitum pactum est
 vt si habeam tres debitores qui michi
 tenentur in. xv. et erat vnusquisque in soli-
 tū obligatus. vnde si ab vno eorum rece-
 pi. quinque videtur renunciaisse iuri in sol-
 lidum et pactum fecisse tacitum non pe-
 tere ab vnoquoque illorum nisi alia qui-
 bus. **Q**uinta diuisio pactorum alia grati-
 ta. alia si gratuita. **G**ratitū vbi nullo
 dator v̄ p̄missio grati dōbitū remittit. **Mā**

gratuitum est ubi transactio fit aliquo dato retento vel quasi promisso. **H**oc rigantur autem pacta similiter transactiones ad illas tres personas inter quas facta sunt et alijs personis regulariter non profunt p. l. peritiam. C. de transac. Falit tamen hoc in quibusdam infra scriptis casibus. **U**nde pactum de non petendo factum reo principali prodest fideiussori. nisi in paciscendo pactum sit ne prosit fideiussori. vel nisi fideiussor fuerit animo donandi vel in rem suam. **I**n his tribus casibus pactum factum reo non prodest fideiussori. sed e contra pactum factum de non petendo non prodest reo per. l. Item in duobus reis. ff. de pactis. quia licet rei interfit a fideiussori non peti. quia fideiussor habiturus erat regressum contra reum non tamen fideiussoris interest a reo non peti. cum reus contra fideiussorem non habeat regressum nisi fideiussor in rem suam fideiussisset. quia tunc fideiussor pro re accipiendus est. et tali casu pactum factum reo prodest fideiussori. et pactum fideiussoris in rem suam prodest reo. pactum vero fideiussoris non prodest fideiussori nisi expresse agatur quod prosit reo et fideiussore et tunc singulis prodest. **S**ic pactum unius rei debende prodest alteri. **I**tem pactum factum cum venditore vel donatore prodest emptori ut si venditor vendidit domum quam ipse nondum soluebat vel soluit propter iducias sibi datus emens eisdem gaudebit inducijs. **I**tem pactum factum cum filio vel seruo prodest patri et domino. **P**actum autem procuratoris prodest domino et non nocet nisi in tribus casibus. l. si ad hoc speciale mandatum. vel si in rem suam constitutus sit vel generalem domini bonorum habeat administrationem. **Q**uando autem factum procuratoris. noceat et prejudicet domino habetur in. l. si procurator. ff.

de do. r. c. l. ut licet non contestata. in glo. super verbo poterat. in ca. cum olim de causa possessionis et proprietatis. **I**tem pactum tutoris vel curatoris prodest pupillo vel adulto et non nocet si bona fide fiat et non animo calumniandi vel defraudandi.

Capitulum. viij.

Nunc videndum est de penis pacto appositis. **S**ciendum quod pena pacto opposita. aliquando committitur. aliquando non. **S**i enim conventio incipit a conditione: utpote si Stichum non dedero decem dabo nomine pene. hic pena committitur cum certum est conventum dari non posse. **S**i vero incipit a precedente pactione utpote promitto Stichum dare alioquin pene nomine. x. dabo. **E**t si tunc precedens pactione fecerit obligationem ut si sit pactum vestitum committitur pena. ex quo Stichum dare potuit et non fecit. aut precedens pactione non est obligatio non committitur pena. nisi demum lite contestata super eo quod in pacto deductum est. **E**t diligenter advertendum quod in tractu stricti iuris pactum coherens informat et vestitur. p. l. lecta. ff. si certum petatur. **E**t sic ratione informationis agitur ex stipulatu ad id super quo non fuit interposita stipulatio. **E**t agitur tam ad contenta in stipulatione quam etiam deducta in pactum et sic est casus specialis in quo stipulatio excedit proprios terminos sine suam proprietatem naturam per. l. petens ex stipulatione. **C.** de pactis. licet alias regulare sit. quod quidcumque in stipulatione obmissum sit pro omisso habeatur. scilicet quando non agatur ad id quod deductum est in nudum pactum ut. l. ita stipulatus. ff. de re ob. **S**unt coherens tractu bonae fidei

alteri cause si soli tempore succumbit. i. p
 dit causam qz tps non est modus obli
 gationis tollende vel inducēde per. l. ob
 ligationū fere. §. placet. ff. de act. 7 ob.
 Aut non solum allegat tempus sed aliā
 causam. aut talis causa est sufficiens ad
 agendum vel non. si secundū quia alle
 gat nudum pactū vel promissionem. 7
 iterum succumbit per dictā legem. Si
 certis annis aut actor pretendit causā
 sufficientem vt stipulationis 7 venditi
 onis emptionis aut alteri? simili 7 actor
 obtinebit si probauerit solutiōez sibi fa
 ctam ad plures annos licet non pbaue
 rit causam efficacem. quia presumit
 qz reus non soluerit sine causa legitima.
 quia nemo psumitur rem suam iactare.
 p. l. Cum de indebito. ff. d. proba. Itē
 pbatur p glo. c. 1. fi. xvij. q. ij. vbi dicit
 qz allegata consuetudine alicuius aliqd
 soluendi cum causa 7 prestatione illius
 solutionis inducitur obligatio ad idem
 factū c. peruenit. de cen. vbi dicit i fine
 oportet quippe vt dñs census ad quid
 7 qñ persolui debeat presciatur. Con
 clusiuē tenent doctores qz premissa vera
 sunt de ca. puenit. qñ per tantū tps solu
 tum sit qz sufficit ad prescriptionem 7 si
 fuit in possessione recipiendi huiōi solu
 tionem vi precarie aut clam **Et** ne
 mo alienū factū pmittens obligatur
 vnde qui promittit pro alio. non tenet
 ad aliud nisi qz det operā quā pōt qz ille
 faciat qd promittit per. l. stipulatio ista
 ff. de ver. obli. nisi quis pmittat se effec
 turum curatqz vt promissum fiat isti
 m. de inuti. stipu. §. si quis alium datus
 rum. Item si quis promissit insulam fa
 cere ad certū tempus sub certa pena 7 tā
 tum tempus iam trāsuiit qz modo infra
 tempus statuti fieri non poterit licet to
 tum tempus non transierit possum ta
 men agere contra talem per inde ac si io

tam tempus transieret per. l. hoc iure. ff.
 de verbo. obli. Item si aliquis ipromit
 tit generaliter hoc modo quodcumqz po
 stulaueris dabo. in tali excipiuntur om
 nia illicita 7 prejudicialia 7 etiā ea que
 in generali contractu nō veniunt. s. que
 quis specialiter nominata non dedisset
 Casus in. l. i. C. qui res pignori obli
 ga. poss. vel non.

Beneficiorum

seu beneficiorū. quedā in fauor
 rem. quedā in odium introducte sunt
 vnde contingit qz persone pro quibus i
 uente sunt p eas iuuantur ne teneant de
 obligationibus quas fecerūt. Et licet ve
 rum sit regulariter licitū esse his pro se
 introductis renunciari. Sunt ex eis tñ
 quedā beneficia quibus renunciare non
 possumus. 7 renunciatiōe facta non im
 pedit quo minus huiōi beneficia 7 desē
 siones opponi possunt. Alique tamē sunt
 quibus quis renunciare pōt 7 renuncia
 tiōe facta tenet. 7 illa persona que a
 te renunciatiōem per ipsa beneficia iuu
 batur renunciatiōe facta amplius non
 iuuatur. Alique sunt defensiones quibz
 quo ad quid quis renunciare potest. 7
 quo ad quid non. Igitur de singulis
 videndum 7 primo de illis quibus renū
 ciare non potest.

Beneficium ma

cedonianum senatusconsulti p
 petit filiosfamilias qui pecuniam accepit
 mutuo sine voluntate tacita vel expressa
 pñis. Et nota licet appellatiōe pecunie lar
 go mō sumptu pñeat quicquid nume
 ro pondere vel mensura contineatur. ca
 pitur tamen hic strictē solum pro pecu
 nia filiosfamilias mutata. vt dictū est.

et sic iuam: si tamen filius recepit quod confisit in pondere vel mensura teneb. et nisi fraus adhibita sit a creditore ut quae dedit filio familias frumentum vel oleum ut his distraxis uteretur pro pecunia ut supra dictum est in ca. prozie. ubi dicitur batur in fructum autem sit pactum variis modis. et non solum competit ei interdum est in potestate patris. et etiam postquam factus est sui iuris et etiam competit heredi filii familias et eius fructu sibi per. l. sed si pater. §. non solum. ff. ad ma. ceto. Et introductum est in odium feneratorum et huic beneficio renunciare non potest. unde post istam datur exceptio ex eo. ff. ad ma. ceto. l. i. et dicitur. l. si pater. §. non solum. naturalis tamen obligatio manet. ut in predec. l. §. quaeque. Nota tamen quod in casibus sequentibus exceptio beneficii macedoniani non habet effectum. Primo si filiusfamilias per mendacium dixit se patremfamilias. ut in. l. zenodor. in glo. et in. l. i. C. ad senat. consul. ma. ceto. Secundo si credebatur filius fore patremfamilias quia iungebatur publicis muneribus. ut dicitur. l. zenodan. Tertio si filiusfamilias a pupillo cepit mutuum non interueniente ipsius tutoris vel curatoris auctoritate. Quarto si mutuum pecuniam in utilitatem patris conuerit. vel euzilla pecunia fecit quod pater esset factururus ut dicitur de filiam vel sororem per. l. filius. ff. eo. n. Quinto si recepit pecuniam causa legationis vel studij. ut in. l. macedoniani. C. eod. n. Sexto si pater tamen habet vel consentit. postea quando filius mutuum accepit vel presens fuit et non contrauit. ut. l. si filiusfamilias. eo. n. Item si filiusfamilias factus paterfamilias soluit partem debiti: cessat beneficium macedonianum. per. l. i. iulianus. §. si. ff. eo. n. Item cessat illud beneficium si filius habet peculium usque

ad quantitatem peculij. id est pecunie mutuo recepte glo. in. l. dicta. Zenodorus ponit plures casus de eodem. Item quod dictum est de filiofamilias. dicendum est de nepotibus per. l. filium habeo. ff. eo. n. Et item tenet salicetus in. l. si filius. eodem n. illud tamen verum est de nepotibus quanto agitur de favore ipsorum vel patrum suorum. Casus in. l. libero §. sed et papinian. ff. de verbo. signifi. Secus cum agitur de odio ipsorum. ut in causis penarum vel condemnationum. nam tali casu appellatione filiorum si intelliguntur nepotes.

Beneficium re

stitutionis competit minoribus toto tempore minoris etatis etiam eo finito infra quadriennium continuum. sed si in minori etate decepti fuerint eorum facilitate et aduersarij calliditate. Notandum minorennis multis modis potest intelligi. Primo qui minor est tresdecim annis ut in capit. presentia. de probati. Secundo a discretionem usque ad septennium. C. de iure. vel lib. l. si infanti. Tertio quo ad matrimonium contrahendum usque ad decimumquartum annum masculus. et ad duodecimum annorum femina. Quarto quo ad testamenti faciendam usque ad decimumquartum annorum. xvi. q. i. a monere. et ca. sequenti. Quinto quo ad restitutionem usque ad vicesimum quintum annum. ff. eo. ut. per totum. Notandum ad propositum minoribus etate damnis subuenire. non in rebus prosperis seu prospere gestis nocere consuevit. C. de procura. l. non eo minus. Et tantibus enim et non fallentibus publica iura subueniunt. nisi si minor qui tunc se maiorem asseuerat fallaciter maiori etate mendacio aliquem deceperit in ius

grum restitui non debz. **C.** si minor ma
iorem se dixerit. l. si quis. **I**tem si mi
nor. xxv. annis renunciat beneficio ecci
astico non restituetur si illud beneficiu
est alteri collatum. quia qui beneficiu
est legitime adeptus non potest illo si
ne culpa priuari. **S**ed si minor obmisse
aliqua pbationem necessariam vel alias
captus est in iudicio poterit petere in in
tegru restitutionem. vt in ca. ex parte de
restit. spo. per Bernb. **I**tem si minor fa
cit quod diligentissimus fecisset non re
stituet. vt si de consensu suoz amoz
adiuit hereditate qua putabat fore mul
tam pinguem licet non inueniat opule
tam. quia tali casu vntur iure communi
casus in lege non videtur. **C.** de in iure.
restit. minorum. xxv. annis. **I**tem mior
in iudicio legitimam personam standi
non habet. **C.** qui legitimam personam
per totum. **I**deo si agit r sententia con
tra eum lata est habebit beneficium resti
tutionis. pro eo autem lata tenet in die
ta. l. non eo min. **I**tem minor. xxv. an.
agere potest sine tutore r curatore vt in
illis casibus in quibus minor censetur
maior. vt si iudex per fraude mtozis ab
soluit reum a iudicio. potest conuenire
mtozem. ita qd necesse est ipsum primo
conueniri r hoc casu restituitur. mior ena
si contumax fuerit vt. ff. de mi. xxv. an
nis. l. minor. **h**ec Joban. lxxv. di. i. r
religiosam. **I**tem minor potest causam
matrimonialem per se agere vel per pro
curatorem. per c. ex parte. de resti. spoli.
Item censetur maior in voto. xx. qone.
ij. c. i. vbi dicitur qd firma erit professio
virginitatis ex quo adulta esse ceperit.
r que solet apta nuptijs deputari. **I**te
quando minor mortem patris exequit
xx. qone. iij. de crimine. **I**tem qn agit
ex testamento patris. **I**tem quando a
git de recuperanda possessione. **C.** qui

leg. perso. l. vlt. **I**tem quando de thoro
violato agitur. ff. de adule. si maritus.
r. l. iure mariti. **C.** e. ntm. **I**tem quando
agit d libero homine exhibendo immo
tali casu pupillus admittitur. ff. de lib.
bo. erbi. l. iij. **I**tem quando impetratve
niam etatis r qualiter impetratur r col
ram quo r qua etate habetur. **C.** de his
qui vera. era. impe. l. iij. **I**tem quando
agit negotia alterius licet em agere pro
se non possit. potest tamen pro alijs age
re si saltem habet mandatum. ff. de pro
cu. l. filius. **A**d iudicia autem procur
rator no pt ee nisi. xxv. annorum. per ca
qui generaliter. de procu. li. vi.

Beneficium ne
quis condemnatur nisi in qm
facere potest r non ultra. id est habita
ratione ne egeat. competit marito r eius
heredibus r filiis omnibus vtriusq se
rus r eius patri quando conuenitur ab
uxore r competit patri uxoris quando
uxor conuenitur a viro hinc inde pro do
te r donatione. **I**tem patrono quando
conuenitur a liberto. **I**tem competit so
cio quando conuenitur a socio. **I**tem
conuenit patri quando conuenitur a fi
lio vel filia. r hinc beneficio renunciari
non potest. **S**ciendum qd plerumq co
tingit quem cedere bonis. r ille tuc qui
sic cessit bonis solummodo damnatur i
quantu facere potest. **I**tem postea con
ueniri potest si tantum acquisierit quo p
tor possit moueri. sed tamen fraudand
non est alimentis quotidianis. nec ena
debet detrudi in carcerem. ff. de cess. bo.
libro quarto. l. qui bonis. r. l. si debi
toris. **E**t talis cessio bonorum obligat
ionem debiti non tollit. sed inefficax e
talis obligatio propt debitoris inopia
sed prodest vt no detrudatur in carcere

cedens. vt in dicta. l. qui bonis. Et qui bonis cedit anteq̃ agnoscat debitū vel anteq̃ condēnetur vel i iure cōfiteat de bitū audiri nō debz. ff. de ces. bo. l. penl. Et habetur in glo. ibidē super verbo nō debz. Q̃ cedens bonis debet bona in dicare allegat p̃ argumento. l. si. C. de iure de lib. Item habet in glo. ibi q̃ oī bus bonis cedere debet vt etiā vnuz de nariuz non retineat licet in postquesiōis bonis secus sit. vt in dicta. l. qui bonis Si tamen talis sustinui sset penā corpo ralem pro debito tunc non tenet de post quesius soluere. vt. xiiij. q. vi. si res. Item bona cedentis debent vendi non occupari p̃pria auctoritate credētiū s̃ bene iudicis. ff. e. t. l. legisulie. De tali cessione habetur per canonistas in capi. bedardus. de solutō.

Beneficium ne

liber homo ob es alienum obli getur huic beneficio non poterit renun ciari. qz bec renunciatio esset dānosa r̃ p traria libertati. Qui em̃ libez hominem cogit seruire pro debito: pena eius ē vt perdat debitū. Secundo tandē dabit parentibus illius hoīs quem in seruutem reduxit. Tercō puniatur pena corpo rali. vt dicit Salicetus circa legē. Ob es alienum. C. d. obli. r̃ acti. facit lex q̃ filios. C. que res pig. obli. pos. vel nō. Item Jo. an. dicit. q̃ libri alicuius sui dentis ad continuum vsū ipsius deser uientes non obligent ob es alienum. Item nec salaria aduocarōꝝ vel militū a publico ipsius debita. vt no. salicetus in. l. ne quis de corpore C. de aduo. di uer. iudi.

Beneficium fori est quod com petit forensi cuiqz dicit q̃ ipse seus sub suo iudice debeat con

ueniri. qz actor debz sequi for̃ rei de fo ro compe. si clericus. r̃ c. cū sit generale C. de iurisd. om. iudi. l. ij. ff. de alie. iur. di. mu. cau. fa. in prin. non autē ecōtra. nisi in quibusdam casibz vt statim infra dicef. Et huic beneficio siue p̃uilegio pacto non renunciat. sed ad hoc p̃reuis a libi possit q̃ in foro suo conueniri pro mittat solutiōem facere vbi cūqz fuerit penita ab eo. qz tunc ibi tenetur solutiō nem facere vbi conuenit. ratio qz p̃uilegio fori a principe vel lege in dulto r̃ omni iure introducto in eius fauorem i contractibz potest renunciari vt. l. si quis in conscribendo. C. de pac. In his casi bus sequentibus actor nō sequit̃ forum rei Et ponuntur. vi. q. iij. per Jo. glo. d. cre. Contractus crimiēqz reus res religi oqz. Cui ratio similis vel prouocat atz recusat. Excellit iuris vel si p̃sentat vter qz. Neglector iudex feodarius atqz col laris. Notandum cuz clericus habz cau sam aduersus alium clericū pueniat ipz corā ep̃o p̃prio. l. ipsius rei. vel de cōci lio ipsius ep̃i alium iudicem vtracqz ps eligat ecclesiasticum tamē. e. n. c. l. ar. cō tra. p. c. cum. R. de offi. de le. vbi dicef q̃ actor debz eligere. non vtracqz pars. Ho. illa d̃cretalis intelligit̃ fm̃ Bern. quāto altera ps est absens. vel cuz non vult concordare re? r̃ ita obfuaat i curia

Beneficium seu p̃uilegium fo ri quod competit clericis. dicit q̃ licet clericus d̃ iure commu ni subiectus sit iudici seculari. per p̃uilegium tamen potest declinare r̃ dicere q̃ velit solum coram suo ep̃iscopo respō dere aut alio competenti. r̃ huic benefi cio de iure canonico r̃ etiā ciuili non renunciamt. quia introductū ē in fauorē totius cleri r̃ nō alicuius singularis clerici. Nā p̃uilegio fori a p̃ncipe vel le. i

dulto potest in contractibus renunciari
 ut dictum est. immo iudex admittens ex
 ceptionem fori admittendam facit litez
 suam. ut patz in alle. l. si quis in scriben
 do. et sicut iudex male iudicans facit litem
 suam. sic etiam arbiter et arbitrator. sed
 non tenentur de estimatione litis nisi de
 dolo et lata culpa dummodo saltem fuerit
 electi de partium consensu facit. l. i. §. i.
 ff. si mensor falsuz modum dixerit Item
 videtur de consultore. ut. l. i. de discul.
C. li. x. Nam cuilibet in sua arte experto
 credendum est. ff. de ventre inspiciendo
 l. i. et c. causa matrimonij. de probat. in
 glo. Notandum ad hoc quod clericus possit
 prozogare iurisdictionem non sui iu
 dicis sicut panormitanus in c. significasti
 de fo. compe. Primo requiritur eius con
 sensus. quia inuitis iudicari non potest
 Secundo quod consentiat ex certa scientia
 non per errorem. ut in glo. i. dicti c. facit
 l. si. **C. de pdi. indeb.** Tercio quod non fi
 at prozogatio metus causa. ut. l. iij. ff. de
 iurisdic. om. iud. Quarto quod iudex in
 quem consentiat sit ecclesiasticus. de B
 in c. si. diligenti. de fo. compe. Quinto
 ut talis alias presit iurisdictioni. quia fun
 damentum prozogationis est iurisdicatio
 Igitur in iudicem non habentem iurif
 dictionem non potest fieri prozogatio.
 quia non entis non sunt qualitates ut. l.
 eius qui in prouincia. ff. si certum petat
 facit c. ad audientiam scdm. de ec. edi.
 Sexto quod talis sit iudex ordinarius. quia
 nemo potest prozogare iurisdictionem
 non sui iudicis Delegati etiam cum presen
 su episcopi. quia iudex delegatus vigo
 re rescripti habet iurisdictionem limitatam
 et restrictam. Septimo quod fiat cum con
 sensu sui episcopi Octauo quod prozogas
 non peniteat re integra quia cum res est
 integra penitente est locus alias non.
 ut in c. i. de iudi. Nonno quod sit talis cau

sa que recipiat prozogationem illius iu
 dicis. quia laicus qualemcumque iurisdic
 tionem habeat non prozogatur in spiri
 talibus causis. de hoc per Jo. an. i. cle.
 dudum. de sepul. in glo. super verbo spe
 ciali Item laicus trahens clericum in iu
 tum ad iudicem secularem pertere debz
 causam. et iudex secularis priuatur iurif
 dictione. per. l. statimus. **C. de epi. et
 cle.** Item quid si clericus trahit clericum
 ad secularem. Respondetur debz excō
 municari non beneficiatus et officio pri
 uari. beneficiatus vero beneficium suis pri
 uari. xi. q. i. inoleta.

Exceptio non nu

merate pecunie date vel transi
 te rei aliquando competit infra duos an
 nos. aliquando infra triginta dies. alij
 quā infra annum. aliquōdo infra tres men
 ses. Ecce enim debitor qui consistit se
 mutuo pecuniam recepisse quam in veritate
 non recepit potest opponere excepti
 onem non numerate pecunie infra duos
 annos a die confessionis facte. Credi
 tor vero qui confessus est sub spe future
 numerationis creditam suam recepisse
 a debitore habet exceptionem non solu
 te pecunie infra. xxx. dies per. l. in cōtra
 ctibus. §. illo. **C. de non nume. pe.** Item
 maritus qui confessus est sub spe future
 numerationis se totum recepisse. habet
 exceptionem non numerate totis: quā op
 ponenda est infra annum post solutum ma
 trimonium. et hoc si matrimonium du
 rat minus duobus annis. et est opponē
 da infra tres menses. si matrimonium du
 rauerit plus duobus annis sed minus de
 cennio. Predictis exceptionibus non
 potest renunciari et renunciatio facta est
 non impedit quo minus infra dicta tem
 pora opponi possit. verūtamē in B. p. de si

renunciatio. q̄ si non esset facta renun-
 ciatio deberet probare aduersarius defē-
 denti pecuniam ipsam soluisse. ⁊ ita p̄
 test renunciatio talis q̄ conuertit onus
 probandi in renunciantem. vt notat in
 rub. ne fideiussores vel mandatores do-
 tium tētur. C. cum suis legibus q̄ pro-
 hibent fideiussores dari pro dote resti-
 tuenda in euentū restitūde dotis. **¶** **¶**
 licz quidam sciunt ⁊ faciunt huiusmodi
 fideiussorem renūciantes predicto ru-
 bro cum suis legibus. ipsa tamen renū-
 ciatio de iure non valet. quia talem fi-
 deiussorem dari pro dote restituenda
 prohibetur a lege. modo id quod fit
 contra legem etiam si iuratum sit pro
 non facto habetur per. l. non dubiū. C.
 de legibus. Ratio autē legis secunde p̄-
 dicti rubri elicitur ex eius verbis cū di-
 cit. si em̄ credendam esse mulier sese suā
 q̄ dotem parti mariti existimauit quare
 fideiussores vel alius intercessor extigitur
¶ Nota tamen fauorem magnū fore mu-
 lierum pro dote recuperanda. vt in c. ex
 litteris. d̄ pigno. vnde mulieres p̄e of-
 bus creditoribus pro recuperanda dote
 priuilegia p̄tra personales actōnes siue
 pro te alia habēt vt. C. qui p̄nores in
 pignore habeantur. l. assiduis. **¶** Talem
 etiam fauorem mulier in suos heredes
 trāsmittit. **¶** Sed tñ priuilegiū huiōi mu-
 lier non habet in donatione p̄pter nupti-
 as si pacta est de lucranda donatione. qz
 tali casu non p̄feratur alijs creditoribus
 quia in dāno vitando eis succurrit non
 at̄ in lucro captando recte sicut in lucris
 ignorātia iuris mulieri non p̄dest. vt
 in. l. iuris ignorāna. C. q̄ admit. ad bo-
 posses. ⁊ infra quod tempus. **¶** Itē p̄p̄
 maleficium viri vxor non perdit dote
 excepto crimine lese maiestatis vt dicit
 autēti. **¶** Bona dānator. C. d̄ bo. p̄sc̄.
 ⁊ dāna. nec etiā p̄pter crimē heredis nisi

ipe cōtractis matrimoniū vxor sciuerit
 virum hereticum. casus in. c. decreuit d̄
 hereti. li. vj. **¶** Item nec p̄pter maleficium
 patris. C. so. ma. l. ij. **¶** Nā vult ius fiscū
 teneri ad dote. vt ibid̄ in glo. ⁊ ff. lo.
 ma. l. si marito in prin. ⁊. C. de bo. p̄es-
 scrip. l. si vt p̄ponis. **¶** Itē in. l. sane. C.
 in quibus causis pignus tacite cōtrahi-
 tur. habetur casus singularis q̄ etiā p̄
 matrimonium vxoris tacite obligatum est
 pro debito mariti in causa primipularij
 licet alias regulare sit bona vxoris pro
 debito mariti obligari nō debere vt. C.
 ne vx. pro ma. per totum. **¶** Item priuile-
 gium dotis est q̄ oīa bona mariti sunt
 tacite obligata pro dote vxori. **¶** Vnde si
 aliquis possidet hereditatem mariti te-
 netur repōdere mulieri pro dote vt in c.
 ex litteris. de pig. **¶** Etā extenditur h̄ ad
 parafernalia. quia sicut bona mariti ob-
 ligata sunt vxori pro dote. ita ⁊ pro pa-
 rafernalibus. **¶** Nota si mulier aliqua ex
 iusta causa sepata fuerit a viro: tota dote
 debet sibi reddi habita ratione ne egeat
 vt si aliq̄ impedimentū fuerit inter eos
 vtputa affinitatis vel plāguinitatis aut
 aliq̄ tale q̄d ignoratū: ⁊ tūc oīa emp-
 ta vel p̄pata de bonis viri ⁊ mulieris d̄nt
 diuidi int̄ eos sibi p̄stat: alias p̄sumen-
 de bonis viri empta. ff. de dona. iter vi.
 ⁊ vx. l. q̄ntas muci⁹ ⁊. c. ij. ⁊. at̄. in tex.
 ad glo. extra. e. ti. **¶** Si at̄ p̄trahētes sciē-
 tes impedimentum p̄traxerit: soluto m̄i-
 monio vtterq̄ pdit q̄d alteri dedit. ⁊ fil-
 co applicat nisi errore vel etate excusen-
 t̄. **¶** d̄ incestu. nup. l. q̄ p̄tra h̄ facit. c. ij. q̄
 si. sint le. imo d̄ iure canoico sciens con-
 trahētes p̄hibiti in gradu sunt excoicari
 ip̄o iure. vt i. cle. vnica. d̄ plāguī. ⁊ affi.
¶ Cōsiderādū tñ si mulier ita reuocauerit
 dote. nō tñ p̄t eā alienare p̄state in imo-
 nio. s̄z necē h̄z eā seruare ad vsū mariti ⁊
 filioꝝ facit lex vbi. C. de iure do.

Nunc de beneficijs videamus quibus quis renūciare pōt. et quoz renūciatio impedit ne amplius opponi possint. Est enim quoddam beneficium quod vocat noua p̄stitutiō d̄ plibz reis debendi a res rei et non a reatu, que constitutiō dicit q̄ si plures sint rei debendi hoc ē p̄les debitozes et tōnei et sol uendo: hoc diuisionis beneficium h̄nt: q̄ p̄t dicere vnusquisqz p̄ sua t̄m p̄te tene a re insoludum. p̄pter istud beneficium duo sunt necēria sc̄z q̄ p̄mittant et obli gant se insoludum et renūciant d̄cē noue p̄stitutiōni de pluribus reis debendi et sic vbi creditor h̄z plures reos debēdi insoludū: h̄z elcōnem alterz de cōreis cō ueniēdi insoludum. secus si essent p̄les rei debendi p̄ p̄te p. l. j. C. de duobus reis sit. et p̄mit. Notandū vñ? debitoz solūēs totū pro suis heredibz h̄z actōez negocioz gestioz p̄tra condebtozes: vt mandati contra conreos actione sibi cō cessa per creditozem. per. l. si fideiussor. C. de fideiuss. et manda. Sciendum q̄ plures rei debendi p̄sit simul conueniri in eodem libello dum t̄m actor p̄testetur in dicto libello se velle esse contentū tota solutione vni? ff. e. n. l. ij. et. ij. Itēz interrupciō facta ab vno creditore contra plures reos debendi: et contra iter ruptio facta per vnum de pluribus reis debendi cōtra p̄les creditozes vel vñū noz et prodest alijs per. l. cum quid. C. de duobus reis. ff. e. n. l. in duobus. Nota diligenter q̄ virilis receptio di uisionem totius obligationis iducit: vt is qui soluit non possit vltorius p̄ueniri per. l. si creditozes. C. de pac. vnde qui non soluerant: p̄sit conueniri vltra viri lem portionem residui. p̄petit t̄m eis ex ceptio diuisionis: quia illa diuisio est cō tra naturā integralis obligationis: idō inducit tacitū pacū de non petendo ar.

dcā. l. ij. C. de pactis. Nota tamen fm Balduz in dcā l. si creditozes. triplicē esse diuisionē. Quēdā fit a p̄cipio vt quāto plures se obligant p̄ceptis no minibus expressis: tunc tenetur quilibet pro virili. vt in. l. reos. §. cum tabu lis. ff. de duobz reis si ipu. Alio modo fit diuisio ex epistola diui adriani. vt. ff. de fideiussor. l. iter eos. Exemplū. duo fideiussorē p̄miserunt soluere centum et quilibet eorum: et tunc conuenire pos sum vnum ex h̄is pro illis centum quē voluero. Si tamen hoc pacto petam a quolibz centum. possunt ipsi petere a iudice vt ipsi impertiantur beneficiū epistole diui adriani seu beneficiū noue cō stitutiōnis. de fideiussor. et manda. Tercia diuisio est que vnit ex superueniente pacto tacito vel expresso. Et fit duobz modis. vno modo per receptionem virilis portionis. de illa casus in dcā. l. si creditozes. Alio modo per p̄tionez re ceptionis virilis portionis. vt in. l. libe rum. C. de fideiuss. vbi dicitur q̄ actio per l̄is cōtestationem diuisa amplius reintegrari non potest. Nota epistola diui adriani pro fideiussoribus fallit in quinqz casibus. Primo in si fideiussore mtozum: qui nō implozat huiusmodi beneficium: licet mtozes sint solūēto. ff. rem pupilli saluam fore. l. si. Item fallit in fideiussore fideiussoris. vt. ff. e. n. si plures. §. si. Item fallit quando ce teri fideiussorē soluendo non sunt tem pore l̄is cōtestationis. Item fallit qm̄ eiusdem summe sunt fideiussorē sc̄z nō p̄ eodem. ff. eodez titulo. si dubit. §. si plures in glosa super verbo partem pe tere.

Beneficium quod competit fideiussoribus dicitur q̄ si p̄ncipalis et fideiussor abo sint yto nei in soluendo. debet prius p̄ncipal

lia pueniti q̄ fideiussor. s; ad hoc vt sit
 reussore noue p̄stitutiō. de fideiussori
 bus. Et nota q̄cunq; duo tres quatu
 or vel p̄les principaliter ⁊ insolidum se
 obligant: locū h; renūciatio p̄dicta q̄
 debet poni hoc modo Renūciam⁹ cōiter
 ⁊ diuisim nouis p̄stitutionibus ⁊ eple
 diui adiani beneficōr̄. Unusquisq; lei
 p̄ altero intendit soluere cum vltra p̄tē
 sibi p̄tingentē se videtur obligare. Du
 bitatur an layc⁹ fideiussor clerici existēs
 possit pueniri corā iudice seculari ⁊ vi
 detur q̄ nō: eo q̄ principalis non p̄t cō
 ueniri coram eo: cū renūciare non pos
 terit p̄uilegio suo vt supra dictum est
 de beneficio clericor̄. Spe. in ti. de. p̄pe
 ten. iudi. adit. in r̄. sed pone q̄ cleric⁹
 tenet q̄ sic q; p̄sonales exceptiōnes p̄sti
 tutione transferuntur. reales vero sic. ff.
 de excep. l. exceptiones facit. l. si cū pro
 curatore. ff. de re iudi. Notandū. xi. q. i.
 c. te quidem. dicitur q̄ clericus fideiube
 re non debet pro layco: si tamen fideius
 serit tenet. vt in. c. sequenti. Clerici tamē
 possunt fideiubere inter se quando cōue
 niuntur. C. de epi. ⁊ cleri. l. omnes. §.
 in hac autem v̄be inclita. Item quādo
 necessitas instat: tunc ex pietate tenent
 subuenire aliq. vt. lxxvij. dist. non satis
 Item pro ecclesijs suis vt in auten. de
 san. epi. §. alium autem. col. ix. h̄c. Jo
 hannes. xi. q. i. te quidem. Nullus reli
 giosus absq; p̄lati sui licentia: ⁊ maio
 ris partis capituli consensu debet fidei
 ubere pro aliquo: nec pro aliquo mutua
 pecuniam recipiat vltra summā p̄muni
 pronitentia constitutam conuentus seu
 capituli. alias conuentus ⁊ capitulum
 nō tenentur respondere pro his: nisi ma
 nifeste constiterit in volitatem ei⁹ redū
 dasse. vt in. c. q̄ quibusdam de fideiuf.
 ¶ Alterius sciendum q̄ in h̄ijs casib⁹
 p̄dest fideiussor agere contra principa

lem debitorem vt eum liberz a fideiussor
 re. Primo si diu stetit in obligatione.
 Secundo si debitor incipit vergere ad
 inopiam. Tercio si fideiussor condem
 natus sit. h̄ij casus ponuntur in capim lo
 vltimo d̄ fideiussor. Quarto si ab initio
 conuenit. ff. eo. ti. l. fideiussor. ⁊ in. l. si
 p̄ ea. C. mā. vbi elicitur tanq̄ pro re
 gula q̄ fideiussor vel mandatarius ante
 q̄ soluat pro reo principali. non eget
 mandati contra eum nisi sit condemna
 tus: vel reus bona dilapidet: vel cōuen
 tum sit q̄ possit quandoq; cōg. Fideiuf
 sor tamen iniuste cōdemnans appella
 tione non vsus contra reum regressum
 nō habet: q̄d est notatū dignum Fallit
 h̄ec regula in fideiussorem iudicij: quia
 statim post stipulationem cōmissam age
 re potest vt in. l. si mandato. §. si in iudi
 cio. j. Respōso. ff. eodem titulo Ratio
 est quia illa fideiussio paratam lecū ha
 bet executionem. Fallit in fideiussore cō
 tractus qui fideiussit animo nouadi. vt
 in dicta. l. si mādato. ij. Respōso. Ra
 tio quia reum liberauit. ⁊ sic soluenti est
 similis nam in tali nouatione obligatō
 prima debitoris transfūditur in fideiuf
 sozem. Item fallit si fideiussor non ani
 mo nouandi sed interpellatus in iudicō
 quantitatē in summe debitoris depolu
 it in iudicio ⁊ eam consignauit: ⁊ talis
 etiam similis est soluenti Item qui fide
 iussit pro aliquo vel etiā simpliciter pro
 misit soluere pro alio. Non solum ipse
 sed etiā heredes eius conuenire possunt
 insti. de fideiussor. §. fideiussor non tan
 tum. ⁊. l. i. C. de consti. pecu. ⁊. l. potest
 §. fideiussor. ff. de fideiussor. Item si ve
 bitor promisit fideiussori se eum libera
 turum infra terminuz. quod si non fece
 rit ⁊ fideiussor pro eo soluerit: habeat p̄
 dia emptā que creditori erant obligata
 pro ea pecunia quaz soluit. Promissio

Beneficium

seu pactum tenet: quia apparet venditio
conditionalis. ff. de contrahen. emp. l. 2
vlti. Item fideiussor habet exceptionem
si mandauit creditori quod aliter non crede
ret nisi recipere pignora. ff. de fideiussor.
l. si credito.

Defensio seu exceptio per condi
tionem indebiti alieni compe
tens est ut si aliquis indebite
soluit ut quia illud non tenebatur sol
uere. potest illud repetere. et huic benefi
cio renunciatur. Sciendum si aliquis
his creditori pecuniam soluisse oblitus
se primo soluisse: reducens vero ad me
moriam. postea repetit indebitum: ipse
tamen repetens debet probare ut pecu
nia debita sit soluta: nisi creditor nega
ret solutionem sibi factam: tunc si prob
abitur solutio oportet creditorem pro
bare quod pecunia illa sibi debita fuerit de
hoc casus in. c. his qui. de solutionibus
Et hoc intelligitur de personis non pri
uilegiatis: secus de personis priuilegia
tis ut est. pupillus. mulier. rusticus et a
lie simplicitate gaudentes. hec enim persone
non tenentur probare pecuniam inde
bitam sed ille qui recepit debet probare eam si
bitam. ff. de proba. l. cum indebito. §. si aut
Nota aliquid de indebitum iure civili tamen
aut iure naturali tantum: aut iure civili et
naturali simul. Indebitum iure civili tamen
aut soluit per ignorantiam facti: aut sol
uit per ignorantiam iuris. per ignorantiam
facti repetere potest illud: sicut est
illud quod quis potest retinere per. l. falcidius.
ut quia quod credebat se plus habere
in hereditate quam haberet. Per ignorantiam
iuris non repetit. C. ad. l. falcidius. nisi a
persona priuilegiata soluat. ut a mili
te rustico minore vel muliere etc. ut. ff.
de proba. cum indebito. Indebitum
iure naturali tantum est illud ad quod per
citographum obligatur spe summe nyl

indebiti

merationis Indebitum civile et naturale
fit. in hijs duobus casibus quacunq; igno
rantia soluat repetit. sed si sciens soluit
non repetit. quia sic donasse videtur. ff.
de condi. indebi. l. 1. Exceptio qua quid
dicitur indebitum iure naturali vel ciuili
vel utroque simul: aut est temporalis
aut perpetua generalis. Temporalis si
soluat indebitum cessat repetitio. ut
si promisi aliquid dare cum moriar: si
ante deo repetere non possum. ff. de condi.
indebi. l. non si cum moriar Perpetua
generalis. aut fauorabilis est aut odiosa
Fauorabilis sic per errorem soluitur in
debitum repeti potest: ut accidit in uelleis
no: quia propter fauorem mulierum sta
tutum est ne fideiubeant. Odiosa ut si
filius. contra macedonianum mutuum
accepit ut pater. solueret non repetit
macedonianum enim in odium credito
ris datur: et ideo si soluitur est indebitum
siue per ignorantiam iuris siue facti non
repetitur. Si incertum est an sit perpetua
vel temporalis sic proceditur ac si esse
perpetua. hec tria membra habentur. ff.
de condi. indebi. qui exceptionem. In
illis casibus indebitum solutum non re
petitur. Primo quando aliquid solutum
est ex causa iudicati. ut. l. i. C. e. n. Se
cundo si aliquid solutum est ex causa trans
actionis. ut. l. ij. C. de condi. indebi. et
l. cum te proponas. et l. nec itenno. C.
de transact. Tercio si iurauerit creditor
debitore deferente: licet etiam male iu
rauerit. Quarto si ex causa pietatis ali
quid fuerit solutum: ut puta alimento
rum vel consilium. Quinto si aliquis
sciens soluit indebitum Sexto si soluit
ex causa per inficiationem crescentem
ut. l. ea que. C. de conditionibus indebi.
unde versus. Si ius dicitur si causa
negandi duplicatur. Si pro debentes. si
res pietate mouetur. et si iuret vel sol

uens certus habetur. si transigetur inde
bini non repetetur

Beneficium conditionis sine causa
competit quando aliquid prius
modo ex iusta causa et ab initio ob
ligatum est: et sine causa postea apud al
terum retinetur. aut per aliquem effici
amplius apud eum esse non debet. Item
si penes te habes rem meam quam non
habes ex contractu vel quasi: ex malefici
cio vel quasi: aut alias quouis modo es
mihi obligatus. et sic sine causa res mea
est apud te. competit mihi repetitio rei ex
hac conditione sine causa. Et huic bene
ficio quis potest renunciare. nam certum
est quod soluto debito repeti potest beneficium
per conditionem sine causa. ut in l. dis
solute. C. de conditione ex lege et sine cau
sa. possum ergo renunciare huic repeti
tioni. Sciendum quod propter inopiam
alicuius quis potest repetere debitum a
suo debitore ante terminum solutionis
statutum ad soluendum fisco tributum
quod alias non liceret per. l. j. C. de condi
ti. ex. l. modo huic beneficio quis pote
rit renunciare sic quod propter quamcumque
inopiam non velit exigere debitum ante
tempus a suo debitore

Exceptio doli mali est quando ali
quis dicit se dolo et calliditate
alicuius inductum fore. et huic
exceptioni ob dolum preteritum poterit
quis renunciare. Notandum dolum nunquam
patrocinatur dolo: nec prestat ei cau
sam rescindendi contractum per eum ini
tum per l. cum prouidearis. C. de reuo
can. dona. Ideo semper omnis contrac
tus valet quo ad iudicium doli. nec
transactio rescinditur ad instantiam pro
prium dolum allegantis. Casus in. le.
transactione finitur. C. de transac. Do
lus malus consistit in calliditate: falla
cia et machinatione. ut. ff. e. n. l. i. unde

calliditas committitur in tacendo vel dis
simulando. ut si quis venditorum scie
bat rei vendite deberi seruitutem aut ip
sam alienam vel alteri obligatam fore.
Fallacia autem est in mentiendo et falsum
asserendo contra conscientiam machinatio
fit autem ex parte verborum. Nam dicit
beatus Augustinus. vniuersa verba insti
ta sunt non ut per ea homines se inuicem
fallant: sed eis quisque in alterius noti
ciam cogitationes suas proferat: verbis
igitur vni ad fallaciam peccatum est. vi
cesima secunda questione secunda. **I**s
autem

Beneficium fori quod competit
scolaribus. scolaris enim qui
bononie moratur subiectus est
iure communi iudici bononie. eo quod
bononie habitat. sed per privilegium po
test declinare et dicere quod velit coram suo
doctore conueniri: et huic beneficio po
test renunciari. Nota illud beneficium
non solum datum est scolaribus: sed etiam
legum professoribus magistris et docto
ribus. ut dicit autentica habita. C. ne
silius pro patre. Et illud privilegium dicit
eis facultate secute ad eundem loca studio
rum et transeundi et conuersandi in illis
cum illorum nunciis et rebus debent etiam
tueri ab iniuriis et damnis. Et licet
illud idem dicat ius commune. ut. l. con
gruit. ff. de officio presb. tamen scolares
maxime secute debent ire et habitare. et
ideo generaliter non erat dimittendum
tanquam speciali non digno. Et sic illud pri
uilegium ultra ius commune operatur
per. l. si quando ff. de le. i. Nam non tene
retur ad pedagum nec ad gabellas pro li
bris suis quos secum studij causa ferunt
aut vestimentis aliisque rebus ipsis pro
victu necessariis. Queritur qui dicantur
scolares: et qui gaudeant privilegio
dicte autentice. Respondetur quod iurati

tes scolas et studentes non facti aut vagabundi ar. l. qui sub preterito. C. de sa. san. ec. 2. l. i. C. de thurombus. li. xij. et ibi glo. dicit quod vagus scholaris non debet fieri magister. Item gaudent doctores licentiam in decretis legibus et in artibus: licet scolas non intrent dum tamen intrare non prohibeantur: et sic ex natura rei mutatis est actus non aut habetis. ideo non habet obesse. sic nec honores actus conditione non mutata ut. l. penult. ff. de senato. Queritur an hec autentica corrigat legem cum clericis. C. de episo. et cle. ubi dicitur quando reus habet plures iudices electio est actoris. cuius tamen contrarium habetur in autentica predicta in fine. Nam reus potest eligere sibi iudicem quem voluerit. Respondetur quod ista lex non corrigitur. quia hoc speciale est in scholaribus. alio vero regulare ut dicit glo. dicte autentice. Queritur an scholaris possit variare. Dicendum secundum glo. autentice usque ad litem contestationem. non postea argumento legis si cum votem. §. eo autem tempore. ff. de iuris. om. iuris. Cuius tamen et communiter alij doctores allegantes. l. non vniq. ff. de eo quod certo loco. tenet contrarium unde dicit Cuius ex quo semel elegit amplius variare non potest. facit ad hoc lex statum liberorum in. §. sicutum. ff. de leg. secundo queritur scholaris existens in studio conventus coram episcopo elegit doctorem suum laicum. quia de clerico non est dubium quin potest. ideo de laico queritur an istum possit eligere. et videtur quod non per ca. si diligens. de fo. co. pe. alij dicunt quod potest. quia auctoritate legis illud facit. Cuius tenet primum dicens quod illud privilegium fuit eis concessum antequam clerici essent exempti a iurisdictione principis et facti de iurisdic

tione ecclesie per autem. statim. C. de episo. et cle. Ideo hodie non potest. quia privilegium principis non potest cum eximere a iurisdictione episcopi. Queritur scholaris conventus coram doctore vel potestate elegit episcopum. et sub isto vult reconuenire laycum actorem an possit. et videtur quod sic per authenticam et consequenter. C. de senten. et interlo. om. iuris. Contrarium dicunt Jo. de barena et Cuius. quia agens non agit ibi sponte. et sic non eligit sibi iudicium episcopi. nisi merito non debet ibi reconueniri. facit lex ij. §. sed si agunt. ff. de iuris. et quia trahitur et non trahitur. igitur et. ar. l. si. ff. quod quisque iuris. nisi conventio fiat ex eodem negotio. quia tunc non reconuenio. sed natura cause et ex necessitate operatur ne ad diversum iudicium eatur. ut. l. i. ff. de quibus rebus ad eundem eatur. Queritur quod si scholaris habet duos doctores et coram uno fuerit elegit alium. an possit. Bal. dicit quod si is sub quo est fuerit est principalis eius doctor tunc ille est petens. et ideo alium vel in petentem non potest eligere. sed vel potest vel episcopo. sed si ambo essent principales tunc potest gratis facere et eligere quem velit. ut. l. si quis servum. §. inter duos. ff. de lega. Queritur secundo an scholaris sub pensus ab introitu scolaris et alijs scolasticis actibus gaudeat beneficio huius autentice. Et dicendum quod non per capitulum. ex litteris de constitutionibus. presertim in inchoandis. sed vero in iam inchoatis. argumento legis cum quedam puella. ff. de iurisdic. omnium iudi. An studens in civitate interdicta habeat privilegium huius autentice. Dicendum est quod non si ex interdicto studium generale sit vel intelligatur interdictum. facit quod non. in ca. privilegium. de reg. aur. li. vi. et ibi per glo. et quod non. insu. de capi. dimi. §. vlt.

Beneficium quod dicitur condi-
tionis incerti. quod habet locū
quando aliquis institutus he-
res rogatus est hereditatem vel certam
partem alteri restituere. vel si aliquis in-
stitutus est heres si discesserit sine liberis
substitutus est ei alius. et sic substitutus
habet ius in hereditate: eo quod aduenien-
te conditione debet in eum venire ipsa
hereditas. et tale fideicommissum dicitur
incerti conditionis. quia incertum est an
institutus decedat sine liberis vel non. et
huic beneficio substitutus potest renuncia-
re. De insti. infra cum de testamentis agit
tractabitur

Beneficium iu

Beneficium iu-
ris ypothecarum competit uxori
in bonis viri. quia omnia bona mari-
ti sunt tacite obligata uxori pro dote. et
huic beneficio potest uxor renunciare si
tamen certificetur quod illud beneficium
ei competit. debet enim ultra semper cer-
tificari de iure suo quia licitum est mulie-
ribus ignorare iura. Item predictum be-
neficium competit etiam creditori si bo-
na debitoris sint ei tacite vel expresse ob-
ligata. et huic beneficio potest renunciari
Beneficium senatus consulti velleiani
competit mulieribus intercedentibus
seu se obligantibus pro alio Et dicit il-
lud beneficium quod si mulier fideiubeat seu
pro alio se obligat realiter non teneatur
cum de iure mulier fideiubere non possit
et omnino uir o subdit et sue voluntatis non
existat. ut habetur tricesima tertia que-
stione quinta. mulierem. et huic benefi-
cio potest renunciare. debet tamen de eo
certificari. Notandum quando mulier
recipit tutelam filii. vel auia tutelam ne-
potis debent renunciare secundis nup-
tibus velleiano et omni alio auxilio glo.
l. i. ff. ad velle. ponit aliquos casus in quibus

mulier tenetur primo si fideiubeat pro
pecunia danda pro libertate. ut. C. eo.
ti. l. penult. Item pro dote p. l. si dotare. et l.
vlt. Item si renunciat beneficio velleiano
ut. l. i. §. si. ff. e. ti. Item si accipiat presi-
cium pro intercessione. ut. le. antiqua.
C. e. ti. Item si decipiat. ut. l. si decipiē-
ti. ff. eo. ti. Item si caueat: et hoc si possit
biennium a prima intercessione quia in-
tercessio secunda post lapsum biennij scilicet
aufert mulieri beneficium velleiani. ut
l. si mulier. C. eo. ti. Et ponit glo. de me-
tra. Casibus in senis mulier sponten-
do tenetur. Pro libertate pro dote re-
nunciansque. Recipiat precium decipiat
cauensque secundo Item septimo si in re
suam fideiussit. ut. ff. eo. l. alij. et l. de
die. §. que mulierem ff. qui satisda. co.
Item octavo si successit illi pro quo in-
tercessit. ut. l. quam uis. §. plane. ff. e.
Consimilis glo. habetur in. l. si. C. eo.
ti. Et. e. vlt. l. colligitur casus singula-
ris ubi ex nuda pollicitatione de iure ci-
uili competit ratio fauore dotis. nam di-
cit lex generaliter sanximus. ut si quis
maior xxv. sine masculis sine femina do-
tem pollicitus sit vel sponsoderit pro qua
libet muliere cum qua in matrimonium licitum
est omni modo compellatur suam
confessionem adimplere. Et subiungit
cum enim scimus fauore dotium et anti-
quos iuris conditores seueritatem le-
gis sepius molliri merito et nos venimus
ad huiusmodi infanctionem facit etiam
ad hoc. l. i. §. i. ff. de pollici. Notandum
quod illud privilegium dotis magis est pri-
uilegio velleiano. sed minus privilegio
etiam concessio. nam si minor etate. p. m. t.
teret dotem nisi postmodum ratificaret
petere potest restitutionem: quam muli-
er non potest repetere ut dictum est. Sequitur
correlarie quod aliud est pro alio p. m. t.
seu fideiubere. et aliud sine obligatione

Beneficium iuris

pro alio soluere. nam primo casu iuuat
mulier beneficio velley. Sed vtro casu
non p̄sent ei repetitō contra debitorem
tanq̄m in debitum soluisse casus in. l. mu
lieribus. C. ad velle. quia dicit glo. ibi
mulier soluens p̄ alio videtur donare.
igitur ei nō p̄sent beneficium velle. p̄t tñ
nihilomin⁹ mulier repetere ab illo pro
quo debitū soluit. Notandum. Ja. de
refen. dicit q̄ ea dē fragilitate qua mul
ier intercedat ex eadē enā renūciat: igit̄
tenet q̄ mulier beneficio velle: non p̄t re
nunciare allegat. l. coli. §. diuersum. ff.
de noua. §. glo. penf. C. d' velle. tenet
contrariū mora p. l. fi. §. penul. ff. eo de
Plures tñ doctores tenēt opiniones
Ja. qz p̄sumit ius q̄si mulier fraudu
lenter et ex fragilitate inducatur ad renū
ciandum beneficio suo. et illud sit specia
le: licet alias sit regulare q̄ quis poterit
renunciare privilegio suo in sui fauorē
introducito vt. l. si quis in p̄scribent. C.
de pac. Itē quidā dicūt q̄ valet renun
ciatio talis iudicialiter facta muliere cer
tificata de privilegio suo allegātes. l. fi.
C. si mulier. ff. ad velle. C. inus in. l. ge
neraliter. C. eo. n. distiguit. aut mulier
obligat se p̄ marito vt in aut. si qua mu
lier. eo. n. et non valet renunciatio etiā
si fiat in iudicio. aut intercedit pro alio
non suo marito: et tunc aut sine scriptis
et subscriptione trium testium iterū re
nunciato velleyano. et tūc seruatur cas
sus in. l. antiqua. §. fi. eo. n. Aut interce
dat interscriptis cū solēnitate hui⁹ legi
antiqua. et tūc aut renūciat velleyano
in causa in qua ipsa mulier obligatur ne
cessario et valz vt in auten. matri. C. q̄si
mulier tutele officio fungi p̄t. aut alias
renūciat in causa non privilegiata: in
iudicio tenet et extra nisi ratificet post bi
ennium non tenet Jo. an. in nouella di
cit ad euitandum ambiguitates legis

ypothecarum

rum cautū sit q̄ in renunciando h̄mōi be
neficio mulieris interueniat iuramentū
et rata manebit renunciatio Sentit idē
Bertholdus in. l. sciendū. ff. de r. sig.
Notandū instrumentū in q̄ mulier con
fessa est se recepisse pecuniam p̄ sua int̄
cessione facit cessare velleyanū et plenā
fidem facit: et paratam habz executōem
vt no. in dicta. l. antiqua Sed diceret
an mulier debeat auditu lēs p̄bare q̄
eo tpe q̄ debeat pecuniam recepisse non
fuerit in loco instrumento p̄scripto. Et
videtur q̄ sic. per. l. cum precibus. et de
pba. c. tercio loco de pba. et c. cum Jo.
de fi. instru. R̄spondetur q̄ nō admittit in
p̄trarium p̄batio: quia illud instrumēt
um habz p̄scriptiōem iuris et de iure
vt. l. fi. C. arbitriū tutele si h̄o essz tale
instrumentū q̄ inducetz p̄sumptiōē
iuris et de iure: tūc admittet p̄batio
in p̄trariū vt dicit iura in p̄trarium de
ducta. Quid si mulier dicat se modicū
recepisse et p̄ magna summa fideiussisse
an pro residuo iuuatur velleyano. Op
niones plures fuerunt sed senatus in l.
antiqua p̄cludit q̄ quantūcūq̄ mulier
modicū receperit fideiubendo non iuuat
tur. quia in tali casu non videtur curare
de b̄nficio. ymo renūciare pot̄ videt̄ i
delusione sui beneficij. Sciendū q̄ ex. §.
si min⁹ dicte. l. antique colligit̄ nouus
casus in q̄ mulier nō iuuat velleyano vi
delicet q̄si alteri obligationē nouauit et
ob eam causam pecuniaz recepit vel pig
nora vel etiā p̄t̄ excun debz et quantū
nō est solūto restituit̄ actio in veterem
debitorem. et in tali nouatione non cō
sideratur an nouans sit soluentor vel nō
vt. l. q̄ sa. da. §. priore. ff. de fideiussō.
et insti. quibus modis obligatio tollit̄
§. p̄terea nouatione. No do hoc ē sin
gulare q̄ in sua nouatōe facta per mulie
rem consideratur an mulier sit soluentor

Renunciatio

vel non. nam si est solvendo executi. si autē datur actio p̄tra veterem. rō specialitatis: qz olim p̄ senatuscōsulū vel leianū mulier subducebatur. r̄ actio dabatur in āniquū debitorē indistictē. nūc autem introductum est per illam legem q̄ mulier si est solvendo prius excuti debet. Item beneficium vel leyanum competit etiam heredibus similiter fideiussoribus mulierum. p̄. l. heredis. r̄ per. l. mulieris. C. e. n. sciendum pietas p̄sonae nō excludit vel leyanū. h̄ pietas cā sit nam mulier iuvatur etiā si intercedat p̄ filio. vt. l. si. C. e. n. Item in. l. cum ad eas. C. e. habet casus. q̄ mulier iuvatur si creditor eligat potius cum ea contrahere q̄ cum masculo suo: r̄ hoc propter calliditatem creditoris: que considerata sit si contraheret cum viro r̄ mulier si deiuberet: ip̄a mulier iuvatur vel leiano quare elegit cōtrahere cum vxore ita vt vir deiuberet. n̄b̄ ilominus tamen creditor competit beneficium institutoris contra maritum qui pene contraxit licet multum fide dicatur contraxisse. finis huius.

Requiritur de beneficijs q̄b̄ q̄ ad quid renunciari potest r̄ quo ad quid non. Est quoddam beneficium q̄b̄ dicitur redibitorium: r̄ competit illi qui ignorans emit rem morbosam vel viciosam. Ex hoc enī beneficio potest emptor agere contra venditorem vt reddat sibi precium r̄ accipiat rem. Et hec redibitoria competit infra sex mēses. Est etiam aliud beneficium q̄b̄ appellatur quanti minoris. r̄ dicit q̄ si aliquis emit animal vel aliam rem viciosam ignorans: potest agere contra venditorem petendo sibi illam partem precij reddis quam non dedisset si sciisset illud animal adeo viciosum. r̄ hoc beneficium cōpetit infra annum. r̄ huic beneficio pre-

beneficiorum

dictarum actionū potest actor renunciare r̄ renunciatio prodest venditori si venditor viciū vel morbum ignorabat. Si autem rei viciū vel morbum sciuit r̄ subtrahit: nec emptorem certificavit ratione doli in venditione commissi: renunciatio predictarum actionum facta non valet. Sciendum tamen qui scient emit morbosam vel viciosam nō agat redibitoria actione vel quanti minoris vt. l. j. §. si intelligatur. ff. de edil. edi. Itē glo. dicte legis prime dicit q̄ actō redibitoria vālis competit proprie pro fundo p̄ducente verbas pestiferas vel etiā libris incorrectis multū. Directa vtro p̄ animalibus morbosis. Dominus Albertus dicit si scolaris emeret librum incorrectam agere posset redibitoria. sec⁹ in doctore. nam ille expertus est qui potuit bene providere: ita tamē q̄ defectus sit manifestus r̄ luat quare non prosperat. Item dicit q̄ prolenete non agunt redibitoria: quia presumuntur multū experti: quia sepe cōtrahunt r̄ vendunt nota fm glo. l. j. ff. de edil. edi. Redibitoria simulā modis. Primo propter morbum corporis: qui vsuz rei impedit siue sit perpetuus siue temporalis. vt in. l. p̄ p̄. eo. n̄. Secundo propter viciū animi quod quandoq̄ adest quandoq̄ etiam abest. Tercio quāto aliquid abest quod dictum est adeste. Quarto pro vicio animi quod est in iumentis. vt in. l. bouem. eodem titulo. Quinto quando venditor non cauet. id est non certioravit emptorem de vicio rei. vt in. l. si venditor eodem n̄. Sexto q̄ debet venditor emptori significare seruz fore fugitivum vel furem. aut i barena pugnasse vel capitalem commisisse dolum. vt q̄ voluerit seipsum eximere rebus humanis. Notandum solum precium rei emptoris in iudicio redibitorio deducit. non autē

Renunciatio

damna cum ab ipsis liberetur venditor
emptori. p. d. n. s. rem venditā dimitte
to p. l. q. si nolit. ff. eo. n. **I**tem fidei
non patitur redhibitionem sed civitates
et populi sic casus in. l. i. §. illud sciēduz
ff. e. n. **S**ciendum p. regula q. p. vicio
animi non datur actio redibitoria vt in
l. ob que vicia in. §. animi at viciū. ff.
e. n. **F**allit hec regula primo si vendito
se obligauit cauere d. vicio animi vt ser
uum non esse errorem: furem vel fugiti
uum: vel consimile **S**ecundo si dicitur
est viciū abesse et adest. vt in. §. in sum.
e. l. **T**ercio si seruus est erro. **Q**uarto si
sumentum est pauidum vmbrosū vel
calcitrosū. vt in. l. bouem. e. n. **S**eru
qñ viciū animi causatur a vicio corporis
vt ex infirmitate et febribus **U**ltimus
sciendū q. vini ad mensurā venditi piculū
p. tingēs ante mensurationē non morosā
ad venditorē spectat **V**enditi at vt corp?
vel vt spēs periculū est emptoris: quod
etiā obtinet in frumento oleo et silibus
C. in. l. cum puenerit. **C.** de periculo et
comodo. de rei vendi. **U**t ergo clari ap
pareat cui sit periculuz in p. tractione rei
vendite: seruanda est hec tanq. aurea re
gula. **C**um venditio sit pure siue scriptis
certe speciei: et rei que degustationē non
exigit: periculum omne spectat ad emp
tores: excepto casu publicatōis. **E**t nisi
pactū mora culpa vel calliditas vendito
ris seu tradētis interuenerit d. pure. qz
si sub p. ditione et ante p. ditionis euentū
res pereat: perit venditori. licz secus sit
si res facta sit deterior. ratio qz oīno nul
la fuit obligatio ex q. p. ditione nō extabat
Dicit siue scriptis ideo qz p. nō existē
tis p. ditionis: empno nō est p. pleta. l. si
empno celebretur in scriptis: periculū
ante scripturā scām p. inet ad venditorē.
vt i. l. p. tractus. **C.** de si. instru. similis
casus habetur in si. e. n. §. cum autē **D**i

beneficiorum

citur certe speciei quia si venditio in ge
nere sit facta. vt dicendo vendo tibi bo
minem hoc casu non spectat periculum
ad emptorem. nam totū genus non po
test perire. secus si species esset cernita
ta. vt vendo tibi fideiū vel pampbilū
ex quo nō est certa species: spectabit pe
riculum ad venditorē si alter eoz peat
secus si ambo simul pereant. **C**asus in l.
si in emptione. ff. de contrahen. emp.
Dicitur que degustationem non exigit
quia debet attendi an degustatione ven
datur vt species vel an ad mensuram si ē
vendita ad mensuram hoc casu exigunt
duo vt periculū sit emptoris. primo de
gustatio secundo mensuratio. vt in. l. ij.
C. eo. n. et l. si vina. ff. eo. n. **D**icit
ex cepto casu publicatōis. nam tale ē ve
nditoris. **C**asus in l. si fundum. ff. locati
Dicitur nisi pactum. quia pacta frāgūt
dispositionē legis **P**actū etiā in casu
formito derogat. vt. l. si in venditione.
ff. eo. n. et l. j. **C.** comodati. **D**icit
culpa. quia si culpa precedit casum. pericu
lum est venditoris. argumen tū lege mor
tis casus. **C.** de periculo et comodo rei
vendite. **D**icitur mora quia mora ope
ratur q. periculum manet apud ipm ve
nditorē eo q. requisitus non tradidit.
vt. l. cum inter. **C.** eo. n. si autem ambo
sint morosi debz attendi que sit posterior
mora: nam illa preponderat: ita q. peri
culum spectat ad eum qui postea fuit in
mora similiter dicitur de calliditate. s. s.
cit optime lex illud sciendum. ff. eo. n. **Q**
ueritur an venditor excusetur si ex p. s.
se dixerit emptori de nullo vicio teneri
dominus paulus de castro ponit pulcrā
distinctionem: quia cum venditor exce
pit aut excipit generaliter vel specialiter
si primo: hoc contingit tripliciter. **U**no
modo quia dicit se nil vel le prestare lo
co vicij: et tunc dicitur q. non excusetur

Renunciatio

nisi d' illis que ignoravit verum quo ad interesse sed tenetur reddeere precium. Sed pro scitis tenet casus vt in .l. q'ro ff. de ac. emp. ⁊ glo. bona in .l. fi. C. de edil. edi. aut venditor excipit generaliter istis verbis vendo tibi illam rem: ⁊ nulla actione volo tibi teneri. B' casu nō tenetur ad precium. vt dicit C. in .l. non dubitatur. C. de euic. Contrariū tamen verius est q' tenetur ad restitutionem precij. per .l. si per emptorem. ff. de acti. emp. ⁊ illā viam etiam tenet dominus Paulus de castro. Tercio contingit q' venditor excipit generaliter vicia istis v'bis: nolo tibi teneri de aliquo vicio. nec volo tibi teneri ad precium vel ad interesse. ⁊ sic de nullo tenetur: ⁊ valet pactum vt dicit C. in .l. certa. C. locati ⁊ est bona glo. in .l. fi. C. fam. ber. Ex illa distinctione elicit tres conclusiones: quarū prima est venditor paciscens nulla actione teneri nihilominus tenetur ad precij restitutionem re euicta. Secunda paciscens generaliter q' nō tenetur de morbis rei vendite: tenetur nihilominus de ignoratis ad precium ⁊ ad interesse vt .l. videamus. ff. de acti. emp. ⁊ vendi. ymmo in dubio presumitur quis scire viciū suarum rerum facit lex quisquis. C. de rescin. ven. Tercio potest venditor pacisci q' re euicta vel re debita nec ad precium nec ad interesse sit obligatus. Secundo contingit q' venditor specialiter excipit aliquod viciū vt q' dicit se nolle teneri d' vicio: quod nominat emptori. ⁊ hoc dupliciter. aut venditor loquitur obscure fallēdo emptorem. quia dixit ille equus non ascendit arbores in silua. ⁊ valet tantum. id ē nō vadit per pontes. ⁊ tenetur per glo. in .l. ea q' commendandi. ff. de prabend. emp. Secundo emptor informat ipsum verbis multis causis elidendi defectus vel vicia

beneficiorum

vt dicendo vendo tibi equum ante ⁊ retro claudicantem cecum ⁊ ymbrosium calcitrosium ⁊ scabiosum ⁊c. nō nominato multos defectus ⁊ vicia: ⁊ tamen in veritate tempore tractus equus nō claudicat: nec cecus est. sed tamen aliquavicia nominata insunt equo: ⁊ dicit nolo tibi teneri de aliquo vicio tali si postea venerit viciū: quod nō nominauit ⁊ scuit tale viciū. nihilominus tenetur emptori ratione doli. Tercio venditor nō loquitur obscure: sed dicit nolo tibi teneri si claudicat equus ante vel retro aut venditor dixit dolorem non inesse: vel dissimulabat: quia fecit equum cale fieri q' nō voluit. aut cura eius vino vel vnguento aliquo fecit liniti q' nō voluit currere. tenetur propter dolum vel dissimulationem: aut venditor nō dissimulauit verbo vel facto ⁊ viciū certum excipit illo casu nō tenebitur emptori. sed scādum est conventioni illo casu loquitur §. si venditor. ff. d' edil. edi. vbi dicitur si venditor dixit in venditione se nolle teneri de aliquo certo vicio. nō tenetur nisi fuerit sciens ⁊ dissimulauit. Dominus Alphoricus huiusmodi dat distinctionem d' temporis cursu cum quis agere intendit redibitoria vel quanti minoris. aut agit quis propter viciū reuēdite tūc tempus est sex mensium vel anni. ⁊ illa tempora currunt a tempore venditionis ⁊ scientie subsecute. aut agit propter aliquod dictum vel promissum quod precessit contractum. ⁊ incepit tempus currere a tempore venditionis ⁊ nō dicti vel promissi. aut si illud d'cū vel promissum sequitur contractum. ⁊ tūc incepit currere a die dicti vel promissi vt in .l. sciendum. in .§. tempus autem redibitionis in. ver. sed tempus. ff. de edil. edi.

Descriptio

Est quoddam beneficium ne quis vocet in ius diebus feriatis: modo quibusdam potest renunciari quibusdam vero non. Nam si feriat sint ratione messium vel videmiarum de voluntate litigantium potest is renunciari. si autem sunt feriat dies in honorem dei ut dies paschalis: natalis. circumcisionis. et dies dominici. et ceteri. non potest eis renunciari: quia ex pacto priuatorum hominum reuerentia domini remitti non potest.

Capitulum primum secunde partis.

Quartum ad se. **Q**uandam partem huius tractatus. de arte officij notariatus que consistit circa testamenta et ultimas voluntates secundum ordinem premissum examinanda veniunt eius capitula. Capitulum primum de descriptio. testamenti est iuxta sententiam alicuius de his que post mortem suam fieri vult cum institutione heredis ut colligitur ex. l. i. ff. de testa. vel sic Testamentum est quedam solennis sententia voluntas cum institutione heredis. quod sine institutione heredis non valet testamentum. In quo testamento nemo potest sibi legem imponere a qua recedere non licet cum mutabilis sit voluntas usque ad extremam vitam. Testamentum autem nisi testatore mortuo vires non habet et dicitur testamentum quasi mentis testatio. vel vires recipientes post testatoris monumentum. Testamentorum aliud in scriptis aliter sine scriptis. Et tale dicitur testamentum nuncupatum sicut sunt testamenta que fiunt circa tabellionem et per testes. et institutio heredes et alia interueniunt sine scriptura. Sed nihilominus septem testes necessarii sunt similiter heredis nominatio. ut in l. eo. n. §. si. Testamentum autem quod fit in scriptis dicitur fieri cum solemnitate a iure consuetis. ut

testamenti

sunt iste solennitates que testator testamentum propria manu scribat si est literatus. sed si literatus non est et scribere nescit. alius de eius mandato scribat et offerat et ostendat illud testator coram septem testibus literatis dicens istud suum testamentum esse quod sic offert non tamen refert an illi testes sciant quid seu que primeantur in testamento vel non. Et sint in eo scripta nomina heredu. Et predictus testator vel ille qui literatus est scribat in presentia septem testium in huiusmodi testamento etiam quisque de testibus se subscribat. et uno eodem die sigillum apponat. Sed si testes litterati fuerint tunc unusquisque ipsorum propria manu se uno ac eodem die et ipse subscribat alias sine illis solemnitatibus de iure civili testamentum non valet. Fit etiam aliquando testamentum sine scriptis videlicet quando non potest haberi tabellio tunc testator aduocet septem testes in ciuitate et quinq; in villa et si in villa plures inuenire non potest et exponat coram eis voluntatem suam vel dispositionem suam et heredis nominationem et rogat illos esse testes. Mortuo autem testatore tunc aliquis habens ius in testamento accedat ad iudicem loci nominando sibi hoc. tunc iudex vocatis heredibus legatariis siue fideicommissariis et siue veniat siue non. mittat alicui tabellioni testes ipsos ad noticiam testamenti et ad perpetuam rei memoriam recipere et ipsi testes iurati deponant unusquisque sigillatim. et interrogetur quisque eorum de nomine et etate testatoris et de verbis eius quibus usus fuerat in suo testamento et specialiter ad heredis institutionem de anno die loco et testibus. His examinatis legantur dicta testium coram iudice presentibus alijs testibus. et tabellio de mandato iudicis publice dicta testium et tunc se subscribat. Solus ergo ordinator suam facere secretam si literatus est per se scribit

Dispositio

bat testamētum. **S**inautem per alium scribat vel scribi faciat in membrana bona et solida. in cuius parte superiori reliquitur spatium trium vel quatuor digitorum. in tertio vero latere et sinistro tantumdem. in spacio vero inferiori supsit spatium vacuum quantum palma digiti extensi et in medio illorum spaciolorum scribatur tenor et series testamēti. **Q**uo facto publicabitur carta ita quod spatium superius coniungatur cum inferiori et signentur ibi tres cordule. **I**mplicata rō dexteri spacij dūer sinistra due sic quod quentis cordula duo habeat foramina inferiorē litteram siue scripturam nō ledētia quibus cordulis singula spacia singulis coniuncta ligentur ita quod interior līa videri vel legi nō possit. **P**orro de illo magno spacio inferiori vacuo tūm relinquatur quod ibi possint patenter et aperte testium et testatoris subscriptiones scribi: quibus vel eodem die vel pluribus diebus ante. sic scriptis vel factis et ordinatis post ea quando placet testatori vocabit. viij. testes viros et nōq; et litteratos et scribere sciētes et nullum iuris ipe dīmentū habentes. et coram eis testator ipsam scripturam clausam et inuolutam dicitis cordulis ligatam ut dictum est in manibus tenens offerre et debet dicens illud esse suum testamētū suū vel alterius manu scriptum. et eos rogare in testes et rogando mandare ut ipm testamētum subscribant et signent. **I**pse vero testator etiam se debet sua manu subscribere. **E**rgo ibidē in presenti vno cōtextu ante quod ipse testator vel aliquis ex testibus inde discedat debet vnus quisq; eorum testium annulum vel sigillum characteratum ad vnam ex cordulis apponere siue suum siue alterius testis si propriū nō hz et post hoc p̄tinuo in spacio inferiori discrete fiant subscriptiones

testamenti

primum testator si propria manu scripsit test. se hoc modo subscribat. **E**go Jo. paginam p̄stem clausam et ligatam in manibus meis tenēs infra scriptis testibus omnibus simul presentibus p̄ me ad hoc adhibitis et rogatis obtuli ab eis p̄m in eis ordinem signandam et subscribendam. asserens quod in ea scriptum ē meum fore testamētū et illud totū et veredum institutionem ac omnia et singula que in ea continentur a me scripta ē necnon corā eis p̄stem subscriptionem propria manu subijciens. **S**i vero de mādato testatoris quis illud testamētum scripsit. ille talit̄ se subscribat. **E**go. **S**i mandato talis līarum ignari. vel scribere propter corporalem egritudinem nō valentis hoc eius testamētum tam veredis institutionem quā cetera in eo contenta suo mandato manu mea propria scripsi et postea p̄stem paginam et līam in scriptis testibus per eum vocatis et rogatis omnibus simul p̄nibus offerente eo et asserente id quod in eo continentur suum esse testamētum. et a me scriptum p̄stem subscriptionem meam vice et nomine suo et eius mandato apposul et in testimonium me subscripsi. **P**eter ibidem et in p̄nā quilibet ex testibus talit̄ se subscribat. **E**go. **A.** rogatus. et p̄ns vna cum omnibus infra scriptis et supra scriptis testibus ad omnia et singula in hoc presentis pagine superiori spacio facta contenta et scripta simul p̄sentibus et rogatis in ipsa pagina eius **A** testamēto et suo mādato manu mea in testimonium me subscripsi. **E**t eam sigillo proprio si habet. vel sigillo eius habente in circulo formā leonis vel lilij et quod ad vnam ex cordulis supradictis cere impressi. **S**ic igitur septem sigillis appensis. et factis. octo subscriptionibus antedictis et oibus ceteris rite.

Impedimenta

testamēti

peractis testator testamētum secreta sua deat custodire. Consequenter aut cuius interest postulat illud aperiri et publicari. ut de publicatione testamentorum et ipsorum formis latissime habetur in spe. in ti. d. instru. edict. §. ostensio. d. et qm̄ et etiam infra patebit de testamentorum formis.

Capitulum. ij.

Sciendum in generaliter d. hīs qui testari nō possunt. et qui prohibentur a lege facere testamentum. Et sunt impuberes scz masculus minor. xiiij. femina minor. xij. q. non hnt animi iudicium ut l. qua etate ff. de testa. Item filiusfiliā. non potest testari. Etiam si pater consentiat nisi d. peculio castrensi vel quasi ut l. vlti. C. de inoffi. testa. Item furiosus seu mēte captus q̄diu talis est. ut l. furiosus. C. q. testa. fa. pos. Item mutus et surdus naturaliter. i. a natiuitate ut l. discretus. C. e. ti. sed si accidentaliter est mutus et surdus et facit litteras potest suum scribere testamentum et codicillos. sed si tām surdus bene potest facere testamentum. Item seruus vel damnatus ad mortem scilicet qui cōdemnatus efficitur seruus pene. Item qui dubitat de statu suo utrum sit liber vel seruus vel filiusfiliā. Item qui damnatus est pro crimine famosissimo sicut est crimen contra naturam. seditionis in populo de populationis vel consimile. Item monachus vel canonicus regularis ut l. xij. q. vlti. per totum de quibus aliqd infra dicitur. Item qui commisit crimen lese maiestatis. Item hereticus sive hystoriones cū infames sint iij. q. i. ca. Item cecus testari nō potest nisi specialiter q̄dā solēpitate adhibita ut l. hac p̄sul

issima. C. q. testa. fa. pos. Dicitur et sic vocari vij. testes et tabellarij et cetera exprime re corā eis nota iudicia et dignitates be redū: q̄s istuar ne sola noim p̄mōra tio q̄c̄q̄ abiguitatis careat et d̄z legata designare. et hec oia scribēda sunt a tabellione et corā testibz recitari. et cecus debet p̄fiteri id esse suum testamentum et illud dispositum esse ex sui animi sententia. et in fine debet vnusquisqz testum et etiam tabellarij se subscribere. et testum et tabellarij signacula debēt apponi. Si aut non potest haberi tabellarij octauus testis debz adhiberi et illud testamentum dicitur nuncupatiū et magnāsi limidinē habet cum testamento in scriptis facto. Item credētes receptores et fautores hereticorum. si post excoīcatōez nō satisfecerint infra annū non p̄nt facere testamentū nec a liquid ex testamento recipere. de hereticis excoīcatōe. §. credentes. et c. xxx. gentis. C. eo. ti. manicheus. Item dānatus ad mortem siue sit damnatus et moriatur siue ut fiat seruus pene siue d̄ portatus in insulam. ut l. eius qui. §. si cui. et ibi bona glo. ff. de testa. Et cum dānatus capitali crimine appellauerit et testamentū fecerit appellatione pendēte et ita decesserit valebit. ut in l. qui latronibus. §. si quis. ff. e. ti. Et precedētēs modi rere omnes habentur in sti. de hīs q̄b̄ nō est p̄missum facere testamentum. Item usurarius manifestus nisi prius de usuris satisfecerit vel cautionē ydoneam prestiterit. ut in c. quem q̄b̄ v̄ vsu. libro sexto. Item in quibus casibz ecclesiastica persona de bonis ab ecclesiastica possessio possit testari habetur notabilis glo. in capitulo presenti super verbo reseruari. de offi. ordi. libro sexto. Item an clerici possunt cōcedere testamentum. habetur duodecima questio de tertia. ca. primo. Et de testa. c. quia

nos: & ca. relatum. Et licet clericus de bonis ecclesie testari non possunt tamē q̄d in viuunt & sui competes existūt possunt dare aliquid moderate de ipso bonis non ratione testamenti. sed elemosine. possēt autē dare pauperibus & religioſis locis. ec̄ illis q̄ sibi seruiuerunt siue p̄ sanguine sint siue p̄gnati. v̄l agnati siue extranei iuxta seruitij meritū. vt in dicto c. relatum. & c. ad hoc. Item si clericus h̄bit beneficia in diuersis ecclesijs. tūc debēt diuidi bona eccleſie p̄m p̄gruā estimatōez inter ipsas ecclesias. vt ibidē. Itē sp̄ato qui habet v̄nū testiculum & generare potest. vt. l. si seruū. ff. de iure. do. p̄t. herede instituire.

Capitulum. iij.

De testamētum

In scriptis factū regulariter requiritur quatuor. Primo q̄ septē testes interfint. Secūdo q̄ se subscribant. Tercio q̄ sigillent. Quarto q̄ nomen heredis scribatur p̄pria manu testatoris vel v̄nū testis. & testes v̄nt esse p̄ntes. & v̄nt rogari. & ille q̄ scribit testamētū in numero septē testiuū p̄putat. Etiam p̄nt p̄putari in eodē numero legatarij si p̄ntes sint. & hoc v̄t est nisi q̄stio inter heredes & legatarios oriatur tunc ē q̄ alij testes adhibeantur si haberi p̄nt In testamēto autē non scriptis facto q̄ alio nōie nuncupatiuū. vel codicillus appellatur. vbi testator expresse hoc dicit sufficiunt quinque testes p̄. l. si quis agere. C. de codicillis vbi glo. quinque. dicit q̄ femina admittitur. vt testis in codicillō non autē in testamētis. vt. l. i. ff. de testa. Nota ē etiā ex eadē lege casus in q̄ testamētū solenne in quo fuit extraneus institutus rūpitur p̄ codicillū in quo fuit heres institutus. Itē in testamēto cōdito in villa sūt quinque testes sufficiunt.

Item in testamento militis qui p̄ salute romani imperij iurauit se non euitaturū mortem. aliqui sufficiūt. ij. testes aliqui v̄nū. Similiter milites in expeditōe detegentes possunt facere testamētū qualiter voluerint nulla iuris solēnitare seruata per. l. milites. C. de testa. mili. Itē in testamento cōdito in p̄ntia impatoris adhibitiō duoz̄ testium sufficit per. l. oim. C. de testamētis & quemadmodum testamēta ordinantur. vel p̄m aliq̄s etiā nullus testis requirit de necessitate.

Expeditissime t̄m aduertendū q̄ p̄m ius canonicū duo testes cū p̄sbytero sufficiunt in testamētis & in alijs causis quantum ad p̄ias causas. vt extra de testibus cum eses. & duo tantū sine p̄sbytero in relictis ad p̄ias causas & c. relatum. Et intelligo in precedenti casu necessariam p̄sentiam sacerdotis q̄ non detrahatur solēnitare legali nisi quantum inuenitur expresse. vt in. c. ad audientiam. de de. de electione ecclesie nostra ij. in fine. & l. sanximus. C. de testis. le. cum omnia. C. de inoffi. doti. si igitē ip̄e solus interesset cum alio non sufficeret. sic etiā si eēt tres sine ip̄o nō valeret multum em̄ pro ip̄o p̄sumit ius q̄ si audez excludat. xiiij. q. i. de n̄q̄ d̄ simo. nemo de postulando c. fi. & magis eius dicto creditur q̄ alteri. l. xvij. di. monach. prope finem. Ideo q̄ stat. vt duo cum eo sufficiunt. si v̄tro essent quatuor sine eo. duo sibi p̄ferentur quantum cunq̄ pro eo p̄sumatur ar. ca. cū a nobis. & c. licet. ex quadam d̄ testibus. ita speculatoz̄ istas decretales intelligit.

Capitulum. iij.

Notandum q̄ dicitur codicillus & testamētum quia in testamento fit aliquando indirecta institutio. In codicillis autem

Differētia testa.

nisi per fideicommissum. In test. ut illi q̄
sint heredes ab intestato hereditatem al
teri testamant certo tempore vel condi
tione prout testator ordinaverit. In co
dicillis vero non potest fieri substitutio
a testatore. nec aliqua conditio apponi
que noceat instituto heredi. Item in te
stamento regulariter. ut dictum est req̄
runtur septem testes rogati. sed in codi
cillo sufficiunt quinque etiam non rogati
Item posterius testamentum tollit pri
mum ipso iure. et non potest quis voce
re de duobus testamentis relicto q̄ utru
q̄ valeat. Fallit hoc in testamento iter
liberos condito: quod per secundam dis
positionem non tollitur. nisi testator viso
primo testamento declaret nolle illud
valere. **C. de testa. in autem. hęc inter li
beros.** Item fallit cum quis in primo
testamento introduxerit sibi licentiam
iterum testandi tunc enim primum testa
mentum non tollitur per secundum nisi
fiat mentio de primo. **ff. de le. iij. in. le.
si quis in pri.** Semper enim testator mu
tate potest suam voluntatē. etiam si pac
tum interuenerit ne possit mutare per. l.
pactum quod totali. **C. de pac. et etiam
si fuerit per principem confirmatum. C.
eo si. quia nemo sibi eligere iudicem po
test. ut a priori testamento sibi recedere
non liceat. ff. de le. iij. si quis in prin. fa
cit. c. cum mathe. de cele. miss. Poste
rior tamen codicillus non rumpit pri
mum nisi expresse contradicat ei per. l.
cum preponas. **C. eo. ii.** Item differunt
codicilli a testamento. quia in codicill
hereditas neq̄ dari neq̄ adimi directe
potest ne confundatur ius testamentoz
et ius codicillozum nec in eis potest ex
hereditatio scribi nec conditio heredi isti
tuto potest adijci: nec substitui aliquis
sed per fideicommissum in eis recte relinq̄
tur. ut insti. de codicillis. §. codicillis.**

a codicillo

et §. directo. et l. fidei. **C. eo. ii.** Et est
hec forma codicilli In nomine domini
amen. Ego Jo. talis dyoces. presenti
die propria et spontanea meavoluntate
licet egrotans corpore sanus tamen me
te codicillum facio: in quo testamentoz
meum principale per manus talis nota
rij publici confirmo volo atq̄ precipio
q̄ vxor mea. M. habeat de bonis meis
vineam istam in tali campo sitam tot a
groz. **Et. N. filio meo libros tales: q̄s
ego reliqui Bononie etc. Quem quide
codicillum perpetuum et firmum habere
volo contra quem si quis filioz meo
rum venire presumpserit alij obseruati
perpetue singulis annis eo viuente ista
vel tantum nomine pene persoluat. Et
nulli possunt facere codicillos nisi qui
bus facere permissum est testamentum
De forma autem testamentozum infra
patebit. Illud tamen aduertendū est si
codicillus sit ante testamentum. et tunc
in testamento faciendā est mentio pre
cedentis codicilli. si sit post testamentū
et post alios seu alium codicilluz. quia plu
res codicilli possunt fieri ab vna persona
et tunc mentio est faciendā non solū de
testamento. sed etiam de pluribus codi
cillis precedentibus. Aliquando tamē
fit codicillus. non tamen precedentē vel
sequēte testamento. et ille seruari debz
Conficiuntur tamen expresse codicilli
facto testamento non iure per fideicom
missum. ut ecce testator coram septē te
stibus instituit heredes. relquit legata.
et ita subiecit. si non valet testamentum
iure testamenti. valz tamen iure codicil
lozū. Et probantur hec. **ff. eo. l. confi
ciuntur** Notandum. hec clausula si non
valet testamentum iure testamenti val
leat tamen iure codicillozum. vel cuius
libz alterius vltime voluntatis sicut Ja
cobum bertrandī operatur tamē. ut cū**

testamentū deficiat ppter defectū solēnitatis. puta cum deficiat numerus testium. vel alia solēnitatis q̄ tunc valeat iure codicillis. non autem operat̄ si alio deficiat. puta si rumpatur per querelam. v̄l post hūm agnationez. vel per capitis dimi-
 nutionem. Et sic cuz dicit̄ ibi valet: loquitur de p̄sentis defectu qui est. vt quis ibi non est plenus numerus testium. v̄l q̄ non rogati. r̄c. r̄ tunc non cōprehendit futuros defectus. vt ergo cauti⁹ fiat vt omnes cōprehendat defectus dicitur sic. Si non valet. vel non valebit iure testamenti. r̄c. Et est ar. in. l. si stipulans fuerim. ff. i. d. ver. obli. r̄. l. d. b. oportebit. ff. de ver. sig. Vel fm̄ odofredum dicat. aut statim cum fit testamētū deficiat ppter solēnitatis defectum. r̄ tūc verba illa si non valet referunt̄ ad illuz casum r̄ non ad alios predictos. aut si deficiat statim sed postea ex aduētū. puta capitis diminutione. vel alio modo r̄ tunc etiam ad casum illum p̄tinent hec verba. Quia in dubijs interpretanduz est magis vt res valeat q̄ pereat. ff. de ver. obli. quotiens. r̄. c. inter. de si. inst. r̄. c. cum dilectis. de dona. Illud tamen notandum vt dicit̄ Azo in sūma d̄ codicillis Si ergo primo hereditatē directo ex quadaz voluntate vltia: quā dicebam testamentum esse. r̄ postea ex fideicomisso eandem hereditatem peto mibi restitui ppter idem testamentū reducēdo illud ad codicillos. vel illud reputādo pro codicillis. q̄ forte illud expressit testator. non possum effectualit̄. in principio eniz l̄tis habeo necesse eligere. an agam iure directo ex testamēto an agam iure fideicomissi. r̄ vno electo repellor ab altero. sum enim contrarius mibi ipsi si ex eadem scriptura cōtrarijs modis peto. Si tamē sum de patribz defuncti ex linea paterna vsq̄ ad quartū

gradum. vel de materna vsq̄ ad terciū gradū non repellor iure electōis. v̄tēs ex eo testamento q̄ testator vicem codicilloz voluit obtinere. in principio t̄t̄ l̄tis t̄t̄ius est q̄ qui liber d̄ parentibus id quod necesse est eligat. In collaterali b̄z autem defuncti non reperit̄ tale p̄stitum beneficiū. vt. C. e. l. vlt. Et illi correlatiū tenent doctores. h̄ placentiū scripserit contrarium.

Capitulum. v.

Notandum licz

plures sint gradus substitutōnū immo infiniti. cum semp̄ de vno in aliū p̄cedant. in primus gradus succedēdi ex testamento dicit̄ institutio. r̄ secūd⁹ gradus substitutō. recte sicut secūde nup̄e dicunt̄ oēs que sequunt̄ primas. ita r̄ institutōes que fiunt post primas dicunt̄ substitutōes. Videndum est igit̄ quid sit heredem institvere. r̄ vno dicat̄. quibz verbis fiat. r̄ in qua voluntate. r̄ qualiter. r̄ in quot p̄tes diuidat̄ hereditas. r̄ qualit̄ distubuat̄ int̄ heredes. r̄ quis possit institui heres. Heredem institvere nihil aliud est: q̄ sibi heredem aliquē statvere. i. facere. r̄ ē inde dictū quasi int̄. i. in loco suo quē statvere. hoc em̄ agit qui instituit. vt instituit̄ suo loco post mortē suā sit d̄ns bonoz suoz. r̄ nedum ille qui scribit̄ sed etiaz ille qui nūcupat̄ dicit̄ institutus. ff. e. l. i. s. institutum. Institutio fit quinqz modis. vt ecce lucius n̄cius mibi heredes esto. Itē tribz verbis. vt si dicat lucius heres esto. Itē duobz verbis fit. vt si dicat lucius heres. nec adiecerit esto. idē est si dicat lucius esto. Institutio fit verbis directis. vt esto mibi heres. Reflexis vt illuz heredem facio instituo r̄ volo mado l̄ cupio. r̄ sic de alijs. vt. l. qm̄. C. d̄ tes. Et quēadmodū testamēta

ordinem reflexa. unde qz reflexa vel inflexa dicunt noia in omnibz casibz suis preterqz in noiativis. **S**at ex h liquet voluntatis intentone quolibet loquedi genere formari posse. nec nocet non servasse momenta vobz. qz forte semivoces titubans l' balbuciens lingua pfudit. **I**deo si dicat habeas bona mea. vl' tibi relinquo bona mea non variat. qz in ista mto quibuscuqz verbis fieri potest. nec hodie curat verbz solenitas. vt i dicta l. qm super allegata. **I**te institutio fit in testamento tm ante legata. l' post legata. vel ante exheredationem vel post. **P**ed olim fiebat ante legata tm. qz institutio caput est z fundamntu totius testamti. vt. ff. e. l. i. rñ. i. **I**n codicillis aut hereditas per fideicommissum iure relinquif lex em in defectu pditionis posite in codicillis intelligit testatore de adimeda hereditate cogitasse. vt. ff. de pdi. insti. l. quidem. §. vlti. sed forte inuanu cogitavit. vt ibi dicit: illa porro hereditas non videt dari in codicillis. ceterz idez est si ita dicat. **T**icium instimo si euz in codicillis instimero. est em pditonalis institutio. z valet quouis herede insti tuto preter filium. **I**tem z illa valet si ita dicat: illuz instimo cuius nomen in codicill' declaravero. vt. ff. de pdi. insti. l. institutio talis. **I**te in institutione certum heredem demonstrari oportet. quotiens em non apparet quis sit institutus heres non valet. vt ecce testator cu plu res amicos eiusdem nois habeat ad designationem vnus singulari noie vnt. nec valet institutio nisi ex alijs apertissimis pbatombz fuerit releuata. pro qua plona testator senserit. vt. ff. e. n. l. quotiens. §. heres. **E**t satis est heredem demonstrari nedu noie pprio sed etiam signo indubitabili: qd pene a noie nihil distat. non tm cum eo qd contumelie ca

solet addi. nam legata turpia que teno minandi magis legatarij gēa scribunt. **E**odio scribentis p non scriptis habentur. **S**ecus si pē fiat in eodez genere. vt. ff. e. n. l. quotiens. §. quis nomen. z. ff. de le. i. l. turpia. **I**te declaratio vel demōstratio heredis a testatore est faciēda nō aliēo arbitrio. vt. ff. e. n. l. illa institutio. **E**t dicit illa institutio alio noie captatoria. **I**tem sufficit demonstrari heredem ab initio. vel postea p pditōis euentū. vt. ff. de le. i. l. quotiens. §. si quis ita. **I**te demōstratio ad oculum facta p nomine pprio accipitur. vt si dicat hic mihi heres esto. cum sit corā eo qui ostenditur: vt. ff. e. n. l. nemo dubitat. **S**i autē est erratum in corpe nulla est institutio. vt si volēs aliquē scribere aliū scripsit veluti frater me? p patronus me?. **N**am neqz scriptus erit heres qm volūtas deficit. l. si pater. **C.** d' here. insti. neqz is quem voluit. qm scriptus vel nūcupat? nō ē. si tm testator sciat illum nō esse fratrem suum quem nominavit ipse fratre. recte cum noie fratris instituit eū heredē. vt. ff. e. n. l. quotiens. i. rñ. z. l. nec apud. **C.** e. n. **I**tem pprij nois error nō viciat institutionē. **I**tem si plures institunt in rebz certis. hz viriliter sint heredes tamen res in quibz instituti sunt debent vnicuiqz assignari i iudicio familie heris ciscūde. z de eis potest detrabi falcidia sicut de quolibet legato. **E**t locuz habet cum vnus vel plures institunt i certis rebz. z alij simpliciter vel quotis portionibus. nam tunc instituti in re certa habentur loco legatoroz. vt. **C.** e. n. l. quotiens. **I**tem institutio potest fieri pure z etiam sub conditione. **E**t tantuz de institutionibz. **I**n institutione faciēda exprimi possunt quātitates portionum hereditariū. prout testatori placuerit. nam tot vncie assem faciunt

quot testator voluerit. **S**z nisi alias ap-
pareat testatoris voluntas sit solennis
distributio hereditatis in duodecim vncias.
xij. autem vncie assis appellacione
p̄tinent. **H**abent autem he partes ppria
nomina ab unitate supius vsq; ad assen-
tiam vsq; sic exclusiuū. nam quelibet harū
portionum maior est vncia. ⁊ quelibet
earū minor assis. qz nulla earū cōtinet. xij.
vncias. **S**unt autem hec nomina p̄tū
vncia sescuns sextans quadrans triēs.
quincuns semis sepcuns. **H**es doctās
dextrās. deus as. vt insti. e. n. §. here-
ditas. ⁊ etiam habet. ff. eo. n. l. fuz.
§. vl. **S**escuns continet vnciam ⁊ dimi-
diam. **D**icitur enim sescuns quasi semi-
vncia. ⁊ est tertia eius littera s ⁊ non x.
Sextans quasi sextam partē significat
id est duas vncias. **Q**uadrans quartā
partē significat. id est tres vncias. **T**riēs
id est tertiā partem. ⁊ sic quatuor vncias
significat. **E**t ista quatuor nomina
sumunt interpretationez ex eo qd quotā
portionis hereditatis significant. sequē-
tia hō nomina habent etymologiam:
qd ex eo qd certam numerū vnciarū signi-
ficāt. **D**icit enim quincuns. nō qz quintā
partem hereditatis significat. sed qz quinq;
denotat vncias. **S**emis p̄tinet dimidiā
hereditatis. i. sex vncias. **S**epcuns se-
ptem vncias. **H**es octo. **Q**uadrans no-
uem. **D**extrās decem. **D**eus vndeci.
His duodecim. **A**tende qd non omnes
vncie que significant per ista nomina cō-
tinent in assis. qz sic as p̄tinet. lxxvi. vncias
⁊ dimidiā. **I**ō at ei⁹ ponūt pres
qz quelibet earū potest in assis tēneri. hac
ratione hō risibilis actiōe legis aquilie
⁊ penalis dicit. **N**ec p̄mittendū est
qd as quicq; ponit p̄ nūmo. **U**nde dicit
nōne duo passeres a sse veniūt. s; pond⁹
dicit large omne qd in statera positum
pendet. sed hic stricte accipit p̄ pondere

xij. vnciarū. **I**nde etiā dicit tripondiū
p̄ pondere. xxiiij. vnciarū. **I**n tripondiū
p̄ pondere. xxxvi. vnciarū. si in tot vnci-
as hereditatem suam testator distribui
vellet. **N**am etiam in pauciores potest
eam velle distribui. vt si duos ex assis in-
stituit heredes. **T**ercium autem instituit
ex dimidia ⁊ sexta parte assis in. xx. vncias
as diuideret. ⁊ octo vncias ferret
ille qui scriptus est in dimidia ⁊ sexta.
scripti autem ex assis ferrent. xij. vncias.
vt. ff. e. n. l. interdum. §. sed si duos. hō
die tñ hōmōi subnilitatis diuisio nō mul-
tū vtitata est. sed seruata diuisiōe assis
in. xij. nihilominus si opus fuerit quelibet
partium hereditatis vltterius diuidi
poterit. ⁊ illud cōiter seruat. de hac tñ
diuisione latius **A**zō determinat in sū.
C. e. n. **Q**uelibz autem persona potest
heres institui. ⁊ habet factiōne testamēti
in passiuā significatione que non vtaē
a iure capere. poterit igitur institui liber
homo ⁊ seruus si sit seruus eius qui po-
test institui. **I**tem patet familias filius/
familias mutus surdus furiosus p̄dig⁹
miles honoratus laicus clericus mona-
chus ciuitas impator imperatrix filius
ecclesia loc⁹ quilibet venerabilis. vt in-
sti. de hered. quali. ⁊ differentia. §. testa-
menti autem factionem. ⁊. l. cū heredes
C. qui testamen. fa. pos. **E**tiam incerte
perone instituitur diuini iuris intuitu
vt. **C. de episco. ⁊ cleri. l. id quod. ⁊. l.**
nulli. ⁊. l. si quis ad tēdinandam. als
enim certus heres d; demonstrari. **I**te
seruum pprium ne dum sed alienū etiā
illum qui nullius est institui potest.
insti. e. n. §. seruus alienus. ff. e. l. seru⁹
hereditarius. **I**tem si seruum pprium
institui heredem semper video eum in-
stituisse cū libertate. vt insti. e. in prin.
Sciendum tamen qd quandoq; etiā cum
libertate non potest institui heres

Gradus secundus.

seruus a domina sua. scz cum ipse est de adulterio accusatus comisso cum domina sua que rea fuit eiusdem criminis postulata. vt. ff. eo. l. his verbis. §. interdum. Et insti. e. §. est autem. Item non possunt instimi deportari. Item damnati in metallum. Item et baniti qui impune possunt puniri qui equiparantur deportatis. Similiter hostes imperij et romane ecclesie Item heretici infideles apostate collegia illicita non habentia speciale privilegium. Item incerte persone que non pre tenditur fauor pietatis. Item non possunt instimi nati ex damnato coitu. de quibus per doctores. in. l. qui contra legum. et l. si queris. C. de incest. et in uulibus nuptijs. Similiter per autem. licet. C. de naturalibus liberis et matribus eorum. In qua dicitur quod nati ex damnato coitu omni beneficio excluduntur. id est nulla via nec institutionis nec substitutionis succedunt. Diceret quid si auius vel pater donat nepoti spurio ex legitimo filio nato vel e contra. vel si donat nepoti legitimo ex filio spurio. In utroque casu dicitur rofredus donatio non valere. nisi probetur talez nepotem aliqua seruitia fecisse a quo propter que presumi posset donatio fuisse factam. vt dicitur in quadam questione que incipit neracius. Jacobo de beluiso idem tenet in questione: quam disputauit. e. ti. l. i. Idez tenet speculatoz e. ti. de successione ab intestato. §. i. et quid ergo. et. et. q. si. quid de legitimatis. Speculatoz tamen in titulo de institutione. §. compendiosa. et. quid si pater naturalis et allegat plures leges: que tamen non faciunt directe pro illo pro quo adducit. videlicet quod valeat institutio. Cum pater habens filium bastardum instituat in vna vncia. et naturalem et legitimam in omnibus alijs bonis. Sed bene facit textus per eo in autentica de testamento imperfecto. col. viij. primum dictum comunius est apud doctores et rigore iuris. vltimum autem dictum speculatozis continet equitatem.

Substitutio

Capitulum. vi.

Postquam visum est de primo gradu succedendi videlicet institutione. congruo videndum est de secundo gradu successionis que substitutio appellatur. Est enim substitutio secunda institutio omnis scz institutio que fit post primam. et in locum prime deficientis. plene igitur videndum est que sit earum diuisio. secundo quis faciat eas. tertio quis admittat in eis. et quando expirent. Substitutionum alia directa. alia obliqua. Dicitur enim directa que ab vna persona ad aliam sine aliqua alia media hereditas reuoluit. Et alio modo dicitur constitutio conueniens vobis et personis. Et in tali substitutione non habet locum quartarum deductio. vt in. c. i. de test. li. vi. Obliqua vero substitutio siue fideicommissaria est: quando quis per mediam personam accipit hereditatem defuncti. vt cum dixerit institutio tunc heredem omnium bonorum meorum. et volo quod post decem annos illam hereditatem restituat sempiterno. hic enim sempiternus illam hereditatem habere non potest. nisi per mediam personam scz tunc et in tali locum habet quartarum deductio de huiusmodi substitutione et quartarum deductione loquitur capitula Raynaldus et Raynucius. de testamentis. et dictum capi. si pater. Et sunt tres species illarum quartarum. Nam alia est definita iure nature. et dicitur bonorum subsidium. et debet filiis tunc qui sine causa exheredari non possunt. l. si rotas. C. de inoff. test. et. l. parentibus. C. de inoff. testam. e.

Et huic quarte nulluz grauiamen potest imponi. C. e. ti. l. omni modo. ⁊ duab⁹ sequentib⁹. ⁊ hodie aucta est ad trientēz vel semissē fm numeruz filioz. vt si sint quatuoz filij. ⁊ infra debēt habere terciā ptem. Si autē sunt plures debēt habere medietatē hereditatis defuncti intestati vt. C. e. tim. autentica nouissima. Alia quarta dicit̄ trebellianica. vt cū institutus heres si moriat̄ sine prole rogar⁹ est restituere hereditatem alteri. Ille sic institutus retinet quartā ptem de tota hereditate p trebellianā. ⁊ computant̄ in ea legata ⁊ donatiōes. vt. ff. ad. l. falci. in quartā. Tercia quarta est que debet iure institutionis. vt cum aliquis est institutus heres. ⁊ illa hereditas ē exhausta per legata vel fideicommissa. tunc institutus potest detrabere d̄ singulis legat⁹ vel fideicommissis quartā partem. ⁊ hec nominat̄ falcidia. C. ad. l. falci. p totū. Et legitime partes heredū hīs versib⁹ p̄tinent. Quatuoz aut infra vānt natiō iura trientē. Semissem natiō dāt quinq⁹ vel vltra. Arbitriuz sequit̄ substantia cetera patris. Quartā tibi capies si sis extraneus heres. Tunc trebellianis cum reddere cūcta rogar⁹. Et defalcariō dū per legata grauaris. Directaz substitutiōnū alia vulgaris. alia pupillaris. alia exemplaris. alia breuiloqua. alia compendiosa. Vulgaris ē duplex scz exp̄ssa ⁊ tacita. Exp̄ssa est que fit v̄bis negatiuis. vt si ille mihi heres non erit alius sit heres. insti. de vulga. substi. in prin. Tacita v̄o fit v̄bis affirmatiuis. vt sic vos inuicem substituo. vel ita quisquis mihi heres erit sit heres filio. ⁊ ita tici⁹ esto heres plotij cū instituissem plotiū. C. de here. insti. l. vl. ⁊. ff. e. n. l. cuz in testamēto. s. hec verba. modo sic tacita substitutiō pupillis inesse videt̄ subst. exp̄l. vulga. vt. ff. de here. insti. l. ticius

⁊. l. se. Et contra sub exp̄ssa pupillari p̄tinet̄ tacita vulgaris. vt. ff. e. n. l. naz hoc iure. Expirat aut̄ hec substitutiō vulgaris ab hereditate adita. vt. l. p̄ aditā C. de impuberis. ⁊ alijs substit. Et ad vit lex nisi facta fuit filijs impuberibus Effectus eius est qd si heres noluerit vl non potuerit ex quacūqz cā. ⁊ vnde cūqz veniat illa impotētia loc⁹ ē substitutiōi. Pupillariuz substitutiōnū. alia exp̄ssa est. alia tacita. Exp̄ssa est vt si fili⁹ meus mihi heres erit. ⁊ si in pupillari etate decesserit ille sit ei heres. vt institut. d̄ pupil. subst. s. substituit. vel cum pater filio impuberi quendā substituit in vulgari casu intelligit̄ etiam substituisse in pupillari. Casus in. l. q̄uis. C. d̄ impube. ⁊ alijs substitutiō. Et q̄ncqz t̄m rō in equalitatis facit vt sub vulgari nō cōtineat̄ tacita pupillaris. ponamus effi exemplum. Quidam in testamēto vxorē instituit in dimidia parte. ⁊ filium suuz impubē in alia dimidia. ⁊ vltio quēdā substituit. impubes decessit i pupillari etate substitutus voluit admitti ad portionem ex substitutiōne. Et dicit̄ qd nō admittit̄ ratione inequalitatis s̄ mater eius admittet̄ ⁊ intelligit̄ t̄m testatorē voluisse institutiōnē habere locū in persona sue matris si pupillus si adiret que vulgaris est. Et est diligentissime consideranduz qm substitutiō vulgaris est facta duobus copulatiue. vt in predicto exemplo. tunc substitutiō non habet locum in persona vnius nisi etiam in persona alterius. nam mater hic impedit illā substitutiōnez. Sed si mater ante filiū fuisset mortua. ⁊ postea filius infra annos pubertatis decessisset. locum habuisset substitutiō. ⁊ dicit̄ hec substitutiō pupill. quia soli pupillo ⁊ impuberi fit. ⁊ non distinguitur an tam sit in potestate patris. vel an postpositum⁹ nat

Gradus secundus.

scilicet. vel ut sit filius vel nepos ex filio.
Pupillum inposito accipe masculinum
minorem. xij. femellam minorem. xij.
annis. vt. ff. e. n. l. ij. in prin. si tamē p̄
impuberi voluerit quēq̄ substituere pu
pillatiter. non in toto tēpore pupillarij
etatis. sed minus puta si filius moriat̄
infra decimū annū vel octauū aut septē
niū. r̄c. valebit substitutio. vt. ff. e. l. si
ita quis substituerit. si aut voluerit sub
stituere i longius pupillaris etatis finie
tur pupillaris substitutio aduēcente pu
bertate. ff. e. l. in pupillari. effectus sub
stitutionis pupillaris est. vt quis dicit̄
ero sit heres impuberi tanq̄ si ipse pu
pillus sibi heredem fecisset substituti.
vnde r̄ duo testamenta vident̄ vnum
patris alter filij. Et pertinent ad substitū
tos pupillaris b̄a que pupillis etiaz
postea obuenerint. neq̄ enī suis bonis
t̄m testator substituit sed etiā impuberi.
Item pater adoptiuus filio arrogato im
puberi nisi ad quartam solam. r̄ ad ea q̄
intra arrogatoris ab amico ei⁹ arro
gatus p̄secutus est substiti. vt. ff. e. l. sed
r̄ si plures. §. in arrogato. **I**tem expirat
pupillaris substitutio maxima media.
vel etiam minima capitis diminutione
pupilli. vt puta si est arrogat⁹. ff. de ad
op. l. nec ei. §. eozū d̄taxat. substitutio
tamen succurrit̄ per valem actionē. **I**tem
expirat si non est adita hereditas patris.
Item si omīssa causa principalis testa
menti ab intestato possideat hereditas.
r̄ tunc p̄sultit̄ substitutio sicut r̄ lega
tarijs: in quoz fraudem institutus non
ex testamento sed intestato hereditatez
possidet. Et illud quod dictum est q̄ ex
piret substitutio pupillaris ex non adit
ione hereditatis paterne. v̄z tamē est
si is qui repudiat minor erat. r̄ i integz
restitutus est. vt liceat sibi adire: p̄ficiet
pupillari substitutioni vt teneat. vt. ff.

Substitutionum

e. l. ij. §. adeo autem. **I**tem expirat pu
pillaris substitutio expugnato patris te
stamento in toto per querelam inoffici
osi testamenti. **I**tem rupto paterno tes
tamento. vt. ff. e. n. l. si quis cum. **I**tem
expirat pupillare testamentū per agna
tionem posthumi. vt. ff. e. l. si pater fili
um. sic ecōtra p̄firmatur pupillare testa
mentum quemadmodum r̄ paternum
si pater ab hostibus captus sit simul cū
filio r̄ ibi ambo decedant: quōis pater
prior decedat. **I**tem hoc ordine facien
da est substitutio pupillaris. vt prius.
primo quis scribit sibi heredem. deinde
vel eadem hora vel quacūq̄ alia filio
substituit. nec debet conuētere ordinē
scripturę. **I**tem admittitur ex pupillari
substitutione ille: quez nominatim sub
stituit testator. vel si testator generalit̄
substituit. ita scilicet quisquis mihi heres
erit. admittentur illi qui scripti sunt her
edes. **T**acita pupillaris fit hoc modo
filius meus impubes heres esto. **E**t sic
quisquis mihi heres erit sit r̄ heres fi
lio meo. r̄ dicitur ideo tacita. q̄ quedā
verba in ea non expressa subintelligū
que alis in expressa pupillari ponent̄.
Naz hic intelligitur q̄ si filius deceffe
rit in pupillari etate. ille tunc qui esset
heres patri etiā sit heres filio. **S**equit̄
correlarie q̄ pupillaris tacita intelli
gitur sub vulgari expressa. Et fit hec sub
stitutio solum a patre qui filios dicitur
habere in sua potestate non a matre r̄ p̄
hoc differt a substitutione exemplari vt
statim dicitur. **E**xemplaris substitū
tio fieri potest a parentibus vtriusq̄ se
xus in personis liberorum cuiuscūq̄ se
xus. vt furiosis vel mente captis. r̄ cum
tali determinatione substitutio faciēda
est. vt siquidez mente captus habeat de
scendentes ex te. illi omnes vel quidaz
ex eis. vel vnus substituat̄ ei. Et dicit̄

exemplaris. quia fit ad exemplū pupillaris. ut cum dicit pater si filius in pupillari etate decedat ille fit heres. similiter in proposito dicit si filius decedat antequam perueniat ad mentis sanitatem ille fit heres. et sic pupillaris expirat adueniente pubertate. ita et exemplaris adueniente sanitate. **D**ifferunt tamen. quia illa fit pupillis tantum. hec etiam maioribus. Item illa fit a patre qui habet impubere in potestate. hec autem fit a quolibet parente.

Compēdiōsa substitutiō fieri potest a milite. ita videlicet. Si filius meus quādoquē decesserit ille fit ei heres. et hic sub tali verborū compēdiō continet expressam pupillariē. id est si filius decedat in pupillari etate. si autem decedat pubes ab ea directe illius substitutiōis trahitur ad fideicommissariā substitutiōnē. et quā copiose in. l. precibus. **C.** de impuber. et alijs substitutiōis. et forte fauore matris que est in medio antequam filius venit ad pubertatem compēdiōsa directa dicitur sed postea in fideicommissariā trahitur. **I**tem compēdiōsa facta a milite infra tēpus pubertatis quādoquē valet iure directo. et obliqua post pubertatem. id est mater postea per fideicommissū potest petere hereditatem. **D**iceret quid si paganus fecerit huiusmodi compēdiōsam substitutiōnem per verba iam dicta. **R**espondeo si pupillus decedat in pupillari etate substitutus succedet iure directo. et mater impubere repellitur omnino. **S**i autē pupillus fiat pubes et postea decedat. substitutus omnino repellitur. et venientes in pubere ab intestato succedunt in totum ut. ff. e. n. l. verbis. et l. centurio. si autē testator ita substituat scilicet filius meus quādoquē decesserit illi substitutus. hanc pupillari reputandam fideicommissariā. **Q**uia hoc verbum substitutus aptatur ad fideicommissum. ut. l. generaliter. §. ultio.

C. de insti. et substituti. et quia talis interpretatio rem omni tēpe valere suadet. ut. l. quotiens. ff. de reb. du. si vero ita substituat filius meus quādoquē decesserit sine liberis. ille fit heres. vel illi substitutus semper interpretanda est fideicommissaria. quia illud verbum sine liberis innuit ut etiam in pupillari etate substituerit per fideicommissum. quia tunc liberos habere non potest. **S**ed quod directe verba trahant ad fideicommissariam probatur. ff. ad trebel. l. sceuola. ubi dicitur quod substitutiō directa facta in codicillis trahitur ad fideicommissum. etiam si superest in medio et cetera. **E**t his casibus succedit mater. vel quilibet ab intestato heres. et restituet bona detracta. l. falcidia si vero quis dicat si filius meus decesserit in pupillari etate. vel postea sine liberis illum substitutus. **D**ue sunt substitutiōnes pupillares. expressa et fideicommissaria. propter distinctionem et alternationem ipsarum. et sic hoc verbum substitutus aptatur diuersis modis. prout euidentius apparebit si testator subiiciat pupillari et per fideicommissum substitutus. **B**reuius substitutiō est: que continet duas vulgares substitutiōnes et duas pupillares. ut cum duo impuberes a patre qui eos habet in potestate inuicem substituantur. et hanc substitutiōnem lex appellat reciprocam. ut. ff. e. l. nam hoc iure. **E**t dicendum est quod iste quatuor substitutiōnes expresse sunt. nihil enim magis de vna quā de alia potest dici. **U**nde contingit quod propter has quatuor substitutiōnes mater repellitur omnino. et substitutus succedit. ut. ff. e. l. lucius. **S**i ei esset pupillaris tacita non repelleretur etiā in testamento militis. ut. **C.** de impuber. et alijs substitutiōibus. l. precibus. **P**lacentinus dixit tacitaz pupillarem admitti contra matrem nisi ipsa

mater cum impubere filio esse instituta
 Sed tamen distinguendum est. aut est
 extraneus vulgaris substituitur impuberi
 et tunc tacita pupillaris non admittitur
 praeter matrem. Aut substituitur impuberi
 frater eius. et tunc repellit mater. quia non
 est verisimile quod testator uxorem suam
 est matrem impuberis voluerit praeterire.
Casus in. l. cum quidem. C. de insti. et
substi. Notandum si servus alicuius
 dominus fuerit heres institutus. si adire eam
 non voluerit vel non potuerit. quia praevius
 morte dominus nihil habebit. secus de filio
 famuli. instituto. quia ipsius pater eam here
 ditate adire potest. p. l. si infanti. C. de
 iure deliberata. et facit plenius lex. cum non
 solum. C. de bonis quae liberis. Nam ibi dicitur
 quod etiam invito filio pater aduenticia si
 sibi potest adire. Dicunt tamen doctores. et
 est etiam bona glo. in. l. cum proponas. C.
 de here. institutis. si servus compelleretur
 adire hereditatem acquireret dominus heredi
 tatem. et tali casu coacta voluntas etiam
 est voluntas. Sciendum cum plures in
 stituti et sibi invicem substituti fuerint in
 portionibus inequalibus. vno moriente
 ceteri residuum consequuntur quibus iuxta
 ratam suae portionis in institutione sibi ex
 presse. **Casus in. l. C. de impube. et alijs**
substi. Item cum duobus impuberibus
 sit substitutio cum adiectione nominis col
 lectivi. ut est si uterque. tunc ita demum
 locus est substitutioni. et in utriusque per
 sona ordinis substitutionis verificatur. scilicet
 si est substitutio facta per signum distributi
 vum. ut est uter alter. Exemplum testator
 dixit institui. Jo. et Pet. et si uterque
 decesserit in pupillari etate: substituo
 eis bartholomeum. ecce hic bartholomeus
 vno dumtaxat mortuo in pupillari
 etate non succedit ex substitutione. secus
 in secundo casu. videlicet si testator sic di
 xerit. Jo. et Pet. institui. et si alij ipsorum

decesserit in pupillari etate substituo eis
 bartholomeum. **Casus in. l. cum quidem.**
C. de impube. et alijs substitui. Item cum
 sit iusti. et substitui plurimum cum adiectione
 nominis distributi. tunc quilibet ipsorum
 vocatur in virilem ac si omnes simpliciter
 et nominatim essent instituti nisi inter
 homines institutos seu substitutos plures
 vel duo eorum essent pater et filius. quia
 tales licet plures sint tamen cum alijs ad
 iunctis vnam virilem habebunt portio
 nem. in. l. vltima. C. de impube. et alijs
 substitui.

Capitulum. vij.

Quonia autem
 in testamentis plerumque legata
 solent per executores eorumdem. vel heredes
 defunctorum demandari modicum de
 legatis. et ipsorum varijs modis disponendi
 perstringendum est. Legatum est delibe
 ratio hereditatis quam testator ex eo quod vult
 uersum heredis foret alicui quid collat
 tum velit. ut ff. de legatis. legatum. Et
 nemo legare potest nisi qui de iure facere
 potest testamentum. Et ei soli potest
 legari qui potest institui. de quibus supra
 visum est. Item legatum fit his et his.
 Do lego dari iubeo impero mando gli
 sco precipio exigo posco peto rogo flagi
 to volo deprecor exoro. Cupio ut des.
 opto ut des. credo te daturus. ut dicit
 Azo. in summa. C. eo. titulo. allegans
 legem secundam. C. communia delegata
 et ff. de legatis. i. l. et hoc modo antequam
 tamen solvantur legata creditores here
 ditatis sua exigenda debita habent portio
 nes. facit lex si vniuersae. C. de legatis.
 Et qualiter etiam fiat distributio bonorum
 hereditariorum creditoribus: habetur
 per ea que habentur et notantur in. l. sci
 mus. C. de iure deliberandi ad quam te

curze. Item si quis scienter legat rē alt
enam heres tenet rem illā redimere. vel
legatario precii dare si fit talis res que
vendi potest. Si autem ignorant rem
alienam legavit non valet legatum nisi
letur p̄sone coniuncte. C. de le. l. cū alie
nam. Et legatarius debet pbare scienti
am. vt e. l. §. q̄ autem. Scdm̄ canones
tamen si alicui legate sunt res aliene ta
lis tenetur illi restituere cuius sunt et po
test agere contra heredem si scienter le
gavit res. vt habetur in textu et in glosa
ca. filius de testamentis. Item si aliq̄s
scienter legat rem obligatam creditor
heres debet eam luere. Secus si legas
nesciuit rez obligatam. vel forte voluit
legatarium luere et hoc expressit. tunc he
res non tenetur eam luere insti. de lega.
§. sed et si rem. Item si res legata si
ne facto heredis id est sine mora fm̄ glo
sā perierit. legatario perit insti. de lega.
§. Si res. et l. Si seruum. ff. de verb.
obliga. Item si aliquis legavit ex il
lo vase vinas decem. et tibi non sunt de
cem. sed pauciores non extinguuntur pro
pterea legatum se tantummodo accipie
tur quantum inuenietur. l. Si quis ser
uum. ff. de lega. ij. Item si aliquis i
testamento legavit episcopo propriam
portionem et alia multa legat monaste
rijs vel ecclesijs. Si legavit illam porti
onem episcopo sub hac conditione vt il
la tantum esset contentus et episcopus
hoc acceptauit valebit. et non potest exi
gere de ceteris portionem. sed si reliquit
sibi absolute. tunc ultra portionem sibi
deputatam potest adhuc sibi portionem
suam eligere. sed si constiterit q̄ testator
in fraudem modicum legavit episcopo
vt per illud modicum defrauderetur ab
alijs. tunc eps adhuc potest exigere por
tionem per c. officij. eo. tūm. Sciendum
tamen q̄ licet fm̄ antiqua iura episcop

vel alij inferiori si potuerit deducere suam
portionem canonicam de relictis seu le
gatis monasterijs de ordine minorum
ad usum diuini cultus spectantibus vt
ad calices vel alia ornamenta. hodie ta
men potest. vt habetur in cle. dudum. et
sepulturis. in. §. verum ne parochiales
ecclesie. et. Item qui non implet vo
luntatem defuncti tota hereditas est sibi
auferenda. per ca. licet vniuers. de vo. et
vo. rede mp. xi. q. i. Siluester. Scdm̄
leges tamen hoc obseruatur in extraneo
herede. Licet enim filius heres patris non
adimpleat voluntatem patris defuncti
non ideo perdit totum sed seruat ei le
gitima portio. C. de fideicom. auten.
hoc amplius. Item si aliquis legavit
monasterio sancte marie decem. sed nō
determinauit certificato cum plura sint
monasteria sancte marie. dabitur pau
periori ar. in auten. de eccle. titu. §. Si
quis in nomine. col. ix. Item si quis
legavit seruum in aliena prouincia con
stitutum expensis heredis non legatarij
queritur suus. ff. de le. i. cum suus et l.
se. Item si testator potest imponere pe
nam heredibus si non paruerint eius vo
luntati. dummodo non sit turpe aut inbo
nestum quod precipit insti. de le. §. pene
quonia nomine. et §. vlt. facit. l. vnica.
C. de his qui pene nomine in testamen
to vel codicillis reliquuntur. Item si
ex testamento non adeatur hereditas et
fuit legatum. nisi ita sit legatum q̄ a ve
nientibus ab intestato presente legatū
tunc enim ab heredibus petendū est p. l.
eam quā. C. de fideico. Similiter p̄sta
tur legatū cum testator dixit si non valz
vt testamentum valeat tamen iure codi
cillorum vel etiam quādo legatum ē cō
iuncte p̄sone factum. Item quādo vna
res pluribus legatur quilibet habet ibi
ius nisi appareat alia voluntas testator

ff. de le. i. Si pluribus Et dicit bartolus
 ibidem. q̄ licet homo posset omnia
 bona sua consumere cum sanus sit tamē
 in morte non potest filios vel nepotes p̄
 terire in sti. de inoffi. testa. per totum ⁊
 per c. de his. extra de sepulch. Item cui
 vna res duobus legatur coniunctim li
 cet alter eorum in rerum natura non sit
 tamen tota res alteri coniuncto debetur.
 vt in. l. Si duobus. ff. de lega. i. C. de
 cas. tol. l. vnica. §. i. Et autem dicit si
 sperabatur ille secundus fore in rerū na
 tura pcedat lex. vel si fuerit tempore tes
 tamenti conditi. sed si non sperabatur i
 rerum natura. nec fuerit tempore testa
 menti. Pars eius pertineat ad fiscum
 allegans legem. Item veniunt in. §. q̄z
 autem. ff. de pen. heredū. Item qui
 scienter soluit ex minus solemni testamē
 to defuncti alimenta in eo alicui legata.
 per terminuz tenetur ad prestandum ea
 ad futurum. quia secutus est voluntate
 defuncti. Casus in. l. i. C. de fideicom.
 Similiter si quis scienter soluit ea que
 minus solenni testamento per fideicom
 missum legata sunt. Si quis ergo sen
 serit se grauatum voluntate defuncti nō
 prestet vt dicitur in. l. secunda. eodem
 titulo. Item si testator vni quem
 primo nominauit fundum legauit ⁊ eū
 dem fundum alteri postea legauit demū
 eundem fundum primo iterum legauit
 tō. licet prius bis nominatis fuerit ta
 men ipse vnam alter alteram medieta
 tez habebit. vt. l. cum questio. in. §. sed
 aliam. C. de l. Similiter dicitur si q̄s
 inuenit institutus in duodecim. alius i se
 ptem vncijs videtur testatorem primo
 id admisisse quod alteri legauit Itē
 si claudius legauit mihi alimenta ⁊ ves
 timentarium quousq; moreretur. tunc licet
 claudius moriatur. post mortem tamen
 eius mihi legata debentur. vt. l. prima.

C. eodem titū. ⁊ legataris subtrahēs
 rem legatam perdit eam eodem titū. nō
 est dubium ⁊. l. Si legatarius.

Item legato fundo instructo bo
 mines mancipia pecora ⁊ vna ibi exor
 ta non venalia sed mansua ⁊ cetera que
 in fundo sunt agri stercozandi causa di
 cuntur legata. vt. l. prima ⁊ secunda. C.
 de ver. signi. Similiter illa dicuntur le
 gata que maiore parte anni ibi sunt mā
 sura vt eodem titū. de lamionis vbi di
 cit lex semota carne mensas pondera fe
 ramenta que laniente carnis causa pre
 parata ⁊c. Item trutinellas cultros
 colabras instrumento relinquimus

Item legari potest res que non est in
 rerum natura si modo futura est. veluti
 fructus qui in illo fundo nati erunt. aut
 quod ex illa ancilla natum erit. vt in sti
 m. c. §. ea quoq; res sic ergo legari pos
 sunt ea que sunt vel ea que non sunt. s;.
 futura sunt. Sed que non sunt nec fue
 runt nec erunt legari non possunt. vt in
 sti. de inuili stipu. in principio. Si
 vero dubium est an res legata tempore
 testamenti sit in rerum natura nata puta
 an homo legatus viuat agi quidam po
 test ex testamento sed officio iudicis cau
 tio interponitur. vt cum heres rem perse
 cutus fuerit ⁊ nactus legatario restitua
 at. vt. ff. de lega. primo. l. seruo legato.
 §. vltimo. Ideoq; si tempore testamen
 ti seruus legatus esset in fuga vel longi
 quo absens heres debet prestare operam
 vt eum requirat ⁊ prestet ⁊ sumptus in
 eam rem debet impendere. Si autem
 seruus legatus post testamentum factū
 fugerit viuo testatore. impensa debet
 reddi periculo legatarij. quia rem eo lo
 co debet prestare heres in quo a testa
 tore est relicta. vt. ff. de le. i. l. Cum ser
 uus legatus. ⁊. ff. apud iulianum. ⁊. l.
 Si seruus legatus. i. Rūso. Et illud

quod dictum est quod ea que sunt legari possunt sunt tamen si talis res sit cuius non sit commercium nec ipsa debetur nec eius estimatio. ut si quis legauit templa vel basilicas vel que publicorum sui deputata sunt et sic de alijs rebus in quibus non cadit commercium. preterea nec duorum portalia possunt legari. verum etiam in eorum portalia. ut iura et seruitutes. Preterea notarius potest alteri legare rogationes sententias etc. Item in instrumento pictoris legato veniunt cere colores penicillali cutozia et ongille. Similiter in instrumento piscatoris veniunt nasselle que piscium causa capiendorum compate sunt et piscatores. Similiter in instrumento balneario legato balneariorum contineri cum balneo sine balnearioribus visum suum prebere non possunt. ff. eo. tit. l. pictoris. Item succurritur heredi si eade res sepius in testamento fuerit legata iatis est causa semel prestari. ut. ff. de le. ij. l. mephius. §. cum. Si autem eadem quantitas in eodem testamento sepius legitur deberi poterit sepius. si legatarius eius denissimis probationibus ostenderit. testatorem multiplicare legatum, voluisse. sed ubi in diuersis voluntatibus vel codicillis vel vno testamento et alio codicillo eadem quantitas sepius legitur sepius debetur nisi heres probauerit testatorem voluisse legatarium esse contentum vna earum quantitatibus ff. de le. i. l. plane §. si eadem. et ff. de le. ij. l. sempromius. ubi dicitur si due tabule testamenti eodem tempore exemplarij causa scripte sint in vna centum et in altera quinquaginta auri legari in titium heredi parendum est. Ido utrumque legatum nullo modo debetur. sed in quinquaginta aurei. Item qui duos habet seruos vnum ex his legando et non apparet quem testator notauerit electio erit legatarij. facit lex

qui duos. ff. de lega. i. exemplifica de duabus vaccis vel equis et hoc fauore vlt. voluntatis. nisi verba testatoris prolata essent ad heredem ut sic dixit testator. Tibi fili mi vnum ex seruis meis rogo ut tradas Ticio proculi. tunc electio est heredis. Secus cum quis plures seruos habuerit eiusdem nominis et vnum ex his legauerit. is quem tunc heres elegerit prestabitur in. l. Si quis a filia. §. si quis plures. Sanchos. ff. eodem tit. Item si vni ex duobus eiusdem nominis existentibus d' amicis testatoris res aliqua legatur et cui ex illis. legatum datum sit dubitetur. eligere debet heres cui soluat ut ab eo defidatur. per. l. Si quis seruum. §. Si inter duos. ff. de lega. secundo. Item cum testator ita legauerit uxori ut tantam partem quantum vnus ex filiis de hereditate paterna seu testatoris consequeretur. prout scilicet testator ipsis legasset partes inuales prestabitur ei tanta quanta minoris partis legatum se extendit. Ratio ne cum maior portio ei soluta fuerit. alter filiorum minus obtineret quanta d' bita iure nature cum tamen in patris potestate damnatus non esset. Casus in l. qui concubinam. in. §. Cum ita legatum. ff. de lega. tercio. Item usufructus bonorum minoris donec ad vice simum quintam annum peruenerit legato legatario non extinguitur minore mortuo ante vice simum quintam annum. sed durabit ei usufructus donec curricula predicti temporis effluxerint. Sed si legatarius viuo minore ante vice simum quintam annum atigerit mortem extinguitur usufructus nec ad heredes eius usufructum transmittit. Casus in. l. ambiguitatem. C. de usufructu et habitatione. Item si quis vero in genere legatum vitum frumentum vel oleum non dicit

legasse vinum gallicum aut oleum preciosum, sed generale vinum terrestris ut habetur in de. non potest de procuratoribus in glo. **I**tem si legatus hoc modo sit legatus tali omnes equos meos preter griseum vel gradatum omnes equi veniunt persolventi tempore griseo vel gradato. **S**i vero sit his verbis lego illi omnes vineas meas preter asinum quem onerasti atque vineas remisi omnes vinee veniunt et cum hoc asinus persolvende. Ratio primi quod his verbis exprimitur voluntas profertentis. Si enim voluisset ipsum habuisse omnes equos non expressisset preter quod ibi capiatur exceptiue, quia ponitur inter res eiusdem speciei vel generales. Ratio autem generalis secundi est. Cuiuslibet preter cadit inter res omnino separatas et distinctas diuersarum specierum, merito capiatur inclusiue et augmentatiue. Nam si testator non voluisset legatarium habere omnes vineas et cum hoc asinum, frustra expressisset preter asinum cum suffecisset lego illi omnes vineas meas. **C**apiatur etiam preter coniunctiue interdum ut plerumque solet fieri in dispensationis materia, ut in ca. vudum, de electi, per Anno, et in l. actionis, C. de transacione, et in regula pactum de regulis iuris li. vi. **I**tem si dixit testator exheredo filium meum Iohannem, et duos filios habuerit hoc nomine eo quod specificauit quem notauerit et cum exhereditatio sit odiosa, nullum exhereditauit. Et hoc perpendiose iudicibus de legatis recollecta sufficiunt.

Capitulum. viij.

Mortis enim quam
to breuius fieri potuit de successio-
nibus ex testamento dictum est. **N**unc vero
relatiendum est de successioibus ab i

testamento. **S**ed quoniam plerumque in huiusmodi successione distinctio graduum et eorundem computationum in arbore consanguinitatis et docetur prequiritur. **I**tem quod superficialiter in partium ut mater a successione lucidius humanum quidem cerebrum subintrare valeat, arboris noticiam expedit primum enodare. **G**eneralis enim cognitio ipsius consistit in his videlicet quod sciatur. **Q**uid sit consanguinitas, quid linea, et quot sint eius species. **I**tem quid sit gradus et qualiter persolventur esse in gradu. **C**onsanguinitas est vinculum diuersarum personarum ab eodem stipite descendenteum carnali propagatione contractum. **L**inea est ordinata collectio personarum consanguinitate coniunctarum ab eodem stipite descendenteum diuersos gradus continens et eos ab unitate stipitis sui numeros distinguens. **L**inearum tres sunt species quedam est ascendenteum et continet illos a quibus originem traximus, ut pater mater auus proauus et cetera. **D**escendenteum est illa que continet illos qui duxerunt originem a nobis ut filii nepotes pronepos et cetera. **T**ransuersalis est illa que continet illos qui non duxerunt originem a nobis necnon ab ipsis, ut frater soror eorum progemes ut, xxxv. q. v. primo gradu. **G**radus est quedam habitudo sine instantia personarum facta ad inuicem collatione ad communem penem que cognoscitur quanta generationis distantia duarum personarum inter se differant. **I**tem persone que distant equaliter a prima penem dicuntur esse in gradu et facere gradum, que vero inequaliter dicuntur distare gradu, ut, xx. q. v. primo penem. **I**tem canonicam computationem in linea transuersali facias per istam regulam. **Q**uoto gradu distat quis ab aliquo superiore eodem distat a quolibet descendente ab eo per aliam lineam vel quod lineam equalitatis, postea pro numero

personarum gradus apponitur. hec regula habetur in c. q. dilecto. de consan. et affi. Incipit igitur a prima superiori cellula. s. Abauus que distat a trunco quarto gradu. igitur pro patruus qui descendit ab abauo per aliam lineam scilicet quarto et sic communiter facit per alios. Sic pro patruus et pro auus sunt duo fratres et sunt in primo gradu. igitur auus filius proauis distat secundo gradu a patruo. Pater ergo truncus quarto. Similiter filius pro patruis distat quarto a trunco. probatur quia filius pro patruis et auus sunt duo nepotes. igitur in secundo gradu. quia sunt filij duorum fratrum qui sunt in primo gradu. igitur pater distat a filio pro patruis tertio. truncus quarto. Similiter nepos pro patruis distat quarto a trunco. probatur nepos pro patruis et pater sunt nepotes igitur sunt in gradu tertio. quia sunt filij duorum nepotum: qui sunt in secundo gradu. igitur truncus distat quarto. Similiter nepos pro patruis cum trunco est in quarto et in linea equalitatis que continet omnes personas equaliter cum eo descendentes. probatur sunt duo abnepotes. ergo sunt in quarto gradu. quia sunt filij duorum nepotum: qui sunt in tertio. ascende et ad proauum qui distat a trunco tertio gradu. igitur patruus magnus qui ab eo descendit per aliam lineam. similiter tertio proinde consobrinus tertio et filius eius secum in tertio in linea equali. Deinde per numero personarum adijciatur gradus et in probatione ista procedit ut prius. Quia patruus magnus et auus sunt duo fratres. igitur in primo gradu. pater distat secundo. truncus tertio a patruo magno et ita de alijs. Hec probatio colligitur. xxxv. q. v. ad sedem. Ad inueniendum igitur gradus consanguinitatis secundum utrumque dicitur Jo. an. in arbore tolle banc magistrat

lem regulam ascendenti et descendentem. Quot sunt persone de quibus queritur computatio intermedijs vna tempta tot sunt gradus inter eos. Et intelligitur illa regula quando vna persona continue descendit ab alia. Et sic non sequitur petrus cuius habet duos parentes. iij. auos. viij. proauos. et igitur toto gradu distat. Regula collateralium in linea equali quod toto gradu distat quicuis eorum a communi stipite toto distant inter se. et hoc secundum canonicam computationem. Secundum leges vero quoto gradu quicuis eorum distat a communi stipite toto duplicato distant inter se. Regula de linea collateralis in equali est quoto gradu quis eorum remotior distat a communi stipite. toto distant inter se secundum canones. secundum leges vero quot sunt persone stipite tempto tot sunt gradus. Sciendum secundum legem computationis quolibet persona facit gradum. unde filius et filia faciunt duos gradus. Secundum canonicam vero computationem due persone faciunt vnum gradum. Ratio quia in legibus propter hoc assignantur gradus. ut de rebus vel successio ab vna persona ad alteram inter consanguineos deferatur. Et qui ab hereditate non possunt deferri nisi ab vna persona in alteram. Non in singulis personis singuli ponuntur gradus. sed in canonicis propter hoc computatur gradus. ut demonstratur usque ad quottum gradum nuptie celebrari debent. Et quia nuptie inter duas personas fiunt. Ideo canones duas personas in vno gradu ponunt. ut. xxxv. qone. v. ad sedem. Sciendum de persone coniungi non potest matrimonialiter. nata soror neptis matertera fratris et vxor. Et patrum coniunctio natus pro uigni nouerca. Uxorisque soror pro uigni nata nurusque. Atque soror patris coniungi lege vetantur. Nec patris cum his dispensat. Et de hoc

cap. litteris de resti. spoli. in glo. **C**asus
 quibus impeditur matrimonium contra-
 bendum et dirimitur tractum. **E**ror
 conditio vultu cognatio criminis. **C**ultus dispa-
 ritas vis ordo ligamen honestas. **S**i sis
 affinis si forte coire nequibus **C**asus in
 quibus soluuntur sponsalia de futuro **D**u-
 tis assensus absentia siue iuentis. **F**a-
 ctus affinis vel altera copula carnis.
Crimen religio seu mala conditio. **S**i
 lesura grauis sponsalia soluta in istis.
Affinitas est proximitas personarum ex car-
 nali commixtione proueniens omni carere
 parentela ex carnali commixtione. **C**or-
 relarie sequitur quod affinitas contrahit
 tam per legitimum quam per fornicarium con-
 tum. vt. xxxv. q. ij. nec eam. et c. discreti-
 onem. de eo qui cognouit consanguine-
 am. et c. fraternitati. e. ti. **E**t dicuntur af-
 fines quasi ad alterius fines tendentes.
Nam sicut ego et uxor mea sumus in pri-
 mo genere affinitatis. sic soror uxoris
 mee est affinis mihi in primo genere et
 primo gradu. **G**enus affinitatis inueni-
 tur secundum hanc regulam. persona addita per
 sone per carnis commixtionem facit gen-
 us affinitatis et non gradum. **U**erbi gratia. fra-
 ter meus ducit uxorem cui admiscetur
 carnaliter. per hanc carnalem copulam
 oritur primum genus affinitatis inter ux-
 orem fratris et eius sororem que est ex alio
 latere. **I**tem da uxores istis tribus que
 descendunt ex fratre ut fil. nep. pronep.
 quibus coniungantur per carnalem copu-
 lam oritur primum genus affinitatis in-
 ter eas et sororem fratris. **E**odem modo ex
 alia parte uxoris soror nubat viro cui
 coniugatur carnaliter per hanc carnalem
 oritur primum genus affinitatis inter vi-
 rum uxoris et fratrem uxoris ut prius.
Item gradus inuenies per hanc regu-
 lam. persona addita persone per carnis
 propagationem mutat gradum et non

genus. **U**erbi gratia. **F**rater ducit uxorem
 illa est affinis sororis fratris in primo ge-
 nere et in eodem gradu in quo frater est
 ei consanguineus scilicet in primo. quia cum
 non fuit carnis propagatione non est muta-
 tus gradus. **A**dde sorori personam per
 carnis propagationem. scilicet filium ista mutat
 gradum. igitur atque uxor fratris in
 secundo gradu genere non mutato. **A**d
 de aliam personam. scilicet nepotem illa simi-
 liter mutat gradum et non genus. igitur
 erit uxor fratris in tercio gradu in primo
 genere affinitatis. **E**odem modo copu-
 labis gradus ex alio latere quod uxor soror-
 is est affinis fratri et sue successori in pri-
 mo genere in eodem vel diuersis gradibus
 ut dictum est. **I**tem omnes consanguinei
 uxoris sunt affines viro in primo gene-
 re affinitatis. et in eodem gradu in quo sunt
 consanguinei uxori et contra omnes san-
 guinei viri sunt affines uxori in primo
 genere affinitatis et in eodem gradu in quo
 sunt consanguinei viro. **C**onsanguinei ve-
 ro viri et consanguinei uxoris inter se non
 sunt affines. unde pater et filius possunt
 ducere matrem et filiam et duo fratres du-
 as sorores. e. o. ti. super bis. **I**tem om-
 nes mariti consanguineorum meorum sunt
 mihi affines in primo genere affinitatis
 et in eodem gradu in quo uxores eorum
 sunt mihi consanguinei. **I**dem et per
 omnia intelligas de uxoribus consan-
 guineorum. **H**ec omnia comprobantur.
 ticesima quinta questione quinta. por-
 ro autem. patet per hoc quod uxores duo-
 rum fratrum vel aliorum consanguineo-
 rum non sunt affines. quia olim atque
 habent in secundo genere affinitatis quod
 hodie sublatum est. **I**tem prohibi-
 tio de secundo genere affinitatis et ter-
 cio reuocata est et proles suscepta ex se-
 cundis nuptiis potest cognationi prio-
 ris coniugis copulari. **L**icet olim non

poterunt eo. si. Non debz. Hoc sic int
tellige frater meus habet uxore eo mor
tuo. relicta sua nubet alij et prolem gignit
illa proles non poterit copulari cog
nitioni prioris mariti propter publice
honestatis iusticiam. nam hoc modo re
uocatum est. Sed alia publice honesta
tis iusticia que e de sponsa. de futuro ad
huc manet. **I**tem qui ignoranter so
rorem uxoris sue cognouit putans eam
esse uxorem suam. iurabit qd hoc in sci
fecerit et tunc ab uxore eius non separa
bitur sed reddet debitum et exiget Illave
o sine coniugio maneat. xxxiiij. qone. i.
in lectum.

De successione ex intestato quod
sequitur seruandū est pro lege et de suc
cessione ex i testato. superius dictum e.

Legitimi et naturales.

Primi gradus tantum equaliter succe
dunt siue sint masculi siue femine siue i
potestate consulti siue non. In autem.
de heredi. ab intest. veni. §. reliquū. et §.
nulla. col. ix.

Ultioris gradus tñ. i. non filij tunc
succedunt per stirpes in infinitum siue i in
equali tñ siue in equali iure representans
nonis seruato. Insti. de heredi. que ab
intesta. deferuntur. §. Item si ex duobz
Primi et vltioris gradus simul. tunc
omnes primi gradus succedunt et exclu
dunt alios. Sed si aliqui sint premoz
tñ eorum filij succedunt cum alijs p stir
pes in infinitum. **N**on ex alijs succede
re non possunt vt insti. de here. que ab i
testa. dese. §. finali. et §. cum filius.

Legitimi tantum.

Spirituales vt ex sacramenti donatio
ne vel illius detentione. et non succedunt
talibus parentibus cum ista generatio
respiciat eterna et non temporalia. xxx. q.
vij. puenit. **A**doptati ab auo mater
no vel paterno tunc itez vt in membro

precedenti **A**b alio puta a patruo vel fra
tre vel quocumqz alio. tunc succedunt si
morti tempore ipsius patris non sunt em
cipati. vt. l. cum in adoptionis. **C.** de ado
pti. **A**rrogatus tamen filius hēt omnia
iura sicut filius naturalis et legitimus

Naturales tñ.

Ex simplici coym. Legitimati per
principem vel marchionē subsequētes
et succedunt. extra qui si. legit. c. per. ve
nerabilem.

Non legitimi. In bonis maternis svi
stincte succedunt cum alijs naturalibz et
legitimis. nisi mater sit illustris. l. Si
qua illustris. **C.** ad se. consul. orphi. in
si. eo. n. sed nouissime.

In bonis paternis non succedunt nisi i
duabus vncijs cum matre sobole vel cō
iuge non extantibus. vt in autem. licet.
C. de natura. li. **E**x damnato coym et hz
omnes doctores non succedunt in sti. ad
se. consul. orphicia si. §. nouissime.

Permixti.

Naturales et legitimi. naturales tñ
et legitimi tñ. **T**unc legitimi tñ vide
licet arrogati percurant cum naturalibz et
legitimis et naturalibus tantū legitima
tis. et naturales tantū excluduntur vt
dictum est. **F**ilij tamen secundi matris
nij non succedunt cum primis in bonis
acquisitis constante matrimonio prio.
in. l. femine. **C.** de secundis nuptijs. sic
nec filia in re feudali existente masculo.
Etiam si de hoc pactum factū sit. vt in
autem. de suc. feudi. in. §. hoc etiam col.
x. **N**ec etiam vir legitimus tantū. nec
legitimatus prosequens matrimonij
sine speciali mentione. **C.** ad se. in autem.
In successione. **C.** de suis et legitimis
libe. i.

Nonum capitulum

Ex autentico vt cum de appellationi
bus cognoscitur §. causas. coll. octaua.

Similiter per nota. in c. quinta uallisi glo. de iureiurā. colliguntur quidā casus in quibus parentes solent exheredare filios ut patet in his metris. **H**is septem causis pater filiorum exheredabit. **P**arentes feriat. vel verbum graue sibi dicat. **C**rimen accusans. veneno si potat illos. **D**emit in eos fures et negligit illos. **I**mprobis associet dilectam si patris amet. **N**on fideiussit pro patre vel hoste redemit. **T**estari prohibuit vel arena si se immiscet. **N**on oratorus vel filia luxuriatur.

Casus in quibus filii exheredant parentes. **S**ed pater et octo filii cum spernit honorem. **A**ccusat filium veneno si potat illum. **C**oniunctam filii diligit. testariq; verat. **F**urentem negligat. **C**aptum nec hoste redemit. **C**onsorti vite crudeliter insidietur. **N**otandum ex autentem. de nuptiis. §. in gratitudinem col. iij. colliguntur tres casus in quibus frater potest exheredare fratrem. **P**rimus cum frater procurauit mortem fratris.

Secundus si criminaliter actionem contra eum duxit. **T**ercius si sine substantie in fratrem coniecturā procurauit. ut vellet sibi facere incendium vel simile quo casu eius portio ad alios fratres et adiuuantes pertinebit. **E**nde fratre decedente ab intestato succedit pater cum alijs fratribus temporis casibus exheredationis ut dictum est.

Compendiose cum visum sit de primis duabus officij notariatus partibus. **P**ostremo videndum est de eius tertia parte principali que consistit circa instrumentorum confectionem eiusdem premissa prosequendo capitula.

Capitulum primum.

Instrumentum est

Scriptura ad assertionem seu probationem alicuius rei facta vel est solennis et rite ordinata scriptura per autentice persone manum publice causa memorie facta.

Et dicitur instrumentum quia instruit. ut cap. fina. de do. et cont. vel dicitur instrumentum quasi documentum quia docet argu. xij. q. ij. **S**i quis de cleri. et c. de edendo. aut. **S**i quis in alieno.

Et c. si quis presbiterorum. de rebus ecclesie non alienandis. vel dicitur instrumentum quasi munimentum. quia munus perducens contra aduersarium. ut in c. cordi. §. post hoc de appell. li. vi. **E**t licet appellatione instrumentorum testes continentur et omne id quod iudicem instruit. ut c. peruenit. de testi. cogendis. **E**t ff. de fi. instrumen. l. i.

Tamen instrumentum in proposito proprie dicitur scriptura ad memoriam alicuius rei confecta et c.

Instrumentorum due sunt species. **N**am aliud est publicum seu authenticum. aliud priuatum. **P**ublicum seu authenticum est quod publicam habet auctoritatem cuius plures sunt species.

Nam publicum est quod per manum publicam est scriptum id est per manum notarii qui est publica persona. ut l. orphanothobos. c. de epi. et cleri. **I**tem in publicam formam redactum de presumptionibus illud. de fi. instru. c. ij. et c. inter dilectos. **I**tem quia sigillo autentico sigillatum de fi. instru. scripta. de probationibus tercio loco. **I**tem dicitur publicum quia auctoritate iudicis explicitam et authenticam. ut l. publici. c. de testa. l. finali. c. de re iud. l. **I**tem. quia iudicio scribitur apud acta publica. **E**t valet per quemcumque scripta sit. ut l. ij. c. de edendo de probationibus quomodo contra. **I**tem quinto dicitur

publicum eo q̄ habet subscriptōnē triū
vel pluriūz fm̄ canones viuentiū testiū
eniam si sit per priuatā manū scriptū.
de fi. instru. c. ij. de testi. c. i. de pba. qm̄
p̄tra. l. scripturas. C. qui pot. in pign.
ba. Et i auten. de testi. fi. §. si quid igit̄
pult caute. r. §. seq̄nti. col. ij. Itē dicit̄
publicum: quod d̄ archino publico seu
armario publico est p̄ductum. de p̄scri
ptionibz. ad audiētiā. ff. de proba.
cellus. Et generaliter omnez scripturā
dicit publicā: cui de iure vel speciali cō
suetudine credit̄. de fi. instru. cum dilect̄
ctus. r. per Innoc. c. si. c. i. Prius tū
nō instrumentum quodcūqz dicit̄ nisi
aliquo p̄dictoz modoz sit corroboratū.
Et illoz tres sunt species. Nā aliquādo
facis scripturam tibi t̄m. aliq̄n̄ alteri t̄m
aliquando tā tibi q̄ alteri. Et scripturē
quam tibi facis in p̄iudiciū alterius:
nulla fides habemr. C. de pba. l. exem
plo. r. l. non epistolis. Scripturē nō
quā facis aliq̄ p̄tra te puta creditori tuo
de eo qd̄ ab eo recepisti: credit̄ cōtra
te. ff. de po. l. publica mentia. §. si. xxvij.
q. i. omnes femine. Tibi autēz r. alijs
facis scripturam sicut est codex rationūz
maz cui interdum credit̄. ff. de edēdo.
Si quis ex argentarijs. l. quedā. §. nū
mularius. Argentarius is est qui quon
dam p̄ponebat̄ auctē publicā. vt in p̄
dicto. §. nūmularius: argēto dādo r.
recipiēdo. ad cuius fidem sicut nūc ad
fidem tabellionis recyrt̄bat̄. Idem de
nūmulario qui alienā pecuniā tene
bat̄ publica auctē. vt in dicto. §. nūmu
larius. Et habet̄ in auten. de fideiussō.
§. si. col. i. Similit̄ statim cyrographo
qui super deposito solet fieri in eadē for
ma depositario r. deponenti. Ita videlz
q̄ quedam littere per mediū incidāt:
sicut in puincia r. in dioceli norbonesi.
solet fieri. enā fm̄ naturā alioz p̄ctū

cul scripturē standum est. vt in dicta. l.
publica. r. ff. de pba. si cyrographum.
Regulariter autēz p̄fate scripturē nō
credit̄. C. de proba. l. instrumenta. r.
l. rationes. nisi contra eum qui scripsit.
r. hoc in personalibz. C. qui pot. in pig
nate. l. scripturas. nisi forte sit a testibz
non paucioribus tribus subscripta. put
latius per speculatozem in tit. de editi
one. §. nunc dicendum. v. v. Credit̄
autem publico instrumento sine omni
admiculo dūmodo illud instrumētū
appareat sine cancellatura rasura vel in
nouatione prime figure que possent sus
pitionem inducere. nec sit de letam vel
abolitū. in auten. de fi. instru. §. si nō
inoriatur. col. ij. per. c. ex litteris. r. c.
inter dilectos. e. n. de fal. c. licet. C. de
edicto diui adriani tollēdo. l. fina. §. i.
Et generaliter credit̄ instrumēto dū
modo nō sit suppositū alicui de vicijs
vel defectibus: quos ponit speculatoz ī
titulo de instrum. editione. in. §. post
mo restat videre. in ver. si. si autēz. vltz
ad verficulum opponitur autem. si vero
instrumentum non apparet suspectū in
cumbit probatio accusanti. vt. q. vltia.
actor. Dubitatur quot testes p̄iui
dicent instrumento. Speculatoz in ti
tulo de instrumen. editione. in. §. restat
videre. in. v. sed quero. allegat̄ Odo
fredum r. Ber. qui dicunt q̄ autoritas
tabellionis equipollet duobus testibz:
vt de proba. quoniam contra. C. de fi.
instrum. l. in exercendis. Licet alijs vi
deatur q̄ tribus. xvi. q. iij. §. potest. r.
alijs q̄ quinqz. vt. C. qui testamentūz
facere possunt. l. hac cōsultissima. de te
stibus. in omni. Igitur videtur q̄ qua
tor aut q̄nqz. siue inscripti siue aliq̄ t̄m
vincunt instrumentū. dicit tamē Odo
fredus q̄ consideranda est natura p̄tra
ctus in instrumento contenti. vt si sit te

flamenti in q̄ fm leges septē sunt testes
necessarij. vel codicilli in quo quinq̄ re
quirunt tunc em̄ necesse est q̄ instrumē
tum per totū dē r̄ per duos r̄ amplius re
probetur. Et sic colligitur qd̄ regulare ē
q̄ p̄t per testes p̄bati contrarium ei⁹ qd̄
instrumento publico cōtinetur argumē
to legis. cū precib⁹. **C.** de p̄ba. r̄. **C.** de
contrabenda r̄ p̄mittenda stipula. l. op
timam. §. si. qd̄ v̄z est p̄terq̄ in duob⁹
casib⁹. v̄t. **C.** ad velleianū. l. antique. r̄
C. arbitriū tutele. l. si. quā allegat glo.
dicte. l. in exercēdis. r̄ lat⁹ p̄ doctores
in. l. generaliter. **C.** de non nume. pecu.
Ite **Azo** dicit q̄ viva vox duoz̄ testiū
in nullo casu validior est publico instru
mento. sed publicū instrū validius est
duob⁹ vel plurib⁹ testib⁹. In multis tñ
casib⁹ in quib⁹ nō h̄bit p̄ter v̄m testes
r̄ instrumēta. r̄ in quib⁹ requirit̄ scri
ptura r̄ p̄batio per scripturā: quos enu
merat **Speculator** in ti. de instru. editi.
in. §. restat videre. in. d. quid si vn⁹ ex
testib⁹. Et i quib⁹ p̄ter scripura sit de
substantia. vide. l. cōtractus. **C.** de fide
instru. r̄ l. celsus. ff. de proba. r̄ magi
stralem glo. in. c. i. de censib⁹. li. vi.

Capitulum. ij.

Sciendum est
q̄ instrumentū publicū: ve
dicit **Speculator**. e. ti. duo principalit̄
v̄z p̄tinere **Primū** publicatōes. d̄ q̄b⁹
in. c. pri. sequēti. **Secundū** erit factum
sive negocium: qd̄ dicit̄ cōtractus qui
inter partes p̄trahit̄. r̄ in publicatōes
redigit̄ sive ordinat̄. sc̄z q̄ ip̄sius nego
cij tenor enarrat̄. Sunt em̄ quidā con
tractus stricti iuris. quidam bone fidei.
Et bone fidei sunt actio ex v̄dito ex em
pro locato conducto negocioz̄ gestorū
mandati depositi pro socio tutele com

modati p̄gnoratia familie hereditū de
de cōdividūdo. r̄ actio p̄scriptis v̄bis
que. i. de extimato p̄ponit̄ permutatio
hereditat̄ petitiō r̄c. prout continentur
in. c. cū venerabil. de excep. r̄ instrumē.
de actioib⁹. in. §. actionū. **Alie** v̄o actio
nes dicunt̄ stricti iuris: vt actio ex mu
tuo stipulatu arbitrio nudo pacto r̄ tras
actione r̄c. **Nec** dicunt̄ bone fidei q̄ in
eis tñ servari debeat bona fides. q̄ i acti
onib⁹ stricti iuris etiā suat̄ fides. r̄ i quo
cūq̄ p̄tractu bona fides intervenire v̄z.
per. l. bonā fidē. **C.** de actioni. r̄ oblig.
Sed ideo dicit̄ bone fidei. q̄ maxime
deberet exuberare in eis bona fides r̄ int̄
p̄trahentes. q̄ v̄ltra id veniunt etiā oīa
accessoria. r̄ ea de quib⁹ in cōtractu nō
est cogitatū. videlz̄ i p̄tractu emptiōnis
r̄ venditōis r̄ similib⁹ bone fidei. venit
etiā id: qd̄ exp̄sse nō est actū. videlz̄ a
re more qui alteri si reddidit id ad qd̄
tenet̄. **De** natura em̄ p̄tractus veniunt
v̄ana r̄ interesse: que etiā debēt refundi
Sed in actiōib⁹ stricti iuris nō venit ac
cessoriū. nec ea d̄ quib⁹ nō est cogitatū.
Poterit ergo notari⁹ sup̄ quocūq̄ ne
gocio r̄ p̄tractu a iure vel ab homīe nō
p̄hibito. prout ex sup̄iorib⁹ hui⁹ artis
alūnis. r̄ in ea incianib⁹ mediocrib⁹
claruit debite requisitis instrumēti fa
cere r̄ p̄ficere. **Si** v̄o notarius ignar⁹
iuris. r̄ sue salutis immemor extiterit.
r̄ de p̄tractib⁹ p̄hibitis instrumēta cōfi
cere seu illis interesse auso temerario at
tēptaverit. penas legales incurrit r̄ ge
bennā edificabit. **Refert** em̄ **Dostli.** q̄
notarij qui super v̄sūt. r̄ p̄tractib⁹ v̄sūt
rarijs sive alijs quovismodo in fraudēz
v̄surarum initis conficiunt instrumēta.
peritij notam incurrun. quia cum cre
antur iurant q̄ huiusmodi non faciant.
Periurus aut̄ efficit̄ infamis. r̄ p̄ d̄se
quēs testificari nō potest nec instrumēta

coficere. de testibz. Licet ex quadam. ⁊
omnis infamis tam de iure q̄ de facto
pelli debet a p̄mone siue sit dignitas
siue ordo. Nā infamibz porte dignitatū
patere non debent. in regula. infamibz.
de regu. iur. lib. vi. Neq̄ possunt esse p̄
curatores neq̄ iudices causaz. ⁊ iudi.
cum deputati. Repellunt etiā ab accu/
sando. l. qui accusare. ff. de accusatōibz.
Similiter repellunt a postulando. ff. ⁊
postulando. l. i. Predictā etiā sn̄am de
notarijs predictis approbat archidiacono
nus. x. lvi. dist. c. si. q̄d als incipit: sicut
non suo nomie. in glo. sup. vbo: alieno
noie. ad q̄d allegat. c. ex pte. de testibz.
Ad q̄d facit q̄d notat in. c. licet. ne cle.
vel mo. simili mō de quocūq̄ tracta a
iure p̄hibito notarius abstinere debet.
alioquin penaz seu penas a iure exp̄flas
se nouerit artus incursum.

Capitulum. iij.

Quequitur nunc
videre ⁊ publicationibz requi
sitis ad instrumentū publicum: quarū
regulariter sex sunt. scz annus dñi. indit
ctio. dies. mensis. loc⁹ tractus. testes
⁊ nomē tabellionis. Licz septima publi
catio in quibusdam locis ⁊ teris addi
psueuerat. scz nomen pape vel impatorz
p tpe regnantis q̄ fuit pditū instrumētū.
Sed hac septima omissa de predictis
sex videndum est per ordinē. Notandū
anteq̄ ponat ann⁹ dñi solet poni inuoc
catio nois eiusedē dñi nostri hoc modo.
In nomie dñi amē. Vel sic. In nomie
dñi nostri iesu christi. Vel sic. In no
mine patris ⁊ filij ⁊. n. amen. Hec autē
inuocatio ponenda est semp in magnis
⁊ perpetuis instrumētis. In alijs autē
breui tpe valituris. similiter. in nomie
dñi amen incipiendo. Subsequent po
nunt anni dñi qui tūc currunt incōpleti

hoc modo. In nomine domini amen.
Anno a natiuitate dñi. ⁊c. lxx. Et aliqui
dicūt: anno ab incarnatione dñi. ⁊c. lxx.
Indictione. x. vel quota tunc fuerit
anni. Dicūt autē indictio ab indicēdo
id est p̄cipiendo. Cesar em̄ augustus de
scribens vniuersum orbem sub tributo
singulis annis quindeci sibi exhibēdo
orbem in tres ptes diuisit vni p̄ti impo
suit. vt primo quinquennio daret certā
argenti quantitatem. secunde vt daret
certam quantitatem ferri. tercie parti vt
vltimo quinquēnio daret ei certaz auri
quantitatē. Et sic finitis trib⁹ quinquē
nijs. scilz. xv. annis. fiebat reiteratio ad
primum. Et p̄pterea nulla indictio trā/
scendit quintamdecimaz. Omnis eniz
indictio aut est prima secūda aut tercia
⁊ sic ⁊ alijs. vsq̄ ad quindecimā inclu
siue. Et post quintamdecimā fit reitera
tio ad primam. Et dicūt vnusquisq̄ an
nus quindena indictioe. Fuit at̄ primo
inuenta ista indictio cum fuit p̄ceptū
istud a cesare augusto trib⁹ annis āteq̄
dñs noster iesus christus de v̄gie na/
sceret maria. Et p̄pter hoc diuisis ānis
dñi per quindenos his trib⁹ adiunctis
annis: qui sup̄fuerint ostendūt indictōz
iuxta suū numer⁹. Si p̄ quindenos
dñi diuiseris ānos. His trib⁹ adiunctis
indictio certa notat. Premissa autē
vera sunt fm eos qui indictionez mutāt
in natiuitate dñi sicut ⁊ annum. Et bñ
fm modernos. Quidam tñ mutant in
dictionē. octauo kal. octobris. sicut aſi
christi aduentū fiebat: quam mutatioez
iam non curamus. Si tñ quis velit in
uenire indictioez que est ab octauo kal.
octobris fm illos vsq̄ ad natiuitatem
dñi siue ad kal. ianuarij sequentis. seu
fm alios vsq̄ ad festum incarnationis
iungat ānos domini. iij. diuidēdo eos
vt dictū ē. ⁊ sic fm eos indictio inuenit.

Circa tamen tēpus mutande indictōis regionis est p̄suetudo seruanda: qua cōsuetudine p̄siderata sepe instrumēta cōcordant: que prima facie s̄m variationē indictōis falsavident. Igit̄ notarius ea que sunt moris et p̄suetudinis loci in bone fidei indicijis seruare debet. per. l. q̄ si nolet. §. q̄ assidua. ff. de edilio edicto. Post indictōnem subsequētē ponitur dies tractus vel negocij noiando ipsam mēsem sub quo p̄inet. et quotā diei an sit primus secundus vel tercius illius mēsis in quo factū est instrumētū. Ponit̄ aut̄ dies mēsis diuersimode. Uno modo s̄m p̄suetudinez bononiē. vti hoc exemplo primo die maij. sc̄da die intrante maium. tercia die intrante maium. et sic vsq̄. xvi. Transact. autez xvi. ponunt̄ dies per dictionem exeunte hoc mō. quinq̄decima die exeunte maiuz quartadecima die exeunte maium vsq̄ ad penultimam diez. In penultima die maij dicit̄. penultima die maij. et tunc vltima die maij. et ita de singulis mēsisibus habentibz. xxi. dies. In illis aut̄ habentibus. xx. dies. similiter vsq̄ ad quindecimam per hanc dictionēz intrate. et finitis. xv. diebz̄ p̄cedunt descendēdo per alios dies cum hac dictione exeunte semp̄ t̄m̄ in prima die nō ponunt̄ intrate et in penultima et vltima nō ponit̄ exeunte. et sic obseruat̄ in regno cecilie. Alio mō s̄m p̄suetudinez modernoz et quasi oim̄ almanaz p̄uinciarū ponit̄ dies mēsis. semp̄ ascendendo hoc mō. prima die. secunda die mēsis. et sic de alijs diebz̄ mensium. Sed necessariuz est notariū scire quot quilibet mēsiū habeat dies: qui patebunt in his versibus. Junius ap̄ilis septem nouēq̄ tricenos Plus vno reliqui februzq̄ octo vicensos. Cui si bisextus fuerit sup̄addit̄ vn̄. Tercio mō ponit̄ dies in instrumētis kalēdarz

nonaz et yduū. vt colligit̄ bis p̄sibz sequentibz. Sed quia expositio horum versū longam exigeret scripturam. ad computistis relinquendum est

Sex nonas maius october iulius et mar. Quattuor et reliqui tenet yd̄ qui libet octo. Janus et augustus necnō mēsis duotenus. Denas et nonas dicit̄ habere kalēdas. Junius ap̄ilis septēber sitq̄ nouember. Ter senas retinent februis bis octo kalēdas. Iulius october mar. maius septēq̄ decem. Hortiri nomen decet has a mente sequēte.

Consequenter in instrumēto debet poni locus in quo tractus vel negociū habitus vel gestum est hoc modo. Actū bononie i palatio cōmuni vel loco tali. In stuba vel camera inferiori vel superiori loco. locum specificando. Itē post locum ponunt̄ testes aliquando per ablatiū hoc modo. Presentibus ibidez a. et b. testibz. ad hoc vocatis et rogatis Aliquādo per genitiuuz p̄cedente isto ablatiū presentia hoc modo. Acta sūt hec in presentia a. et b. testū ad hoc vocatorum et rogator. Aliquādo per nominatiū hoc modo. His acti interfuerunt a. et b. testes rogati. Ceterum licet de p̄suetudine tabelliōis in omni instrumēto apponatur q̄ testes vocati sint et rogati. Non tamen in omni tractu de iure est hoc necessarium. Solūmodo ei in testamētis et diuortijs et in p̄fessione creditoris confitentis creditum sibi solutum exiguntur testes vocati et rogati. et in alijs contractibz vbi ad probandū exiguntur testes et scriptura in superioribus p̄missum est. Notandum vbi nō est certus numerus testium a iure vel cōsuetudine diffinitus sufficiunt duotestest. cum pluralis locutio duorum numero contenta sit. Vbi autem diffinitus est numerus. vt in testamētis et in

codicillis Similit in inuētarijs et alijs
 ut habeat in summa de contractu et in
 vicijs sub rubrica. et testib. debent tot
 testes inscribi prout natura contractus
 exegerit. Post testes ponitur signum et
 nomen tabellionis cum ipsius cognome
 et eius autoritate imperiali vel apostoli
 ca sit notarius. et quod rogatus scripsit hoc
 modo. Et ego **De. de. D.** clericus ma
 gistrus. dloc. sacra imperiali autoritate
 notarius. Quia premissis omnibus et
 singulis rogatus presens interfui et ro
 gatus scripsi et c. In testamentis autez
 scribit sic. Ego **De. ac.** Quia predicta
 omnia de mandato dñi testatoris publi
 ce scripsi. Et si fuerit in comuni officio
 alicuius consistorij vel curie episcopalis
 seu alterius cuiuscumq. sit. scribat. Ego
De. ac. imperiali autoritate et c. et nunc
 comunis venerabilis consistorij talis cu
 rie et c. hoc publice scripsi rogatus et re
 quisitus. Notandum quod quidam ponunt
 in principio instrumenti omnes publi
 cationes excepto nomine tabellionis. Sed
 melius videtur quod in principio instrumēti
 ponantur ille que notant tempus illius in
 strumēti. ut anni dñi. iudicio. et dies
 et alie tres. scilicet locus testes et nomen ta
 bellionis ponantur in fine. In sententijs
 vero ponuntur omnes publicationes in fine.
 et ita sicut in modernis romane curie solum
 hodie obseruat. Et hec de instrumētoz
 publicatione dicta sufficiant. Sequitur
 capitulum vltimum de instrumētoz formis.

Capitulum. iij.

Sequitur nunc
 tenor instrumenti procuratorum
 constitutionis apud acta. In nomine dñi
 amen. Anno a natiuitate dñi. M. cccc.
 lxxiij. Indictione. viij. die vero vltima
 mensis octobris. mane hora. vij. vel quasi

Pontificatus sanctissimi in xpo patris
 et dñi. domini Sixti diuina pudentia
 pape. iij. anno eius duodecimo. In ve
 nerabilis viri. **M.** iudicis vel officialis
 curie Colonien. In meiq. notarij pu
 blici testiumq. infra scriptoz ad h. vocatoz
 et rogatoz pñtia psonaliter pstituti vel
 pstitutus **Discretis vir. M.** omnibus
 melioribus modo via iure causa sulo forma
 et ordinez quibus melius potuit et debuit
 potest et debet. fecit constituit creauit et
 solēmiter ordinauit suos veros certos
 legitimos et indubitatos procuratores
 actores factores negociorūq. suoz ge
 stoz ac nūcios speciales et generales
 Ita tñ quod specialitas generalitati nō de
 roget nec ecōtra. videlicet puidos et ho
 nestos viros. a. et b. pñtes vel absentes
 et onus pcuratoris hmoi se assumētes
 ad psequendū et ptractandū p domino
 pstitente. et ei⁹ noie causam et causas
 vertentē seu vertentes inter ipsuz dñm
 pstitentem ex vna. et quosdā a. et b. et
 et sup. ptenēta detentione quarūdā bul
 laz et instrumenti donatione aliquaruz
 domoz seu rez in tali ciuitate et oppido
 sitaz seu existentium. et eius occasione
 pnto ex altera. **Recōn.** agendum noie p
 pte ipsius pstitentis. ipsumq. et eius
 iura in omnibus et per omnia defenden
 dum. libellum seu libellos et quascūq.
 petitiones summarias dandam et recipi
 endū. dantēz et recipi videndum. litem
 seu lites pte standū et contestari vidēdū
 de calūnia vitanda et veritate dicenda.
 cum omnibus et singulis clausulis et ca
 pitulis i et sub calūnie iuramēto con
 tentis. in aiā ipsius constituentis iurā
 dum ponendum et articulādum. poniq.
 et articulari videndum. positionibus et
 articulis partis aduerse respondenduz.
 suisq. responderi petendum et obtineri
 dum. et contra positiones et articulos

partis aduerse dicendū et excipiendū replicandū duplicandū triplicandū et quadruplicandū. Iudicem seu iudices notarios ac alios quoscumque suspectos recusandū. et de nullitate processus protestandū. ipsamque nullitatis causam psequendū. Testes lēas et instrumenta necnō acta iura et munimenta in modū pbatiois pducendū et exhibendū. pducitis et exhibitis parti aduerse p̄dicendū et impugnandū. Testes p̄p̄te aduerse p̄ductos iurare recipi et admitti vidēdū et audiendū. et cōtra eorū depositiones crimina et defectus opponendū pbandū p̄cludendū et renūciandū. p̄cludi pbari et renūciari petendū et audiendū. **S**ententiam et snias tam interlocutorias quā diffinitivas ferri et p̄mulgari petendū. **A**b eisdem et earundē qualibet necnō a quolibet alio grauiamine illato vel inferendo semel vel pluries puocandū et appellendū. appellationem seu appellaciones h̄mōi p̄sequendū intinandū intinuantū et notificandū tonēs quonēs opus fuerit et videbit̄ expedire. expensas taxari petendū. **E**t super eisdem si necesse fuerit iurandū. beneficiū absolutiōis simpliciter vel ad cautelam. necnō resti. in inte. semel et pluries repetendū et obtinendū. **U**nū quoque vel plures procuratorem vel procuratores loco suo substituendū. et eum vel eos reuocandū. et onus pcuratiois h̄mōi se reassumēdū. totiens quotiens et q̄si placuerit et visū fuerit expedire. **E**t generaliter oīa et singula faciendū gerendum exercendū dicendū et pcurandū: que in premissis necessaria fuerint quolibet et oportuna. et que ipse cōstituens faceret seu facere posset si premissis omnibus et singulis presens et p̄sonaliter interesset. **E**t si talia forent que mandataz magis exigent speciale quā presentibz est exp̄ssum.

Promittens nihilominus dictis dominus constituens michi notario infra scripto tanquā publice et autēntice plene solēnter stipulanti. et stipulationē recipienti vice et nomine omnium et singulorum quorum interest seu interesse poterit quomodolibet in futurum se ratum gratum atque firmum perpetuo habiturum totū negociū. et quicquid per dictum suū procuratorem vel procuratores. aut ab eo vel eis substit. vel substitutē. actum factum dictum gestum siue procuratum fuerit in premissis seu quolibet premissorum. Releuans nihilominus et releuare volens eundem suum procuratorem: aut loco suo substituendum. ab omni onere satisfaciendi. iudicio sisti et iudicatum solui cum omnibus et singulis clausulis requisitis. in et sub iure et facti renūciatiōe ad hoc necessaria. **P**rotestās nihilominus idem dominus constituens quod ipse per quemcumque actum siue quamcumque comparationem: quem vel quam ipsuz imposterum in hac causa presentī facere coningat vel oporteat p̄pria in persona in iudicio vel extra. non intendit p̄tea dictum suum procuratorem vel ab eo substitutum in aliquo reuocare. nisi de huiusmodi reuocatione specialem et exp̄ssam fecerit mentionem. **S**uper quibus omnibus et singulis sepe dictis dominus constituens sibi a me notario publico subscripto. vnum vel plura publicū seu publica fieri et conscribi petijt instrumentum seu instrumenta. **A**cta sunt hec in Colonia in monasterio sancti benedicti. dicto domino iudice ibidem p̄audientia causarum pro tribunali sedente: ad iura reddendum et causas audiendum in loco suo solito et cōsueto. **S**ub anno domini m̄cc. iudicōe die hora et c. quibus supra. presentibus ibidem a. et b. testibus ad hoc singulariter rogatis et vocatis.

Ut compendiose singule premissi instrumenti clausulez particule elucescant. memorie ista dicenda vigilanti studio comendanda fore vtile psumum vident atq; pficuum studenti. Solet ei pmiti ante oia nomē dñi nri ihesu xpi. vt in. **In** noie dñi. de testu. 7. c. de off. pfecti prezo. aface. **In** noie dñi. nā oia i noie dñi facienda sunt. vt. xv. q. vl. nō obseruat. **Imp**ator em̄ in sui edicti initio inuocat nomen xpi dicēs. **D**eo nobis auxilium pbente 7c. **C.** de epis. 7. cle. deo nobis. **S**ubsequēter ponunt anni dñi cōes currētes tpe initij cōtract⁹ vel rei sup qua pficit instrumentū. vt. xxiij. dist. **In** noie dñi. **Q**uāq; do dicitur Anno ab incarnatione dñi 7c. **E**t hoc p̄t moxē quozū dā locozū vbi incipiūt cōputare ānos dñi ab eius incarnatione. **U**erū tñ q; anni dñi apponāt dicūt quidā hoc d̄ p̄uetudine solū inolitū nō iure iductū. **E**t tñ si nō ponant nō valet instrumentū **U**t dicit **S**peculator de instru. editi. §. breuit cōmemorem⁹. 7. ante oia. circa finē. **C**onsequēt p̄nit̄ indictō. vt probat̄ in dicto. c. **In** noie dñi. in prin. 7. **C.** de iustiniāno. **C.** cōfirmādo. in fine. 7. c. inter dilectos. §. sed cōtra. de fide instru. **E**t quid sit indictio 7 qualē inueniat̄. dictū est i. c. pri. **I**tem ponitur post hoc dies mensis 7c. p̄m cōsuetudinem regionū. vt supra dictū est de publicationibz instrumentoz. **I**tem nomē pape vel impatoris ponit̄ cū annotatōe anni sui imperij vel pontificat⁹. vt pbat̄ in auten. vt nomen impatoris p̄ponat̄ documētis. coll. v. **I**tem si etiā in principio instrumentū ponat̄ locus nō multū refert. **L**ocus tamē duplex est. scilz ciuitatis ville vel castri. **E**t etiā locus loci specialis in quo pfectus est ptract⁹ siue negociū rei de qua agit. vt notat̄ in speculo in ti. d̄ instru. editi. in. §. instrumētū

ergo. 7. item q; non est. 7. vici. sequenti. **D**icit̄ in meiq; notarij publici testiuq; infra scriptoz 7c. **E**t ibi p̄siderandū est q; noia tabellionis etiā 7 testū p̄m cōez solum curie hodie in fine instrumentū scribunt̄ h̄ modo. **E**t ego **D**e. q; p̄missis omnibz 7 singulis 7c. vt infra patebit̄ instrumentoz subscriptionibz. **L**icet aut̄ in quolibet instrumento tabellionis ex vsu apparet testes fuisse vocatos 7 rogatos **T**amē de iure nō est necessarium nisi in quibusdā casibz. vt in specu. de teste. in tit. §. i. p̄pe finem. 7. item q; si nō fuit rogatus. de quibz etiā supra. in. c. p̄xio dictum est p̄pe finem. **N**otandum tñ q; tabellio in subscriptione sua v; se dicere fuisse rogatū facere instrumentū. **E**o em̄ mortuo vel nemine recordate de rogatione instrumentū nō valeret instrumentū. **S**i aut̄ viueret 7 recordaretur valeret testimoniu ei⁹ solum. **I**ndubio tamen p̄sumit̄ temp q; notarius fuerit rogat⁹. **I**tem debet etiā p̄tinere temp⁹ rogatione instrumentū. vt in auten. de tabellionibz. §. fina. coll. v. quod debet esse idem cuz tempore celebrati contractus siue pacti negocij. **S**i enim aliud esset. puta quia ferret testimonium de preteritis nō valeret fm̄ Juno. vt in ca. ma. de cohabitatione clericoz 7 mulierum. **S**equit̄ ex hoc q; si promisit quis alicui. xxx. quibusdam presentibus 7 tabellione. 7. p̄cessu temporis p̄tinere a tabellione cōfici desuper publicum instrumentum. **L**icet memoriam testium 7 etiam verborum habeat; conficere tñ nō potest nisi prius in actu fuerit rogatus 7 vocatus. **N**am si non rogatus scriberet suspectum se faceret. ff. de procuratoribus. que c̄mnia **I**tem si negent̄ notarium fuisse rogatum. debet illud producēs probare per testes. **C.** de iure deliberand. l. finali. §. **S**i in autem dubius. **D**icitur omnibz

melioribus ꝛc. vsq; ibi: sunt vero certū
 procuratorem ꝛc. Sciendū q̄ omnes
 iste dictiones necessitate quadā cogēte
 non ponuntur. sed more romane curie
 eius stilo. quia alio sufficeret dicere om
 nibus melioribus modis ꝛ formis qui
 bus fieri potuit ꝛc. Tunc ibi ꝛcurato
 rem. vnde videndum est de septem per
 ordinem. **P**rimo quis sit procurator.
Secundo qualiter cōstituitur. **T**ercio
 quis institui potest ꝛcurator. **Q**uarto
 quis institui possit. **Q**uinto in quare
 dari possit procurator. **S**exto qualiter
 eius officium explicat. **S**eptimo quis
 eius sit effectus ꝛ qualiter finiat. **A**d
 primū respondet q̄ procurator est: qui
 aliena negocia vnum vel plura manda
 to sc̄a domino facto gerenda gratuite
 suscepit. vt. ff. e. n. l. i. ꝛ. i. q. iij. qz ep̄s
Mandatum enī exigitur in ꝛcuratore
 cōstituendo. alias iudicium redderetur
 nullū ꝛ contraria nulla. **C. e. n. l. i. c̄**
per. c. in presentia. de procurato. Sunt
 tamen quedam ꝛsone que sine mādato
 pro aliquo agere possunt prestita cauti
 one rem ratam domino habituram. vt
 sunt coniuncte ꝛsone. scilicet consan
 guinei affines ꝛ liberi. vt. ff. eo. tit. l.
 sed ꝛ hec. ꝛ. ca. nōnulli. de rescrip. Ali
 quando etiam sine cautione vt tutores
 ꝛ curatores. similiter admittuntur consores
 eiusdem litis sine mandato. **C. de ꝛsor
 nibus eiusdem litis. l. ij. per. c. Cum in
 ferzarienf. ꝛ constitutionibus.** **P**redi
 cte etiam ꝛsone ad defendendum ali
 quem etiam admittuntur sine mandato.
 dummodo satisfecerint de iudicato soluē
 do. non autem ad agendum sine mādato.
 vt. **C. eo. tit. l. i. exigendi. nisi age
 rent pro libertate vel defensione dānati
 ad mortem. vt. ff. eo. tit. l. i. sed ꝛ he
 ꝛsone. ꝛ. l. i. ij. ꝛ. iij. ff. de liberali cau
 sa. per capitalum. olim. ꝛ. testibus. ꝛ. l.**

non tantum. ꝛ. ff. de appellationibus:
Pro secundo sciendum q̄ constituitur
 ꝛcurator tam ꝛsens q̄ etiam absens
 in lite ꝛsenti vel futura pure ꝛ imppe
 tū in diem ꝛ ad diem. ꝛ sub ꝛditione
 per nunciū ꝛ epistolaz. **P**er ꝛba rogo
 mando ꝛ similia. **D**ūmodo tñ certus
 sit qui constituit ꝛ ꝛsentiat suscipere man
 datum. vt. ff. e. n. l. i. ij. ꝛ. iij. ꝛ. ff.
 mandati. l. i. **I**tem plures ꝛcuratores
 cōstitui possunt ꝛ in solidum. vt. ff. e. l.
 pluribus. tamen cū quis diuersis rem
 ꝛibus plures ꝛstituit ꝛcuratores ꝛ
 ꝛteroz ꝛstituendo. videtur ꝛhibuisse
 ꝛtorem. vt. ff. e. l. si quis. ꝛ. vltio. **A**d
 tertium respondetur q̄ ꝛterfam. liber
 homo. xxy. annozū compos mentis do
 minus vel cause. ꝛ generaliter huiōi
 queuis ꝛsona que non ꝛhibet dare
 constituere ꝛcuratorem. vt. ff. eodez
 titulo. l. mutus. ꝛ. primo. **I**nterdum ta
 men minor viginiquinq; annis potest
 ꝛcuratorem dare si est talis causa in
 qua ipse ꝛpria in ꝛsona litigare ꝛ
 sit. vt causa matrimonialis. vt in ca. ex
 parte de resti. spoliatorum. **T**utor vero
 ꝛcuratorem non dat nisi ꝛ se litem
 ꝛius contestetur. non enī ante qz tunc
 factus est dominus litis. **C. e. n. l. neq;
 tutores.** **I**dem intelligendum est de ꝛ
 lato ecclesie quoniam dominus non est
 verus ecclesie. sed ꝛꝛꝛator seu ꝛcura
 tor. vt. xij. q. i. li ꝛrius. facit. capitū.
 fraternitatem. ꝛ donationibꝛ. **A**d quar
 tum respondetur q̄ dari ꝛ constitui ꝛt
 ꝛcurator filiusfam. vt. ff. eodez tit. l.
 filiusfam. ꝛ. ipse quoq;. **I**tem omnis
 qui habet ꝛsonā ꝛ se in iudicio stādi
 ar. c. i. ꝛ ꝛobationibꝛ. **E**t ideo qui con
 stituit ꝛcurator debz esse maior. xxy.
 annorum vt. ff. e. l. si minor. **E**t genera
 liter quilibet constitui potest ꝛsente
 vel absente aduersario nisi lege ꝛ cano

ne prohibeat ut in iusto p quas per
sonas nobis acquirat. §. si. Item prohibet
milites mulieres et ille persone q rei
publice deputate sunt. Item accusatis
de crimine capitali. Interdū tamen se
mina pro parentib? admittit agere. ut
ff. eo. n. l. feminis. Ad quintū responde
tur q in omnib? causis spūalibus dari
potest procurator. ut c. i. de procura. Itē
in matrimonialib? eo. n. c. accedens. Itē
quelibet causa pecuniaria potest p procu
ratorē tractari. ut. l. vi. C. eo. n. nisi sit
popularis. qz talis p procuratorē nō po
test tractari. ut. ff. eo. ti. l. in popularib?
et. l. qui populari. ff. de populari actione
nisi cum ille constituit procurator qui pri
uato dāno ex prohibitione afficit. ut. ff.
de publicis iudicijs. l. penul. §. i. Item
si fuerit causa criminalis frustra in cerue
nit procurator. ut. v. q. iij. in criminali. fa
cit. c. de fraternitati. de procura. et. ff.
de publicis iudicijs. l. penul. Excipitur
tū causa ingratitudinis que p procuratores
tractari pōt. ut. ff. eo. ti. l. Sed et be. §. i.
Item causa criminis iniuriar in qua il
lustris persona afficit p procuratorē agi
potest. Item causa suspecti tutoris in q
potest absens defendi p alium. ut. l. cuz
solum. ff. eo. ti. Et dicit ayo legum doc
tor egregius. q licet causa sit criminalis
publica vel priuata ex q nō imponit pe
na capitalis. sed relegationis vel minor
puta remotionis ab ordine vel dignita
te constitui pōt. in ea procurator. cum et
pena relegationis infligatur absenti. Si
militer si de crimine agatur sed non cri
minaliter. sed alio modo pōt procurator i
teruenire ut c. vi. de procuratorib? et ca.
ad hoc deus. ut lite non contestata facit
c. superbia de accusantib?. Ad sextū
respondetur q officium procuratoris ē ex
equi mandatum vsqz ad finem ut expe
dit dño nisi tempestatiue renunciauerit

ut in sti. mandati. §. mandati. Ad septi
mū respondet q finit mandati procura
toris p reuocationē eius qui mandauit
per c. in pñtia de procuratorib?. Item
finitur p renunciationē procuratoris re in
tegra. ut. ff. e. l. mutari. et in sti. mādati
§. mandati. Item morte dñi vel procu
ratoris re integra finitur. Dicitur conse
quenter actorē. Unde actor est qui con
stitutus a non dño a tutore vel curato
re. vel etiam actor ad agendas vel dese
ndas causas vniuersitatis cōstitutus
ut. ff. qz cuiusqz vniuersitatis nomine. l.
Itē eo. in. §. actor vniuersitatis. Di
citur negociorū gestorē. Unde negocio
rum gestor est qui sine mandato negoti
um gemit. In sti. de obligatiōib? que
ex quasi contractu nascuntur. §. i. Item di
dicendū de factore. Dicit atqz nunciuz
specialem. Unde proprie nunci? est qui
mutatur ad vnam rem petendū. Et tal
non pōt petere aliam rem p ca. innotuit
de electione. Argumēto q simplici nun
cio credēdum est in alteri? iudiciū p c.
Cū parati de appella. et argu. c. prudentia
de offi. dele. vbi dicit q credit iurato nū
cio fideliter suū negociū adimplenti p
tra citatos. Item cū res datur certo nū
cio tūc eius est piculum cuius ē nunci?
si nuncio rem dari voluit. Sec? si misit
nunciū solum ut eum moneat ut rez si
bi in pōtēz mitteret ut. ff. pmodati. eū
qui rem. §. Si rē et duab? legib? sequētib?
Item de illis vocabulis procurator actor
nuncius gestor vice domin? yconomus
sindicus et. la. si sine habe? p panormi
tanū et p. Jo. immolā. in ca. impator de
iuramento calūnie. De iure tamē cano
nico sepe vnū ponit p reliqz. ut. i. q. iij.
saluator. si igit multa isto noie accumu
lent nō vna ppter ea procuratorū facit.
c. accedens de picipio. Notandum cuz
plures constituunt procuratores. tunc

aliquando constituntur simul et in solidum. et tunc occupantis melior est conditio ubi posterior iam non fuit procurator in eo quod prior petere cepit. ut ff. eo d. l. pluribus. Interdum plures constituntur et quibus eorum in solidum. et sic tunc frequenter subiungitur illis clausula videlicet quod non sit melior conditio occupantis neque deterior subsequens. sed quod unus eorum iceperit alter eorum proferat. que clausula diligenter a notario et procuratore consideranda est. Dicitur et ad prosequendum et sub tali clausula semper debet specificari negotium gerendum et causa que vertitur inter constituentem et suam aduersarium. Verumtamen quod interdum procuratores generaliter constituntur. videlicet ad agendum et defendendum dictam constituentem in omnibus et per omnia in omnibus et singulis causis pro eum seu contra eum contra quascumque personas. aut a quibuscumque personis motis seu mouendis et cum tali procuratorio constitui solent actores in iudiciis et syndici ecclesiarum siue capitulorum collegatarum ecclesiarum siue cathedralium. Dicitur necnon ad agendum subiungens ipsumque et eius iura defendendum et. Nam si solus constitutus esset procurator ad agendum non esset mandatarius sufficiens per c. constituti. de procuratoribus igitur debet continere actionem et defensionem. Dicitur libellum seu libellos. Unde libellus est scriptura: qua continetur res que petitur causa petendi nomen actoris et rei simul et iudicis coram quo litigatur. Versus. Quis quid coram quo iure petatur et a quo. Rite compositis quisque libellus habetur. Et quomplex sit libellus et quare debeat offerri et cuius expensis in iudiciis solet plene pertractari. Dicitur litem seu lites contestandum. unde per affirmationem actoris et negationem rei ad petitionem in iure oppositam

et responsionem rei factam fit litis contestatio per c. unicum. de lit. contestata. Requiritur etiam quod verba affirmationis et negationis preexpressa per que fieri debet litis contestatio fiant et proferantur organo actoris et rei quia libellus non loquitur neque exceptioni rei respondet. l. unica. c. de lit. contestata. Dicitur de calumnia vitanda et. Unde calumnia est quando quis scienter agit vel desistit iniuste. ut l. i. ff. ad trepilianum. §. calumnia. Unde ex quo procurator per se principaliter potest calumniari: debet et tenetur non solum in domini principalis animam. sed etiam pro priam iura reus de iuramento calumnie c. ij. li. vi. Et quare huiusmodi calumnie iuramentum prestatum et quot sunt eius calumnia plene habet in cap. ceterum in glo. ij. de iuramento calumnie. Et solent dari bec metra. Istud iure quod lis sibi iusta videtur. Et si quereat verum non inficietur. Nil promittitur nec falsa probatio detur. Et lis tardetur dilatio nulla petetur. Dicitur ponendum et articulandum. Unde positio dicitur quia super positionibus ponitur sicut super fundamento. quod eis confessatis vel negatis lis preedit vel non. de quod in c. i. de confes. li. vi. Articulus vero dicitur quia arte ponitur et artat reum ad respondendum. ut notat in c. presentium. de testi. li. vi. Dicitur et contra positiones et articulos excipiendum et. Unde exceptio est dicta quedam exclusio: que interponitur cuiusque rei actioni solet ad excludendum id quod intentione vel conceptio deductum est. Replicatio autem nihil aliud est quam exceptio et venit ex parte actoris. et ideo replicatio obicitur ut exceptio expugnetur. Triplicatio vero solet dari contra replicationem et contra triplicationem solet dari quadruplicatio siue multiplicatio ut no. in l. ij. ff. de prescriptioibus et exceptioibus. Materiā exceptionum cum speciebus earundem per

ipforum nimia prolixitate duxi omit-
tendam. Sed recurre ad specula .e. ti. q.
latissime et exuberanter ea explanat et p.
doctores instruit. et ff. e. ti. Dicit testes
liberz instrumenta et vsqz ibi vnum qz
vel plures. et quedam em ibi continent
que sunt facti vt producere testes. Instru-
mentaz munimenta ad opponendu des-
fectus et crimina et. Quedam iuris sunt.
vt beneficium absolutionis et restitutio-
nis in integz petere que directe ad offi-
cium notariatus spectare non dinoscun-
tur. sed iudici. aduocatis et procuratoribz
bus relinquendu est. Sufficit em nota-
rium in proposito scire et seruare formaz et
stilum continuato instrumentu hoc mo-
do vt premissum est. Dicitur vnu quo-
qz vel plures. Pro qz sciendum qz cura-
tor ad iudicia per libz contestatione do-
minus efficatur litis. vt. l. ante litem et
l. post litem. ff. e. titi. Et ideo post litem
contestatam potest dare alium procura-
tozem seu substituere et non ante nisi fue-
rit datus procurator in rem suam. vel ha-
buerit mandatu de substituendo certam
pensionem. Procurator tamen ad negocia
alium procuratore potest dare libere qm
cumqz facit c. i. de procuratoribz. li. vi.
Et sic habens mandatu substituedi sub-
stitutu post susceptum mandatu etiam si
eo non sit vsus: reuocare non potest nisi
potestatem habeat eu reuocandi. Igit
subiungit illa clausula. Ac eum vel eos
reuocandu et. Subiungit consequent
generalis clausula viz generaliter om-
nia alia et singula. Et procurator vigo-
re talis mandati agere potest et defendere
et dnm. non tamen ea facere que de sua
natura exigunt speciale mandatu. vt pa-
cisci iurare de calumnia transigere exige-
re mutuu et. Nec iuramenta de reze ni-
si ei libera bonoz omnia domini sui pces-
sa administrano. De illis casibus speci-

alibus mandatis affixis est bona glo. in
c. Qui ad agendu. sup verbo pacisci et
procurato. li. vi. ad qua recurre. Dicit
promittens nihilominus et non dicit
sibi legitime actum factum. et. Quia
si diceret legitime non valeret manda-
tum. quia quod etiam dolose facit procura-
tor valet et nocet domino. vt. l. Si
procurator. ff. de dolo. Et nota. in glo
l. a. i. super verbo poterat. vt lite non p-
testa. Similiter factu procuratoris do-
mino preiudicat. vt in ca. Cum olim. et
causa posses. et pprieta. Dicitur releuans
et releuare volens et. Aduertendu pro
illa clausula que est de substantia manda-
ti. Nam cum aliquis vult agere in iudi-
cio libellum seu petitiones porrigere de-
bet iudici. et per iudicem vel eius appa-
ritorem offerendus est reo. sed actor an-
teqz iudici porrigat satil dabit cum ydo-
neo fidiussore qz vsqz in finem litis pre-
seruabit in causa. eamqz per se vel pro-
curatozem suum ydoneum perficiet. et
cum apparuerit eu iniuste litem nouisse
dabit reo decima partem in libello cop-
bensam. Si vero constiterit p ipsius sa-
cramenti. i. iuramentum qz fidiussore
dare non possit: remittitur ei datio fide-
iussoris sed iuratoriā exponat cautione
et hec cautio. vt dictu est. fieri non de-
bet nisi causa moueat ex consensu. vtri-
usqz puta apud arbitros. Vel de con-
sensu parau cautione remittat. Et hec clau-
sula colligit ex autē. generaliter. C. de
epis et cle. et. l. i. C. de assertōe tollen-
da. Non est tamen absolum dicere qz
actor et reus simul prestent cautionem.
si iudici videbitur expedire ne iudiciuz
suum reddatur illusorium. Reus etiaz
anqz libellu recepit satis dare dicit qz vsqz
ad iudicem pmaedit. Refert tñ vna pil-
le se dnm ago. audiuisse dicente qz iudic-
te cautes locu no haberet puetidine

prevalente quoniam hodie iudices statim recipiunt libellum ab actore nulla dictarū satisfationum ab eo exacta. sed ab utroque. l. ab actore et reo recipiunt pignora vel fideiussores si pignora dare non possunt. et hoc propter expensas que fiunt in causis et in act. causarum. Et propter decimas litis quas iudices seculares preteritum sine consuetudinem diuersarum terrarum accipere consueverunt. Sed si iurabit reus se fideiussores vel pignora dare non posse sufficit quod fiat sicut in satisfatione dictum est actoris. De satisfationibus procuratoris autem dicitur. quod procurator actoris si de mandato eius non confiterit leuibus testibus vel alijs documentis cogitur cauere de rato. ut instituitur de satisfationibus. §. si autem. alias non audivit nisi esset iuncta persona. ut super dictum est. Si autem dubitatur de eius mandato. dicunt quidam esse in potestate rei quicquid velit recipere a procuratore actoris scilicet ut probet mandatum vel ut caueat de rato. Dominus 230 dicit hoc esse in arbitrio procuratoris an velit probare mandatum vel cauere de rato. quoniam alternativa tenetur. habet ergo facere unum quod voluerit. ff. de iure iuratum plerumque facit lex si seruum. C. de conditione debiti. Item debet cauere de reconueniendo si conuenitur dominus coram iudice eodem etiam si constat eum habere mandatum ut C. de satisfationibus. l. unica. ff. de procuratoribus omnibus. et l. non solum. Et si hanc cautionem prestare noluerit non patitur amodo aliam penam nisi quod denegatur ei actio. ut ff. de procuratoribus. §. rati. Si autem litis contestatio facta est cum domino et postea deat procurator simili modo cauebit. ut C. de consortibus eiusdem litis. l. secunda. Procurator vero rei satisfacere debet iudicatum solui siue habeat mandatum

iudicatum solui vel non. ut C. de satisfationibus. l. unica in fine. immo et si certum sit eum non habere mandatum. debet admitti prestata satisfatione predicta. ut C. de procuratoribus. l. exiigendi. instituitur de satisfationibus. §. si vero. Et hec cautio de iudicato soluendo tria debet continere videlicet defensionem cause vel rem iudicatum soluendo et tolum non adhibendo. de renunciationibus iuris et facti ut supra dictum est in secunda parte huius tractatus. cap. viij. Dicitur consequenter protestans nihilominus idem constituens quod ipse per quemcumque actum et. quia hec clausula non semper est ponenda in procuratoris nisi de voluntate constituentis quia quando quis simpliciter constituit procuratorem sine conditione. Si postea per se compareret in iudicio aliquem actum faciendo videretur suum procuratorem reuocasse. igitur ut illo actum non obstante. si vult ut maneat procurator debet clausula illa ut dictum est inseri. Secus est si quis constitueret procuratorem tali conditione scilicet quotiens conringeret ipsum abesse non dicitur procuratorem reuocasse si postea per se tractet causam. sed etiam postea iteque procurator constitutus eo absente officium procuratoris assumet. et hodie habetur i. c. Si quis de procuratoribus lib. vi. nisi de huiusmodi reuocatione expressam facit mentionem. ut dicitur ibidem. Dicitur super quibus et singulis et. Quia ut supra in declaratione eiusdem forme post principium quasi dictum est. de nullo acti notarius facere potest instrumentum nisi prius fuerit rogatus et requisitus. Debet igitur super omnibus contentis in instrumento esse requisitus et rogatus ne in subscriptione sua in fine instrumenti solita fieri ipse d. fallo pui

Subscriptio

ei contingat. Dicitur acta sunt hec. &c. de quibus supra dictum est de publicis nonibus instrumentorum.

Sequitur subscriptio predicti instrumenti

Ego Johan-
nes de S. clericus magunt.
dyoce. sacra & imperiali autoritate nota-
rius publicus. qz dictorū procuratorū p-
stitutioni creationi & ordinationi. pote-
testatis dationi promissioni reuelationi
ranbationi. Omnibusq; alijs &
singulis dum sic ut premittē agerent &
fierent vna cum prenominais testibus
presens interfuit: eaq; sic fieri vidi & au-
didi. Ideoq; hoc presens publicū instru-
mentū manu mea p-ria scriptum scripsi
subscripsi & publicavi & in hanc publicā
formā redegi. signoq; nomine & cognomi-
ne meis solitis & consuetis consigna-
ui in fidem & testimoniū omnium & singulorū
pmissorū rogatus piterq; requisitus.
Sequitur forma substitutionis a p-
curatore principali constituto.

In nomine domi

ni amen. In meiq; notarij publici te-
stiumq; infra scriptorū. psonaliter p-
stitus discretus vir N. ab honorabili vi-
ro A. &c. talis dyoce. ad psequendū no-
ne pcuratorio dicti dñi A. causam & cau-
sas vertē. &c. inter ipm dñm constitmē-
tem ex vna & quosdā A. B. & C. de & su-
pra p-ntensa detentionē quarūdam lēarū
&c. partibus ex altera. principalis pro-
curator pstitutus. put in instrumto pub-
lico mibi exhibitō ex altera parte huius
membrane scripto per honorabile virū
A clericū talis dyoce. vt prima facie ap-
pebat publicū imperiali autoritate no-
tarium de super confecto continetur. Cū
autem ulterius prosecutioni dictarū lit-
erarū & cause siue causarū minime in-

instrumenti

tendere vt asseruit posset. Honorabilis
vir A. in decretis licenciam clericum
talis dyoce. ad premissa in meliori for-
ma cū p-estatione illius clausule de sub-
stituendo alium seu alios si opus fuerit
omnibus melioribus modo via & iure.
&c. substituit transferens & transfundēs
in eum plenam et omnimodā potestatem
& facultatem sibi a dicto dño A. consti-
tute quolibet traditam datā concessā
siue attributam. protestās eum quonē
opus fuerit & sibi videbitur expedire re-
uocari. Sup quib; omnib; & singul; &c.

Sequitur instrumentū constitutio-
nis procuratoris ad petendū nomine p-
stitutionis vigore litterarū apostolicarū
vel aliarū quarūcūq; beneficium ecclesi-
asticū cum cura vel sine cura. &c. & posses-
sionem eius &c. prout in litteris contine-
tur. In nomine dñi amen. &c. psonaliter
constitutus venerabilis vir dñs A. cano-
nicus creatus magunt. ecclesie principa-
lis principaliter & p seipso omnib; ma-
lioribus &c. Ita tamē q; specialitas ge-
neralitati non deroget nec econtra &c.
Citra tamē reuocationē quorūcūq; al-
iorū suorū pcur. p eū hacten; quolib; con-
stitutorū. vic; prouiduz viz dñm A. ca-
pellanū ppetuū in dicta eccia magunt.
pntem vel absentē & on; pcur. huiōi in-
se suscipiente ad ipsi; pstituentis nomen
& p eo qsdā lēas aplicas ipi pstituenti p-
scissimū dñm nēm papā paulū. ij. &c. d-
canonicam & p-benda eccie magun. Enā
si dignitas psonat; vel officiū fuerit per-
eū de pstituentē aut p eū pcur. legitime ac-
ceptū. data rome sub an. do. vl incarnationis
dñis dñice &c. vij. kl. gēole pcessas. seu
enā pcess; sup eisdē lēis decretos & sub-
mīatos pposito dcanorū caplo dñe eccie
magū. pntādū in sinuandū ipō; q; cū eis-
dem litteris siue processibus iuxta eorū
continentiā requirēdū ac p-bēdā cū cano-

Petitio

nicatu. siue etiam dignitatem psonatuz
vel officiu hmoi in prefata ecclesia ma/
gunon. quotiens placuerit acceptandū
sibiq; per eosdem puideri petendum ⁊
obtinendū. possessionem quoq; eorūde
in choro ⁊ capitulo ⁊ locis alijs cū ple
nitudine etiam iuris canonici intraduz
capiendum ⁊ nanciscendū tam vigore
litteraz apostolicaz hmoi. q̄ etiam si p̄
bendā cum canonicatu siue etiam digni
tates psonatus seu officium hmoi p̄stī
menti ordinaria seu quavis auctoritate
p̄ferri. ⁊ sibi de eisde; puideri p̄ingeret
necnon iuramentū de obseruandis sta/
tutis ⁊ p̄suetudinib; dicte ecclesie ma/
gunē. per canonicos mihi recipiendos
de nouo prestari solitū. ⁊ quodcūq;
aliud licitū iuramentū in animā dicit
dñi p̄stimenti prestandum ⁊ subeūdū
vnū quoq; vel plures pcuratorem seu
pcuratores rē. vt supra in primo instru
mento.

Sequit̄ forma instrumenti ad acce/
ptandum ⁊ petendum canonicatū ⁊
prebendam et fordesi. ecclesie.

In nomine domi

ni amen rē. Constitit̄ venerabilis vir
dñs. B. prepositus ecclesie sancte marie
talis dioce. rē. oib; meliorib; mō rē.
videlic; honorabilibus ac puidos viros
a. b. ⁊ c. presentes ⁊ onus pcuratiōis
in se sponte suscipientes. necnon de. d.
⁊ e. aule episcopalis magū. notarios
absentes tanq; p̄ntes ⁊ quēlibet eorum
insolidū. ita q; alter altere in his exel
quendis nō expectet. necq; alius p̄ aliu
le excuset. sed q; vnus eoz inceperit alter
eoz p̄sequi valeat immediate pariter ⁊
finire dans ⁊ p̄cedens eisdem suis p̄cu
ratorib; ⁊ eoz cuiuslibet plenā liberam ⁊
oimodā p̄tatem ac mandatū speciale ad

beneficij

petendum sibi p̄ venerabiles patres ⁊
dños prepositū decanū scolasticū tot/
umq; capitulū spireñ. ecclesie de cano/
nicatu ⁊ preben. eiusdem ecclesie vacā
nibus. ad p̄ns vel impostez vacantis vi
gore quatūcūq; lēaz siue als simplici
⁊ pure puideri. ac eosdē cum omnib; ⁊
singulis suis iurib; fructib; redditib; p̄/
uenib; ⁊ obuentiōib; ac p̄suetudinib;
p̄out in talib; fieri solitū est: sibi p̄ferri
dicti p̄stimenti noīe. Stallū quoq; in
choro ⁊ locū in capitulo. necnō corpale
realē ⁊ actualē eorūde canonicatus ⁊
preben. possessionem cum plenitudine
iuris tradi ⁊ assignari. necnō de statutis
⁊ p̄suetudinib; dicte ecclesie ⁊ capitulo
q̄dēcūq; licitū iuramentū in animā ip̄s
p̄stimenti dñi obseruandū prestandū
⁊ faciendum. vnum quoq; vel plures
pcuratores rē. vt prius.

Sequit̄ instrumentū resignatiōis ca
nonicatus ⁊ preben. seu alterius bñficij
cuiuscūq; pure ⁊ simpliciter.

In nomine domi

ni amen rē. Personalit̄ p̄stimit̄ vne/
rabilis ⁊ circūspectus vir dñs. b. vne/
rabilis ecclesie Basiliē. canonic⁹ san/
mente ⁊ corpe. nō vi coactus necmetū
inductus. necq; etiā dolo fraude seu ali/
qua alia sinistra machinatōe. vt asseruit
circūuentis. sed libere sponte ⁊ ex certa
sua scia. p̄habita etiā mat̄ a de liberatiōe
oib; meliorib; rē. fecit p̄stimit̄ rē. vic/
a. ⁊ b. decretorū doctores ⁊ ecclesie Ba
siliē. canonicos. necnō reuerendissimi
in xpō p̄is ⁊ dñi. A. archiepi oratores
absentes tanq; p̄ntes ⁊ quēlib; eoz iso
lidū. Ita q; nō sit melior conditio occu
pantis necq; deterior subsequenti: sed
q̄d vn⁹ eoz inceperit alē eorū illud p̄sequi

valeat mediare et finire. Ad resignandū et dimittendū pure libere et simpliciter dicti constituentis nomine et per supra dictos canonicū et preben. ecclesie basilienſis predictę: quos ipse dominus constituens obtinuit et pacifice possedit omne quod sibi in eisdem quolibet competēs in manib⁹ sanctissimi domini nostri papę. ꝛc. seu ipsius vicecancellarij. vel illorum qui ordinaria auctoritate de eisdem ius habent providēdi aut alterius cuiuscunq; ad id potestatem habentis. Nec non ad resignationem huiusmodi nosse ipsius domini constituentis admittere petendū et obtinendū. et quod in ipsa resignatione fienda nō interueniat fraus. dolus. symoniaca prauitas. illicita pactio seu alias corruptela iurandū et quodcunq; aliud licitū et honestū iuramentū impenſū vel impendēdum et circa ea necessarium in animā ipsius constituentis prestādum vnū quocq; vel plures ꝛc. Et generaliter omnia et singula ꝛc. pmittēs inſupꝛc. Releuans ꝛc. De et sup quib⁹ obis et singulis ꝛc. Acta sunt hec ꝛc. Presentibus ibidem ꝛc.

Sequitur instrumentū ad resignandū beneficium ex causa permutacionis.

In nomine domini

ni amen et c. ad resignandū libere et pure in manus reuerēdi patris et dñi M. episcopi talis ecclesie seu alterius cuiuscunq; ab ipso dño M. episcopo super hoc potestatem habentis suā vicariā vel parochiā in M. cum suis iuribus et pertinentijs vniversis causa pmutationis fiende de ipsa vicaria vel parochia ad quodcunq; bñficiū ecclesiasticū cum cura vel sine cura et resignatione huiusmodi facta ad petēdum etiā intrandū nanciscendū et recipiendū possessionē corporalē et reale ipsius beneficij cum suis iuribus et pñen-

tijs vniuersis. ad prestandū etiā quodcunq; iuramentū necessarium et solutum prestari in premissis et ad fructus redditus et prouentus huiusmodi beneficij recipiendū et ad firmā dandum seu annuā pensionem et de receptis quitandū et pactū faciendū de vltimis nō petendo. Ipsumq; bñficiū p se vel alium seu alias regendū et gubernandū. put melius videbitur expedire Et generaliter omnia alia et singula faciēda que in premissis necessaria fuerint et oportuna. vel vnum quodcunq; vel ꝛc. Et p premissis si necesse fuerit agendū et defendēdum noīe ipsius constituentis. Et pro ipso in omnib⁹ et singulis causis et negocijs motis et mouendis tam p se q̄ contra se ptra quas cunq; psonas ecclesiasticas vel etiā seculares corā quibuscunq; iudicib⁹ ecclesiasticis vel secularib⁹ ppetentibus ordinarijs. extraordinarijs. delegatis. subdelegat⁹ arbitris. arbitratorib⁹. seu amicabilib⁹ compositorib⁹ et alijs iudicibus quacūq; auctoritate fungētib⁹. ac libellū seu libellos et quascunq; petitiones summarias ꝛc. Et generalit̄ omnia alia et singula ꝛc. pmittēs ꝛc. releuans ꝛc. Sup quib⁹ omnibus et singulis ꝛc. Acta sunt hec ꝛc. Presentibus ibidem. ꝛc.

Instrumentū insinuationis pcessus cuiusdā seu quarecunq; aliaz leaz

In nomine domini

ni amen. et c. psonaliter constitutus et c. discretus vir et c. procurator M. procuratorio nomine discreti viri A. talis dyoce. insinuauit notificauit legere pmisit et publicauit quosdam processus venerabiliū patrum et dominorū videlicet B. et C. eorūq; sigillis appensis roboratos litter⁹ sc̄ssimi dñi M. iserte ḡe a dicto B. dño nostro papa in cōi pauper forma sc̄e papa. ij. vl. iij. et c. sanos integros

Acceptatō

illos non viciatos nec in aliqua sui p/te suspectos put prima facie apparebāt de r super quadam gratia dicto. **A.** a sede apostolica in forma communi facta d beneficio ecclesiastico curato vel non curato ad collationem prouisionem seu q̄ uis aliam dispositionem. **R.**enerendi i xpo patris r domini. **A.** episcopi talis dyoce. spectantes protestans nihilominus coram me notario publico. r testib⁹ infra scriptis viua voce q̄ huiusmōi litterarum insinuationem publicationē r notificationem in presentia domini **A.** episcopi libentius fecisset legisset r publicasset ac insinuasset si eius presentiaz habuisset. aut cōmode vel quouis modo habere potuisset q̄ eo absente. **C.**opi am vero dictorum processuum ad āpliozem intimationem faciendā valuis ecclesie talis in **A.** rē. vbi itur ad sanctuz petrum rē. realiter affixam r ibi affixaz stare permittit infra viuinozum solennia mane hora primarum rē. **P.**rincipium autem processus de quo superius fuerit mentio erat tale. **R.**euerendissimo i christo patri ac domino sancte bas. ecclesie episcopo r omnibus alijs r singulis q̄ rum interest seu interesse poterit quomodo libet in futurum. **A.** abbas sancti Petri salceburgen. mona. ac p̄posit⁹ r decan⁹ salceburgen. ecclesie predictae executores ad infra scripta a sede apostolica specialiter deputati. **S.**alutem in dño. **E.**t mandatis apostolicis firmiter obedire. **E.**t finiebatur sic. **D.**atum bas. rē die tali mensis talis. rē. pontificatus sac̄tissimi rē. **A.**nno domini rē. **A.**cta sunt ber. rē. **P.**resen tibus ibidez rē. **E.**t ego **A.** rē. quia predictorum processuum r litterarum apostolicarum insinuationi publicationi r affixiōi omnib⁹ q̄ r alijs singulis in p̄missis factis vna cum p̄renominatis testibus presens interfui. ea

instrumenti

q̄ sic fieri vidit r audiuit. vt supra.

I.nstrumentum acceptationis eiusdē gratie.

In nomine domini

I.ni amen rē. personaliter constitutus rē discretus rē. assertēs ad sui noticiam no uiter peruenisse q̄ ecclesia in **A.** spectās ad collationem prouisionem seu quam uis aliam dispositionem reuerendi i christo patris r domini **A.** ep̄i vacaret ad p̄sens per mortem siue obituz domini **A.** vltimi r immediati rectoris eiusdē quā quidem ecclesiam sic vt premititur vel alias qualicunq̄ modo vacantem dum modo sibi r nulli alij debeat vigore gratie sue apostolice in communi pauperuz forma sibi facte acceptauit viue voci oraculo verbis modo r forma quibus p̄mit protestatione infra scripta: quorum verborū r protestationis tenor sequitur r est talis. **E.**go. **A.** talis dyoce. ecclesiam istā sancti petri in **A.** vacantem p̄ mortem domini **A.** aut alias quocunq̄ modo cum omnibus iuribus r pertinētis suis melioribus modo iure r forma quibus hoc melius fieri debz r potest vigore r auctoritate gratie apostolice per sanctissimum in christo patrem r dominum nostruz. **A.** diuina prouidentia papam sc̄dm mibi facta de beneficio ecclesiastico cuz cura vel sine cura vacante vt vacaturo spectante ad collationem reuerendi in christo patris r domini. **A.** ep̄i talis dyoce. rē. **I.**n nomine patris r filij r sp̄s sancti amen accepto sub hac protestatione q̄ si dicta ecclesia de iure mibi non debeat saluum integrum et illesum sit r remaneat mibi ius ad aliud beneficium vigore dicte gratie apostolice mibi debere r canonice acceptanduz

Et inuoco super hijs omnibus et singulis testimonium hic astantium: et precipue mi tabellio et peto ut supra premisis mihi unum vel plura conficias publicum instrumentum vel instrumenta. acta sunt et presentibus etc. Et ego. N. etc. quia predictis acceptationi protestationi testimonioz inuocationi: omnibusque alijs et singulis ut supra etc.

Instrumentum inductiois et inuestiture ad ecclesiam sic acceptatam.

In nomine domini

ni amen etc. Personaliter constitutus discretus vir etc. talis dyoc. tenens et habens suis in manibus quasdam presentationis litteras continentes de et super ecclesia parochiali sancti Petri in. G. prenominate dyoce. vacante per mortem N. pie memorie ultimi et immediati rectoris ecclesie eiusdem vigore gratie apostolice a sanctissimo in christo patre ac domino nostro. N. papa in communi pauperum forma facte per venerabilem patrem et dominum. N. abbatem monasterii sancti Petri ordinis sancti Benedicti executores principales a sede apostolica prenominate. N. specialiter deputati confectas et sigillo appeso dicti domini executoris roboratas non abolitas non cancellatas aut abrasas: nec in aliqua sui parte suspectas: prout prima facie apparebat debita cum instantia requisivit religiosum viz dñm. N. plebanum in N. ut vigore et veritate huius clause ceterum in ipsis litteris executorialibus principaliter contente. necnon ex mandato venerandi dñi. N. inferioris stirie archidiaconi mogunf. dyoce. subexecutoris scilicet vniuersis et singulis archidiaconis. archipresbiteris plebanis. presbiteris. vicarijs tanquam subexecutoribus generaliter per dictum executores subssi-

tutis quatinus ipsum de parochiali et ecclesia sancti Petri in. N. dicte dyoce. quam vigore dicte gratie infra tempus debitum realiter acceptauerat: ac executor principalis per librum ut moris est inuestiuit ad eandem etc. Voluit autem dictus. N. plebanus in. N. mandatis apostolicis firmiter obedire ad dictam ecclesiam personaliter accessit. et pulsatis campanis eiusdem ecclesie nonnullius ibidem parochianis pene vsque ad numerum certum personarum ibidem congregari fecit. Et eisdem omnibus et alijs quorum intererat omnia et alia singula in dictis litteris domini executoris principalis contenta ibidem in vulgari publicauit et infinuauit alta et intelligibili voce. et nihilominus in presentia eorum omnium predictum dominum. N. presbiterum per traditionem librorum et vestimentorum sacerdotalium calicum et clauium dicte ecclesie et oblationis: que in missa ibidem celebrata facta fuerunt inuestiuit et in corporalem possessionem et realem dicte ecclesie introduxit cum suis iuribus et pertinentijs vniuersis: que omnia predicta. N. tanquam verus rector custodienda et seruanda recepit et retinuit. Et etiam clauis domus dicte parochialis ecclesie sibi traditas per dictum subexecutores diligenter seruauit. Et nihilominus idem subexecutor eisdem parochianis iniunxit sub penis in dictis litteris executorialibus contentis habitis et promulgatis: quatinus eisdem. N. tanquam vero rectori eiusdem ecclesie pareant efficaciter et intendant et omnia iura tam spiritualia quam temporalia dicte ecclesie eidem. N. vel procuratori suo exhibeant et persoluant. Contradictores quolibet et rebelles siqui essent vel in futurum forent quod absit: sententias in dictis litteris promulgatas incidere posse fulmi-

nando et fulminatas declarando et in vulgari publicando insinuavit. Ad que omnia et singula publice facta nemo se opposuit seu apparuit contradicens. Sup quibus omnibus et singulis etc.

Ergo. **N.** etc. quia predictorum possessio nis corporalis inductioni clauium librorum et calicum et offertorium presentationi receptioni publicationi omnibusque alijs et singulis etc.

Instrumentum super litteris transumptis.

In nomine domini

ni amen etc. In meoq notarij etc. persona liter psumtis pmedabilis et gloriosus. **N.** etc. frater et preceptor domi sci Augustini siue Anthonij etc. talis dyoc. quasdam litteras apostolicas felicis recordationis Pauli pape secundi etc. eius vobulla plumbea in filis sericis rubei et flauel coloris more romane curie pentenres bullatas sanas et integras non viciatas non cancellatas: nec in aliqua sui pre suspectas: sed omni proxius vicio et suspitione carenti. vt prima facie apparebant in medium exhibuit et pduxit asserens ipm ceterosq fratres et nuncios sci Augustini vel Anthonij hmoi littere qplurimis locis ostendendis et publicandis indigere. ne igitur hmoi littere apostolice ppter pluralitatem et locoq distantiam atq viciu discrimina per ipm vel suos periculose quoq transformari seu dferri ptingerit: prefatas litteras aplicas mihi notario publico ifra scripto tradidit requirēs me sub officij mei debito: quatinus easdem lrās de verbo ad verbum nil addendo nil imutādo vel dimittēdo copiatē trāssumerē et in publicā formā redigerē: videlz vt hmoi copie siue trāssumpto sicut originalibus lrās vbiūq locoq starent: et fides adhiberē plena

ria. Quay lrāq aplicay tenor de verbo ad vbu sequit. et est talis. Pius papa secundus seruus seruorum dei etc. il scribendo vscq ad finē. Et ipsis finitis. sic scribat continuando. Post quartū quidē lrāq traditōnem et requisitionē. **E**rgo. **N.** notarius publicus infra scriptis hmoi lrās aplicas cū: ea qua tecuit reuerētia acceptā ipsas de verbo ad verbum vt premititē copiai et trāssumpti diligenti collatōe tamen cum originalibus lrās per me scā et prehabita. acta sunt hec etc. **E**t ego. **N.** etc. qz dictarum lrārum apostolicarū originalium exhibitioni vna cuz prenominaus testibus presens interfui. ipsas lrās vt premititur copiai et trāsscripti et quia collatione prehabita presentem copiam siue presens transumptum in omnibus et per omnia cuz originalibus concordare. nihilq in eo additum vel omissum fuisse aut eē quod sensum mutare aut viciare possz. intellexi reperi et inueni. **I**te o pns trāssumptū manu mea ppria scriptū in hāc publicā formā te degi. signoqz et noie meo solitis et puelitis signaui etc.

Sequitur instrumentum insinuatōnum confectum super executione lrārum executorialium

In nomine domini

ni amen etc. **E**rgo. **N.** publica impia li autoritate notarij aīo et itentōe nōnullas lrās executoria leobica tergo pscriptas vel alias etc. a venerabili et egregio. **N.** vicario in spiritualibus talis curie etc. generali. cōtra et aduersus. a. b. et c. tal dio. d. et sup occupatōe et drentōe cuiusdam decie de qdā curia. n. sita in. b. ifra limites tal dio. emanatas eiusdē etc. laico a. b. et c. insinuādū et notificādū eis in ecclesia parochiali tali etc. dum ibi missarum peragerentur solennia persona

liter accēssiui atq; in armarium eiusdē ecclesie eos p̄dixi: ipsiq; dictarū lrāp̄ effectū materna lingua coram testib; in fr̄ascriptis declarauī & exposui. Et vt ab occupatione & detentione dicte decime cessarent: ipsamq; liberam & inoccupatā dimitterent: ac de fructibus p̄ceptis & expensis factis alijsq; p̄dēnatis satisfacerent sub penis & censuris in dictis lr̄is cōtētis oibus meliorib; modo & forma quibus potui admonui & requisui. Et ne post lapsum terminū in dictis litteris p̄fixi se quouis modo de decima p̄ se vel per alios quoscunq; eorū noīe dircē vel indirecte quouis quēsto colore vel ingenio in futurū intrōmittant aut etiā sicut p̄ferretur occupent siue detineant sub dictis penis & censuris inhibui & interdixi. Juxta earundē litterarū executoria lūm p̄nēntiam vim & tenorē. Acta sunt hec rē. anno rē. Et ego M. rē. quia litteras executoriales predictas executus sum ac omnia alia & similia sicut p̄ferretur peregi & feci. Ideo hoc p̄ns publicum instrumentū rē.

Instrumētū sup̄ appellatione coraz iudice interposita

In nomine domi

ni amen rē. Coram venerabili patre & dño. M. abbate scotoꝝ rē. ac in mei notarij publici rē. personalit̄ p̄stitutus venerabilis vir dñs Johannes p̄curator p̄curatorio nomīe dñi. b. put̄ mihi notario infr̄ascripto de ipsius p̄curacionis mādato per p̄stitutionē ipsius coraz me tanq; notario pub. factam plena fides p̄stabat: habens & tenens suis in maib; quandā appellationis papiri cedula m̄o appellandi & puocandi quē etiā de x̄bo ad verbū legit in q̄ appellauit. puocauit ap̄t̄osq; petijt. ac alia fecit q̄ etiā ex ipsius cedule tenore p̄nētur

Cui⁹ tenor sequitur p̄r oīa in hec x̄ba. Ex quo in debite grauati & oppressi vt ab eorundē grauaminib; & oppressionibus releuentur illatis. iuxta sanctorū patruz instituta legitimas & canonicas sanctiones ad appellationis remedium recurrere p̄sueuerunt. Idcirco eius p̄curator continuādo appel. vsq; in finem. qua q̄ dem appellatione sic interposita & lecta p̄ factis dñs abbas volens deliberare sup̄ apostolis dandis statuit terminū. x. d̄itum a tempore interpositiois appellationis. Presentibus ibidem. a. b. & cepit tulo testibus rē. Nēnum vero tali die in loco predicto dño abbate p̄ tribuna li sedente p̄factis Johānes p̄curatorio noīe quo supra apostolos sibi debita cū instātia petiuit. Et dñs abbas ob reuerentiam sedis apostolice dixit se velle deferre sue appellationi. & vlteri⁹ cōtra dictū appellāntem procedere non velle in hac causa: & statuit terminum ad p̄sequendum eandem appellationem. iij. mēsum. Super quibus oibus & singulis rē.

Instrumētū super appellatione interposita corā notario & testib;

In nomine domi.

ni amen rē. personaliter constitutus honorabilis vir rē. pro seipso & principaliter habens & tenens suis in manibus quandam appellationis papiri cedula notam seu formam prouocacionis appellationis & apostolorum petitionis & alia in se continētē: quam ibidem animo & intentione prouocandi & appellandi exhibuit & ostēdit. puocauitq; & appellauit ap̄t̄olosq; petijt: & p̄testat⁹ fuit & alia fecit prout in dicta appellationis cedula continēbatur & continetur. Cuius tenor de verbo ad verbum sequitur. & ē. In coram vobis rē. inferēdo totum ei⁹

Insinuatio

tenorem vsq; in finem rē. Sup quib; oib; & singulis rē.

Instrumentū insinuationis appellatōnis in p̄sētia aduersarij

In nomine domi

ni amē rē. p̄sūtū honorabilis vir. **N.** canonicus talis ec. b̄ns & tenēs suis in manibus quōdā appellatōis publicū instrumentū: p̄ discretū virū. **N.** ipsialit auctoritate notariū scriptū & signatū p̄t & subscriptū tenoris istralcripti: alias p̄ cū dē d̄m. **N.** interpositū. **Q**uō quidem instrumentū honorabili viro d̄no. b. decano rē insinuavit & notificavit i mei notarij publici testib; rē. p̄sētia alicui & intelligibilis voce legere cepit in or̄tō. b. decano dixit rē. Et sic ip̄e d̄ns. b. dictū instrumentū appellatōis p̄ lecto habuit & tenuit. p̄sētia alicui. **N.** copiam dicti instrumentū appellatōnis ad manū dicti d̄ni b. decani tradidit & porrexit: quā ip̄e reuerentē accepit. Tenor ip̄o dicti instrumentū exhibiti de verbo ad verbū seq̄t. Et ē talis. **I**n nomine d̄ni amē rē. Et totū scribat cū eius subscriptione. **S**up quib; oib; & singulis rē. **I**n d̄no. b. decano rē.

Instrumentū sup insinuatōe appellatōnis p̄t nō tūc accessū ad appellatos

In nomine d̄ni amē rē. p̄sonalit p̄sūtū honorabilis vir. a. ec. sci leueri. erfordeñ vicarij b̄ns & tenēs suis in manibus quōdā appellatōis publicū instrumentū cū ipsi copia asculata p̄ discretū. **N.** publicū notariū p̄fectū subscriptū & signatū: req̄rens me sub debito officij & cū istātia debita quātin b̄mōi appellatōis instrumentū in valuis ecclē b̄tē marie rē. cū ei copia p̄ insinuatōe appellatōis ac deuolutōe cause eiusdē ad scām se dē aplicā & d̄m nostrū papā p̄dctū faciendū assignerē: cui ad appellatos retroscriptos sibi nō paterz tūc accessus ex causis le-

appellatōis

gitimis in eorū retroscripto instrumentū to p̄tētis p̄sonali insinuatōe faciendā de q̄ solēnit p̄stabat. **Q**uare ego. n. notarij publicus subscriptus ad req̄sitōez & istātia p̄fati d̄ni. a. b̄mōi appellatōnis instrumentū cū sua copia eiusdem tenoris valuis ecclē b̄tē marie erfordeñ. sub decantatōe primaz terciarū. & sic de alijs p̄ insinuatōe & deuolutōe p̄dctis debite faciendū publice affixi & stare p̄missi finit; at resp̄is instrumentū b̄mōi amōi copia vero eiusdē stare p̄missi & recessi. **S**up quib; oib; rē. **A**cta sunt hec rē. p̄ senibus ibidē rē.

Sequitur instrumentū curatorium

In nomine domi

ni amē rē. **I**n domo seu h̄tatōe venerabilis viri. **N.** i mei notarij rē. p̄sētia p̄sonalit p̄sūtū honorabilis vir. a. iuuenis minorēnis maiorē in septē annorū siue etatis oibus melioribus modo rē. potuit & debuit oia & singula acta d̄cā gesta seu quolib; p̄curata p̄ discretū p̄. fratrem ei⁹ carnalē ipsius noie. ac p̄ ip̄o in romana curia vel extra corā quibuscūq; auditorib; om̄isarijs iudicib; delegat; siue subdelegatis ordinarijs siue extraordinarijs: in iudicio & extra in quibuscūq; caus; quismodo ex certa sua scia ratificauit approbavit & collaudauit ac ea grata rata atq; firma habuit & h̄c voluit p̄ p̄sētia instrumentū. Et nihilomin⁹ cū minorēnis ess; & p̄ se h̄adi in iudicio p̄sonā legitimā nō h̄ret ac ipsi nōnulli forte vsulq; sex; hoies lites & causas mouissent & tra eū intētasent ac de p̄sētia mouerēt & intētarēt. **I**p̄e minorēnis etiā eisdē quibuscūq; alijs lites & causas mouere intēderet & p̄ se apposuit & publice dixit. **Q**uod p̄ ei⁹ etate sumarie simpliciter & de plano ip̄e d̄ns officialis vel alius iudex rē. se informaret: & ipsi p̄nominatū p̄. suū fratrem

ibidem presentem in curatorem ad exercendum ac lites et causas huiusmodi prosequendum suo ex officio et auctoritate ordinariis deputare ordinare et assignare dignaretur debita cum instantia postulavit. et in prelibatis dominis officialis vel iudex huiusmodi facite petitioni tanquam iuste et ratione plene favorabiliter annuens. receptaque per eum summaris informatione de dicto. a. minorennis etate inuenit eundem minorennem. xiiij. annorum. et maiorem septem annorum etatis sue existere. Ipseque ad lites et causas prosequendum curatorem valentem et necessario habere dictum Jobanem eius fratrem ibidem presentem et onus curationis huiusmodi in se sponte suscipiente sua auctoritate ordinaria et decreto interveniente ipsi. a. minorenni in curatorem ordinavit et deputavit. Recepto tamen primitus et ante omnia ab ipso Jobane curatore ad ipsi dominum officialis vel iudicis mandatum: et in suis manibus tactis per eum scripturis sacrosanctis ad sacrosancta evangelia solito prestituto iuramento: quod nullis agere et innulla pretermittere: ac ipsum minorennem eius res et bona ad primum et utilitate eiusdem custodire: ac inventarium de bonis et rebus eius facere: eosque et ea cum bona diligentia salvare administrare et reddere siue facere reddi computum siue rationem cum integritate restitutione loco et tempore opportunis et debitis et dicto inventario rebusque ac bonis dicti minorennis gubernatis gestis et administratis. in omnibus et per se bene ad huiusmodi curationis officium fideliter habiturum servitutum exerciturum. dantes eidem dominis officialis siue iudex et a. minor predicto curatori plenam et liberam potestatem negotia res et bona dicti minorennis presentia et futura administrandi et nomine eius coram quibuscumque iudicibus ecclesiasticis et secularibus pro recuperatione et

conservatione rerum bonorum et iurium ipsius minorennis contra personam: quamcumque ecclesiasticam siue secularem in quibuscunque causis moris et movendis comparandi agendi: eumque ac eius iura defendendi omnes et singulos terminos et actus iudiciales de iure vel iussu iudiciorum substantiales observandi quamcumque appellationes necessarias interponendi et eas prosequendi omniaque et singula prosequendi faciendi et procurandi gerendi et exercendi que in premissis et circa ea fuerit quolibet necessaria et opportuna. Super quibus omnibus et singulis. a. minor sibi a me notario publico etc. Acta sunt hec etc. presentibus ibidem etc.

Et ego. N. etc. quod predictorum ratificationi propositioni curatoris petitioni et deputationi: iuramenti prestationi: decreti interventioni: et potestatis dationi omnibusque alijs et singulis dum ut sicut premititur per prelibatum dominum officialis et coram eo ageretur et fierent una cum presentibus testibus etc.

Sequitur forma creationis notarij auctoritate vicecomitis

In nomine domini

ni amen etc. Universis et singulis presentibus litteras siue preles publicum instrumentum aut privilegium inspectoris Jo. de. G. artium magister etc. Imperialis maiestatis sacri lateranensis palatii ac regalis aule romane vicecomes palatinus per venerabilem circumspectum virum N. dei et imperialis maiestatis gratia regalis aule romane curie sacri lateranensis palatii. Comitem palatinum atque ministrum officij tabellionatus per talem etc. a. r. u. liberalium magistrum per illustrissimum et invictissimum principem dominum Federicum divina favente clementia romano rum yngarie bohemie dalmacie croacie

ficie rē. regere p̄cipaliter creatū. Cre
 amos ad infra scripta specialiter deputa
 tus. Pacem gaudiū ⁊ salutem bonāq;
 in premissis cū debita prospectione vo
 luntatem. sagax humane nature discre
 tio memorie hominum labilitate pensa
 ta ne diurnitate temporum hominū cō
 tractis ceteriq; publicis actis obliuio
 nis defectū subiacerent salubriter pui
 dere volens tabellionatus officium adī
 uenit: per quod cōtrahentium vota ⁊ vo
 luntates scribuntur: ⁊ scripturę ministe
 rio longēue seruantur posim odū in eū
 Cum itaq; discretus ⁊ sciētificus vir ar
 tium liberalium magister magunnū. dy
 ocesis clericus. in nostra presentia perso
 naliter cōstitutus nobis flexis genibus
 humiliter supplicauerit. vt sibi tabellio
 natus ac iudicatus ordinarij officij aū
 toritate predicta nobis vt premititur
 plene concessa vbiq; locorum ⁊ terrarū
 exercendum gratōse concedere dignare
 mur: ipsumq; tabellionem ac notarium
 publicum cum inuestitura solemnitatē
 bus ad hoc debitis crearem⁹ ⁊ inuesti
 remus. Cuius quidem autoritatis nos
 bis tribute: ⁊ plenarie largite litteral
 lis tenor de verbo ad verbum sequitur
 est talis. In nomine domini amen.
 Vniuersis ⁊ singulis sacri romani imp̄
 rij rē. vsq; in finem **T**otum priuilegiū
 eum notarij sub scriptiōe inserēdo Nos
 igitur Johannes vicecomes prefatus
 diei **A.** supplicationibus fauorabiliter
 inclinati. ipsumq; adhuc in nostra pre
 sentia cōstitutum: ⁊ flexis genibus id
 humiliter petētem vt preferatur: quem
 per diligentem examinationem suffici
 entis litterature ad tabellionat⁹ seu no
 tariat⁹ ⁊ iudicatus ordinarij officij ex
 ercendum benemeritam habilem ydo
 neum in debita etate cōstitutum dili
 genti examine prehabito fuisse ⁊ essere

perimus. in notarium seu tabellionem
 publicum iudicemq; ordinariū: animo
 deliberato prefata regia ⁊ imperiali. nec
 non vicecomitat⁹ nōstri autoritate: qua
 fungimur in hac parte nobis concessa ⁊
 elargita constitutum fecimus creau
 imus ⁊ ordinauimus. Necnon notaria
 tus tabellionat⁹ ac iudicatus huiusmo
 di officium sibi p̄cessimus. prout teno
 re presentium cōstitutimus facimus cre
 amus ordinamus ⁊ cōcedimus in ordi
 ne nostri creationis. quartum vel sextū
Ipsūq; **A.** cum penna calamari carta
 ⁊ birreto que tunc in nostris tenebam⁹
 manib⁹. Et per anuli aurei in digiti sui
 impositionem necnon pacis osculum vt
 moris est legitime inuestiuimus. recep
 to tamen prius ab eodem. **A.** vice ⁊ no
 mine. Serenissimi ⁊ inuicissimi princi
 pis ⁊ domini domini **F**riederici romano
 rum regis semp̄ angusto suorumq; suc
 cessorum legitime intrandum ac p̄ sa
 cro romano imp̄o fidelitate solita: nec
 non de ipso notariatus seu tabellionat⁹
 ac iudicatus officio fideliter exercendo
 corporali ⁊ proprio iuramento ad sancta
 dei euangelia tactis scripturis sacrolāc
 tis in manibus nostris per eum p̄suto
 sub hac verborum forma. Ego. a. p̄mit
 to ⁊ iuro qd̄ fidelis ero serenissimo prin
 cipi dño dño **F**riederico di grā romanoꝝ
 regi gratiosissimo dño meo: ⁊ oībo suc
 cessoribus ei⁹ legitime intrantib⁹ ⁊ p̄
 cipue vobis vicecomiti meo creāi. Necq;
 vnq; ero in p̄silio vbi piculū seu scāda
 lum eorum tractabitur: sed bonum ⁊ sa
 lutem eorumdem promouebo ⁊ damna
 eorum pro mea possibilitate auertam.
Instrumenta seu contractus quoscuq;
 non scribam in carta papirea seu veteri
 sed in membrana noua pura ⁊ munda.
Testamenta eccl̄iallos ⁊ quascunq; de
 cedentium vltimas voluntates: necnon

dicta testium confitebam fideliter et ea occulte seruabo: nec ulli pandam donec debeam: aut de mandato iudicis seu alias exigente iusticia, pro mea possibilitate promonebo, et officium fideliter exercebo et legaliter sine falsitate non attendendo munera odium fauorem vel amorem, sic me deus adiuet et sancta dei euangelia dantes et concedentes eidem. a. autoritate nobis ut superius exprimitur in hac parte concessa plenam licentiam atque liberam potestatem per totum romanorum imperium et alibi ubicumque locorum, ad instrumenta, acta, protocolia, testameta, codicillos, et alias conficiendum, exemplandum, copiandum, auscultandum, testes recipiendum et examinandum, appellationes, prestationes et exceptiones qualicumque tam in iudicijs quam extra audiendum scribendum et insinuandum. Et quolibet alia instrumenta scripturas siue contractus tam vltimarum voluntatum decedentium quam aliorum negotiorum quorumcumque inter viuos conficiendum et ordinandum et de eisdem fidem faciendum pupillis et orphanis, alimenta decernendum, cosueta et alias miserabiles personas defendendum ac in iure ipsorum conservandum necnon emancipare manumittere et adoptare volentium decreta et autoritates prestandum et interponendum: dictumque tabellionatus officium ubicumque locorum libere publice et pacifice exercendum: et generaliter omnia alia et singula domini requisiti more solito fuerit faciendum et exercendum que ad dictum tabellionatus officium quomodo libet pertinere et spectare dinoscuntur, et ad hunc premissis privilegij se in hac parte extendit auctoritas. Et quod ad ipsum tanquam ad notarium et tabellionem publicum iudicem ordinarium et authenticam personam in omnibus et singulis ad ipsum officium spectantibus quoniam ubi et quomodo locumque necesse fuerit pub

lice recurrat, et instrumentis publicis quecumque confectis et pro tempore conficiendis: publicoque signo suo signatis firmiter standum et credendum de cetero, et ubi que terrarum per sacrum romanum imperium ac alibi plena et indubitata fides: putet et quemadmodum alijs notarijs et tabellionibus publicis in talibus fides creditulitas et autoritas consuevit adhiberi in omnibus adhibeatur. In quorum omnium et singulorum testimonium et certitudinem pleniorum premissis privilegium siue instrumentum publicum per primum vicum. **A.** dicta autoritate imperiali notarius publicum infra scriptum confici subseribi et publicari mandauimus, nostrisque sigillis iussimus et fecimus appensione comuniri. **Datum** et actum in opido etc. in domo habitationis etc. sub anno etc. indictione etc. ut supra premissis ibidem etc. Et ego. **N.** quia predictae creationi ordinationi et inuestiture omnibusque alijs et singulis dominis sic ut premitatur per prelibatum dominum **Johannem** decretorum doctorem et vicecomitem coram me in huiusmodi actibus scriba fierent et agerentur etc. **Pro** hoc presens publicum instrumentum siue privilegium autoritatem ipsius domini vicecomitis in se continens de illius mandato exinde confectum: et in hanc publicam formam redegit: manuque propria mea scriptis signoque et omnibus meis solis, et presertim natum predicti domini vicecomitis sigilli appensione signavi in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus propter et requisitus

Sequitur forma testamenti

In nomine domini

amen etc. In domo habitationis venerabilis viri domini. **A.** perpetui vicarij in

A. In meiq; notarij publici rē. perso-
naliter cōstitutis idem dominus. **A.** sa-
nus mente r̄ compos rationis licet cor-
pore vt asseruit in calculo patiens rē. a-
nimaduertens q̄ vita hominis sup̄ ter-
ra more florum marcescit. **E**t q̄ homo
quotidie ad finem vite sue properat **E**t
q̄ mors hominem quotidie inlequitur
ad alias prouide considerās q̄ nihil cer-
tius morte. r̄ nihil incertius hora mor-
tis euentum huiusmodi hore timēs. vo-
lendo eundem precauere: nolensq; inte-
statis ab hac vita decedere: sed sue ani-
me salutē prouidere: ne post obitum suū
super bonis per eum relictis aliquis vale-
at discordia exoriri omnibus meliorib; rē.
quibus vtriusq; iurisdictione fieri
potuit r̄ debuit: ac iuxta sue conditionis
possibilitatem suū nuncupatiuum te-
stamentum siue vltimam voluntatem in-
nouauit edidit r̄ condidit. **I**n primis
omnipotenti deo r̄ gloriose sue genetri-
ci totiq; celesti curie animam suā lega-
uit: ac carnis materiam terre. **N**ecnō re-
uerendissimo domino. **A.** archiepisco-
po rē. x. flore. vel vnam marcā auri vel
argēti puri: vel eius verum valorem re-
liquit atq; legauit: vt ipse suū testamē-
tum dignetur si necesse fuerit |gratiosē
defensare necnon alias suū testamen-
tum fecit constituit atq; per suos testa-
mentarios subscriptos exequi disponi
r̄ ordinari voluit. prout in certis ordi-
nationis r̄ dispositionis litteris siue cartis
aut registris manu sua propria conscrip-
tis plenius videbitur contineri. **S**i au-
tem huiusmodi littere carte r̄ registra or-
dinationis seu dispositionis non reperi-
antur. q̄ tunc dicti sui infrascripti testa-
mentarij ac vltie voluntatis executores
huiusmodi suū testamentum nūcupa-
tiuum siue vltimam voluntatem exequi-
tur. prout eisdem subscriptis testamen-

tarijs melius apti r̄ anime sue salutē cō-
uenientius videbitur expedire. r̄ sicut
ipsi deo in nouissimis de hijs voluerint
reddere rationem. r̄ pro huiusmodi sui
testamenti siue vltimae voluntatis execu-
tione faciēda. similiter omnibus meli-
oribus rē. elegit nominauit. eligit r̄ no-
minat. ac fecit constituit r̄ sollemniter or-
dinauit. p̄ntis publici instrumēti serie
duos vlt̄ p̄les veros certos legitimos r̄
indubitatos testamentarios r̄ manus
deos r̄ vltie voluntatis sue executores
videlicet honorabiles viros. **B. C. r̄**
D. dans ipsis coniunctim vel diuisim
r̄ maiori eorum parti auctoritatem dis-
ponendi ordinandi r̄ exequendi huius-
modi suū testamētum. prout premit-
titur. s̄m ordinationem de manu sua fac-
tam. nolens huiusmodi testamentari-
os vltra recipienda r̄ per eum relinque-
da cuiq; obligari. de quo publice prote-
stabitur. **V**oluit etiam r̄ protestabatur
dictis testator publice q̄ si huiusmodi
testamētum non valeat iure testamē-
ti propter aliquam forsan sollemnitatem
iuris omissam. aut alia causa quacunq;
saltem iure codicillorum epistolaru vel
legatorum vel alterius cuiuslibet vltie
voluntatis. prout iure s̄ melius subsiste-
re poterit r̄ valere valeat. ac vigore ha-
beat. super quibus omnis r̄ singula rē.
Acta sunt hec rē. **P**rius ibidē rē.

Ntequā

dicam de processu
iudicij. Notandum
est quid sit iudicium
quod sunt spēs iu-
dicij. et que sint p-

rone que debent consistere in iudicio.

Unde iudicium est actus trium personarum
scilicet iudicis. actoris. et rei in iudicio confi-
sentium. Alie persone etiam quandoque
sunt necessarie in iudicio. ut sunt testes
aduocati. assessores et procuratores et
auditores. Iudex est qui iudicat de causa.
Et dicitur quasi ius datus vel dictus vel
dicens. et dicitur a iusticia: quia debet
esse iustus alias non est iudex.

Tres sunt species iudicis. Ordinarij
sunt qui habent propriam iurisdictionem
ut decani. prepositi. et epi

Delegati sunt qui utuntur iurisdictione
aliena. et qui sunt iudices dati a papa
vel legato ipsius. Delegatus autem a prin-
cipe subdelegare non potest

Arbitrarij sunt in quos partes de pben-
tu communi compromittunt

Tria sunt que impediunt aliquem esse
iudicem.

Natura prohibet surdum mutum et fu-
riosum esse iudicem

Lex prohibet irregularem excommuni-
catum. hereticum. paganum esse iudicem

Sexus et mores prohibent mulieres
esse iudices propter eorum inconstantiam

Conditiones iudicis. Iustus
veridicus. discretus. eloquiosus

Causa causabilis debet iudex fore ta-
lis.

Actor est qui agit causam contra aliquem
in iudicio

Reus est contra quem agitur in iudicio
et dicitur reus non a reatu: sed a re sup-

qua agitur. Item excommunicatus
non potest esse actor vel procurator. quia
non habet personam standi per se in iu-
dicio. Sed per alium in respondendo: sed
non in agendo. Testis est qui testio-
nium prebiter in iudicio. Unde nos-
ta que sunt.

Septem que prohibent
aliquem esse testem

Conditio ut si aliquis est servilis condi-
tionis. talis non potest esse testis in cau-
sa criminali. ut ubi de furto: vel homicidio
agitur.

Sexus: ergo mulier non potest esse te-
stis in causa criminali.

Etas: ergo puer non potest esse testis.

Discretio: ergo fatuus non potest esse
testis in causa criminali: nec furiosus.

Fama: sic infamis non potest esse testis
nec viciosus

Fortuna: ergo infortunatus vel pauper
non potest esse testis. quia presumitur quod
propter ipsius paupertatem per munera
sit corruptus. Et hoc intelligendum est
de vilibus hominibus pauperibus: quia
pauper honestus potest esse testis.

Fides: ergo infidelis non potest esse te-
stis. ut hereticus. vel etiam paganus
versus.

Conditio. sexus. etas. discretio. fama.

Et fortuna fides. in testibus illa requi-
res

Adhuc sunt aliqui modi preter iam di-
ctos: quibus aliquis repellitur a testio-
nio. qui patent in his metris iam sequen-
tibus.

Et clericus laycum. fugiat et vice-
versa.

Et consanguinei. pariterque dome-
stica turba.

Et locus et tempus. annumerantur
eis.

Impedimēta

Unde sanguinei inter se non possunt
testificari. Serui et ancille siue familia
res testimonium pro domino dare non
possunt. Laicus contra clericum non potest
Ite testes debent deponere. i. testificare
de aliquo loco vel tpe. **A**duocatus si
ue procurator est qui defendit causam pro
paccio

Plura impediunt aliquem esse procuratorem
Infamia. seruitus. cecitas. puericia. mo
nachatus. irregularitas. Monachus non
potest aduocare. si abbas suus sibi imperat
vel si est causa sue ecclesie. Item est iudi
cium de canonico regulari. Unde
Gurdus. cecus. mutus. vel perpetuus
furiosus. Femina vel seruus. infans. vel
minorēnis. Publicus atque pugil. male
credens religiosus. Pactus et abnegans.
non abneganda sacerdos. Ite sacerdos
non potest aduocari nisi in causa propria. vel in
causa sue ecclesie. vel in causa pūctae p
sone. i. fratris sororis vel nepotis etc. In
causa miserabilis persone vel vidue ori
phan. vel ceci

Ite qui procurare non possunt

Testis. assessor. pascens. reus. et iudex
actor. auditor. commedator. simul ista
requirit. Procuratores. doctores siml
ista sociabis. Rusticus nec miles. muli
er. nec non minorēnis. Pauper bānitus
non procurare debet. Assessor qui assidet
in iudicio iudici. et instruit eum si forte
iudex est imperitus. Procurator est ille
qui de mandato dñi suū negocium vñū
vel plura suscipit peragenda. Item alii
quis prohibetur esse procurator multis mo
dis vel multis de causis. vt si est mulier
Siles excoicatus vel irregularis. puer
vel rusticus. vt dicit in ver sibi. Rustic
nec miles. **A**uditor est. cui a iudice
certus articulus audiendus vel exami
nandus a iudice pmititur. vt in recepl

procuratorum

nione testium Et hoc de personis que de
bent sistere in iudicio: que dicta suffici
ant.

Sequitur de ordine et processu iudi
cij.

Reus citari de

bet a iudice. et eo veniente ad iu
diciū licet ius offeratur ab actore: q̄ ob
lato inducie deliberandi dantur ipsi reo
in quibus deliberare debz. an velit dēte
re vel liti cedere. Finitis inducijs reus
venire debz ad iudiciū. Et si ei non cō
petant exceptiones per quas possit decli
nare. i. effugere iudiciū. tñdere tenetur
actori super petitione sua affirmādo vel
negando illud qd̄ actor p̄tra eū p̄posu
it siue p̄pōit. Et ista affirmatio vel nega
tio d̄r liti p̄testatio. lite contesta p̄stan
dum est iuramentū calumnie a partibz
Quo prestito partes. i. actor et reus inf
rogētur a iudice super causa principali.
Deinde partes debēt producere testes
et instrumenta ad pbandum intentionē
suā. Post hoc publicāda sunt dca testiu
in iudicio presentibus partibus. super
quibus dictis disputat. Quibus pub
licatis et instrumentis adhibitis ab vtra
qz partium et allegationibus factis ab
aduocatis partiu seu etiam ab ipsis p̄
bus. iudex debet motum animi sui ifor
mare fm̄ dicta testium et instrumentozū
fm̄ rationes aduocatorum et allegatio
nes. Deinde iudex cum inspexerit aut
discusserit merita cause plenissime debz
ipm̄ negocium terminare per sententiā
diffinitiuam. **H**is omnibus premis
sis cum iudex fuerit sufficiēter instructus
de meritis cause descendere debet causaz
per sententiā diffinitiuam. vt supra.
A qua si iniqua aut iniusta fuerit poterit
iudicatus appellare. **P**redictus p̄ces
sus in hys habentur versibus

Primo reū citat. post hoc fertur illi
liber. Inducie dant post hoc de reę pe
nita. Lis prestatnr. sequit colūnia pñs
Queruntur testes ac instrumēta sequū
mr. Producti manifestātur super hīs
placiteē. Diffinitio post hoc sententia
datur Que mala si fuerit datur appella
tio parti. **De citatione.**

Primo viden
dū est de citatione. Nā q̄
tatio est vocatio rei ad iudi
ciū. et est principiū cause ita q̄ post ip̄
sam cā d̄r incepta s̄m ius canonicū.

Unde Si iudex citet aliquē. et ille citat
tus pendente citatione trāffert se ad ali
am iurisdictionē. i. ad iudiciū alterius
iudicis. Hic nō p̄t declinare iudiciū p̄
mi iudicis: q̄ p̄uentus est citatōne.

Notandū q̄ citatio d̄r fieri tribz edictz
quoz quolibet reus vocat̄ vt r̄ndeat.
vel q̄d melius ex cā p̄t fieri vna pemp
toria: ita q̄ reus primo pemptorie cō
pareat vel r̄ndeat. Notandū ē q̄ iudex
delegatus a papa vel a legato citat ali
quē pemptoria citatione. citatōi d̄r iſe
rere autenticū d̄m̄i pape vel legati in p̄
pria forma ip̄ius. **Hoc nō B. dei grā.**
Decanus maioris eccie leodicē. iudex
a d̄no papa delegatus tali sacerdoni.
Salutē i d̄no. Itās d̄ni pape recepim⁹
in hac forma. **Alexāder ep̄s suus dei.**
dikō filio suo decano talis eccie Bala
tem et aplicam beyedictionē. **Suā no**
bis. **Henric⁹** de tali loco querelā mon
stravit. q̄ **N. de tali loco et quidā alij ca**
nonici et laici talis citatis in quadā sum
ma pecunie vel possessione et alijs reb⁹
iuriant ei dē. i. sup certis rebitis. Tuo
q̄ discretioi me p̄scriptorā aplicā mā
dant⁹ quant⁹ p̄ribus cōuocatis au d̄i
as cām. et appellatōe remota suo debito
sue descendas eāq̄ r̄cisione facias. et

disemes p̄ cēsura ecclēstasticā firmiter
obseruare. **Testes vero si qui iſe r̄miati**
id ē citati se grā odio vel amore vel timo
re subtraherit: cēsura s̄m cogas vritati
testionū p̄hibere. Datur. r̄c. Qui⁹
q̄ mandati aplici aucte nobis in hac p̄
te delegata in virtute sancte obediētie
districte p̄cipiendo mādamus quaten⁹
p̄dictū N. et socios ad nrām pempto
rie citatis p̄ntiam vt prima feria quar
ta post festū O. corā nobis in tali loco
ppareat. a. et b. ciuibz legitie r̄situs

De ferijs in quibus
non habentur iudicia

Post hoc vidē

dum est q̄ iudex nō d̄r aliquē
citare tempe feriato **Sunt at̄ triplices**
ferie. s. solennes, rustice. et repentine.
Solēnes sunt q̄ introducte sunt ob re
uerentiā dei et sanctorū. vt sunt dies
festi quos p̄ lūs solet celebrare. In his
ferijs nō valz citatio facta a iudice. nec
p̄cessus iudicij fictus vel habitus. nec
inīa lata. vt si iudex citaret: vel inīam
ferret in hīs ferijs: sal. em in s̄fū ext d̄
consensu p̄tium. Rustice ferie sunt que
introduce sunt p̄pter nec̄itatē boninū
vt tempus messium vel vindemiarum
Et tūc quiescere d̄r strepitus iudicij. iud
ex tū p̄t citare si de consensu p̄tuz fue
rit. et eē p̄cedere i cā inferijs rusticis
Repentine ferie vocāt̄ q̄s aliq̄s p̄nceps i
roduxit p̄pter diē natiuitatis filie vel
sui. vel quia tūc triumphauit cum iimi
cis suis. et obtinuit victoriam. et be fe
rie non sunt in vsu

Reus citat⁹ aut comparet aut
non. Si non comparet et cōu
maciter se absentat excōicad⁹
est p̄pter p̄sumaciam. **Iudex at̄ qui eū**
excōicat sic scribit B. dei grā decanus
talis loci. iudex vnicus a papa consult⁹

Citatio

tas presbitero tal' loci. Salutē in dño.
Qm̄. B. miles vñ proebian' citat' ē co
rā nobis. ad instātia. b. ciuis monaste
riēsi aucte p̄signata: quē cū nec p̄ se nec
p̄ aliū die p̄fixo sibi p̄parere curauit cō
tumacē reputam'. ⁊ p̄pter p̄mactiaz
excōicam'. **Qua** p̄p̄t mādam' vobis
quaten' ipsum singulis dieb' dñiciis ⁊
festiuitatib' i eccia v̄a publice nūciēs
Datū rē. Si vero citat' p̄paret. si cōpe
nit sibi exceptōes p̄t excipere. **Cū** viden
dū quid sit exceptio. **Exceptio** ē acto
ris exclusio. ⁊ est q̄dā defensio: p̄ quā re
us intrēdit se defendere. **Et** q̄dā est di
latoria q̄dā pemptoria. **Dilatoria** d̄r.
q̄ p̄ eā differt ⁊ p̄dit eā. **Et** q̄nq̄ p̄po
nunt cōtra iudicē. **Qñq̄** cōtra suā iuris
dicionē. **Qñq̄** cōtra actorē ⁊ p̄curato
rem actoris. **Qñq̄** cōtra ips' q̄ aliquis
citatus est. **Contra** iudicē sic excipit
reus dicēs. **Nō** potestis eē iudex meus
estis seruilis p̄ditōis vel infamis vel ex
cōicatus vel suspectus mihi ex certa tōe
Eo q̄ estis inimic' me'. vel p̄ sanguine'
aduersarij mei. sic sup̄ius dictū est. **Cō**
tra actorē sic excipiat reus dicēs. **Vos**
nō potestis esse actor cōtra me. q̄ excōi
catus estis. ḡ non h̄cās p̄sonā standi in
iudicio. **Eodē** mō excipiat reus cōtra p̄
curatorē actoris q̄ sit excōica'. **Cō**
tra iurisdictionē iudicis sic excipiat re'. nō
potestis me citare. q̄ non sum d̄ fo. v̄rō
Ego ei sum de dyocesi magūinēsis vos
de dyocesi colonienfi. **hec** exceptio valz
p̄tra iudicē ordinariū. sed nō p̄tra iudicē
delegatū: qui est d̄legatus pape. q̄
ille p̄t citare ex aliena dyocē. **Cō**
tra ips' sic excipit q̄ tēpe citatus sum non potui
iure citari. q̄ feriātū fuit. vñ peto q̄ cō
demnetis partem aduersam in expensis
Exceptio pemptoria.

Peremptoria ex

peremptoria

ceptio est: que probata p̄imit causam
⁊ intentionē actoris. **Uerbi** grā. vt si
reus dicat contra actorē. **Tu** petis a me
marcas quas tenebar: sed iniusti iure
mecū pactū d̄ nō petēdo. i. q̄ nō peteres
a me debiti. **H** scō reus soluit ab instan
tia iudicij. **Et** actori iponat silentiū p̄pet
tū illi' cause. **Sz** reo citato v̄niente
ad iudiciū. si non p̄petat ei exceptōes p̄
dicte. intrēdere tenet actori. **sz** p̄ certifica
dū est sup̄ q̄ ipetit ab actorē. vñ offerri
d̄ ei libellus. in q̄ certificad' ē. vt d̄t ca
nō ⁊ decretū offerat ei libellus: q̄ ad iud
diciū ē vocatus. ⁊. xxi. diez gaudeat in
ducijs in q̄bus deliberat. **se** vtz velit cō
tēdere an litū cedere. **U**idēdum ē igit'
Quid libellus. ⁊ quo sit formand'. vñ
alius ē libellus ecciastic' q̄ d̄at in crimi
nali' causis. **Al'** p̄uēnonal'. **Et** ē scrip
tura p̄nēs p̄sonā iudicis rei ⁊ actoris.
⁊ rē q̄ petit. ⁊ cām petēdi. **Formant'** eī
sic. **Dñe** rē. Ego cuius tal' p̄pono in ge
nere q̄ traddidi dño. b. mi litū de tali lo
co. xx. marcas puri argenti: quas mihi
soluere p̄misit in p̄xio festo pasche trās
acto q̄ adhuc n̄ fecit. vñ peto quatin'
ipm̄ ad solutōez d̄cē p̄cūie p̄pellatis p̄
v̄rām diffinitivā b̄ tñ saluo iuris b̄nificō
addēdi. minuēdi. mutādi. declarādi. p̄
testor eē exp̄sas meas mihi eē soluēdas
scās i lite ⁊ extra litē. ⁊ adhuc faciēdas
Et nota q̄ libellus p̄uēnonalis d̄r. q̄ p̄
ipm̄ reus cōuenit ab actorē. ⁊ d̄z h̄c li
bellū actor offerre iudici ⁊ iudex offerat
ipm̄ reo: q̄ oblato iudex dabit reo indu
cias deliberandi. **In** quibus se delibery
an velit contendere an litū cedere. **Et** no
ta q̄ libellus non debet esse obscurus.
Si enim obscurus fuerit reus petet si
bi declarari. **Uerbi** gratia. **Si** petat ac
tor a reo viginte: marcas petat sibi de
clarari: cuius monete fuerint. **Item** si pe
tit actor agrum vel vineam vel domum

Iuramentum

re? faciat sibi declarari quis sit talis age
renolens vel ubi sitis est re.

Notandum e qd ca petendi quare talē
re petat actor. exprimēda ēvt pdictū est
Ideo qntāctiqz re actor petat a reo. ipe
dz exprimere cam. vbi grā. Dñe iudex.
ego. h. tal civis āte signat. ppono corā
vobis. q. a. miles tal. qndā agrz in tali
loco siti. violent occupat vel tenet. q
iure hereditario l' nulo empriōis ad me
spectat. qre peto. qñn? pdictū. a. ad estū
turōez pdicti agri cū fructibz ide recepī
pellans In b libello exprimī cā petēdi
cū dz: q iure hereditario vel empriōis si
tulo ad me spectat. r bec de libello pue
nionali in iudicijz dicta sufficiūt.

Litis contestatio

Finitis iudicijz deliberādi ptes sez
actor r re? ad iudiciū redeunt. r reus re
spōdet libello dicēs sic. Dñe iudex fm
q actor petat a me. vel pponit cōtra me
nego ita esse. vel cōfiteor ita esse. h mōi
negatio vel affirmatio ipi? rei vocant
lit. ptest. Cū lit. ptest. sic describit Et si
principiū principal negotij. i. cause ad
suū iudicē bicinde scā narando. Fit enī
lit. ptest. p naratōez actoris. ppositā vl
obiectā. vñ si actor dicat p ptradictio
nē rei oppositā ad reū Tu teneris mibi
x. marcas. r re? di nō teneor. p bec vba
lis ptestat. Et nota qd oēs dilatorie
exceptōes r pcpue iudicij recusatio dñe
preponi a reo. añ lit. ptest. post lit. ptest.
nō audīt. Nec pñt pponi. qz li. ptest.
vidēt in eū cōlensāte. Cū si re? vult ex
cipe cōtra actorē vel pcuratorē actoris
r cōtra rescriptū ei? .i. cōtra lrās papa?
les. vel alias lrās quascūqz. b dz facere
añ lit. cōtest. Et maxie in principio lites
statū dz excipe ptra psonā iudicis si sibi
suspect? ē Et dz reculare ipm talit? tanqz
sibi suspectū añ lit. cōtest. postea non pōt
nisi cā actoris ipi? pū sit finita. Cū qñ

calumnie

actori reo offert libellū ad pueniendum
eū. re? si vult ipm actorē recouenire pōt.
Et dz eē libellū offerre actori ad recoue
niendum eum

De iuramento calumnie

Ite contestata.

actor r re? statū iurare dñt d ca
lūnia. Et hoc vocat iuramentū calūnie
Cū qs iurat. q bona fide r sine dolo a
gat r rñdeat. Et est calūnia falsa pētio
vel actio. Et inde dz iuramentū calūnie
r subaudiē vitandū. Cēsus enī est iura
mentū calūnie vitāte. s. qz ptes dñt vi
tare calūniā iniustā accusatōez vel actio
nem vt dictū est. b iuramentū imediate
pōtari dz post lit. ptest. Et forma huius
iuramēti. si ē actor iurabit. vt credat se
brē iustā actionē. simile re? Itē iurabit
vterqz vt iterrogat? a iudice. nō negabit
dicere vtz. nec vte? scient? falsa. pbatōe
nec petat fallam dilatiōē nec frivola. i.
inducias p eo vt cā dilate? Itē iurabit
vterqz. i. actor r re? q nec dedit. nec da
bit nec pmissit. nec pmittere aliqd. vt fe
ratur snia p eo. Et sic iurāto ponat ma
nū suā sup libz. Hec forma iurādi d ca
lūnia in hys vlibz cōtinet Ill d iuref?
qz lis sibi iusta videt. Et si qrat vtz nō
inficiet. Nil pmittere. nec falsa pbatō
detur. Et lis tardet dilatio nulla petatur
Si nō actor iurare noluerit b iuramēti
to pena erit q cadat a cā. i. nō possit age
re. Pena vero rei nolēns iurare est. vt
p confessio beatur. i. reputet ita re? ac si
cōfessus eēt. Hoc iuramentū rō est iu
uētum. vt hōies hui? iuramēti metu nō
facilit iuret nisi credāt se iustā brē cām.
Postqz pōtū est iuramentū calūnie a
pūbo. vt dictū est. Inrogāte sūt ptes
r dñt aduocati pū ferre illas interrogat
iones. vbi grā. Aduocat? actoris rogat
bit iudicē. qz itrogat q iure re? possideat?

agrum talem vel vineam. si reus respōderet q̄ iure hereditario. Interrogetur vlt̄erius quis ille fuit cui successit in tali re tanq̄ heres. Item si reus respondet q̄ titulo emptionis res possideat. Interrogetur a quo emit. et pro quāto precio vbi et coram quibus et pro qua moneta. Et omnes responsiones scribēte sunt ab aduocato actoris. Similit̄ ad uocatis rei dicat iudici q̄ interroget auctorem quo iure petat rem a reo. si tūc actor respondeat q̄ titulo emptionis vel donationis talem petat similiter interrogatur. et breuiter quicquid respōdeat actor ad interrogata rei. scribenduz est ab aduocato rei. unde siquid tūc reus confessus fuerit in iudicio: q̄d est cōtra seipm̄ pro dicto habeatur. si vero reus negauerit q̄ actor affirmat actori cōuenit probano. i. pbare debet q̄ ita sit vt dixit.

Ut alicui noceat sua confessio multa sunt necessaria. vt patz̄ in hys metris.

Maior sponte sciens: cōtra se ius fit et hostis. **C**ertū nec natura fauor lis ius ne repugnet. **D**icitur maior. quia si aliquis infra. xv. ānos p̄fessus fuerit contra seipm̄ non sibi p̄iudicat. **D**icitur sponte. quia confessio per metum extortita non nocet. nihil em̄ ratū esse potest quod metu extorqueatur. **S**ciens dicitur. quia si aliquis fuerit confessus per errorem contra se et probet se errasse nō nocet ei. **C**ontra se dicitur. quia creditur tantum alicui confitenti contra se ipsum. sed non p̄ seipso. **I**us fit iūdo quia p̄fessio facta in iure. i. in iudicio. et coram suo iudice nocet non extra iudicium. **H**ostis iūdo dicitur quia absente hoste. i. aduersario vel p̄curatore suo si fiat confessio non nocet confitenti.

Certum ideo dicitur. quia si ille qui confitetur non dat certam responsionez

sed incertam et obscurā de aliqua re. nō valet confessio. **M**aiora ideo dicitur quia si petat aliquis aliquid q̄d est contra naturam. non nocet. **V**erbi gratia. si aliquis dicat esse illum filium illius. qui est senior eo vel dicat istum esse seruum suum: qui per biennium fuit mortuus. **F**auor dicitur ideo. quia si aliquis nobilis est liber. per errorem suum et simplicitatem suam confiteatur se esse seruum. non nocet ei dū probat p̄trariū. **E**t hoc in fauore libertatis. qz̄ libertas est res valde fauorabilis. **L**is ideo dicitur: quia si aliquis p̄fiteat sup̄ aliqua re. de qua non est lis. non nocet ei cōfessio verbi gratia. Tu petis a me agrum ego dico domus mea nō est. hec mea cōfessio nō nocet. **I**us ne repugnet dicitur. quia ius non patitur q̄ iudeus habeat seruum xp̄ianum vel xp̄ianam ancillam vel super eis aliquid p̄fiteatur. **N**ota q̄ iste interrogatio nō semp̄ solēt fieri nec vbiqz̄ locoz̄: sed sepius p̄mittuntur ab aduocatis.

Predictum est

quid sit ius. qm̄ reū iudicio p̄fiteat cōsequēter videndū est. quid sit qm̄ reus negat q̄d actor p̄ponat p̄tra eum. **V**erbi gratia. si actor petit agrum quez̄ scit esse suum. et reus negat ipm̄ esse actoris. actori incūbit p̄batio. vñ p̄batio est rō rei dubie faciens fidem per argumētum cū iuramento.

Sex sunt species p̄bationis. **P**er euidentia sci. vt si clericus hz̄ pueros in domo. p̄bat p̄ euidentia sci de incōninentia. **P**er aspectū corpis. p̄bat aliqd̄ vt si aliqua dicat se corruptā a viro p̄ vi. et mulieres p̄ aspectū illi vel istru mēto p̄bat eā eē vginē. **P**er famā. p̄batur aliqd̄ cū fama oim̄ vicinorū de aliqua re p̄cordat. **P**er p̄sumptionez̄ p̄batur

aliquid. quando vehementer aliquid psumitur. vtputa si videtur solus cum sola. nudus cum nuda. presumitur q eam cognovit carnaliter. Et illa species subdividitur postea. Per iuramenti dilationem. quando vna pars alij defert vt iuret aliquid q ita sit. vel q non ita sit. Per testes aliquid. pbatur & hec pbatio maxime valet.

Et nota q omnes possunt esse testes exceptis quibusdam qui pbibentur. vt servus mulier. iunior. xxiiij. annis indistinctus factus pauper inhonestus infamis hereticus saracenus iudeus psanguineus. Isti inter se & pro se testificare non possunt Item serui & ancille & familiares non possunt testificare pro vñis suis & laicis pra clericis hec oia habita sunt supra

Multi sunt species presumptionis Presumptio temeraria insufficiens e & repellit a iudice nec debz mouere anim iudicis. Verbi gratia. Si virum videro cum muliere loquentem. Et si presumo q de coitu sollicitz. Si sic presumo presumptio talis temeraria est Pro probabilis presumptionis est vnus modus qui surgit ex suspitione vel fama. Sed iudex non debz eam sequi. ita q probabiliter ipsam ferret pra aliquo. Quis tentis presumptio e que surgit ex rebus verisimilibus. verbi gratia. si creditor redit alicui pignora sua. credit q ipse creditor fuit solutus de pecunia sibi debita Et illa presumptio inducit iudicem ad sententiam nisi probentur contrariuz illius presumptionis. Necessaria presumptio. vt si mulier aliqua spote cobabitat alicui viro. Et post dicit q inuicem nupsit ei. presumitur q in eum coenferit. de psimilibus ite est iudicium

His vñis notan

du. q in qualibz causa duo testes ydonei sufficiunt. quia in euangelio dicitur In ore duoz vel trium stabit omne testimoniu Ante testimoniu vni no valz in causa. Et nota q testes no sunt iuducendi in iudicium. nisi possit. ptesti. Ite testes vñt iurare alias no creditur eis. Et talis erit forma iurandi. s. q isti testes dicat veritate. & nullam interponant falsitate de oi qstione sup qua interogentur. quonies interrogati fuerint a iudice Et q iuret vt ferant testimoniu non p aliquo precio amicitia odio vel aliquo lucro: qd habuerunt vel habituri sint. Postq iurauerunt sic testes iudex ducat eos in locu secretu. Et examinet eos singulos sil vel que libz p se. ita q vnus no audiat aliu. Et q singuloz respõsiones scribant. Iudex autem interrogabit singulos testes interfuisse tali loco facti. Et si ille dicit q sic. interrogad e alit sit. & vltim? iterrogad e sk in q loco & q die. & in qua pte ani. & qe ani trãfacti sunt Ite corã quibz hoc factu sit. de hñs & alijs circumstãtijs interrogabit eos iudex. Ite sic scribuntur deã testiu. N. sic interrogatus sup cã: q in tales fertur iuratus sic respõdit. q. S. emit talẽ rẽ ab. n. p. r. marcia tal mone te. & tres anni sunt elapsi q emit. & q eoz duo. s. G. & Q. interfuerunt. interrogatus in q loco in tali loco dicit iterrogatus qua hora diei dicit circa meridiem. Interrogatus si ipse interfuerit dicit q sic. & de alijs circumstãtijs potest querere iudex si voluerit. Et similiter interrogandus est secundus testis. & alij si ples sint Et qquid vnusquisq dixerit scribendum est. vt de primo dixim? Dicitis testiu sic scriptis iudex d3 pfigere terminu ad publicandũ vl manente stãdũ dicta testiu: q die adueniente publicent deã testiu in iudicio. vtraqz pte

presente quia regula est quod publicationes
testium debent fieri utraque parte presente

Factis illis publicationibus testium.
sive eorum dictis recitatis in iudicio pe-
tat actor aut aduocatus eius iudicem. ut
sibi copia detur attestationum id est testi-
moniorum. petat etiam aduocatus rei vel
ipse reus. quod iudex preficit ei terminum
ad excipiendum contra personas. et deum
testium contra ipsum productorum. Quo-
die siue termino preficit sibi ad excipien-
dum. reus accedat ad iudicium. et exci-
piat contra personas. et dicta testium dicentes

Domine iudex dico quod talis non po-
test esse testis. quia pater vel frater eius
est filius fratris actoris. vel est mulier vel
viciosus siue infamis Symoniacus la-
tro vel fur homicida vel periuus. Et huiusmodi
exceptiones dicuntur exceptiones personales: quae
abijciunt personas testium. **I**tem minor
quatuordecim annis non admittitur in
causis civilibus. Et minor viginti annis
in criminalibus non admittitur. **I**tem
consanguinei et domestici non admittuntur.
Sed in non criminalibus et non ma-
rimonialibus bene admittuntur paren-
tes filii sorores. **I**tem non admittuntur
testes in lupanari vel in alio loco suspec-
to. **N**ec etiam in tempore feriato. et isto
etiam in principibus primi lateris dicitur

Excipiat sic reus vel aduocatus rei.
contra dicta testium dicendo. **D**omine
iudex dico testimonium testis illius non
valere. propter diuersitatem loci et tem-
poris. quia unus dicitur quomodo in ec-
clesia actum sit alter in foro. **I**tem unus
dicitur quod in die dominico. alter quod in die
feriato. quare dico testimonium non va-
lere propter diuersitatem temporis et loci.
Cum ergo actor non probat intentionem
sua per testes quos induxit pro se. **D**e-
to ergo quod ab impetitione ipsius absoluetur
sine eidem perpetuum silentium in po-

nento eundem mihi in expensis condemnando.

De instrumento

Sequitur de specie

probationis: que fit per instrumenta
et de exceptionibus contra instrumenta.
Instrumentum est scriptum ad alicuius
rei probationem factum. **E**t dicitur est in-
strumentum quia instruit. **I**nstrumento-
rum due sunt species. aliud publicum.
aliud priuatum. publicum quod publi-
cam habet auctoritatem. **E**t sunt plures
eius species. vno modo dicitur publicum
quia per manum publicam est scriptum
id est per manum tabellionis id est pub-
lici notarii. **S**ecundo dicitur publicum
quod est sigillatum sigillo autentico scilicet
sigillo capituli vel episcopi vel alicuius
personae magne. **T**ercio dicitur publicum
quod auctoritate iudicis autentice. tunc est
vel quod in iudicio scribitur vel scriptum
est. **Q**uarto dicitur publicum: quod ha-
bet subscriptiones duorum vel trium te-
stium ydoneorum viuentium. **Q**uinto
dicitur publicum quod e publico armario
vniuersitatis producit. sicut liber cen-
sualis in quo census et redditus scribuntur
et cetera. **P**riuatum instrumentum est: quod
aliquis facit scribi sibi vel alij. vel sibi et
alij simul. **E**t nota quod si utraque pars ha-
bet aliquod instrumentum per quod pro-
bare aliquid intendit. debet illud exhibere
ante publicationem testium. **E**t si
vna pars voluerit transcribere instrumen-
tum vel inspicere privilegium alterius
partis. datur ei copia transcribendi vel re-
scribendi. postquam reddatur ab aduersaria
parte parti cui est

De exceptione contra instrumentum

Notandum q̄ multis modis contra instrumentū excipitur. sc̄z contra stilum & bullam. Et hoc maxime habet fieri in litteris papalibus. Unde littera bulla stilus manus altera ratio stilum.

Hec faciunt scriptū totum pape irritū. Item si rasura est in loco. vel in aliqua pte non valet. Rasura enī nocitura & suspecta.

De qua publi

Dicta sunt dicta testium in iudicio. & instrumenta exhibita utriusq̄ p̄ ad inspiciendum seu trāscribendum cōcessa. Et postq̄ obligationes facte sunt ab aduocatis partū seu ab ipsis p̄b̄. Iudex debet motum vel motiū animi inferre s̄m dicta testium & instrumētōz. Et maxime s̄m allegationes & rāōes aduocatoz. deinde iudex cum inspererit & discussit merita cause. plenissime d̄z ipsum negociū terminare p̄sententiā diffinitiuā. **S**ententiā ergo diffinitiuā est iudicialis diffinitio siue disputatio: que contrarietate licitam finē imponit. p̄nuntiatione iudicis p̄dēnationē vel absolutionem rei p̄tinens.

Sententiē iudicialis due sunt sp̄s. Interlocutoria. & est semiplena sententiā: que p̄fert̄ inter p̄ncipiū & finē cāe non sup̄ p̄ncipali negotio. s̄z sup̄ emergentibz vel emergenti. vel intercedētibz quibusdam questionibz. ut sup̄ libello offerendo vel dādo vel corrigendo vel negādo. **D**iffinitiuā sn̄a est: que p̄mū negociū terminat p̄tinens absolutionem vel dānationem. Item nota q̄ sn̄a ferenda est a suo iudice. q̄ si non a suo iudice non tenet. **N**ota q̄ iudex sedendo & nō stando. vel in loco p̄suetō ubi sedere debet tpe iudicij. debet ferre sn̄am iudicalem vel in aliquo honesto & non in lupanari vel coquina. Et debz

eam ferre utraq̄ parte presente. v̄l vna parte. altera per contumaciam absente

Nota q̄ sententiā iudicialis i scriptis redigenda est & referenda alias nō p̄t habere nomen sn̄e. nec est sn̄a. & sic for̄mat̄ in scriptis. Ego. **D.** decanus magistranti. ecclesie talis iudex in causa: que vertit̄ inter. b. ex vna pte. & capitulū ex altera super tali vinea. obligationibz auctoris hincinde p̄positis. & examinatis ad plenum predictē cāe meritis. de p̄sententiam viroz cōsilio. b. absoluo ad instantiam capituli. eidem ca. perpetuum silentium imponendo super vinea tali. p̄dēnando & ipsum predictum ca. auctore iudiciali in expensis: quas fecerit. b. vel intra litē vel extra litem. Sententiā lata est in tali anno &c.

De appellatione.

Appellatio est pro

uocatio facta a minore iudice ad maiore iudicem de iniqua sn̄a vel iniquo gravamine. Si enī iudex inique sententiat vel grauat p̄tra aliquam partē. t̄nc illa pars grauata debz appellare iudicē sup̄ tali sn̄a in grauamine. Et sp̄ a minore ad maiorem. & non econuerso. Et nota q̄ gradatim appellandum est. ut d̄ ep̄o ad archiep̄m metropolitanū. d̄ quo ad legatū pape. de legato ad papam. sed omni medio omisso immediate a quolibet iudice ad papam appellari potest.

Item nota q̄ a die late sn̄e. i. i qua lata est sententiā a iudice infra. x. dies ē appellanduz. Et post decem dies nemo auditur appellans. **I**tem qui appellat debet appellationem suam prosequi infra annū. nisi iusta cā vel impedimētū impediāt eū sc̄z infirmitas vel captiuitas. Inducie enī sunt t̄nc appellanti p̄ biennium &c. **I**tem in scriptis est appellanduz sub hac forma. Ego. b. senties me gra

uicij a rta snia dñe decane scī stephani
magunē. dioc. quā p̄rame m̄ listis pro
pe. sup̄ tali vinea. ad sedē apōstolicā ap̄
pello. r̄i his scriptis ap̄los peto. Nota
ap̄li dicunt me l̄te dimissorie. r̄ que for
manē sub tali tenore. Sanctissimo p̄i
ac dño. dño suo sacro sancte romane se
dis' summo p̄ncipi. b. humilis decan⁹
sancti stephani magunē. licz indignus.
cum debita reuerentia filialē in omnib⁹
subiectōz. sanctitati vestre notum facio
q̄ clericus p̄nitium exhibitor a snia mea
quā p̄tra ipsum tali p̄pe. ciue magunē.
sup̄ vinea pro qua lis inter ip̄s vertet
batur. coraz me appellauit. r̄ iō dictum
petz a iudicio meo dimissus r̄ absolutū
ad vestre sanctitatis examen l̄is p̄nib⁹
trāsmitto. Et nota q̄ ad iudicēz spectat
quo appellatum est vt p̄firmet sententiā
vel corriget r̄c.

Finis huius tractatuli.

Una introductio procuracionis.

Quoniam citatio
fundamentū sit ordinis iud
diciarij. Scias q̄ alia est ci
tatio iudicis ordinarij. r̄ alia iudicis de
legati. **U**n̄ adueniente termino citatōis
iudicis delegati. procurator rei coram eo
cōpareat sic dicēs. Ego procur. r̄ procura
torio noīe a. ante oīa p̄testor. q̄ in vos
venerabilē vix r̄c. tanq̄ in cōpetentēz
iudicē. aut etiā in vestrā p̄tensam iuris
dictōz non p̄sentio. neq̄ p̄sentire inten
to quouismodo. nisi inq̄niz ad hoc de
iure astigoz. Et si vos dñe venerabilis
r̄c. vtiq̄ habere p̄tenditis aliquā iuris
dictōz r̄ cōmissionē. tūc ego peto noīe
procuratorio quo supra. h̄mōi cōmissionis
r̄ iurisdictōis copiā mibi fieri r̄ finitū
p̄petentē ad dicendū p̄ statim atq̄ dari

Alias ego p̄testor de grauamine r̄ ap
pellando r̄c. **U**n̄ adueniente termino
citatōis iudicis ordinarij procur. actoris
dicat sic. Ego procur. r̄ eo noīe. b. actoris
accuso p̄tenciam p̄tis aduersē non cō
parens. petens eam p̄tenciam reputari
r̄ mibi vltiores p̄cessus decerni. **U**n̄
aduerso procurator rei dicat sic. Ego pro
curator r̄ eo noīe. b. peto mibi dari
causam in scriptis siue summariā in hac
cā impetrōnē. vnde tūc iudex statuat a.
actori terminū ad bellādū. **U**n̄ adueniente
h̄mōi termino procurator actoris dicat
sic. Ego procur. a. noīe actoris ad satisfaci
endū h̄mōi diei termino. hunc exhibeo
r̄ p̄duco libellū. petens p̄tem aduersaz
cogi ad respondēdū eodē libello oblato
Un̄ aduerso procurator rei eius. b. dicat.
Ego procur. ipsius b. peto mibi discerni
copiam libelli oblati. r̄ etiam terminūz
competentē statim ad excipiendū verbo
vel in scriptis fm̄ q̄ mibi competierit.
Un̄ dñs officialis decernat copiam. r̄
terminū statuat ad excipiendū. videlicz
terminū iuris. vel alias ad voluntatem
partū. **U**n̄ isto termino adueniente pro
curator rei dicat sic. Ego procurator ipsi⁹
b. rei ad satisfaciendū h̄mōi dicto termi
no p̄duco has exceptiones p̄tra libellūz
ipsius a. actoris oblātū. petens r̄ p̄tes
tans p̄t p̄net in eisdem. **U**n̄ aduerso
procurator actoris dicat sic. Ego procura
torio a. peto h̄mōi exceptionum mibi
decerni copiā r̄ terminū ad dicendum
p̄tra p̄figi r̄ assignari. **U**n̄ expost dñs iu
dex decernat copiam. r̄ terminū statuat
ad dicendum cōtra siue replicandum.
Un̄ adueniente termino procurator actoris
dicat sic. Ego procurator ipsi⁹ a. actoris
ad satisfaciendū termino. produco has
replicatōes p̄tra exceptōes pro p̄te rei
productas. petens p̄t p̄net i eisdē
Un̄ aduerso procurator rei dica sic.

Ego procurator ipsius b. rei peto mibi decerni copiam hmoi replicatois. et terminu ad duplicandu prefigi et assignari.

In illo termino adueniente procurator ipsi rei si sibi placet pot petere: vt dñs iudex interloquet sup bincinde pductis. Sin aut tunc procurator rei dicat sic. Ego procu. ipsi b. rei ad satisfaciendu hmoi termino exhibeo hmoi duplicatois. petens et allegans vt pñetur in eisde. **E**x aduerso procu. actoris dicat sic. Ego p. et eo noie ipsi a. actoris peto copiam hmoi duplicatois mibi decerni. et terminu statui ad dicendu ptra siue ad triplicandu. **A**dueniente hmoi termino procu. ipsi a. actoris sic dicat Ego procur. actoris ad satisfaciendum termino has produco replicatoes ptra duplicatoes ipsi rei. protestas et allegans prout pñetur in eisde. **E**x aduerso procura. rei dicat sic. Ego procu. b. rei peto copiam triplicatois ptra hmoi mibi decerni. et terminu assignari ad quadruplicandu verbo vel i scriptis fm q mibi cõpñerit. **T**ermino isto adueniente procu. ipsi b. rei sic dicat. Ego p. et eo noie ipsius b. rei produco hmoi quadruplicatoes ptra ptem aduersam petens et protestas prout i eis pñetur. **E**x aduerso procur. a. actoris dicat sic. Ego procu. ipsi a. actoris peto p vos dñm iudicem sup deductis in iudicio interloqui. et iudex tñc statuat terminum pabo ad audiendu voluntate sua. **I**n termino adueniente si iudex interloquedo pronũciauerit libello oblato ab actore p reum fore rñdendu. **T**ñc si procu. rei vult appellare statim protestabit de gravamine appellando. **E**t debet infra decẽ dies a tali sententia plata appellare. sed si non voluerit appellare **T**unc idẽ procurator rei respondẽdo libello dicat sic. Ego procurator ipsius b. rei dico peti

ta i libello et narra: a prout narzant vera esse animo litem prestandi affirmatiue et sic facta linc cõtest. iudex statuat terminu pabo siue procuratoribz bincinde. ad iurandum de calunia vitanda et veritate dicenda. cum omnibz et singulis capitulis in et sub iuramento calunie content. et c. et potest iudex statim bñ recipe hmoi iuramentum a partibz bincinde. **Q**uo iuramento prefato a pabo bincinde receptis. iudex statuit actori seu ei procuratori terminu ad ponendu et articulandum in ca hmoi. **Q**uo termino adueniente procur. actoris dicat sic. Ego procur. et eo noie ipsi a. actoris hmoi produco et exhibeo positiones et articulos. petens ptem aduersam cogi ad dicendum et excipienduz quicquid dicere vel excipere voluerit cõtra positiones et articulos oblatos. necnon ad rñdenduz eisde. **E**x aduerso procurator rei sic dicat. ego procu. ipsius b. rei peto copiam positionu et articuloz mibi decerni. et terminu competentẽ ad cõtradicendu prefigi et assignari. **A**dueniente hmoi termino procurator rei sic dicat. Ego procura. ipsius b. rei produco has exceptioes cõtra positiones et articulos pñis aduersæ. petens rñdens et protestans. prout et quẽadm odũ continet in eisde. **E**x aduerso procurator ipsi actoris sic dicat. ego procu. ipsius a. actoris peto mibi decerni copiam productoz. et terminu ad ptradicendu assignari. **T**ermino isto adueniente procur. actoris sic dicat. ego procu. ipsius a. actoris ad satisfaciendu termino. has exhibeo replicatoes ptra exceptioes et rñsiones pñis aduersæ. petens prout cõninet in eisde. **E**x aduerso procu. rei si placet petat copiam et terminu ad duplicandu eodẽ mō vt supra dictũ est. vel petat iudicẽ vt interloquedo pronũciet sup admissioe

Introductio

vel repulsiōe articuloꝝ. Tunc iudex statuat p̄tibi terminū ad audiendū voluntatem suā sup̄ admissiōe ⁊ repulsiōe articuloꝝ. Et isto termino adueniēte: si iudex p̄nūciauerit articulos fore ⁊ esse ad p̄bandū admittēdos ⁊ c. procur. rei si viderit se grauati p̄testari d̄z de grauiamine ⁊ appellando. ⁊ infra dies decē a sn̄a lata appellare. Sin aut̄ tūc faciat istā interlocutoriā trāsire in rem iudicatā. Et in eodē termino p̄cur. ipsi⁹ a. actoris petat sibi statui ⁊ assignari terminū ad p̄bandū intentiōem suā p̄ prima dilatiōe: quā iudex sibi dare ⁊ assignare d̄z. infra quā dilatiōem p̄cura. actoris citari faciat in certū p̄m p̄r. terminum. nōnullos testes de p̄hibēdo testimoniū veritati in h̄mōi cā. Et in eūdē terminū faciat citari reū seu eius p̄curatoꝝ: ad videndū seu audiendū p̄duci recipi admitti ⁊ iurare. nōnullos testes de p̄hibēdo testimoniū veritati in cā h̄mōi. necnō ad vandū ⁊ exhibendū interrogatoria: s̄m que ipsos testes examinari ⁊ interrogari voluerit. Quo termino citatiōnis adueniēte p̄cu. actoris sic dicat. Ego p̄ocu. ipsius. a. actoris h̄mōi produco testes. petēs eosdē recipi admitti iurare de p̄hibēdo veritati testimoniū in cā h̄mōi eosdēq; examinari. Ex aduerso p̄ocu. rei sic dicat. Ego p̄cura. ipsi⁹ b. rei hec produco interrogatoria iuxta ⁊ s̄m que testes ipsos volo examinari. nihilominus protestor. q̄ ius mihi maneat saluū ⁊ illesum excipiēdi: tā cōtra testes q̄ p̄tra eoz dicta. pro loco ⁊ tpe opportunis. Itē si actor i prima dilatiōe suā intentiōez plene nō pbauerit. petat sibi decerni secundā dilatiōz. vel terciā vel quartā. cū solēnitare ad p̄bandum. Et postq̄ actoris testes p̄ducti admissi ⁊ iurati sunt p̄ iudicē aut eius notariū examinati. tūc actor siue p̄curator actoris

procuratiōnis

petat sibi p̄figi ⁊ assignari terminū ad videndū ⁊ audiendū dicta seu testium attestatiōes in h̄mōi cā iuratoꝝ receptoꝝ admissioꝝ ⁊ examiatoꝝ publicari. ipsumq; reum citari ad idem fiendū vel dicendū cām rōnabilem quare h̄mōi fieri non debeat. Istō termino adueniēte actor siue ei⁹ p̄cu. sic dicat. Ego p̄cur. ipsius a. actoris peto p̄ vos d̄m iudicē testiū dicta siue attestatiōes i h̄mōi cā receptoꝝ admissioꝝ iuratoꝝ ⁊ examiatoꝝ publicari ⁊ p̄ publicatiōe haberi. Tunc iudex querat ab eo an etiā velit plures p̄ducere testes super intentiōe sua. Et si dixerit q̄ non. tūc dicat iudex: si etiā renūciat p̄ductioni vltiori testium. ⁊ si p̄curator tūc dixerit q̄ sic. notari⁹ cāe ponat i actum talem renūciatiōz testiū. Ex aduerso d̄o si p̄cur. rei cām habuerit rōnabilem. quare dicta testiū nō sint publicanda. Illa mox ⁊ incōnenti d̄z coram iudice p̄ponere. si aut̄ nō habuerit h̄mōi cām sed p̄sent publicationi. Tunc iudex dicat notario vt legat d̄cā testium. vt sic pro publicatiōe habeatur. Quia publicatione sic facta procurator rei petat sibi decerni copiam attestatiōnum. ⁊ terminum competentem p̄figi ⁊ assignari ad dicendū tam cōtra dicta ⁊ attestatiōes testium q̄ eoz p̄sonas. Illo adueniente termino procurator rei sic dicat. Ego procurator ipsius rei ad satisfaciendū huiusmodi termino. produco has exceptiones contra dicta testium ac eorum p̄sonas pro parte aduersa productorum. petens ⁊ allegans vt continetur in eisdem. Et ex aduerso procurator actoris sic dicat. Ego procurator ipsius. a. actoris peto copiam productorum mihi decerni. ⁊ terminū dari ad replicandū s̄m q̄ mihi cōpetent. Et p̄cedat si placet vt sup̄ explicatiū est. ⁊ nūc replicādo nūc duplicādo ⁊ c.

Deinde procurator actoris petat sibi assignari certū terminū ad producēdūz omnia ⁊ singula iura ⁊ munimenta. licet alias scripturas privilegia ⁊ instrumēta sibi in hōi cā necessaria. ipsūq; reū ad idē. Quo termino adueniēte. pcur. ipsius. a. actoris sic dicat. Ego pcurā. noie. a. actoris ad satisfaciendū termino reproduco hec singula in hōi. pducta verbo. Et si habuerit aliqua que nō sūt prius producta: illa pducatur in scriptis. Ex aduerso pcur. rei sic dicat. Ego peto mibi dari copiam illoꝝ de nouo productoꝝ. ⁊ terminū statui ad excipiēdū siue dicendū verbo vel in scriptis cōtra oīa ⁊ singula producta in hōi causa. Et potest procedi vt supra replicando triplicando ⁊c. Etiam potest obseruari termin⁹ ad declarandū si fuerit necesse Deinde pcurator actoris petat sibi dari terminū ad pcludendūz in hōi cā. Ipsūq; reū ad idem. vel ad dicendū cām rōnabilem. quare i hōi cā pcludi non debeat. Istō termino adueniēte pcur. actoris sic dicat. Ego pcur. ipsi⁹ actoris peto in hōi cā pcludi ac mecum pro cōcluso haberi. Ex aduerso pcur. rei si quā habuerit cām rōnabile. quare in cā hōi non fuerit pcludendū illam pponere debet. Et si illam cām iudex auidere recusauerit. tūc procurator rei protestari debet de grauamine ⁊ appellādo ⁊c. Sed si pcur. rei non habuerit cām rōnabilem hōi. tūc iudex potest cum ambob; pnb; pcludere in hōi cā ⁊ p pcluso habere. Et ex post iudex assignet pnb; hinc inde terminū competentē ad videndū ⁊ audiendū sūiam diffiniuā in hōi cā feri ⁊ pmulgari. Illo termino adueniente pcur. actoris dicat sic. Ego pcurator ipsi⁹. a. actoris pns aduersē non comparentis accuso contra maciam. ipsamq; pmmacem peto repu-

tari. ⁊ in eius pmmaciā sententiā diffiniuam pro me ⁊ parte mea ⁊ ptra pte aduersam fm formam petitionis per me supius oblate in scriptis feri ⁊ promulgari. Sed si procurator rei fuerit pns: potest sic dicere. Ego pcurator noie ipsius. b. rei. ptestor de non pssentendo in sententiā diffiniuā ferendā. ex eo q; causas rōnabiles pposui ⁊ allegaui in cā hōi. ⁊ als ptestor d grauamine ⁊ appellādo ⁊c. Vel potest procurator rei sic dicere fm exigentiā materie. Ego procurator rei peto sūiam diffiniuam pro me ⁊ parte mea. ⁊ ptra pte sibi in hōi causa aduersam. ex eo q; insufficienter probauit suam intentionē. in scriptis feri ⁊ promulgari ⁊c. Et sic dñs iudex pronunciando ferat sententiā diffiniuam. Si fuerit pro actore tūc procuratores sic dicāt. Ego pcurator vice ⁊ nomine ipsius. a. actoris. in quā tūm hōi sententiā pro parte mea ⁊ contra partem aduersam facere videtur. ⁊ nō alias. tūc per vos notariū cause hōi mibi fieri publicum instrumentū peto. Inq; tūm dō cōtra partem meam faceret ⁊ pro parte aduersa. tūc ptestor de grauamine ⁊ appellādo ⁊c. Ex aduerso si sententiā fuerit ptra reum seu pcuratores rei dicat sic. Ego pcur. ipsius b. rei dico hōi sententiā si sic dici mereretur fore iniustam ⁊ iniquā. ⁊ ptestor de grauamine ⁊ appellādo ⁊c. Et infra. x. dies ab illo grauamine ⁊ sententiā sic lata debet i scriptis appellari. als em sententiā transit in rem iudicatam.

Incipit defensorium iuris.**Q**uia bone rei dare consilium et p̄n̄is b̄e vite subsidiū et eterne remuneratiōis cernitur expectare p̄m̄iū. xij. q. ij. c. bone rei. **Itē***Gerardus Monachus*

ego Gerardus monachus cisterciensis. or̄dinis videns reos p̄pter maliciā actorū fatigari laboribz et expensis. **Defens** opusculū de corpore canonū decretaliū ac legitim collegiz: prout potui iuris defensorium illud denominans. eo q̄ reus p̄ eius doctrinam p̄tra actorem tueri se valeat. exceptōes rei v̄tiles in eo ponēs nā exceptiones vel dicunt̄. ff. de excep. li. vi. **Si** em̄ veritas non defensat̄ opprimitur. **Rogo** ergo hominem huius opusculi lectorem. vt deum p̄ me deprecetur. loquor em̄ nūc pro tempore quo loqui non possum. **Un̄** petitiō mea est. p̄ lege habenda. vt in autent. de nuptijs. xij. q. iij. c. vnusquisqz. vbi petit **Ambrō.** Et sit petitiō sua lex. **Nam** naturali equitate tenet̄ quilibet de bono faciēdo ei qui sibi bonum fecit. ff. de peti. here. l. sed et si. §. s̄uluit. **Defens** opusculum ergo p̄. xix. titulos distinguitur vt facilius in eo q̄d queritur inuenietur. **Et** ponit primo registz.

Tituli istius libri.**De rescriptis.****De iudiciis.****De arbitris.****Contra actorem.****Contra procuratorem.****Contra procuratorium.****Contra aduocatū.****Contra libellum.****Contra testes.****Contra interrogatoria.****Contra instrumenta.****Contra priuilegium.****Contra testamentū.****Contra positiones.****Contra sententiam.****Contra appellationem.****Contra electionem elementorum.****Contra p̄scriptionem et usurpationez.**

Quibz modis iudicij instantia p̄te videamus. **Iudices** alij sunt ordinarij qui ab apostolico vt ecclesiastici. vel ab imp̄tore. vt pote seculares legitimā accipiūt potestatem. **Alij** sunt arbitri: qui nullam potestatiē habent. sed cū p̄sensu ligantū in iudices eliguntur. in quos promittunt. vt eorū s̄ntie s̄nt. ij. q. vi. a iudicibz. et spe. d̄ arbi. **Alij** sunt iudices delegati: quibz audiētia p̄ rescripta seu alia autēte a superioribz delegat̄. extra de offi. et po. i. iudi. dele. p̄ totū. **Un̄** de exceptiōibz p̄tra rescriptū primo videamus.

Contra rescriptū.

Rescriptum diligenter est inspiciendum et cōsiderandum. vt p̄sumptionem veri et falsi suggestiones fuerit impetratū. et intellige talem veritatem et falsitatem: quaz si superior sciuisset non dedisset litteras. **Et** dicendum q̄ tale rescriptum seu autentium non valet. nam per exceptōez elidi potest. **Itez** non valet si cōtra ius diuinum impetratū fuerit. xv. q. i. sunt quidam. **Item** non valet si contra ius naturale vel positium. vel contra fiscū vel utilitatem publicam fuerit impetratum. xvi. q. vi. placuit. **C.** vnde vi. l. auctoritatem. lib. xi. **C.** de nanibus non exeu. l. multi. et xv. q̄e. ideo. **Et** hoc verum est nisi d̄ illo canone fecerit mentōz p̄ appensionē de n̄ obstāte tali lege p̄ canōe. alio p̄ ius scriptū n̄ valz impetratū

nisi forte proſte impetranti ⁊ nulli nocet
 ac ibidē. ⁊. xv. q. ij. ca. reſcriptum: **I**tē
 ſi reſcriptum papale fuerit impetratū ſu
 per re que forum ſeculare contingit non
 valet cum effectū. nam per exceptionē
 eliditur. extra de fo. compe. ex tenore. ⁊
 ca. ex parte ſic. ⁊ extra de appella. ſuper
 duobus ⁊ hoc intellige ſi ſuper pprietate
 rei fuerit impetratum. **S**ecus ſi ſuper
 poſſeſſione. quia ſuper poſſeſſione pōt
 coram iudice ſpiritali cauſa ventilari.
 extra de fo. compe. ex parte. b. extra de
 iudi. ceterum. **Q**uidam tamen intelli
 gunt hoc coram ordinario ⁊ non coram
 delegato. **I**tem ſi papa mandat aliqui
 bus iudicibus ꝓ excōmunicatū abſol
 uant ⁊ de ſufficiente cauſione preſtāda
 ꝓ pareat mandatis eccleſie non fecerit
 mentionem. non valet extra de ſequeſt.
 poſſeſ. ca. ad huc in fi. quia ſufficiēs cau
 ſio debz preſtari. vt li. conſeſ. quoniam
 in alijs. **I**tem reſcriptum eliditur ſi tem
 pus datū diligenter attendatur. extra
 eo. ti. eam te. ff. de preci. imp. off. le. i.
 ⁊. l. vniuerſis **E**t intellige ſi pro alio im
 petrauit pro ſe eſſi valet. **I**dem dicitur
 de quolibet regulari. niſi ꝓ monaſterio
 ſuo impetrauit. **A**bbate nihilominus ꝓ
 petante. extra de poſtu. ca. ex parte. ex
 de cler. vel mons. in rubro. **I**tem reſcri
 ptum ſecundo modo impetratum nō va
 let cum effectū. niſi de primo facit men
 tionem. extra e. ti. ceterū. ⁊ extra de off.
 iudi. de le. ſane. ⁊ ca. ex litteris. hoc intel
 lige quando ambo ſcripta ad diuerſos
 iudices diriguntur. **S**ecus quando ad
 eodem. vt in dicto ca. ſane. eod. tit. ⁊
 ca. i. extra de appella. ſignificauit. **S**i
 ho in poſteriori reſcripto fuerit expreſ
 ſa mentio de primo. tunc ipſo iure non
 valet primū. extra de ſen. ⁊ re iudi. in
 monaſterium. **I**tem reſcriptū non valet
 ſi in alicuius iniuriam vel preiudiciū fu

erit. ⁊ hoc intellige ſi magna ſit iniuria.
Nam parua toleratur. xv. qōne. ij. dā
 noſa. extra de auc. ⁊ ſu' pal. ex tenore. ⁊
 extra de offi. iudi. ordina. licet. **E**t hoc
 intellige niſi princeps illud reſcriptum
 tanꝓ ex certa ſcientia alicui duxerit cōce
 dendum. **I**tem reſcriptū de diuerſi ma
 nibus ſcriptum non valet. extra de cri.
 fal. licet. **I**tem ſi falſitas ibi fuerit non
 valet. extra eo. ti. ad audientiam. cōtra
 rium habes extra de fi. instrumentoz ex
 parte. **I**tem ſi carta rafa fuerit. ⁊ poſtea
 ibidem fuerit ſcriptū. **U**el ſi fuerit ſcrip
 tura linearis non valet cum effectū. ex
 de cri. fal. licet. extra de reli. do. cum ve
 nerabilis. extra de fi. instrumentoz in
 dilectos. **I**tem ſi generale ſit reſcriptū
 ꝓ ſpeciale derogetur eidem. extra eod.
 ca. i. extra de offi. lega. ſtudiiſi. **I**tem
 ſi reſcriptum ſit re iudicata terminatum
 non valet niſi de illa fecerit mentionē.
 vel niſi de illa ſentētia infra decennium fu
 erit prouocatum. extra de ſen. ⁊ re iudi. ē
 ter monaſterium. extra de fide instrumen
 toz inter dilectos. **I**tem ſi reſcriptum
 clerico non tonſurato fuerit impetratū
 non valet: niſi poſt datū tonſure. extra
 de tranſact. ex litteris. **I**tem ſi excōmu
 nicatis ſup pluribus articulis reſcripſit
 abſolutiō. generalis indiſtincte ſcꝓ im
 petrauerit non valet: niſi expreſſe de qꝓ
 libet articulo fecerit mentionem. extra
 de offi. iudi. ordina. ex parte. ⁊ extra de
 ſenten. cum pro de cauſa. non tamē tot
 ſunt neceſſarie abſolutiō. quot fuerūt
 excommunicationes. ij. qōne. iij. **N**otā
 dum. **I**tem ſi reſcripta ſeu instrumenta
 ſibi inuicem contradicāt nō valet. extra
 de proba. poſt ceſſionem. ex. de fi. instru
 mentoz. **S**i ſcriptura. **I**tē ſi impetrans
 nom ſuū tacuerit. ex. e. ti. ad aures. **I**tē
 ſi in ſcripto nō fiat mētio de ꝓceſſu vel
 ſerie negocij. **I**tem ſi aliquis ꝓceſſu

sus est factus prius coram alio iudice si
 valet. extra de sen. et re iudi. inter mona
 sterium. et extra de cobra. cleri. et multe.
 sup eo. et eo. ti. dilectus. Item si rescri
 ptū fuerit impetratū p̄tra priuilegia ali
 qua vel contra priuilegiatas p̄sonas nō
 valet: nisi de priuilegijs fecerit mentio
 nem. extra eo. ti. cum ordinem. extra de
 sen. et re iudi. inter monasteriū. Item si
 rescriptū fuerit impetratum ad quoscunq̄
 q̄ iudices nullo nominato. vel sup om
 nibus causis nulla expressa non valet.
 extra e. ti. nonnulli. Item si quis regu
 laris vel monachus rescriptum impetra
 ret super administratione perpetuāda nō
 valet. extra de confit. vii. et muti. porrec
 ta. Item dignior persona q̄ est nomia
 ta in litteris nō p̄t citari per litteras se
 dis apostolice. Item si quis vocetur su
 per maiori q̄ in litteris continet. nō te
 netur respondere ibidem. Item si mai
 ius negocium vel maior persona in litte
 ris habeat. vt possit impetrans defende
 re: ad minores non tenetur quis respon
 dere. donec illud negociū maius vel ma
 ior persona p̄citata fuerit i iudicio vel
 vena latum abidem. Item rescriptū
 in quo d̄cime al. cuius confirmant non
 valet. xvi. q. vii. §. p̄scriptionū. Item
 si impetratum fuerit per possessionē sup
 proprietate non valet de sequest. poss. ca.
 i. de iudi. significauerit. Item rescriptū
 non valet nisi illa clausula ibi continea
 tur. q̄ si ita est. eo. ti. sedes. xxv. q. v. di
 centi. Item rescriptū non valet quod p̄
 cipit aliquid fieri altera parte absente
 non p̄t contumaciā. extra de ma. et obe.
 inter quatuor. Item rescriptū non val
 let si dyoce. de quibus actor et reus exi
 stant ibidem non nominentur. e. ti. signi
 ficante. Item si papa mandauit Johā
 nes recipiant in ecclesiā talem. et pri
 mo mādauit q̄ benicus accipiat ibi:

non valet nisi secunde littere de primis
 fecerint mentionē. et mandatum hoc in
 telige si idem papa hoc mandasset. De
 cus si alius papa eo. ti. litteris. Item ha
 bena beneficium quibus modicum nisi de
 ipso fecerit mentionē rescriptum d̄ alio
 obtinendo nō valet e. ti. si opponete. et
 multe alie conditiones subintelligunt.
 sine quibus littere nō valent. puta si nō
 est clericus ex. de trasac. ex l̄is. Item si
 vult in ecclesia residere. extra de cle. nō
 residentib⁹ relatum. Item vt sit dignus
 eo. ti. cum a d̄o. Item si in ecclesia tot
 sustentari possent de vi. et bone. cle. quo
 niam. Item si archiep̄us vel ep̄iscop⁹
 exeat suam dyoce. et existens contra dy
 oce. delegat aliquā causam non valz. ff.
 de iur. ordi. iudi. l. l̄a. Item si habz in
 stam causam excusationis. eo. ti. Si q̄n
 do. Item si papa loquit̄ in rescripto vni
 perione in plurali non valet quatecumq̄
 ille cui loquitur sit dignitas. extra d̄ cri
 mi. fa. l. q̄ graue. Item si rescriptum fue
 rit impetratū sine speciali mandato non
 valet. eo. ti. nonnulli. nisi impetrans sit
 de illis personis a quibus mandatū nō
 exigitur ibidem et he p̄sone sunt paten
 tes affines et liberi. ff. de p̄curs. Sed hec
 exceptio hodie locū hz in audienā litte
 rarum. non in negocio iudiciū. Item si
 quis trahitur ad iudicium extra dyoce.
 vltra vnam dietam nō valet eo. ti. statu
 tum. li. vi. nisi littere de cōmuni cōsensu
 partium fuerint impetrate. vel nisi de
 hac cōstitutiōe expressam fecerit menti
 onē e. ti. nonnulli. Item p̄ illam clausulā
 quidam alij non debent vltra quatuor
 cōueniri. extra de rescrip. cum in multis
 lib. vi. et ille p̄sone que nominatae sunt in
 rescripto debet primo cōueniri. et alij q̄
 tuor in citatio poni. Item littera tacita
 veritate multis modis impetrat. sed nō
 valet. s. dum impetrator tacuit serie: n

facti. extra de cobs. cle. 7 muliez. super eo. Item si tacuit beneficium minus e. n. possu. Item si tacuit iuramentū eo. n. m. consitum. Item si tacuit statutz numez canonicorum. extra de prebendis pro illoz. Item si tacuit qd prebenda n̄ vacaret. extra de concel. preben. cuz no fids. Item si tacuit excomunicacionez extra de cura. in nostra presentia. Item si tacuit appellacionē ad sedem apostolicam factam. extra de confir. vñ. 7 inuti. memorie. Item si dicit se habere monitorias cum non haberet 7 impetrauit executionas non valet eo. n. ex insinuacione. Item si dicit se d. dyoce. cum sit de ciuitate tali vel ecōtra: non valet. eo. n. m. lo. Rodolphus. 7 ca. significante. Et hec de rescriptis sufficiant cā breuitatis

Quia plures esse iudices appetunt: qui euz de iure esse non possunt. Idcirco contra iudices exceptiones interlere hic placuit. Excomunicatus iudex esse non potest. extra de sen. 7 re iud. ad probandū. ex. de excep. dilecti filij. 7 ca. cum inter priorem. 7 c. exception. 7 extra de off. iud. delega. p̄tētiā. Item si iudex suspectus fuerit. poterit recusari. iij. q. vi. ca. vlt. iij. q. iij. spacium. extra de excepti. inter priore. extra de appella. postremo. 7 c. p̄posuit. Et intellige si sit suspectus ex causa rationabilis puta quia est consanguineus partis aduersę. Et hoc intellige fm̄ ius canonicum tam de iudice ordinario q̄ delegato. Ordinarius enim recusari potest. extra de fo. compe. licet. de appel. cum speciali. Item si habz causam consimilem potest vt suspectus recusari. extra de iudi. causam. Item si aduersario multum familiaris. extra de off. d. le. insinuante. 7 extra de purga. can. Cū

imminente. Item si sit socius vel canonicus eius. extra de off. dele. Item si sit dominus impetrantis eo. n. causam que iij. q. v. accusatores. xi. q. iij. quatuor. Item si sit vasallus impetrantis. xxij. q. v. de forma. extra vt lite contest. accedens. Item si sit inimicus eius. extra de excep. cum inter priore. 7 fere in omnibus ca. supra allegatis. Item si iudex est consanguineus inimici mei. extra vt lite non contesta. accedens. Item si iudex habet causam cū altera partium. potest vt suspectus recusari. extra de iudi. tāq̄ extra de off. d. le. cū super abbatia. extra de pur. can. cum imminente. Item si actor est de familia iudi. extra vt lit. nō cōtest. accedens 7. ff. de iur. om. iudi. l. i. vbi dicitur qui iurisdictioni preest. neqz sibi ius dicere debz neqz vxori neqz liberis neqz ceteris quos secū habz. Item si actor est iudex illius iudicis talis iudex potest haberi vt suspectus. tales em̄ iudices p̄nt recusari. C. de iudi. l. p̄tētiā dū. Nota qd si actor est d. iure civili 7 secus est de iure canonico. optz em̄ vt cā suspitionis allegetur corā iudice 7 p̄bet coram arbitro electo a p̄ibus. extra de ap. pel. cū special. e. n. secūdo req̄tis. Item de iure vero civili nō optz causā suspitionis allegare nec p̄bare. h̄ suffice dicitur h̄o te suspectū. e. t. sc̄do req̄tis in glo. Item si iudex est oriūdus de terra impetrat̄ p̄t ab alia pte vt suspectus h̄i. vt lit. nō p̄testa. accedens h̄ illa exceptio sola nō sufficit. h̄ b̄n̄ valet cū alijs vt nō in dco. Item seruus iudex esse nō p̄t. iij. q. viij. ifamis. Item qd mior. xvij. an. iudex eē neqat eē de p̄senti p̄tū nullus delegat̄ p̄t causā nisi mior. xvij. an. nisi solus princeps ex. de of. dele. cū vicessimū. 7 h̄ eē v̄z in delegato. Ordinarius enim non potest esse iudex nisi vicessimū quintum annum atigerit. ibidem. 7 extra de elec. cū inter.

Item si in vna causa fuit aduocatus vel procurator postea non potest esse iudex in eadem. ij. q. vi. statūndū. ff. de iur. om. iudi. l. pretor. Item laycus nō potest esse iudex in re ecclesiastica. extra d. iud. d. cernim⁹. 7c. ac si clerici. xi. q. i. placuit. Iudex delegatus ex quo sententiā bene vel male tulit postea de illa causa se intromittere non debz. extra de offi. iudi. dele. querenti. 7c. venerabilis. 7c. in litteris. Secus est de ordi. qui super accessor. potest expresse cognoscere. ff. de re iudi. l. paulus. Item delegatus iudex recusatus pbata causa suspicionis potest alicui non suspecto causam subdelegare. extra d. app. causa speciali. 7c. ad hoc. 7c. Cum causam. in fi. Notandum qd si iurisdicō data fuerit ad tēp⁹ eo transacto expirat iurisdicō. nisi de consensu partū fuerit prorogata. extra d. of. iud. dele. de causis. In vltra marina dilatione iudex vltra nouē menses dare non potest etiam consentientibus partibus. ij. q. ij. qui §. spaciū. c. in dubio. Item si propriū nomē mulieris fuerat expressum post mortem eius non potest noscere d. causa eo. n. Cum olim. Item archiepiscopus de causa sui suffraganei intromittere se non debet nisi per appel. causa ad ipsum fuerit deuoluta. extra de of. fi. dele. cum non ignores. extra de offi. iudi. ordi. pastoralis. Sed si episcopus fuerit negligens vel iusticiam neglexerit facere. Item per mortē mandatoris adhuc re integra non citationē. extra d. offi. dele. gratam 7c. relatiū. 7c. licet. Item iudex delegatus post annū potest soluere que legauit. eo. n. querenti. Item si fuerint plures iudices vnus citare non potest sine alijs nec i causa procedere nisi in commissione dictam fuerit qd si non omnes interesse poteritis. Et hoc verum est nisi iudex absens pcer

tm nuncium vel litteras ostenderit se interesse non posse. extra eo. n. prudentiam. 7c. causam matrimonij. Item surdus lunaticus 7c. perpetue furiosus si potest esse iudex nec mutus. ff. de iudi. l. cum pretor. ver. est autem. Item mulier non potest esse iudex. ij. q. qōne septima. §. tria. cap. infamis. xvij. q. qōe quinta. c. mulierem. ff. de re. iud. l. ij. Si cōtrarium inuenit intelligitur de consuetudine approbata. extra de arbi. dilecti filij. vel a p̄ncipe interpretat. ij. q. quita neminem. Item nemo potest esse iudex ecclesiasticus nisi habeat aliquam dignitatem. vel nisi sit in ecclesia collegiata canonicus. nec causa debet ventilari nisi in ciuitatibus vel in locis insignibus vbi inuenit copia peritorum. nec etiam de consensu p̄ncipum. vt in ca. statutum. libro. vi. 7c. est cōcilium lugdunē. Item si causa est commissa plurib⁹ iudicibus. tunc vno decedente alij non possunt p̄cedere nisi in cōmissione p̄ncipum. extra de offi. iud. dele. c. vno delegato. Item si causa fuerit alteri cōmissa p̄ mandatum faciēs mentionē d. priori prior iudex nō pōt postea cognoscere d. illa cā. extra de off. iud. dele. pastoralis. Item hereticus iudex vel testis esse nō p̄t. extra de hereticis excoīcam⁹. 7c. xvij. q. v. §. audim⁹. Item si cā in aliquo tangit iudicē pōt tanq̄ suspect⁹ recusari. ij. q. v. c. vl. Item si sit subdelegat⁹ ab aliquo delegato nisi si delegato p̄ncipis non valet. extra d. app. cū causā. 7c. extra d. offi. iudi. dele. sup. questionū. Item si sit delegatus in causa criminali s̄m leges non valet nisi a p̄ncipe deleget. ix. q. ij. saluo. ff. de off. p̄con. l. solent. Secus est s̄m canones. extra de of. iud. dele. sup. questionū. Item subdelegatus esse non pōt si causa sibi commissa non p̄inet ad iurisdicōnem delegant. ex. d. rescrip. sup. l̄is. extra

de pe. et re. qui autem. Nam quod fit coram non potest iudicari non valet. extra de iudi. et si clerici. et extra de consue. ad nostram. Item si iudex contra formam rescripti aut iurisdictionem aliquid egerit non valet. extra de rescrip. cum dilectis.

Item cui delegata est inquisitio. vel quod pvideat alicui ecclesie de prelato altero subdelegare non potest etiam de consensu patrum. extra de offi. dele. c. vlt. et de rescrip. cum dilecta. nota iudex delegatus non potest mandare alterutri parti coram ipso personaliter comparere nisi in causa criminali vel pro veritate dicenda vel pro iuramento calumnie prestando. vel nisi fuerit specialiter demandatus. extra de iud. in esse ambiguum et est confirmatio concilii lugdunensis. li. vi. hoc locum habet in causis priuatorum. Secus in causa collegij vel vniuersitatis. extra de cura. ca. 17. cap. quia in causis. Item cui mandatur aliquid quod negocium personaliter exequi subdelegare non potest nisi de consensu patrum in quibusdam casibus extra de rescriptis cum dilecta. et de offi. iudi. dele. c. vltimo. Item post appellatam rite factam iudex a quo est appellatum cognoscere non potest de causa. extra de appel. c. i. directe. Item monachus vel canonicus in causa seculari non potest esse iudex. extra de elec. vel mona. sed nec. et c. clericis. Item si maior iudex negocium reuocauerit minor postea de illo cognoscere non potest. extra de elec. in causis. ff. de iudi. l. iudicium. Item iudex debet quasi mediator esse factorem et reum. xxx. q. vlt. cap. vlt. aliter possit ut suspectus recusari. Nota cautelam debet adhibere ut exceptiones si simul proficiantur. Sed singule in singulis. ut si cadas ab vna: procedas ad aliam.

Contra arbitros.

Quoniam arbitri

tria ad instar iudiciorum sunt redacta. ff. de rescrip. l. v. Ideo per tractatum contra iudices aliquid contra arbitros et in quos est compromissum audiemus. Seruus non potest esse arbiter. ff. de arbi. l. potius. Item pupillus furiosus mutus vel surdus non potest esse arbiter. iij. q. vij. §. tria. ff. de arbi. l. sed in seruis. Item nec minor. xxv. annis. ibi dem. l. Si si seruus. et ff. de rescrip. l. cum lege. Item in re propria nullus potest esse arbiter. ff. de arbi. l. penul. nam arbiter cognoscit ad modum iudicis. Et sententia arbitris andum est. siue sit equa. siue iniqua et sibi imputet qui eum elegit. ff. de arbi. l. diem. §. compositor. Et si ille inique preedit reducitur ad arbitrium boni viri. ff. de arbi. l. Si societatez. Item mulier non potest esse arbiter. ff. de reg. iuris. l. feie. et intellige nisi sit femina excellens. vel de consuetudine approbata. extra de arbi. dilecti filij. Item si iudex fuerit ordinarius alicui rei in eum compromitti non potest. ff. de arbi. l. Si in seruus. §. ij. et hoc intellige secundum leges. nam secundum canones tam in delegatis quam in ordinariis compromitti potest. extra de arbi. cum tempore. et cap. cum olim. et extra de electi. causam. Item in causa criminali vel liberali non tenet arbitrium. extra de testi. ca. de testibus de iurisdictione. ca. penul. nec in pupillari actione. nec in matrimoniali. ff. eo. tit. l. non distinguemus. Item si de causis restitutionis. agi debet ibidem. l. vltima. Nisi quando incidentaliter illa causa mouetur. ff. de iudi. l. Quoniam. Item infamis non potest esse arbiter. quarta questione septima. §. tria. et ff. eodem tit. pedius. Item si quis compromittit nomine alieno non valet. ff. e. r. l. non distinguemus.

Item si compromissum sit per pupillam sine tutorum auctoritate non valet. ff. eo. ti. l. Si pupillus. Item si sine pena fuerit compromissum vel sine eo quod obtinet vicem pene non valet cum esse tm. quia partes non tenentur seruare lē tendam arbitri. nisi velint si pena non fuerit apposta. C. de arbi. l. i. vel iuramentum s'm canones. extra eo. ti. cum ipse. Tamen bene valebit licet pena non fuerit apposta si partes post sententiam tacitate confirmauerit et tamen actio dabitur actio et reo exceptio. extra eo. dem ti. per tias. C. eo. ti. l. a nulla. §. i. et ij. Item si compromissio claudicat ff. eo. ti. dies. §. penul. Item si pronuntiatio arbitri instamēto non sit collecta vel in arbitrium tertiū nulla persona expressa sit. compromissum non valet. extra eo. ti. unonit et ff. eo. ti. Si vnus. §. Si duos. Contractū tamen videtur extra de appel. cum speciali. Solutio in causa reulatiofi. a iure concedit assumi tertiū arbitri. quia illi arbitri non dicuntur veri arbitri. sed quasi iudicis vicem sapiunt extra de offi. dele. suspicionis. Item si dies apposta est in compromisso ea tñs acta quicquid dicit arbitri non valet. extra de offi. iudi. dele. de communi. Item si die feriata pronuntiatum fuerit cum altera parte absente non valet. extra de for. e. vl. ff. eo. ti. l. diem. §. Si quis. Item res ecclesiastica in laycum compromitti non potest. extra eo. ti. cōtingit. et extra de iudi. decernimus Item potest obijci compromisso quod solutū sit Solutū em pluribus modis puta de morte ac stipulatione iudicio peracto satisfactione. ff. eo. ti. non distinguemus §. compromissio. Item potest obijci quod ille non suscepit arbitrium. ff. eo. ti. l. ij. §. i. Item coram arbitro non habet locū reconuentio. extra eo. ti. inter dilectos

Item compromissum non extenditur ad compromittentis heredes si de eis non caueam ibidem. ff. eo. ti. l. diem. §. primo. Item si plures arbitri fuerint omnes interesse debent arbitrio. ff. eodem titm. Sicuti. et l. recte. nisi aliud dictū sit in compromisso. ff. eo. ti. l. non distinguemus. §. cum ne plures. Item potest obijci quod arbitri non tulit sententiam in scriptis: quod debet facere. C. eo. titm. Cum in arbitrio. §. ij. nisi aliud dictum sit in compromisso. ff. de iudi. l. ij. Item arbitri non potest punire contumacem nisi expressum fuerit in compromisso. ibidem. §. vlt. nota ea sola veniunt in arbitrio de quibus tacitū est vt veniant. ff. eo. ti. l. Si tamen dies. §. primo. extra eo. ti. cum dilectis. et tantū de illo.

Contra actorem.

Nunc contra actorem videamus. Actor excommunicatus non potest stare in iudicio. nec tenetur ei reus respondere. extra de offi. dele. prudentiam. et extra de excepti. dilecti. et c. inter priorem. et ca. pia. Et de reo excommunicato idem dicendum est quod actor non potest reconueniri extra de except. cum inter priorem. vbi et exceptio excommunicationis tam contra iudicem quam contra actorem quam etiam contra reum semper potest opponi. tam ante lit. contēti. quam post. extra de except. ver. Ne quis excommunicato communicare cogatur. ca. exceptionem. Item reus actori non debet respondere si plures habeat personales actiones contra eundem coram diuersis iudicibus. extra de rescrip. ex tenore. et eo. ti. dispensa. l. vi. quod est consilium lugdunē. Item si reus contra actorem agere voluit

erit. oportet ipsum sub actoris iudice li-
 gare in modum reconventionis. Actorē
 em̄ ad alium iudicem trahere nō potest
 ibidem. Itē monachus sine licentia ab-
 batis p̄uenire vel cōueniri nō p̄t. extra
 de iudi. causam. xvi. dist. placuit. Idē
 vicē de abbate q̄ sine litteris capituli
 sui admitti nō debet. nisi bona fuerint
 diuisa. extra de rescrip. edoceri. et de re-
 ligi. do. cum dilectus. Si tñ monach⁹
 fuerit in scolis cā studij. vel alia iusta de
 causa v̄ licentia sui abbatis agere potest
 et respondere. extra de accusa. ex parte.
 Et si p̄cussus fuerit existens intra clau-
 strum ipse non aget. sed monasteriū vel
 syndicus monasterij. nec potest tunc re-
 mittere iniuriam sibi factā. extra de sen-
 excō. prochianos. in glo. Item mona-
 chus abbatem in ius trahere nō potest
 nisi fuerit a principe impetratum. C. de
 in ius vo. l. i. ij. et. ij. Item fili⁹ sine
 licentia patris agere non potest. extra de
 p̄cur. c. i. Et fallit in causis castrensis pe-
 culij. in sti. de pa. po. in glo. ius q̄ con-
 sistit. Item si aliquis petat debitum vel
 aliud p̄sonale. et p. xxx. annos nō petie-
 rat. ei potest obijci p̄scriptio. C. de an-
 na. excep. et p̄scrip. l. i. §. ad hec. Itē
 ab aduersario si fuero spoliatus: sibi nō
 teneor r̄ndere quousq̄ fuero restituit⁹.
 extra de ordi. cog. sup. spoliū cām. extra
 de resti. spo. c. i. et. ij. q. i. per totū. Itē
 si in bonestus: vel nō secutus loc⁹ alicui
 fuerit assignatus. nec tenet respondere
 neq̄ tenet cōparere. extra vt li. si p̄test.
 accedens. Item clericus non potest cō-
 sentire in iudicem non suū nisi duo cōi-
 current. scz q̄ iudex sit p̄sona ecclesiasti-
 ca. vel voluntas dyocessani sui accedat.
 extra de foro compe. si diligenti. Item
 in causa criminali non teneor in quadra-
 gesima respondere. C. de fer. l. quadra-
 gesima. Itud p̄pter contrariam consue-

ndinem hodie non seruat. Item actor
 minor. xv. annis non potest agere i iu-
 dicio sine aucte tutoris. C. qui legit. p̄
 so. stan. habet in iudi. l. i. et. ij. Nota
 tamen casus in quibus minor p̄t agere
 sine auctoritate tutoris. Primus est in
 voto. xx. q. ij. c. i. et. ij. Secundus cum
 agit de thoro violato. ff. de adul. l. si ma-
 ritus. §. lex. Tertius cum morte patris
 exequitur. vel cum agit de testamento
 patris. xv. q. ij. de crimine. Quartus
 cū agit de recuperanda possessione. C. qui
 legi. p̄so. habet stan. in iudic. l. vltima.
 Quintus cum impetrauit veniam etiā
 tis. C. de his qui ve. eta. l. ij. Sext⁹ cū
 agit de libero homine exhibendo. ff. de li-
 homi. exhib. l. ij. Septimus cum agit
 negocia alterius. ff. de mino. xv. an. l.
 cum mandato. Octauus in cā criminali.
 extra de resti. spo. c. ex parte. Et in quib-
 buldam. vij. casibus qui notant. ij. q.
 vij. queritur. Item periuus vel alius
 infamis potest accusare. Primo in cri-
 symonie. extra de symo. tanta est labe.
 Secundo i crimine lese maiestatis. xv.
 q. ij. c. penul. in fi. extra de confes. ca. i.
 Tertio cum suam vel suorum iniuriam
 prosequitur. iij. q. vij. omnib⁹. Quat-
 to in crimine hereticos. ij. q. vij. sacer-
 dotes. Item si filius agit contra parē-
 tes vel contra eos sub quorum potestate
 est audiri non debet. C. de pa. po. cōgru-
 entius. Et intellige nisi in castrensi pec-
 culio vel quasi castrensi. ff. de iudi. l. au-
 lia. Idem dicitur de filiis ciuitatis.
 nisi venia impetretur. in sti. de pena te-
 liti. §. vlti. Item libertus contra patro-
 num agere non potest: nisi prius venia
 impetrata. extra de symo. nō de famul.
 Idem dico de liberis et liberis contra
 parentem patronum ve agentib⁹. in sti.
 de pena te. in fine. Item eiusdem litis
 conforis si voluerit agere p̄ cōsorte sine

Exceptio

mandato audiri non debet. etiam p̄sita cautione. nisi post lit. p̄test. **C.** de p̄for. eiusdem lit. l. i. **I**tem si actor petat fundū non debet responderi nisi fundo qui p̄tinetur ostenso. extra de libel. obla. c. ij. et debet exprimi nomen fundi et nomē vicini fundi. ff. de confit. l. forma. **I**tem vietas quam actionē actor intendat. vtz sit temporalis vel perpetua. Si tēp̄alis est et tempus sit transactum: infra quod debuisset egisse. amodo agere nō potest cum effectu. **N**ota qualiter tempus currat p̄tra aliquem. Decem dies currunt p̄tra non appellantem. extra de appel. si nbi. et extra de elec. cum dilectis. **I**tem quantum tempus currat contra electum petentem p̄secrationem. c. dist. quoniam quidam. **I**tem sex mensium currit i beneficiorum collatione. nam postea collatio deuoluitur ad superiorem. extra de preben. de multa. **I**tem tempus currit p̄tra electum ad p̄latum: qui infra sex menses debet petere p̄firmationem. extra de lit. non p̄test. quoniam. **I**tem tempus vnus anni currit p̄tra volentem agere actione iniuriar. qz iniuria post annum intentari non potest. ff. de iniur. l. i. si nō cōuicij. p̄testat infra annum. **I**tem ip̄s currit contra rescriptum papale. intellige si impetrans eo vsus non fuit. dū tamen copiaz iudicis haberi p̄mit. **E**t cum aduersarius rescriptū impetrauit. extra de rescrip. c. si autem. **I**tem tempus currit in quibusdā casibus qui notantur extra. vt li. non contest. quoniam frequenter. de hac materia dicam plenius infra in n. de rescrip. **I**tem qui cōstituit procuratorem ad totam causam postea nō potest illud reuocari nisi ex iusta causa sit et integra. ff. de procu. l. añ litem. **I**tem actor qui fecit citari ad aliquem terminum aduersarium. veniente reo si non venit actor condemnatur in

procuratoris

expensis. extra de dolo et contr. actor. l. vi. **I**tem si mulier velit agere nomine filie vel alterius audiri non debet. nisi sit tutor. de reg. iur. l. femine. **E**xcipiuntur quidam casus. ff. de procura. l. femine. **I**tem laicus non potest clericum accusare etiam in causa criminali. nisi suam vel suorum iniuriar. p̄sequatur. extra de testi. de cetero. **I**tem conspiratores et inimici capitales in nulla causa ad accusationem admittuntur. extra de symo. licet. xi. q. i. conspirationū et t̄m de isto.

Contra procuratorem.

Superius contra actorem diximus. sed quia actor per procuratorem sepe experitur. **I**deo nunc p̄tra procuratorem. **V**ideam⁹ primo quis sit procurator. quis yconomus. syndicus vel actor. **P**rocurator est: qui aliena negocia mandato domini gratuite administrat. ff. de procura. l. i. **Y**conom⁹: cui res ecclesiastica gubernanda mandatur lxxix. dist. in quibusdā. **S**yndicus dicitur defensor cleri vel collegij. ff. qd̄ cuiusqz vniuersi. l. i. **A**ctor dicitur similiter qui ab vniuersitate cōstituit. vt in l. p̄alle. **I**tem iure canonico sepe vnus pro alio ponitur. i. q. ij. saluator. extra de procurato. quia in caus. **S**i aliquis procurator fuerit excoicatus non valebit. extra de proba. post cessi. et de offi. iudi. dele. prudentiam. **I**tem si sit cōstitutus ab excoicato potest repelli. extra de procura. c. vltimo. **I**tem nisi procurator habeat vbi continentur expressa illa clausula: de ratiabitione. **Q**uis habeat litteras procuratorias generales potest repelli. extra de procura. c. i. de religi. to. cum dilectis. de offi. iudi. delegan. coram. **E**t hoc intellige

nisi vellet dare cautionem fidei. **I**tem procurator quibus habeat mandatum speciale. extra de arbi. per duas. **I**tem solutionem debiti recipere non potest nisi ad hoc habeat mandatum. ff. de solu. l. vxo. et intellige nisi ei sit mandata omnium bonorum administratio generalis. insti. de rerum diui. §. nihil. **I**tem non potest liberare debitorem absque mandato speciali. ff. de accep. l. iij. **I**tem iuramentum de ferre non potest nec offerre sine speciali mandato. nisi fuerit generalis procurator. ff. de iur. iur. **I**tem oportet quod impetrans in litteris papalibus habeat mandatum speciale. extra de rescrip. nonnulli. **I**tem si propositus abbas vel quilibet prelati ecclesie constituit procuratorem sine consensu preuentis sui vel capitali non valet. extra de arbi. per duas. et extra de rescrip. edoceri. **E**t intellige cum illa distinctione quod aut bona sunt distincta tunc valet. aut non: tunc non valet. vt in predicto. c. edoceri. de rescrip. **I**tem mulier procuratrix esse non potest. iij. q. vij. §. tria. ff. de re. iur. l. femine. **E**xciipiuntur tamen casus in quibus mulier procuratrix potest esse. **P**rimus ratione administrationis si forte est abbatissa. extra de pfr. vii. cum dilectis. **S**ecundus quoniam constituta est in re sua. c. de pcur. l. que. in fine. **T**ertius quoniam mandate vel concesserunt sibi actioes. c. de pcura. l. que. **Q**uartus quando mulier officio tutoris fungi potest. ix. q. i. c. penult. **Q**uintus quando feminis pro parentibus laqueantibus agere permittitur. ff. de procur. l. feminis. **S**extus licitum est matrem pro filii libertate litigare. ff. de liberta. ca. l. amplius. **I**tem minor. xv. annis procurator esse non potest. c. de pcura. l. minor. **I**tem si constitutus sit minor: non valet procuratio sine auctoritate tutoris. c. l. neq. **E**xceptis casibus notatis supra contra actorem. **I**tem si sit alicui

obiectum crimine criminaliter procurator esse non potest. quousque innocentem se ostendat. vel post annum abiecta criminis extra de accu. epus. et c. cum p. manco nella. **I**tem in causa criminali cuius agitur criminaliter procurator constitui non potest. v. q. iij. in criminalibus. extra de accu. veniens. **E**bi tamen in quibusdam casibus constituitur procurator ad excipiendum. **E**tiam miles non potest constitui procurator. c. de procura. l. milite. et l. qui stipendia. **E**tiam intellige nisi in rem suam. **E**t intellige de militibus qui de publico salarium accipiunt. **E**t qui iurant communicare rem pro republica. vt in. l. stipendia. **E**tiam si procurator a procuratore fuerit substitutus non valet. nisi post li. contest. ab eo qui habet mandatum ad totam causam. extra de appella. cum tutor. extra de rescrip. ex parte decani. in fine. et in glo. circa fi. **E**t hoc verum est nisi fuerit matri sue datus. c. de donat. l. illam. **E**tiam si procurator actoris voluerit cauere de rato de defendendo si res conueniatur potest repelli. quibus habeat mandatum vel litteras. ff. de procura. l. non solum. hoc verum est nisi si procurator ex causa non lucratiua vel necessitate et non fraudis. ff. de procura. l. non solum. **E**tiam maritus nisi habeat litteras procura. ab vxore non debet admitti. c. e. tit. l. maritus. **E**tiam si duo procuratores dati sunt diuersis partibus. primus non valet. extra. e. tit. non iniuste. **E**tiam procura. in causa pupillari intervenire non potest nisi quantum tangit priuatum commodum. hoc verum est ex parte actoris. **S**ecus in reo qui potest procuratorem constituere. ff. de pupil. acti. vel pupillari. **E**tiam si procurator ad vnam speciem constitutus transgreditur mandatum. audiri non debet. extra de offi. iudi. dele. cum olim. **E**tiam in lris pcur. contineri debet

Exceptio

ad quid procurator sit constitutus. puta ad agendum vel ad defendendum. extra de procu. constitutis. Item monachus canonicus regularis. et omnes ad sacros ordines promoti. et qui de ecclesiasticis beneficiis sustentant: prohibentur esse procuratores vel aduocati nisi in casibus. extra de postu. per totum. extra ne cleri. vel mo. per totum. xvi. q. i. placuit. In casibus enim istis bene possunt. scilicet pro miserabilibus personis. pro ecclesiis suis. pro personis coniunctis dum necessitas imminet. ij. q. vij. §. tria. Similiter monachus potest esse procurator in causa monasterii abbate imperante. extra de transacti. contingat. Item prelati depositi procurator potest esse. iij. q. vij. §. tria. Item procurator satisfacere debet: nisi dominus fideiussor existat iudicatum solui sub hypotheca rerum suarum. ff. eo. ti. l. si procurator. Item procurator non valet. ubi dominus moritur re integra extra de offi. deleg. gratum et relatum. Item nota supra n. contra actorem de filiofami. Item si duo procuratores simul dant: nisi dentur in solidum alter sine altero agere non potest nec defendere. Item procurator hereditatis abiudicari non potest. ff. de acqui. here. l. paulus. Item infamis non potest esse procurator. iij. q. vij. c. infamis. extra de iudic. c. in deputato. Item potest obijci procuratori qui recepit pecuniam pro procuracione. non tanquam locator qui locauit opas suas. ff. mandati. l. i. et ij. Ubi dicitur cum mandatum vero receperis gratum tanquam procurator recipe non debes. ibidem in glo. sed non sue. Item ingratis prohibentur esse procuratores. ij. q. i. prohibentur. Contra yconomum dici potest. quod debet constitui auctoritate episcopi vel prelati. ix. q. iij. transiimus. extra de syn. dico. c. unico. Et debet esse clericus in

procuratorij

spiritualibus. in temporalibus autem potest esse laicus. lxxvij. dis. in singulis. Item yconomus debet esse de gremio illius ecclesie a qua constituitur. aliter non valet. xvi. q. vlti. quoniam. lxxix. di. quia. Item syndicus et yconomus repelli non possunt nisi a tota vniuersitate cum a duabus partibus fuerint constituti. ff. quod cuiusque vniuersi. l. nulli. et l. ij. Item nisi constituitur ad presentes lites non valet. ibidem. Unde reclusus. Est procurator syndicus actor tutor et ycos. Pruiati numeri plebis et episcopi quibus. Yconomus datus ecclesie tutor principalis.

Contra procuratorium.

Dest tractatus contra procuratorem non contra procuratorium videamus. Si quis dicit se esse illum latorem presentium. de qua littera facit mentionem. non erit procurator talis. quia in re propria non idoneus reperitur. iij. q. iij. c. i. ff. test. tuto. l. duo sunt. Non enim est credendum ei qui se asseuerat eum: de quo littera facit mentionem. quod quilibet contra se testimonium ferre potest. pro se vero nunquam. xliij. q. ij. c. ij. Item non potest constitui procurator nisi dominus iurauerit de calumnia. C. de iureiur. propter calu. dan. l. ij. §. si iurauerit. Cum ergo dominus non iurauerit de calumnia non valet procuratorium. Item contra instrumentum obijci: quod isti littere non est credendum. nisi intra territorium eiusdem iudicis a quo emanauit. quod extra territorium illius dicenti impune non paretur. ff. de iurisdic. om. iudi. l. xl. Item iudicium non est credendum. nec ipse admittit ad testimonium ut testis. nisi tanquam puata persona quod nec ei inuito credendum. quod si principale

non valet nec accessorium. §. si. instrui. inter dilectos. Item in libris eandem vim obtinent instrumenta et depositiones testium. C. de si. instru. l. in exercediis. sed si testimonio illi non crederet. ergo nec eius instrumento. Item obiicit sibi cautio que loquitur indistincte. quia non dicit cui promittit. ut ei a quo lre emanauerint. vel parti aduersae. vel ei ad quem venit si cautio indistincte loquens nullus est momenti. ergo nec illa valet. ff. de pbat. l. ubi. Item si dicit quod promittit procuratori: promissio est nullius valoris. neque sortitur effectum. quia non sequitur datio. et sic est nuda. sed ex nudo pacto non fit actio. ergo nulla est promissio. ff. de pac. l. iuris gentium §. sed cum. Item si dedit ei potestatem iurandi de calumnia non valet. quia principalis est persone. §. iudi. pastoralis. Item si datur ei potestatem procuratorem substituendi stat quod ante l. testa. non potest. quia non est dominus lit. ergo si potest constituitur potestatem post l. testa. sed tunc potest facere sine mandato. ergo superflue ponitur hec clausula procuratorij. Item dominus non potest substituere nisi in certum procuratorem. ff. de procur. l. ij. Si nemo potest plus iuris in alium transferre quam ipse habet. extra de iure patro. iura. ergo nec procurator potest procuratorem in incertum substituere. Item datur ei potestatem faciendi omnia que ipse faceret si plenus esset. Sed dominus potest constituitur procuratorem ante l. testa. ergo et procurator quod falsum est. ergo inepte ponitur hec clausula. Item procurator promittens dominum suum ratum habiturum. §. promittit falsum et alienum. quod non potest. quia iura hec vetant. ff. de ver. ob. l. stipulationum. Item si ponitur hec clausula: seratum habiturum quicquid pro domino dixerit procurator: non valet ad faciendum

quia substituitur ad dictum. et ita iudicium claudicat quod non debet. extra de excep. cum inter priorem. Et tamen §. procuratio.

Contra aduocatos:

Quia aliquando ad causas vocantur: qui aduocati iure esse prohibentur. Ideo contra aduocatos nunc videas. Et primo quid sit aduocare siue postulare. Est enim deservire fratri vel amici in re apud eum qui iurisdictioni preest exponere. vel alterius desiderio contra dicere. iij. q. v. §. tria. **B**urdus cecus mutus siue ppetuo furiosus: minor. xxv. annis non possunt esse aduocati. ibidem. et ff. de postu. l. i. **I**terum hereticus iudeus vel alius infidelis christianorum non potest aduocare. extra ne cle. vel mo. quasi per totum. extra de postu. ex parte. xi. q. i. placuit. **E**t intellige nisi in casibus de quibus supra in. c. contra procuratores. **I**n sacris vel in minoribus ordinibus constitutus. dummodo beneficio ecclesiastico suscipitur. de aduocatione coram iudice seculari potest repelli. **P**resbyter etiam coram iudice ecclesiastico nisi pro seipso. vel etiam pro miserabilibus personis. extra de postu. c. i. et ij. et iij. q. vij. §. tria. ubi plene dicitur que persone possunt procurare. et que non. **I**tem nullus clericus debet aduocare coram iudice seculari. extra ne cle. vel mo. per totum. l. dist. c. aliquam. **E**t intellige maxime in causis criminalibus et in causis sanguinis. **I**terum procacibus. l. garrulis et improbis prohibetur esse aduocare. C. de aduo. l. quisquis. et C. de assesso. l. vlti. **I**terum infamis non potest aduocare. iij. q. vij. infamis. §. tria. **E**xceptis his quibus hic enumerantur. **I**terum excommunicatus aduocare non potest. extra de here. excommunicamus.

Item nec publice pugnant. iij. q. vij. infamis. §. itez. Item mulier aduocare non potest. iij. q. vij. §. tria. et illud vide. Item aduocatus stare debet tempore aduocationis. C. de postu. l. quisquis. in fi. et non dicitur. quod semel fuerit porat. de appel. l. vl. Item si quis aduocatus admonit. a iudice. ut alicui persone prestet patrocinium et non obtemperat potest repelli. nisi se rationabili causa excusauerit. iij. q. vij. infamis. §. tria. Item nullus debet esse aduocatus nisi peritiam habeat litteralem. C. de aduo. diuudi. l. ne nani. et l. iubemus. Item tabellio vel seruus non debet aduocationis officium exercere. C. de iudi. l. vniuersus. C. de tabellari. l. generaliter. Et hec de aduocatis sufficiunt.

Contra libellum.

Quoniam ad actoris petitionem cognoscendam in iudicio libellus offeratur quandoque obscure quicquid inepte. Ideo videndum est quid sit libellus. et ad quid offeratur libellus. Est enim petitio actoris scripta continens nomen iudicis actoris et rei. et rem que petitur et causam petendi. extra de libel. obla. ca. i. ij. et iij. Libellus offeratur ad id ut reus valeat deliberare utrum velit contendere vel liti cedere. ff. de eden. l. i. Ideo reo. xx. dierum inducie ad deliberandum post libelli oblationem conceduntur iij. q. iij. §. spacium. Libello potest quis sibi obijcere quod non tenetur respondere. nisi nomen iudicis et actoris et rei et res que petitur contineatur. ff. de rei ven. si in rem. et ibi debet contineri dies mensis et annus dati libelli. iij. q. iij. §. spacium. Et hoc intellige in causis criminalibus Item si libellus obscurus fuerit non de

bet ei respondere. extra de testibus. non clamor. extra de dilati. cum littere. Item si non contineat causam vel actionem petentis non valet. extra. e. titm. c. ij. et iij. Item libellus generalis reprobatur. ff. de iur. fil. l. ita. quia generalitas petit obsecritatem. ff. de ver. sig. l. vltia. §. pertinere. Item in actione reali reprobatur nisi proprium nomen fundi exprimat. vel nisi actio ad oculum ostendatur. Et si nomen proprium non habet duo proximi nominentur. extra. e. titm. c. ij. Item si petitur aurum et argentum debet exprimi materia et pondus. Si seruus debet exprimi nomen eius. Si panus color debet exprimi. Si animal dicitur exprimi asinus vel bos. et utrum sit albus vel niger. Si aliqua res mensurabilis petitur. ut vinum debet exprimi quot mensure petantur. Item si petitur cibus vel aliud vas debet exprimi forma utrum sit rotundum vel quadratum vel cum sculptura. ff. de rei vendi. l. si in rem. Item si libellus ineptus fuerit potest reprobari. et actor non debet admitti. extra de iudic. examinatum. Item libellus reprobatur nisi per eum reus certificari possit quo iure actor agere velit. ff. de eden. l. i. Nota nisi libellus offeratur ante litem. non valet iij. q. iij. §. spacium. Excipiuntur quidam casus in quibus libellus non offertur. Primus est vilium personarum. Secundus est cum episcopus in suos subditos agnoscat. Tercius in casu ambiguitatis. C. de ambigui. l. i. Quartus in suspecto timore. Quintus in criminibus notorijs. extra de accu. c. euidentia. Sextus in leuibus criminibus. ff. de accu. l. lenia. Septimus in carta falsa coram iudice producta. et teste falso. C. de pba. l. vl. Quertus utrum libellus sensu partium potest remitti. Dico quod non. quod est de substantia iudicij. Idem de litis contestatione. ideo remitti non potest. extra

de ferijs .c. vlt. iij. q. v. accusatoribus.
 xxiij. dist. quorundam. Item si penis ali
 quid a me actioe ex stipulatu. nō teneor
 libello respondere. nisi i eo ponit causa
 stipulationis. nam stipulatio nō valet.
 nisi cā sub sit. ff. de pdicti. sine cā. l. q. sine
 cā. Nota stipulatio est solēnis pmissio
 qñ precessit interrogatio ⁊ subsequuta ē
 rēlio. Item in cā criminali non valet si
 actor se non obligat ad talionem. iij. q.
 vi. c. vlt. ⁊. v. q. viij. c. ij. Item si non pñ
 net nomen iudi. ij. q. viij. §. vlt. Item si
 agit in modum accusationis post electi
 onem pfirmatam non valet. nisi se obli
 gat ad penam. extra de accus. super his.
 Item si est denūciatio ⁊ non ponitur in
 libello: q̄ te caritatie amonuerim: nō
 valet. extra de symo. licet hely. extra d̄
 iudi. nouit. Item si agit per modū in
 quisiōnis. vt qz prelati ex officio suo
 pcedit in causa non dat libellus. sed ca
 pitula super quibz clamor pcessit dicen
 da sunt tibi. vt habeas copiam defendē
 di te. ⁊ debes esse presens cum fit in qui
 sio. nā d̄ absentis in quisiōnis sentētia
 ferri nō potest. nisi p̄sumaciter se absen
 tauerit. extra de accusationibz. qualiter
 ⁊ qñ. extra de symoni. licet hely. Item
 si agit de crimine ciuilitur debet poni in
 libello iniuria: quā fecisti in aliquo loco
 vel in membro. aliter non valet. de pe.
 dist. i. aut facta. Et nota diligenter qñ
 libellum recipis debes prestari q̄ illum
 recipis. saluis exceptionibz tibi de iure
 competentibus. tam p̄tra rem tēpus q̄
 contra iudicem. tam contra actorem q̄
 contra libellum. extra. eo. n̄m. c. vltio.
 si non fuerit protestatum tunc nocebit.
 xxx. q. ij. lotharius. Unde versus. Con
 uenū nomen ⁊ nomen conuenientis.
 Iudicis ⁊ mensis rem quāuis scribere
 debes.

Contra testes.

Ouia licet ad
 claritatem veritatis necessa
 riū sint testes. plures tñ ad testanduz p
 ducunt: qui de iure repelli possunt. Id
 circo contra testes aliquid videamus.
Testis domesticus a testimonio repellit
 extra de testi. in litteris. ⁊ extra d̄ accu.
 cum iohannes. Domestici autē dicūt
 omnes qui sunt de familia alicuius. eo.
 ti. in litteris. Item parentes omnesqz
 p̄p̄inqui familiares liberi ⁊ serui nurus.
 C. de ver. sig. l. vlti. Item omnes fami
 liares quibz ad pducenduz potest impe
 rare ratione patrie potestatis obediē.
 vel iurisdictione. ff. de testibz. l. in lege
 iij. q. v. accusatores. Itē affinis repu
 tatur domesticus. iij. q. ix. §. absens. Itē
 mercenarius. ff. de penis. l. respublica.
 §. si ripa. Item si cōsanguinei. iij. q. ix.
 Itē vir ⁊ vxor alter p̄ altero habet p̄
 domestico. iij. q. iij. §. vlt. Itē p̄uigna
 ⁊ nur. insti. de nup. §. affinitatis. Itē
 pater filio ⁊ filius patri. insti. de testi.
 §. d̄ testibus. Item coloni vel ascripti
 cū ⁊ dicuntur domestici. C. de questi.
 l. quidem. Item si testis est infamis rel
 pelli potest. vt qui lenociniū fecerit ip̄e
 ⁊ questus causa est infamis cum alijs
 multis. ff. que no. infra. li. Et inter illas
 ponitur ioculator ⁊ omnis leuis p̄sona:
 que frequentat tabernam. extra d̄ accu.
 si consistat. Item de facientibus vilis
 officia. vt i glo. l. i. §. capones. ff. nau.
 capo. sta. luloz. extra d̄ excel. p̄elato.
 inter dilectos. extra de vi. ⁊ bone. cle.
 Item vilis officij vt qui mundat latrū
 nas ⁊ balneatores. iij. q. iij. §. in p̄
 mis. extra. eo. n̄m. ca. i. Et meretrix. ff.
 de testibz. l. iij. ⁊. ij. Infames tamen in
 enozmi crimine possunt testari. d̄ symo.
 licet hely. ⁊. c. tanta. Etiam raptor lat
 ro ⁊ quilibet infamis. eo. n̄m. ex parte

7 piur. e. n. sub nobis. 7 plures mōi infamie. **Re. vi. q. i.** infames. **Item** si testis est inimicus repellit. extra d' accu. **Sed** que inimicie repellat relinquit arbitrio iudicantis. ff. de questi. l. pria. **Nota** tamen conspiratores 7 capitales inimici in nullo casu ad accusationē testium admittunt. de symoni. per tuas. **Item** nisi testis iuratus deponat ei? testimonium nō valet. extra de testi. nup. **Item** testes non plene probant nisi de certo tempore fecerint mentionez. extra de fide instrum. cum iohannes. extra de proba. in presentia. **Item** testimonium excommunicati non valet. extra. eo. nō. veniens. **Item** pater non potest testificari contra filiū nec p filio. nec econtra filius pro patre aut ptra patrem. iij. q. iij. §. i. **In** tribus tamen casibus pater potest esse testis pro filio. **Primo** in testamento filij testantis de castrensi peculio. ff. de testa. l. qui testium. §. i. **Secundo** ad probandam genus vel originem. extra. qui si. sint le. transmissio. **Tercio** in causis matrimonialibus. extra d' sen. 7 re iudi. tenor. **Frater** tamē pro fratre 7 ptra fratrem potest testari. nisi habeant omnia bona in cōiuni. quia tunc inteligeret suam causam agere. ff. de testi. l. i. **Sed** in re ppria nullus ydone? testis iij. q. iij. §. item. **Sed** vtrū socius cum socio potest ferre testimoniū. distingue an sentit lucrum an damnū. si testis sentit damnū potest. ff. quando appel. sit. l. e. **Item** generaliter in omni causa minor xiiij. annis. non potest esse testis. iij. q. iij. §. nota. **Si** fact? pubes potest ferre testimonium de his que vidit impubes. xxxvii. di. c. relatum. **Seruus** aut fact? liber potest ferre testimonium de his que vidit in seruitute. ff. de verbo. signifi. l. nationez. **Item** pbibent omnes criminosi. extra de testi. sup eo. hoc bz locum

preterq̄ in criminibus exceptis. extra de symonia. licet hely. vt supra patuit. **Item** fm canones mulier i causa criminali ad testimonium non admittitur. sz fm leges non prohibetur. xxx. qōne. v. mulierem. extra de verboz signi. forus. **Item** in testamentis mulier non potest esse testis. instum. de testamen. §. testes. **Sed** in alijs causis non prohibetur. extra de testibus. quoniam aliqua. **Item** testimonium vnus non valet. extra. e. nō. licet. 7. iij. qōne. iij. **Item** in criminali **Nota** tamen casus in quibus vnico testi creditur. **Primus** est: cum dubitatur an ecclesia sit psecrata. de cōsecra. dist. iij. paruulus. **Et** generaliter vbi nulli nocet ibi creditur vnico testi. **Item** monachus testis esse non potest extra ne cleri. vel mōa. per totum. quia monachus funestam vocem habet. **C.** de his qui accu. non possunt. l. si quis. **Ubi** dicitur funestam vocez iudicari potius oportet q̄ audiri. **Et** intellige nisi pro sua ecclesia. extra. eo. nō. insuper. 7 extra de iureiurā. nisi. **Item** socius criminis non admittitur ad testimonium. extra. eodem nō. veniens. nisi in criminibus exceptis. **Item** seru? non admittitur. extra de verboz signi. forus. iij. qōne. v. nullus seruus. **Item** libertus contra patronuz non potest testari. 7 si fecerit redigitur ad seruitutē. extra de seruis non ordinan. de famulis tamē p alios 7 ecōtra alios potest testari. **C.** de postu. l. nec certo. 7 si contra patronum accusator vel testis fuerit ante lict exordium capite puniend? est. xij. q. ij. qui manumittit. nisi i criminibus exceptis. 7 in crimine fraudati census. xij. q. ij. **Item** testimonium conducti 7 locati testis non valet. vbi scilicet aliquid accipit pro testimonio ferendo vel non ferendo vel vbi aliquid sibi pmissum fuerit.

Ab hoc testimoniū obtulerit. extra de testi. c. i. et c. sicut. et extra de pba. licet. iij. q. iij. §. Item in criminali. Item si testis obscure vel confuse loquitur non valet nisi iterum deponat. extra eo. tit. lo. Cum clamore. Item testis non valet nisi ad eius receptionē vel depositionē pars aduersa fuerit euocata. extra eodē tit. c. ij. Item infideles contra fideles non possunt ferre testimoniū. eo. tit. licet vniuersus. cap. iudici. Item testis non valet nisi de visu et auditu deponat. eo. tit. preterea. et cap. cum causam.

Item testes de alijs causis et negocijs testimoniū dicere nō debent nisi de his que sub eorum presentia facta esse noscuntur. iij. qōne. ix. testes. Etiam testis non valet nisi reddat causam dicit. eodē tit. cum causa. extra de sen. et re iudica. Sicut. intellige si de sua sententia interrogetur. Etiam gener pro socero et contra testes esse non possunt. iij. qōne. iij. §. Item Etiam nota contra testes potest obijci quod non valeat eorum testi. nisi habeant. l. aureos. in bonis. nam aliter propter paupertatem suspecta est. ij. qōne. p̄a in primis. circa medium. et. iij. qōne. iij. §. item in criminali Et intellige de nō voluntaria paupertate. Etiam testis non valet ubi receptus fuerit in quarta productione nisi actor iuret quod nec ipse nec advocatus eius testari docuerunt. nec testimonio aliorum perscrutati nec propter dolum aut aliquam maliciam quartam productionem petiuit. extra eo. tit. ca. vi. et capitu. in causis. Item potius est credendum honestioribus vel dignioribus quam alijs. extra eo. tit. in nostra iij. q. tertia. §. Item. Etiam potius credendum est malculo quam femine. extra de ver. sig. forus. iij. qōne. iij. §. Item. Etiam magis creditur diviti quam pauperi. ibidem. Etiam nota multum de testimoniū non est

attendenda vel acceptanda in depositionibus testium. sed qualitas. extra eodē tit. in nostra. et cap. licet. iij. qōne. iij. §. Item. Et vide. iij. qōne. iij. cap. i. vsq; ad finem. Nota quando exceptionē coram iudice proposuisti debes protestari et dicere has alternatim propono. et eos sic admitti peto. protestor etiam quod non obligor precise ad comprobandum omnes et singulas exceptiones quas proposui sed solum ad eas que in iure sufficiunt ad victoriam. Item nota quavis regulariter sic verum quod in omni causa duo testes probate vite et puerlationis honeste sufficient. extra e. tit. licet vniuersus. et ca. oī negocio. Excipiunt tamen casus in quibus plures testes exigunt. Primus ubi cumque accusatur enormiter. iij. q. iij. §. sul. ubi dicitur presul non damnet nisi cum lxx. testibus. Presbiter autē cardinalis nisi cum lxx. testibus. Diaconus nisi cum xxiiij. Subdiaconus acolitus exorcista lector hostiarius nisi cum septem testibus condemnatur. Item in testamento septem testes sunt necessarii secundum leges. C. de testa. l. hec consultiissima. Sed si canones sufficient duo vel tres in testamento coram presbitero suo ad hoc ordinato. extra eodē tit. c. cum cause. et ca. relatum. et in testamento nisi fuerint specialiter rogati non valet. ff. de testi. l. hec testes. Atē in codicillis quinque sunt testes necessarii secundum leges. C. de codicill. l. vi. idem numerus testium requiritur in donatione facta causa mortis. C. de dona. causa mor. l. scim. Item numerus requiritur ad probandum solutionem debiti in scriptis petenti. C. de testa. l. testium. Item numerus requiritur quando aliquis dat liberum suo libertatem per literas suas. ex. de fi. instru. cum io. in glo. v. si quis. In depositione et alie rei requiruntur tres testes. ex. de fi. instru. c. si quis. et intellige quando depositum excedit an

ri libram. C. si ag. empbi. pe. l. vltima. Nota versus in quibus continentur exceptiones contra testes. Condicio sexus etas discretio fama. Et fortuna fides in testibus illa requirunt. Et consanguinei pariterque domestica turba. Et clericus laycum a se fugat et viceversa. Res persona gradus locus bis sunt consona tempus.

Contra interrogatoria.

Quoniam aliquando testes minus vera deponunt. et exemplo danielis prophete iudices in interrogacionibus falsitatem deprehendunt. Ideo postquam dictum est contra testes. subiungamus nunc qualiter aduocatus rei formare debet interrogatoria contra testes. Scribitur ergo sic. Domine iudex queratis a testibus partis aduersae. et ab unoquoque singulariter super quolibet articulo dicti sui de causa de loco de finibus loci de tempore de auditu de visu de scientia de fama de omnibus circumstantiis que possunt et debent animo vestrum ad sententiandum inclinare et que iura dicunt et que decernuntur esse querenda a testibus. Et descendatis sic ad speciem. Si testis dicit quod elizabet contra iuramentum matrimonium cum iohanne. queratis super illo articulo. quomodo sciat de visu aut auditu. Et si dixerit visu. queratis quo loco viderit. vtrum in domo vel extra domum. si dixerit in domo petri. queratis in qua parte domus. Item queratis si domus illa sit lignea vel lapidea. Item queratis qui fuerit presens et vtrum etiam alij per eum nominentur. Item queratis vtrum dicti contrahentes stabant vel sedebant. Item quibus vestibus erant tunc induti. Item queratis per quae verba contraxerunt. et vtrum vir vel mulier con-

tractum prius postulauerat. Item queratis an animo contrahendi vel ludo dixerit illud. Item queratis si aliquis metus interuenierit vel aliqua coactio contrahendi vel sponte contraxerint. Item queratis quoniam tempus sit elapsum quo hoc factum fuerit et quo anno et qua parte anni. quo mense qua die qua septimana qua hora diei. an aura fuit serena vel nebulosa. Item queratur quis tunc erat episcopus iudex vel rector loci illius. Etiam queratis an fuit rogatus venire ad videndum quod fiebat. vel si sponte venisset. Etiam vtrum ipse sciebat. vel scit aliquod impedimentum. Etiam queratis si promissum fuit ei aliquid vel datum sit ut sic deponat. et si sperat datum vel lucrum de causa illa. Item queratis vtrum sit inimicus illius contra quem inducitur. vel specialis amicus inducentis. Si autem dixerit quod extra domum fuerit contractum in matrimonium queratis an in vinea vel in via. Si in via queratis in qua et queratis de circumstantiis illius viae. Si dixerit in campo queratis cuius erat ille campus. et sic de alijs. Si dixerit quod audiuit queratis a quibus et faciatis specificare nomina eorum. Si tunc testes varij fuerint et varij cillauerint in testimonio non valet. iij. qone. ix. puta. iij. q. iij. §. Item in criminali. Item iudex habet interrogare an amore. timore. odio. commoto. vel pmissio. aut quomodo et qualiter. extra de testi. quod tenens. iij. qone. iij. §. item. Item si testis in eadem causa sit iudex vel aduocatus non valet. extra de testi. dilecti. et cap. Romana. libro sexto. Item qui fuerit procurator vel executor pro iohanne contra B. postea in eadem causa pro iohanne contra B. non potest esse testis. ibidem. romana. l. vi. Sed credo quod pro B. potest testificari. quia B.

non inuenio prohibitum. Item si cau-
sam habeat contra quem producit q̄
videtur suspectus. potest repelli extra d̄
pur. cano. cum iuuentate. extra de iud.
causam que. Item si quis in causa cri-
minali semel tulerit testimonium contra al-
quem. et postea iterum venit in aliqua al-
lia causa contra eundem: testificari non
potest. quia presumitur esse inimicus.
extra de accu. meminimus. Item si te-
stis voluerit corrigere dictum suum nō
potest nisi in continentia anteq̄ a presen-
tia iudicis recedat. extra de testi. preter-
rea cum. Item testis titubans pro ig-
norante est habendus. ideo repellitur.
extra de penis super his. Item nisi tes-
tes de tempore et loco et personis conue-
niant: non valent. extra de testi. Cum
causam. iij. questione nona. nibilo.
Item testes contrarij non valent. extra
de testi. in nostra. Item si crimen obijci-
tur testi. quod tangit causam de qua ag-
itur repellitur et punitur. extra de excep-
tio. ca. Nisi. i. Etiam si testes non fuerit
recepti sigillatim non valet. extra de ele-
cti. quia propter. de accu. inquisitionis.
Nota accusatus pendente accusatōe nō
potest ferre testimonium. ij. questione. se-
ptima. testes. extra de exceptiōe deniq̄
Etiam nota laicus in causa criminali
dum agitur criminaliter non potest esse
testis contra clericum. extra de testi. de
cetero nisi in criminibus exceptis. extra
de symo. causata. Item si testis tm̄ loq̄-
tur de auditu aliō. et si dixerit. ego au-
diui ab illo qui dixit se audiuisse ab ali-
o non valet. extra de testi. cum item. nisi
si in causis inquisitionis. sed contra vi-
det̄ d̄ testi. preterea solutio illud est spe-
ciale. quia loquitur de presumptione vl-
olenta ex infamia. Nota ergo casus in q̄-
bus testimonium valeat de auditu ali-
cuius. Primus in matrimonio et consā-

guinitate. xxxv. q. vi. d̄ parentela sedē
in solutione debiti. iij. q. ix. §. testes Se-
cundus in consecratione ecclesie de con-
se. dist. i. de ecclesiarum consecrationi-
bus. Item si testis receptus fuerit an li-
tē contest. non valet nisi in exceptis ca-
sibus. Nota casus in quibus testes lite
non contest. recipiuntur. Primus quā-
do timetur de morte testium. Secū-
do quando timetur d̄ absentia diuturna. qz
forte volunt peregrinare. Tertius si ag-
noscat̄ de electōe alicuius confirmā-
da. Quartus si agitur de matrimonio
qui p̄ueniend⁹ est maliciose se absentat
quia tunc cōt̄max est. Quintus si age-
retur in modum inquisitionis de crimine
alicuius hos casus quinq̄ habes. vt li-
te non contest. qm̄ frequenter. Sextus
cum recipiunt testes ad memoriā prete-
ritorum conseruandā. extra de testi. sig-
nificauit. Septimus est corā iudice ap-
pellationis. quia ibi possunt testes idu-
ci lit̄. non contest. extra de p̄cura. in n̄a
Octauus p̄pter actorem seu contuma-
ciam absentis. reus testes adducere p̄t.
lite non contest. extra de do. et cōm. cau-
sam. xij. qōne. iij. placuit. §. p̄t. Non⁹
cum actor non potest agere p̄pter iuram-
tum interpositū precedens. extra de iur̄
iuran. ad n̄am. Decim⁹ vbiq̄q̄ iudic.
officiū expedit. ex. de spon. p̄terea. Un-
decim⁹ cū sp̄ualis causa tractat̄ p̄ mor-
tem alicuius scilicet cum quis in morte
reliq̄t bōa sua eccie p̄ mortē li. nō p̄tes.
p̄icipi testes et testat̄. tūc ec̄ recipiunt̄
excōicati. xiiij. q. ij. sane Duodecim⁹ vbi
cūq̄ offēdit̄ publicū p̄m ōd. ij. q. iij. qz
xiiij. si agit̄ d̄ statu et libertate eccie. ex
de tes. cū oli. Si dixerit d̄ fama q̄rat̄ q̄
sit fa. et a quibus illa fama ortū h̄uit et
vix illi erāt malivolū vel h̄desh. Similit̄
queratis vtrum ille a quibus audiuit
ea erant bone vel male fame. et vtrum

erant graues persone vel leues. Etiam queratis quotiens audinit hoc. vtrū se mel vel pluries. Sed qz plura sunt talia negocia q̄ sunt vocabula. ff. de rescrip. l. natura. ideo multa talia deficiunt.

Contra instrumentum.

Quonia eādez vim deponēdes testiū r instru menta conuenit. Idcirco postq̄ contra testes egimus. nunc contra instrumēta videamus. Instrumentū est scriptura facta ad assertionem siue probationem alicuius rei. Dicitur autē instrumentū quasi instruens mentem. Instrumento rum due sunt species. Aliud est em̄ instru mentū priuatum: qd̄ est sigillatū si gillo priuate persone. tale in iudicio nō valet. nisi habeat inscriptionē trium tes tium adhuc viuentium. extra de fide in stru. c. ij. Instrumentū publicū est quod habz publicam auctoritatē cuius plu res sunt species. Primum dicit̄ publi cum quod per manū publicam. s. tabelli onem in formā publicam est redactum. extra de fi. in stru. scripta. Secundo d̄z publicum quod sigillo autentico ē sigil latum ibidem. Tercio quod est illustri um personarum auctoritate autenticatū extra de confir. vti. vel inuti. cum dilec to. Quarto qd̄ in iudicio scribit̄. extra de fi. in stru. scripta. r tantū de illo. Pri mo ergo vide corpus scripture r consi d̄ra vtrum ibi sit rasura vel innovatio pri oris figure r maxie in loco suspecto. q̄ niam sic repelli potest. ex. de fal. cap. licz. Itēz si caret sigillo autentice plone aut subscriptione: non carz vniō. extra de fi. in stru. ca. ij. Enā nisi sint duo testes scri pti preter tabellionem nō valet ibidem. Item si sit psona tabellionis suspecta n̄ valz. ex. de fi. in stru. cū Jo. Enā vtrū vi

liger quis contraxit. quis stipulatus fuerit r cui. Enā si agit vel conuenit qualiter in his procedere debeas. vide eo. ti. §. Si quis alteri stipulari potest. Si ostenderit exemplū vel rescriptū nō est fides adhibenda. extra de fi. instru. ca. i. vbi dicit. Si scripturā autenticaz non videmus ad exemplaria nihil face re possumus. Enā opponitur instrumen to q̄ non valet nisi ponatur in eo causa debendi. s. ex mutuo deposito vel alia de causa. extra de fi. in stru. si cautio. r hec sufficiunt de instrumento.

Contra priuilegium.

In iudicio producit̄ scriptura que d̄z priuilegiū. vide de verbo ad verbū d̄ eo sicut est dictū de instrumēto. Item vi de bullā an sit papalis qd̄ cognoscitur p̄ p̄ctis in barba petri r pauli. in filo. i. si lo. s. r in alijs in forma filii. quantitate carie. extra de crimi. fal. licet. Enā si pa pa vni loquitur vobis vel pluribz n̄ valz. ex. de cri. fal. §. que ḡra. vñ vctus. Forma filius filium rala membrana sigillum. Hec sex falsata dant scripta va lere pusillū. Item an priuilegiū sit do natiū vel confirmatiū non valet. nisi ostendatur principalis concessio. qz vbi principale non tenet nec accessoriū. ex. d̄ fi. in stru. inter dilectos. r ibi vide for mā reprehēdendi priuile. Si vero prin cipalis concessio apperet cū bulla vel cū sigillo non vimpato cōsidera diligētē vtz concedēs poterat concedere vel nō r impugna ne transeat in tē iudicatam. extra de sen. r re iudi. iter dilectos. Itēz si priuilegium concessum est fm̄ in s̄ cō mune dic q̄ non est priuilegiū cū nihil priuatum offert. extra de ver. signi. Ab bate. ij. dist. priuilegia. xxv. q̄one. pri ma. Item octaua die. xij. q. i. qz. Enāz

si preter ius commune datur. extra de p
 sire. cum dilectis. Item si datum e con
 tra ius comune vide an illi contra quez
 datum est. aliqua lesio inferatur: que si
 enormis est non tenet. extra de ver. sig.
 quid per nouale. nisi de lege vel canone
 contra que datum est fecerit expressam
 mentione. Et intellige si est privilegium
 impatoris quatuor ad leges. vel pape q
 tum ad canones. Item si suppressio ve
 ri aut suggestione falsi fuerit impetratum
 non tenet quia mendax precator carere
 debet penitus impetratis. extra de rescri
 ptis. sedes. Item si contra ius vel utili
 tatem publicam vel contra prescriptionez
 ibidem. Item si est contra ius naturale non
 valet. si concedens habet ius tollendi illud
Casus. ff. ne quid in lo. pu. si. l. i. §. Si
 quis. Si vero dicitur in genere non ob
 stante aliqua lege vel canone non valet.
 qz nulla lex ena scripta vel etiam canon
 ius naturale tollit. ff. de re. iur. l. i. privile.
 Nota magna est differentia inter privile
 gium datum persone. et datum loco. si est p
 sone non transcedit vitam persone. extra
 de re. iur. privilegia. li. vi. Si datum e
 loco perpetuum e. vt dist. iij. quis fili.
 Si vero dubium recurrendum est ad per
 sonam cōdecet. extra de iudi. cum vel
 nisset. Si tamē doctor vel conditor hab
 eri nō pōt statim privilegio. nisi aduer
 sarius contrarium p testes ostendat. arg.
 extra de fi. instru. cum Jo. Et vide si ag
 gatur reali vel personali actione. ex. vt
 lit. non contest. quoniam frequēter. Item
 si datum sit ad tempus. vtz tempus sit
 finitum. xv. q. iij. §. Quedā lex. et cap.
 quod scripsi. Item vide si aliqua condi
 tio sit annexa que non sit impleta. quia
 tunc non valet. extra de condi. appo. ve
 rum. vide si satis dedit quod promisit.
 quia alias non valet. de condi. appo. su
 pper eo. Et nota differentiam inter dona

tionem sub conditione. et donationem
 sub modo. Donatio sub conditione nō
 tenet nisi adueniente conditione siue ea
 completa vt. ff. de condi. et dem on. l. q
 heredi. iij. §. vlt. Donatio sub modo e
 do tibi mansum vt me pascas qz diu vi
 xero hec donatio statim tenet et non reuo
 catur qz diu modus seruat. extra de cō
 di. appo. vtrum in glo. vno nota diffe
 rentia. sepe tamē vnu ponitur pro alio
 ibidem. Nota octo casus in quibus do
 natio facta eccie non valet. sed reuocari
 potest. Primo si sub modo facta est et
 dno deficit vt iam dictū est. Secundo
 ppter in tpe factū appositum. extra de sy
 mo. c. de regularib. et c. veniens. Ter
 cio ppter dan enormitatem. xij. q. ij. Si
 quis irascitur. Quarto ppter sequentez
 pcuratorem. xvij. qone. ij. Quicunqz.
 Quinto ppter recipientū fraudez. xvij
 q. vlt. constituit. Sexto ppter donant
 impotentiaz. extra de testa. filius noster
 Septimo propter cause defectum. ex.
 de renuncia. cap. transmissa. Octauo p
 pter doni immensitatem. xij. q. ij. Si qz
 de seruis. Item nota quinque vel lex cas
 sus in quibus donatio facta alteri potest
 de rigore iuris reuocari. Primus si do
 natarius in donatore manus impias in
 iecerit. Secundus si atroces iniurias ei
 inferit. Tercius si graue rerū suaz danū
 ei intulerit. Quartus si graue vite piculuz
 ei inferre presūpsit. hos quatuor casus
 hēs. ex. d. dona. c. vl. Quintus ppter ingra
 titudinē. Sextus si pditōez sibi appositaz
 si suauit ibidem. et c. d. reuo. dona. l. vl.
 Item donatō facta a mēe si transeat ad sel
 cundas nuptias et ex tribus casibus p reuoca
 ri. Primus si filius vite sue inuidatus
 est. Secundus si atroces manū i eā ime
 cerit. Tercius si totius substātie molit
 est iactura. in aut. d. nup. §. mē. Et intel
 lige qz hec dictio atrox tribus causis con

fideratur in sti. de iur. s. atrox. Unde ver-
sus. His tribus ex causis iniuria dicit
atrox facti persone vel loci de rōe. Itē vi-
de si privilegiū est concessum ob causā
vtrum causa subsit vel non. et vtrum sit
causa impulsiva. xix. q. ij. due sunt. Itē
vide si renunciaverit facto vel verbo. dic-
tū q. non valet. extra de privi. his q.
Item si abusus fuerit privile. non valet
extra de privi. ex marum. et ca. religio.
et de re. iur. privilegium. li. vi. Item cō-
sidera diligenter an ppter delictum fece-
rit se indignum. extra de privi. ex marū
Item si fecerit contra privilegiū ibidē
Item vide si sit generale vel speciale vlt
vnum generale et aliud speciale. quia ge-
neri per speciem derogatur. extra de regu.
iur. generi per speciem. li. vi. Item si p-
vilegium sit alicui damnosum non valet
extra de decimis suggestū. Nota verū
de casibus quibus perditur privilegiū
Si facis contra. si negligo ppter abusu
Delictum damnū pariterq. concessa
potestas. Item privilegium non valet
in quo continet q. aliquis ab omnibus
sit immunis. idem dic de qualibet scrip-
tura. C. de decurionib. l. exemplo. et
l. vacantis. et vt breuiter me expediāvi
de ca. ex ore de privi. et de sent. et re iu-
di. inter monasterium. et de fi. instru. in-
ter dilectos. et lxxij. di. si per totum.

Contra testamentum

Ad faciendum
testamenta. Sciendū q. testa-
mentū est voluntas solennis: qua prote-
stat quis de rebus suis post mortē su-
am. xij. q. one. ij. placuit. An testamē-
tum valeat prius considera quis fecit te-
stamentū. Et an fm regulas iuris testa-
tas sit de numero testium et q. rogati de-
bent esse. dixi supra in ti. de testi. Testa-

mentū nisi sit vltimum non valet extra
de cele. miss. in arte. Item vide vtrum
illa vltima voluntas sit per aliam poster-
riorem immutata et viciq. non valet. vt
xij. q. one vltima. Item testamentū non
valet nisi heres fuerit institutus. ff. de
his qui in testa. l. vltima. Item si testa-
tor fuerit furiosus testamentū non va-
let. C. qui testa. fa. non poss. l. furiosus.
Item masculus qui quatuordecim an-
nos non complevit. et femina duodecim
non possunt testamentum facere. ff. de
testi. l. a qua etate. Item nec mutus nec
surdus potest testari. C. qui testa. fa. nō
possūt. l. discretus. Et intellige de furto
a natura. quia si a morbo. et sciat scribe-
re bene potest ibidē. Item filius famili-
as non potest etiam de voluntate patris
nisi de castrēsi peculio. C. de inoffi. test.
l. penul. Enā infamis ob crimē famosū
iij. q. ij. tenor. extra de hereticis excōs-
camus. Item captus apud hostes si fa-
ciat testamentū non valet. insti. quib. nō
permissum ē facere testa. s. vl. Item si
pater petat filium in testamēto non va-
let. ff. de iniusto tescrip. et irat. testa. l.
nam et si. Item si exhereditavit sine cau-
sa expressa et vera ac iure concessa nō va-
let. C. de postu. l. non licet. Casus autē
in quibus filius potest exhereditare vel
exhereditari habes de iureiuran. et in au-
ten. vt cum de appel. cog. s. causas col.
vij. Item si testamentum fuerit ratum
seu viciatum in loco suspecto non valet
ex. de cri. fal. licet. de fi. instru. inter di-
lectos. Nota mulier nō potest esse testis
in testamento. ff. de testa. l. qui testam.
vbi dicit mulier in testamento testimo-
nium dicere non potest. Item nemo ex-
istens in potestate testatoris potest esse tes-
tis. ff. e. n. q. test. l. i. Enā q. oēs testes
sint liberi et puberes alias nō valet insti.
eo de nuplo. s. sed cū aliquis. et s. testes

et supra ca. contra testes. Item nisi testes in fine testamenti se subscripserint non valet. e. n. l. heredes. et illa omnia que dicta sunt debent in testamento solenni esse. Et si leges quando pater testatur inter liberos et nepotes. tunc non est necesse quod tanta solennitas adhibeatur. C. e. titu. l. hac. plurimissima. Sed sufficit tunc quod adhibeantur duo testes. Similiter miles potest suum testamentum facere coram duobus testibus. ff. de testa. mi. l. diuus. Nota nullus potest facere testamentum qui seculo renunciauit et aliquam religionem intrauit. et si testamentum fecerit non valet. xix. q. vlt. quia ingredientibus. Nota si quis dixerit pmitto tibi ultimam voluntatem siue dispositionem ego Jo. et heredem in istum quem tu volueris. Si postea testamentum factum fuerit non valet si leges. Secus est de benignitate cano. iij. qone. ij. di. dicimus. ubi dicitur qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit. non videtur de redere intestatus. Item si aliquid in testamento tibi fuerit legatum: caue ne testamentum impugnes. quia legato priuaberis. C. de codicillis. l. vlti. quia nemo debet habere subsidium ab eo quod impugnat. extra de censu. cum olim. Et hec de testamento sufficiant.

Contra positiones.

Positiones sunt inuente ut releuent partes ab onere probandi presertim per testes. facilius enim sunt confessiones quam productiones testium cum testes ydonei vix inueniantur et cum labore et expensis productionum. iij. q. iij. §. Item in criminali. Nota sex modis actor ab actu iudiciali remouetur per positiones minus legitimas. Primus modus si positio fuerit

negatiua probari non potest. Sed qui ponit necesse habet probare quod posuit. ff. de prob. l. ij. Nota quod negatiua est triplex facti iuris et qualitatis. Negatiua facti est duplex pura et simplex que non habet de terminatione loci vel temporis vel alicuius rei et hec probari non potest directe vel indirecte. ut si quis dicat se nunquam civitatem fuisse. extra de electio. bone. i. Si autem adijciatur tempus vel locus vel aliquid simile. tunc potest probari in directe. extra de testi. ex tenore. eo. ti. series. Item negatiua facti probatur cum habeat affirmationem implicitam. ut si dicat coactus renunciaui. hoc debet probari extra de renuncia. super hoc. Negatiua iuris bene probatur. ut si negas emptionem recte factam. hoc debes probare. ff. de proba. l. ab ea parte. §. Item respondeo si quis negat aliquid iuste factum debet illud probare. Negatiua qualitatis. ut si diceret ille non est ydoneus vel legitimus. vel non est solvendo si solus. hoc debet probare qui hoc dicit quia quilibet presumitur bonus et ydoneus. nisi probetur contrarium. extra de presump. dudum. et secus. in ordi. fa. cap. unico. Item omnis negatiua que includit in se affirmationem appellatur negatiua pregnans. Et talis negatiua probatur propter inclusionem affirmationis extra de proba. quonia. et extra de testibus ex tenore. Secundus modus est si positio non facit ad causam vel non est facta super re de qua agitur in libello: non valet verbi gratia. Si agitur de reuendicatione et actor penitentiam facit super mutuo deposito. talis positio non valet. Tercius modus est si positio non releuat ponentem vel non prodest petenti. talis positio non debet admitti. extra de excepti. dilecti filij. Nota differentiam inter secundum et tertium modum. In secundo

licet positio super re: de qua agitur non sit probata. tamen monstrat intentionem ponentis. In tercio autem nihil facit ad negocium de quo agitur. Quartus modus si est positio pendens ab alia positioe que negata est talis positio non valet verbi gratia. Actor dicit pono qd A. tradidit mihi fundum. reus negat hoc. Actor postea producit aliam positionem dicens. pono qd A. tradidit mihi fundum tale. hec positio non est admittenda propter duo. Primo quia non releuat ponentem quia nuda traditio non transfert dominium. ff. de acquire. do. l. traditio. Secundo quia pendet ab alia que fuit negata. Quia si reus ad istam que ad negatam dependet responderet. posset de facili periculum incurere. sed iudex debet caute precauere ne det viam periculis. extra de iur. reu. Si vero. Quintus modus si positio est implicata que fit quando aduocatus duas positioes format sub vna interrogacione sic qd altera pars est vera et altera falsa. et is qui interrogatur credit posse simpliciter respondere. Exemplum pono te comedisse in ecclesia. comedisti et ecclesiam non intrasti. non potes respondere qd sic. quia hodie ecclesiam non intrasti. nec potes dicere qd non. quia alias non comedisses. Est ergo regula sicut reus certum debet dare responsum. ita actor certam debet facere positionem. Si vero positio obscura vel cauilliosa fuerit: reus respondere non tenetur. quia super re incerta non potest fieri sententia xij. q. iij. graue. nec licet aliquem fratrem suum reconuenire circumscriptione verborum. xij. q. iij. vnusquisq; dicat ergo vel positionem facias declarari vel te non admitto. et si sint positiones due vel vna implicata de illa vnam partem diuisim proponat. vt pono te hodie comedisse. ad illam respondeat reus credo vel

non credo. postea procedat ad alias et dicat pono te hodie intrasse ecclesiam et illa positio potest respondere non intraui. Item aliud exemplum pono qd possidet ecclesiam sancti viti pertinenter ad monasterium sancti petri. ibi implicatur duo. vnus qd reus possideat ecclesiam sancti viti. et qd ecclesia beati viti pertineat ad monasterium sancti petri. ideo debet fieri duo positiones. Sextus gradus est si fiat positio super articulo precedenti de eadem re quod non est ponendum. Nam tunc fortasse negauit quod modo confitetur tanquam nauta nauigans contra ventum non est audiendus. In autem. de his qui ingre. ad appel. §. i. cap. ij. Nota in causa civili debet respondere reus positionibus sine credulitate. quia in talibus prestat iuramentum calumnie quod est sine credulitate. Sed in causis spiritualibus debet respondere ex certa scientia quia in talibus prestat iuramentum de veritate dicenda. extra de iur. de calum. statim. lib. vi. Nota confessio semper rationi naturali debet conuenire. unde si aliquem dico filium meum et veritas non patitur. non valet confessio. ff. de interoga. ac. l. confessio. Item si forte in tormento fateatur aliquis contra se talis confessio mihi non preiudicat. nisi postea a tormento liberatus in eadem confessione persistat. de. ff. questi. l. i. §. Si quis. Inter queritur vsq; quo in causa positiones fieri possent et debet respondeo. quousq; renunciatum fuerit testibus probationibus et instrumentis. Et hec de positionibus sufficiant.

Contra sententiam.

Sententia est definitio iudicialis que contrauersis sinez

imponit prononciatione iudicis conde-
nationem vel absolutionem continens
vt si dicat iudex visis et auditis cōfessio-
nibus et allegationibus vtriusq; parti-
um necnon atestationibus ab actore et reo
pducis diligenter inuestigatis et inte-
lectis consilio habito iuris peritorū. ta-
lem condemnō vel absoluo etc. vt patet
xi. q. i. summ opere. et extra de eo q̄ misit.
in poss. cum venisset. **Q**uā sit sententię
diuersa a iudiciis pferuntur: quarum
aliquę ipso iure sunt nulle alie per resis-
titionem in integrum. alie per appella-
tionem interpositam alie per supplicatio-
nem retractantur. **I**deo contra sententi-
as aliquid videamus. **E**t primo contra
illas que sunt ipso iure nulle a quibus non
valet appellari extra de vi. et ho. cle. cū
olim ab omni. **I**tem sententiā lata die
dñica. vel alio tpe feriato non valet etiā
partibus psonentibus extra de fer. ca.
vl. ff. de feri. l. si feriatis. **I**tem si tempe-
messum vel vindemiarum appellatur q̄s
litigare exceptiōe tñ prius posita. si sen-
tentiā lata fuerit ibidem. **I**tem sententiā
lata contra absentem non p̄uacē nō
valet. iij. q. ix. caueant. **P**ro illo nota
quinq; genera absentiarum. **P**rima est
absentia p̄babilis necessaria vt in inimi-
cicia. **S**ecūda est p̄babilis tñ vt in stu-
dio. **T**ercia necessaria tantū vt in rele-
gato. **Q**uarta est voluntaria vt in mer-
catore. **Q**uinta est per contumaciāz bec
quinq; habes. ff. de in integra. resit. l.
vlti. **I**n prima resituitur ad totā cām
Et de pcur. l. qz absentem. **I**n secūda si
non fuerit defensus appellans auditur.
Et qm̄ et qm̄ iudex in ver. vnde totū. **I**n
tercia cognita causa subuenit. **I**n quar-
ta nō resituitur s; leditur per sententiā
de re iudi. l. de vno qz. **I**tem quinto nō au-
ditur appellās nisi veniat iudice adhuc
sedēte p̄ tribunali. ff. de iūteg. resit. l. p̄

nul. **A**lios casus absentie et contumacie
habes extra vt l. non p̄test. qm̄ frequē-
ter. **I**tem nulla est sententiā si duo vel
plures sint iudices vnus sine altero p̄-
cedit. nisi in delegatione contineatur qz
alter sine altero p̄cedat sine mādato cō-
iudicis absentis. extra de offi. iudi. de
prudētiā. **I**tem si duo iudices diuer-
sas pferunt sententias. tenet pro reo nō
pro actore nisi in causa fauorabili vt ma-
trimonio vel testamento hoc est verū si
ex ordinaria iurisdictione procedit.
Si vero ex delegata ex vtroq; sententiā
pendet in arbitrio delegantis: et si ex cō-
promisso neutra debz habere vigorem
extra de sen. et re iudi. duobus. **I**tem nul-
la est sententiā si certū terminū superiōz
assignauerit. infra quem debz sententiare
et iudex post datū terminū sententiare
rit nisi terminus de plensu p̄nū. proget
extra de offi. del. de causis. **I**tem nulla ē
sententiā nisi p̄tra quā lata est tribus
edictis vel vno pemptorio fuerit euoca-
ta. xliij. q. iij. illa sunt. et si non inueniē-
citādus nihilomin⁹ ad suā domū debet
citatio dari. et sui amici requirēdi sunt:
an sit aliq; qui velit eū desēdere. aliter
sententiā non valz. extra de do. et conti-
cām. **I**tem nulla est sententiā in qua mor-
tus p̄demnatur. ff. de sen. que sine ap-
resci. poss. l. penul. **I**ntellige nisi in casi-
bus exceptis. vt in crimine heres. xliij.
q. ij. sane. **I**tem nulla est sententiā que
p̄inet p̄ceptū impossibile. qz nemo ad
impossibile obligat extra de reg. iur. li. vi.
Item snia lata ab excōicato nō valz. extra
de sen. et re iudi. ad p̄bādū. **I**tem snia nul-
la est qm̄ libell⁹ nō est oblat⁹. extra de li.
obl. c. i. ij. et iij. intellige nisi sint breuis-
sime lites et maxie viliū psonaz. **I**tem
nulla est q̄ cū falso pcur. ē lata. extra de
do. et conti. in nostra. **T**enet tam en sen-
tentiā quęq; falsitas fuerit detecta vt ibi

Exceptio

dem & extra de rescrip. ex parte **I**tem sententia lata contra furiosum non valz ff. de re iudi. l. furioso **I**tem sententia nulla est nisi lata fuerit super certa quantitate. **I**ntellige qñ agitur sub certa specie in l. de accu. §. curare. **I**tem nulla ē qñ iudex ad certam rem datus de alia pñūciat extra de offi. iudi. de l. ex lris. **I**tem nulla est si per surzeptionem lata est. xxx q. ix. veniam. extra de offi. de l. vita sua & de rescrip. ad audienniam **I**tem nulla est contra fiscum absente eius aduocato ff. de iure fisci. l. si fiscus **S**ecus si cōtra priuatum sit lata. **I**tem nulla sententia est contra manifeste absentez: cuius aduocato vel pcuratori vel eius aduersario datur pecunia vt se vinci patiat. **C.** de aduo. diuer. iudi. l. i. **I**tem nulla est sententia iud. delegati qui non est. xvij an. extra de offi. de l. cum vicesimū. **I**ntellige nisi princeps ex certa sciētia causam minori cōmittat **I**tem si ordinari? xxv. annū. non attingat ibidē. **Q**uādo sententia est aliqua. quando tractatur p appellationē rē. **Q**uando dies est assignata ad sententiandum. si iudex alio die sententiauerit partibus ignorantibus vel etiam vna parte. per appellationem retractatur. ff. de ri. nup. l. palam. **S**i locus est assignatus. & iudex alio loco sententiauerit. **C.** de sen. & interdo. o. iudi. l. si per errorem. **I**tem sententia lata de nocte potest retractari. extra de off. iud. de l. consuluit. **I**tem sententia de conditione de futuro ferri non dēt. lata non tenet. sed per appellationem quandoq; retractatur. extra d ap. preterea requisisti & extra de lē. ex. a nobis. ij. q. vi. biduū **I**tem sentētia illa retractatur si iuramētum calumnie exactū in causa fuerit & nō prestū. **C.** de iure. calū. l. ij. **S**ententia lata pro vel contra filiūsa. existentem in iudicio sine pñūciis pōt retractari

contra sententiā

p appellationem. ff. de iudi. l. licz. l. si debitor. **I**tem sententia nulla est ipō iure si iudex eam non sedendo tulerit. ij. q. ij. §. spacium **I**tem nisi sentētia lata fuerit in scriptis nulla erit. i. q. ij. in primis extra de pba. quoniam cōtra falsaz **I**stud fallit in casibus. **P**rimus est in vilibus personis. **S**ecundus est in leuibus criminibus. ff. de accu. l. leuia **T**ercius in causa matrimoniali. extra de testibus. **A**lbertus & alij quidam tamē dicunt qd sententia potest ferri sine scriptis in oī cā de pñūciis partium sed hoc relinquo disputationi **I**tem si episcopus inter subditos suos cognoscit non esse necesse sententiam ferri in scriptis. xi. q. i. si quis. nisi cā sit criminalis ibidem **I**tem sententia nulla est licz scripta sit a iudice non tamen recitata. **C.** de sen. ex. ex periculis. recita. l. i. imo nulla est si eaz iudex non per se sed per alium recitauerit ibidē. l. vi. & extra de pñūciis. ad nostram **I**tem nulla est sententia lata contra minorem. xxv. annis. sine curatoris auctoritate. **C.** de hīs qui le. perso. in iudic. stan. non habent. l. i. ij. & ij. nisi in causis spiritualibus. puta matrimoniali quā minor p se potest tractare extra de resti. spoli. ex parte **S**ententia autez pro eis lata tenet. ff. de procur. l. eo non minus **S**ententia a non suo iudice lata nō valet extra de consue. ad nostrā. & de iud. si clerici. **I**tem si seruus sentētiā tulerit ipō iure nulla est. ij. q. vij. ca. i. & extra de rescrip. suscitatus **I**tem nulla est sententia per mulierem lata ibidem. & ff. de regu. iur. l. secunda. aut nisi cotractum die approbata. vt extra de arbit. dilecti filij. aut a principe ij. q. v. in omnibus **I**tem sentētia lata ab heretico iudeo vel alio fidei inimico non valz contra cristianos extra de hereticis. excommunicamus **I**tem nulla est sentētia ex parte iu

dicitur quia iudex est ingenuus vel seruus
 et non potest militare vel habere centum
 aureos. **C.** de peda. iudi. l. ij. ff. de arbi.
 l. non distinguemus. Item nulla est sen-
 tentia si iudex secularis super re ecclesia-
 stica iudicabit extra de fo. ppe. si diligē-
 ti. Item sententia lata post aliam diffi-
 niuam per appellationem non suspensa
 est ipso iure nulla. ij. q. vi. §. diffinitiva
Excipiuntur quidam casus ab hac regu-
 la quos: requiret de sen. et re iudi. c. inter
 monasterium et extra de restitutione in
 integrum cum ex litteris Sunt etiā sen-
 tentie que sine appellatione rescinduntur
 ut in causa matrimoniali que non transit
 in rem iudicatam. extra de sen. et re iud.
 latoz. Quandoque est nulla ratione loci
 inhonesti in quo lata est sententia extra
 de ap. qua fronte Item ratione ordinis
 non seruati. quia iudex debuit condēna-
 re procuratorē et pēnauit dñm. **C.** de se.
 et interlo. o. iudi. l. i. Nota tamen in cri-
 minibus condēnatur dñs nō procurator
C. de iureiurā. l. vi. Quisq; condēnatur
 procurator nō dñs extra de pba. licz cau-
 sa. extra de fi. instru. inter dilectos Item
 nulla est sententia si aliquis de septē tra-
 mibus iudicij obmittat vel peruertat
Primus trames ut libellus detur. extra
 de li. ob. c. ij. **Secundus** est lit. nō ptes.
 extra de lit. ptes. c. unico. **Tercius** ut de
 calumnia iuretur et de veritate dicenda
 in causis spūalibus extra de elec. dudū
Quartus ut de positiones testium scribā-
 tur extra de pba. qm̄ ptra falsam. **C.** de
 sen. et interlo. o. iudi. l. plata. **Quintus**
 ut publicentur. ut in dicta. le. plata.
Sextus ut sententia feratur in scriptis
 ij. q. i. in primis. et c. lōgam. **Septim⁹**
 ut sententia feratur a iudice sedēte pro
 tribunali. **C.** de sent. ex periculo recitā.
 l. i. et ij. Item nulla est iniuria si ptra ius ē
 plata. ij. q. vi. §. diffinitiva. extra de sen.

et re iudi. ca. 1. Item nulla est sententia
 nisi prius lis fuerit contest. extra ut lit.
 non contest. per totum. Et sex casibus ex-
 ceptis de quibus valz sententia lit. non
 contest. **Prim⁹** si agitur de electione
 prelati confirmanda vel cassanda. **Sec-**
undus si agitur de matrimonio crimi-
 naliter et is qui conuenitur malefice se
 absentauerit et contumax sit **Tercius** si
 agitur de crimine per modum inquisiti-
 onis. hos tres casus habes extra ut lit.
 non contest. quoniam frequenter. et ex-
 tra de accu. qualiter et quando. **Quar-**
tus habes extra de iureiur. ad nostram
Quintus est actor per contumaciam
 absente reo presente et petente se absol-
 ui. extra de do. et cōm. **Sextus** habes
 de sen. ex. a nobis. vbi dicitur absolui
 potest post mortem penitentia non pac-
 ta si penitentie signa apparuerint in eo
 viuente Item nulla etiā est sententia si
 lit. non cōtest. testes fuerint recepti. nisi
 in istis casibus **Prim⁹** si timeatur de mor-
 te testium **Secund⁹** est de absentia diu-
 tina. **Tercius** si cognoscitur de elec-
 tione prelati. **Quartus** si per appellatō-
 nem sententia potuit retractari ff. ad tre-
 bellia. l. saluo. Item sententia lata p fal-
 sos testes vel per falsa instrumenta quā-
 doq; retractatur per appellatōem. quā-
 doq; per in integ. resti. ff. re iudi. l. dili-
 gimus. et **C.** de tempori. in integ. resti.
 l. superuacua extra de proba. licz. et de
 procura. in nostra. **C.** ad. l. cor. de fal-
Quere la. i. si ex falsis allegationibus sit
 lata. ff. de iudi. l. pteoz. Tales autē inie-
 valent quousq; falsitas fuerit releuata.
 extra de pcur. i. nostra. Nota sententia
 ptra absentē lata si absens p breue tps
 iustā cāz absentie sue pbauerit: ipsa ini-
 p resti. in integrum potest retractari. ex-
 tra de resti. in integrum. ex lit. extra
 de senten. et re iudi. cum **Bertholdus**

C. de procur. l. absentem. v. ff. d. admi. tu. l. scire oportet. §. sufficit vbi dicitur si quis ppter egritudinem vel a liaz necessitatem: puta maris vel hyemis vel incursum latronum aut similem causam Inconstituto tempore venire non potest ei est ignoscendum. quoniam sententia retractatur in cā criminali vide. ij. q. v. quisquis extra de do. r. conti. veritatis Nota iudices penam p sententia pecuniaria que mulcta vocatur possunt remittere ratione paupertatis. C. de mō. mul. l. eos. Et hec causa breuitatis sufficit

Contra appellationem

Quoniam contra sententia appellationes qñ qñ frustratoe sūt. ideo potest tractari de sententijs de appellationibus videamus. Appellatio est a minori iudicio ad maius tribunal puocatio iniqui grauaminis vel inique sententie querelā continens. ff. eo. n. l. ij. §. diffinitiuam Si appellatur a iudice principali vel a cur. non valz. ix. q. iij. puniendum. r. c. ipi sunt. r. c. patz Item a senatu principis appellare nō potest. ff. a. quibus appel. non licz. li. j. Item a sententia papali. quia ecclesia comparatur senati Item appellatō facta a snia arbitri non valz. ij. q. vi. a iudicibz. r. C. de arbi. l. i. r. ff. d. arb. l. non distinguem? Itē continuas appellatio non valz extra eo. n. per mas nisi venerit adhuc iudice pro tribunali seden. ff. de integ. resti. l. diuus. Quā appellatur a grauamine: appellatio non valet. nisi coram iudice grauaminis cā pbabilis pretendatur extra de appell. cordi. li. vi. appellatio extra iudicium infra decem dies a tpe pgnōtis grauaminis in scriptis fieri p̄t intellige nisi ap

pellatur iudice adhuc sedēte pro tribunali. tunc sufficit vna voce appellare ab iniqua sententia. ff. e. n. l. vl. Appellatō nō valz facta ab illo qui sub notorio crimine p̄uictus ad penā p̄denat. extra eo. n. romana. li. vj. Secus est in mulcta a qua potest appellare. ff. d. h. sig. l. si qua Nota differentia inter penā r mulctam pena statuitur a lege. sed mulcta infligitur ab arbitrio iudicis Appellatio nō valet qñ appellans p̄sentit post appellationem corā illo iudice a quo appellauit litigare vel aliud facere extra d. offi. iud. dele. gratum Appellatio non valet: nisi appellans infra annum vel ex cā ratōnabili infra bienniu fuerit cā p̄secutus extra eo. n. cū sit in romana. r. c. oblatos Et intellige nisi iudex largius rps fuerit moderat vbi dē intellige infra iudicij terminū ap. debz p̄scq. c. oblate v. ps appellata Appellatio debz fieri gradatū de minore iudice ad maiore: aliter non valz: extra eo. n. dilecti filij. tamen appellatur ad papam omiſſis medijs eo. n. si duobus. r. c. romana li. vj. Tamē fm leges si appellat ad principem omiſſis medijs princeps remittit appellationem ad quem debuit appellare. ff. e. n. l. nuper res Appellatio non valz. nisi fiat infra decem dies a tempore date sententie. ij. q. vi. interroga. extra de resti. significauerit Et dies i quo sententia ē p̄numeratur e. n. ij. q. vi. in glo. sed iniquā illā dico Si tercio a diffinitua fuerit appellatū. illa appellatio non valet ij. q. vi. si quis extra e. n. a nobis r. c. di recte. sed contra videtur. j. q. vi. qñes. vbi dicitur quotiens se putauerit quis grauari appellatur Solutio illud quod nens exponitur ibi. secūdo a diffinitua vel quotiens grauetur iter locutoria totiens appellatur fm canones non scdm leges. Nota si persona regularis appel

tae ne corrigatur non valz appellatio ex
tra eo. ti. ad nostram hoc nisi corrigens
modum excedat. eo. ti. de priore. 7 c. cū
speciali **I**tem appellatio nō valz quāto
est facta contra ordinationem ecclesie.
puta ne fiat electio vel ne procuretur ali
qua evidens utilitas ecclesie **I**ntellige
nisi assignata fuerit aliqua iusta causa
appellationis. extra de hijs que fiunt a
ma. par. ca. ex ore. 7 extra de elect. cum
nobis **I**tem ab excommunicatione nō ap
pellatur extra de senten. 7 re iudi. q. ad
consultationem 7 extra eo. d. titi. nouit
Item a mero executore non appellatur
ij. q. vi. ab executore. a mixto autem ap
pellatur. nisi admittat legitimaz excep
tionem. 7 hoc si partem grauauerit. ex
tra eo. ti. dilecto. 7 cap. vt debitis hō
noz. li. vi. **N**ota merus executor dicitur
quando sententia lata est ab aliquo iu
dice ordinario. 7 ille iudex mandat al
terī. vt illam sententiam exequatur. tal
executor dicitur merus **I**lle non debet
audire aliquas exceptiones: nec de sen
tentia aliquid intromittere. nisi sciret
sententiam esse malam. puta per falsos
testes. 7 per falsa instrumenta lata. tūc
enim si excipiat coram eo. debz super
riori referre. extra de sen. 7 re iudi. d. cel
tero 7 crimine fal. super eo. **S**extus au
tem dicitur qui habz aliquam negotij
executionem annexam. vt cum iudex or
dinarius mandat alicui dari beneficiuz
7 dat super illo negotio executorem. co
ram tali proponi possunt exceptiones. 7
appellare ab ipso quantumcumqz absolu
te scribitur a papa. xv. q. ij. §. 7 si non
cognitio extra de rescrip. cum ardo. **N**o
ta quāuis regula iuris sit q. a mero execu
tore appellari non potest. **E**xcipiuntur ta
men octo casus **P**rimus si modum ex
cedit in exequendo extra eo. ti. nouit. ex
tra de offi. iudi. dele. super questionem

Secundus quāto partem iudicis vlt
assumere extra de offi. iudicis delegati.
pastoral **T**ercius si dolo aliquid faciat.
ff. d. neg. gest. li. vi. §. executor. **Q**uar
tus quando executori opponitur excom
municatio. xi. q. iij. excommunicatos. 7
c. cum excommunicato **Q**uintus quāto
facta est innouatio. super eodem d. quo
agitur **F**lam tunc ordo mutatur. ff. d. re
iudi. l. iij. **S**extus si exequendo tempus
quadrimestre preueniat executor. **C.** d.
execu. rei iudi. l. si quis **S**eptimus si ex
ecutor male interpretatur sententiā. ff.
de appel. l. ab executore. **O**ctauus qn̄ ex
ceptio pemptoria opponit p quaz snia
nulla eē dicitur. si eam executor admit
tere noluerit. **U**nde ab ipso appellatur.
C. de procura. l. licz. quia audire debet
se non cognoscere de causa. sed debz re
ferri superiori. extra de offi. dele. pasto
ralis **H**ic appellatio facta ne scilicet pub
licum seu notorium puniatur non valz
extra e. ti. cum sit romana extra de rescrip.
q. perniciosum **N**otorius dicitur quod
patz per sententiā aut confessionem in
iure factam aut rei euidentijs extra de
cohabita. cleric. 7 mulierum. que situz
7 c. vstra. **I**tem appellatio non valz.
si pactum fuerit factum inter partes ne
ab altera appelletur. ij. q. v. si autem.
Item si appelletur ne excommunicat⁹
absoluatur: non valz appellatio. extra.
eodem titulo. qua fronte **I**tem appella
tio generalis non valz. eo. d. titi. consu
luit. q. q. tamē generali appellatōni de
fertur. eo. ti. cum sit romana in glo. sup
sumpto vocabulo **I**tem de falsa mone
ta condemnatus non potest appellare ex
tra d. iureiuran. quanto in glo. circa p̄
cipium **I**tem si appellatur a grauante
7 iudex illud reuocat. vt reuocare velit
non valet appellatio extra eo. titi. cum
cessante **I**tem si quis appellat super eo

quod ipse fieri procuravit: non valz. iij q. vi. si autem Item si quis in vna causa tercio appellavit non valz. ibidem. **I**te appellatio facta ab officiali ad episcopum non valet. quia eorum pistorum idem dicitur extra. eo. ti. cum dilecti filij. 7 c. romana li. vi. Item appellatio non valz. nisi appellans exprimat nomen mensis 7 nomen iudicis a quo appellavit: 7 nomen dignitatis vtriusq; 7 causam quare appellavit. 7 ibi vide formam appellationis concipiendi Et hec de appellationibus dicta sufficiant

Contra electionem prelatorum.

Quoniam plures in electionibus prelatorum tam minoris q; maioris minime canonice 7 perperam proceditur: propter quod ecclesie dei sepius graue dispendium patiuntur 7 non modicam incurunt lesionem vt cum hijs oporteat ad appellationis subsidium conuolare Ideo de electione prelatorum aliquid videam? Nota ergo hic. xliij. articulos quibus electio viciatur. **P**rimus si fiat electio post appellationem legitime interpositam. extra de elec. 7 elec. po. consideramus. **S**ecundus si fiat electio ab excommunicato. eo. ti. venerabilem **T**ercius si fiat a suspensis vel a suspensio: non valet eo. ti. cum inter 7 extra de consue. cum dilectis **Q**uartus si fiat per abusum secularis potestatis eo. ti. si quis. **Q**uintus si fiat a minori parte capituli eo. ti. romana **S**extus si non fiat a maiori vel saniori parte capituli eo. ti. congregatio **S**eptimus si electus prester assensum electio ni sue anteq; eligatur eo. ti. cum post petitionem **O**ctauus si electio fiat per laicos

eo. ti. missa. **N**onus si fiat ad clamorem populi eo. ti. a suis episcopis. **D**ecimus si fiat electio corpore prelati mortui nondum tradito sepulture eo. ti. bone memorie **E**ndecimus si fiat electio clandestina. eo. ti. qua propter **D**uodecimus si electus habeat duo beneficia curam animarum habentia sine dispensatione e. ti. dudum. ij. **T**redecimus si fiat post tres menses in ecclesia cathedrali eo. ti. in notuit **D**ecimusquartus si fiat electio a ydiota eo. ti. quoniam quidem **D**ecimusquintus si fiat de illo qui est leuis vite. eo. cum in cunctis **D**ecimus sextus si fiat contra formam traditam eis eo. ti. cum dilect? **D**ecimusseptimus si fiat electio a hito consilio 7 colloquio cuze ligeto vl cu amicis suis eo. ti. nostri. **D**ecimus octauus si fiat electio de minori. xx. annis e. ti. cum in cunctis **D**ecimus nonus si electus ingerat se administrationi ante confirmationem eo. ti. nostri. 7 c. qualiter **V**icesimus si post publicationem verorum non sequatur electio eo. ti. in genesi **V**icesimus primus si comissa est simonia etiam electo ignorante eo. ti. si alicuius **V**icesimus secundus si metropolitanus non examinat personam electi. 7 formam electionis eo. c. cum etiam **V**icesimus tertius si electus patitur defectum in ordinibus. eo. c. dudum **E**t si electus fuerit intrusus eo. ti. quisquis **V**icesimus quartus si eligatur qui postulari debz eo. ti. innotuit. 7 de pasto. ca. ultimo **V**icesimus quintus si electionem vel postulacionem volunt innouare post cessationem. extra de postu. gratiam **V**icesimus sextus si compromittitur in septem: 7 tres eligant vnum de illis. 7 alij tres extraneis electioni **P**rima valz dum modo ipse consentiat eo dem titulo in iure pariter **V**icesimus septimus si proceditur ad secundam electionem prima non cassata

non valet. eodem titulo consideramus
 7 ca. audit. 7 intellect. **Vicesimus octa**
 uis si fiet per surreptionem. eodem titu
 lo cuz dilectus **Vicesimus nonus** si fiat
 aliquo contempto. e. n. bone memorie
 ij. vbi dicitur contemptus vnus plus
 nocet: q̄ contradicō multorum. **Tri**
 cesimus si peccant in numero. eodem ti
 tulo. cum ana. 7 cap. in genesi **Tricesi**
 mus primus si mādatur q̄ electio fiat de
 filio aliquorum 7 sic illis irrequisitis
 non valet. eodem titulo cum in veteri.
Tricesimus secundus si fiat electio fm
 formas traditas. eodem tit. quia prop
 ter **Tricesimus tertius** si indignus eligi
 tur electio non valet. 7 eligentes priuā
 tur p̄tate eligendi illa vice. e. n. scriptū
 eod. ti. cum in canone. 7 capitulo inno
 centii **Tricesimus quartus** si non fiat elec
 tio in ecclesia cathedrali viciatur: sed il
 lud est de honestate 7 consilio non p̄cep
 to. eodem titulo quesitū 7 c. cum terra
Tricesimus quintus si qui non est mona
 chus eligatur in abbatem eodē ti. cum
 ad nostram **Tricesimus sextus** si nō pro
 fessus eligatur in abbatem. eodem titu
 lo. cum in magistrum. 7 capitulo. cum
 causam **Tricesimus septimus** si fiat elec
 tio conditionalis puta eligo decanum:
 si vult vel sub alia conditione. eodem ti
 tulo libro sexto. c. in electione **Tricesi**
 mus octauus si electio fiat sub alternatō
 ne 7 distinctione vt eligo illum vel illuz
 nō valet. ibidē **Tricesimus nonus** si electus
 fuerit iterū? e. n. **Quadragesimus** si
 electio fiat de p̄sona incerta. puta eligo
 quem cantor eligit. ibidē **Quadrage**
 simus primus nulli: quibus interdicitur
 est ne eligant sine licentia superioris. si
 elegerint non valet electio. eodem titu
 lo. eis quibus **Quadragesimus secundus**
 si aliqui intersint electōni: qui non sunt
 de capitulo. nisi dicāt causam quare de

beant interesse electio non valet. eodem
 titulo quia propter.

Contra prescriptionem 7 usurpationem

Quia reus per

prescriptionem vel usurpationem
 in iudicium actoris sepius elidit
 iteo de eis nunc dicendum est **Primo**
 quid sit 7 quot species habeat 7 in quibus
 differant 7 quando non curant. **Due**
 sunt species prescriptionis vna longi tē
 poris: vt decem annorum inter presen
 tes vel vi ginti inter absentes **Alia** lon
 gissimi temporis. vt triginta vel quadra
 ginta annorum prescriptio est quadra
 ginta annorum necessaria contra omnes
 ecclesias etiā si vna ecclesia prescribat
 contra aliam. decimatercia questio ter
 cia. quas rationes. extra de prescrip. de
 quarta eo. n. ad aures **Ab** hac regula ex
 cipitur primaria ecclesia contra quā nō
 currit prescriptio nisi spacio centi ānoz
 xvj. q. iij. nemo extra e. n. ad audiētiā
Prescriptio p̄prie locum habeat in mo
 bilibus **Usucapio** vero in immobilibus
Item usucapio completur triennio. p̄
 scriptō vero nō **Et** nota triginta casus
 in quibus nō currit prescriptio **Primo**
 p̄tra obedientiam eo. n. cum non licet ex
 tra de consue. cum venerabilis **Secun**
 dus contra procuracionem que datur
 ratione visitacionis. extra de p̄cur. non
 tamen ex officio: sed bona ratione insu
 itacionis vel consuetudinis. xvij. q. ij.
 seruitiū 7 c. clementinus **Tertius** si lai
 cus possideat decimas: quas de iure de
 tinere nō p̄t. eas nullayal p̄scribere rōg
Iste casus ē grauissim⁹ p̄t̄t⁹ p̄tra nos
 q̄ est in tota theologia cū null⁹ dat deci
 mas cui debet dare: 7 tamen oportet q̄
 decimae tenent vel soluantur vt extra de deci
 r iij

mis: si diligenti. 7. c. vl. xvi. q. iij. pla
 cuit **Quartus** contra matrimonium il
 licite contractum extra d. consue. 7. affi.
 non debet **Quintus** contra votum. xiiij.
 q. ij. an quod extra de regula sicut **Sex**
 tus in publicis successioibus 7. in agro
 rum possessionibus quo ad colonū nec
 contra hominē liberum. xvi. q. iij. §. epi
 scopus **Septimus** tempore vacatōnis
 ecclesie. eo. ti. c. i. 7. ij. 7. c. cum nobis.
Octauus tempore hostilitatis publice
 eo. ti. ex transmissa. xij. q. iij. c. i. 7. cap.
Nonus cōtra neruum ecclesiastis
 ce discipline. extra de consue. cum inter
 nos extra de elec. cum causam **Decim⁹**
 super limites diocef. vel parochiarum
 eo. t. qui iudicāte. xvi. q. iij. licz. 7. tamē
 limes prediorum prescribi potest eo. t.
 sanctor. xvi. q. iij. volum⁹ **Undecim⁹**
 in rebus que de iure p. nuni possideri nō
 possunt. xij. di. illud. 7. c. dis. cōtra mor
 rem **Duodecimus** i iure spūali iniusto
 titulo acquisito extra de r. asac. preterea
Tredecimus p. tra viam publicam ff. d.
 via publ. l. viam **Decimusquartus** cō
 tra rē arrestatam insti. de vsur. rei. fisco.
Ille Decimusquintus p. tra opus pub
 licum. C. de operib⁹ pub. l. prescriptio
Decimussextus p. tra rem p. h. di. traditā
 p. tra legem repetendarum. ff. ad. l. repe
 tan. l. q. contra **Decimuseptim⁹** p. tra
 rem pupilli non venit prescriptio. C. i
 quibus causis in ite. testi. l. vl. 7. l. ado
 lescētie **Decimusoctauus** p. tra fundū
 totalem. ff. de fundo. l. si fundus **Deci
 musnonus** p. tra uxorem pro dote de ne
 cessitate matrimonij nisi marit⁹ vxiget
 ad inopiam extra de emp. 7. ven. p. uenit
 in glo. circa p. r. **Vicesimus** in rebus q
 sub certa die vel p. ditione de b. m. nisi a
 tempore die vel p. ditione. C. de p. scrip.
 xxx. annoz l. cum noāssimi. vicesimus
 primus p. tra ecclesiam tempore suspen

sionis prelati extra d. p. cessi. eccle. nō va.
 c. quia diuersitatem **Vicesimussecund⁹**
 contra si i. affam. q. diu sunt sub potesta
 te patris. C. de anna. exceptio. l. i. §. vl.
Vicesimustercer⁹ si ipsi prelati male alie
 nāt. xvi. q. i. sacerdotel **Vicesimusquar
 tus** q. diu prelati est hereticus extra e.
 ti. cap. i. **Vicesimusquintus** ex tempo
 re quo quis causa iusta impeditus non
 potest agere de exceptione de app. ex ra
 tione 7. de elec. ne pro defectu extra. eo.
 ti. porro **Vicesimussextas** de rebus fur
 tiuis: vel alio modo viciose possessis. e.
 ti. vigilianti 7. c. vln. **Vicesimusseptim⁹**
 contra iura ciuitatis. C. de aqua ducent.
 l. diligenter in si. **Vicesimusoctau⁹** res
 filij a patre alienata nō prescribitur sp. as
 cio triginta annoz. C. de anna. excep.
 l. i. §. vltimo **Vicesimusnonus** prescri
 bere nō p. tit colon⁹ conductor inquilin⁹
 vsufructuarius xvi. q. iij. clerici. 7. c. se.
 extra eo. tit. lo. ca. diligenti **Vltim⁹** nul
 lus prescribit quod nomine alieno pos
 sidet extra eodem titulo possidet **Ideo**
 nec creditor p. scribit pign⁹. ff. de vsur.
 l. non solum **Nota** prescriptio non valz
 nisi per possidentem fuerit p. p. oita extra
 eodem titulo causam. extra de probati.
 ex literis. **Item** nota prescriptio non
 valet si fuerit interrupta extra e. n. illd. i
 fi. **Interruptio** at fit duob⁹ modis scz na
 turalit per inundationē maris vel flumis
 nis. de acq. pos. l. q. vniuers⁹ §. itē labio
Itē q. nenscunqz per v. io lētiām etectio
 nem vel depulsionem ibidem 7. C. de
 vsuris. l. naturaliter **Civilis** interrup
 tio fit quattuor modis. **Primo** fit in
 iudicio scilicet per libellum principis
 oblatum: 7. hec tantum valet in annali
 bus actioibus que per hoc p. p. ma
 tur. C. quanto lib. principal. obla. lit.
 contestia. fa. **Nota** prescriptio vel vsu
 capio cuiuscunqz ipis longi vel breuis

nō valet nisi interueniant ista quinque q̄
continētur in hīs verbis. **N**ō vñ ca-
ptes nisi sint tibi talia quinque. **R**ecta si
res iustus titulus res non vitiosa. **E**t
res tradatur et tempus p̄tineatur. **I**tē
per querelam iudici factā et secutam rei
p̄uentionē. hoc valz in oībus causis ad
perpetuandū actiones. xvi. q. iij. §. p̄t.
C. de prescrip. xxx. año. l. vlt. **I**tem per
quali cotest. extra vt lit. non contesta-
q̄si frequenter. **S**i vero non p̄t lis con-
testari sufficit iudicem adiri et libellum
contra absentem affirmare vel p̄tra euz
qui non conueniri potest aliqua de cā et
in querimonia ducere ius suū

De instantia iudicij.

Multis modis
perit instantia iudicij: vt in
cā non perdat. **P**rimo si
quis ineptam p̄ponit p̄tentionem cadit
ab instantia iudicij. extra de iudi. exami-
nata. ff. si men. fal. mo. dix. l. i. **S**ecun-
dus si sententia lata fuerit a iudice dele-
gato et executioni mandata si non pare-
atur post annum perdit iurisdictionem.
extra de offi. dele. querenti. e. ti. ex l. iis.
Tercius si iudex delegatus est infirmus
vel de iure vel d̄ facto impeditus. extra
de rescrip. suscitatus. **Q**uartus si iudex
est consanguineus partis. **Q**uintus si
iudex ex iusta cā fuerit suspectus. extra d̄
offi. dele. insinuante. **S**extus si duo in-
dices delegati diuersas dederint sentē-
tias. extra de sen. et re iudi. duobus.
Septimus si duo arbitri dederint iustas
ne uia h̄eat vigore ibidē. **O**ctauus si
vnus arbitrorum morit̄ perit instrumentū
nisi aliud exprimat̄ in p̄promissione

Nonus si iudex delegatus functus ē of-
ficio suo de off. dele. in l. iis. **D**ecimus si
delegatus remittit eam ad delegantem
ibidē. **U**ndecimus si vna ps est famili-
aris iudici. e. ti. insinuante. **D**uodeci-
mus si vnus iudicum moritur nisi ali-
ud sit expr̄sum e. ti. vno delegato **I**ntel-
lige si et p̄missis noībus p̄p̄ris dele-
gatio sit facta. **T**redecimus si vnus ar-
bitrorum vel p̄promittentū morit̄ nisi ali-
ud exprimat̄ ibidē. **D**ecimus quartus
si mandator re integra moritur. nā expi-
rante mandatore expirat mandatum. ti.
c. relatum in glo. **D**ecimus quintus: si
vna ps litigantū re integra recesserit.
extra de rescrip. significauit. **D**ecimus
sextus si aliq̄s de crimine p̄niam absolu-
tus est. extra de accu. de hīs crimibus.
Decimus septimus inter d̄m et seruū.
tam in cā criminali q̄z ciui. iij. q. ix. c. pe-
nult. et vlt. **D**ecimus octauus si cā crimi-
nalis inter biennū nō terminatur. et ci-
uilibus infra annū. **C.** de iudi. l. p̄perādū.
nisi p̄ maliciā fuerit progatum vel plō-
gatum. extra de off. iudi. de le. venerabi-
lem in fi. **D**ecimus nonus si ante lit. con-
test se iuicem absoluant. ij. q. iij. si q̄z
Vicesimus si vnus litigatoz sit mona-
chus vel p̄uersus. xix. q. iij. q̄z gred. ē
abus. **V**icesimus primus si vna ps linga-
tū vendit se in seruū illi q̄z lingat-
iij. q. ix. c. vlt. **V**icesimus secundus si duo
penit equū i sequestro positū: si equus
morit̄ perit instantia. idē de qualibet re
sili. ij. q. vi. quot. ēs. et q. i. q̄res. **V**ice-
simus tercius si mādator renouat mādātū
extra d̄ app. vt n̄m. **V**icesimus quartus si
actor cadat i heredi in. ext. de here. excō.
Sūt et plures modi quibz p̄t instantia ani-
hilari. puta oēs q̄bus rescriptū anhibi-
latur et q̄bus iudex repellitur vel actor
de quibus sup̄fatis dixi. **Q**ueritur
an iudex delegatus si sit monachus

procedere possit. potest distinguere vel lis fuit coram eo contestata ante religionis ingressum. an non. si lis fuerit contestata tunc de licentia abbatis potest procedere in causa. extra de privilegijs. cum olim. Si autem lis non fuerit contestata perit instantia. Et hec causa breuitatis sufficiant.

Sequitur modo tractatus exceptionum domini Innocentij quarti. prout videbitur in sequentibus. et primo sequuntur ipsius libelli. vel tractatum libelli. et.

Contra litteras et sigilla

De legalibus exceptionibus.

De exceptionibus contra iudicem.

De exceptionibus contra assessorem.

De exceptionibus contra auditorem.

De exceptionibus contra accusatores.

De exceptionibus contra actorem.

De exceptionibus contra procuratorem.

De exceptionibus contra advocatum.

De exceptionibus contra libellum.

De exceptionibus contra testes.

De exceptionibus contra diffinitiuam sententiam.

Contra litteras et sigilla

Excipitur contra litteras et sigilla multis modis videlicet si bulla sit falsa et sigillum. ut extra de cri. fal. licet vel si fuerit facta rasura. et postea scriptura. ut in e. n. licet. extra de priui. et de fi. instru. c. i. et ij. Item si de diuersis manibus fuerit scripta ut in g. n. cum olim Item si filum ruptum fuerit. ut de cri. fal. l. licet. Item si data leatru non apparuerit. de fi. instru. iter dilectos. Item si carta sit vetus et leatru recens ibide. Item si non sit publica manu confecta in e. n.

Item si sit inter linearis scriptura ut de reli. do. cu venerabilis. Item si sit contra ius coe nisi de hoc faciat speciale mentionem. de rescrip. cam. Item si privilegium non faciat mentionem de privilegio. de prescrip. veniens. Si lre in sillaba et sillabe in dictione et dictiones in linea magis distant a se iucem in vna qm in alia vel linee in cartula. de fide instru. inf dilectos. s. sed contra privilegium circa fi.

Si generales lre fuerint derogantur eis per speciales. de rescrip. c. i. Si suggestionem falsi vel suppressionem veri fuerint impetratae de rescrip. sup lris.

Si papa appellat patriarcham vel episcopum venerabilem vel oes alios cuiuscumque dignitatis fuerint quis appellat omnes dilectos filios de crimine falsi qm graui.

Si exempla sue commissionis non ostendantur vel transumptum autenticum. de fi. instru. c. i.

Si littere impetratae sint sine mandato nisi sint tales persone de quibus non erigitur mandatum de iure. s. coniuncte persone. de rescrip. nonnulli. et c. ex parte. Lex dicit qd parentes pro filijs et filij pro parentibus. et libertis pro patronis sine mandato admittuntur. ff. de procur. l. sed he persone. Item vni soli cuiuscumque sit dignitatis papa loquitur in plurali. de cri. fal. qm graui.

Si impetrans si de vti serie qz. s. non videtur lris suis infra annum postquam huerit iudi. copia de rescrip. plerumque.

Si non faciat mentionem de sua appellatione. de pte. vti. bone memoie.

Si dicat in secundis lris nullis puidicantibus iusticie et veritati dummodo si faciant mentionem de illis non valet dictio c. bone.

Si non fiat mentio de processu negocij de re indi. inter. Si privilegium vel privilegiatos impetrentur lre non valet nisi fecerint mentionem de privilegij vel ordine. extra de rescrip. cum

ordinē. Item si confirmāt monachum ad prioratū. de p̄fir. vii. r̄ inu. c. i. r̄. ij. Item si secūde lr̄e non faciāt mentio- nem de re litigiosa plenarie. de do. r̄ cō m. ex lr̄is. Item si nomen dignitatis n̄ exprimatur. de rescrip. ad aures. Item dignior p̄sona non p̄t p̄ lr̄as pueniri q̄ que expresse noīatur in lr̄is. nec effrena ta multatō. s. nō vltra quatuor nec su pra maiora beneficia vel negocia q̄ id d̄ quo fit mentio in lr̄is expressis. nec ap̄ p̄nti debet maius negocium nec digni or p̄sona p̄pter hoc vt actor p̄t trāsire ad maiora. q̄ lr̄e impetrata non valet. de rescrip. c. sedes. Item si due p̄missi ones in eodem negocio impetrat e fue rint r̄ eadem die ad diuersos iudices non valet. de rescriptio. ex tenore: nisi fiat forte ad cautelam. ar. ff. de bo. poss. contra ta. le. i. Si quis absolutus nec faciat mentionē de aliquo articulo exp̄ se pro quo fuerat excoīcatus de offi. le. ex pte. r̄ de sen. ex. pro cā. r̄. c. officij. Item si p̄ rebus que spectant ad foruz seculare si fuerint impetrata a papa nō valent de fo. compe. licet. cum in mul tis alijs. l. c. de concess. preben. dilect. Item si lr̄e fuerint impetrata ab excoīca to de p̄ba. post concessionē. vide. c. i. d̄ rescrip. li. vi. nec virtute appellationis. Item tempus considerandū dati est d̄ rescrip. iam te. Et hoc inuenies in nota m. c. dilectis. Si q̄d in primis lr̄is dictū sit nec secūde habeant. nec to tam seriē rei p̄tineāt primaz n̄vz de of. dele. c. ij. ff. de le. ij. si quis Si ab solutionē mandauit fieri alijs. r̄ nō fat cit mentionem expressam de sufficiēti cautione prestanda ab absoluento: q̄ obediāt ecclesiastico iudicio nō valet d̄ sen. ex. ad hoc de concess. preben. p̄posu it. Si lr̄e contineāt dispensationez contra statuta canonū sanctorum nō va

lent. xx. q. i. cōtra statuta. Si a mona cho vel regulari canonico impetrat lr̄e sine consensu sui abbatis nō nisi in caus ecclesie sue p̄p̄ijs: de postu. ex pte. c. d̄ p̄ci. ipe. offe. l. vniuersis. Si nō facit mentionem de primis expressam. de re scrip. ceterū. Et hoc vtz est nisi ab eadē pte fuerint impetrata d̄ off. dele. sane. vel essent cōtraria c. ceteruz. de rescrip. Si lr̄e impetrata fuerint a clerico nō tōfurato: licet postea se tonsurauerit: de rescrip. ex lr̄is. Si lr̄e absolutiois sint generales sic q̄ simpliciter aliquis fit absolutus nō faciendo mentionē de cau sis excoīcationis non valet. de offi. or. ex parte. de sen. ex. cum pro causa Itē cum laycus impetrat lr̄as super rebus fo. eccle. non tengētibz: de for. cōpe. licet. Si nō sit expressus articul⁹ sup quo conueniē littere non habent vires quo ad articulum de offi. dele. cum oli Si confeguntur layco decime non valent lr̄e vi. q. viij. si illo. s. si etiā pre dia Si impetrata fuerint super p̄p̄i etate nō valent ff. de acqui. possel. nihil est Si expressam non faciāt menti onem de articulis deductis in iudicio. vel ex p̄sona tantum cum qua nō vult experiri non possunt extendi ad alios ar ticulos vel ad aliā p̄sonam de off. del. cum oli. r̄ c. penul. vel. Si subscrip ti decesserūt r̄ non sunt ibi sigilla autē nica vel non sunt publica manu cōfecta vel conscripta de si. instru. c. ij. de hac materia copiose habetur de rescrip. ca. super litteris

De legalibus exceptionibus
Dost canonuz
 exceptōes paucas legales ex
 ceptōes p̄tra instrumenta duxim⁹ illetem
 das p̄dōt igitur in primo illymēto of

Exceptio

huius quod desit nomen imperatoris vel annus imperatoris vel consulis vel pontificis illius. aut quod desit mensis vel dies vel indicio cum omnia ista sunt apponenda possunt dici illegitima si non apponuntur. In autem. de exhib. reus. §. sanctimus. Item si locus ubi confectum est instrumentum et celebratus contractus non sit ibi scriptus: potest hoc illo instrumento obijci. Nam duo genera probationum similia sunt testis et instrumentum. C. de fi. in stru. l. in exercendis. Quod igitur requiritur in testibus et instrumentis: sed testes de loco referunt. ff. de accu. l. libellorum. C. de contrahen. stip. optimam idem ius est ergo in instrumento. Item habet locum in omnibus instrumentis et rescriptis. cum autem tenorem instrumenti vis reprobare: ut aliqua possint obijci: distingue. aut instrumentum est de obligatione et tunc omnia presumuntur solemniter acta. ut in autem. de fi. in stru. in fi. et ff. de ver. ob. l. sciendum et in fi. de fide. §. in fine. nisi quis probet contrarium quod facere potest. ff. de pac. iuris gentium. §. Quod vero fere. Si vero instrumentum de confessione sit: tunc potest obijci contra tenorem eius quod loquitur indistincte sic non sit causa confessionis. ff. de probati. cum de idebito. §. vlti. et de do. mal. excep. l. ij. Item potest reprobari instrumentum: si probetur re aliter fuisse gestam quam dicitur in instrumentum. quod potest fieri. ut C. plus valere quod agitur. per totum. et C. de proba. l. cum precibus. et plus valere quod agitur per totum. Item reprobatum instrumentum si probetur tale quo probato stare non potest quod in instrumento continetur. C. de contrahen. et comit. stip. l. optimam in fi. Item potest obijci in instrumento quod continet in se duo repugnancia. ut non adhibeatur fides. ff. de re. iur. l. nisi ali

contra ordinariuz

ter in rescripto. Item potest obijci instrumento quod non sit authenticum sed rei extrinsecum. C. de fide instru. §. si quis in aliquo. Item quod non est numerus testium adhibitis: qui in publico instrumento debet adhiberi. ut in autem. de fi. in stru. §. si oportet. Item si non est a tabellione publico profectum. ut si per privata persona habeatur cui non adhibetur fides. ut C. de pba. l. instrumenta. Item quod a partibus non est subscriptum et subnotatum quod tamen esse debet. ut C. e. n. l. contractus. Item potest obijci in instrumento ut reddatur suspectum si quod appareat unus testis qui continetur in instrumento contradicens. ut ff. quemadmodum testa. apperit. l. i. in fi. Item obijcitur instrumento ut habeatur suspectum si non appareat prima forma sua si sit in aliquo abolitum vel ablatum vel cancellatum. C. de edili. edict. adria. tol. l. i. et ff. de pba. l. cyrographus. Item si absolum pro nullo habeatur: ut C. ibidem. Item potest obijci litteris pape vel quibuscumque rescriptis quod per suppressionem veritatis vel etiam suggestionem falsitatis sunt impetrata. ut C. si contra ius vel pri. pub. le. vltima. Sed expectabitur secunda instans. ut in autem. de manda. princi. §. si quis autem. Et in autenti. ut nulli iudi. §. hoc non. Item si secunde non faciant mentionem de primis. vel si falsa grammatica est ibi ut de rescriptis. ad audientiam. Sed supersedeant prioribus per annum: etiam si non fecerint mentionem de illis conualescunt. ut de rescriptis. plerumque. Item sciendum quod vetustas et corruptio murium vel aliorum vermium: non obijcitur instrumento vel litteris pape ut ff. de possess. bo. scdm ea. b. in glosa vltima. Item aliud sciendum quod vbi cumque in instrumentum suspectum est incumbit probatio producenti alioquin pul

nī vt falsarius vt **C.** de eden. qui accu
sare p̄nt cū ciuilit̄ agit de falso. si crimia
liter incūbit probatio ei qui dicat vt **C.**
ad l. cor. de fal. l. ij. ⁊ **C.** de abolit. l. fal
lacier. in fine

De exceptionibus p̄tra iudicem

Accipitur si sit

ordinarius non d̄ se intro
mittere de cā cōmissa a pa

pa pendente iudicio de pur. c. dilectis

Item si sit legitime appellatū ad superi

orem. ⁊ appellati. significauit nisi appel

lationi renūciatū tacite vel expresse. de

offi. dele. grati. Item si sit excomunica

tus de re. iudi. ad probandum Item si

fit consanguineus aduersarij vel fuerit

aduocatus in eadem cā de ap. postremo.

Si sit laicus iudex ⁊ res sit ecclesi

astica vel de foro ecclesiastico. vel si re?

fit clericus. de iudi. quanto. ⁊. c. si cler

rici. **Si sit laicus nō d̄ iudicare de**

rebus ecclesiasticis de iure patronatus

qui autem **Si coram suo non iudice**

confessus vel conuentus fuerit non no

cet. de iudi. si clerici. **Si non sit de**

eodem foro: vt puta si non habet domi

cilium in territorio vbi ratione officij

delicti committatur: nec confessus est ta

cite vel expresse. quia quis foratur for

alicuius pro ista. de fo. compe. licet: nec

conuenitur ille ratione delicti nec ratio

ne rei. ille enim debet iudicare de re pu

ta in cuius territorio est res. actor enim

debet sequi forum rei. de fo. compe. cū

fit. **Si recusatus sit iudex d̄ causaz**

alicui persone ydonee de consensu parti

um delegare. de ap. cum speciali.

Si per se vel per aliuꝝ functus sit officio

suo solus amplius non potest cognosce

re de offi. dele. in lris. **Si ad certuz**

tempus sit data iurisdicatio nisi de con

sensu partium prorogetur. ⁊ hoc ante

lapsum temporis. de offi. dele. de caus

Si fuerit archiepiscopus non debz

iudicare de causis suorum suffraganeo

rum. nisi per appellationem ad eum fue

rit de lata causa vel deuoluta: vel a suo

superiore hoc habeat. de offi. dele. cum

nō ignores. **Si proprium nomē iu**

dicis fuerit expressum. eo mortuo suc

cessor nō potest cognoscere. de offi. de

le. **Si mandator decesserit re integra**

nisi facta citatione non potest cognosce

re. de offi. dele. insinuante. **Si pre**

sumatur q̄ iudex fecerit sententiam ad

voluntatem alterius de eo qui mit. in

pos. cum sit. **Si sit delegatus post ā**

num a tempore late sententie quē ligat

uit non potest absoluer. de offi. dele.

querenti. **Si sit commensalis aduer**

sarij vel sit natus de terra sua. vel sit in

districtu vel potestate sua. vel si non au

deat ad iudicem accedere sine periculo

mortis: licet habeat litteras de condu

cto. vt lite non contesta. accedens.

Si super priuilegijs pape causa nar

ratū non potest alius de causa illa cog

noscere. de iudi. cum conuenisset.

Si altero iudice consule citatus fuerit

reus non tenetur respondere. de off. de

le. prudentiam. ⁊. c. cum causam.

Si a iudice super aliquo certo articulo

appellauerit ad papam. potest ipm ha

bere suspectum. de ap. ad hoc. **Si p**

litteras vel per nuncium non excusant

se interesse non posse vel non velle. de

offi. dele. prudentiam. **Si nō est arti**

culus expressus de rescriptis. pastoral

in si. nō p̄t cognoscere de illo articulo

de off. dele. cū q̄. **Si iudici filius cā**

p̄tingat. iudex p̄t haberi suspectus d̄ iu

di. cām que. **Si sit iudex socius ad**

uersarij de off. iudi. dele. insinuante. q̄

ibierat filiarij aduersarij **Si aduocat**

sit clericus iudicis p̄. recusari ne p̄t. fo

ueat eius cuius clericus procurator est & ap. in finuati. **I**tem clericus non p̄mensalis p̄t eē aduocatus & off. indi. c. i. **I**tem si nō sint p̄sone secure in aduēto iudicō eūdo vel redeundo. iij. q. ix. horramur. vt lit. nō p̄test. accedens. de ap. ex pte. **I**tem si contra iusticiā iurisdictionem velit differre. ff. de iur. a iudi. l. ex tertio.

De exceptionibus contra assessorem

Si grauauerit alterā ptem si māda ti & ex. p̄t appellari ab eius grauamie & p̄uile. ex parte que loquit de iudicibz **I**tem si nō habeat p̄sonam standi in iudicio. vt si sit excōicatus vel interdicitus vel suspensus vel suspectus. vt dictum est de iudice

De exceptionibus contra auditorem

Si grauauerit alteram ptem si mādati fines excedit merito suspectus ē de off. dele. sup̄ questionē. Nota q̄ in om̄ibus casibus p̄t excipi p̄tra auditorem: quos supra diximus. nō t̄n̄ recusari ualet qd̄ & p̄sensu p̄iū admittitur nisi i su p̄adicis casibus

De exceptionibus contra locum.

Si ultra duas dietas citef extra p̄uinciā p̄t excipi & rescriptis nōnulli. & c. ex pte. **I**tem si nō sit t̄n̄ venire ad locū assignatū p̄ibus venire nō tenet de ap. ex pte. **I**tem si sit locus imunitus: nec sit ibi iurisperitorū copia. vt. R. c. n. statum. l. vi.

De exceptionibus p̄tra citacionem

Si sit dies feriata vel d̄nica vel festum solēne nō valet si fiat citatio in diebus festiuis. fm̄ q̄ notauit p̄. Hostiē. de ferijs p̄questus. **I**tem si sit p̄tra rez rusticam p̄uentis. ff. de feri. le. lolet.

Item si dilationē vel tēpus nō habuerit. xx. dierū. iij. q. iij. §. offeratur. **S** t̄n̄ intelligas hodie eē de arbitrio iur̄. eē. de ap. p̄sonas. & c. se. de hoc notatur l. iij. di. cuicumqz. **I**tem si validudine vel tempestate fuerit impeditus vel in flumine. ff. si quis cau. l. non exigimus §. si quis iudicio. **I**tem si vocatus fuerit ad maius tribunal: ff. e. ti. l. si quis. §. ultimo. **I**tem si ante restitucionem fuerit citatus non tenetur respondere. de ordi. cogni. dilectus. **I**tem si fuerit vel pere citatus non tenetur respondere. de off. dele. consuluit. **I**tem si prima citatio fuerit p̄emptoria. de dilatio. dilecti. c.

De exceptionibus p̄tra excusatores

Si sit simplex nun

eius non valz. extra & p̄uile. ex parte. sicut mittitur excusator sic p̄t mitti p̄curator. de do. & contra. cum dilectis. & hoc itellige fm̄ q̄ d̄z de p̄cur. querelā. **I**tem si non expressit cām absentie istius quē excusat de offi. dele. si probabiliter.

De exceptionibus p̄tra actorem

Si actor sit periturus non potest h̄re rem illam quā petit. nec ipsam petere de iure iur. querelā. **I**tem si p̄petuo renūciat iur̄ rei petite de rescript. ex pte. **I**tem si retroactata non fuerint in scriptis redacta de p̄ba. qm̄ p̄tra. **I**tem excōicatus de offi. dele. prudentiā. §. sexta. & eo. si. c. q̄siti & excep. nobis ex. **I**tem excōicatus nō p̄stat canone stare mādati eccie absolui nō debz de sen. excō. q̄ in dubijs. **S**i aliquis fuerit excōicatus & l̄ras speciales ad aliq̄s iudices delegatos vel testes sue absolutōis nō habuerit. i. d̄ se. ex. sic nobis. **I**tem si sit absolutus & nō ab eo a q̄ d̄z absolui. & offi. ordi. prudentiā §. sexta **S**i plibz causis fuerit excōicat

et ab omnibus non fuerit absolutus de se.
 ex. cum pro causa. et c. officij. Item si sit li-
 bertus vel servus de servis non ordi. de
 famulis ff. de in ius. v. l. iij. Item si non
 fuerit persecutus appellatione suam infra
 terminum preteritum valet sententia con-
 tra ipsum lata. extra de ap. romana. et c.
 personas. Item si fuerit abbas vel prior
 non audit sine clericis capituli. de transac-
 contingit. de reli. do. cum dilectis. de
 re iudi. cum eni. vbi dicitur quod monachi non
 audiantur sine consensu sui abbatis
 Item si pactum vel transactio interuen-
 rit spe simonice licet facta non fuerit. ij
 q. ij. pio. Item si de re sacra vel ecclesi-
 astica fuerit transactio facta de transac-
 ex clericis Item si non fuerit restitutum omne
 quod zelo bono expendit. de restit. in
 integru. c. i. Item si iudex in propria cau-
 sa. C. ne quis in sua causa l. i. Item si causa
 sit criminalis. et iuret de calumnia. ca. i.
 de iur. calum. Item si post acceptationem
 litterarum res translata fuerit et qui possidet
 maliciose se absentauerit de alie. iudicij
 mutan. ca. fac. c. i. **S**i fuerit patroci-
 natus alicui supra quam peti. sibi sit pro-
 dicitur de transac. ex clericis. **S**i de plen-
 su primum iudices fuerint impetrati: non
 possunt postea recusari. de cau. pos. et pro-
 cu. cum olim. **S**i fuerit clericus ordinaris:
 non debet iurare de calumnia sine consensu
 sui prelati. de iura. calum. lras. **S**i
 potuit contradicere et non contradixit pro-
 non auditur. extra qui ma. accu. possit.
 cum in ma. de iur. pa. ex lras. **S**i pot-
 terit excipere et non excepit: sit ei pro-
 dicitur de primum: q. de iur. pa. ex lras.
Si excipiendo confessus fuit intentio-
 nem adversarij de transac. preterea.
Si reus sit eger non tenetur venire de
 procur. querelam. v. q. ij. si egrotans.
Si non habuit. xx. dierum inducias.
 ij. q. ij. offeratur. **S**i non dat causam

onem sufficientem quod prosequatur litem
 aut si non potuit: statuat certam penam quam
 se passurum promittat ut e. ti. c. offerat.
Sed hodie non datur ista cautio propter
 contrariam consuetudinem. Item frustra
 petit debitum qui id quod petit non im-
 pendit de usur. michael. **S**ed distingue
 quia si reus statim proposita petitione ad-
 toris vult proponere petitionem suam: nec
 differre usque post litem contestatam tunc
 actor tenetur primo respondere super peti-
 tione rei. sic intelligitur de ordine cogni-
 cum dilectis Et intelligitur quod conventio
 et reconventio una sententia terminatur
 et incontinenti una vertitur post aliam.
Si autem reus differat proponere peti-
 tionem suam usque post litem contestatam
 postea non auditur donec prima causa fue-
 rit determinata. et sic intelligitur. C. de
 sen. et inter lo. o. iud. l. quant. et in tali
 causa debet fieri reconventio coram eodem
 iudice. Item si non per se proponit factum
 suum sed per advocatum non auditur.
 de iudi. pastoralis. Item si non fuerit
 requisitus ante ingressum cause de resti-
 spo. cum venisset. et c. sequenti. Item si
 de possessione et proprietate agit: iudex
 de utroque cognoscere debet de cau. poss.
 et proprietatis c. vlt. Item propter malici-
 am viri non debet mulier manere indo-
 tata de pig. ex lras. imo creditoribus pre-
 fert de iure in dote sua Item actor non debet
 venire contra iuramentum suum: extra
 de iureiu. si quis

De exceptioibus contra procuratores
Si fuerit excom

municatus quando incipit procurare de pba. pro
 cessionem Item si sit procurator abbas
 sine capituli legitimis assertoribus non au-
 ditur de transac. non contingat Item si non
 sit legaliter missus de procur. c. i. legaliter
 Item intellige sic quod debet habere lras. vi

rata continentes nomen aduersarij nomen procuratoris. nomen domini contra quem et in qua causa. et nomen iudicis coram quo litigatur. rati habere dominum quicquid cum eo actum fuerit ff. de procur. ubi expresse hec interponuntur. Item nisi contineant in litteris purificationis articulos conventionis rei de qua agitur non potest constitui procurator per eas. de off. dele. c. cum olim. Item si sit canonicus regularis sine assensu maioris sui audiri non debet in causa propria. de postu. ex parte. Item si sit procurator in causa criminali. de procur. tunc. quod non potest esse de accus. veniens. Item si non habeat mandatum de rato. de off. dele. coram. Item si non probauerit se innocentem de obiectis criminibus. c. de procur. tenuit.

De exceptionibus contra aduocatos

Si sit monachus vel canonicus regularis. de postu. ex parte. nisi in capitulis propriis de consensu capituli et abbatum. ut ibi. Item si sit clericus cuiuscumque ordinis non audiat in foro seculari de postu. c. i. nisi in causa propria vel per miserabilem personam. Item si sit infamis quacumque infamia iuris vel facti. ut in l. de excep. §. ultimo

De exceptionibus contra libellum

Si sit obscurus quia pro eo nichil reputat dicere. ff. de interro. act. l. de etate. §. si quis. ubi dicitur quod nihil interest. aut neget aut taceat qui interrogatus obscure respondeat aut incertum relinquat litigatorem ad idem. ff. de confes. l. certum. Item si articulus super quo convenitur non exprimat non tenetur respondere de off. dele. cum olim. Item si non contineatur in libello persona iudicis nomen actoris et id quod petitur. in ff. de

rei ven. si quis in rem. §. et in eadem Item si procurator vel syndicus petit rem ecclesie. ut C. de epi. et cle. aut. §. hodie. et ibi nomine suo non potest petere cum habeat potestatem auctoritatem et utilitatem non directam: indecens enim est quod qui non potest directe possit deducere in iudicium. ff. de iur. delibe. autez preter.

De exceptionibus contra testes

Si testis sit excommunicatus de testi. veniens. si non fuit presens. et vocatus testificatur se vidisse. ix. q. iij. §. de hijs de spon. ex parte. Item si sit actor et co-siliator in eadem causa de testa. in super Item si non fuerit presens quando testes iurarunt contra quem fertur testimonium. Item si sit laicus contra clericum in causa criminali de testi. veniens. Item si sit solus testis. de testi. licet. Item si sit eodem crimine infectus. de testi. personas. et c. veniens. Item si sit periurus. de testi. sicut nobis. Item si non probate vite et bone conversationis et fidelis. Item si non valuerit testimonium quod prius dixit eodem. ver. non est in hoc Item si sibi inuicem contradicunt. aut si sint seculares contra clericum de elec. bone. de proba. licet. Item si per publicatas attestaciones deposuerint de te. c. cum venisset. Item si testi crimen obijciatur non admittitur quousque probauerit se innocentem. de testi. fraternitatis. et c. testimonium. fallit tamen in crimine lese maiestatis: symonie et heresie. Item si sit criminiosus vel lenis opinionis. de proba. licet. Item si in quarta productione nihil sit soleniter adhibitum. alias fieret contra ius de testi. in caus. Item si fuit renunciatum productioni testimonium: non debent amplius produci: nisi super nouis articulis. de testi.

fraternitatis. 7. ca. tanq̄. 7. ca. cum ve
nisset. 7. c. ex tenore. etiam si iure iuret
de testib. fraternitatis. 7. c. intimavit.
Item quando testimoniu fuerit publi
catum valet reprobatio testiū. de testi.
ex parte. Item si sit infamis suspectus:
vel aliqua macula manifesta respectus.
vel si opponitur crimen de quo p̄fessus
vel conuictus est. de exceptio. deniq̄. de
presump. dudum. de offi. dele. pruden
tiam. §. sexta. Et si sit precio conductus
vel non sit ydoneus vel mutus. de testi.
placuit. Item si sit de familia illius qui
procurit. de testib. in litteris. Item si
aliquis de suo addit mendacium: totaz
seriem rei decolorat. iij. q. ix. puta. 7. c.
simplex.

**De exceptionibz contra diffinitiuā
sententiam.**

Si sit lata ab eo qui non habuit iur
isdictionem. de consue. ad nostrā. Item
si non sit lata i scriptis. ij. q. i. in primis
Item si sit lata nō premisso ordine iur
ris. ij. q. vi. §. diffinitiuā. Item si sit la
ta contra iuramentum. de re iudi. ca. 1.
Item si sit lata partibz non presentibz.
iij. q. ix. caueant. Item si sit lata die fe
riata. de ferijs. cōquestus. Item si sint
plures iudices. 7. vnus sententiauit. 7.
alter non. l. dist. diffinitiuam. Item si
sententia non continet absolutionez vel
condēnationem. C. de sentē. 7. interlo.
om. iudi. l. preter. ij. q. vi. diffinitum.
Item si sit lata a iudice non sedente p
tribunali in loco consueto vbi solet ius
reddi. ij. q. i. in primis. Item si iudex
in fine prolationis non exprimat petio
nem actoris 7. obligationem ratōe rei.
7. ei⁹ exceptiones. debet em̄ hec omnia
7. quicquid petitur vel obligatum fue
rit sub breuiloquio p̄ferre. vt. ix. q. iij.
sine opere. Item si iudex sit excomuni
catus. de re iudicata. ad probandum.

Item iudex si sententiam dicat 7. per
alium legat. C. de sentēna ex periculo
recitan. l. ij. 7. c.

Finis huius tractatus.

**Incipit tractatus prescriptionum
compositus per dominum Dynum de
mugilo legum doctorem.**

Prescriptio. xx. horaz.

Notabiliter
collige q̄ prescriptōes
que sparsim sunt posite in
corpoze iuris summarie
7. dilucide ac distincte possunt compre
hendi. Notandum q̄ in primis est pre
scriptio horaz. xx. scilz de viro qui debet
tenere adulterum deprehensum cum
uxore. vt. ff. de adul. l. capite.

Prescriptio vnus diei.

**Est prescriptō vni
us diei qui viva voce noluit appellare.
dissoluta figura iudicij si non ilico ap
pellauit non postea auditur sine libello.
vt. C. de appel. l. ligatozibz. vbi talis
casus scilz lata sententia vnus ex litiga
tozibus vult appellare. si appellat statim
valet tunc 7. sine libello. si ex intervallo
tunc non valet eius appellatio nisi de
i scriptis. vt dicta. l. Est 7. alia scz iudi
cis qui sniam tulit: qui eo die quo diffi
niuit poterit supplete si quid erratū est.
vt ecce debebat absoluere p̄demnauit.**

vel pdenare debebat aduersariū in eum
in centum et duobus assibus. et pdenavit
in centum tē. vel qz debebat absoluerē
pdenavit ve contra. vt. ff. de aqua
quoni. et est. l. quidam. et l. paulus. et
de re iudi. l. rescriptum.

Prescriptio duoz diez.

Est prescriptio du

orum diez: que obijciē ei qui ornatum
iumentum vendidit. vbi si non ante bi
duoz emptor ornatum petit postea non
habebit. vt. ff. de edil. edic. l. ediles. §.
videndum. vt ecce habeam vnū equuz
vel iumentū et volebam eum vendere.
ita qz ipsum ornaui vltra qz fuerit con
suetum. licitum est emptori infra duos
dies opponere exceptionem.

Prescriptio trium diez.

Est prescriptio triū diez vt i aduocato
cui licet infra triduum corrigere errozē
suz. vt. C. de erro. aduo. l. vl. vbi dicit
qz erroz aduocati litigatoz obesse nō
potest. vt aduocat⁹ debebat proponere
vnam actionem et pponit aliam. tūc h3
aduocato infra triduum corrigere errozē
suum. vt dicta. l. Item reculant iudicē
vt suspectū. vt. l. vl. C. de iudi. Item le
genti fructus pprie arboris i agro aliēo.
vt. ff. de glan. le. l. i.

Prescriptio. v. diez.

Est prescriptio quinqz diez scz illi⁹ qui
promisit hominem sistere in iudicio cer
to die. et si post dies. v. velit exhibere nō
potest. vt. ff. si quis caus. l. si. post tres.
§. actoris. Dy.

Prescriptio nouem diez.

Prescriptio nouē
diez est. vt non pueniat quis ex psona
defuncti añ. ix. dies p mortē pnueratos
vt. C. de sepul. vi. l. cū sit iustū. in aut.
h3 vbi d3. s3 nec añ. ix. dies ab obitu cō

numerando.

Prescriptio decem dierum.

Prescriptio decem

diez est. vt. C. de appel. aut. hodie. vbi
dicit in glo ipsius: qz si reus fuerit con
demnatus a tempore lnie. vt quia erat
absens habet spacium. x. diez ad appel
landum. Et hoc intellige vbi. pcurator
fuit presens. vel nō soluen do. vel causa
ipsius cōdemnati fuit probabilis. vt in
palle. auten. i glo. et. C. de iudi. l. ppe
randum. et. C. de fruct. et li. expen. l. iiii.
et. C. quomō et qñ iudi. l. ab eo. et hoc
si non fuit defensio. sec⁹ si fuit defensio
a procura. et nō appellauit pcura. Nō
querit an audiat dñs ad appellandum
Et dic qz non. C. de pecu. l. qui absente
et. C. de re iudi. l. ppe. §. si. et dic vt ibi.
Et idē est in lnia arbitri. vt. C. de arbi.
l. penult. §. fin autem. in glo. est et alia.
vt. ff. de edil. edic. l. qz si nolit. §. sequēs
vbi talis ponit casus. ego emi a te vnā
tez isto pacto: qz si mihi displicuerit sit
inempta: quam tūc debeo ei reddere in
fra. x. dies si res nō placuerit mihi. als
non audiat elapsis decē dieb. vt dicta
l. palle.

Prescriptio. xv. diez.

Est et prescriptio alia. xv. diez. vt. C.
de testu. l. si qñ. vbi dicit qz testes pdu
cti de alia puicia ciuitate vel loco cogū
ibidē stare vbi sunt. pducti p. xv. dies.
infra quos iurati de gent deponere et fide
iulsores dare de non recedēdo. et si dare
non poterint eoz cōmittat iuramento.
et hoc expensis producentis. sed vltra il
los. xv. dies spectare nō cogūnt. adeo
qz siue iurauerint et deposuerint infra il
los. xv. dies. siue vltorius nō cogūnt.
vt dicta. l.

Prescriptio. xx. diez.

Est alia prescriptio

xx. diez. vt. C. de li. ptesta. aut. offerat
 de eo qui vult litem ptestari. vbi dicit qd
 oblato libello ei qui dat et ad iudiciu vo
 candus est dat spaciū. xx. diez. i quibz
 deliberet an cedat vel p tendat. vt in pre
 alle. auten. v. exinde. vbi dicit exinde
 pibitis spozualis et. Dy. Est et alia.
 vt. C. de sen. et interlo. o. iu. l. cu paup
 et auten. ibi posita vbi dicit: qd si puen
 tis coram iudice delegato habet ipsum
 suspectu3. potest ipsum accusare infra. x.
 dies. diebz. xx. elapsis non audiet. vt p
 dicta aut. Est et alia que dat iudici qui
 deposito officio de finit d ca corā eo sub
 orta terminanda siue criminalis fuerit
 siue civilis. vt. C. vt oēs tam civilis q3
 mili. l. i. Dy.

Prescriptio. xxx. diez.

Est prescriptio. xxx. diez. vt de nō nume.
 pe. l. i. p tractibz. §. sup certis. vbi dicit
 qd si creditor fuerit pessus sibi solutum
 esse qd nō erat vel reddidit instrumētū
 qd tunc ptra debitorem ppenit exceptō
 xxx. diez. et elapsis xxx. diebz tūc agere
 non poterit. Est et alia qd vectigal nō sol
 uit. vt. ff. de publi. l. ipsi. §. interdū. et
 §. si nuper. Dy. Est et alia pscriptio qui
 vsus est via. vt. ff. de iti. actuz pzi. l. i.
 §. hoc aut. Est et alia prescriptio. l. illi
 qui vult seruire ptra haturā in suis con
 venatis. vt. C. de pe. l. si vendicari. Est
 et alia de eo qui debz suum inuentariuz
 inchoare postq3 nouit apturā. vt. C. de
 iur. deli. l. scimus. §. sin aut primo. vbi
 dicit qd si quis d iure hereditat' defun
 cti dubitat debeat adire nec quidē est ne
 cesse deliberare. sed tūmō facere inuēta
 rium et hereditatem adire. qz recepto in
 uentario et adita hereditate incipit cur
 tere dictuz tempus. vt in palle. l. Dy.
 Est et alia que incipit currere damno

passo ex certo capite. l. aquil. vt. ff. ad
 l. aquil. et insti. e. §. illud. vbi dicit qd si
 aliquis interfecit seruū qd infra. xxx. dies
 non solum pssum exigere ab eo pcedū
 serui. sed et az id in quo dāmficat' sum
 vt qz seruus meus erat instut' heres
 et ipse non poterat adire sine iussu meo
 ita qd fuit interfectus anteq3 adest. ego
 ptra interfectore agere possem nō soluz
 ad serui extimāonē. sed etiā ad extimā
 tionem hereditatis. vt in dicta. l. Dy.
 Est et alia. vt. ff. de accus. l. iij. §. si. vbi
 dicit qd si quis accusauerit et accusator
 mortuus fuerit vel impeditus agere: qd
 tūc reus pōt agere ptra eum vel ei' here
 des ad integrā satisfactōnem. Est et alia
 vt in auten. de intro. et exhi. re. l. null'.
 §. i. que dat ei qui reducendus est ad cō
 ponendum res suas. et ad componēdū
 mēstos penates coraz iudice loci. vel co
 ram magistratibz.

Prescriptio. l. diez.

Est et alia prescriptio. l. diez. vt insti.
 de excu. mo. §. qui. vbi dicit qd si quis
 datur in tutorez alicuius pupilli. vel cu
 ratorem alicuius adulti. et velit se excu
 sare. non refert si non appellat statim cū
 possit se excusare spacio. l. diez. vt de cā
 l. Dy. Est et alia qd iudex depositus ab
 officio suo debet i eadem puincia vel ci
 uitate cōmorari. l. diez. vt. C. vt om
 nes tam civilis q3 mili. l. nullus. §. i.

Prescriptio duoz mensium.

Est et alia prescriptio duoz mensium.
 vt. C. de lit. ptesta. auten. libellum vbi
 actor infra duos menses cause litem cō
 testari debet. alioquin expensas in du
 plum cogitur restituere conuento. licet
 hoc bodie de consuetudine non seruet
 de iure tamen est ita. Est et alia prescri
 ptio. vt. C. de adult. l. si. que datur ad
 seruos torquendos post missionem rei
 pudij. Est et alia. vt. C. de iure deli. l.

sanximus. §. sin autem. vbi dicitur qd ince-
pto inuentario debet terminari infra du-
os menses. vt in predicto. §. Est et alia
de debitorum filii qui vult dilatio. impe-
trare in minoribus summis et causis. vt
ff. de iure filii. l. delator. §. in fiscalibus
que cause dicantur minores distinguit.
vt. C. de defen. ci. l. i. vbi dicitur qd minor
causa est legis. Est et alia fisco opponenti
compensationem. vt. ff. de iure filii. l. au-
ferat. §. compensat. et l. aliud. §. qui tñ.
vbi dicitur qd si quis velit fisco compensat.
opponere debet dicere sibi debere infra
duos menses. nam duobus mensibus
elapsis non auditur. vt dicta. l. Item iu-
dici cognoscendi causa civili. vt i aut.
vt clerici apud priores episcopos pue. §. si ta-
men de curiomb. colla. vi. Item vitis
religiosis vel clericis personis habenti-
bus publicam vel leges audientibus. vt
extra ne cleri. vel mo. c. non magnope.
et eo. n. c. super specula. Est et alia si
ancilla vendita fuerit et manumittatur
si tamen presentis fuit. vt. ff. de his qui sine
ma. ad liber. pue. l. si. §. sed contra. Est et
alia de eo qui fideiussit sine scriptura sui
ad tempus in causis priuatis seu publi-
cis. Est et alia de emphyteota vt possit
vendere possessionem prius denunciatōe
domino facta. extra de iur. emphy. c. po-
tuit. et. C. de iure emphy. l. vi. §. sin aut-
tem. vbi dicitur qd si aliquod instrumē-
tum inter dominum et emphyteotam in-
teruenit. tunc id quod in dicto instrumē-
to continetur seruari debet. sin autem nul-
lum pactum fuerit subaudi de alienādo
vel vendendo. et tunc primo et principa-
liter debet domino suo denunciare et ex-
pectare ipsum per duos menses duobus
mensibus elapsis poterit vendere meli-
ora. suas cuiuscumque. vt dicta. l. Est et alia
vt cum actor promittit se exhibere in iu-
dicio tempore non adiecto elapsis duobus

mensibus tali fideiussor ulterius non tel-
nemt. Et est ratio. quia actor videtur a
lite discedere velle cum promittit litem
se testaturum infra duos menses a die
dati libelli et non fecit. vt. C. de iur. deli.
l. sanximus. §. igitur.

Prescriptio. lx. diez.

Est alia prescriptio

lx. diez. vt. C. ad. l. iul. de adult. l. iure
mariti. vbi dicitur qd si maritus vult accu-
sare adulterium vxoris. qd si ipse accusat
infra. lx. dies bene potest et computantur
a die commissi adulterij vt ibi dicitur. Item
non cogitur se subscribere ad penam tal-
ionis. nec puniatur vt calumniator. si non
probauerit infra dictos. lx. dies. vt. ff.
e. l. quis indubitati. et l. si is cui. Est
et alia que datur nomine ornamentorum
non prescriptorum redibens. vt. ff. de edil. edi-
l. ediles. §. sin autem. Est et alia. vt. C.
de lit. preli. l. i. et autem. libellum. vbi
dicitur qd si actor prorecto libello testatur
non fuit lite coram iudice qd elapsis duo-
bus mensibus non auditur vt ibi de hoc.
Est et alia. vt. C. de capi. et cle. l. clericis
et l. clericum. et l. ois qui. §. in hoc autem.
vbi dicitur qd si iudex iudicauerit in civili
qd sibi competat prescriptio infra duos
menses vt in predictis. l. Est et alia. vt
C. de hi. in stru. l. sanximus. que obijcit
ei qui promittit presentare personam alteri
sine scriptis. sed tñ iudis verbis. vt in
dicta. l. Est et alia. vt cum quis sic emit
rem vt si displicuerit sit inempta. tunc
seruandum est tempus de quo est actum
Si non il de tempore actum est. lex sta-
tuit spacium. lx. dierum infra quos de-
emptori rem restituere et precium habere
ultra non auditur nisi cum cause cogni-
tione. verlatur autem cause cognitio. vt

si iudex q̄ aliqua iusta causa emptor̄ si
erit impeditis decerneret ut nō restitu
eret si res sibi displicebat. nec etiam vl
tra istud tempus audiat̄ emptor̄. vt di
ctis iuribz.

Prescriptio centum dierz.

Prescriptio cētuz

dieruz est. vt. **C.** qui admit. ad bo. pos.
possunt. l. i. 7 in fi. de bo. pos. §. libertis
itaz. vbi dicit̄ q̄ aliquis putat sibi cō
petere bo. poss. iure p̄ sanguinitatis. q̄ a
die mortis defuncti habet spaciu3 centū
dierum: quibz elapsis non audiet̄ postea
vt ibi **Dy.**

Prescriptio trium mensium.

Est prescriptio trium mensium. vt qñ
heres dicebat se repudiaturz necesse ex
pectabat̄ per spacium triū mensiū. **C.** d̄
iure deliberā. l. sanximus. §. cum igitur.
Est 7 alia que obijciē ei: qui non p̄ be
rede habet. vt. **C.** de iur. deli. l. fi. Est 7
alia ad inuentariū faciendū. p̄io danē
xxx. dies ad incipiendū qui curant sibi
a tpe quo sciuit sibi hereditatē delatam
ex testam̄to vel ab intestato. postea dāē
lx. dies ad cōplendū. 7 sic in vniuerso
sunt tres menses. 7 hoc si oīa bona sunt
in eodez loco. Si nō absint ab eo loco
habet heres spacium anni ad inuētariū
faciendū 7 cōplendū. vt dicta. l. san
ximus. **C.** de iur. deli. Est 7 alia. vt de
decurionuz origine disputat̄. vt. **C.** de
decurio. l. generali. Est etiā alia que cō
petit marito quando p̄fessus fuit se rece
pisse totum quaz in veritate nō recepit.
vt in aut. de tpe n̄ so. do. l. pens. §. ergo
in fi. 7 aut. q̄ locū. **C.** de coll. Est 7 alia
vt in auten. vt cum de ap. cogno. §. iij.
Est 7 alia si obijciē q̄ vnus ex līgato
ribz renūciat testibz seu testam̄to 7 all.
in dicta aut. Est 7 alia si nouū op̄ fue
rit nūciatū 7 reū sanā dare nō ē actū. vt

C. de op. no. nū. l. i. 7. **C.** de edi. pri. l.
vlt. Est 7 alia que p̄petit creditori here
ditario p̄tra heredē. vt. **C.** de iur. deli.
l. fi. Est 7 alia que de eo qui nō d̄z mora
ri in sua puincia. vt. **C.** de assel. l. iij. fi.
Est 7 alia de eo qui dilationē petit neqz
testes neqz instrumenta p̄durit. vt. **C.**
de dila. l. i. **Dy.** Est 7 alia cū matrimo
niū durauit plus duobz annis 7 minus
decenio. qz danē tres menses 7 vltim⁹
nō audiet̄. Est 7 alia que dāē parti que
vult p̄cludere in cā. vt. **C.** de iudi. aut.
iubem⁹. 7 in aut. vt cum. **C.** d̄ ap. cog.

Prescriptio quatuor mensiū.

Est 7 alia quatuor

mensiū prescriptio vt post latā sentētiā
iudi. vsure curant. **C.** de vsur. rei iudi.
l. ij. Alia est que dāē socio qui impedit
intersecōnem si potius nolit p̄ferre vt
C. de edi. pri. l. si vt̄ p̄ponis. 7 ff. pro
socio. l. si fratres. §. idem t̄ndit. Alia est
que dāē contrāntōrem vel curatorem
qui cām restitutionis nō p̄egerit. vt. ff.
d̄ excu. m. l. qui bona grānā. **Dy.**

Prescriptio. v. mensiū.

Est 7 prescriptio

quinqz mensiū. qñ de eadez puincia tes
tes vel instrumenta p̄ducunt̄. Alia est
prescriptio. v. mensiū. d̄ eo qui p̄t redi
mere ab emptore. vt. ff. d̄ redi. l. scient̄
dum. §. fi.

Prescriptio sex mensium.

Est alia prescriptio

sex mensiū. s. in re debitoria. vt. **C.** de
edi. edi. l. ij. Alia est scz d̄ eo cuius heres
rede scripto manente in eadem puincia
querela inoffi. testa. p̄parat̄. vt. **C.** de
inoffi. test. l. penul. in fi. alle. §. sanxim⁹.
vbi expeditū ē. Alia est qui impetrauit
dilatōz. vt d̄ dila. l. i. Alia est de eo qui

manumisit ancillam. vt insti. qui r ex
quibo cau. manu. §. iuste. nisi fuerit iusta
ca impediens. vt. **C. de māu.** Est r alia
de eo qui vult redimere mancipiuꝝ. vt
ff. de redi. act. l. sciendū. Est r alia que
cōpetit p relic. sub pdi. vt. **C. vti possi.**
l. i. Est r alia in beneficijs cōcedendis.
extra de pces. preben. c. nulla. Est r alia
que dat cōtra accusatozem mulieris de
adulterio qui p lapsuꝝ sex mensū remo
uet ab actione. r cōputant ista sex men
ses viles a die diuortij. vt. ff. ad tur
pil. l. ij. §. accusationem. **Dy.**

Prescriptio nouem mensium.

Est alia prescriptio

nouem mensium. scz cum de vltimari
nis partibꝝ testes pducunt. **C. d dila.**
l. i. **Dy.** Est r alia qñ aliquis post dila.
reperit dilatoꝝ. vt. **C. de iur. d. libe.** l. fi.

Prescriptio decem mensium.

Est prescriptio .x. mensiuꝝ. vt in auten
vt liti. iu. r **Dy.**

Prescriptio vnus anni.

Est r prescriptio

vnus anni: qua admittunt descēdētes
ad petendū bo. poss. r non vltra. Est r
alia quāto mino. vt. ff. d edi. edic. l. sci
endū. §. fi. r. **C. e. l. ij.** in quibꝝ dicit q
redibitoria. r quanto minoris distulit
emptor pquerens d morbo vel vicio vl
terius non audiet. Est r alia prescriptio
de seruo qui cū subtraxit inscio dño ista
annū tenet in quadruplū post annuꝝ in
simplū vt. **C. vi bo. rap. l. minister.** Est
r alia que dat ad bo. pos. **C. de bo. pos.**
l. qui liberis. Alia est d eo qui abfuit cā
reipublice vel alia insi cā. vt. **C. in qui**
bus ca. in inte. resti. non est ne. l. i. r. ff.
ex quibꝝ ca. ma. l. pe. r. **C. e. l. vl.** Est r
alia de eo qui alienat cā iudiciū mutādi
vt ipse postea haberet. vt. ff. de alie. iu.

mu. can. fact. per totum. Est r alia que
dat p homine mortuo d eo qd deiectū
erat. vt. ff. de his qui deie. l. effu. §. bec
actio. x. si libero homini. Est r alia de
seruo interempto r retro cōputatione
facta. vt. ff. ad. l. aquil. l. vl. §. si ita. Est
r alia vt si quis pecuniam recepit vt ne
gociū aliqd faceret. vt. **C. all. ff. de cal.**
l. i. Est r alia vt si quis cōuiciū faceret.
vt. **C. de iniur. l. i.** r. l. si non cōuictus.
Alia est vt si quis p memm vendidit vt
ff. qd me. cā. l. valis. r. l. si cum excel
ptione. §. ij. Alia est vt per scriptū here
dem adeatur hereditas. vt. **C. de insti.**
r sub. l. iij. in fi. **Dy.** Alia est que dat
p nomine peculij. vt. **C. ad mace. iure**
Alia est cum seruo cum peculio. p cō pe
culij statim vendito. vt. ff. de pecu. l. r
ancilla. §. ij. Alia est d eo qui in fraudeꝝ
creditoris alienauit omnia bona sua. vt
C. d his que in frau. cre. l. vlt. Alia est
vt fiat inuentarium de rebꝝ existētibꝝ
alibi. vt. **C. de iure deli. l. sanximus. §.**
fi autē. Alia est de pclama. in libertatē
si citatus non venit vt. **C. de assier. tol.**
l. i. §. vera. Alia est vt heres soluat lega
ta r fidei commissa. vt in auten. de he
redi. ab intesta. §. illud. **Dy.** Alia est d
creditore qui rapuit res obligatas. vt
C. vi bonorum raptorum. l. ij. Alia est
prescriptio de eo qui vocauit in iudiciū
illum quem vocare non debuit. vt. ff. d
in ius vocatis. le. penultima. Est r alia
prescriptio de accusato qui petebat bo
nozem. vt. **C. de muta. r bono. l. reus**
tol. **Dy.** Alia est prescriptio si quis ex
pulsus vi est. vt. **C. de iudic. l. ij.** Alia
est prescriptio vt episcopus extra dioc.
existens contra suam ecclesiam nō stet.
vt in auten. d sanc. epif. §. contra. Alia
est de eo cui imminēbat mtoris penno.
vt. l. sicut. **C. de leg. m.** Alia ē pscriptio
de eo qui vocat ad iudiciū nō venit. vt

C. de requi. re. l. i. Est et alia in causa appellationis vt. **C.** de temp. appel. aut. ei qui. Alia est de dote soluenda soluto matrimonio vt. **C.** de rei vx. act. Est et alia si quis ius dicendi non optempera uerit vt. ff. si quis ius dicen. non op. l. i. §. si dy. Alia est que obijcitur filiis emācipatis non petentibus bo. pos. vt insti. de bo. poss. §. liberi itaqz. Est et alia que obijcitur extraneis heredibus vt. **C.** de iur. deli. l. cum antiquis. Est et alia que obijcitur postulanti sibi adijci de rebus vt diuis creditoribus. vt. **C.** de iure deli. l. vl. Alia est que obijcitur dominis quando quis de nouo est factus seruus vt in auten. de sanc. epi. Est et alia vt si cui relicta est vt nubat seruo. Alia est quia remouentur suspecti officiales cum officium recte non administrat. vt. **L.** d. su spec. tuto. l. i. Alia est que obijcitur minoribus de dote non numerata vt in auten. de tempo. nō so. pe. §. generali Alia est si maritus scripsit se totum recepisse quā non recepit et sit mortuus infra biennium post anñū soluere compellitur. vt de si nūe. pe. l. i. Est et alia qui sine comatu de castris recessit si redire noluerit. vt. **C.** de col. l. vl. Est et alia qua remouentur fortissimi milites si annonā non petant vt. **C.** de mili. anno. l. i. Est et alia que obijcitur vasallo inuestiturā nō petenti vt. x. col. quo tempore mi. inuesti. pe. de. §. i. Alia est qui interficit seruum vel pecudē vt. ff. ad. le. acqui. l. ij.

Prescriptio duorum annorum

Duorum annorum ^{rum p} scrip
tio est que datur debitori neganti pecuniam sibi mutuatam. ff. de verbo. obli. ga. p. to. Est et alia de dolo vt. **C.** de dolo. l. si. vbi datur biennium p̄annuum acti onem de dolo moueri posse siue prelen

ti siue absentis. et computatur non a die scientie sed a die commissi doli. Et nota q̄ non perpetuatur hec actio lite contestata nec est repetire in alia actione quod ē notandum. Est et alia de patrimonio fabri censu. vt. **C.** fabri. l. ij. Est et alia de locatione horreorum vt. ff. loca. l. cum dolo Est et alia de muliere perfecte etatis que pignus dedit vel locauit vt. **C.** ad vell. l. mulieres. Est et alia de emphiteota qui si alienat eo noie vt in autē. de non alie. §. ij. Est et alia vt causa incipit. vt **C.** vt intra certam temp̄cri. quest. ter. l. vl. Est et alia de crimine deser. p̄dij vt. **C.** de agri. et cen. l. agris. Alia est de submerso vt. **C.** de naustra. l. penul. Alia est de do. fisci et defensoris ciuitatis. vt **C.** de aduo. diuer. iudi. l. sanxim? Alia est de mortuo i terra transmaria legato vt de l. l. i. Alia est de dormiēte creditore vt. **C.** de bo. aut iudi. po. l. i. Alia est de pignore debitoris vt. **C.** de iure do. in penul. l. §. si. Est et alia de non minuerata pecunia vt. **C.** de non nu. pec. l. vltima.

Prescriptio trium annorum.

Est alia prescriptio

trium annorum vt in rebus mobilibus vt insti. de vsuca. r. **C.** r. ff. p. to. Est et alia triennis q̄ competit mulieri b̄ p̄ dote sua vel ex actione dotis annua bina trina die. in primo anno vna ps. in secū do alia ps. in tercio tertia pars: que sublata ē per act. dotis ex stipulato per quā vidētur omnia immobilia statim rediē et mobilia infra annū. vt. **C.** de rei vx. acti. l. cum autem. Est et alia cum quis emerit ancillam vt eam manumitteret non adiecto tempore. vt. ff. qui ad lib. sine ma. pue. l. vl. Est et alia si diuertat vxora viro si eā cogere n̄ p̄t vt in aut. d̄ nup. §. circa r. ff. d̄ diuoz. r. re. l. vxor.

Est et alia ut lis non protestetur vt. C. de iudi. l. propter adum. §. i. Alia est de emphi. C. de iure emphi. l. ij. §. sin autē Alia ē de aleatore qui ludit ad tabulas vt in autē. de sanc. epi. §. i. Est et alia ut seruus stet in monasterio vt. C. de epi. et cle. aut. debet. Alia est vt mulier alat filium vt C. de patre qui fili. dista. l. i.

Prescriptio. iij. annorum.

Est et alia prescrip

no quatuor annorum. et illa primo est duplex. vna que cōpetit ei qui vi possidet bona vacantia postq̄ fuerunt fisco denunciata: proferbit em̄ quadriennio etiam si non habeat titulum vel bonam fidem quod est mirabile et hoc est speciale ppter negligentiam fisci qui negligit bona petere denunciata vt. ff. de iure fil. l. i. §. diuus pius. Alia est que competit qm̄ fiscus vendidit rem alienam singularem vel quocūq̄ titulo alienauit. dominus eius rei non conueniet cum cū res est alienata sed fiscum p̄ extimatione rei postea vero nō auditur vt in sti. de vsur. in fi. C. de quadri. pre. per totū. Alia est de restitutione hereditatis vt. C. de restit. in inte. l. fi. Alia est de creditoribus vnde petatur vt. C. de bo. auc. iudi. pos. l. vltima.

Prescriptio quinq̄ annorum.

Est prescriptio quinq̄ annorum vt ne de statu defunctorum queratur vt. C. de sta. defunc. l. vlt. vbi dicitur q̄ si alius quis decessit et quinquennium transiit post mortem eius: status questio vltra moueri non potest. Alia est vt querela i offi. test. vt. C. de in offi. testa. l. contra maiores post quinquennium repellitur volens agere. Alia est de capto ab hostibus vt. ff. de cap. et possi. reuer. Alia est de nauicularijs et mercatoribus vt. C. de nau

fra. l. naue. Alia est de accusato ex adultere. vt. ff. de adul. l. mulier. §. iij. Alia ē de hereditate adita vt separatio fiat. vt ff. de separa. l. i. §. q̄ autem. Alia est de filio pro patre excluso qui tacuit vel repudiavit vt. C. de in offi. testa. l. si quis §. fi. Alia est de morato in libertate post manumissionē vt. C. de mace. l. ex eo. Alia est de interfecto a familia. ff. ad fil. l. in congruione. Alia est que fisco obijcitur iure vectigali vt. C. de vecti. l. ij. Alia est de collusionē detegenda vt. C. de collu. dete. l. ij. Alia est q̄ obijcitur heredi minori de tote non competenti. vt C. de tempo. in inte. testi. aut. si minor. Alia est que obijcitur facto maioris petēti rem quā vere vendidit quādo minor erat vt. C. si ma. fac. l. fi. Alia est redimēdo ab hostibus vt. C. de possi. reuer. l. vlt. Alia est de cubicularijs reuocandis qui serui dicuntur vt. C. de prepo. sac. cu. l. i.

Prescriptio septem annorum um

Est prescriptio septem annorum de pupillo instituto in heredem vtrum habeat effectum vt. C. iur. deli. l. si infanti.

Prescriptio nouem annorum.

Est prescriptio nouē annorum vt p̄ stare tū alimēta simpliciter relicta. vt. ff. de alimen. le. l. vltima.

Prescriptio decem annorum

Est decem anno

rum prescriptio q̄ obijci potest si aduersarij probauerit p̄ lata sententia que id dicitur vel iudicē accepisse vt in aut. ut lingates iurēt. §. si vero. Alia est q̄ locū h̄z in reb̄ mobilibus in p̄sentes. Alia est q̄ locū h̄z in absētes de qb̄ duab̄ satis dictū est in sti. de vsu. p̄to. et. C. et ff. e. est prescriptio suo plagū p̄mittēte Alia est de dāno sine tpe vt. ff. de pecu. le. l. si p̄rio Alia est prescrip.

de debitore filci qui seruū manumisit
vt. ff. qui et a quibus. l. si tamen. §. iij.
Est et alia que inter presentes bona fide
obtinere vt. C. de prescrip. xxx. an. l. si
quis emptionis. Est et alia que fecit te-
stamentū et nihil ostendit vt. C. de testa.
l. sancimus. Est et alia contra eum qui
vlti fruct. vel seruitute non vlti vt. C. de
ser. et aqua. l. vl.

Prescriptio duodecim annorum.
Et prescriptio duodecim anno-
rum que refertur quo ad matrimo-
nium contrahendum et testimonium fe-
rendum in causa civili et etiam testamen-
tum faciendū vt insti. de nup. in princi.
et ff. de testa. l. iij. et insti. qui testa. fa.
poss. §. p̄terea. Est et alia de vote non so-
luta. vt. C. de tem. in inte. restit. l. si mi-
nor.

Prescriptio. xij. annorum.
Et prescriptio tredecim annorum
que datur de curionibus vt. C. de sena.
l. tertia.

Prescriptio. xiiij. annorum.
Est prescriptio quatuordecim an-
norum que datur in aliculo testati volenti
si sui interest et ad matrimoniū contrahē-
dum et testimonium ferendum in causa
civili. vt. C. qui testa. fa. poss. l. senium
et ff. e. l. v. in auten. vt spon. lat. §. iij.

Prescriptio. xv. annorum.
Est prescriptio. xv. annorum vt postu-
lare quis possit vt ff. de poss. l. i. §. pue-
ricia. Est et alia de manumissione facta a
minore p̄ procu. habendo vt insti. qui
bus ex cau. ma. §. ea d. l. Est et alia vt cle-
ricus non ordinetur vt in auten. de sac.
epi. §. presbiter

Prescriptio. xvij. annorum.
Est prescriptio. xvij. annorum vt cū
queritur quis postulare possit et adopta-

re vt. ff. de adop. anno. §. i. et nisi. eadez
§. minorem

Prescriptio. xvij. annorum
Est prescriptio xvij. annorum scz in
muliere cum queritur quis possit ad im-
petrationem venire vt. C. de his qui ve-
ta. impetra. l. secūda. §. feminas

Prescriptio viginti annorum
Est prescriptio viginti annorum scz
in masculo qui venia etatis impetrauit
ad vendendum vt C. de his qui ve. eta-
tis impe. l. ij. in prin. Est et alia de eo q̄
rem alienam in absentia domini possit
vt. C. de prescrip. xxx. an. l. si quis. Est et
alia de eo qui bona fide in poss. essit
vt. C. de lon. tem. prescrip. l. prestat. Est
et alia q̄ d̄ his bonis in curia aduocatoz
requerentozum contra fiscum obseruat-
ur vt. ff. de iure fil. l. i. §. i. et hoc postq̄
scit se posse occupare vt. ff. de acqui. re.
do. l. secūda. Est et alia querela falsi. vt
de fal. l. querela. et l. cum mora. Est et
alia de milite a militia dimisso. vt. C.
quando prouo. non est ne. l. veterani

Prescriptio. xv. annorum.
Et prescrip. xv. an. scz cū q̄rit an-
q̄s possit in iudicō int̄ esse s̄i tutorz aucto-
ritate et d̄ q̄ sic si prescrip. ips. xv. a-
norum ante vero non sine curatore. vt
C. de aut. prescrip. l. clarum. Est et alia
an quis sit legitime etatis et videt q̄ vbi
cunq̄ sit mentio de legitima etate intel-
ligitur viginti quinque annorum nisi alie-
dicam sit in contrarium vt. l. allegata.
Est et alia de eo qui non dedit. vt. ff. de
mu. et ho. l. ad rem. et ff. de eden. l. p̄ria.
Est et alia d̄ muliere que peccauit in cor-
pus suum vt in auten. de appel. §. si pre-
stet. col. tertia. Est et alia de eo qui me-
tims est in etate. vt. C. de his q̄ ve. eta.
impe. l. fina. Est et alia de eo qui habet

annos. xx. et filios quinq; quoz quilibz pro vno anno reputant. vt. ff. de mi. l. ij. Et nota qd omnes supradicte non vere per rescriptiones dicuntur sed potius exceptiones.

Prescriptiones. xxvij. annorum

Est prescrip. xxvij. a. qua iuuat is qd tra que minor in iure restitui postulat

Prescriptiones. xxx. annorum quam do possideo rem alienaz sine titulo et mala fide vel econtra si res fuerit viciosa non tamen si res fuerit religiososa sacra vel publica comuni vsui vel publico deputata. sales enim non prescribuntur vt. C. de prescrip. xxx. vel. xl. an. in ru. et migo. Est et alia de ecclesia regia vel honorabili loco vt in auten. de alie. empbi. §. non est. Est et alia. C. de sa. sanc. eccle. autē. quas actiones

Prescriptio. xl. annorum

Est prescriptio. xl. annorum que habet locum in ypothecaria quam do creditor aliquam rem debitoris possidet que est ei obligata. tunc enim quadraginta annorum spacio prescribitur non minori licet extraneus breviori tempore prescribat sed spacio triginta annorum vt. C. de prescrip. xxx. vel quadraginta annorum. l. cum notissimi. Itē hęc prescriptio habet locum in omnibus actionibus quaz prescriptio est interrupta licet. p. tel. ille ei non extinguit. xl. an. sed si alio modo est interrupta vt qd definit possidere vt. C. e. l. vl. §. qd dicit sup nota. Itē in reb; ecclesiasticis si factis et immobilibus locū hęc prescrip. xl. an. vt C. de sa. sa. ec. autē. quas act.

Prescriptio. l. annorum

Est prescriptio. l. an. vt in ordine dyaconissa vt. C. de epi. et cler. aut. dyaconissa. Et alia in autē. bita. C. ne. si. pro patre

Prescriptio. lv. annorum.

Est prescrip. lv. an. qd excusat a tutel et honoribus vocatos. ff. de iur. iurisdictionis l. maiores. lxx. an. a tutelibus et iurisdictionibus vocat. sed qd ingressus est lxx. an. si non egressus hac vocatōe si vterq; videtur maior. lxx. annis qui agit. lxx. annum.

Prescriptio lx. annorum

Est prescriptio. lx. annorum sed de eo qd arrogat per principē vt. ff. de adop. l. ij.

Prescriptio centum annorum.

Est prescrip. c. an. qd petit solū rōe civitatis et eccle. vt. C. de sa. sanc. ec. l. vt in diuinū et autē. quas act.

Prescriptio perpetua.

Prescriptio perpetua est sine temporis p̄scriptione sed i feudis p̄sisti. seu. l. impialem. de et solertiam etc.

Tractatus prescriptionū explicat.

Tractatus brevis de arbitris et arbitratoribus incipit.

Circa materiam arbitrorum. Matādū qd arbitrorum quidā est electus cū pene vel cū aliq; alio loco pene vt p̄ stipulationē vel cū pignozibus qd habet locū pene vt. ff. de arb. l. ligatores. §. qd ait p̄tor. l. die p̄ferre. i. si. cū. l. se. Etā arbitri eligunt vt p̄ viā iudicioz p̄ḡscat et iurcet. Et tali arbitrio dicit qd arbitria ad iudicioz sūt redacta vt. ff. de arb. l. i. p̄dicitur arbitri prohibet eligi cū iuramento p̄ca vel aliq; qd sit loco pene. Nec valz rōne pene vnde p̄ inutile n̄ viciet. sed de iure canonico non debet dici inutile propter iuramentum. quia dicit iuramentūz sed

nāduz est extra de iureiurando. cum con-
 tigit: Idem ergo est dicendum de iure
 civili. quia lex civilis quādoq; succūbit
 canon. vt. **C.** d. sa. sanc. ec. l. priuilegia
 vbi tangit salutem anime. Juxta illud
 quod no. ff. de offi. presi. l. illud. Itēz
 predictus arbiter postq; suscepti se ar-
 bitrium cogitur cognoscere et sententiā
 proferre. vt. ff. de arbi. l. iij. §. i. Itēz si
 male iudicat facit litem suam. vt. **C.** de
 pac. si quis in conturbando in fi. et in fi.
 de obli. que ex quasi delict. in prin. Itēz
 ab eius sententiā non appellatur. **C.** e. l. i.
Etiam si coram tali arbitro euz penavt
 euz aliquo quod sit loco pene electo mo-
 re iudiciorum p̄ḡsente aliquid actuz fu-
 erit quod facti questionem recipit cōfesi-
 sum vel testibus deponam seu testificat-
 tum. partes postea poterunt illis vti et
 valebunt coram iudicibus ordinarijs. p̄
 ut habetur. **C.** de arbi. l. cum antea. §. fi.
 de testi. l. fina. Et hoc est verum si bec p̄-
 dicta rite facta sunt coram arbitro. Si
 enim testes iurauerunt die feriata in ho-
 nozem dei non valebunt depositiones.
 vt. **C.** de fet. l. omnes. et l. fina. et ff. d.
 arbi. si feriatis Idem si iurauerunt par-
 te absente non per contumaciaz. **C.** de
 testi. l. fi. §. si quando in fi. Idem si iura-
 uerunt coram arbitro vt no. d. in. **C.** de
 iura. calum. aut principales. Etiam a
 sententiā talis arbitri non recurritur ad
 arbitrium boni viri. Et sic intelligitur. ff.
 de arbi. l. diem proferre. §. stari. et l. in
 compromissis. et ff. pro socio. l. si soci-
 etatez. §. iudiciorum. licet alteri partuz
 displiceat sententiā. soluat penam vel i-
 teresse si pena tibi non fuit sed aliquid lo-
 co pene et erit libera. et sic intelligitur. ff.
 de arbi. l. diem proferre. §. stari. ad pe-
 nam autem vel interesse si petatur potest
 opponi exceptio. Primo si sententiā fu-
 erit contra legem vel si non fuerit solen-

niter vel rite lata. vt nota i. §. stari. et **C.**
 e. l. iij. Item si sententiā fuerit penalis.
 vt notatur. ff. e. l. ita demum. et **C.** quā-
 do prouo. non est necesse. l. venales.
Item si arbiter factus est inimicus euz
 diceret ne ultra pcederet et nihilominus
 sententiā tulit. vt. ff. eo. l. non distin-
 guemus. §. cum quidem. Item si in ite-
 grum restituitio vendicat sibi locum. **C.**
 ex quibus causis maiores. l. ij. **A.** arbit-
 rorum quidem alter est sine pena et sine
 aliquo loco pene sed ex nudo pacto elec-
 tus. vt more iudiciorum procedat siue
 cognoscat et iudicet habetur. **C.** de arbi-
 tris. l. cum antea. predictus arbiter nō
 debet cogi arbitrari. quia partes inui-
 cem non sunt astrictae stare eius sententi-
 ar. ff. e. l. ligatores. §. i. et l. non distin-
 guemus. §. i. Item si talis arbiter cog-
 nouerit et sententiā tulerit rite et legit-
 time et altera infra decem dies contradi-
 cit pro nibilo erit sententiā. Si autem
 partes emologentur sententiā expres-
 se vel tacite per silentium decem dieruz
 tunc ornatur actio et exceptio ex illa sen-
 tentiā. vt. **C.** e. l. ne in arbitris. in fi. et
 l. sequenti. Recte dicitur q̄ pacto nudo
 electus fuerit talis arbiter. quia alias nō
 ornatur actio nec exceptio. Juxta illud
 quod notatur. **C.** e. l. cum antea sup. ver-
 bo nostro nomine. vt. ff. de re iudic. l. a
 vino pio in principio super verbo arbi-
 trorum. et no. a. 30. in summa. **C.** de ex-
 cepti. rei iudi. Item predictus arbiter
 si male iudicet non credo q̄ facit litem su-
 am. quia sententiā pro nibilo est et alter
 contradicat. quia sibi licitum est contra-
 dicere infra decem dies vt dictum est.
Item ab eo non appellatur vt apparet
 per supradicta. et **C.** eo. l. prima. Item
 illud quod dictum est supra de compro-
 missario cum pena electo et more iudicō-
 rum p̄gnoscente. l. q̄ acitata coram eo

riter legitime habitare valeant coram iudice ordinario. Idem vero potest dici et de isto arbitro ex nudo pacto electo. ut more iudiciorum cognoscat et procedat cum eadem sit ratio. **C. de arbit. l. cum antea in fi. de testi. l. Si verbum.** Compromissarius large debet intelligi siue compromissum fuerat cum pena vel cum alio loco pene. siue cum pacto nudo dum tamen more iudiciorum cognoscat. licet tunc improprie ibi ponatur verbum compromissarius. Item a tali arbitro nudo pacto electo seu ab eius sententia non recurretur ad arbitrium boni viri. ut satis apparet ex predictis. Item arbitrorum quidem electus est a partibus non ut more iudiciorum cognoscat sed ut quis amicus inter partes ordinis et disponat. Et ille dicitur arbitrator. ut ff. pro socio. l. si societatem. §. arbitrorum duo sunt genera. et etiam dicitur amicus communis. ut eg. l. in princip. Et talis vulgariter vocatur arbitrator. seu amabilis compositor. ff. pro socio l. ij. r. l. Si societatem. cum quatuor legibus sequentibus. et de loco et conduc. l. si. in fi. r. l. locationis in principio. r. **C. de contra. emp. l. si. r. ff. e. l. hec venditio in principio.** Item de isto arbitro seu amico electo non habetur mentio. ff. de arbit. nisi tantum in lege. Si de meis §. recepisse. sed in glo. eiusdem ti. habetur de eo mentio in dicto. §. r. in. l. pedius. §. primo. r. i. l. sed et si seruus. §. si quis iudex. r. l. in compromisso. r. l. penulti. Item de tali arbitro seu arbitratore sciatis quod arbitrator potest eligi de iure et cum sacramento. **C. de secundis nup. l. hac edictali. §. Is illud adiungimus.** Item predictus arbitrator potest cogi arbitrari postquam in se suscepit arbitrium. Si tamen cum pena sit electus vel cum aliquo alio quod sit loco pene. ut nota

tur. **C. de contra. emp. l. si. in fine.** Idem crederet quod cogereetur arbitrari. si arbitrium suscepit. etiam si non est ibi aliqua pena si arbitrator in tali re fuit electus in qua prolatio suo arbitrio statim oriretur actio et exceptio. ut verbi gratia infra in predicta lege. quia postquam contractus sensus interuenit inter partes. quia certa res empti esset. sed precium fuit collatum in arbitrium alterius. certe illo arbitrate de precio oriretur actio ex empto ut vendito. ut ibi et insti. de emp. r. vendi. §. Sed nostra. r. sic debet cogi talis arbiter seu communis amicus electus. quia eius dictum seu arbitrium seu edictum non erit delusorium nec superuacuum. licet hinc inde nulla pena promissa fuerat nec aliquid loco pene interueniret. Item talis arbitrator si male iudicat non facit litem suam quia more iudiciorum non cognoscat. et quod plus vel minus potest dare alteri quam forte de iure dari debet. ut notatur. ff. de arbit. l. sed si seruus. §. si quis iudex. Item nec a tali arbitro appellatur eorum nec ab alijs duobus supradictis arbitris appellatur de quibus magis videretur. Item dico quod attestaciones habite coram tali arbitratore qui more iudiciorum non cognoscat. non valebunt coram iudice ordinario cum nec aliqua lex hoc dicit. nec ratio iuris hoc dicat. quia talis arbiter more iudiciorum non procedit. sed ut communis amicus partes ad concordiam reducat. et etiam die feriata in honorem dei potest facere. et super his multi dicunt et credunt se male. Item si a tali arbitro iniquum videretur potest recurri ad arbitrium boni viri. ut ff. pro socio. l. unde. r. l. irruere. et bonus vir dicitur iudex. ut ff. de verbo. obliga. l. continuus. §. Cum ita Et debet fieri recursus ope exceptionis vel replicationis ut appareat manifeste

ff. pro socio. l. unde sine re. ubi dicitur.
 iniquū arbitrium corrigitur per bone fi-
 dei iudicium: quod debz ibi intelligi p
 modum exceptionis vel replicationis in
 iudicio actionis p socio vt faciat ibi ad
 titulum et vt ad proxima fiat relatio. qd
 in lege proxima fit mentio de accusatio-
 ne pro socio vt si reus credat se grauati
 ex arbitrio seu dicto arbitratorz taceat.
 et qñ agatur ptra cū poterit excipiendo cō-
 queri d iniquitate arbitratorz. et sic cor-
 rigetur eius iniquitas. Itē si actor cre-
 dit se grauati agat sua actione si quā hz
 ac si arbiter ille non pnūciasset. Et tunc
 si reus excipiat de arbitrio actor poterit
 replicare de eius iniquitate et sic poterit
 quisqz eoz recurrere ad arbi. boni viri i
 fra tps infra qd p̄t quis excipere et repli-
 care ad arbitriū boni viri nec obstat. ff.
 de arbi. non distinguem? . §. cū quidem
 ubi videt q̄ recursus ē qdā spēs appel-
 landi. et sic videt q̄ solū infra .x. dies de-
 beret recurri sicut alias infra .x. dies dz
 appellari vt. C. de ap. aut. hodie s; dico
 q̄ ille. §. non loquit de arbitratore s; de
 arbitro q̄ more iudiciorz pgnoscit a cui-
 us sententiā nō recurratur ad arbitrium
 boni viri vt dictū est. Itē ibi nō loquit
 de recursu sed de exceptōe doli: q̄ oppo-
 nitur ptra agentē et penā q̄ exceptio doli
 licz ibi dicat velut spēs appellandi non
 est tñ appellatio cū ipsa perpetuo durat
 vt. ff. de excep. doli. l. cure. §. si. sic ergo
 et in recursu si fiat per exceptionē durat
 bit perpetuo. Si p̄ modū replicationis
 tunc durabit q̄dū illa accusatio iuxta
 quā fit replicatio nec obstat etiā. C. de
 arbi. l. cum atea. ubi dz q̄ silentium. .x.
 diez inducit actionē. videt ergo debere
 recurri. s; dico q̄ ibi p̄git more iudicō-
 rū et ex nudo pacto arbiter ibi fuit elect?
 aq̄ nō recurratur ad arbitrium boni viri
 vt dictum est. ymo infra .x. dies suffice

ret cōtradecere illi scilicet sententiē et tūc
 pro nihilo est lata quoniā appellatio hz
 fieri infra .x. dies. Item est notandū q̄
 qui recurrit non propterea in penam iei-
 dit ar. ff. de ope. liber. l. e. si libertus iura-
 uit. recurrit enī lege permittēte. et sic pe-
 nam non debz habere vt. C. de adul. l.
 gratus et facit. ff. locati. l. quero. §. inter
 locutorem. et de verbo. obli. l. quidā cū
 filium. §. in eo autem. Sed an futuri te-
 curfui possit renunciari scilicet ante q̄ cō-
 petat dico q̄ non qz iuri qd nondū ppe-
 nit simpliciter renunciari non potest vt
 ff. de success. edicto. l. i. §. decretalis. et
 d. le. li. si ita sit scri. §. i. Sed an p̄ pactū
 videtur q̄ non possit renunciari qz prop-
 ter iniquitatem recurratur. dolo autē fir-
 turo etiam per pactum renunciari nō po-
 test vt ff. de pact. l. si vnus. §. illud. sed
 ar. contra. C. de temp. appel. l. si. §. i. s;
 dici potest q̄ pactum non valet si fiat ex
 presse ne recurratur ob dolum arbitratō-
 rum ad bonum virum sed si fiat pactum
 generaliter ne recurratur valz tale gene-
 rale pactum vt ff. de pa. l. iuris gentium
 §. sed et si quis pactus sit l. si vnus. §. et
 lud ar. contra. C. de arbi. l. e. cum antea
 circa principium ubi dicitur q̄ si quis
 emologauerit sententiā arbitri post q̄
 lata est. non solum exceptio dabitur. s;
 et actio quasi dicat q̄ emologatio facta
 ante sententiā nihil operetur. quia qui
 de vno dicit de alio negat ar. ff. soluf.
 matrimonio l. cum totum in principio
 sed dico q̄ ibi loquitur de arbitro: qui
 nudo pacto electus per viam iudiciorū
 cognouit cuius sententiā ad hoc q̄ tene-
 at oportet q̄ fuerit emologata tacite vel
 expresse post q̄ lata fuerit atē q̄ enim la-
 ta sit emologata non potest. quia ibi il-
 le arbiter ex nudo pacto fuit electus.
 et si pactum emologatum esset nudum
 tunc tam sententiā esset nuda q̄ pacta.

et sic non possit se iuuare nec unum vestiri ab alio de iure civili. Item idem si pactum emolugatum foret ibi per stipulationem ante latam sententiam per arbitrum tale in nudo pacto electum, tunc recte res transferri in naturam arbitri cum pena elcā et emolugatio, non haberet locum lata sententia nec etiam recursus sic haberet locum. ff. de arbi. l. diem proferre. §. stat. quia tunc nec daretur actio nec exceptio ex sententia, sed ageretur solum ut, g. de stipulationis ad interesse. e. l. si. et l. sequen. vel forte ut credo possit dici probabiliter quod si renunciatum fuerit per pactum generaliter futuro recursum quod valz pactum in illis in quibus ille arbitri seu communis amicus arbitratus fuit male ex culpa imperitiae, vel alio quoquo modo excepto dolo, sed si ex dolo arbitratus fuerit male pactum in hoc non modo tenet qui propter dolum illum et solum propter dolum possit recurri ad bonum virum dolo sa enim sub generalitate pacti non videntur conneri nec esse permissa ar. ff. de pac. l. tres fratres. et l. de trasac. l. quarta. licz illa lex loquatur in dolo per terito, sed eadem ratio et maior videtur in futuro ne quis irriter ad malum et per hoc in summa simpliciter recursum futuro renunciari non valz, si tamen generaliter fiat super recursum futuro pactum scilicet ne recuratur valebit in hijs in quibus in arbitratu fuerit nec obstabit pactum quin possit recurri quantum ad dolum tantum modo. Item est notandum quod sententia arbitratorum est quedam trasactio, ut no. in auten. ut offe. indi. §. si vero contigerit coll. ix. Et ita in die dominica potest talis arbitrator agnoscesse et arbitrari ut supra de ferijs. l. si. et de die vel de nocte. ut. C. de transa. l. non minore. et sic de pluribus alijs solemnibus iuris que licite sunt in sententijs

iudicium. et per consequens in sententijs arbitratorum: que ad iustar iudiciorum sunt redacta necessario obseruatur et locum habeant in istis arbitris. Nam in hijs qui ut arbitratores et ut communes amici electi sunt illa non sunt necessario obseruanda et super hoc multi errant et videntur quibus verbis superfluis iudicando arbitria etc.

ExPLICIT tractatus domini Petri iacobi doctoris legum de monte pessalan o

Incipiunt differentie legum et canonum domini Galmani de Bononia

Secunduz canones ante sententiam potest appellari per leges non nisi in certis casibus de appella. sup eo. Et ut plus liqueat dic. quod per cano. potest appellari ante sententiam a grauamini ne etiam si non est expressum in iure, ubi proceditur sine clausula appellatione remota, sed per leges solum ubi est expressum et sic intellige. c. non ita. secunda questione sexta. et vide de app. pastoralis sup verbo expresso

Iudex appellationis per leges non potest causam delegare, secus per cano. de offi. delega. super questionem. §. intentionis in glo. in fi. ca. de offi. ordi. pastoralis. et eodem titulo. capitulo ut litigantes li. vi.

Iudex coram eo facit licet, contestari ut per se ferat sententiam, medium tantum committit per leges. per cano. omnia committat et principium tantum et finem tantum in e. c. sup questionem in glo. illud oportet

Differentie

Secūm le. cōmīttit examinationem
p̄sultarij: fm can. cuiusq̄ vult vt in c.
pastoral s̄ supra dicto.

Secūm le. testis repellitur a testimo
nio si est damnatus de aliquo scilicet cri
mine. fm ca. repellitur siue sit damnat⁹
per sententiam siue alias prohibeatur d̄
testi. super eo. in glo.

Secūm le. actio est preponenda. fm
cano. non. de iudi. dilecti ⁊ dic vt ibi in
glo. sic patz

Secūm leges locum habz rigor legi
vt in l. si quis in t̄tam. C. vnde vi. fm
cano. non nisi in rebus ecclesiarum
de do. ⁊ contm. c. i. in glo.

Secūm le. missus in possessionē. p̄t
continaciam statim est verus possessor
fm cano. mittitur in possessionem causa
rei seruande vt de do. ⁊ contm. c. i. in
glo.

Secūm leges filius retinet tantā vnā
falcidiam. fm cano. retinet duas. scilicet
licet debitam iure nature ⁊ trebellianicā
de testa. r̄nuncius in glo. retinebunt

Secūm le. testamentum nō valz nisi
habeat subscriptionem septem testium
fm cano. sufficit si coram presbitero ⁊
alijs testibz duobz aut tribz fiat. vt de te
sta. c. cum esses

Secūm le. si testator legauerit rem a
licnam heres cogimr soluere. fm cano.
secus. de testa. filius in glo. ij.

Secūm le. nō tenet heres de delicto
dehuncti nisi inquantū ad ipam peruenit
de ipō delicto. fm cano. tenetur licz nō

legum

ad ipsum peruenit. etiam quibus lis non
fuerit p̄test. de sepul. c. si.

Secūm le. que non habent continuā
causam ad prescribendum requirūt du
plicatum tempus. fm cano. secus vt d̄
causa poss. ⁊ p̄p̄te. cum ecclesia in glo.
circa p̄m.

Secūm le. presumitur q̄ mulier met
rum habitans sit in ea vxor. secus scdm
cano. d̄ presump. c. illud in glo. sed q̄ri
tur

Secūm le. inter datus vt agnoscat
de proprietate. non potest cognoscere
de possessorio. C. si a non compe. iu. l. si
p̄p̄tate. fm can. cognoscit etiā de illa
de cā possel. pastoralis in glo. ij. ⁊ ante
penul. de sequestratione. c. ij. Et intelli
ge vt nō. ibidez Bern. vel dic si hoc nō
placet. q̄ p̄p̄tatorū consensus possunt
cōstitimere quem alias aliquem iudicē
qui p̄fit iurisdictioni. sed in cano. non
nisi de consensu sui epi. de fo. p̄p̄. c. sig
nificasti

Secūm le. qui offert se liti cōdemna
tur ac si possideret. fm cano. non. vi. lit.
pen. c. ecclesia. i. in glo. si.

Secūm le. in causa appellatōis noui
testes super eisdem capitalis recipi pos
sunt. fm cano. non de testi. fraternitatez
in glo. penul. ⁊ eodem tit. in de. testi
bus

Secūm le. non admittitur q̄s ad pos
sessionem nisi ex toto renunciauerit i
dicio p̄p̄tatis. fm cano. secus d̄ testi.
significauerunt. ⁊ de causa possel. pasto
ralis.

Secūm le. bonum est aliquid facere

ad offensionem vicium secus fm cañ. d
comea. c. 1

¶ Scdm le. nō possunt committi que
sunt meri imperij. secus fm cañ. de offi.
ordi. q. sede. ap. in glo. penul. de rap. in
archiepatu in glo. fi.

¶ Scdm le. possessor malefici spacio
trium vel quatuor an. prescribit. secus fm
ca. de prescrip. vigilantu in. i. glo. de re
iudi. possessor li. vi.

¶ Scdm leges instantia iudicij perit
lapsu triennij. secus scdm cañ. de iudi.
c. penult.

¶ Scdm leges ad imperatorem nō po
test appellari omissio medio. fm ca. secus
de app. si duobus in glo.

¶ Scdm le. differētia est inter ycono
mum procuratorē et iudicum. fm cano.
omnes hij comprehenduntur sub pro
curatore. de procuro. pentioni. in glo.
vi.

¶ Scdm leges concipitur sentētia in
personam procuratoris quandoq; in p
sonam dñi vel cōtra eū qui producit. se
cus fm cano. de pba. licz in glo. penult.
de electi. querelam in glo. iij

¶ Scdm le. patre volente tenetur filia
recipere maritum nisi ei dare pater vol
uerit impem moribus suis indignum.
secus fm ca. quia fm eos eā pcellere nō
potest de despo. impu. capitulo primo
in glo. i.

¶ Scdm le. mulier admittitur in testimo
nium in causa criminali fm cañ. non. de
verbo. sig. cap. forus in glo. hec intelli
ge

¶ Scdm le. arre dantur p sponsalibus
perficiendis. fm cañ. non de spō. gēme.
l. glo. fi.

¶ Scdm le. testes inuiti sunt cogendi
fm cañ. nō nisi timore partis aduersē ut
si se odio grana timore subtraxerint. de
testi. cogen. c. super eo in fi. r. c. penul.

¶ Scdm le. si vnus primo percussit et
vulneraverit et alter occiderit primus nō
tenetur nisi de percussione et vulnere. se
cundus tenetur de occisione. secus fm
canones. d. homici. significasti. ij. i. glo.
tandem

¶ Scdm leges lata interlocutoria super
exceptione poterit appellari fm cañ. po
terit appellari de feri v. q. d. et. etiā
negocij principalis de app. in c. fi. i. glo.
peremptoria in de.

¶ Scdm le. in ordinarium non potest
compromitti. secus scdm cano. d. arbi
cum tempore. ij. q. vi. §. quid d. arbi. in
glo. ij.

¶ Scdm le. cum agitur de computa
tione graduū in linea equali quoto gra
du quis distat a stipite toto duplicato
distat inter se et sibi arinent. scdm ca
nones simpliciter et non duplicato. vt
in arbore consanguinitatis vcrsi. nūc vi
dendum est

¶ Scdm le. in linea equali quot sunt
persone tempto stipite tot sunt gradus
fm cañ. vcrs quoto gradu remotior di
stat a cōmuni stipite toto distat in ter
se. vt in eadem arbore vcrsi. nūc dicen
dum est

¶ Scdm le. affinitas contrahitur ex lei
gitimis nuptijs. fm cañ. ex omni coitu
vt in arbore consanguinitatis in principio
et item est de consanguinitate. de pba.
c. p. nias

¶ Scdm leges non potest fieri deno
minatio sine denunciatio nisi sup qui
busdam criminibus vt no. in glo. iij. c.
vt nostrum ti. vt ecclesiastica benefi. fm
cañ. super omnibus. ij. q. i. si peccauerit
de iudi. nouit. iij. q. iij. §. aliquando.
Et est lex de testi. capitulo. fi. super vcrbo

Secus appellatione frustratorie puniatur in duabus libris argenti in civilibus. *fm cano. in expen. ij. q. vi. omni modo in glo. i. r. C. quorum appell. non recipi. l. ab executeore r extra eo. rel. prebensibilis.*

Secum leges non valz citatio nisi assignetur terminus. *ff. de verbo. obli. l. Ita stipulans fm Petrum de Bella parti. ca. fm cano. secus de appella. cum pati. in fi.*

Secum le. non omnia crimina sunt publica vt sed que publicam infamiam irrogat sunt adulteria homicidia r similia *fm cano. omne crimen censetur publicum de collusione de tegeda. c. i. in glo. penl. ij. q. ij. c. i. l. omnibus. de iudic. no uis.*

Secum le. mulier si infra tempus lucris nupserit incurrit infamiam *fm cano. non de secū. nup. c. fi.*

Secum le. causa religiois debent coniugata dissolui. *fm cano. non*

Secum cano. non possunt pareres d negare spurij alimeta. *secus fm le. vt qui filij sunt le. per venerabilem in fi. r de eo qui duxit. in ma. cum haberet. in glo.*

Secum le. infamis potest esse pcurator. *fm cano. non de iura. ca. impator i glo. fi.*

Secum le. vsure punitantur. *fm cano. non. de vsur. c. ij.*

Secum le. raptor cum rapta matrimonio contrahere non pot. *fm cano. p. trahere potest de rap. c. vl. bere. cum fm leges glo. li. vi. C. imprens virginem rele gatur r verberatur. si per vum hoc facit. rapite punitur fm leges*

Secum cano. recipiet in uxorem eaz aut verberetur r postea detruetur excomunicatus in monasterium. *de adulterijs. c. ij.*

Secum leges concubitus est licitus *fm cano. non. xij. q. iij. nemo. in glo. fi. de ap. c. de prior.*

Secum leges delegat? ab ordinario non potest sententiam executioni dema dare. *secus fm canones de fo. compe. si quis. in glo. penult.*

Secum leges iurisdicatio non perpetuatur nisi per lit. contest. *fm cano. p. sola citationem de offi. dele. gratum. r c. relatum*

Secum leges arbiter qui cognouit de causa suspitionis illa probata etia cognoscit de causa principali. *secus fm ca. de offi. dele. suspitionis*

Secum leges mulier auditur contra alienationem rei totalis etia iurata. *fm canones non. de iure iur. contingat. ij. glo. ij.*

Secum leges filius non conquerit de patre in causa criminali vel civili nisi de castrensi peculio *fm cano. p. querit de vtraq. ij. q. vij. queritur*

Secum leges ludere causa conuictij possumus. *fm cano. non. de excess. prela. cum inter in glo. iij. r. xx. di. p. melancias r. non debz*

Secum leges inducie dilatorie. xxx diez dari debent. *ij. q. ij. offeratur fm cano. est arbitrium de procu. dilectis in glo. fi.*

Secum leges delegatus habz sportulas. scilicet duos aureos in principio. r duos in fi. *fm cano. nihil dat d resco. statutum li. vi. de vi. r bo. cle. cu ab oi.*

Secum leges femina non potest esse arbitra. *fm canones potest. hoc verum si est consuetudo de arbi. ca. de leca. r.*

Secum leges episcopalis dignitas tm liberat a patria potestate. *fm cano. tunc etiam subdiaconus deliberat de eta.*

et quali iudicioz. qui filij sunt legitimi per venerabilem circa principium. de sententia excommunicationis cum voluntate

Secūm leges heres filius non autē impubes hereditate patris privatus reservatur sibi legitima portio. fm canones non reservatur. de testa. si heredes.

Secūm leges mulier non potest esse procuratrix. fm casū. potest de confirmat. vili vel inuili cū dilecta in glo. sic agitur

Secūm leges si tres sunt arbitri et tertius legitime requisitus nō curavit interesse alij non possunt diffinitē. fm canones. sic de arbi. c. si. l. vi.

Secūm leges pena mortis vel sanguinis infligitur. fm canones non. de rap. c. in archiepiscopatu. et ibi textus inuenies scilicet morte moriantur. de fur. c. i. et de homicidijs. c. i. Exponere moriatur id est excommunicatur nec obstat. de latronibus quia mors alia spiritualis ut in criminof alia civilis ut contra seculares alia affectualis alia naturalis. alia eternalis per archid. iij. q. vij. placuit Sed quid sit mors et quō infligitur mors per alibi Effi em mors alia acerba. alia matra. alia imatra. vide. c. presenti de preben. fm archi. et per Jo. an. in nouella. libro sexto. et de peniten. distin. ij. valida. per archid.

Secūm canones absens ex iusta causa auditur et retractatur quicquid contra eum factum est. fm leges vero distinguendum est an ex causa necessaria et probabili simul an ex necessaria tantum aut probabili tantum vide. ij. q. vi. biduum in glo. et.

Secūm leges extinguitur pronuntiati per appellationem fm canones suspenditur

Secūm leges posteriores reuocant

primas leges non sic in diuinis. d. se. vi. iij. celebratē in glo. in legibus. sed non est proprie differentia quo ad canonē. ymo idem d. constit. c. i. li. vi

Secūm leges non est infamis et mortale peccati committit fm casū. sic in pall. c. celebratē. et hoc intellige ut nō. in c. omnes. et c. illi qui. vi. q. ij

Secūm leges si quis conuincatur quod occulte deposuit libellum fam osuz decapitatur. et fm casū. verbis subijcitur vi. q. i. in summa.

Secūm le. impubes non iurat quia nō potest de iurare iij. q. iij. testes. fm casū. per de delic. pue. c. j

Secūm casū. longa et longissima prescriptio non differunt. sed bene fm le. de deci. duduz. in glo. aperte. xvi. q. iij in summa. et sane intellige per. c. j. de prescrip. li. vi. et qd nō. de p. ue. c. si.

Secūm canones quis obligatur ex hudo pacto. xij. q. ij. quicūqz suffragio de pac. c. i. secus fm leges.

Secūm ca. quis alteri stipulatur. secus fm leges. i. q. vij. quotiens vide contrariam glo. ibidem

Secūm canones periculum furtum et similia solo animo committuntur. fm le. non. xxxij. q. ij. qui viderit

Secūm le. bona hereticorum deuoluntur ad heredes secus fm cano. de heredi. argenti. in glo. penul.

Secūm leges existentes in potestate patris nō obligantur aliquo voto. secus fm casū. xxxij. q. ij. mulier. Et de votis scripture ibi hoc scripsi

Secūm leges non tenetur quis denūciare. fm cano. sic no. ar. ij. q. vij. quia propter super glo. hic habes quod notat prima. q. octaua. ex hys de accu. ex parte

Secūm le. adultera licite occidit per maritū

Differentie

legum

secus scdm casu. nam sic amittit vote vi
ri no. glo. xxxij. q. ij. inter.

Scdm le. qui pzeest collegio cōpel
litur agere vel iurare d calūnia. fm casu.
non de iura. calū. impator. sup glo. i. r
adde de testi. presennium. li. vi.

Scdm le. iudex incidenter pōt cognos
cere de cā maiori q̄ cōpetit sue iurisdic
tioni. secus fm casu. quo ad causas spiri
tales de ordi. cog. c. penult. in glo. fi.

Scdm le. exceptio adulterij non p
dest uxori cum accusatur ad penam civi
lem. secus scdm casu. si agatur in foro
ecclesiastico ad separationem thori. de or
di. cog. c. ij. in glo. penul. adde q̄ no.
de procu. me.

Scdm le. mulier in paucis casibus
admittitur ad accusandū. in multis ve
ro ad testimoniū. fm casu. est aliud. vt
no. iij. q. iij. in summa.

Scdm le. venditor precise nō tene
tur dare rem venditā. sed sufficit q̄ det
interesse. secus fm casu. qz precise scdm
Host. de fi. instru. cum Johannes. in
glo. i. Maxima media r mīma capitis
diminutio. aliter accipiuntur fm le. r ali
ter scdm casu. de accu. qualiter enim de
pigno. c. fi.

Scdm le. interlocutoria que preci
pit aliquid dari vel restitui vel nō dari
vel non restitui reuocari non potest. alie
interlocutorie p̄nt reuocari ex cā. de ap
pel. cum cessante.

Scdm le. spuriū non repellū a dig
nitatibus. secus fm cano. de fi. pres. ca.
ij. in glo. ante penul. li. vi. Vel verbuz
secularibus additū dignitatibus tol
lit dnam. vnde potest aliam recipere per
no. per me. de ap. pastoralis. super glo.

Matrimoniu nō est inter seruos s̄ con
uberniu fm le. secus fm cano. de coniu
gio seruoz c. i. d iudice del. Alias dnas

etiam recipere potes de his que not. de
offi. dele. super questionem. s. pōro.
in glo.

Scdm le. nunq̄ proceditur sup cri
men p̄tra absentem. lit. non contest. ni
si contra apparitores. secus fm casu. no.
de do. r contm. Veritas. in glo. hic enī
patet.

Scdm leges arbitrarium est tēpus
in personali actione quantum necesse ē
teruēnire post decretum primum a cō
cessionez. fm casu. aliter si tenes opini
nem Innoc. de qua vt lit. non contest.
quoniam. in fi.

Scdm le. non omnis periturus est i
famis. fm cano. sic de testi. testamen. r
c. quanto. in glo. fi. vi. q. i. quicumq̄
Ad hoc vt prescriptio longi temporis
locum habeat requiritur r sufficit bona
fides tradentis r accipientis fm cano.
cum bona fide semper requiritur longissī
ma temporis prescriptio de prescrip. si
diligenti in glo. illud. de re iudi. abba
te in glo. iij. li. vi. Et potest etiam recipi
alia fm canones ex glosa predicta de li
bello alternatio quod non approbo
Alij recipiunt etiam aliam de penione
generali ex superuenienti causa vt e. cat
pitulo.

Scdm leges laycus in criminali po
test laycum iudicem substituere: secus
fm canones: fm opinionem wilbelmi
de foro compe. si diligenti iuxta finem
i. glosa

Scdm leges in prescriptione habe
re conscientia dubiam d bona fide dici
tur habere bonam fidem: secus fm casu.
d p̄scrip. si diligenti in glo. vl. in fi. fm
Host. super ipsa glosa

Scdm leges iudex si differt causas
fingens se dubitare vbi dubitandum
non est: infamis est. r in triginta libris

auri puniatur. sed scđm canones aliter puniatur. vt de re iudi. c. i. li. vi. 7 no. 3. appel. in iustitia. super glosam.

Scdm le. clericus potest rem 7 patriā cum armis defendere. scđm canones. nō. de homic. suscepimus. in glosa prima. 7 c. significasti iuxta finem glose. 7 c. penio. Et ista differentia plus est in personis q̄ in rebus.

Scdm leges puniatur qui dat causam abortioni etiam si non erat fetus uiuificatus. de homic. sicut. ij. in glosa prima.

Scdm leges ad superiorem precise deuoluitur prouiso ecclesie cum paronus laycus presentat indignum. scđm canones. non ita precise de offic. ordi. c. cum p̄bas in fi. glo. ij.

Scdm leges legatus principis cū mittitur ad prouinciam debet uiuere de rebus filci vel imperatoris scđm canones legati pape aliter recipiuntur de offic. ordi. inter. in glo. fi.

Scdm leges ordo non liberat a criminali fortuna. secus scđm canones. liij. distinctione. si seruus sciente. in glosa. quidem.

Scdm leges iuris debitorum solum consideratur membri impedimentum in usu non defectus vel augmentum letus scđm canones de cor. vici. c. ij. sup glosam fi.

Scdm canones maritus accusans uxorem etiam de iure suo se inscribit de procu. me. secus scđm leges. Doc no. bar. brix. ij. questione. viij. in summa. quod intellige vt no. in dicto capitulo me. 7 xxxij. questione prima. publico Et per hostiensē de accu. super hijs super glo. ij. Et potest vna differentia haberi per ibi notata super glo. ij. hoc gene

rale 7 aliam e. si. ad petitionem in principio magne additionis 7 aliam i caplo qualiter enim de accu. ibidem est de capitis diminutione

Scdm leges in libello accusatorio ponuntur nomina imperatoris 7 consulum Et scđm canones loco illorum ponuntur nomina pape 7 episcopi ij. q. viij. libellozum Et ibi notantur in glo. i. per archid.

Scdm leges pponens plures actiones in libello si sunt diuerse tunc certitas de iure suo eligere debet secus scđm canones scđm quos plures admittunt de electione querelam super glo. ij.

Differētia sumitur per no. de adulte. c. penultimo sup glosam penultimā Et d̄ vsu. cum tu. in glosa licet. Alia per notata de forale. caplo primo Alia per notata de male. caplo ij. in glosa prima Alia per notata de excessi. prelatozum clericu in glosa finali Alia per notata vij. q. xi. sacri legum ca. quisquis 7 de penis felcicis. in nouella libro sexto

Alia per notata de iudi. caplo finali. i nouella Alia de penis ca. sententia Alia de sen. ex. caplo quarto super glosam nūquid Alia per notata rvi. q. iij. placuit. in glosa tertia Alia p̄ notata de sen. ex. si vero turpiter Alia p̄ no. de spon. in p̄na sup glo. ij Alia p̄ no. de testi. in inte. c. ij. sup glo. 7 sic videt Alia de herenc. c. extraneus s. credētes sup verbo accedat Alia d̄ pigno. c. ij in glo. ij Alia de dona. ca. fi. 7 pno. iij. q. vltima Alia d̄ iure patronatus nobis super glosam non videt Alia per notata de spon. impube. puberes super glosam ij. ad finem: 7 caplo se. super glosam iij Alia de diuortijs ca. primo 7 de dona. inter virū 7 uxore. c. penl. sup glo. penl. bal. d̄ as in leges

Differentie

legum

et canones mēi cōmentēs et licet plures
alie possunt referri. tamen his ego Gal
nanus contentis propter multos qui
vno collatio omnium oculos volunt cu
rare sp. p. solutioe di. aliō ē de iure cañ.
aliud de iure ci. vel aliō de iure antiquo
et aliud de nouo. vt no. xxix. di. c. fi. in
glo. penul. vel aliud in vltimis volunta
ribus vt no. de pcess. preben. c. i. in glo.
cōmunis li. vi. qui salim recurrere pñe
ad spe. de dispu. et allega. §. post hoc per
totum Et maxime doctores vtriusq; iu
ris. verius nullius. de quibus mirabilē
modum illusionis audiri quomodo per
sophisticas ratios simplices et non os
colares subtilitibus legalibus inniten
tes arguere omisso canonis textu pollici
tantur et nouo genere mercuriali. vt va
leant videri rabbi et ibi allegare fata
gunt tantūmodo canones vbi sunt peri
ti in iure civili et conuerso. et vt fiesco
lares ipsi quos a veritatis via auertūt.
et ad fabulas conuertunt semper sūt ad
discentes et nunq; ad veritatem sciētie
peruenientes. vt xxvi. q. v. nec mirum.
vbi hoc pacto in opinionibus in quibus
possunt et debeat imitari canones sunt
legiste. vt no. qui filij sunt legitimi pre
nerabilem. ver. rationibus. Et qui mit
tunt equitati regularis discipline legi
rigore subiiciuntur. de calū. c. i. de re tu
di. abbate. iuxta fi. li. vi. Obsecro igit
et summe de precor dei et pximi dilectio
ne pximiq; parentis amore vt ista legē
tes horum que vera sunt participes exi
stant presentis opusculi collectionē di
ligant. de pe. di. ij. caritas xx. pximos
et anteq; intelligant non reprehendant.
xi. q. iij. eorum saltem inuidiaq; diabō
li vitium est. xxij. q. iij. q̄ magnū. nec
dicant q; habita vna contraria glo. ha
beat et alia ac ipsius glo. solutio. quia
hoc inueniunt in multis alijs proculdu

bio falsum fore. recipiant ergo gratāter
presens opusculum et quod iusticie et li
bani rationis subiectum vij. q. i. §. cum
ergo. ver. formati. d. sen. et re iudi. i. de.
pastoralis. ver. verum. Et sane sit q; in
paucis per laborem amicis consulerit.
ff. de administra. tute. tutores. §. q; sūt
in fi. et c. de nego. gest. tutori. de homi.
super rubro. in vlt. c. pi. in nouella. per
hos autem. et in alio laboris scientia in
hoc seculo acquiratur: vt regnū celestie
tribuarit: quod nobis prellare dignē
ipse omnipotens deus Quoniam ex ip
so sunt omnia ipsi honor et gloria in se
cula seculorum Amen.

Differentie legū et canonū dñi
Galnani de Bononia expliciūt.

